UNIVERSITETI I TIRANËS
FAKULTETI I HISTORISË DHE I FILOLOGJISË
DEPARTAMENTI I HISTORISË

D I S E R T A C I O N

HISTORIA E SPORTIT UNIVERSITAR 1957-1990

Për mbrojtjen e gradës shkencore "Doktor" në fushën e Shkencave Humane, Albanologjike dhe Gjeografi, nënfusha "Histori"

Kandidati:

Msc. Marlind Pelushi
Departamenti i Edukimit Fizik
dhe Sporteve, UT

Udhëheqës shkencor:

Prof. dr. Ermal Baze
Departamenti i Historisë
FHF-UT

Tiranë, 2026

UNIVERSITETI I TIRANËS
FAKULTETI I HISTORISË DHE I FILOLOGJISË
DEPARTAMENTI I HISTORISË

DISERTACION

HISTORIA E SPORTIT UNIVERSITAR 1957 - 1990

Për mbrojtjen e gradës shkencore "Doktor" në fushën e Shkencave Humane, Albanologjike dhe Gjeografi, nënfusha "Histori".

Kandidati:
Msc. Marlind Pelushi
Departamenti i Edukimit Fizik dhe i Sporteve, UT

Udhëheqës shkencor:
Prof. dr. Ermal Baze
Departamenti i Historisë
FHF-UT

Mbrohet më ____ / ____ / 2026, përpara jurisë së përbërë nga:

1. _____ (Kryetar)
2. _____ (Anëtar oponent)
3. _____ (Anëtar oponent)
4. _____ (Anëtar)
5. _____ (Anëtar)

Deklaratë

Unë, Marlind Pelushi, deklaroj se ky punim doktorate është rezultat i punës sime kërkimore origjinale dhe është hartuar në përputhje me parimet etike, standardet akademike dhe kërkesat metodologjike të kërkimit shkencor dhe se nuk përmban pjesë të kopjuara apo të përdorura në mënyrë të padrejtë nga autorë të tjerë. Çdo burim i përdorur në këtë punim është cituar dhe referuar sipas rregullave akademike. Deklaroj gjithashtu se ky disertacion nuk është paraqitur më parë, në tërësi ose pjesërisht, për marrjen e ndonjë diplome, grade shkencore apo titulli akademik në asnjë institucion të arsimit të lartë, brenda ose jashtë vendit.

Emri i kandidatit:

Marlind Pelushi
Nënshkrimi

Data ____ / ____ / 2026

© Marlind Pelushi, 2026

PËRMBAJTJA

Parathënie....iv
Hyrje....ix

KREU I. THEMELIMI i KATEDRËS SË EDUKIMIT FIZIK NË UNIVERSITETIN E TIRANËS (1957–1990)

1.1. Organizimi shtetëror i Katedrës së Edukimit Fizik....1
1.2. Kuadri pedagogjiko-sportiv në Universitetin e Tiranës....11
1.3. Lënda e edukimit fizik në universitet....16

KREU II. INFRASTRUKTURA SPORTIVE NË UNIVERSITETIN E TIRANËS (1957-1990)

2.1. Qendrat sportive, fusha, terrene sportive dhe palestra....27
2.2. Lidhjet institucionale dhe organizimi i veprimtarisë sportive universitare 41
2.3. Sportet e zhvilluara në kushtet universitare....57
2.4. Përfshirja e elementeve të përgatitjes ushtarake në programin e edukimit fizik....75

KREU III. DIMENSIONI LOKAL DHE KOMBËTAR I SPORTIT UNIVERSITAR (1957-1990)

3.1. Sporti ndërfakultetor në Universitetin e Tiranës....86
3.2. Veprimtaritë sportive universitare në nivel kombëtar....115
3.3. Arritjet, sfidat dhe politizimi i sportit universitar....151

KREU IV. SPORTI UNIVERSITAR NË NIVEL NDËRKOMBËTAR (1957-1990)

4.1. Përfaqësimi ndërkombëtar i sportit universitar....197
4.2. Roli i studentëve në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë....226
4.3. Aktivitetet ndërkombëtare të organizuara nga institucionet shtetërore....249

PËRFUNDIME....276
BIBLIOGRAFIA....293
SUMMARY OF THE DOCTORAL DISSERTATION....312

PARATHËNIE

Çdo studim historik lind nga nevoja për të rindërtuar një përvojë që, për arsye të ndryshme, ka mbetur e shpërndarë në dokumente, kujtime, shtyp periodik dhe gjurmë institucionale. Ky punim i kushtohet historisë së sportit universitar në Shqipëri gjatë viteve 1957-1990, një fushë e cila në pamje të parë mund të duket e kufizuar, por që në të vërtetë hap një dritare të rëndësishme për të kuptuar marrëdhënien midis arsimit të lartë, shtetit, rinisë studentore dhe kulturës fizike në periudhën socialiste.

Ky punim doktorate është rezultat i një kërkimi disavjeçar mbi një fushë që, megjithëse ka qenë e pranishme në jetën universitare shqiptare për më shumë se tri dekada, nuk është trajtuar deri më sot me vëmendjen e duhur historiografike. Sporti universitar, edukimi fizik, katedrat përkatëse, klubet sportive, aktivitetet ndërfakultetore, spartakiadat, përfaqësimet kombëtare dhe daljet ndërkombëtare nuk përbënin thjesht veprimtari plotësuese të jetës studentore. Ato ishin pjesë e mënyrës se si universiteti, shteti dhe shoqëria shqiptare e periudhës socialiste konceptuan formimin e studentit, rolin e trupit, disiplinën, shëndetin, përgatitjen për punë e mbrojtje dhe përfaqësimin publik të rinisë së arsimuar.

Objekti kryesor i këtij studimi është historia e sportit universitar në Shqipëri gjatë periudhës 1957-1990, me fokus të veçantë në Universitetin Shtetëror të Tiranës, në Katedrën e Edukimit Fizik, në klubin sportiv universitar, më pas të njohur si klubi "Studenti", si dhe në raportet e tyre me institucionet shtetërore, me arsimin e lartë dhe me organizimin kombëtar të sportit.

Periudha e zgjedhur nuk është rastësore. Viti 1957 lidhet me themelimin e Universitetit Shtetëror të Tiranës, moment që krijoi kushtet institucionale për organizimin e edukimit fizik në nivel universitar. Viti 1990 shënon fundin e periudhës socialiste dhe hapjen e një faze të re historike, në të cilën sporti, arsimi i lartë dhe vetë marrëdhënia midis shtetit dhe trupit studentor do të ndryshonin thellësisht. Brenda këtij harku kohor, punimi shqyrton se si edukimi fizik u institucionalizua, si u masivizua sporti në fakultete, si u krijuan strukturat përfaqësuese, si u zhvillua infrastruktura sportive dhe si u ndërthur sporti me kërkesat ideologjike, pedagogjike dhe ushtarake të regjimit.

Fusha kërkimore e këtij punimi qëndron në ndërprerjen e disa drejtimeve studimore. Ajo lidhet me historinë e arsimit të lartë shqiptar, me historinë e edukimit fizik dhe sportit, me historinë sociale të rinisë studentore, me historinë institucionale të Universitetit të Tiranës dhe me historinë politike të Shqipërisë socialiste. Në këtë kuptim, sporti universitar nuk është trajtuar si një temë e izoluar, por si një fushë ku takohen universiteti, shteti, ideologjia, trupi, disiplina, gara, përfaqësimi dhe përvoja e përditshme studentore.

Rëndësia shkencore e kësaj teme qëndron para së gjithash në faktin se ajo i shton historisë së arsimit të lartë shqiptar një dimension pak të trajtuar. Historia e universitetit zakonisht është shkruar përmes institucioneve, fakulteteve, kurrikulave,

kuadrove akademike dhe zhvillimit të disiplinave shkencore. Ky punim propozon një lexim më të gjerë, duke treguar se universiteti socialist nuk ishte vetëm hapësirë e dijes, e auditorëve, e laboratorëve dhe e bibliotekave. Ai ishte edhe hapësirë e trupit, e palestrës, e fushës sportive, e parakalimit, e kampit stërvitor, e poligonit, e garës dhe e delegacionit përfaqësues.

Përmes historisë së sportit universitar bëhet e mundur të kuptohet më mirë modeli i studentit që kërkonte të formonte shoqëria socialiste shqiptare. Studenti nuk shihej vetëm si bartës i dijeve profesionale, por edhe si trup i disiplinuar, si pjesëmarrës në kolektiv, si subjekt i gatshëm për punë e mbrojtje, si përfaqësues i fakultetit, i universitetit dhe, në raste të veçanta, i vendit. Kjo e bën sportin universitar një dritare të rëndësishme për të kuptuar raportin midis arsimit dhe ideologjisë, midis pedagogjisë dhe politikës, midis masivitetit dhe elitës sportive.

Tema ka rëndësi edhe për historiografinë e sportit shqiptar. Sporti kombëtar është trajtuar shpesh përmes klubeve, kampionateve, federatave dhe sportistëve të njohur. Më pak vëmendje i është kushtuar mënyrës se si universiteti u bë pjesë e këtij sistemi, si përgatiti sportistë, si krijoi struktura masive, si ndërtoi identitetin e klubit "Studenti" dhe si u përfshi në veprimtari kombëtare e ndërkombëtare. Prandaj, ky punim synon të plotësojë një hapësirë kërkimore që ndodhet midis historisë së arsimit dhe historisë së sportit.

Studimet mbi edukimin fizik në Shqipëri, mbi arsimin shqiptar dhe mbi sportin në periudhën socialiste kanë ofruar të dhëna të rëndësishme për zhvillimin e kulturës fizike, për institucionet sportive dhe për ndikimet ideologjike në organizimin e sportit. Po ashtu, literatura ndërkombëtare mbi sportin socialist, mbi modelin sovjetik të kulturës fizike, mbi spartakiadat dhe mbi rolin e sportit në regjimet komuniste ofron një kornizë të dobishme krahasuese. Megjithatë, në këto studime sporti universitar shqiptar nuk ka zënë vend qendror. Ai është përmendur herë si pjesë e historisë së edukimit fizik, herë si pjesë e historisë së klubit "Studenti", herë si pjesë e aktiviteteve të rinisë ose të arsimit të lartë. Mungon një trajtim i plotë që të ndjekë zhvillimin e tij në mënyrë kronologjike dhe tematike, nga themelimi i strukturave të para universitare deri te përfshirja në veprimtari kombëtare dhe ndërkombëtare.

Boshllëqet kërkimore lidhen sidomos me disa çështje kryesore. Së pari, mungon një analizë e Katedrës së Edukimit Fizik si institucion universitar dhe si mekanizëm i politikës shtetërore ndaj trupit studentor. Së dyti, nuk është studiuar mjaftueshëm raporti midis sportit masiv në fakultete dhe sportit cilësor të klubeve përfaqësuese. Së treti, nuk është analizuar në mënyrë të plotë lidhja midis edukimit fizik dhe përgatitjes ushtarake. Së katërti, është trajtuar pak roli i studentëve në përfaqësimet sportive kombëtare dhe ndërkombëtare. Së pesti, mbetet ende e hapur nevoja për një histori më të gjerë të përvojës studentore, ku sporti të shihet jo vetëm si urdhër, normë dhe propagandë, por edhe si kujtim, garë, lodhje, rivalitet, shoqëri dhe identitet universitar.

Risia kryesore e këtij punimi qëndron në vendosjen e sportit universitar në qendër të analizës historike. Punimi nuk e trajton atë si shtojcë të arsimit të lartë dhe as si kapitull anësor të historisë së sportit kombëtar. Ai e lexon sportin universitar si institucion ndërmjetësues midis universitetit dhe shtetit, midis studentit dhe kolektivit,

midis edukimit fizik dhe përgatitjes ushtarake, midis masivizimit dhe përzgjedhjes së elitës sportive.

Kontributi i parë i punimit është rindërtimi i historisë institucionale të edukimit fizik në Universitetin e Tiranës. Përmes dokumenteve arkivore dhe burimeve të shtypit, punimi ndjek krijimin, organizimin dhe zhvillimin e Katedrës së Edukimit Fizik, rolin e pedagogëve, hartimin e programeve, ndryshimet organizative dhe raportin e saj me Rektoratin, fakultetet dhe organet shtetërore.

Kontributi i dytë lidhet me analizën e infrastrukturës sportive universitare. Fushat, palestrat, terrenet, qendrat sportive dhe mungesat materiale nuk trajtohen thjesht si elemente teknike, por si tregues të mundësive reale të sistemit dhe të tensionit midis ambicies ideologjike për masivizim dhe kapaciteteve konkrete institucionale.

Kontributi i tretë është trajtimi i sportit universitar në nivel lokal dhe kombëtar. Punimi analizon veprimtaritë ndërfakultetore, lojërat studentore, spartakiadat, aktivitetet masive dhe konkurrimin midis institucioneve të larta, duke treguar se sporti ishte njëkohësisht mjet gare, mekanizëm kontrolli dhe formë e krijimit të identitetit universitar.

Kontributi i katërt qëndron në shqyrtimin e dimensionit ndërkombëtar të sportit universitar. Daljet jashtë vendit, pjesëmarrjet në aktivitete universitare, raportet me klubin "Studenti", me Institutin e Lartë të Kulturës Fizike "Vojo Kushi" dhe me ekipet kombëtare tregojnë se sporti universitar u përfshi edhe në diplomacinë sportive dhe në përfaqësimin simbolik të Shqipërisë socialiste.

Kontributi i pestë është interpretimi i sportit universitar si praktikë historike e mbivendosur. Ai nuk ishte vetëm instrument ideologjik, por as vetëm hapësirë argëtimi. Ai ishte një fushë ku politika shtetërore, organizimi universitar dhe përvoja studentore bashkëjetuan, shpesh me tensione, kufizime dhe kuptime të ndryshme.

Metodologjia e këtij punimi mbështetet në qasjen historike kritike, në analizën arkivore, në leximin institucional dhe në interpretimin e diskursit të burimeve të kohës. Dokumentet arkivore janë përdorur jo vetëm për të rindërtuar ngjarje dhe kronologji, por edhe për të kuptuar mekanizmat e organizimit, kontrollit, planifikimit dhe mobilizimit. Në këtë mënyrë, planet e punës, raportet, urdhrat, programet mësimore, relacionet dhe vendimet institucionale janë lexuar si burime për historinë e shtetit, të universitetit dhe të trupit studentor.

Një vend të rëndësishëm zë analiza e shtypit. Gazetat dhe revistat e kohës janë përdorur si burime informacioni, por edhe si tekste ideologjike. Ato tregojnë se si paraqitej sporti universitar në publik, si ndërtohej figura e studentit sportist, si artikulohej gjuha e masivitetit, e cilësisë, e disiplinës dhe e përfaqësimit. Krahas tyre, dëshmitë gojore dhe kujtesa institucionale janë përdorur për të ndriçuar aspekte të përvojës që dokumentet zyrtare nuk i shprehin gjithmonë qartë.

Punimi ndjek një strukturë kronologjike dhe tematike. Kronologjia ndihmon për të dalluar fazat kryesore të zhvillimit, nga krijimi i strukturave të para universitare, te konsolidimi i klubit dhe i aktiviteteve masive, e deri te zhvillimet e viteve 1980. Ndërsa ndarja tematike lejon analizimin e çështjeve të veçanta, si katedra, kuadri pedagogjik, infrastruktura, sportet e zhvilluara, përgatitja ushtarake, aktivitetet ndërfakultetore, përfaqësimi kombëtar dhe daljet ndërkombëtare.

Baza dokumentare e punimit është e gjerë dhe e larmishme. Ajo përfshin dokumente arkivore të Arkivit Qendror të Shtetit, materiale të Rektoratit të Universitetit të Tiranës, dokumentacion të ministrive dhe institucioneve që mbulonin arsimin, kulturën fizike dhe sportin, raporte të Katedrës së Edukimit Fizik, plane pune, programe mësimore, shkresa administrative, vendime, relacione dhe materiale mbi klubin "Studenti".

Një grup tjetër burimesh përbëhet nga shtypi i kohës. Gazetat "Studenti", "Universiteti", "Sporti Popullor", "Zëri i Rinisë" dhe botime të tjera periodike japin të dhëna të vlefshme për aktivitetet sportive, për kampionatet, për spartakiadat, për sportistët studentë, për problemet e pjesëmarrjes, për infrastrukturën dhe për mënyrën se si politika zyrtare e paraqiste sportin universitar.

Punimi mbështetet gjithashtu në literaturën shqiptare dhe ndërkombëtare mbi historinë e arsimit, edukimin fizik, sportin socialist, kulturën fizike, universitetin dhe rolin e rinisë në regjimet komuniste. Kjo literaturë ka ndihmuar në vendosjen e rastit shqiptar në një kuadër më të gjerë krahasues, pa e zëvendësuar specifikën e tij lokale.

Punimi hapet me hyrjen, ku paraqitet konteksti shoqëror, arsimor dhe politik i zhvillimit të edukimit fizik në Shqipëri deri në vitin 1957. Kjo pjesë shërben për të kuptuar se sporti universitar nuk u krijua në një terren bosh, por mbi një traditë më të hershme të edukimit fizik në shkollë, në shoqëri, në organizatat rinore dhe në institucionet shtetërore.

Kreu i parë trajton themelimin dhe zhvillimin e Katedrës së Edukimit Fizik në Universitetin e Tiranës gjatë periudhës 1957-1990. Në këtë krye analizohen organizimi i katedrës, kuadri pedagogjiko-sportiv dhe lënda e edukimit fizik në universitet.

Kreu i dytë i kushtohet infrastrukturës sportive në Universitetin Shtetëror të Tiranës. Ai shqyrton qendrat sportive, fushat, terrenet dhe palestrat, lidhjet institucionale dhe organizimin e veprimtarisë sportive universitare, sportet e zhvilluara në kushtet universitare dhe përfshirjen e elementeve të përgatitjes ushtarake në programin e edukimit fizik.

Kreu i tretë analizon dimensionin lokal dhe kombëtar të sportit universitar. Në këtë pjesë trajtohen sporti ndërfakultetor, veprimtaritë sportive universitare në nivel kombëtar, arritjet, sfidat dhe politizimi i sportit universitar.

Kreu i katërt përqendrohet te sporti universitar në nivel ndërkombëtar. Ai shqyrton aktivitetet ndërkombëtare universitare, rolin e studentëve në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë dhe lidhjen e sportit universitar me aktivitetet ndërkombëtare shtetërore.

Kreu i pestë përmbledh përfundimet kryesore të punimit. Në këtë pjesë nxirren në pah rezultatet e kërkimit, kontributet shkencore, kufijtë e burimeve dhe drejtimet e mundshme për studime të ardhshme.

Përfundimi i këtij punimi nuk do të ishte i mundur pa ndihmën, mbështetjen dhe udhëzimet e shumë personave dhe institucioneve.

Së pari, falënderoj Departamentin e Historisë dhe Fakultetin e Historisë dhe të Filologjisë të Universitetit të Tiranës për mundësinë akademike dhe institucionale për zhvillimin e këtij kërkimi. Mirënjohje të veçantë i shpreh prof. dr. Valentina Dukës,

përgjegjëse e Departamentit të Historisë, për mbështetjen institucionale, mirëkuptimin dhe inkurajimin e dhënë gjatë procesit të realizimit të këtij punimi.

Po ashtu, shpreh falënderime të thella për udhëheqësin shkencor, prof. dr. Ermal Baze, për këshillat e vyera, vërejtjet shkencore, durimin dhe mbështetjen e vazhdueshme gjatë gjithë procesit të kërkimit dhe shkrimit.

Mirënjohje u shpreh edhe pedagogëve dhe studiuesve që, me sugjerimet, diskutimet dhe përvojën e tyre, më kanë ndihmuar të qartësoj më mirë objektin, metodën dhe drejtimin interpretues të punimit.

Falënderoj punonjësit e Arkivit Qendror të Shtetit, të arkivave dhe bibliotekave ku është zhvilluar kërkimi dokumentar, për ndihmën e ofruar në gjetjen dhe konsultimin e materialeve. Një falënderim i veçantë u shkon edhe ish-pedagogëve, sportistëve, studentëve dhe dëshmitarëve të periudhës, të cilët, përmes kujtimeve dhe dëshmive të tyre, ndihmuan në pasurimin e analizës me dimensionin njerëzor të përvojës universitare.

HYRJE

KONTEKSTI SHOQËROR, ARSIMOR DHE POLITIK DERI MË 1957

Edukimi fizik në Shqipëri deri në vitin 1957 nuk mund të kuptohet vetëm si histori e sporteve konkurruese; ai përbën një indikator të rëndësishëm të mënyrës se si shoqëria dhe shteti konceptuan trupin, disiplinën, shëndetin dhe qytetarinë në periudha të ndryshme historike. Studimet bashkëkohore mbi historinë e sportit dhe të kulturës fizike theksojnë se zhvillimi i edukimit fizik lidhet ngushtë me proceset e modernizimit të shtetit dhe të sistemit arsimor, si dhe me transformimet ideologjike të shoqërisë[1]. Në nivel social, praktikat e kulturës fizike në Shqipëri u përballën me disa kufizime strukturore: varfërinë e përgjithshme dhe mungesën e infrastrukturës shkollore, fragmentarizimin administrativ dhe kulturor të shoqërisë (ndarje fetare, krahinore dhe urbane/rurale), si dhe ndërprerjet e shpeshta politike të shkaktuara nga pushtimet dhe ndryshimet e regjimeve. Siç vërejnë studimet mbi historinë e arsimit shqiptar, këto kushte bënë që edukimi fizik të shfaqej shpesh si normë në dokumentet zyrtare dhe në programet shkollore, ndërsa zbatimi praktik në terren të mbetej i pabarabartë dhe i varur nga mundësitë lokale të shkollave dhe komuniteteve[2].

Në fund të shek. XIX dhe në fillimin e shek. XX, edukimi fizik u shfaq brenda projektit kulturor dhe pedagogjik të Rilindjes Kombëtare si pjesë e modelit modern të shkollës shqiptare. Në këtë kontekst, gjimnastika dhe lojërat fizike lidheshin me konceptet e disiplinës trupore, higjienës, bashkësisë dhe formimit të qytetarit. Studimet mbi historinë e edukimit fizik në Shqipëri theksojnë se në Mësonjëtoren e Korçës (1887) gjimnastika zhvillohej mbi një program të organizuar dhe konsiderohej një risi pedagogjike me rëndësi për institucionalizimin e hershëm të kësaj fushe në arsimin shqiptar[3]. Ky zhvillim përputhej me tendencat më të gjera të sistemit arsimor europian të fund shek. XIX, ku gjimnastika dhe edukimi trupor përfshiheshin në programet shkollore si pjesë e edukimit qytetar dhe të higjienës publike[4].

Pas shpalljes së pavarësisë në vitin 1912, procesi i shtetformimit dhe i unifikimit të sistemit arsimor e shndërroi edukimin fizik në një komponent të administrueshëm të politikave arsimore. Në këtë periudhë u ndërmorën përpjekje për standardizimin e programeve dhe për përgatitjen e teksteve dhe të kurrikulave shkollore. Studimet historike theksojnë se në nëntor të vitit 1913 ministri i arsimit Luigj Gurakuqi propozoi

---

[1] James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 12-15. Arnd Krüger dhe James Riordan, eds., *European Cultures in Sport: Examining the Nations and Regions* (Bristol: Intellect Books, 1999), 21-24.

[2] *Historia e Arsimit dhe mendimit pedagogjik shqiptar*, vëll. I (Tiranë: ISP, shtyp. "Nënë Tereza", 2003), 245-248.

[3] Benjamin Naku, "Historical Overvieë on Sports and Physical Education Teaching in Albanian Schools (End of XIXth Century–1930)," *Anglisticum Journal* (IJLLIS) 4, no. 10 (October 2015): 57-58.

[4] Jennifer Hargreaves, *Sport, Poëer and Culture: A Social and Historical Analysis of Popular Sports in Britain* (Cambridge: Polity Press, 2014), 65-68.

ngritjen e një qendre studimore për hartimin e programeve, teksteve dhe metodave mësimore, në përputhje me kërkesat e një sistemi arsimor modern. Në këtë kuadër institucional, edukimi fizik filloi të konceptohej si pjesë përbërëse e programit shkollor dhe si element i integrimit të modelit europian të arsimit në Shqipëri[5].

Gjatë viteve '20-'30, në kontekstin e konsolidimit të shtetit shqiptar dhe të reformave arsimore të periudhës së monarkisë zogiste, edukimi fizik mori një dimension të dyfishtë. Nga njëra anë ai shërbente si element i edukimit pedagogjik dhe shëndetësor, përmes lojërave, gjimnastikës dhe disiplinës trupore; nga ana tjetër ai filloi të ndërthurej gjithnjë e më shumë me elemente të formimit paraushtarak dhe me retorikën nacionaliste të shtetit modern. Ky dyzim reflektohet qartë në ligjin organik të arsimit të datës 26 shtator 1934, ku në programin e shkollës fillore përfshihej lënda "Lojna e edukate fizike", ndërsa në nivele të caktuara të arsimit përfshihej edhe lënda "Mësime dhe stërvitje ushtarake". Sipas dispozitave të këtij ligji, për djemtë mbi moshën 15 vjeç edukimi fizik mund të zëvendësohej me stërvitje paramilitare, duke reflektuar një tendencë më të gjerë të ndërthurjes së edukimit fizik me përgatitjen ushtarake në shumë sisteme arsimore europiane të periudhës ndërmjet dy luftërave botërore[6].

Pushtimi italian i Shqipërisë (1939-1943) shënoi një riorientim të dukshëm të konceptit të trupit dhe të edukimit fizik, duke e vendosur atë në shërbim të një pedagogjie me karakter totalitar dhe simbolik. Në këtë kontekst, praktikat sportive, uniforma, parakalimet dhe format e ndryshme të stërvitjes ushtarake u shndërruan në elemente të rëndësishme të një gjuhe pedagogjike dhe propagandistike që synonte mobilizimin politik të rinisë. Studimet mbi organizatat rinore të fashizmit italian tregojnë se sporti dhe edukimi fizik përdoreshin sistematikisht si instrumente të formimit ideologjik dhe të disiplinimit kolektiv të trupit, veçanërisht përmes organizatave rinore të modelit të Opera Nazionale Balilla dhe strukturave të ngjashme në territoret e pushtuara[7]. Në këtë kuadër, organizata fashiste e rinisë Gioventù Albanese del Littorio (GAL/GLA), e krijuar në qershor të vitit 1939, u shndërrua në një nga instrumentet kryesore të këtij programi edukativ dhe politik. Studimet mbi historinë institucionale të organizatave rinore në Shqipëri tregojnë se GAL/GLA përfshinte kategori të ndryshme moshe dhe struktura paraushtarake, ndërsa aktivitetet e saj

[5] Naku, "Historical Overvieë on Sports and Physical Education Teaching," 58. Hysni Myzyri, *Shkolla Normale e Elbasanit (1909–1912)* (Tiranë: albPAPER, 2004), 95-97. Juel Jarani, Florian Muca, Ilir Dojka, Dean Qefalia dhe Andi Spahi, "A Historical Perspective of the Organization and Functioning of the Physical Education System in Albania," në *History of Physical Education in Europe I*, red. Petar D. Pavlović et al. (Leposavić: Faculty of Sport and Physical Education, University of Priština, 2015), 24-38.

[6] *Fletorja Zyrtare*, nr. 54 (1934): "Dekret-ligja organike e Arsimit.", nenet 59, 277, 278, 342, 379. Naku, "Historical Overview on Sports and Physical Education Teaching," 59-60. Arnd Krüger dhe James Riordan, eds., *European Cultures in Sport: Examining the Nations and Regions* (Bristol: Intellect Books, 1999), 141-145. Jarani et al., "A Historical Perspective of the Organization," 24-32. Nathanaili, *Rruga e mundimshme e shkollës shqipe*, 262.

[7] Victoria De Grazia, *The Culture of Consent: Mass Organization of Leisure in Fascist Italy* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), 182-188. Krüger dhe Riordan, *European Cultures in Sport*, 142-145.

përqendroheshin në praktikën e sportit, në gjimnastikë dhe në stërvitje ushtarake. Këto zhvilloheshin si gjatë orëve të edukimit fizik në shkollë, ashtu edhe në tubimet javore të organizatës. Në të njëjtën kohë, manifestime të veçanta si i ashtuquajturi "campo Dux" përfaqësonin momentet kulmore të mobilizimit dhe të demonstrimit publik të disiplinës fizike dhe ideologjike të rinisë, ndërsa kampi i parë i këtij lloji dokumentohet në vitin 1940[8]. Manifestime të tilla publike përbënin një praktikë të zakonshme në kulturën politike të fashizmit italian, ku spektakli sportiv dhe ritualet kolektive shërbenin për të përforcuar identitetin politik dhe për të legjitimuar rendin autoritar[9].

Dimensioni simbolik dhe institucional i këtij programi edukativ pasqyrohet edhe në burimet vizuale të kohës. Një dokument i rëndësishëm në këtë drejtim ruhet në arkivin historik të Istituto Luce, ku dokumentohet inaugurimi i fushës sportive të organizatës rinore femërore GLA në Tiranë më 14 prill 1940. Materiali fotografik paraqet avanguardistët të rreshtuar pranë fushës sportive dhe praninë e autoriteteve të larta të administratës së kohës, ndër të cilët edhe luogotenente Francesco Jacomoni, duke dëshmuar lidhjen e drejtpërdrejtë midis praktikave sportive, edukimit fizik dhe aparatit politik të regjimit[10].

Pas vitit 1944, me vendosjen e regjimit socialist, edukimi fizik u vendos brenda paradigmës së "kulturës fizike" masive, një koncept që e shihte aktivitetin fizik si pjesë të formimit ideologjik dhe trupor të qytetarit socialist. Në përputhje me modelin sovjetik të organizimit të sportit dhe të kulturës fizike, aktiviteti fizik në Shqipëri filloi të strukturohej në një sistem të centralizuar që përfshinte shkollën, organizatat rinore dhe institucionet shtetërore të sportit[11]. Në këtë kuadër institucional u ndërmorën disa hapa organizativë që synonin krijimin e një infrastrukture kombëtare për sportin dhe edukimin fizik. U themelua Federata Sportive Shqiptare në vitin 1945, u krijua Teknikumi i Fizkulturës në vitin 1948 për përgatitjen e kuadrove të specializuara dhe në vitin 1949 u ngrit Komiteti i Kulturës Fizike dhe Sporteve, si organ qendror për organizimin dhe drejtimin e veprimtarisë sportive në vend. Këto institucione përfaqësonin bazën organizative të një sistemi të ri të kulturës fizike që synonte formimin e trupit socialist, kolektiv dhe të gatshëm për mobilizim fizik dhe ideologjik[12].

---

[8] "Relacion i Federatës Fashiste të Shkodrës dërguar Partisë Fashiste Shqiptare mbi aktivitetin vjetor, si dhe relacioni i Partisë Fashiste Shqiptare dërguar Luogotenencës mbi aktivitetin e vitit të kaluar dhe masat që duhen marrë për të ardhmen", AQSh (Arkivi Qendror i Shtetit), F. 164, "Partia Fashiste Shqiptare", V. 1940, D. 360, fl. 8. Shih, gjithashtu, Doan Dani, "L'Organizzazione dei pionieri d'Albania dalle origini fino agli anni Settanta," *Annali di storia dell'educazione* 31 (2024): 357.

[9] De Grazia, *The Culture of Consent*, 210.

[10] Istituto Luce, "Un reparto di avanguardisti appartenenti alla Gioventù Albanese del Littorio," fotografi nga shërbimi *Inaugurazione campo sportivo GLA femminile di Tirana*, Tirana, 14 prill 1940, fotografi bardhë e zi, objekt: negativ, kod fotografie AL00001974, Archivio Storico Luce

[11] James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 78-84. Krüger dhe Riordan, *European Cultures in Sport*, 156-160.

[12] Besnik Dizdari, Ismet Bellova dhe Osman Palushi, "Sport in Albania," *Albanian Life* 2 (1983): 2-3. Jarani et al., "A Historical Perspective of the Organization," 28-29.

Në planin e zhvillimit të arsimit të lartë në Shqipëri, viti 1957 përbën një moment kthese me rëndësi strukturore, i interpretuar në studimet bashkëkohore si kalim nga faza e "ngritjes së instituteve të larta" drejt krijimit të një qendre drejtuese kombëtare të arsimit të lartë[13] (Duro 2015, 671). Me vendimin e Këshillit të Ministrave nr. 207, datë 30 maj 1957, u themelua Universiteti i Tiranës me emrin "Universiteti Shtetëror i Tiranës", mbi bazën e bashkimit/riorganizimit të gjashtë instituteve të larta që funksiononin në Tiranë gjatë viteve 1946-1956 (Pedagogjik, Politeknik, Mjekësor, Bujqësor, Ekonomik, Juridik). Në dokumentimin institucional ai përshkruhet se në krijimin e tij kishte 6 fakultete, duke u konceptuar si institucioni qendror i arsimit të lartë në vend[14]. Ky zhvillim përbën një pikë referimi të rëndësishme edhe për historinë e edukimit fizik, jo vetëm si një moment kronologjik, por mbi të gjitha si një kusht institucional që mundësoi krijimin e strukturave akademike përkatëse, si degë studimi, katedra të specializuara, formimin e kuadrove dhe vendosjen e standardeve universitare të formimit profesional, brenda logjikës së planifikimit shtetëror të kuadrove[15]. Në këtë kuadër institucional të ri, procesi i institucionalizimit të edukimit fizik në arsimin e lartë filloi të marrë formë konkrete menjëherë pas themelimit të universitetit. Sipas historikut institucional të arsimit sportiv në Shqipëri, në vitin 1958 u krijua dega e fiskulturës pranë Fakultetit 2-vjeçar të Historisë dhe të Filologjisë, duke shënuar fillimin e përgatitjes universitare të specialistëve të edukimit fizik dhe të sportit. Ky zhvillim duhet parë si vazhdimësi e përpjekjeve të mëparshme për formimin profesional në këtë fushë, të cilat kishin filluar me krijimin e Teknikumit të Fizkulturës në vitin 1948, institucioni i parë që përgatiste mësues të edukimit fizik për shkollat e vendit[16].

Zhvillimi institucional i edukimit fizik dhe i sportit

Historia e edukimit fizik në Shqipëri para vitit 1957 mund të interpretohet si një proces i ndërthurur institucionalizimi, i cili zhvillohet përgjatë tri linjave kryesore: së pari, në kuadrin e shkollës dhe të kurrikulës arsimore; së dyti, përmes ndërhyrjes së administratës shtetërore dhe të rregullimit ligjor; dhe së treti, nëpërmjet veprimtarisë së organizatave rinore, strukturave ushtarake, klubeve dhe federatave sportive. Këto tri dimensione, ndërvepruese mes tyre, përbëjnë bazën mbi të cilën u formësua gradualisht kultura institucionale e edukimit fizik në shoqërinë shqiptare. Në planin e shkollës dhe të kurrikulës, burimet studimore dëshmojnë për një prani të hershme të gjimnastikës dhe të lojërave fizike në institucionet e para të arsimit kombëtar. Në rastin e Mësonjëtores së Korçës (1887), studiuesit theksojnë se gjimnastika zhvillohej në përputhje me një program të organizuar, çka i jep kësaj praktike një rëndësi të veçantë

[13] Çlirim Duro, "The History of Higher Education in Albania: University of Tirana (1957–1960)," *Mediterranean Journal of Social Sciences* 6, nr. 5 S2 (2015): 663–672.
[14] Duro, "The History of Higher Education in Albania," 665.
[15] Duro, "The History of Higher Education in Albania," 671. Vladimir Misja, Arqile Teta dhe Adriatik Kallulli, *Higher Education in Albania*, Monographs on Higher Education, vol. 10 (Bucharest: UNESCO–CEPES, 1986), 15. Dizdari, Bellova dhe Palushi, "Sport in Albania," 3-4.
[16] Dizdari, Bellova dhe Palushi, "Sport in Albania," 2-3.

historike në procesin e institucionalizimit të edukimit fizik në Shqipëri[17]. Në mënyrë të veçantë, përfshirja e vajzave në këtë dimension të edukimit paraqet një zhvillim domethënës për kohën. Përvoja arsimore e motrave Qiriazi përfaqëson një rast të hershëm të integrimit të edukimit fizik përtej logjikës tradicionale të ndarjes gjinore. Në shkollën e vajzave në Korçë (1891), si dhe në iniciativat arsimore që u zhvilluan më pas nga familja Qiriazi, gjimnastika dhe lojërat fizike trajtoheshin si pjesë përbërëse e edukimit të përgjithshëm, duke reflektuar një koncept më të gjerë pedagogjik mbi zhvillimin harmonik të trupit dhe të mendjes[18].

Institucionet e përgatitjes së mësuesve përbënin një nyje thelbësore në procesin e përhapjes së edukimit fizik në sistemin arsimor shqiptar, pasi pikërisht nga këto institucione dilte personeli pedagogjik që do ta transmetonte dhe do ta institucionalizonte këtë disiplinë në praktikën shkollore. Në këtë kuadër, Shkolla Normale e Elbasanit, e themeluar në vitin 1909, përfaqëson një rast domethënës, pasi në kurrikulën e saj përmendet edhe gjimnastika si pjesë e formimit të ardhshëm të mësuesve. Diskursi publik dhe pedagogjik i kohës dëshmon gjithashtu një hapje ndaj modeleve europiane të edukimit fizik. Në këtë drejtim, përmendet si shembull sistemi danez i J. P. Müller-it, ndërsa në shtypin e kohës propozohej edhe dërgimi i një nxënësi për studime dyvjeçare në edukim fizik në kolegje angleze, me synimin që, pas kthimit në vend, ai të shërbente në Shkollën Normale si specialist i atletikës dhe i lojërave sportive. Ky propozim pasqyron aspiratën për të krijuar kuadro të specializuara dhe për të integruar në arsimin shqiptar standarde bashkëkohore europiane në fushën e edukimit fizik[19].

Pas shpalljes së Pavarësisë, procesi i institucionalizimit të arsimit në Shqipëri u lidh ngushtë me përpjekjet për ndërtimin e një "programi kombëtar" të unifikuar shkollor. Në këtë kontekst, studiuesit vërejnë se gjatë viteve 1913-1914 u hapën dhjetëra institucione arsimore, duke reflektuar një përpjekje të qartë për konsolidimin e sistemit të ri arsimor kombëtar. Brenda këtij kuadri, edukimi fizik filloi të marrë një peshë të veçantë si pjesë përbërëse e profilit të ri pedagogjik të shkollës në Shqipëri. Edhe gjatë periudhës së Luftës së Parë Botërore, kur territori shqiptar ndodhej nën forma të ndryshme okupimi dhe kushtet për funksionimin e arsimit ishin të vështira, në disa prej shkollave ku vijonte procesi mësimor edukimi fizik vazhdonte të ishte i pranishëm[20]. Ky fakt sugjeron një lloj vijimësie praktike në konceptimin e rolit të tij në formimin e nxënësve: edukimi fizik nuk perceptohej si një element dytësor apo luks

[17] Hysni Myzyri, *Shkollat e para kombëtare shqiptare (1887–1908),* (Tiranë: 8 Nëntori, 1978), 72. Naku, "Historical Overvieë on Sports and Physical Education Teaching," 56.

[18] Gjerasim Qiriazi, *Jeta dhe vepra,* (Tiranë: Naim Frashëri, 1962), 181, 192. Petraq Pepo dhe Enver Bushati, "Aspekte të kulturës fizike në rrethin e Korçës gjatë viteve 1887–1924," *Revista pedagogjike* 4 (1973): 136-137. Naku, "Historical Overvieë on Sports and Physical Education Teaching," 56-58.

[19] "Konsiderata për Shkollën Normale," Dielli (Boston), nr. 24, 14 janar 1910, 1. Naku, "Historical Overvieë on Sports and Physical Education Teaching," 58. Shih edhe Hysni Myzyri, *Shkolla Normale e Elbasanit (1909–1912)* (Tiranë: Albpaper, 2004).

[20] Qazim Kashari, "Përpjekjet për krijimin e sistemit arsimor kombëtar (1912–1914)," *Historia e arsimit*, nr. 3 (Tiranë, 2003): 139-131. Qazim Kashari, "Zhvillimi i arsimit kombëtar në fillimet e Pavarësisë," *Revista pedagogjike*, nr. 3 (Tiranë, 1996): 117. Naku, "Historical Overvieë on Sports and Physical Education Teaching," 58.

pedagogjik, por si pjesë e normalitetit të jetës shkollore, ndonëse intensiteti dhe cilësia e zbatimit të tij ndryshonin sipas kushteve lokale dhe rrethanave historike.

Një komponent i rëndësishëm proto-institucional në zhvillimin e edukimit fizik në Shqipëri ishte veprimtaria e shoqërive lokale të kulturës fizike dhe të aktiviteteve sportive, të cilat u krijuan në disa qytete të vendit edhe gjatë viteve të vështira të Luftës së Parë Botërore. Këto organizime shoqërore përbënin forma të hershme të institucionalizimit të praktikave fizike dhe sportive jashtë kuadrit formal të shkollës, duke kontribuar në përhapjen e gjimnastikës dhe të aktiviteteve fizike në jetën publike dhe në edukimin e rinisë.

Në këtë kontekst, më 17 maj 1916 në Pogradec u themelua një shoqëri e edukimit fizik, e cila sipas statutet të saj kishte si qëllim organizimin e lojërave gjimnastikore, aktiviteteve sportive dhe zhvillimin e orëve të rregullta javore për ushtrime fizike[21]. Një iniciativë e ngjashme u ndërmor edhe në Korçë, ku më 25 mars 1917 u krijua shoqëria "Përparimi". Sipas nenit 3 të statutit të kësaj shoqërie, ndër mjetet kryesore për realizimin e qëllimeve të saj përmendeshin përdorimi i muzikës dhe i gjimnastikës, si dhe organizimi i kurseve dhe shkollave të natës për përhapjen e ndjenjave kombëtare dhe të përparimit shoqëror[22]. Këto organizime lokale dëshmojnë për një fazë të hershme të institucionalizimit të kulturës fizike në Shqipëri, ku aktivitetet gjimnastikore dhe sportive filluan të strukturoheshin jo vetëm në kuadër të shkollës, por edhe në jetën shoqërore të komuniteteve urbane. Në këtë mënyrë, ato kontribuan në përhapjen e praktikave të edukimit fizik dhe në krijimin e një kulture sportive që parapriu institucionalizimin e plotë të kësaj fushe në strukturat arsimore dhe shtetërore të periudhave të mëvonshme[23].

Në planin e administratës shtetërore dhe të rregullimit ligjor, zhvillimet e viteve '20-'30 përbëjnë një moment të rëndësishëm në institucionalizimin e edukimit fizik në Shqipëri. Dy dëshmi janë veçanërisht domethënëse në këtë drejtim: së pari, përfshirja e edukimit fizik në strukturën organizative të Ministrisë së Arsimit dhe, së dyti, rregullimi i kësaj fushe nëpërmjet legjislacionit arsimor të kohës. Dokumentacioni administrativ i periudhës tregon se administrata qendrore e Ministrisë së Arsimit në periudhën 1925-1939, përbëhej nga disa njësi funksionale, ndër të cilat përfshihej edhe një seksion i posaçëm për edukimin fizik, krahas seksionit teknik, atij administrativ dhe seksionit të shkollave[24]. Detyrat e këtij seksioni ishin të lidhura drejtpërdrejt me organizimin dhe mbikëqyrjen e edukimit fizik në sistemin shkollor. Në dokumentet administrative të kohës theksohet se ky sektor kishte për funksion kryesor kujdesin për zhvillimin e edukimit fizik të nxënësve në të gjitha shkollat e vendit, duke vepruar përmes instruktorëve kryesorë të posaçëm të vendosur në çdo prefekturë dhe nënprefekturë. Për më tepër, drejtuesi ose organizatori i seksionit të edukimit fizik

[21] AQSh, Fondi nr. 152, viti 1921, dosja nr. 86, fl. 152, *Kanunore e Shoqërisë Fiskulturore e Artistike*, Pogradec, 17.05.1916.

[22] *Kanunizmë e shoqërisë "Përparimi" në Korçë (Për përhapjen e ndjenjave kombëtare e përparimtare të kombit shqiptar)*, Korçë: Shtypshkronja "Korça", 1917, 1.

[23] Naku, "Historical Overvieë on Sports and Physical Education Teaching," 58.

[24] AQSh, F. 195, V. 1930, D.1, fl. 2: "Ligj, vendime mbi organizimin administrativ të arsimit fillor". Gjini, "Administrative Organization of the Ministry of Education," 800-801.

mund të ishte edhe specialist i huaj i punësuar rregullisht në shërbim shtetëror, gjë që dëshmon për përpjekjen e administratës shqiptare për të përfituar nga përvoja dhe ekspertiza ndërkombëtare në procesin e modernizimit të sistemit arsimor[25]. Këto elemente tregojnë se në Shqipërinë e periudhës ndërmjet dy luftërave po konsolidohej një model relativisht modern i administrimit arsimor. Edukimi fizik nuk mbetej më vetëm në nivelin e iniciativave sporadike lokale ose të praktikave të izoluara shkollore, por vendosej brenda një strukture të qartë institucionale, me linjë përgjegjësie administrative, personel të specializuar dhe mekanizma mbikëqyrjeje territoriale. Në këtë mënyrë, ai filloi të trajtohej si një komponent i rregullt i politikave arsimore shtetërore dhe si pjesë integrale e programit pedagogjik të shkollës shqiptare në periudhën e konsolidimit të shtetit[26].

Në planin ligjor dhe kurrikular, ligji organik i arsimit i datës 26 shtator 1934 përbën një moment të rëndësishëm në procesin e institucionalizimit të sistemit arsimor shqiptar. Ky akt normativ synonte të sistematizonte strukturën e arsimit kombëtar duke përcaktuar nivelet e institucioneve shkollore, kompetencat e personelit pedagogjik dhe inspektues, si dhe parimet e organizimit të programeve mësimore. Në të njëjtën kohë, ligji përmbante edhe një dimension më të gjerë pedagogjik, pasi arsimi fillor përkufizohej si një proces që kishte për qëllim të zhvillonte njëkohësisht "fuqitë trupore e shpirtërore" të fëmijës dhe të formonte breza të rinj me disiplinë dhe moral qytetar[27]. Brenda kësaj kornize normative, edukimi fizik zinte një vend të caktuar në strukturën kurrikulare të sistemit arsimor. Programet e shkollave fillore pesëvjeçare përfshinin lëndën "lojna e edukate fizike", ndërsa në institucione të tjera arsimore, si shkollat Normale, institutet profesionale dhe ato teknike, përveç edukimit fizik parashikohej edhe zhvillimi i lëndës "mësime dhe stërvitje ushtarake", veçanërisht për nxënësit meshkuj. Ky konfigurim i programeve reflektonte një ndërthurje midis dimensionit pedagogjik, shëndetësor dhe atij paramilitar të edukimit fizik në Shqipërinë e periudhës ndërmjet dy luftërave botërore[28]. Në të njëjtin kuadër ligjor parashikohej edhe krijimi i një organizate sportive të detyrueshme, të quajtur "Shqipja", e cila synonte të promovonte zhvillimin fizik, moral dhe patriotik të rinisë. Po ashtu, ligji parashikonte themelimin e Federatës Sportive Shqiptare, në krye të së cilës vendosej Ministri i Arsimit, duke e lidhur drejtpërdrejt organizimin e veprimtarisë sportive me strukturat shtetërore të arsimit dhe administrimit publik. Një element me rëndësi të veçantë ishte

[25] *Ligjët e Arsimit* (Tiranë: Ministrija e Arsimit, Shtypshkronja Teknike "Tiranë", shtypi i dytë, 1933), 19-20. Gjini, "Administrative Organization of the Ministry of Education," 801.

[26] Gjini, "Administrative Organization of the Ministry of Education," 800-801. *Historia e Arsimit dhe mendimit pedagogjik shqiptar*, vëll. I (Tiranë: Instituti i Studimeve Pedagogjike, shtyp. "Nënë Tereza", 2003), 430-435.

[27] *Fletorja Zyrtare*, nr. 54 (1934): "Dekret-ligja organike e Arsimit.". Valbona Nathanaili, *Rruga e mundimshme e shkollës shqipe: Çështje, politika & veprimtari në fushën e arsimit, 1912–1944* (Tiranë: UET Press, 2016), 184.

[28] *Fletorja Zyrtare*, nr. 54 (1934): "Dekret-ligja organike e Arsimit.", nenet 59, 277, 278, 342, 379. Naku, "Historical Overvieë on Sports and Physical Education Teaching," 59-60. Qarkorja e 18.10.1940 kërkon që nxënësit e shkollave të mesme të vendosen "në dispozicion" të Djelmënisë së Liktorit (GLA) dhe parashikon "ushtrime gjimnastikore ushtarake" krahas kursit të kulturës fashiste. Nathanaili, *Rruga e mundimshme e shkollës shqipe*, 262.

edhe dimensioni financiar i këtij kuadri normativ. Ligji parashikonte që bashkitë dhe komunat të kontribuonin me 4% të të ardhurave të tyre vjetore për mbështetjen e arsimit dhe të edukimit fizik, duke krijuar një bazë institucionale për financimin e aktiviteteve shkollore dhe sportive. Megjithatë, në praktikë, ky ideal pedagogjik përballej shpesh me kufizime infrastrukturore dhe me mungesë burimesh materiale, çka bëri që zbatimi i edukimit fizik të paraqitej i pabarabartë në rajone të ndryshme të vendit. Kjo situatë reflekton tensionin tipik të periudhës midis projektit modernizues të shtetit dhe kapaciteteve reale administrative e ekonomike për ta zbatuar atë në të gjithë territorin[29].

Shina e tretë e zhvillimit institucional të edukimit fizik lidhet me veprimtarinë e organizatave rinore, strukturave ushtarake dhe klubeve sportive, të cilat kontribuuan në përhapjen dhe konsolidimin e praktikave fizike përtej hapësirës së drejtpërdrejtë shkollore. Në këtë kuptim, edukimi fizik nuk mbeti vetëm një komponent i kurrikulës arsimore, por u shndërrua edhe në një praktikë të institucionalizuar të jetës shoqërore dhe organizative të rinisë. Në periudhën e pushtimit fashist, ky dimension u forcua veçanërisht përmes organizatës rinore Gioventù Albanese del Littorio (GAL/GLA), e cila ishte e strukturuar sipas kategorive të ndryshme të moshës dhe sipas një organizimi hierarkik të ngjashëm me atë paraushtarak. Në kuadrin e veprimtarisë së saj, praktikat sportive dhe ushtrimet fizike ndërthureshin ngushtë me elemente të stërvitjes ushtarake, të zhvilluara si gjatë orëve të edukimit fizik në shkollë, ashtu edhe në tubime dhe aktivitete të rregullta javore[30]. Ky dimension organizativ dhe propagandistik i kulturës fizike shoqërohej gjithashtu me krijimin e hapësirave infrastrukturore dhe me organizimin e manifestimeve publike me karakter simbolik. Një dëshmi e tillë paraqitet në inaugurimin e fushës sportive të organizatës GLA në Tiranë, të dokumentuar në materialet fotografike të arkivit të Istituto Luce më 14 prill 1940, ku aktiviteti sportiv dhe organizimi i rinisë paraqiten si pjesë e spektaklit publik dhe e retorikës politike të kohës[31].

Në pasluftë, rindërtimi i sportit dhe kulturës fizike u bë njëkohësisht projekt organizativ dhe propagandistik. Që në vitin 1945 u krijua një seksion i posaçëm pranë Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës i ngarkuar me çështjet e kulturës fizike dhe sportit, i cili hartoi programet për përgatitjen e instruktorëve, trajnerëve dhe gjyqtarëve, si dhe për sigurimin e bazës materiale të nevojshme për zhvillimin e sportit. Po në vitin 1945 u themelua Federata e Sporteve të Shqipërisë, e cila u ngarkua me organizimin dhe drejtimin e lëvizjes sportive në shkallë kombëtare dhe nisi botimin e revistës "Sporti"

[29] *Fletorja Zyrtare*, nr. 54 (1934): "Dekret-ligja organike e Arsimit.", 42, neni 385: "Bashkit e Komunet japin si ndihmë vjetore 4% prej t'ardhunave efektive të veta në favor t'edukatës fizike". Naku, "Historical Overview on Sports and Physical Education Teaching," 59-60. Nathanaili, *Rruga e mundimshme e shkollës shqipe*, 185-186.

[30] AQSh, Fondi nr. 164, viti 1940, dosja nr. 360: "Relacion i Federatës Fashiste të Shkodrës dërguar Partisë Fashiste Shqiptare, mbi aktivitetin vjetor, si dhe relacioni i Partisë Fashiste Shqiptare dërguar Luogotenencës mbi aktivitetin e vitit të kaluar dhe masat që duhen marrë për të ardhme", f. 8. Dani, "L'Organizzazione dei pionieri d'Albania," 357.

[31] Istituto Luce, "Un reparto di avanguardisti appartenenti alla Gioventù Albanese del Littorio," fotografi nga shërbimi *Inaugurazione campo sportivo GLA femminile di Tirana*, Tirana, 14 prill 1940, fotografi bardhë e zi, objekt: negativ, kod fotografie AL00001974, Archivio Storico Luce.

(më vonë "Sporti Popullor"). Krijimi i kësaj strukture qendrore krijoi kushte për komisione teknike dhe për organizimin e veprimtarive kombëtare, duke hapur gradualisht rrugën për federata të veçanta sipas disiplinave sportive. Në vitin 1946 u organizua edhe kampionati i parë për femra në volejboll, ndërsa në të njëjtën kohë të rinjtë e kryeqytetit përfunduan ndërtimin e stadiumit kombëtar "Qemal Stafa", i inauguruar me zhvillimin e Lojërave Ballkanike. Këto zhvillime janë të rëndësishme për historinë e edukimit fizik, sepse federatat dhe komisionet teknike prodhuan kalendarë garash, standarde rregullash dhe mekanizma arbitrazhi, duke krijuar njëkohësisht kërkesë të re për trajnerë, instruktorë dhe mësues të kualifikuar në fushën e edukimit fizik. Procesi i institucionalizimit u thellua më tej në fund të viteve 1940 me hapjen në Tiranë të shkollës së parë të trajnimit sportiv (1948) dhe me krijimin e Komitetit të Kulturës Fizike dhe Sporteve, organ shtetëror i ngarkuar me administrimin dhe financimin e këtyre veprimtarive[32].

Pikërisht në këtë fazë të konsolidimit të strukturave sportive shfaqet domosdoshmëria e formimit të personelit të specializuar. Zgjerimi institucional i sportit pas Luftës së Dytë Botërore krijoi një kërkesë të drejtpërdrejtë për kuadro të trajnuar në fushën e edukimit fizik dhe të kulturës fizike. Në vitin 1945 u krijua pranë Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës një seksion i posaçëm për kulturën fizike dhe sportin, i cili hartoi programe për përgatitjen e instruktorëve, trajnerëve dhe gjyqtarëve, si dhe për sigurimin e bazës materiale të veprimtarisë sportive[33]. Në këtë kontekst institucional duhet parë edhe krijimi i strukturave të para arsimore për përgatitjen e specialistëve të kësaj fushe. Historiku i Universitetit të Sporteve të Tiranës e vendos "gjenezën" e këtij procesi në Teknikumin e Fiskulturës (1948), i konsideruar si shkolla e parë e mesme për përgatitjen e mësuesve të ardhshëm të edukimit fizik. Ky zhvillim lidhej ngushtë me institucionalizimin e lëvizjes sportive në shkallë kombëtare, i cili u shoqërua me themelimin e Federatës së Sporteve të Shqipërisë (1945) dhe me organizimin e kampionateve të para kombëtare[34]. Mbi këtë bazë u konsolidua gradualisht edhe dimensioni universitar i formimit profesional. Krijimi i degës së fiskulturës pranë strukturave universitare në vitin 1958 shënon kalimin nga përgatitja e mesme profesionale drejt institucionalizimit të arsimit të lartë në këtë fushë. Në të njëjtën periudhë, reforma organizative e vitit 1957 që transformoi strukturat sportive në Bashkimin e Fiskulturistëve dhe Sportistëve të Shqipërisë (BFSSH) dhe hapja e Institutit të Lartë të Kulturës Fizike "Vojo Kushi" në vitin pasues dëshmojnë konsolidimin e një infrastrukture të re institucionale për zhvillimin e sportit dhe të edukimit fizik[35].

Ndikimet rajonale dhe ndërkombëtare

[32] Dizdari, Bellova dhe Palushi, "Sport in Albania," 1-5.
[33] Dizdari, Bellova dhe Palushi, "Sport in Albania," 1-5.
[34] Dizdari, Bellova dhe Palushi, "Sport in Albania," 1-5.
[35] Dizdari, Bellova dhe Palushi, "Sport in Albania," 1-5.

Krahasimi rajonal dhe ndërkombëtar nuk synon të "importojë" modele në mënyrë mekanike në historinë shqiptare, por të ndihmojë në kuptimin e qarkullimit të ideve pedagogjike dhe të praktikave administrative që kontribuuan në formësimin e edukimit fizik si disiplinë moderne në Evropë dhe në Ballkan. Studimet bashkëkohore mbi historinë e arsimit dhe të kulturës fizike theksojnë se zhvillimi i edukimit fizik në shtetet e vogla të Evropës Juglindore lidhej ngushtë me transferimin e modeleve pedagogjike perëndimore dhe me proceset e ndërtimit të shtetit modern[36] (Riordan dhe Krüger 1999; Hargreaves 2014).

Në rastin shqiptar, ndikimet perëndimore para vitit 1939 shfaqen kryesisht në dy drejtime: së pari, në huazimet kurrikulare dhe organizative të sistemit shkollor dhe, së dyti, në idenë e formimit të kuadrove jashtë vendit. Në literaturën historike është vënë në dukje se programet e shkollës fillore të hartuara pas Kongresit të Lushnjës (1920) tregojnë afri me modele të arsimit francez, veçanërisht në strukturën e planit mësimor dhe në përfshirjen e gjimnastikës si pjesë e rregullt e kurrikulës. Në këto programe parashikohej një rritje graduale e ngarkesës mësimore të gjimnastikës, nga një orë në javë në klasat e para në dy orë në javë në klasat më të larta, duke reflektuar modelin e edukimit fizik të përhapur në sistemet shkollore të Evropës Perëndimore në fund të shekullit XIX dhe fillimin e shekullit XX[37]. Një tjetër tregues i orientimit europian të mendimit pedagogjik shqiptar të kohës është debati publik mbi formimin e specialistëve të edukimit fizik. Në shtypin e diasporës shqiptare, konkretisht në gazetën *Dielli* (Boston) në vitin 1910, është propozuar dërgimi i një nxënësi shqiptar në kolegje angleze për një program dyvjeçar studimi në edukim fizik, me qëllim që pas kthimit në vend ai të shërbente si instruktor në Shkollën Normale të Elbasanit. Kjo ide pasqyron ndërgjegjësimin e hershëm të elitave arsimore shqiptare për nevojën e profesionalizimit të edukimit fizik dhe për integrimin e standardeve pedagogjike evropiane në arsimin kombëtar[38]. Këto dy tregues, huazimi i modeleve kurrikulare dhe projekti për formimin e specialistëve jashtë vendit, sugjerojnë ekzistencën e një horizonti të qartë europianizues në mendimin pedagogjik shqiptar të fillimshekullit XX. Në këtë kuptim, edukimi fizik filloi të konceptohej jo thjesht si një aktivitet spontan ose rekreativ, por si një kompetencë profesionale dhe një komponent i rëndësishëm i edukimit modern të qytetarit[39].

Ndikimi italian gjatë pushtimit fashist (1939-1943) paraqitet në literaturën historike si një ndërhyrje më e drejtpërdrejtë dhe institucionale në organizimin e kulturës fizike dhe të edukimit të rinisë në Shqipëri. Ky ndikim u shfaq jo vetëm në nivelin e programeve arsimore, por edhe përmes krijimit të strukturave organizative, përdorimit të uniformave, ritualeve kolektive dhe ndërtimit të infrastrukturës sportive.

---

[36] Mbi këtë shih, Riordan, James, dhe Arnd Krüger, eds. *European Cultures in Sport: Examining the Nations and Regions*. Bristol: Intellect Books, 1999. Hargreaves, Jennifer. *Sport, Poëer and Culture: A Social and Historical Analysis of Popular Sports in Britain*. Cambridge: Polity Press, 2014.

[37] Naku, "Historical Overvieë on Sports and Physical Education Teaching," 58-59. Riordan dhe Krüger, *European Cultures in Sport*, 34-36.

[38] Naku, "Historical Overview on Sports and Physical Education Teaching," 58. Hysni Myzyri, *Shkolla Normale e Elbasanit (1909–1912)* (Tiranë: Albpaper, 2004), 112.

[39] Hargreaves, *Sport, Power and Culture*, 71-74.

Në këtë kuadër, organizata rinore Gioventù Albanese del Littorio (GAL/GLA) përfaqësonte një mekanizëm të rëndësishëm të socializimit politik të të rinjve. Sipas studimeve të fundit mbi historinë e organizatave rinore në Shqipëri, kjo organizatë përfshinte kategori të ndryshme moshe dhe një strukturë paraushtarake, duke integruar aktivitetet sportive dhe ushtrimet fizike me elemente të stërvitjes ushtarake. Në praktikë, këto aktivitete zhvilloheshin si gjatë orëve të edukimit fizik në shkollë, ashtu edhe në tubimet periodike të organizatës, duke e bërë sportin një pjesë të përhershme të disiplinimit fizik dhe ideologjik të rinisë[40]. Ky model përputhej me konceptin e edukimit trupor në shtetet fashiste evropiane, ku organizatat rinore si Opera Nazionale Balilla në Itali shërbenin për të ndërthurur sportin, edukimin fizik dhe përgatitjen paraushtarake si mjete të formimit ideologjik dhe të mobilizimit të rinisë në shërbim të shtetit totalitar[41]. Dimensioni simbolik dhe propagandistik i kësaj politike shfaqet edhe në burimet vizuale të kohës. Sikundër e përmendëm, arkivi historik i Istituto Luce dokumenton inaugurimin e një fushe sportive të organizatës GLA në Tiranë më 14 prill 1940, ku paraqiten njësi të rinisë të rreshtuara në formacion dhe prania e autoriteteve të larta të administratës fashiste. Këto manifestime publike, të shoqëruara me ceremoniale, uniforma dhe disiplinë kolektive, ishin pjesë e strategjisë propagandistike të regjimit për të paraqitur sportin dhe kulturën fizike si simbol të forcës dhe unitetit të rendit të ri politik[42]. Në këtë mënyrë, burimet dokumentare dhe studimet bashkëkohore tregojnë se sporti në këtë periudhë nuk funksiononte thjesht si aktivitet rekreativ apo edukativ. Përkundrazi, ai u shndërrua në një instrument të asaj që studiuesit e historisë së trupit dhe të sportit e kanë quajtur "politika e trupit", ku disiplinimi fizik, ritualet kolektive dhe mobilizimi sportiv përdoren si mjete për ndërtimin e identitetit politik dhe për konsolidimin e një rendi autoritar[43].

Modeli sovjetik dhe më gjerë ai i vendeve socialiste të Evropës Lindore në periudhën e pasluftës u reflektua në Shqipëri kryesisht përmes organizatave masive të rinisë dhe përmes një sistemi të centralizuar të kontrollit institucional mbi sportin dhe edukimin fizik. Studimet bashkëkohore mbi historinë e organizatave rinore tregojnë se krijimi dhe zhvillimi i strukturave të tilla lidhej ngushtë me procesin e sovjetizimit të institucioneve arsimore dhe të jetës shoqërore në vendet e Evropës Lindore pas vitit 1945. Në këtë kuadër, organizata e pionierëve në Shqipëri, e formalizuar në vitin 1946, paraqitet si pjesë e një modeli më të gjerë organizativ që kishte analogji të qarta me organizatat homologe në Jugosllavi, Bullgari dhe në Bashkimin Sovjetik. Sipas analizave të fundit historike, kjo organizatë shërbeu si një instrument i rëndësishëm i socializimit ideologjik dhe i mobilizimit të rinisë në kontekstin e rindërtimit

[40] Dani, "L'Organizzazione dei pionieri d'Albania," 357.

[41] Victoria De Grazia, *The Culture of Consent: Mass Organization of Leisure in Fascist Italy* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), 182-188. Riordan dhe Krüger, *European Cultures in Sport*, 143-145.

[42] Istituto Luce, "Un reparto di avanguardisti appartenenti alla Gioventù Albanese del Littorio," kod fotografie AL00001974. De Grazia, *The Culture of Consent*, 210.

[43] Jennifer Hargreaves, *Sport, Poëer and Culture: A Social and Historical Analysis of Popular Sports in Britain* (Cambridge: Polity Press, 2014), 92. Dani, "L'Organizzazione dei pionieri d'Albania," 357.

institucional të pasluftës dhe të transformimeve politike të regjimit socialist[44]. Ky zhvillim përputhet me modelin e organizimit të kulturës fizike në shtetet socialiste, ku sporti dhe edukimi fizik konceptoheshin si pjesë e edukimit të përgjithshëm ideologjik dhe trupor të rinisë, duke u integruar në aktivitetet e organizatave të pionierëve dhe të rinisë komuniste, në shkollë dhe jashtë saj[45]. Në këto sisteme, edukimi fizik nuk trajtohej vetëm si aktivitet pedagogjik, por edhe si instrument i mobilizimit kolektiv dhe i ndërtimit të identitetit socialist përmes disiplinës fizike dhe aktivitetit sportiv të organizuar.

Në të njëjtën kohë, zhvillimi i arsimit të lartë në fushën e kulturës fizike në Shqipëri pas viteve 1950 ndjek një trajektore të ngjashme me atë të vendeve të tjera socialiste të Evropës Lindore. Historiku institucional i Universitetit të Sporteve të Tiranës e lidh këtë proces me krijimin e degës së fiskulturës në vitin 1958 pranë strukturave universitare, pas themelimit të Universitetit të Tiranës në vitin 1957. Kjo fazë përfaqëson kalimin nga përgatitja e mesme profesionale drejt një sistemi të arsimit të lartë të specializuar, një model i karakterizuar nga planifikimi shtetëror i kuadrove dhe nga lidhja e drejtpërdrejtë midis institucioneve arsimore, sistemit shkollor dhe strukturave të sportit të organizuar. Ky model institucional përputhej me parimet e arsimit të lartë të planifikuar në vendet socialiste, ku formimi i specialistëve të edukimit fizik dhe sportit përcaktohej nga nevojat e sistemit arsimor dhe të organizimit shtetëror të sportit[46].

Në këtë mënyrë, institucionalizimi i edukimit fizik në Shqipërinë e pasluftës duhet parë si pjesë e një procesi më të gjerë të transformimit të institucioneve arsimore dhe sportive sipas modelit socialist, ku organizatat rinore, sistemi shkollor dhe arsimi i lartë funksiononin si komponentë të ndërlidhur të një politike të centralizuar të kulturës fizike dhe të edukimit të rinisë.

[44] Dani, "L'Organizzazione dei pionieri d'Albania," 356-357.

[45] James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 78-84. Riordan dhe Krüger, *European Cultures in Sport*, 156-160.

[46] Riordan, *Sport in Soviet Society*, 90-94. Riordan dhe Krüger, *European Cultures in Sport*, 162-165.

KREU I

THEMELIMI I KATEDRËS E EDUKIMIT FIZIK NË UNIVERSITETIN E TIRANËS (1957-1990)

1.1. Organizimi shtetëror i Katedrës së Edukimit Fizik (1957-1990)

Edukimi fizik universitar në Shqipërinë socialiste nuk duhet parë vetëm si një disiplinë mësimore për përmirësimin e shëndetit të rinisë studentore. Në kushtet e një shteti totalitar me ideologji marksiste-leniniste, fizkultura ishte instrument për formimin e "njeriut të ri", për mobilizimin politik, përgatitjen ushtarake dhe rikrijimin e trupit si subjekt i projektit socialist. Për këtë arsye, analizohet me rëndësi themelimi dhe zhvillimi i Katedrës së Edukimit Fizik në Universitetin Shtetëror të Tiranës (USHT) që nga viti 1957. Dokumentet arkivore të Rektoratit, ministrive dhe katedrës, të cituara në vazhdim, tregojnë se struktura, programet dhe aktivitetet sportive të universitetit u shndërruan në një mjet kontrolli të shtetit mbi trupin, kohën e lirë dhe ndërgjegjen e studentëve. Procesi fillon me themelimin e katedrës dhe vijon me periudhat e masivizimit përmes Spartakiadave, me reformat e viteve 1960 si dhe me revolucionarizimin ushtarak në vitet 1970.

Pas themelimit të Universitetit Shtetëror të Tiranës me urdhër të Këshillit të Ministrave në shtator 1957, u krijuan 46 katedra mësimore e kërkimore[47]. Mes tyre u përfshi edhe Katedra e Edukimit Fizik, e cila quhej "Katedra e Edukimit Fizik dhe Sportit" dhe ishte njësi e varur drejtpërdrejt nga Rektorati. Katedra do të realizonte mësimin e edukimit fizik për të gjitha fakultetet, do të drejtonte aktivitetet sportive të universitetit dhe do të kryente kërkimin shkencor në fushën e kulturës fizike. Kjo varësi e drejtpërdrejtë e bënte katedrën jo thjesht subjekt universitar, por organ të aparatit shtetëror, i cili duhej të zbatonte direktivat e Partisë së Punës së Shqipërisë (PPSh) dhe të Ministrisë së Arsimit.

Më 25 nëntor 1957, shefi i sapoemëruar i katedrës Minella Kapo dërgoi një raport të gjatë në Rektorat "Mbi edukimin fizik të studentëve në USHT"[48]. Raporti paraqiste një tablo të zymtë, ku studentët vinin nga shkolla të mesme pa përgatitje fizike, mungonin materialet sportive, terrenet dhe trajnerët, ndërsa oraret e fizkulturës ishin të paqëndrueshme[49]. Ai theksonte se për të përmbushur detyrën e Partisë për t'i bërë të rinjtë "gati për punë e mbrojtje" duhej ngritur një klub sportiv në universitet, duhej rregulluar orari me grupe të vogla prej 8-10 studentësh dhe duhej ndërtuar një program

[47] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), "Mbi punën e katedrave," Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 56, fl. 1-8, dokument që pasqyron organizimin dhe rolin e katedrave në arsimin e lartë në vitet '50.

[48] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, fl.1-2, Relacion "Mbi edukimin fizik të studenave n'Universitetin Shtetror të Tiranës"- datë 25.11.1957, Minella Kapo, Shefi i Kathedrës S'Edukatës Fizike.

[49] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, fl. 1-2: "Mbi edukimin fizik të studenave".

mjeko-pedagogjik që klasifikonte studentët në tre kategori shëndetësore[50]. Raporti kërkonte gjithashtu bashkëpunimin me Institutin Bujqësor (kthyer më pas në Universitetin Bujqësor) për mbështetje kuadrosh, si dhe ngritjen e një Këshilli Sportiv që të drejtonte veprimtaritë[51].

Në të njëjtën periudhë, katedra hartoi një plan të detajuar pune për vitin akademik 1957-1958[52]. Në plan parashikohej ndër të tjera:

1) diskutimi i problemeve të organizimit të mësimit,
2) elaborimi i një grafiku për stërvitje,
3) përgatitja e konspektit mësimor,
4) analiza e orëve mësimore,
5) zhvillimi i aktiviteteve metodike dhe shkencore,
6) organizimi i pushimeve dimërore dhe verore, dhe
7) trajtimi i studentëve me probleme disiplinore.

Pikë e veçantë ishte krijimi i një këshilli sportiv që duhej të miratonte kalendarin e veprimtarive sportive, të zgjidhte drejtuesit e klubit dhe të koordinonte pjesëmarrjen e fakulteteve në aktivitetet masive[53]. Në planin e punës theksohej edhe nevoja e ngritjes së një grupi metodiko-shkencor brenda katedrës, me detyrë përgatitjen e buletineve shkencore, terminologjinë e kulturës fizike, matjet antropometrike dhe studimin e lojërave popullore[54]. Këto masa synonin ndërtimin e një strukture të centralizuar, që do të lidhte praktikën mësimore me kërkimin shkencor dhe me propagandën shtetërore.

Plani i vitit 1957-1958 parashikonte një kalendar të gjerë aktivitetesh. Veprimtaria më e rëndësishme ishte parada e 7 Nëntorit, që përkujtonte Revolucionin Socialist të Tetorit dhe festën kombëtare, pasuar nga stafeteta e universitetit, Spartakiada për Kupën e Universitetit, Kupa e femrave, kros i pranverës, ekskursione turistike dhe manifestimi përmbyllës i kulturës fizike[55]. Për çdo ngjarje caktoheshin muajt e zhvillimit dhe përgjegjësit (si p.sh. M. Kapo, P. Resuli, K. Dilo, T. Dibra, V. Gjoni, E Bushati, Gj. Dilo). Plani përfshinte pjesëmarrjen në kampionate të qytetit, në kampionate kombëtare dhe për herë të parë edhe në aktivitetet ndërkombëtare, si pjesë e politikës së izolimit socialist, ku suksesi i sportistëve shihej si arritje e sistemit. Seksioni "Propaganda" listonte ekspozita të parashikuara për parqe sportive dhe tabela rekordesh në fakultete, duke reflektuar rëndësinë e të shfaqurit të arritjeve para publikut[56].

Në shkurt 1959, Rektori i USHT-it miratoi vendimin nr. 7 për organizimin e Spartakiadës së Parë Kombëtare, e cila zhvillohej për nder të 15-vjetorit të çlirimit[57]. Vendimi ishte i detajuar dhe krijonte një arkitekturë të re organizative. Së pari, çdo

[50] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, fl. 1-2: "Mbi edukimin fizik të studenave".
[51] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, fl. 1-2: "Mbi edukimin fizik të studentave".
[52] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi 1048, viti 1957, dosja 65, fl. 4-5: "Plan pune i katedrës së edukatës fizike pranë Universitetit për vitin akademik 1957–58".
[53] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, fl. 4-5: "Plan pune i katedrës së edukatës fizike".
[54] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, fl. 4-5: "Plan pune i katedrës së edukatës fizike".
[55] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, fl. 4-5: "Plan pune i katedrës së edukatës fizike".
[56] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, fl. 4-5: "Plan pune i katedrës së edukatës fizike".
[57] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1959, dosja nr. 27, fl. 1-3: "Vendim nr. 7, datë 23.11.1959," Universiteti Shtetëror i Tiranës, Rektorati.

fakultet do të krijonte një kolektiv sportiv të përbërë nga zëvendësdekani, sekretari i organizatës së Partisë, sekretari i rinisë, mësuesi i edukimit fizik dhe instruktori i përgatitjes ushtarake. Së dyti, u ngarkua katedra të përgatiste ekipet sipas kategorive: 10 sportistë të kategorisë së parë, 50 të kategorisë së dytë, 200 të kategorisë së tretë dhe 100 vetë të kenë fituar distinktivët "Turist i RPSH" ose "Alpinist i RPSH". Studentët do të stërviteshin 2-3 herë në javë dhe më 1 mars do të shpallej emrat e ekipeve[58].

Vendimi caktonte edhe një fond shpërblimesh; për fakultetin më të mirë u parashikua një flamur tranzitor për fakultetin me të mirë dhe 10 000 lekë në formë shpërblimi për pedagogët dhe organizatat më të dalluara[59]. Kjo politikë kombinoi nxitjen e konkurrencës me motivimin financiar, duke ndjekur traditën sovjetike të stimulimit të sportistëve për suksese që i atribuoheshin sistemit.

Dokumenti i Spartakiadës përcaktonte edhe organizimin e paradës së 1 Majit (dita e punëtorëve) dhe manifestimin e 4 Tetorit në stadiumin "Qemal Stafa". Fakultetet duhej të përgatisnin ushtrime kolektive fizike në formë akrobatike e gjimnastikore, me koreografi të unifikuar. Përgatitjet ishin strukturuar në disa faza. Nga 3 deri më 24 mars stërvitjet do të zhvilloheshin në fakultete, ndërsa prej 25 marsit do të fillonin stërvitjet e përgjithshme. Më 13 maj parashikohej zhvillimi i dy ushtrimeve të plota përpara komisionit[60]. Universiteti duhej të mobilizonte 650 studentë meshkuj dhe 74 studente femra; po ashtu do të angazhoheshin 87 vetë për ushtrimin e gjimnastëve[61]. Kjo qasje masive shërbente për të krijuar spektakël propagandistik, i cili tregonte para popullit e udhëheqjes se rinia studentore ishte e disiplinuar, harmonike dhe e gatshme për çdo sprovë të socializmit.

Dokumenti për Spartakiadën vijonte me programin e kampit veror. Nga 16 deri më 31 gusht 1959, fakultetet parashikonin dërgimin e studentëve në kampet e Dajtit, Pogradecit, Vlorës dhe Durrësit, ku do të zhvilloheshin stërvitje intensive[62]. Gjatë kësaj periudhe, studentët do të kryenin punë fizike (p.sh. prerje druri) dhe do të stërviteshin dy herë në ditë. Nga 1 deri më 10 shtator stërvitjet do të zhvilloheshin në stadiumin kombëtar "Qemal Stafa" me ushtrime të sinkronizuara; nga 10 shtator deri në fillim të tetorit planifikohej prova e përgjithshme[63]. Disiplina ushtarake zinte një vend të rëndësishëm. Asnjë student nuk lejohej të mungonte pa arsye të përligjur, ndërsa vetë stërvitjet kishin një funksion të qartë paramilitar. Ato synonin t'i aftësonin të rinjtë për të vepruar në formacion, në terren dhe brenda afateve të përcaktuara kohore. Urdhri theksonte gjithashtu se studentët e viteve të tjera duhej të kryenin punë fizike para kampit, duke e lidhur fiskulturën me punën prodhuese.

Për të garantuar zbatimin e programit, u krijua Shtabi i Spartakiadës, i përbërë nga nëntë anëtarë. Në krye të tij u emërua Minella Kapo, përgjegjës i Katedrës së

[58] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1959, dosja nr. 27, fl. 1-3: "Vendim nr. 7 (1959)".

[59] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1959, dosja nr. 27, fl. 1-3: "Vendim nr. 7 (1959)".

[60] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1959, dosja nr. 27, fl. 4-5: "Urdhër, datë 27.6.1959," Universiteti Shtetëror i Tiranës, Rektorati.

[61] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1959, dosja nr. 27, fl. 1-3: "Vendim nr. 7 (1959)".

[62] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1959, dosja nr. 27, fl. 4–5, Universiteti Shtetëror i Tiranës, Rektorati, *Urdhër*, Tiranë, 27.6.1959.

[63] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1959, dosja nr. 27, fl. 4-5: "Urdhër (1959)".

Fiskulturës. Anëtarë të shtabit ishin Agim Mero (përgjegjës i rinisë), Kiço Karaguni (përgjegjës i katedrës speciale), N/kol. Siri Dine (përgjegjës i katedrës ushtarake), Përparim Tepelena (zëvendësdekan i Fakultetit të Mjekësisë), Enver Bushati (përgjegjës i klubit sportiv), Kristaq Mirjako (pedagog), Pashabeg Resuli (pedagog i fiskulturës) dhe Hysni Vaqari (pedagog i fiskulturës). Anëtarë ishin udhëheqës të rinisë, mjekësisë dhe katedrës ushtarake[64]. Ky shtab kishte një karakter të qartë politik. Në përbërje të tij përfshiheshin përfaqësues të Komitetit të Partisë dhe të organizatës rinore, të cilët garantonin që veprimtaria fizike të harmonizohej me normat ideologjike të PPSh-së. Raportimi i punës së shtabit bëhej çdo javë te Rektorati dhe te komiteti i Partisë. Kjo tregon se edhe aktivitetet sportive nuk mund të konceptoheshin jashtë kontrollit të aparatit partiak.

Në fillim të viteve 1960, katedra hartoi një program të ri mësimor për edukimin fizik të studentëve, të miratuar nga Ministri i Arsimit, Manush Myftiu, në vitin 1962[65]. Ky dokument dallonte profilin e "përgatitjes së përgjithshme fizike" (PPF) nga profili i "specializimit sportiv". Qëllimet themelore për PPF ishin:

1) përmirësimi i shëndetit dhe zhvillimi i gjithanshëm fizik i studentëve në bazë të kompleksit G.P.M. (Gati për punë e mbrojtje);
2) formimi i shprehive praktike fizike dhe higjienike;
3) nxitja e dëshirës për stërvitje sistematike dhe për arritje sportive;
4) përdorimi i mjeteve të kulturës fizike në jetën e përditshme; dhe
5) pajisja e studentëve me njohuri mbi teorinë e kulturës fizike dhe metodikën e stërvitjes.

Programi parashikonte dy orë të detyrueshme në javë dhe dy orë fakultative për vitet e para; në vitet e treta e të katërta mësimi bëhej fakultativ. Po ashtu, në fund të vitit të tretë të gjithë studentët detyroheshin të fitonin badge-n G.P.M., i cili ishte modeluar sipas sistemit sovjetik GTO (Gotov k trudu i oborone), që përfshinte teste fizike, gjimnastike, atletike dhe elementë ushtarakë. Për studentët e dobët programi ofronte stërvitje të posaçme dhe orë shtesë, ndërsa për studentët e sëmurë parashikohej grupi i tretë i veçantë.

Programi i 1962-it përfshinte tre drejtime kryesore:

a) kursin e përgatitjes së përgjithshme fizike ku përfshiheshin elemente gjimnastike, atletike, not, lojëra të ndryshme, ski, patinazh dhe turizëm;
b) kursin e specializimit sportiv ku studentët zgjidhnin një disiplinë dhe përgatiteshin për gara; dhe
c) orën teorike, ku mësohej historia e sportit, higjiena, baza e fiziologjisë dhe metodikës së stërvitjes. Për herë të parë theksohej roli i turizmit si pjesë e fizkulturës studentore, duke propaganduar eksplorimin e natyrës dhe vendlindjes. Ky program synonte të krijonte një ekuilibër mes zhvillimit fizik,

[64] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1959, dosja nr. 27, fl. 1-3: "Vendim nr. 7 (1959)".

[65] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1962, dosja nr. 13, fl. 11-22, Universiteti Shtetëror i Tiranës, Katedra e Edukimit Fizik, *Programi i edukimit fizik i studentëve të Universitetit Shtetëror të Tiranës (Profili i përgatitjes së përgjithshme fizike)*, miratuar nga Ministri i Arsimit dhe Kulturës Manush Myftiu, Tiranë, 1962.

edukimit teorik dhe përgatitjes ushtarake, duke përshtatur modelin sovjetik në realitetin shqiptar.

Kongresi V i PPSh-së në vitin 1966 shpalli parullën "E gjithë popullata, ushtri" dhe theksoi rolin e edukimit fiziko-ushtarak. Në këtë kontekst, Rektorati i USHT-së i drejtoi Ministrisë së Arsimit një raport ku kërkonte rishikimin e programit të edukimit fizik për ta orientuar nga përgatitja ushtarake[66]. Sipas raportit, programi i mëparshëm nuk i përfshinte mjaftueshëm elementet ushtarake; prandaj sugjerohej që stërvitjet e studentëve të mbështeteshin më shumë te qitja, marshimi, ecja në terren dhe elementët e mbrojtjes civile. Në të njëjtën kohë, propozimi kërkonte:

1) heqjen e vendimit që u ndalonte sportistëve të niveleve të larta të luanin për klubin e universitetit;
2) ndryshimin e emrit të klubit "Universiteti" në "Studenti" për të përfshirë studentët e Institutit të Kulturës Fizike "Vojo Kushi";
3) krijimin e orareve të veçanta për sportistët e dalluar në mënyrë që ata të përfundojnë studimet me sukses; dhe 4) ruajtjen e bursave për sportistët që përsëritnin vitin për shkak të stërvitjes[67].

Reforma tregoi se udhëheqja e Partisë e konsideronte fizkulturën universitare jo vetëm si çështje shëndetësore, por edhe si pikëmbështetje propagandistike dhe ushtarake. Kthesa drejt "revolucionarizimit" nënkuptonte se studenti duhej të ishte njëkohësisht punëtor, intelektual, sportist dhe ushtar; për këtë arsye, programi i ri integronte elemente të qitjes, marshimit, luftës pa armë dhe përdorimit të mjeteve të thjeshta ushtarake.

Ndryshimet e vitit 1966 sollën edhe transformimin e klubit të universitetit. Klubi "Universiteti" u riemërua "Studenti" dhe u zgjerua për të përfshirë jo vetëm studentët e USHT-së, por edhe ata të Institutit "Vojo Kushi". Themelimi i klubit "Studenti" kishte një domethënie të veçantë simbolike, pasi dëshmonte përkushtimin e shtetit për formimin e sportistëve të rinj, të aftë për të përfaqësuar Shqipërinë në veprimtari sportive kombëtare dhe ndërkombëtare. Për sportistët e dalë nga ky klub u lehtësuan oraret akademike, u garantuan bursa dhe u sigurua trajtim mjekësor; ata trajnoheshin në futboll, basketboll, volejboll, atletikë, not, gjimnastikë, boks e skermë. Ky sistem krijoi elitën sportive të vendit, e cila në vitet në vijim do të merrte medalje në Spartakiadat kombëtare dhe do të përfaqësonte Shqipërinë në takime ballkanike[68].

Në vitin 1970 Rektorati hartoi një raport të gjatë "Mbi disa probleme të edukimit fiziko-ushtarak" që sintetizonte përvojën dhe sfidat e katedrës, duke propozuar masa të reja[69]. Raporti ndau punën në katër fronte:

---

[66] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1966, dosja nr. 27, fl. 1r-v: Universiteti Shtetëror i Tiranës, Dega Mësimore, shkresë nr. 14/17, drejtuar Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës (Drejtorisë së Arsimit të Lartë dhe Profesional), Tiranë, 21.6.1966.

[67] AQSH, Fondi 1048, viti 1966, dosja nr. 27, fl. 1r-v, shkresë nr. 14/17, 21.6.1966.

[68] AQSH, Fondi 1048, 1966, dosja nr. 27, fl. 1r-v, shkresë nr. 14/17, 21.6.1966.

[69] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 24-33: Universiteti Shtetëror i Tiranës, Rektorati, dokument sekret, *"Mbi disa probleme të edukimit fiziko-ushtarak të U.SH.T."*.

1. Puna ideologjike - Theksohej se duhej formuar koncepti revolucionar për edukimin fizik, duke e paraqitur fizkulturën jo vetëm si mjet për shëndet, por si instrument për formimin e karakterit revolucionar të studentëve. Kjo nënkuptonte organizimin e leksioneve politike mbi traditat luftarake, historinë e Lëvizjes Antifashiste Nacionalçlirimtare dhe rëndësinë e mbrojtjes popullore.
2. Formimi i procesit mësimor-stërvitor - Raporti fliste për një program të ri, ku 50% e orëve ishin kushtuar gjimnastikës dhe atletikës, ndërsa 40% e orëve mbulonin elementë ushtarakë si qitja, marshimi, hedhja e granatës, ngjitja në pengesa, lufta pa armë etj., dhe 10% lëndëve të tjera. Ky kombinim synonte të ndërthurte kulturën fizike me përgatitjen ushtarake, sipas direktivave të parullës "Të gjithë populli, ushtar"[70].
3. Zgjerimi i aktivitetit jashtëshkollor - Katedra propozonte zgjerimin e kolektivit sportiv përtej procesit mësimor, përmes krijimit të ekipeve të gjimnastikës, atletikës, notit dhe turizmit në çdo fakultet, organizimit të kampionateve ndërmjet fakulteteve dhe formimit të grupeve alpinistike. Qëllimi ishte masivizimi i pjesëmarrjes dhe regjistrimi i të gjithë studentëve në lëvizjen sportive.
4. Zhvillimi i bazës materiale sportive-ushtarake - Raporti theksonte se universiteti dispononte vetëm tre fusha sportive, një sallë të vogël në Rektoratin e ri dhe një sallë poshtë stadiumit "Qemal Stafa" [71]. Mungesa e ambienteve të mbuluara e bënte të pamundur zhvillimin e mësimit në dimër për katër fakultete. Po ashtu mungonin pishinat, poligonet e qitjes dhe pajisjet për disiplinat ushtarake. Raporti kërkonte hartimin e një plani investimesh afatgjatë për ndërtimin e 11 pikave (poligone) dhe një kampi sportiv-ushtarak, me kosto totale 1 280 000 lekë[72].

Raporti i vitit 1970 pranonte se kuadri pedagogjik i katedrës nuk ishte i përgatitur për zbatimin e programit të ri. Vetëm 10-17 për qind e pedagogëve kishin ndjekur kurse të shkurtra ushtarake tre deri në gjashtëmujore, ndërsa shumica nuk zotëronte formim profesional në fushën e fizkulturës[73]. Në një sistem ku fizkultura duhej të bashkohej me strategjinë ushtarake, mungesa e kuadrit ishte një pengesë serioze. Prandaj, rekomandohej dërgimi i pedagogëve në kurse të armëve në Gjirin e Durrësit, ndjekja e seminareve në Tiranë dhe Bashkimin Sovjetik, si edhe rekrutimi i trajnerëve profesionistë.

Raporti synonte që në vitet e ardhshme edukimi fizik të bëhej lëndë e detyrueshme në të gjitha vitet e studimit; rezultati i tij do të vlerësohej bashkë me notën e përgatitjes ushtarake në një notë të vetme. Kjo notë do të kushtëzonte kalimin e vitit, por nuk do të hynte në llogaritjen e mesatares, për të mos dëmshpërblyer studentët e talentuar në shkenca[74].

---

[70] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 30, "Mbi disa probleme".
[71] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 31, "Mbi disa probleme".
[72] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 33, "Mbi disa probleme".
[73] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 26, "Mbi disa probleme".
[74] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 31, *"Mbi disa probleme…"*.

Raporti i vitit 1970 i referohet drejtpërdrejt modelit sovjetik GTO (Gotov k trudu i oborone - "Gati për punë e mbrojtje"), i cili ishte implementuar në BSQ që prej 1931. Ky program e shikonte fizkulturën si instrument për përgatitjen e punëtorëve dhe ushtarëve; ai u kopjua nga vendet e Evropës Lindore me disa adaptime lokale. Studimet ndërkombëtare tregojnë se ky sistem kishte objektiva të shumta: përmirësim shëndetësor, rritje të produktivitetit të punës, integrim të minoriteteve nacionale dhe mobilizim për mbrojtje[75]. Në Shqipëri, përshtatja e modelit GTO u shoqërua me tipare të veçanta, si lidhja e edukimit fizik me punën prodhuese, përmes praktikave dhe angazhimit në kooperativa, integrimi i turizmit dhe alpinizmit, si edhe theksimi i luftës partizane dhe i traditës së ushtrisë popullore. Në raportin e 1970-ës, ku quhet edhe programi "50-40", ky model identifikohej si rruga drejt revolucionarizimit, megjithëse nuk përmendej drejtpërdrejt termi GTO[76].

Pavarësisht rekomandimeve ambicioze të raportit të vitit 1970 për ndërtimin e 11 poligoneve dhe shtimin e bazës materiale[77], infrastruktura mbeti e kufizuar. Raporti shënon se universiteti dispononte vetëm tre fusha sportive dhe një sallë të vogël, ndërsa mungonin pishinat dhe poligonet e qitjes[78]. Në dekadat pasuese u ndërmorën vetëm investime të vogla dhe stërvitjet shpesh zhvilloheshin në terrene të improvizuara, duke ndikuar cilësinë e mësimit dhe stërvitjes.

Klubi sportiv "Studenti", i riemërtuar në vitin 1966 si pasojë e riorganizimit të sportit universitar[79], mbeti qendra e sportit elitar. Vendimi i vitit 1959 për Spartakiadën kërkonte që fakultetet të krijonin ekipe me sportistë të kategorive të larta dhe të ngrihej kryesia e klubit[80]. Udhëheqja e quante sportin elitar "vitrinë" të revolucionit dhe e përdorte për propagandë, ndërsa sportistët monitoroheshin nga organizatat e rinisë dhe të partisë[81]. Klubi vazhdonte të funksiononte falë mbështetjes së katedrës dhe strukturave shtetërore, edhe pse mungesat infrastrukturore dhe izolimi politik kufizonin aktivitetet në arenën ndërkombëtare.

Masivizimi i sportit vazhdoi me strukturat e kolektiveve fiskulturale të ngritura në fundin e viteve 1950. Plani i punës së katedrës për vitin akademik 1957-1958 parashikonte krijimin e një Këshilli Sportiv, formimin e ekipeve të para kolektive dhe hartimin e një kalendari të gjerë manifestimesh[82]. Vendimi nr. 7 i vitit 1959 për Spartakiadën e parë kombëtare detyronte ngritjen e kolektiveve fiskulturale në çdo

---

[75] James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 82-120. Svetlana Ulyanova, Anastasiya Fisheva dhe Maria Sosnina, "GTO Concept: Design and Implementation in USSR in Late 1920s–Early 1930s," në *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences* (EpSBS), 2018, 1905-1913. Elena Yurievna Sysoeva, Tatiana Evgenyevna Simina, Svetlana Yurievna Tatarova dhe Elena Grigorievna Stadnik, "Implementation of the Declared Goals of the VFSK GTO in the Segment of Student Youth," *International Journal of Physical Education, Sports and Health* 8, nr. 1 (2021): 143–146.

[76] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 30-31, "Mbi disa probleme".

[77] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 31, "Mbi disa probleme".

[78] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 31, "Mbi disa probleme".

[79] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1966, dosja nr. 27, fl. 1r-v, shkresë nr. 14/17, 21.6.1966.

[80] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1959, dosja nr. 27, fl. 1-2, Vendim nr. 7, 23.11.1959.

[81] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1966, dosja nr. 27, fl. 1r-v, shkresë nr. 14/17, 21.6.1966.

[82] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 56, fl. 1–8, "Mbi punën e katedrave".

fakultet dhe organizimin e një konference sportive për zgjedhjen e kryesisë së klubit[83]. Gjatë viteve 1960-1980 këto struktura u institucionalizuan në fakultete, duke organizuar stafetë universitare, krosë, parakalime për festa kombëtare, ekskursione turistike dhe Spartakiada universitare[84]. Dokumentet arkivore tregojnë se pjesëmarrja masive në këto aktivitete shërbente për të krijuar disiplinë dhe frymë kolektive socialiste[85]. Spartakiadat e viteve 1979 dhe 1984, të organizuara në kuadër të përvjetorëve të Çlirimit, përfshinë qindra mijëra pjesëmarrës. Në Spartakiadën e vitit 1979 morën pjesë rreth 500 000 vetë, ndërsa në atë të vitit 1984 rreth 750 000. Këto shifra dëshmojnë shkallën e masivizimit të veprimtarisë dhe shndërrimin e trupit studentor në një instrument të propagandës shtetërore[86]. Studiuesit e sportit socialist theksojnë se Spartakiadat ishin "aksion politik masiv" për të prodhuar ndjenjë uniteti dhe disipline[87].

Përgjatë viteve 1970-1980, raportet e katedrës dhe të Rektoratit theksojnë se edukimi fiziko-ushtarak duhej të lidhej ngushtë me përgatitjen e përgjithshme të mbrojtjes popullore. Stërvitjet zhvilloheshin në poligone dhe pika të huazuara nga repartet e ushtrisë, ndërsa universiteti duhej të ndërtonte bazën e vet materiale për poligone dhe pika hapjeje[88]. Raporti i vitit 1970 vëren se të gjitha stërvitjet ushtarake mbështeteshin në pajisje të marrura nga repartet e ushtrisë dhe se ishte i nevojshëm ndërtimi i pikave të hapjes për brigadat e këmbësorisë dhe investime të konsiderueshme për pajisje[89]. Në disa fakultete, veçanërisht te mjekësia dhe shkencat natyrore, programet e edukimit fizik përfshinin edhe lëndë si toksikologjia, trajtimi i plagëve nga armët e luftës dhe psikiatria në kohë lufte[90]. Kjo gërshetim synonte të përgatiste studentët si mjekë, inxhinierë dhe specialistë që do të mund të kontribuonin në mbrojtjen e vendit gjatë konflikteve të ardhshme, duke e lidhur fizkulturën me detyrimin ushtarak.

Ndërsa dokumentet arkivore theksojnë aspektin ushtarak, ato flasin edhe për misionin shëndetësor të edukimit fizik. Universiteti siguronte vizita mjekësore të detyrueshme për të gjithë studentët, matje antropometrike dhe klasifikim sipas gjendjes shëndetësore[91]. Studentët me probleme kardiake, respiratore apo obezitet trajtoheshin me programe të veçanta; për këtë arsye, katedra kërkonte praninë e një mjeku të përhershëm brenda strukturës[92]. Në raportet e viteve 1970 theksohet se sporti ndihmonte në luftën kundër sedentarizmit, dietës së keqe dhe stresit akademik.

[83] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1959, dosja nr. 27, fl. 2, Vendim nr. 7, 23.11.1959.
[84] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 56, fl. 1–8, "Mbi punën e katedrave".
[85] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 56, fl. 1–8, "Mbi punën e katedrave".
[86] Uvil Zajmi, "Spartakiadat, kur 500 mijë shqiptarë garonin për një medalje para Enver Hoxhës… Flet organizatori që i fshihej emri nga biografia," *Panorama*, 5 nëntor 2021 (online).
[87] Riordan, *Sport in Soviet Society*, 163. James Riordan dhe Stuart Thompston, *Sport under and after Soviet Communism: A Different Ball Game* (London: Olearius Press, 2025), (online).
[88] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 24-33, *"Mbi disa probleme…"*.
[89] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 31, *"Mbi disa probleme…"*.
[90] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 30, *"Mbi disa probleme…"*.
[91] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi 1048, viti 1957, dosja 65, fl. 1-5, *Relacion: "Mbi edukimin fizik të studentave në Universitetin Shtetëror të Tiranës"*.
[92] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, fl. 1-5, *Relacion, "Mbi edukimin fizik…"*.

Propaganda shtetërore e paraqiste fizkulturën si zgjidhje për të mos pasur "koshere intelektualësh të lodhur"; theksohej se studentët pas daljes nga auditorët duhet të merrnin pjesë në ushtrime fizike për të ruajtur energjinë dhe për të rritur produktivitetin[93].

Partia e konsideronte sportin mjet për formimin moral. Në referatet e kongreseve flitet se sporti krijonte "vullnet të hekurt, vendosmëri, disiplinë dhe ndjenjë kolektive". Organizimi i paradave dhe Spartakiadave, me formacione të mëdha, kishte për qëllim t'i mësojë të rinjtë të punojnë në grup, të respektojnë komandat dhe të sakrifikojnë interesat personale për të mirën kolektive. Po ashtu, sporti u përdor si instrument për luftën kundër "mbeturinave të zakoneve prapanike". Në dokumentet e viteve 1960 kritikohej pasiviteti i vajzave dhe kërkohej rritja e pjesëmarrjes së tyre në veprimtaritë sportive. Spartakiadat e femrave ishin një platformë për emancipimin e grave, duke i vendosur ato në skenë përpara publikut dhe udhëheqjes[94].

Plani i punës i katedrës për vitin akademik 1957-1958 parashikonte që sukseset e kulturës fizike (rekorde, manifestime dhe arritje sportive) të prezantoheshin para publikut përmes tabelave të rekordeve dhe ekspozitave, duke i kthyer ato në mjet propagandistik për kulturën fizike[95]. Raportet institucionale dhe studimet për sportin në komunizëm tregojnë se propaganda e regjimit përdorte mediat dhe ceremonitë publike për të lavdëruar arritjet sportive, duke i paraqitur ato si dëshmi të efikasitetit të sistemit dhe si instrument për ndërtimin e identitetit kombëtar[96]. Në spartakiada dhe manifestime masive, vallëzimet folklorike ndërthureshin me formacionet ushtarake, duke ndërtuar një narrativë të unitetit kombëtar dhe të gatishmërisë kolektive. Studimet mbi spartakiadat e Europës Qendrore dëshmojnë se programe të tilla përfshinin qindra ansamble nga rajone të ndryshme, të cilat performonin krah për krah, ndërsa vetë ngjarja organizohej në funksion të promovimit të unitetit shoqëror dhe të disiplinës ushtarake[97]. Këto elemente folklorike, të integruara në një koreografi të centralizuar, shërbenin për të sendërtuar narrativën e unitetit kombëtar dhe për të treguar se socializmi bashkonte krahinat e ndryshme në një trup të vetëm. Studiuesit theksojnë se sporti dhe Spartakiadat u shndërruan në "aksion politik masiv" për forcimin e disiplinës

[93] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 56, fl. 1–8, *"Mbi punën e katedrave"*.
[94] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 56, fl. 1–8, *"Mbi punën e katedrave"*.
[95] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 56, fl. 1–8, *"Mbi punën e katedrave"*.
[96] James Riordan, "The Impact of Communism on Sport," *Historical Social Research* 32, nr. 1 (2007): 110–115,
[97] Në Spartakiadat socialiste, sidomos në ato të Europës Qendrore, përfshiheshin programe folklorike që përfaqësonin rajone të ndryshme dhe ushtrime ushtarake për të simbolizuar unitetin dhe gatishmërinë e kombit. Studimi i Babelá dhe Oborný për Spartakiadën çeke tregon se gjatë "Festës së grupeve me kostume" morën pjesë 6 000 valltarë nga 500 ansamble folklorike nga rajone të ndryshme të vendit dhe se vetë Spartakiadat organizoheshin "në frymën e promovimit të unitetit, kohezionit kombëtar dhe demonstrimit të gatishmërisë ushtarake". Shih Michal Bábela dhe Josef Oborný, "The Spartakiade as a Phenomenon in the Socio-Cultural and Sports Dimension in the Territory of Czechoslovakia," *Science of Gymnastics Journal* 13, nr. 2 (2021): 157–179.

dhe identitetit kolektiv dhe se modeli sportiv komunist synonte të integronte popullsitë shumëetnike duke krijuar patriotizëm që i kapërcente dallimet[98]

Megjithëse sporti ishte i kontrolluar nga shteti, në praktikë studentët manifestonin edhe forma rezistence pasive. Disa shkonin në stërvitje vetëm për të marrë një justifikim mjekësor, të tjerë zhdukeshin nga paradat duke pretenduar angazhime familjare; disa grupime improvizonin lojëra me top pas mësimit në vend të ushtrimeve të detyruara. Në raporte gjejmë ankesa të katedrës se pjesëmarrja në stërvitje bie pas orës 19:00, se studentët e viteve të fundit neglizhojnë ushtrimin e qitjes, dhe se vullnetarët nuk e mbushin kuotën e kampit[99]. Kjo tregon se ndërsa propaganda e paraqiste sportin si detyrë të lumtur, realiteti shpesh reflektonte lodhje, pakënaqësi dhe dëshirë për kohë të lirë spontane.

Në fazat e hershme, USHT shkëmbente përvojë me universitetet e vendeve të kampit socialist. Në vitet 1960 delegacione të vogla shkonin në Moskë, Leningrad dhe Sofje për të ndjekur kurse të modelit GTO; ndërsa trajnerë të huaj nga Rumania e Bullgaria vizitonin Tiranën për demonstrime të gjimnastikës moderne. Rektori Hasan Duma raporton se këto shkëmbime ndihmuan në përgatitjen e programeve për Spartakiadat, sidomos në krijimin e formacioneve harmonike[100]. Pjesëmarrja në turne ndërkombëtare në basketboll dhe volejboll ishte e kufizuar, por e pranishme. Në vitin 1961, ekipi i volejbollit për femra i klubit "Studenti" mori pjesë në turneun e Kryeqyteteve të Europës Lindore, të zhvilluar në Varshavë, ku arriti të renditej në vendin e tretë.

Në fillim të viteve 1960 marrëdhëniet midis Shqipërisë dhe Bashkimit Sovjetik u përkeqësuan ndjeshëm për shkak të mosmarrëveshjeve ideologjike. Pas takimeve të Bukureshtit dhe Moskës, udhëheqja shqiptare refuzoi të mbështeste kritikën sovjetike ndaj Kinës dhe si rezultat u ndërpre ndihma dhe prania e instruktorëve sovjetikë. Shqipëria u rreshtua hapur me Republikën Popullore të Kinës, duke u bërë aleati i vetëm evropian i Pekinit; në këmbim Kina filloi të dërgonte ndihma ekonomike dhe teknike për vendin ballkanik[101] Megjithatë, marrëdhëniet kulturore dhe sportive me Kinën mbetën të kufizuara. Studimi i Almira Jaranit vëren se, pas prishjes me kampin sovjetik, në Shqipëri u përvetësua modeli kinez i fizkulturës. Nën ndikimin e këtij modeli, boksi u eliminua si sport, ndërsa theksi u zhvendos te ushtrimet e thjeshta masive dhe vrapimi,

[98] Autorë të tjerë theksojnë se sporti në vendet komuniste luante rol të dyfishtë si mjet edukimi dhe propagande: ai shërbente si agjent i ndryshimit social dhe mobilizonte njerëzit nëpërmjet aktiviteteve kolektive që bashkonin grupet etnike dhe shoqërore. Studimi i Jim Riordan për modelin sportiv komunist nënvizon se sporti u shndërrua në një mjet ndërtimi kombëtar, pasi u përdor për të "integruar një popullsi shumëkombëshe" dhe për të krijuar patriotizëm që i tejkalonte dallimet etnike; sporti ishte i kuptueshëm dhe i pëlqyeshëm për të gjithë, duke kapërcyer barrierat sociale, ekonomike, etnike dhe fetare. Riordan, *Sport under and after Soviet Communism*. Online.

[99] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 24-33, *"Mbi disa probleme…"*.

[100] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 24-33, *"Mbi disa probleme…"*.

[101] "Albania Is Not Cuba. Sino-Albanian Summits and the Sino-Soviet Split", red. Ana Lalaj, Christian F. Ostermann dhe Ryan Gage, në *Cold War International History Project Bulletin*, nr. 16 (Fall 2007/Winter 2008) (Washington, D.C.: Woodroë Wilson International Center for Scholars), 183-340.

duke lënë në plan të dytë gjimnastikën e stilizuar[102]. Në të njëjtën periudhë, programet e edukimit fizik filluan të kombinoheshin me ushtrime ushtarake; dokumentet e kohës tregojnë se rreth vitit 1969 u miratua një program ku fizkultura dhe stërvitja ushtarake u ndërthuren për të ndërtuar "studentin-ushtar"[103]. Një raport i vitit 1970 për edukimin fiziko-ushtarak flet për një kurrikulë ku 50 % e orëve i kushtoheshin gjimnastikës dhe atletikës, ndërsa 40 % elementeve ushtarake[104], duke treguar se izolimi nga kampi socialist dhe orientimi kah Kina u shoqëruan me militarizim dhe vetëmbështetje. Pas ndërprerjes së aleancës sino-shqiptare në vitet 1978-1979, Shqipëria mbeti pothuajse e izoluar; pjesëmarrja në evente ndërkombëtare të studentëve u reduktua dhe delegacionet u mbajtën nën kontroll të rreptë ideologjik, duke reflektuar pasigurinë politike të regjimit.

Shembja e regjimit komunist në fillim të viteve 1990 solli transformime thelbësore në sistemin e edukimit fizik në Universitetin e Tiranës. Mjaft pedagogë të vjetër u larguan, baza materiale u përkeqësua dhe financimet publike u reduktuan, duke bërë që lëndët e fizkulturës për disa kohë të mos jenë më të detyrueshme dhe të perceptoheshin si periferike. Megjithatë, trashëgimia e periudhës socialiste mbeti e dukshme në organizimin e klubeve të fakulteteve, kampionatet ndëruniversitare dhe traditën e Spartakiadave, të cilat u shndërruan më vonë në festivale sportive studentore. Hulumtimet mbi historinë e edukimit fizik në Shqipëri vërejnë se, pas vitit 1990, sistemi kaloi në disa faza zhvillimi. Në vitet e para të tranzicionit ai pësoi një rënie të dukshme, ndërsa reforma e viteve 2014-2015 e riktheu edukimin fizik në tri orë në javë, duke e orientuar më qartë drejt shëndetit dhe kondicionit fizik[105]. Studiuesja Philippa Velija thekson se periudha postkomuniste shoqëroi privatizimin e sportit universitar, ndryshime në përfaqësimin gjinor dhe mungesë të literaturës akademike për sportin shqiptar[106]. Këto zhvillime tregojnë se, pavarësisht shkatërrimit të strukturave të vjetra, disa elemente të organizimit socialist vazhduan të formësonin sportin universitar edhe në tranzicionin demokratik.

1.2. Kuadri pedagogjiko-sportiv në Universitetin e Tiranës (1957-1990)

Në studimin e historisë së sportit dhe edukimit fizik në Shqipëri është e pamundur të anashkalohen zhvillimet që ndodhën në Universitetin Shtetëror të Tiranës (USHT) nga fundi i viteve 1950 deri në fund të viteve 1980. Kjo periudhë përkoi me kohën kur arsimi i lartë shqiptar u formësua nën diktatin e një sistemi socialist totalitar. Politikisht,

[102] Juel Jarani, Florian Muca, Ilir Dojka, Dean Qefalia dhe Andi Spahi, "A Historical Perspective of the Organization and Functioning of the Physical Education System in Albania," në *History of Physical Education in Europe I*, red. Petar D. Pavlović et al. (Prishtinë: University of Pristina, Faculty of Sport and Physical Education, 2015), 24–38.

[103] Jarani et al., "A Historical Perspective…," 24–25.

[104] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 24-33, *"Mbi disa probleme…"*.

[105] Jarani et al., "A Historical Perspective…," 24–38.

[106] Philippa Velija, "Sport and Physical Activity in Post-Communist Albania," në *Sport, Statehood and Transition in Europe*, red. Ekain Rojo-Labaien, Álvaro Rodríguez-Díaz dhe Joel Rookwood (London: Routledge, 2020), 118-134.

edukimi fizik nuk shihej thjesht si disiplinë mësimore, por si instrument për ndërtimin e trupit të njeriut të ri komunist, përgatitjen për punë dhe mbrojtje, si dhe forcimin e disiplinës kolektive[107]. Historikisht, përpjekjet për institucionalizimin e edukimit fizik në nivel universitar nisën me krijimin e shkollës teknike të edukimit fizik (1948) dhe vazhduan me hapjen e degës së edukimit fizik pranë Fakultetit të Historisë dhe Filologjisë në Universitetin e Tiranës më 1958. Ndërkaq, në vitin 1960, me vendim të Këshillit të Ministrave, u themelua Instituti i Edukimit Fizik, i cili u riemërua "Vojo Kushi" një vit më pas dhe u shndërrua në institucion trevjeçar. Në këtë kuadër, analiza e kuadrit pedagogjiko-sportiv në Universitetin e Tiranës për periudhën 1957-1990 ndihmon për të kuptuar evoluimin e një institucioni dhe ndikimin që politikat shtetërore dhe ideologjia kishin mbi trupin dhe kulturën fizike.

Në vitin akademik 1957-1958, Katedra e Edukimit Fizik pranë USHT-së ishte një strukturë me kapacitete të kufizuara njerëzore, e përbërë nga vetëm 6 pedagogë; njëri prej tyre ushtronte funksionin e përgjegjësit të katedrës[108]. Në këtë kontekst fillestar, organizimi i punës së edukimit fizik në nivel universiteti dhe fakultetesh mbështetej jo vetëm në pedagogët efektivë të fizkulturës, por edhe në kontributin e pedagogëve jo efektivë, të cilët mbulonin kryesisht orët fakultative, duke reflektuar një model funksionimi të përkohshëm dhe të pamjaftueshëm për kërkesat në rritje të institucionit. Kjo zgjidhje e përkohshme ishte pasojë e mungesës së kuadrit të specializuar dhe e faktit se edukimi fizik nuk ishte ende prioritet universitar.

Relacioni i vitit 1957 "Mbi edukimin fizik të studentave n'Universitetin Shtetëror të Tiranës"[109] theksonte qartë mungesën e kuadrit pedagogjik dhe nevojën urgjente për plotësimin e tij përmes rekrutimit të asistentëve të formuar në teknikumin e fizkulturës. Ky rekomandim dëshmon për përpjekjet institucionale për të krijuar një bazë më të qëndrueshme profesionale, duke integruar kuadro të rinj të specializuar në sistemin universitar. Në të njëjtën kohë, propozimet për përfshirjen e elementeve të reja metodike, si zhvillimi i gjimnastikës së shoqëruar me muzikë dhe angazhimi i një fizarmonicisti, si dhe përfshirja e një mjeku për ndjekjen e gjendjes shëndetësore dhe realizimin e matjeve antropometrike, tregojnë për një qasje të avancuar dhe ndërdisiplinore ndaj edukimit fizik. Megjithëse mungojnë të dhëna të drejtpërdrejta mbi zbatimin e këtyre iniciativave, ato përbëjnë tregues të rëndësishëm të vizionit pedagogjik të kohës, i cili synonte ndërthurjen e dimensionit fizik me atë shëndetësor dhe kulturor. Kjo periudhë shënoi gjithashtu fillimin e tentativave për matjen dhe klasifikimin e aftësive fizike të studentëve përmes testimeve dhe kategorizimeve (p.sh., në atletikë, gjimnastikë apo gatishmëri të përgjithshme fizike). Këto teste, të përdorura

[107] Juel Jarani et al., "A Historical Perspective of the Organization and Functioning of the Physical Education System in Albania," në *History of Physical Education in Europe I* (Leposavic, 2015), 24-28.
[108] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, fl. 4-5, *Plan pune i Katedrës së Edukatës Fizike pranë Universitetit për vitin akademik 1957–58*, miratuar nga Minella Kapo në cilësinë e përgjegjësit të departamentit. Pedagogët: Minella Kapo, P. Resuli, K. Dilo, V. Gjoni, T. Dibra, E. Bushati.
[109] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, fl. 1-3, *Relacion: "Mbi edukimin fizik të studentave në Universitetin Shtetëror të Tiranës"*.

gjerësisht në kampet e partive socialiste, synonin të krijonin një profil standart të rinisë shqiptare.

Në fund të viteve 1950, me gjithë një rritje të numrit të pedagogëve të katedrës së edukimit fizik në rreth 15, niveli i kualifikimit akademik mbetej i ulët, pasi asnjë prej tyre nuk mbante tituj shkencorë si profesor apo docent. Njëkohësisht, evidentohet një ngarkesë mësimore e lartë dhe e pabarabartë, ku disa pedagogë përballonin nga 740-896 orë vjetore, ndërsa përgjegjësi i katedrës kishte një ngarkesë më të reduktuar[110]. Mungesa e kualifikimeve dhe mbingarkesa e orëve tregonin se edukimi fizik ishte ende periferik në strukturën universitare dhe përfitoi shumë pak nga burimet njerëzore të universitetit. Kjo situatë vazhdoi edhe në fillim të viteve 1960, kur raportet e përgjegjësit të katedrës Minella Kapo (1961) theksonin sërish mungesën e kuadrit, duke kërkuar shtimin e dy pedagogëve të tjerë (përfshirë një femër të specializuar në atletikë) si pasojë e rritjes së numrit të studentëve. Problematika e mungesës së kuadrit theksohet edhe në relacionin e datës 05.01.1962 "Mbi kualitetin sportiv të universitetit", ku nënvizohet se ngarkesa e pedagogëve tejkalonte normat e parashikuara për shkak të numrit të pamjaftueshëm të stafit.[111]

Në vitet e para të Universitetit Shtetëror të Tiranës, edukimi fizik u konceptua dhe u praktikua si fizkulturë, me qëllim forcimin e gatishmërisë fizike dhe disiplinës kolektive të studentëve. Kjo qasje ishte e lidhur ngushtë me orientimin ideologjik të kohës, ku aktiviteti fizik shërbente si mjet edukimi dhe mobilizimi i rinisë. Organizimi i tij mbështetej në metoda të standardizuara, me theks në ushtrime të unifikuara dhe në zbatimin rigoroz të udhëzimeve.

Pas më shumë se një dekade të karakterizuar nga mungesa e kuadrit dhe nga ngarkesa e lartë mësimore, në vitin 1969 Rektorati i USHT-së miratoi një vendim të rëndësishëm. Pedagogët e fizkulturës u shpërndanë pranë fakulteteve, me synimin që lënda e edukimit fizik të administrohej dhe të drejtohej drejtpërdrejt prej tyre. Ky vendim synonte të rriste kërkesën dhe përgjegjësinë e fakulteteve për lëndën e sportit dhe të forconte masivizimin e aktiviteteve jashtëshkollore. Katedra e edukimit fizik u reduktua në një njësi metodiko-shkencore, që do të koordinonte programet, por jo administrimin e drejtpërdrejtë të orëve mësimore [112]. Raportet e vitit 1970 tregojnë se ky vendim pati ndikim pozitiv në plotësimin e kuadrit pedagogjik. Deri në vitin akademik 1969-1970, stafi ishte konsoliduar në atë masë sa katedrës i krijoheshin kushtet për zhvillimin normal të veprimtarisë mësimore[113]. Në të njëjtin vit u propozua që katedra të funksiononte vetëm si njësi shkencore, ndërsa pedagogët t'u nënshtroheshin zëvendësdekanëve të fakulteteve për çështje ushtarake. Ky riorganizim

[110] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1958, dosja nr. 89, f. 2–5, *"Gjendja organizative e studentëve të Universitetit"*, mars 1958.

[111] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, f. 2, *Relacion: "Mbi edukimin fizik dhe sportin në Universitet"*.

[112] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja 13, fl. 3–12, *Referat: "Një vit përvoje në edukimin fizik e ushtarak të rinisë studenteske"*, mbajtur në seminarin e USHT, 12 nëntor 1970.

[113] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja 13, fl. 2-6, 3, *Raport: "Mbi disa probleme të edukimit fizik e ushtarak të studentëve"*.

reflektonte një model të decentralizuar ku planifikimi metodik ruhej në nivel qendror, por zbatimi praktik i mësimit delegohej tek fakultetet, duke u përshtatur me nevojat specifike të secilit program studimi.

Në fillim të viteve 1970, qeveria shqiptare vuri theks të veçantë në masivizimin e sportit dhe forcimin e komponentit ushtarak në edukimin fizik. Urdhri nr. 3, datë 17.2.1973, i Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës propozonte kryerjen e kurseve njëmujore për kualifikimin e kuadrit të edukimit fizik, të ndara në tre faza gjatë vitit[114]. Paralelisht, një urdhër i mëvonshëm i Rektoratit (29.08.1973) kërkonte zhvillimin e gjimnastikës së mëngjesit në USHT si pjesë e programit të përditshëm. Në dokumentet arkivore ky aktivitet cilësohej si "çështje e rëndësishme që ka të bëjë me edukimin komunist të brezit të ri, rritjen e gatishmërisë dhe forcimin e disiplinës proletare"[115]. Kjo përpjekje për t'i përfshirë studentët në gjimnastikë të përditshme pasqyronte një qasje të organizuar në masivizimin e aktivitetit fizik.

Paralelisht me këto zhvillime, në vitin 1970 u hodh edhe ideja për decentralizimin e katedrës, duke e organizuar atë si njësi shkencore-metodike, ndërsa pedagogët do të kalonin në varësi të drejtpërdrejtë të fakulteteve përkatëse[116]. Në këtë model, ata do të vareshin nga zëvendësdekanët për aspektet organizative dhe ushtarake, ndërsa katedra do të ruante funksionin e saj si strukturë metodiko-shkencore qendrore. Ky riorganizim synonte një përshtatje më të mirë të procesit mësimor me specifikat e çdo fakulteti, duke ruajtur njëkohësisht koherencën metodologjike në nivel institucional[117].

Një relacion i Rektoratit i vitit 1974[118] raporton organizimin e një seminari katërditor metodiko-instruktiv për kuadrin pedagogjik, i zhvilluar para fillimit të vitit shkollor 1973-1974. Gjatë seminarit u ngritën kolektivat e fizkulturës në bazë kursesh e degësh në çdo fakultet, me zgjedhjen e anëtarëve përfaqësues. Qëllimi ishte forcimi i bashkëpunimit ndërmjet pedagogëve dhe studentëve dhe krijimi i një komuniteti sportiv më të gjerë universitar. Po në këtë relacion raportohet se në drejtim të punës shkencore, një numër pedagogësh punonin për evidentimin e të dhënave antropometrike, ndërsa të tjerë angazhoheshin në tema shkencore, drejtimin e seminareve kombëtare dhe ndjekjen e kurseve të gjuhëve të huaja. Konkretisht, 3 pedagogë vijonin procesin e kualifikimit përmes provimeve, 7 kishin zhvilluar tema dhe kishin drejtuar seminare kombëtare, ndërsa 5 të tjerë ndiqnin kurse të gjuhëve të huaja. Njëkohësisht, një grup pedagogësh ishte angazhuar në rishikimin e programeve të edukimit fizik për shkollat e larta[119]. Kjo tregon përpjekje për profesionalizimin e

[114]Arkivi i Rektoratit, Universiteti i Tiranës, fl. 1-5, Urdhër nr. 3, prot. nr. 579, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Edukimit Fizik dhe Ushtarak, *"Mbi disa masa për forcimin e mëtejshëm cilësor të edukimit fizik në shkollë"*, Tiranë, 17.2.1973.

[115]Arkivi i Rektoratit, Universiteti i Tiranës, Urdhër nr. 3, prot. 579, *"Mbi disa masa…"*, 1973.

[116] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, Dosja nr. 13, faqe 12, "Detyra të dala nga Mbledhja e Rektoratit për problemet e Edukimit Fizik-Ushtarak", e hartuar nga zv.Rektori Vangjel Priftanji.

[117]AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, Fondi 13, faqe 52, "Një vit përvojë e edukimit fizik e ushtarak të rinisë studenteske"- referat i mbajtur në Seminarin e USHT, 12 nëndor 1970.

[118] Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17, *Relacion: "Mbi veprimtarinë e Katedrës së Edukimit Fizik dhe Klubit Sportiv 'Studenti'"*, 1974, fl. 1-13.

[119] faqe 6, 7.

kuadrit dhe zhvillimin e kërkimit shkencor në fushën e sportit, megjithëse lidhja midis këtyre kërkimeve dhe praktikës mbeti e kufizuar.

Raporti ofron të dhëna të hollësishme mbi shpërndarjen e kuadrit pedagogjik. Në vitin akademik 1973-1974, katedra kishte 16 pedagogë dhe 7 asistentë, të shpërndarë në fakultetet e Mjekësisë, Inxhinierisë, Shkencave të Natyrës, Ekonomisë, Histori-Filologjisë, Gjeologji-Minierave, Juridikut dhe Gjuhëve të Huaja. Shumë prej këtyre pedagogëve shërbenin edhe si trajnerë në disiplina si volejboll, gjimnastikë, basketboll, mundje dhe turizëm, duke kryer 480-600 orë mësimore plus orë trajnimi dhe aktivitetesh sipas kalendarëve sportivë. Ngarkesa totale vjetore varionte nga 640 deri në 930 orë, çka demonstron intensitetin e lartë të punës, por edhe entuziazmin për të zhvilluar aktivitetin sportiv në kushte të kufizuara. Stafi administrativ i katedrës përfshinte vetëm katër pozicione, shefin e katedrës, kryetarin e klubit "Studenti", inspektorin e klubit dhe një inspektor-trajner atletike. Përveç detyrave administrative, këta punonjës angazhoheshin edhe në procesin mësimor dhe stërvitor, me një ngarkesë vjetore prej 180-240 orësh[120].

Në fund të viteve 1970 dhe fillim të viteve 1980, katedra filloi të zgjerohej dukshëm. Sipas një artikulli në gazetën "Studenti" të janarit 1981, kuadri i edukimit fizik kishte arritur në 37 pedagogë, prej të cilëve 6 ishin specialistë të atletikës[121]. Ky zgjerim numerik lidhej me reformat e mëparshme dhe me investimet në kualifikimin e pedagogëve. Në krahasim me vitet 1957-1958, kur stafi përbëhej nga 5-6 pedagogë, rritja ishte shumëfishuar. Megjithatë, dokumentet nuk e përshkruajnë cilësinë e kualifikimeve të reja apo ndikimin e tyre në cilësinë e mësimdhënies. U zgjerua gjithashtu edhe spektri i disiplinave të ofruara. Krahas gjimnastikës, atletikës, basketbollit dhe volejbollit, në program u përfshinë turizmi, alpinizmi, pingpongu, shahu, noti dhe sportet e luftës. Universiteti theksoi gjithnjë e më shumë pjesëmarrjen në aktivitetet kombëtare dhe ndërkombëtare, duke krijuar ekipet "Studenti" në sporte të ndryshme.

Vendimet e viteve 1969-1974 për decentralizimin e katedrës dhe shtimin e kurseve të kualifikimit tregojnë se edhe brenda sistemit socialist kishte përpjekje për modernizim. Transferimi i përgjegjësive te fakultetet rriti kërkesën për standardizim mësimor, ndërsa krijimi i qendrës shkencore pranë institutit "Vojo Kushi" dhe organizimi i seminareve kombëtare tregonin për synimin për ta trajtuar edukimin fizik si disiplinë shkencore. Këto reforma, megjithëse të kufizuara nga ideologjia, kontribuuan në rritjen e kuadrit dhe në zgjerimin e disiplinave. Për herë të parë në Shqipëri, sportet si alpinizmi, turizmi dhe mundja u integruan në nivel universitar, duke pasur trajnerë të specializuar. Megjithatë, edhe gjatë kësaj periudhe, edukimi fizik mbeti i ndërthurur ngushtë me ideologjinë zyrtare të regjimit. Dokumentacioni arkivor dëshmon se pjesëmarrja në aktivitetet sportive kishte karakter të detyrueshëm, ndërsa mungesat trajtoheshin si shkelje disiplinore. Për më tepër, aktivitetet sportive

[120] Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, Dosja nr. 17, *Relacion, "Mbi veprimtarinë…"*, 1974, fl. 6-13.

[121] Gazeta "Studenti", nr. 2 (421), 30.01.1981, "Vëzhgim: pse nuk ka ekipe atletike 'Studenti'," faqe 8 (për numrin e kuadrove në vitin 1981).

vlerësoheshin jo vetëm për dimensionin e tyre edukativ dhe fizik, por edhe për funksionin e tyre në "formimin e rinisë socialiste" dhe në konsolidimin e një shoqërie homogjene sipas parimeve të ideologjisë në fuqi. Në këtë kontekst, përgatitja fizike e të rinjve konsiderohej një komponent me rëndësi të veçantë politike dhe ideologjike. Kjo qasje reflektohej qartë edhe në organizimin e olimpiadave shkollore dhe universitare, ku rezultatet nuk kishin vetëm vlerë sportive, por edhe një funksion të theksuar propagandistik, duke u përdorur si instrument për demonstrimin e arritjeve të sistemit dhe për përforcimin e narrativës zyrtare.[122].

Në literaturën ndërkombëtare vlerësohet se gjatë periudhës komuniste politika luajti rol dominues në formësimin e sistemit të edukimit fizik. Studiuesit vërejnë se pas ndërprerjes së influencës sovjetike, modeli kinez i sportit u adoptua duke theksuar punën kolektive dhe disiplinën. Në Shqipëri, angazhimi i të rinjve në edukimin fizik konsiderohej një detyrë kombëtare, ku çdo individ duhej të ishte gati për punë dhe mbrojtje. Aktivitetet sportive mbartnin funksion propagandistik, sidomos turnetë me rast festash kombëtare[123]. Në kuadër universitar, kjo ideologji ndikoi në strukturën e kurrikulës, mënyrën e vlerësimit dhe organizimin e kuadrit. Vendimi për ta kryer gjimnastikën e mëngjesit çdo ditë dhe për ta lidhur edukimin fizik me përgatitjen ushtarake tregon për synimin e regjimit për të kontrolluar trupin. Kjo qasje reduktoi hapësirat për liri individuale dhe për sportin si argëtim personal.

Në tërësi, zhvillimi i edukimit fizik në Universitetin e Tiranës gjatë periudhës 1957-1990 pasqyron një proces të vazhdueshëm transformimi, i karakterizuar nga përpjekje për rritjen e cilësisë profesionale, zgjerimin e kapaciteteve organizative dhe përshtatjen e modelit institucional me kërkesat në rritje të arsimit të lartë dhe të politikave shtetërore të kohës.

1.3. Lënda e edukimit fizik në universitet

Kultura fizike u konsiderua nga politika arsimore të regjimit socialist në Shqipëri si pjesë e pandarë e kulturës socialiste. Ideologët e regjimit e shihnin edukimin fizik jo thjesht si kujdes për shëndetin, por si "një nga mjetet e edukimit komunist" që duhej t'i pajiste studentët me shprehi disipline dhe përgatitje fizike e morale për ndërtimin e shoqërisë së re. Qysh në mesin e viteve 1950, Këshilli i Ministrave miratoi një vendim të posaçëm që i kushtonte rëndësi zhvillimit të kulturës fizike në të gjitha nivelet e arsimit. Vendimi i datës 11 prill 1956 parashikoi përfshirjen e mësimit të edukimit fizik në programet mësimore të të gjitha instituteve të larta në vend, me orë të caktuara detyruese dhe fakultative. Sipas vendimit, për kursin e parë dhe të dytë parashikoheshin dy orë në javë të detyrueshme dhe dy orë fakultative, ndërsa për kursin e tretë dhe të katërt ishin parashikuar katër orë fakultative në javë[124]. Vendimi shoqërohej edhe me detyrën që të gjithë studentët e vitit të dytë të fitonin distinktivin fiskultural "Gati për

[122] Jarani et al., "A Historical Perspective", 24-28.

[123] Jarani et al., "A Historical Perspective", 24-28.

[124] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Këshilli i Ministrave, "Vendim nr. 182, më 11.4.1956, mbi disa masa për forcimin e mëtejshëm të fiskulturës dhe të sportit,", fl. 10-15.

Punë e Mbrojtje" (G.P.M.) shkalla II, i cili konsiderohej si tregues i përgatitjes minimale fizike që duhej të kishte çdo student[125]. Kjo përfshirje e edukimit fizik në universitet erdhi si pjesë e sistemit unik të edukimit fizik që zhvillohej në Republikën Popullore të Shqipërisë. Kompleksi fiskultural G.P.M., një sistem normash fizike të frymëzuara nga modeli sovjetik[126], u pa si baza e përgatitjes fizike të rinisë. Përmes tij shteti synonte të kontrollonte dhe të orientonte në mënyrë të centralizuar praktikimin e sporteve, ashtu që çdo qytetar të kalonte me sukses normat e G.P.M. dhe të formohej si "njeri i ri socialist", i gatshëm për punë e për mbrojtjen e atdheut. Në këtë kontekst, universiteti u shndërrua në një terren të rëndësishëm për zbatimin e politikave fiskulture, pasi ai përgatite specialistët e ardhshëm në të gjitha fushat.

Burimet arkivore të viteve 1956-1977, në veçanti dosjet universitare, tregojnë se kjo politikë nuk ishte statike. Terminologjia zyrtare evoluoi nga "fizkulturë" në "kulturë fizike" dhe, në fund të viteve 1960, në "fiziko-ushtarake", një kalim që nuk shënonte thjesht ndryshim fjalësh. Ky ndryshim pasqyron zgjerimin gradual të rolit të edukimit fizik, nga një mjet për përmirësimin e shëndetit dhe masivizimin e sportit, në një instrument për krijimin e bazës së sportit cilësor dhe, më pas, për lidhjen organike të arsimit me përgatitjen për mbrojtje. Pikërisht për këtë arsye, historia e saj universitare nuk mund të lexohet vetëm si histori e një lënde mësimore; ajo duhet lexuar si histori e një politike institucionale, që lëviz mes kërkesës për masivitet, ambicies për cilësi sportive dhe shtimit të funksionit ideologjik e ushtarak të arsimit të lartë[127].

Vendimi i vitit 1956 i Këshillit të Ministrave u pasua me udhëzime të Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës për t'i shndërruar direktivat në plane konkrete mësimore. Në praktikë, zbatimi i këtij vendimi nuk ishte i menjëhershëm. Dokumentet e arkivit tregojnë se, pavarësisht vendimit, shumë fakultete nuk e shihnin lëndën e edukimit fizik në të njëjtën rang me disiplinat e tjera teorike. Në vitin 1959, Mbledhja e Rektoratit mori një vendim për ta hequr edukimin fizik si lëndë të detyrueshme[128]. Vendimi pasqyronte, nga njëra anë, vështirësitë e universitetit për të siguruar kuadro të specializuara dhe mjedise të përshtatshme, dhe, nga ana tjetër, një qasje ende utilitare

[125] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Relacion: "Mbi edukimin fizik dhe sportin në Universitet," Fondi nr. 511, viti 1962, dosja 107, fl. 2–3.

[126] Riordan, *Sport in Soviet Society*, 82-120. Svetlana Ulyanova, Anastasiya Fisheva dhe Maria Sosnina, "GTO Concept: Design and Implementation in USSR in Late 1920s–Early 1930s," në *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences* (EpSBS), 2018, 1905-1913. Elena Yurievna Sysoeva, Tatiana Evgenyevna Simina, Svetlana Yurievna Tatarova dhe Elena Grigorievna Stadnik, "Implementation of the Declared Goals of the VFSK GTO in the Segment of Student Youth," *International Journal of Physical Education, Sports and Health* 8, nr. 1 (2021): 143–146. Riordan dhe Krüger, *European Cultures in Sport*, 162-165.

[127] Për kornizën e përgjithshme të funksioneve të lëndës në universitet, shih sidomos: AQSH, Fondi nr. 490, viti 1956, dosja nr. 215, fl. 10–14, Vendim nr. 162 "Mbi disa masa për forcimin e mëtejshëm të fiskulturës dhe sportit"; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 2–6, "Raport mbi disa probleme të edukimit fizik e ushtarak të studentëve", 6.III.1970; dhe AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 24–34, materiale të Rektoratit për problemet e edukimit fiziko-ushtarak në USHT.

[128] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), "Proces verbal, 'Pika e parë e rendit të ditës: puna fizike,'" 24.VIII.1959, Fondi 1048, viti 1959, dosja 9, fl. 1-4: dokument që pasqyron diskutimet mbi organizimin dhe rolin e punës fizike në kontekstin universitar të kohës.

ndaj edukimit fizik. Për shumë pedagogë, fizkultura perceptohej më tepër si veprimtari jashtë programit sesa si disiplinë e mirëfilltë akademike.

Heqja e lëndës nga programi u shoqërua me reagime kritike nga organet shtetërore që merreshin me sportin. Në relacionin e Ministrit të Arsimit, Manush Myftiu, për zhvillimin e mëtejshëm të fiskulturës dhe sportit, shkak për cilësinë e dobët të rezultateve sportive në krahasim me vendet e tjera socialiste konsiderohej edhe fakti se në Universitetin e Tiranës u hoq mësimi i detyrueshëm i edukimit fizik[129]. Relacioni e cilësonte heqjen e lëndës si një devijim nga sistemi unik i edukimit fizik dhe kërkonte masat e nevojshme për rivendosjen e saj. Në vijim, Kryesia e Këshillit të Ministrave vendosi që në Universitetin Shtetëror të Tiranës, në institutet dyvjeçare dhe në institutin bujqësor të zhvilloheshin dy orë në javë mësim i detyrueshëm i edukimit fizik në vitet e para[130]. Po ashtu, autoritetet kërkuan rritjen e cilësisë sportive në pesë sportet kryesore - futboll, volejboll, basketboll, atletikë e lehtë dhe boks - me synimin për të arritur nivelet e rekordeve ballkanike e mesdhetare[131].

Në shtator të vitit 1960, edukimi fizik u rikthye në programin mësimor të Universitetit të Tiranës[132]. Gjatë vitit akademik 1960-1961, katedra e edukimit fizik e universitetit punoi në mënyrë eksperimentale për të përshtatur programin e G.P.M. dhe për të krijuar profilizimet e nevojshme. Ky vit u vlerësua si i suksesshëm. Fakultetet e universitetit u nderuan me flamurin dhe diplomat e Ministrisë së Arsimit dhe të Komitetit Qendror të Rinisë së Punës. Eksperienca e këtij viti të parë ndihmoi për të identifikuar problemet organizative dhe për të përmirësuar programet në vitet që pasuan[133].

Analizat e Rektoratit për vitin 1960-1961 theksojnë se kthimi i orëve të detyrueshme të fiskulturës nuk ishte thjesht rikthim i normës, por riformulim i saj. Mësimi u mbështet në kompleksin G.P.M. dhe u organizua sipas profileve të gjimnastikës, atletikës, përgatitjes së përgjithshme dhe studentëve të dobët. Kjo klasifikim profilizues, i cili shoqërohej me testime normative dhe matje antropometrike, rriti disiplinën, përmirësoi frekuentimin dhe bëri që studentët të orientoheshin sipas aftësive e potencialit. Në këtë periudhë u kuptua se përshtatja me programin sovjetik kërkonte jo vetëm riorganizim të ngarkesës mësimore, por edhe ndërtimin e një arkitekture të re pune. Kjo përfshinte planifikimin sistematik, kontrollin mjekësor, ngritjen profesionale dhe politike të pedagogëve, hartimin e kalendarit sportiv dhe mbajtjen e evidencës[134].

---

[129] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), "Relacion, 'Mbi zhvillimin e mëtejshëm të kulturës fizike dhe sportit,'" Fondi nr. 511, viti 1959, dosja nr. 110, fl. 8–10. Relacioni i Ministrit Manush Myftiu mbi cilësinë e dobët të sporteve dhe nevojën për rivendosjen e lëndës së edukimit fizik; masat për rritjen e cilësisë në pesë sportet kryesore.

[130] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1959, dosja nr. 110, fl. 9: "Relacion mbi kulturën fizike".

[131] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1959, dosja nr. 110, fl. 9: "Relacion mbi kulturën fizike".

[132] AQSH, "Mbi edukimin fizik dhe sportin," Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, fl. 2.

[133] AQSH, "Mbi edukimin fizik dhe sportin," Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, fl. 2.

[134] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, fl. 2, "Relacion mbi edukimin fizik dhe sportin në Universitet", mars 1962; dokumenti thotë se me rivënien e fiskulturës nga shtatori 1960 u pa përmirësim i dukshëm dhe se programi mbështetej kryesisht në kompleksin G.P.M., me profile të veçanta sipas aftësive.

Në vitin 1962 katedra e edukimit fizik në Universitetin e Tiranës përgatiti një program të detajuar për lëndën e edukimit fizik. Programi, i aprovuar nga Ministri i Arsimit dhe Kulturës[135], e shihte edukimin fizik si një nga mjetet më me rëndësi të edukimit komunist të studentëve dhe e cilësonte lëndën si pjesë të pandarë të gjithë procesit edukativo-mësimor që zhvillohej në shkollat e larta. Në preambulën e programit theksohej se qëllimi i lëndës ishte të ndihmonte specialistët, ndërtuesit e ardhshëm të ekonomisë e kulturës së vendit për një zhvillim të gjithanshëm fizik; "t'i përgatisë për një punë të lartë prodhuese dhe për mbrojtjen e Atdheut e të paqes në botë"[136].

Burimet universitare shtojnë se edukimi fizik në këtë periudhë nuk ishte as thjesht rekreativ, as vetëm higjienik, as ekskluzivisht sportiv. Ai konceptohej njëkohësisht në tri plane, si formim bazë trupor i detyrueshëm për masën e studentëve, si bazë për përzgjedhjen dhe zhvillimin e elementit sportiv cilësor, si edhe si formë e organizimit disiplinor të jetës studentore përmes orarit, kontrollit mjekësor, evidencës, testimit normativ dhe veprimtarive masive. Programi i vitit 1962 synoi ta institucionalizonte këtë shumëfunksionalitet, duke i ndarë detyrat në punë metodiko-mësimore, punë kërkimore-shkencore, ngritje profesionale dhe politike të pedagogëve, kontroll mjekësor, kalendar sportiv, ndihmë bazë, propagandë dhe evidencë. Kështu, edukimi fizik u rreshtua me mjetet e tjera të kulturës socialiste për të formuar qytetarin e ri.

Programi i vitit 1962 ndërtonte objektivat konkrete të lëndës në disa drejtime[137]:

a) përmirësimin e shëndetit dhe zhvillimin e gjithanshëm fizik të studentëve në bazë të kompleksit fiskultural G.P.M.;
b) mësimin e një serie shprehish praktike fizike dhe higjenike;
c) edukimin e dëshirës tek studentët për t'u marrë sistematikisht me ushtrime fizike e sport;
d) pajisjen e studentëve me njohuri elementare mbi teorinë e kulturës fizike, metodikën e stërvitjes sportive dhe organizimin e punës fiskulturale.

Në këtë mënyrë, programi harmonizonte objektivat shëndetësore me synimet ideologjike të sistemit socialist, duke i dhënë edukimit fizik një funksion të dyfishtë, përgatitjen e qytetarit të ri dhe formimin e kuadrove që do të drejtonin veprimtarinë e fizkulturës në vend.

Programi i vitit 1962 ishte i strukturuar në dy komponentë kryesorë, kursin e përgatitjes së përgjithshme fizike, me karakter të detyrueshëm, dhe kursin e përgatitjes sportive për rritjen e mjeshtërisë, me karakter fakultativ. Kursi i përgatitjes së përgjithshme përfshinte studentët e kursit të parë dhe të dytë, të cilët duhej të plotësonin gjithë materialin e detyrueshëm të programit dhe të arrinin normat e kompleksit G.P.M. (shkalla e dytë). Ky kurs zhvillohej në katër orë në javë - dy orë mësim i detyrueshëm

[135] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1962, dosja 13, fl. 13, "Programi i edukimit fizik i studentave të Universitetit Shtetëror të Tiranës (profili i përgatitjes së përgjithshme fizike)," Universiteti Shtetëror i Tiranës, Katedra e Edukimit Fizik, Tiranë, 1962.
[136] AQSH, F.1048, viti 1962, dosja nr. 13, fl. 13, "Programi i edukimit fizik (1962)."
[137] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1962, dosja nr. 13, fl. r-v.13 "Programi i edukimit fizik (1962)."

dhe dy orë fakultativ[138]. Për studentët që dalloheshin, parashikohej kalimi në profilet e specializuara si atletikë dhe gjimnastikë. Ndërsa kursi i përgatitjes sportive synonte aktivizimin e studentëve që dëshironin të merreshin me një degë sporti; ata duhej të arrinin kategorinë e tretë ose të dytë sportive për atë disiplinë. Studentët e viteve të ulëta zhvillonin gjithashtu katër orë në javë (dy orë të detyrueshme, dy fakultative), kurse studentët e viteve të larta zhvillonin katër orë fakultative në javë. Për ata që kishin kategorinë e parë sportive dhe titullin "Mjeshtër sporti" krijoheshin grupe të veçanta, ku zhvilloheshin gjashtë deri në tetë orë mësim në javë.

Programi përcaktonte organizimin e mësimit dhe kriteret e vlerësimit. Studentët ndaheshin në grupe sipas seksit, gjendjes shëndetësore dhe nivelit të përgatitjes fizike; numri i studentëve në grup varionte nga 15 deri në 25 për kursin e përgatitjes së përgjithshme dhe 10 deri në 18 për kursin sportiv[139]. Pedagogu kishte përgjegjësi për zbatimin e programit dhe për vlerësimin e studentëve gjatë gjithë vitit. Orët e detyrueshme për edukimin fizik përfshiheshin në orarin e mësimeve të fakultetit, ndërsa orët fakultative organizoheshin jashtë orarit zyrtar. Studentët e dobët që nuk arrinin normat e G.P.M. zhvillonin orë shtesë nën drejtimin e pedagogut, edhe gjatë pushimeve dimërore ose verore. Për studentët që kishin probleme shëndetësore organizoheshin grupe të veçanta me ushtrime të përshtatura; në këto raste qëllimi ishte përmirësimi gradual i gjendjes shëndetësore dhe futja e tyre në grupet e përgatitjes së përgjithshme[140].

Kontrolli mjekësor zinte një vend të rëndësishëm në program. Dekanët e fakulteteve duhej të siguronin që çdo student të kalonte një kontroll mjekësor në fillim të vitit; studentët pa kontroll mjekësor nuk lejoheshin të merrnin pjesë në mësimet e edukimit fizik. Programi parashikonte praninë e një doktori dhe të një qendre sanitare në universitete, ndërsa pedagogët detyroheshin të bënin matje antropometrike të studentëve në periudhat shtator-tetor dhe prill-maj. Ky sistem kontrolli mjekësor dhe autokontrolli synonte të siguronte që stërvitja të ishte në përputhje me gjendjen shëndetësore dhe t'u jepte studentëve njohuri higjienike e teorike për ushtrimet fizike[141].

Krahas përmbajtjes praktike, programi përfshinte edhe një program teorik të detajuar. Në vitin e parë, temat teorike organizoheshin në dy fusha kryesore, "Kultura fizike dhe sporti në R.P.SH." dhe "Higjiena, kontrolli dhe vetëkontrolli mjekësor gjatë ushtrimeve fizike". Në fushën e parë, studentët studionin kulturën fizike si pjesë të kulturës socialiste, mësimet e Marks-Engels-Lenin-Stalin për edukimin fizik dhe vendimet e partisë e të qeverisë për zhvillimin e kulturës fizike; analizoheshin edhe

[138] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1962, dosja nr. 13, fl.v. 13, "Programi i edukimit fizik (1962).". Detyrimet orare të kursit të përgatitjes së përgjithshme dhe kursit sportiv; ndarja e orëve të detyrueshme dhe fakultative; grupet elitare për sportistët.

[139] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1962, dosja nr. 13, fl.15 , "Programi i edukimit fizik (1962)." Organizimi i grupeve mësimore, numri i studentëve për grup dhe roli i pedagogut në zbatimin e programit.

[140] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1962, dosja nr. 13, fl. 14, "Programi i edukimit fizik (1962)."

[141] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1962, dosja nr. 13, fl. r-v.15, "Programi i edukimit fizik (1962)." Kontrolli mjekësor i detyrueshëm, matjet antropometrike dhe roli i mjekut dhe qendrës sanitare në zhvillimin e lëndës.

sistemi i edukimit fizik në BRSS dhe vendet e tjera socialiste, ndërsa kompleksi G.P.M. paraqitej si baza e sistemit të edukimit fizik në Shqipëri. Në fushën e dytë, rëndësia i jepej higjienës personale, kalitjes së organizmit dhe rolit të faktorëve natyrorë; studentëve u jepeshin njohuri mbi efektet e ushtrimeve fizike në trup, mbi masat parandaluese kundër dëmtimeve dhe rëndësinë e masazhit sportiv dhe autokontrollit. Këto tema zgjerojnë horizontin e studentëve përtej praktikës së thjeshtë duke i pajisur me bazë teorike, mjekësore dhe sociale të kulturës fizike[142].

Të dhënat e mbledhura nga relacioni i katedrës së edukimit fizik (vitit 1962) japin një pamje konkrete të shpërndarjes së studentëve sipas profileve. Në vitin akademik 1960-1961 profili i gjimnastikës përfshinte 150 studentë të vitit të parë dhe 89 studentë të vitit të dytë; profili i atletikës 236 studentë të vitit të parë dhe 61 të vitit të dytë; ndërsa profili i përgatitjes së përgjithshme numëronte 698 studentë në vitin e parë dhe 490 në vitin e dytë. Një tregues shtesë, me raport 137 studentë, sugjeron gjithashtu një dimension tjetër organizativ ose krahasues brenda strukturës së programeve.[143] Këto shifra nxjerrin në pah disa prirje të rëndësishme. Së pari, vihet re një përqendrim i madh i studentëve në përgatitjen e përgjithshme, çka tregon se sistemi arsimor i kohës i jepte prioritet formimit bazë fizik dhe pedagogjik, duke e konsideruar atë si themel për çdo specializim të mëtejshëm. Së dyti, dallohet një ulje e konsiderueshme e numrit të studentëve nga viti i parë në të dytin në të gjitha profilet, por veçanërisht në atletikë dhe gjimnastikë. Kjo prirje mund të interpretohet si rezultat i disa faktorëve, ndër të cilët vështirësia më e lartë e programeve të specializuara, standardet më përzgjedhëse për vijimin e studimeve, si edhe orientimi i mundshëm i studentëve drejt profileve më të përgjithshme pas përfundimit të vitit të parë. Së treti, fakti që atletika ka më shumë studentë në vitin e parë sesa gjimnastika, por më pak në vitin e dytë, sugjeron një shkallë më të lartë braktisjeje ose filtrimi në këtë profil. Kjo mund të lidhet me kërkesat fizike më të larta ose me kufizimet infrastrukturore për zhvillimin e plotë të këtij specializimi. Në tërësi, këto të dhëna pasqyrojnë një sistem ku baza e gjerë e përgatitjes së përgjithshme shërbente si shtyllë kryesore, ndërsa specializimet funksiononin si drejtime më selektive dhe më të kufizuara. Kjo strukturë është tipike për një fazë konsolidimi të arsimit të edukimit fizik, ku prioritet kishte masivizimi i formimit dhe sigurimi i një niveli të përgjithshëm kompetencash për një numër sa më të madh studentësh.

Një tjetër aspekt statistikor lidhet me organizimin e garave të krosit dhe me veprimtaritë jashtëshkollore. Programi parashikonte pjesëmarrjen e studentëve në gara krosi me distanca progresive, duke nisur me 800 metra, për të vijuar me 1500 metra

[142] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1962, dosja nr. 13, fl. r-v. 16, "Programi i edukimit fizik (1962)." Përmbajtja ideologjike e programit: kultura fizike si pjesë e kulturës socialiste, sistemi G.P.M. dhe detyrat e lëvizjes fizkulturale.

[143] AQSH, "Mbi edukimin fizik dhe sportin," Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, f. 2. Relacioni i katedrës së edukimit fizik që jep të dhënat statistikore për numrin e studentëve të përfshirë në profilet e gjimnastikës, atletikës dhe përgatitjes së përgjithshme në vitet e para.

dhe, në semestrin e tretë, me 3000 metra[144]. Ky gradim i distancave synonte të rriste qëndrueshmërinë e tyre fizike dhe t'i përgatiste për garat universitare. Gjithashtu, grupet mësimore për kursin e përgatitjes së përgjithshme kishin mesatarisht 15-25 studentë, ndërsa në kursin e përgatitjes sportive 10-18 studentë, duke e mbajtur raportin pedagog-student në një nivel të menaxhueshëm[145]. Këto të dhëna pasurojnë analizën e funksionimit të lëndës dhe tregojnë masivitetin e pjesëmarrjes së studentëve në edukimin fizik.

Programi i edukimit fizik në universitet kërkonte që çdo student të kishte detyrime të qarta. Studentët duhej të ndjeknin rregullisht mësimet e caktuara; të pajiseshin me uniformë sportive (kanatjere, brekë dhe këpucë të lehta për djemtë; bluzë, qillota dhe këpucë të lehta për vajzat); të kalonin prova të rregullta kontrolli dhe paraprovime për edukimin fizik në çdo semestër. Në këto prova përfshiheshin ushtrime praktike për të përcaktuar nivelin e përvetësimit të teknikës së mësuar dhe arrijshmërinë e normave të G.P.M.-së. Studentët me shëndet të dobët ose të sëmurë i nënshtroheshin vetëm pjesës teorike, ndërsa për normat praktike përjashtoheshin nga ushtrimet që ndaloheshin nga mjeku[146].

Përveç vlerësimit të detyrueshëm, programi parashikonte edhe inkurajimin e studentëve të dalluar për të marrë pjesë në ekipe sportive. Studentët që dëshironin të specializoheshin në një sport regjistroheshin vullnetarisht; dekanati miratonte krijimin e grupit dhe studenti kishte detyrimin të ndjekë rregullisht orët fakultative dhe të përmbushte kërkesat për planifikimin dhe evidentimin e punës. Ky sistem krijonte një hierarki të qartë të përgatitjes fizike dhe sportive, duke nisur nga grupet e përgatitjes së përgjithshme, për të vijuar me grupet sportive fakultative dhe për të përfunduar te grupet elitare të sportistëve me tituj[147]. Si rezultat, edukimi fizik në universitet nuk ishte homogjen por i diferencuar sipas interesave, aftësive dhe angazhimit të studentëve.

Programi jo vetëm që parashikonte ushtrime dhe njohuri teorike në fushat e higjienës dhe të sportit, por përfshinte edhe tema të rëndësishme ideologjike. Në grupin e temave "Kultura fizike dhe sporti në R.P.SH.", studentët studionin karakterin progresiv të kulturës fizike në shtetin socialist, rolin e kompleksit G.P.M. në përgatitjen e çdo qytetari dhe detyrat e lëvizjes fiskulturale. Në tekstet teorike nënvizohej se edukimi fizik në shkollat e larta është pjesë e pandarë e procesit mësimor, se detyrat e edukimit fizik lidhen drejtpërdrejt me përgatitjen për prodhimin dhe për mbrojtjen e atdheut, dhe se përmbajtja e punës fizkulturale në universitet duhet të harmonizohet me kërkesat e partisë dhe të qeverisë. Kjo perspektivë e shndërronte lëndën në një mjet të

[144] AQSH, "Mbi edukimin fizik dhe sportin," Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, f. 2. Programi i edukimit fizik i vitit 1962 që përshkruan distancat e garave të krosit (800 m, 1500 m, 3000 m) dhe aktivizimin jashtëshkollor të studentëve.

[145] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1962, dosja nr.13, fl.v.15, "Programi i edukimit fizik (1962)."**.** Organizimi i grupeve mësimore, numri i studentëve për grup dhe roli i pedagogut në zbatimin e programit.

[146] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1962, dosja nr. 13, fl. 15, "Programi i edukimit fizik (1962).": Kërkesat ndaj studentëve.

[147] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1962, dosja nr. 13, fl.r-v.13-15, "Programi i edukimit fizik (1962).": Organizimi i procesit mësimor.

ideologjisë. Përmes ushtrimeve fizike, rinia intelektuale duhej të zhvillonte cilësi fizike, morale dhe politike, të cilat përputheshin me modelin e "njeriut të ri komunist"[148].

Një pjesë e programit teorik trajtonte marrëdhënien mes edukimit fizik dhe higjienës së punës, rëndësinë e gjimnastikës së mëngjesit, parimet e kalitjes së organizmit dhe masat për parandalimin e dëmtimeve. Përveç kësaj, tema të veçanta ishin dedikuar organizimit të lëvizjes fizkulturale në punëtoritë, fabrikat, uzinat dhe në fshat; studentëve u mësoheshin detyrat e specialistëve të rinj për të drejtuar aktivitetet sportive në vendet e punës. Në këtë mënyrë, edukimi fizik në universitet shërbente edhe si shkollë për formimin e "animatorëve" fizkulturale që do të masivizonin sportin në popullsi[149]. Ky dimension profesional vlerësohej edhe në dokumentet e përmendura të katedrës së edukimit fizik. Objektivi ishte që, krahas përgatitjes së trupit, universiteti të formonte pedagogë dhe organizatorë të lëvizjes fiskulturale në ndërmarrjet dhe institucionet shtetërore. Studentët duhej të merrnin njohuri mbi organizimin e punës sportive, metodikën e stërvitjes dhe teorinë e kulturës fizike, në mënyrë që pas diplomimit të udhëhiqnin kolektiva fiskulturale në vendet e punës, duke realizuar kështu një detyrë të projektit socialist për masivizimin e sportit.

Në fund të viteve 1960 dhe në fillim të viteve 1970, ndryshimet në politikën e mbrojtjes kombëtare u reflektuan edhe në lëndën e edukimit fizik. Në referatin e botuar në "Zëri i Rinisë" [150], në dhjetor 1970, nënvizohej se në shkollë duhej t'i kushtohej vëmendje më e madhe gjimnastikës, atletikës, notit, ekskursioneve e marshimeve, duke u thyer "koncepti i ngushtë" që e reduktonte kulturën fizike kryesisht në lojërat me top. Kjo vijë del shumë qartë edhe në "Raportin mbi disa probleme të edukimit fizik e ushtarak të studentëve" [151], ku katedra paraqiste një projekt-program të ri, të bazuar në përgatitjen e përgjithshme fizike-ushtarake të studentëve. Sipas raportit, programi përfshinte gjashtë kapituj kryesorë, atletikën, gjimnastikën, qitjen sportive, luftimin trup më trup, elementet e ngjitjeve malore dhe lojërat sportive. Rreth 50% e tij përbëhej nga atletika dhe gjimnastika, ndërsa rreth 40% nga parapërgatitja ushtarake; noti dhe skitë përmendeshin si kapituj fakultativë, por pa u realizuar dot. Kjo nuk ishte vetëm një zgjerim tematik; ishte një ndryshim i natyrës së vetë lëndës.

Raporti i marsit 1970 përpiqet të tregojë se eksperimentimi me këtë program të ri kishte dhënë disa rezultate pozitive. Sipas tij, kishte pasur interes më të madh të studentëve, përmirësim të disiplinës dhe të frekuentimit, si edhe një kuptim më të drejtë të vendit të edukimit fizik. Në mënyrë të veçantë, raporti veçon qitjen, për të cilën thotë se frekuentimi kishte qenë pothuajse i plotë. Edhe këtu del qartë se universiteti po

[148] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1962, dosja nr. 13, fl. 16, "Programi i edukimit fizik (1962).": Theori: Bazat e përgjithshme të edukimit fizik.

[149] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1962, dosja nr. 13, fl. v.16, "Programi i edukimit fizik (1962).": Higjena – Kontrolli dhe vetëkontrolli mjekësor.

[150] Gazeta "Zëri i Rinisë", viti XXIX, nr. 101 (2311), 19 dhjetor 1970, faqe 5. Referati i Thoma Deliana ku propozohet bashkimi i edukimit fizik me përgatitjen luftarake dhe vlerësimi me notë.

[151] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Rektorati, "Mbi disa probleme të edukimit fiziko-ushtarak të U.SH.T.," Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 30-31. Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Raport: "Mbi disa probleme të edukimit fizik e ushtarak të studentëve," Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 2-6.

përpiqej ta kthejë lëndën në një hapësirë ku trupi i studentit të mos stërvitej vetëm për shëndet ose për normë, por edhe për përdorim të drejtpërdrejtë në skemën e gatishmërisë ushtarake. Kjo prirje ishte në përputhje me orientimet e kohës, por arkivi dëshmon se ajo nuk u realizua thjesht përmes direktivës politike; ajo kërkonte rishkrim programi, rikualifikim të kuadrit, mjete të reja, poligone, pajisje qitjeje dhe bashkërendim mes katedrës, dekanateve dhe sektorit ushtarak[152].

Po ky raport i vitit 1970 është i çmuar sepse i bën të dukshme pengesat konkrete të zbatimit. Ai pranon se programi i Rektoratit nuk ishte realizuar plotësisht, si për arsye subjektive, ashtu edhe objektive. Nga njëra anë, vihen në dukje mundësi të pashfrytëzuara sa duhet, dobësi në kontrollin dhe ndihmën metodike ndaj fakulteteve, si edhe vështirësi në përmbushjen e kërkesave mësimore sidomos në lëndët e reja. Nga ana tjetër, dokumenti është shumë konkret për bazën materiale. Në Shkencat e Natyrës thuhet se rreth 40% e programit nuk ishte realizuar një vit më parë, sepse në kohë të keqe nuk kishte ku të zhvillohej mësimi; kujtohet se gjatë projektimit të godinave të reja nuk ishin menduar fare palestra, ndërsa salla të mëparshme ishin shndërruar në auditorë ose kishin marrë funksione të tjera. Raporti paraqet edhe shembuj të drejtpërdrejtë të degradimit funksional të bazës sportive. Një palestër ishte shndërruar në depo, një tjetër përdorej si zyrë e Rektoratit, ndërsa në raste të caktuara procesi mësimor zhvillohej në salla të mbipopulluara. Po kështu, programi i qitjes nuk ishte realizuar plotësisht për mungesë poligoni e municioni, ndërsa noti dhe skitë kishin mbetur pa u zhvilluar. Kjo pjesë e burimit është thelbësore, sepse tregon hendekun mes ambicies për ta militarizuar e modernizuar lëndën dhe pamundësive materiale të universitetit për ta mbajtur këtë ritëm[153].

Në të njëjtën kohë, dokumentet e Rektoratit të vitit 1970 tregojnë se brenda universitetit vetë statusi i lëndës ishte bërë objekt debati. Në "Detyrat e dala nga Mbledhja e Rektoratit për problemet e edukimit fiziko-ushtarak", propozohej që lënda e edukimit fizik të mos mbetej vetëm për vitet e para, siç e parashikonin planet e reja, por të përfshihej gjatë gjithë periudhës së studimeve në Universitetin Shtetëror të Tiranës. Po aty, hidhej ideja që vlerësimi i fiskulturës të bëhej së bashku me përgatitjen luftarake, nën zërin "edukim fiziko-ushtarak", dhe që kjo notë të vepronte për kalimin e klasës e për klasifikimin, njësoj si notat e lëndëve të tjera. Madje, theksohej se për vetë natyrën e përgatitjes luftarake nuk mund të kishte riprovime në vjeshtë. Kjo përbën një dëshmi me rëndësi. Në vitin 1970, universiteti nuk po shqyrtonte vetëm përmbajtjen e lëndës, por edhe ngritjen e saj në status të plotë kurrikular, me ndikim të drejtpërdrejtë në ecurinë akademike të studentit. Kjo do të thotë se edukimi fizik po largohej gjithnjë

[152] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 2–3, "Raport mbi disa probleme të edukimit fizik e ushtarak të studentëve", 6.III.1970, ku përshkruhen gjashtë kapitujt e programit të ri.

[153] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 3–6, ku raporti rendit problemet e bazës materiale: mungesën e palestrave, përdorimin e hapësirave sportive për funksione të tjera, mosrealizimin e plotë të qitjes për mungesë poligoni e municioni, si dhe moszhvillimin e notit e të skive.

e më shumë nga pozita e një lënde periferike dhe po synonte një barazi funksionale me disiplinat e tjera të planit mësimor.[154]

Megjithatë, edhe këtu burimet evidentojnë tensionin themelor të kësaj periudhe. Nga njëra anë, kërkohej forcimi i karakterit detyrues të lëndës, vendosja e një note të përbashkët, shtrirja e saj në të gjithë ciklin e studimeve dhe përfshirja më e drejtpërdrejtë e fakulteteve. Nga ana tjetër, vetë katedra pranonte se disa fakultete nuk e vlerësonin sa duhet edukimin fizik, se mungonte bashkërendimi institucional, se pedagogët e rinj kishin nevojë për mbështetje metodike dhe se baza materiale mbetej e papërshtatshme. Pra, politizimi dhe militarizimi i lëndës nuk arritën të zgjidhnin problemin e saj kryesor në mjedisin universitar, mungesën e një infrastrukture të përshtatshme dhe të një përgjegjësie të njëtrajtshme nga të gjitha njësitë akademike. Në këtë kuptim, dokumentet e vitit 1970 nuk duhen lexuar vetëm si dëshmi e radikalizimit ideologjik, por edhe si shprehje e përpjekjes për të kapërcyer, përmes mjeteve administrative, një dobësi të hershme dhe të qëndrueshme, pamjaftueshmërinë e kushteve të realizimit të edukimit fizik[155].

Referati "Një vit përvojë e edukimit fizik e ushtarak të rinisë studenteske", mbajtur në seminarin e Universitetit në nëntor 1970, e thellon më tej këtë pamje. Prej tij kuptohet se përvoja e vitit të parë nuk paraqitej si çështje thjesht teknike, por si problem i gjithë organizimit universitar, që përfshinte rolin e pedagogut, funksionimin e kolektivit, raportin ndërmjet komandimit dhe mësimdhënies, si dhe lidhjen e veprimtarisë fizike me disiplinën morale dhe politike. Në këtë dokument, edukimi fiziko-ushtarak paraqitet si pjesë e një jete universitare të organizuar sipas parimit të mobilizimit të përhershëm. Studentët duhej të përfshiheshin njëkohësisht në ritmin e studimit, të ushtrimit fizik, të veprimtarisë kolektive dhe të gatishmërisë për mbrojtje. Këtu shfaqet qartë kuptimi i ri i lëndës. Ajo nuk synonte vetëm të mësonte një teknikë sportive, por të prodhonte sjellje, disiplinë dhe aftësi veprimi në kolektiv. Në këtë pikë, edukimi fizik universitar në vitin 1970 kishte kaluar qartësisht nga logjika e fiskulturës drejt logjikës së edukimit fiziko-ushtarak[156].

Megjithatë, edhe kur ky diskurs bëhet më i fortë, burimet nuk tregojnë se sporti universitar humbi dimensionin e vet masiv dhe fakultativ. Përkundrazi, në fund të viteve 1970, gazeta "Studenti" dokumenton vazhdimësinë e aktiviteteve fiskulturore-sportive në universitet. Në dhjetor 1977 raportohen ekskursione në Dajt me studentë të Fakultetit Ekonomik, të Inxhinierisë dhe të Shkencave Politike-Juridike; zhvillimi i krosit të më të mirëve me pjesëmarrje nga çdo fakultet; kampionati i basketbollit për djem dhe vajza; si edhe përgatitja e kampionatit të ping-pongut, ku do të merrte pjesë edhe

[154] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 24–34, materialet e Rektoratit "Detyra të dala nga Mbledhja e Rektoratit për problemet e edukimit fiziko-ushtarak", ku propozohet shtrirja e lëndës gjatë gjithë studimeve dhe nota e përbashkët "edukim fiziko-ushtarak".

[155] Krahaso AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 2–6, "Raport mbi disa probleme të edukimit fizik e ushtarak të studentëve", me materialet e Rektoratit në po atë dosje, fl. 24–34. Të dyja dëshmojnë se kërkesa për forcim të lëndës shoqërohej me mungesë kuadri, bazash dhe vlerësimi të njëtrajtshëm nga fakultetet.

[156] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 35–50 "Një vit përvojë e edukimit fizik e ushtarak të rinisë studenteske", referat i Seminarit të USHT-së, 12.XI.1970.

Instituti i Lartë i Arteve. Kjo dëshmi është e rëndësishme, sepse tregon se, pavarësisht luhatjeve programore dhe ngarkesës ideologjike të fillimviteve 1970, edukimi fizik në universitet vazhdonte të mbështetej fort edhe mbi veprimtarinë jashtëmësimore, ndërfakultetore dhe masive. Në njëfarë mënyre, kjo vazhdimësi e veprimtarive sportive dhe turistike i rikthente lëndës një dimension klasik universitar. Ajo mbetej pjesë e kulturës së kampusit, e konkurrimit ndërmjet fakulteteve dhe e formimit kolektiv të studentësisë[157].

Në përfundim, materialet arkivore të kohës mundësojnë dallimin e një trajektoreje zhvillimore me tri etapa kryesore. Etapa e parë, midis viteve 1956 dhe 1957, lidhet me themelimin normativ dhe ngritjen e strukturave fillestare. Në këtë fazë, shteti e përfshiu lëndën në planet mësimore, ndërsa universiteti u përpoq të krijonte katedrën, orarin, kontrollin mjekësor, kalendarin sportiv dhe sistemin përkatës të evidencës. Etapa e dytë, nga fundi i viteve 1950 deri në fillim të viteve 1960, përfaqëson periudhën e korrigjimit dhe të konsolidimit. Mungesa e karakterit detyrues u shfaq si problem themelor, lënda u rivendos në mënyrë më të strukturuar, u përqendrua te G.P.M.-ja, krijoi profile të veçanta dhe synoi të formonte edhe sportistë të kategorive. Etapa e tretë, që nis me vitin 1970 dhe vijon më pas, shënon fazën e gërshetimit fiziko-ushtarak. Programi u zgjerua me përmbajtje të reja, u kërkua integrim më i fortë me jetën akademike dhe me sistemin e vlerësimit, ndërsa njëkohësisht u bënë më të dukshëm kufijtë materialë, organizativë dhe pedagogjikë të universitetit. Në të gjitha këto etapa, një tipar mbetet i qëndrueshëm. Edukimi fizik në universitet nuk u trajtua asnjëherë si fushë periferike. Ai u konceptua vazhdimisht si një nyje ku ndërthureshin politika shtetërore, administrimi universitar, kultura sportive dhe projekti i formimit të studentit si trup i disiplinuar, i dobishëm dhe i mobilizueshëm.[158].

[157] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), "Një vit përvojë në edukimin fizik e ushtarak të rinisë studentore," referat i mbajtur në seminarin e USHT, 12 nëntor 1970, Fondi 1048, viti 1970, dosja 13, f. 35–54. "Gazeta *Studenti*," nr. 20 (359), viti 11, 24 dhjetor 1977, f. 7. "Vazhdimësi aktivitetesh fizkulturore sportive", kronikë e veprimtarive sportive jashtëshkollore (ekskursione në Dajt, krosi i më të mirëve).

[158] Për gjithë trajektoren, shih në mënyrë të ndërthurur: AQSH, Fondi 490, viti 1956, dosja nr. 215, fl. 10–14; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, fl. 1–5; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1959, dosja nr. 110, fl. 8–10; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, fl. 2–5; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 2–6 dhe fl. 24–34; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 35–50; Gazeta "Studenti", 24.XII.1977, f. 7.

KREU II

INFRASTRUKTURA SPORTIVE NË UNIVERSITETIN E TIRANËS (1957-1990)

2.1. Qendrat sportive, fusha, terrene sportive dhe palestra (1957-1990)

Historia e krijimit dhe zhvillimit të qendrave sportive, fushave, terreneve sportive dhe palestrave në Universitetin Shtetëror të Tiranës paraqitet, në dritën e burimeve arkivore[159], si një proces kompleks që pasqyron ndërthurjen e vazhdueshme midis ambicies institucionale dhe kufizimeve materiale. Kjo histori nuk mund të reduktohet në një kronologji të thjeshtë ndërtimesh apo investimesh infrastrukturore; përkundrazi, ajo duhet të analizohet si pjesë përbërëse e organizimit të përgjithshëm universitar dhe e funksioneve të tij edukative, sociale dhe disiplinore. *Në këtë kuptim, ndërtimi i një infrastrukture të qëndrueshme sportive nuk ishte një projekt neutral, por lidhej ngushtë me ideologjinë shtetërore, e cila e konsideronte sportin si një instrument për forcimin e shëndetit, disiplinës, përgatitjes ushtarake dhe solidaritetit kolektiv të rinisë.* Dokumentacioni i kohës dëshmon se mjedisi sportiv universitar ishte i lidhur ngushtë me një sërë funksionesh themelore, duke filluar nga zbatimi i programeve mësimore të edukimit fizik, organizimi i kohës së lirë të studentëve dhe deri te formimi kolektiv dhe disiplinimi i jetës universitare. Në disa raste, këto hapësira shërbenin gjithashtu edhe për përmbushjen e kërkesave të përgatitjes fiziko-ushtarake, çka i jepte infrastrukturës sportive një rol të zgjeruar përtej dimensionit të saj klasik arsimor. *Dokumentet e periudhës tregojnë se drejtuesit e universitetit dhe të klubeve sportive vepronin në përputhje me udhëzimet e Partisë së Punës të Shqipërisë dhe të ministrive përkatëse, duke e lidhur drejtpërdrejt strategjinë e ndërtimit dhe zhvillimit të infrastrukturës sportive me objektivat ideologjike dhe organizative të sistemit socialist.*

Në këtë kuadër, infrastruktura sportive nuk shfaqet në burimet arkivore si një element periferik apo dytësor i universitetit, por si një komponent organik i tij. Ajo funksiononte njëkohësisht si bazë didaktike për zhvillimin e mësimit, si qendër stërvitore për aktivitetet fizike, si hapësirë grumbullimi kolektiv dhe si tregues i nivelit të organizimit të jetës studentore. *Një shembull domethënës në këtë drejtim është raporti i Katedrës së Edukimit Fizik për vitin 1974, në të cilin theksohet se programi i veprimtarisë ishte udhëhequr nga detyrat e përcaktuara në konferencat e Partisë, nga vendimet e Rektoratit dhe nga udhëzimet e udhëheqjes shtetërore.* E parë në këtë perspektivë, gjendja dhe zhvillimi i qendrave sportive universitare përbëjnë një indikator të rëndësishëm të evolucionit institucional të Universitetit të Tiranës. Zgjerimi

[159] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 1-3, "Mbi edukimin fizik të studentave n'Universitetin Shtetëror të Tiranës"; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, f. 30, "Mbi disa probleme të edukimit fiziko-ushtarak të U.SH.T."; Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17, Relacion "Mbi veprimtarinë e Katedrës së Edukimit Fizik dhe Klubit Sportiv 'Studenti'".

i universitetit shoqërohej në mënyrë të pashmangshme me rritjen e nevojës për mjedise sportive, ndërsa mungesat në infrastrukturë apo pajisje reflektonin drejtpërdrejt jo vetëm në cilësinë e zhvillimit të edukimit fizik, por edhe në vetë konceptin që institucioni ndërtonte për formimin e plotë të studentit. *Në këtë mënyrë, historia e infrastrukturës sportive mund të lexohet edhe si histori e mobilizimit politik dhe shoqëror, ku edukimi fizik ndërthuret me përgatitjen ushtarake dhe me përpjekjet për të realizuar një edukim masiv në kushtet ekonomike të një vendi me burime të kufizuara.*

Analiza e burimeve arkivore për periudhën 1957–1989 lejon identifikimin e një linje të qartë zhvillimi në ndërtimin dhe organizimin e infrastrukturës sportive në Universitetin Shtetëror të Tiranës. Kjo linjë nuk paraqitet si një proces linear apo homogjen, por si një evolucion i ndërprerë, i karakterizuar nga tensioni i vazhdueshëm midis nevojave në rritje të institucionit dhe mundësive të kufizuara materiale për t'iu përgjigjur atyre. Në këtë kuadër, mund të dallohen tri prirje kryesore që përshkojnë gjithë periudhën në shqyrtim. Së pari, evidentohet një përpjekje e vazhdueshme për të kaluar nga faza e improvizimit fillestar drejt krijimit të një baze të qëndrueshme universitare për zhvillimin e aktiviteteve sportive. Kjo prirje reflekton një ndërgjegjësim gradual institucional mbi domosdoshmërinë e një infrastrukture të organizuar, të aftë për të përballuar kërkesat në rritje të edukimit fizik dhe të jetës studentore. Së dyti, burimet dëshmojnë një prirje të dyfishtë në organizimin hapësinor të veprimtarive sportive, e cila luhatej midis dy modeleve. Nga njëra anë, synohej përqendrimi i infrastrukturës në një qendër të vetme universitare me kapacitete të zgjeruara. Nga ana tjetër, parashikohej shpërndarja e fushave dhe palestrave pranë çdo fakulteti, për të siguruar akses më të drejtpërdrejtë të studentëve dhe për të integruar veprimtaritë sportive në jetën e përditshme akademike. Së treti, një element i qëndrueshëm që del nga dokumentacioni është mospërputhja kronike midis ritmit të zgjerimit material të infrastrukturës dhe rritjes së numrit të studentëve, si dhe intensifikimit të ngarkesës mësimore. Si pasojë, në pothuajse çdo etapë të zhvillimit, përmirësimet konkrete shoqërohen me ankesa të vazhdueshme për mungesë hapësirash, vonesa në realizimin e projekteve ndërtimore, përdorim të zgjidhjeve provizore dhe shfrytëzim të ambienteve jashtëuniversitare për zhvillimin e aktiviteteve sportive. Në këtë perspektivë, historiku i mjediseve sportive universitare nuk mund të konceptohet si një proces i përmbyllur, por si një dinamikë e hapur dhe e pambaruar zhvillimi. Çdo arritje infrastrukturore gjeneron menjëherë nevoja të reja për zgjerim dhe përmirësim, ndërsa çdo objekt i përfunduar rezulton, në një kohë relativisht të shkurtër, i pamjaftueshëm përballë zgjerimit të funksioneve që universiteti i atribuon sportit në kuadrin e formimit të studentit[160].

Pika e nisjes së këtij historiku, sipas relacionit të vitit 1957 "Mbi edukimin fizik të studentave n'Universitetin Shtetëror të Tiranës"[161], është një gjendje e varfër

[160] Për një vështrim sintetik mbi periudhën, shih: Gazeta "Universiteti", nr. 2 (17), 06.05.1959; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1968, dosja nr. 36, f. 4-6; AQSH, Fondi 1048, viti 1970, dosja nr. 13, f. 10-13 dhe f. 30; Gazeta "Studenti", nr. 12 (489), 14.IX.1984; Gazeta "Studenti", nr. 30 (510), 13.09.1985; Gazeta "Studenti", nr. 14 (589), 14.09.1989.

[161] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 1–3, relacioni "Mbi edukimin fizik të studentave n'Universitetin Shtetëror të Tiranës".

materiale, të cilën vetë hartuesit e dokumentit e konsideronin të papërshtatshme për kërkesat e një pune serioze mësimore e sportive. Universiteti kishte në dispozicion vetëm një palestër, një dhomë në fakultetin mjekësor dhe një park sportiv që cilësohej i papërdorshëm. Ky inventar i kufizuar nuk përputhej as me numrin e studentëve, as me idenë që po ndërtohej për edukimin fizik si pjesë e formimit të tyre. Për këtë arsye, dokumenti i vitit 1957 nuk kufizohej vetëm në evidentimin e mungesave, por parashtronte edhe një projekt të qartë zgjerimi. Ai parashikonte ngritjen pranë çdo fakulteti të një këndi sportiv me fushë volejbolli, fushë basketbolli, gropë kërcimi dhe paralele. Po ashtu, pranë konviktit të Fakultetit të Mjekësisë propozohej krijimi i një sheshi sportiv, ndërsa prapa stadiumit kombëtar parashikohej rregullimi i një fushe të thjeshtë futbolli për nevojat e universitetit. Së fundi, poshtë universitetit mendohej të përshtatej një depo e madhe si sallë sportive për veprimtaritë e mbrëmjes. Në të njëjtin relacion kërkohej edhe inventar sportiv, vegla gjimnastikore e atletike, veshmbathje për ekipet përfaqësuese, madje edhe praninë e një doktori pranë katedrës, gjë që tregon se infrastruktura sportive shihej jo vetëm si çështje ndërtimi, por si pjesë e një sistemi të tërë mbështetës[162].

Në këtë planifikim të hershëm bie në sy një element me rëndësi metodologjike për historinë e sportit universitar. Që në vitin 1957 universiteti nuk mendonte vetëm për një qendër të vetme sportive, por për një rrjet të decentralizuar hapësirash. Ideja e "këndit sportiv" pranë çdo fakulteti nuk ishte thjesht zgjidhje praktike; ajo nënkuptonte një konceptim të edukimit fizik si veprimtari që duhej të hynte në ritmin e përditshëm të jetës fakultative dhe të mos varej plotësisht nga lëvizja e studentëve drejt një parku të vetëm. Kjo dëshirë për decentralizim do të rikthehet vazhdimisht në dokumentet e viteve 1970, 1974, 1984 dhe 1989, çka tregon se problemi i afërsisë midis vendit të mësimit dhe terrenit sportiv mbeti struktural gjatë gjithë periudhës. Në këtë kuptim, relacioni i vitit 1957 ka rëndësi jo vetëm sepse dokumenton mangësitë fillestare, por edhe sepse përcakton qartë horizontin institucional drejt të cilit synonte të lëvizte universiteti. Ky horizont parashikonte një model universitar ku sporti të mos mbetej veprimtari dytësore, e përqendruar në pak hapësira, por të shndërrohej në një praktikë të përhapur në të gjithë trupin institucional[163].

Vetëm një vit më vonë, burimi i shtypit i datës 17 maj 1958 dëshmon për një kapërcim të dukshëm simbolik e praktik. Ceremonia e mbylljes së spartakiadës u shoqërua me inaugurimin e parkut të ri sportiv të universitetit më 14 maj 1958. Artikulimi i këtij momenti në shtyp është domethënës. Parku i ri sportiv paraqitet si përfundim i një pune vullnetare të nisur në shtatorin e vitit të kaluar; pra, objekti sportiv shfaqet jo vetëm si realizim ndërtimor, por edhe si produkt i mobilizimit studentor dhe i përfshirjes kolektive në ndërtim. Vetë artikulli e vendos inaugurimin brenda një atmosfere festive, duke përshkruar hyrjen e kolonave të sportistëve universitarë në parkun e ri dhe duke e lidhur këtë hapësirë me aktivitetin masiv të spartakiadës. Kështu, parku sportiv shfaqet që në origjinë si një vend ku ndërthuren mësimi, stërvitja, manifestimi sportiv dhe simbolika e universit të ri socialist. Edhe kur artikulli thekson

[162] AQSH, Fondi 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 1–3.

[163] AQSH, Fondi 1048, viti 1957, dosja nr.65, f. 1–3.

krenarinë e studentëve për punën e kryer, ai nënvizon në mënyrë të tërthortë se mjedisi sportiv i universitetit kishte fituar një status të ri publik. Tashmë nuk bëhej fjalë për një objekt të papërdorshëm, por për një hapësirë të vënë në funksion të manifestimeve të dukshme, të organizuara dhe përfaqësuese[164].

Megjithatë, zhvillimi i vitit 1958 nuk e mbylli problemin e infrastrukturës sportive; ai vetëm e zhvendosi atë në një shkallë më të lartë. Gazeta "Universiteti" e vitit 1959, duke pasqyruar konferencën e dytë sportive, e paraqet bazën materiale si të përmirësuar dhe parkun sportiv si "më të mirin në Republikë". Aty përmenden 3 salla të mbuluara, 3 fusha basketbolli, pistë vrapimi, 2 gropa kërcimi, 2 fusha volejbolli, 2 fusha tenisi dhe mjedise të tjera[165]. Ky përshkrim tregon se brenda pak vitesh universiteti kishte kaluar nga gjendja minimale e vitit 1957 në krijimin e një kompleksi të larmishëm sportiv, i aftë të mbështeste jo vetëm ushtrimet bazë, por edhe një veprimtari më të specializuar sipas disiplinave. Rëndësia e kësaj dëshmie është e dyfishtë. Së pari, ajo provon se sporti universitar ishte menduar tashmë në mënyrë shumëdisiplinore, jo vetëm si gjimnastikë e përgjithshme, por si sistem fushash dhe sallash për degë të ndryshme. Së dyti, ajo tregon se universiteti kërkonte të ngrihej mbi nivelin e improvizimit, duke krijuar një park "komplet", pra një bazë me funksione të shumëfishta. Në këtë pikë, parku sportiv nuk paraqitej më vetëm si zgjidhje ndaj mangësive të së kaluarës, por si shenjë e një vetëpërfytyrimi të ri institucional. Universiteti nuk synonte më thjesht të kishte një kënd sportiv funksional, por një kompleks të aftë të shërbente si model në shkallë kombëtare[166].

Në të njëjtin vit, artikulli "Më lart flamurin sportiv" i gazetës "Zëri i Rinisë"[167] e konfirmon këtë ngritje, duke e quajtur parkun sportiv të Universitetit Shtetëror të Tiranës parkun më të mirë sportiv në Shqipëri. Megjithatë, po ky artikull zbulon edhe kontradiktën e parë të rëndësishme të kësaj periudhe. Përkrah parkut të centralizuar dhe të lavdëruar, terrenet e tjera sportive të parashikuara prej kohësh – si ato në Fakultetin e Mjekësisë dhe pranë konvikteve të vajzave – vazhdonin të figuronin "vetëm në planet dhe vendimet e këshillit sportiv". Kjo është një dëshmi tejet e rëndësishme për të kuptuar zhvillimin e mëvonshëm. Ajo tregon se që në fund të viteve 1950 universiteti kishte arritur të ndërtonte një qendër kryesore, por nuk kishte arritur ende ta plotësonte këtë qendër me rrjetin periferik të terreneve pranë fakulteteve dhe konvikteve. Pra, lavdërimi i parkut nuk duhet lexuar si zgjidhje e plotë e problemit, por si realizim i pjesshëm në një peizazh ku decentralizimi i hapësirave sportive mbetej ende i papërfunduar. Pikërisht kjo mospërputhje midis një qendre të konsoliduar dhe një periferie sportive të pazhvilluar do të rikthehet më vonë në forma të ndryshme[168].

Ky investim duhet parë në kontekstin e politikave të asaj kohe. Në vitet 1958-1959, Shqipëria ishte në procesin e konsolidimit të institucioneve të saj arsimore

[164] Gazeta "Zëri i Rinisë", nr. 39 (1083), viti XVI, 17.05.1958, f. 1, 6, "Festë e sportistëve t'Universitetit. Zhvillohet ceremonia e mbylljes së spartakiadës".

[165] Thanas Jançe, "Zhvilloi punimet konferenca e dytë sportive," gazeta *Universiteti*, nr. 2 (17), viti III, 6 maj 1959, f. 3.

[166] Jançe, "Zhvilloi punimet konferenca e dytë sportive.", f. 3.

[167] *Zëri i Rinisë*, nr. 41 (1189), viti XVIII, 23 maj 1959, f. 5, "Më lart flamurin sportiv".

[168] *Zëri i Rinisë*, nr. 41 (1189), 1959, f. 5.

sipas modelit sovjetik. Sporti universitar përfshihej në projektin e krijimit të një shoqërie të re socialiste, ku fizkultura shihej si pjesë e kulturës politike. Inaugurimi i parkut sportiv lidhej edhe me synimin për të përfshirë rininë universitare në Spartakiadat e nivelit kombëtar dhe për të ndërtuar një elitë sportive që mund të përfaqësonte vendin jashtë. Për shembull, më 1959 u organizua konferenca e dytë sportive, e cila nuk ishte thjesht një aktivitet akademik, por një ngjarje propagandistike që tregonte sukseset e regjimit në fushën e sportit.

Megjithatë, ndonëse parku i ri përmbushte një pjesë të nevojave, raportet e viteve në vazhdim sinjalizonin se mungonin ende vegla, pajisje gjimnastikore, zona të specializuara dhe mjete didaktike. Në programin e vitit 1962[169], katedra e edukimit fizik kërkonte që universiteti të dispononte salla gjimnastikore me veglat përkatëse, vend për zhveshjen, dushe dhe terrene për atletikë e lojëra. Mungesa e këtyre pajisjeve ndikonte negativisht në cilësinë e mësimit dhe krijonte hendek mes aspiratës për një edukim të standardizuar dhe realitetit të varfër. Pra, vitet e para të zhvillimit të infrastrukturës sportive ishin të karakterizuara nga entuziazmi për investimet e reja, por edhe nga një vetëdije e thellë për mangësitë që duhej tejkaluar. Programi i vitit 1962 i katedrës së edukimit fizik synonte një standardizim të qartë të edukimit fizik në USHT. Ai parashikonte që universiteti të kishte salla gjimnastikore me të gjitha veglat e nevojshme, hapësira të përshtatura për zhveshje e dushe dhe terrene sportive për atletikë e lojëra. Përveç mjediseve, raporti kërkonte mjete grafike dhe mjete fizkulturale që do t'u jepnin studentëve një përvojë moderne. Pavarësisht investimeve të fillimit të viteve 1960, katedra vuri në dukje se mungesa e këtyre elementeve vazhdonte të kishte ndikim negativ në punën mësimore.

Kjo mospërputhje midis një qendre të konsoliduar dhe një periferie sportive të pazhvilluar nuk ishte rastësore, por lidhej drejtpërdrejt me kontekstin politik dhe institucional të kohës. Në vitet 1958–1959, Shqipëria ndodhej në procesin e konsolidimit të institucioneve të saj arsimore sipas modelit sovjetik, ku sporti universitar ishte pjesë integrale e projektit për ndërtimin e një shoqërie të re socialiste. Fizkultura konceptohej jo vetëm si aktivitet trupor, por si komponent i edukimit ideologjik dhe disiplinimit kolektiv. Në këtë kuadër, ndërtimi i parkut sportiv të Universitetit Shtetëror të Tiranës përfaqësonte një arritje simbolike dhe propagandistike, e lidhur ngushtë me synimin për të përfshirë rininë universitare në Spartakiadat kombëtare dhe për të krijuar një elitë sportive përfaqësuese. Ngjarje si konferenca e dytë sportive e vitit 1959 nuk ishin thjesht aktivitete akademike, por manifestime të drejtpërdrejta të suksesit të regjimit në këtë fushë.

Megjithatë, siç u vu re edhe në analizën e mëparshme, ky zhvillim mbetej i pjesshëm. Ndërsa qendra sportive u konsolidua dhe u promovua gjerësisht, infrastruktura mbështetëse dhe rrjeti i hapësirave të tjera sportive vijonin të ishin të paplota. Kjo situatë bëhet edhe më e qartë në fillim të viteve 1960. Programi i vitit

[169] **P**rogrami i katedrës së edukimit fizik, 1962. Dokumenti kërkon që universiteti të ketë salla gjimnastikore me vegla, vend për çveshje, dushe, terrene për atletikë e lojëra dhe mjete grafike; mungesa e këtyre elementeve vlerësohet si faktor që dëmton punën mësimore.

1962[170] i Katedrës së Edukimit Fizik dëshmon se universiteti vijonte të përballej me mungesa thelbësore infrastrukturore, si salla gjimnastikore të pajisura, ambiente për zhveshje dhe dushe, si edhe terrene të specializuara për atletikë dhe lojëra sportive. Kërkesa për mjete didaktike, vegla gjimnastikore dhe materiale grafike tregon se problemi nuk ishte vetëm hapësinor, por edhe funksional. Mungesa e këtyre elementeve ndikonte drejtpërdrejt në cilësinë e mësimit dhe krijonte një hendek të dukshëm midis standardeve të synuara dhe realitetit konkret. Në këtë mënyrë, entuziazmi i investimeve fillestare shoqërohej me një vetëdije të qartë për kufizimet strukturore dhe ekonomike. Kjo fazë përfaqëson kalimin nga një zhvillim i përqendruar dhe pjesërisht improvizues drejt një përpjekjeje për institucionalizim dhe standardizim. Programi i vitit 1962 synonte të integronte edukimin fizik në formimin e përgjithshëm universitar, duke e lidhur atë me disiplinën, kulturën politike dhe modelin e ri shoqëror. Por, në praktikë, realizimi i këtyre objektivave kërkonte investime që shpesh tejkalonin mundësitë ekonomike të vendit.

Pavarësisht këtyre vështirësive, programi i 1962-it pati ndikim afatgjatë. Ai përcaktoi objektivat që do të ndiqeshin gjatë gjithë dekadës, si ndërtimi i sallave të reja, shtimi i veglave, rritja e kualifikimit të personelit dhe përshtatja e ambienteve ekzistuese. Këto objektiva u bënë bazë për kërkesat e mëvonshme të viteve 1968 dhe 1970. Në kuptimin sociologjik, ky program dëshmon për një universitet që synonte të kombinojë mësimin teorik me aktivitetin fizik, duke e vlerësuar trupin si pjesë të formimit akademik.

Një moment kyç në historinë e infrastrukturës sportive të USHT-së është ndërtimi i qendrës së madhe sportive pranë Qytetit "Studenti". Shkresa e datës 3 mars 1968, e hartuar nga Klubi Sportiv "Studenti", tregon se qendra e madhe sportive pranë qytetit të studentëve ishte në përfundim dhe se atje do të zhvilloheshin aktivitetet e parashikuara[171]. Për përmasat dhe funksionet e këtij objekti, dokumenti jep të dhëna të qarta. Ai parashikonte rreth 14 dhoma dhe salla, nevojtore dhe dushe, katër fusha basketbolli, katër fusha volejbolli, një fushë futbolli, një kënd gjimnastikor, pistë vrapimi, një sallë gjimnastike për mësim dhe stërvitje, si edhe dhoma të veçanta për mundjen, ngritjen e peshave, shahun, pingpongun dhe çiklizmin. Krahas këtyre, parashikohej edhe ndërtimi i poligonit të qitjes dhe i pishinës. Dokumenti shton se, me këtë bazë, mund të aktivizoheshin rreth 200 sportistë e sportiste njëkohësisht, ndërsa me përdorim me tre turne kapaciteti ditor mund të arrinte rreth 600 veta, pa përfshirë studentët që zhvillonin mësim sipas orarit. Kjo dëshmi na vendos përpara një projekti dukshëm më të gjerë se parku sportiv i viteve 1958-1959. Qendra sportive e vitit 1968 konceptohej si një kompleks shumëfunksional, i aftë të përballonte njëkohësisht procesin mësimor, stërvitjen, veprimtarinë klubore dhe përdorimin masiv nga studentët[172].

---

[170] Universiteti Shtetëror i Tiranës, Katedra e Edukimit Fizik, *Programi i edukimit fizik i studentave të Universitetit Shtetëror të Tiranës (Profili i pregatitjes së përgjithshme fizike)* (Tiranë, 1962), f. 1-25.

[171] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Klubi Sportiv Studenti, "Plan financë," Tiranë, 3 mars 1968, Fondi nr. 1048, viti 1968, dosja nr. 36, f. 4–5.

[172] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1968, dosja nr. 36, f. 4–5.

Përmasat e kësaj qendre nuk shprehin vetëm rritje numerike të terreneve; ato shprehin ndryshim cilësor në mënyrën e konceptimit të hapësirës sportive universitare. Nëse në vitin 1957 universiteti kërkonte një seri këndesh sportive modeste pranë çdo fakulteti, në vitin 1968 kemi të bëjmë me një qendër të centralizuar, të ndërtuar pranë qytetit të studentëve, e cila pretendon të jetë "qendra më e madhe sportive e kryeqytetit". Ky centralizim i funksioneve sportive pranë "Qytetit Studenti" lidhej natyrshëm me rritjen e jetës konviktore dhe me nevojën për të organizuar jo vetëm mësimin e detyruar, por edhe kohën e lirë të një mase gjithnjë e më të madhe studentësh që banonin në të njëjtin kompleks urban. Prandaj, qendra e vitit 1968 duhet parë si pjesë e urbanistikës studentore, jo thjesht si një grup fushash sportive, por si një nyje funksionale ku ndërthureshin procesi mësimor, jeta e përditshme, veprimtaria jashtëshkollore dhe identiteti i studentit si banor i një qendre universitare. Në këtë kuptim, sporti bëhet pjesë e strukturës së vetë qytetit universitar[173]. Kjo qendër u inaugurua në tetor 1968[174].

Një dokument tjetër i po atij viti e thellon këtë kuptim. Shkresa e Degës së Kuadrit, drejtuar Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës pas inaugurimit të "qendrës kulturale-sportive", ose "pallatit të kulturës së studentëve", kërkonte shtesa në organikë, si përgjegjës të qendrës sportive, pastruese, përgjegjës të kinemasë, përgjegjës për sallat e lojërave dhe personel tjetër mirëmbajtjeje. Kërkesa justifikohet me faktin se qendra e re do të luante rol të veçantë në të gjithë edukimin jashtëshkollor të rinisë studentore dhe se aktivitetet e saj ishin zgjeruar përtej parashikimit fillestar. Ky burim është shumë i rëndësishëm sepse e nxjerr qartë në pah natyrën polifunksionale të infrastrukturës sportive. Në dokument, hapësira sportive nuk ndahet nga ajo kulturore; përkundrazi, paraqitet si pjesë e të njëjtit kompleks edukues, ideopolitik, kulturor e sportiv. Kjo do të thotë se universiteti nuk i konceptonte palestrat, sallat e lojërave dhe qendrën sportive si mjedise neutrale, por si pjesë të një programi më të gjerë formimi kolektiv. Kësisoj, historia e terreneve sportive universitare nuk mund të ndahet nga historia e organizimit të jetës studentore në tërësi[175].

Sidoqoftë, euforia e zgjerimit të vitit 1968 u përball shumë shpejt me një realitet më të ndërlikuar. Raporti i vitit 1970 "Mbi disa probleme të edukimit fizik e ushtarak të studentëve"[176] e vlerëson qendrën e re sportive pranë konvikteve si "një sukses tjetër", por njëkohësisht pohon se baza materiale në përgjithësi mbetej e pamjaftueshme dhe nuk i përgjigjej ritmit të zhvillimit e zgjerimit të universitetit. Dokumenti përmend vështirësi të rënda në Fakultetin e Shkencave të Natyrës, ku rreth 40% e programit nuk ishte realizuar një vit më parë për shkak se në kohë të keqe mungonin sallat; aty theksohet me tone kritike se në korpusin e ri ishte menduar për auditore, biblioteka,

[173] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1968, dosja nr. 36, f. 4–5.

[174]Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Dega e Kuadrit, shkresë nr. 325, datë 19 tetor 1968, drejtuar Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Dega e Kuadrit, Tiranë, Fondi 1048, viti 1968, dosja 36, f. 6.

[175] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1968, dosja nr. 36, f. 6.

[176] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Rektorati, Pandi Allabashi, "Raport mbi disa probleme të edukimit fizik e ushtarak të studentave," 6 mars 1970, për Katedrën e Edukimit Fizik, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, f. 2-6.

magazina e laboratorë, por jo për një sallë gjimnastikore. Raporti vijon me shembuj të tjerë domethënës. Në Fakultetin Ekonomik, salla e fizkulturës ishte shndërruar në auditor; një sallë e palestrës kryesore ishte kthyer në depo të sektorit arkeologjik; ish-palestra e institutit dyvjeçar ishte përshtatur si muze; palestra e ish-Fakultetit të Histori-Filologjisë ishte shndërruar në zdrukthtari; ndërsa Fakulteti i Mjekësisë, prej disa vitesh, nuk kishte arritur të realizonte ndërtimin e qendrës së vet sportive. Në thelb, dokumenti i vitit 1970 tregon se zgjerimi i universitetit po gërryente hapësirën sportive ekzistuese, sepse në mungesë ndërtimesh të reja sallat e fiskulturës shndërroheshin në funksione të tjera[177].

Një dokument tjetër i po atij viti[178], i mbajtur nga rektori, e përforcon edhe më qartë këtë tablo. Sipas raportit, Universiteti Shtetëror i Tiranës dispononte gjithsej tri terrene sportive, prej të cilave dy kishin kapacitet jo më të madh se dy deri në tri grupe mësimore. Krahas tyre, universiteti kishte edhe tri salla të mbuluara, një palestër në ndërtesën qendrore, një tjetër në Fakultetin e Mjekësisë dhe një sallë të vendosur poshtë shkallëve të stadiumit "Qemal Stafa". Në periudhën e dimrit, mungesa e sallave të mbuluara bëhej edhe më e ndjeshme, aq sa në kohë me shi në katër fakultete mësimi mbetej pa u zhvilluar. Po ky dokument nënvizon se, me përjashtim të qendrës së re sportive pranë konvikteve, nuk ishin bërë ndërtime të tjera; 100 mijë lekët e akorduara nuk mjaftonin as për përfundimin e poligonit të qitjes; ndërsa urdhri për mësimin e notit nuk realizohej nga mungesa e pishinës. Kjo do të thotë se qendra e re sportive, sado e rëndësishme, nuk e zgjidhte ende krizën e përgjithshme të bazës materiale. Universiteti gjendej në një situatë paradoksale. Ai kishte ndërtuar një kompleks të madh sportiv, por ky nuk mjaftonte për të përballuar nevojat e një institucioni që ishte zgjeruar si në numrin e studentëve, ashtu edhe në profilet akademike dhe kërkesat mësimore[179].

Në planin analitik, burimet e vitit 1970 na lejojnë të dallojmë një tension themelor. Qendra e madhe sportive pranë konvikteve përfaqësonte logjikën e përqendrimit institucional, ndërsa dinamika e përditshme e fakulteteve kërkonte logjikën e afërsisë funksionale. Studentët e Shkencave të Natyrës, të Ekonomikut, të Filologjisë apo të degëve të inxhinierisë nuk mund ta realizonin rregullisht programin e gjimnastikës e të atletikës vetëm duke u mbështetur te një qendër e vetme. Për këtë arsye, raportet e vitit 1970 nuk kritikojnë thjesht mungesën e objekteve, por theksojnë nevojën që çdo fakultet të sigurojë qendrën e vet mësimore dhe sportive "ashtu siç siguron ambientet e tjera mësimore". Kjo formulë është shumë domethënëse, sepse ajo e vendos mjedisin sportiv në të njëjtin nivel me auditorin, bibliotekën apo laboratorin. Pra, sallat sportive nuk duhej të trajtoheshin si luks apo si shtesë e rastësishme, por si pjesë e detyrueshme e arkitekturës universitare[180].

Kjo vetëdije për domosdoshmërinë e shpërndarjes territoriale të hapësirave sportive shprehet edhe më qartë në "Detyrat e dala nga mbledhja e Rektoratit për

[177] AQSH, Fondi 1048, dosja 13, f. 2-6. Allabashi, "Raport mbi disa probleme."

[178] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Rektorati, "Mbi disa probleme të edukimit fiziko-ushtarak të U.S.H.T.," 1970, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, f. 1-10.

[179] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, f. 7-10.

[180] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, f. 1-10. AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, f. 2-6. Allabashi, "Raport mbi disa probleme."

problemet e edukimit fiziko-ushtarak", po të vitit 1970[181]. Në këtë dokument, fakultetet, sektori ekonomik i Rektoratit, ofiçina, zdrukthëtaria e universitetit, Katedra e Edukimit Fizik, komitetet sportive dhe organizata e rinisë ngarkoheshin me detyra konkrete për ndërtimin e fushave të përgatitjes fizike. Fakulteti i Histori-Filologjisë dhe ai i Gjeologjisë duhej të punonin në qendrën sportive "Studenti"; Fakulteti i Mjekësisë përpara konviktit të vajzave; Fakulteti i Shkencave të Natyrës te konvikti pranë Unazës; Fakulteti i Inxhinierisë dhe ai i Ekonomisë pranë korpuseve përkatëse; ndërsa Fakulteti i Juridikut dhe ai i Arteve duhej të përmirësonin fushat ekzistuese. Po ashtu, dokumenti parashikonte studimin e mundësive për adaptimin e sallave të ndryshme si palestra provizore për periudhën dimërore në Shkencat e Natyrës, Filologji, Gjeologji, Ekonomik dhe Inxhinieri. Mbi të gjitha, kërkohej hartimi i një plani perspektiv pesëvjeçar për ndërtimet e ardhshme fizkulturale e sportive në universitet, me porosinë e qartë që në godinat e reja të parashikoheshin palestra. Ky është ndoshta formulimi më i qartë institucional i një politike infrastrukturore sportive në universitet. Nuk flitet më vetëm për riparime apo improvizime, por për integrimin sistematik të sallës sportive në projektimin e çdo ndërtese të re[182].

Pavarësisht nga kjo kthesë planifikuese, dokumenti i vitit 1974 "Mbi veprimtarinë e Katedrës së Edukimit Fizik dhe Klubit Sportiv 'Studenti'"[183] tregon se universiteti vazhdonte të lëvizte midis përmirësimeve të pjesshme dhe nevojave të pambyllura. Raportohet se ishin bërë meremetime dhe rregullime të pjesshme të ambienteve e terreneve sportive në palestrën qendrore, si edhe ishte përfunduar shtruarja me parket e palestrës së Mjekësisë. Vetë ky detaj është me vlerë, sepse tregon se fakulteti i Mjekësisë kishte tashmë një hapësirë të vetën të konsoliduar, ndërsa palestra qendrore vazhdonte të ishte objekt referimi për disa fakultete të tjera. Dokumenti shton se kapitulli i gjimnastikës realizohej më mirë nga ato fakultete që shfrytëzonin palestrën kryesore – si Ekonomiku, Juridiku dhe disa grupe të ndërtimit – dhe se Mjekësia kishte palestrën e saj; ndërsa kapitulli i atletikës realizohej më mirë nga fakultetet që shfrytëzonin terrenet sportive pranë konvikteve. Kjo vërejtje e thjeshtë tregon se cilësia e realizimit të programit mësimor varej drejtpërdrejt nga afërsia dhe funksionaliteti i mjedisit sportiv. Programi nuk realizohej "në mënyrë abstrakte"; ai realizohej atje ku kishte sallë të përshtatshme për gjimnastikën dhe terren të afërt për atletikën[184].

Po ky relacion i vitit 1974 zbulon edhe kufijtë e kësaj faze përmirësimi. Në të nënvizohet nevoja për vazhdimin e punimeve në fushën e futbollit dhe në pistën e atletikës, bashkë me tribunat qendrore, për të cilat ekzistonin projekte; po ashtu, shtrohej si domosdoshmëri ndërtimi pranë kompleksit sportiv i një palestre të madhe, e nevojshme si për mësimin e edukimit fizik, ashtu edhe për stërvitjen e ekipeve.

[181] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Rektorati, "Detyra të dala nga mbledhja e Rektoratit për problemet e edukimit fiziko-ushtarak," 1970, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, f. 10–13.

[182] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, f. 10–13.

[183] Universiteti Shtetëror i Tiranës, Relacion "Mbi veprimtarinë e katedrës së edukimit dhe klubit sportiv 'Studenti'," Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17, f. 1-13.

[184] Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17, f. 1-13.

Dokumenti theksonte se për këtë kishte rënë dakord edhe Ministria e Arsimit dhe Kulturës, por mbetej të caktohej vendi dhe të hartohej projekti, me synimin që punimet të fillonin vitin pasues. Kjo dëshmi është e rëndësishme sepse tregon se edhe pasi qendra sportive kishte hyrë në përdorim, universiteti e ndiente nevojën për një sallë më të madhe, më moderne dhe më të qëndrueshme, të aftë të përballonte njëherazi mësimin masiv dhe stërvitjen e ekipeve. Pra, në mesin e viteve 1970, infrastruktura sportive universitare nuk shihej si një sistem i mbyllur, por si një strukturë ende në zgjerim[185].

Në të njëjtën vijë vjen edhe intervista e shtatorit 1975 me kryetarin e Klubit Sportiv "Studenti", Telat Verzivolli[186]. Aty theksohet se baza materiale në shërbim të stërvitjes sportive do të ishte më e plotë dhe se palestra pranë Fakultetit të Shkencave të Natyrës ishte pajisur me mjete të reja sportive të një cilësie të lartë; krahas tyre, kujdes i veçantë po i kushtohej sigurimit të mjeteve didaktike në ndihmë të stërvitjes. Kjo dëshmi duhet lexuar në dy nivele. Në një nivel të parë, ajo konfirmon përfshirjen e Fakultetit të Shkencave të Natyrës në hartën e mjediseve sportive që kërkonin pajisje të posaçme. Në një nivel të dytë, ajo tregon se problemi i infrastrukturës nuk kufizohej te godina dhe terreni, por shtrihej edhe te cilësia e pajisjeve, te mjetet didaktike dhe te kapaciteti për ta kthyer një hapësirë në bazë funksionale stërvitjeje. Me fjalë të tjera, në vitin 1975 universiteti nuk ishte më thjesht në fazën e krijimit të një fushe apo palestre, por edhe në fazën e modernizimit të brendshëm të saj.

Në fund të viteve 1970, burimet e shtypit dëshmojnë se qendra sportive "Studenti" kishte hyrë në një fazë të re përdorimi, të lidhur me organizimin e rregullt dhe të planifikuar të kohës së lirë të studentëve. Artikulli "Për një gjallërim të mëtejshëm të aktiviteteve sportive"[187] i vitit 1978 shprehet qartë se, me qëllim që koha e lirë e studentëve të kalohej në mënyrë sa më aktive e të kulturuar, në dispozicion të tyre ishte vënë një bazë e pasur materiale sportive, me topa futbolli, basketbolli, volejbolli e mjete të tjera; për terrenet sportive ishte hartuar një plan i studiuar përdorimi sipas fakulteteve. Të hënën qendra sportive ishte në dispozicion të Shkencave të Natyrës, të martën të Gjeologjisë dhe Minierave dhe të Shkencave Politike e Juridike, të mërkurën të Inxhinierisë, të enjten të Historisë dhe Filologjisë, ndërsa të premten të Ekonomikut; fundjava lihej e lirë për këdo që kishte dëshirë e kohë të lirë. Kjo skemë përdorimi është një nga dëshmitë më të qarta se qendra sportive universitare kishte kaluar tashmë në regjimin e menaxhimit racional të kohës, të hapësirës dhe të masivitetit. Nuk kemi më thjesht një terren ku zhvillohet mësimi, por një institucion ditor i kohës së lirë studentore[188].

Kjo mënyrë planifikimi lidhet edhe me "ditën e fizkulturës së fakultetit", një formë e organizimit sportiv që del në shtypin studentor si pjesë e ritmit të javës universitare. Edhe kur burimet e viteve 1978 dhe 1989 e trajtojnë këtë ditë në mënyrë kritike, fakti që ajo ekziston si kategori organizimi është domethënës. Ai tregon se

[185] Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17, f. 1-13.

[186] "Studentët-sportistë në vitin e ri mësimor: intervistë me T. Verzivollin, kryetar i K. Sportiv 'Studenti'," *Studenti*, nr. 13 (311), viti 9-të, 13 shtator 1975, f. 6.

[187] Shefqet Huqi, "Për një gjallërim të mëtejshëm të aktiviteteve sportive," *Studenti*, nr. 3 (362), viti 12-të, 24 shkurt 1978, f. 8.

[188] Huqi, "Për një gjallërim të mëtejshëm.", 8.

universiteti dhe organizatat studentore kërkonin ta institucionalizonin sportin jo vetëm në orarin e mësimit, por edhe në jetën fakultative. "Dita e fizkulturës" shfaqet kështu si ndërmjetëse midis terrenit sportiv dhe kolektivit të fakultetit, sepse ajo i jepte secilit fakultet një kohë, një hapësirë dhe një përgjegjësi të vetën për aktivitetin sportiv. Nëse në vitin 1957 flitej për kënde sportive pranë fakulteteve, në fund të viteve 1970 kemi edhe kalendarizimin e përdorimit të qendrës sportive sipas fakulteteve. Kjo tregon një kalim nga ideja e thjeshtë e "posedimit" të terrenit te ideja më e sofistikuar e menaxhimit të tij[189].

Megjithatë, dokumentet e viteve 1980 tregojnë se ky organizim nuk e kishte zgjidhur ende krizën e mjediseve. Artikulli i vitit 1984 "Probleme të mësimit, vlerësim më i drejtë për edukimin fizik"[190] është veçanërisht i rëndësishëm sepse i sheh terrenet sportive nga këndvështrimi i cilësisë së procesit mësimor. Aty kritikohet zvarritja e ndërtimit të pistës së vrapimit në qendrën sportive "Studenti", edhe pse fondet ishin dhënë, dhe vihet në dukje se kjo gjendje, bashkë me interesa të ngushta të tjera, i detyronte studentët të zhvillonin orët e atletikës në pistat e stadiumit kombëtar "Qemal Stafa", të cilin disa fakultete e kishin afër, por ku cilësia e procesit nuk mund të ishte ajo e duhura. Po në të njëjtin artikull kritikohet fakti se në Fakultetin e Shkencave të Natyrës, megjithëse prej rreth një viti ishin dërguar pajisje sportive – shtylla basketbolli e volejbolli, paralele dhe mjete të tjera – ato ende nuk ishin vendosur. Dokumenti është domethënës sepse tregon se problemi i sportit universitar nuk qëndronte më vetëm te mungesa absolute e objekteve, por edhe te mosvënia në punë e asaj që tashmë ekzistonte ose ishte dërguar. Infrastrukturat sportive, pra, mund të bllokoheshin jo vetëm nga mungesa e fondeve, por edhe nga zvarritja administrative dhe nga mospërputhja midis dërgimit të pajisjeve dhe instalimit të tyre[191].

Po ky artikull i vitit 1984 hedh dritë edhe mbi një tension tjetër të rëndësishëm, marrëdhënien ndërmjet përdorimit të objekteve sportive nga studentët e zakonshëm dhe shfrytëzimit të tyre nga sportistët e Klubit Sportiv "Studenti". Pedagogët e edukimit fizik vënë në dukje se studentët e viteve të larta kërkonin orë pasdite për të luajtur basketboll në palestër, por dëshirat e tyre nuk realizoheshin, sepse pasdite palestra dhe objektet e tjera zinin nga sportistët e KS "Studenti"; madje kishte raste kur këta vinin që në shtatë të mëngjesit për të luajtur. Kjo dëshmi ka rëndësi të veçantë për historinë e mjediseve sportive universitare, sepse tregon se e njëjta infrastrukturë duhej të përballonte dy funksione jo gjithnjë të përputhshme. Nga njëra anë, ajo shërbente për mësimin e detyrueshëm dhe për përdorimin masiv nga studentët; nga ana tjetër, duhej të plotësonte nevojat e stërvitjes së sportistëve të Klubit Sportiv "Studenti". Kjo krijonte një konflikt përdorimi, ku ekzistenca e palestrës nuk garantonte automatikisht aksesin

[189] "Sport-kalitje, Dita e fizkulturës e fakultetit," *Studenti*, nr. 12 (371), viti 12-të, 22 shtator 1978, f. 8. "Dita e fizkulturës e fakultetit," *Studenti*, nr. 12 (371), viti 12-të, 22 shtator 1978, f. 8. A. Përmeti, "Mos u harrua dita e fizkulturës në fakultete?," *Studenti*, nr. 3 (578), viti 23-të, 9 shkurt 1989, f. 1.

[190] Artan Kristo, "Probleme të mësimit, vlerësim më i drejtë për edukimin fizik," *Studenti*, nr. 12 (489), viti 17-të, 14 shtator 1984, f. 3.

[191] Kristo, "Probleme të mësimit", f. 3.

e gjerë të studentëve në të. Burimi sugjeron se zgjidhja do të kërkonte jo vetëm objekte të reja pranë fakulteteve, por edhe një organizim më të mirë institucional[192].

Në vitin 1985, artikulli "E ardhme më e bukur për qytetin 'Studenti'"[193] e zhvendos diskutimin nga niveli i ankesës praktike në nivelin e planit urbanistik. Në të thuhet shprehimisht se, për zhvillimin gjithnjë e më të mirë të lëndës së edukimit fizik në kuadër të Qytetit "Studenti", parashikohej ngritja e objekteve të mëdha sportive, përkatësisht palestra e re dhe stadiumi. Palestra do të kishte disa salla për lojërat me dorë dhe për sporte të tjera, ndërsa në këndin sportiv parashikohej edhe ndërtimi i një pishine për amatorët e notit. Ky projekt është shumë domethënës. Ai tregon se, në mesin e viteve 1980, politika universitare e infrastrukturës sportive nuk kufizohej më te riparimi i objekteve ekzistuese ose te krijimi i fushave modeste pranë fakulteteve, por synonte ndërtimin e një ansambli të ri me shkallë më të madhe, ku sporti të zinte vend të dukshëm në urbanistikën e Qytetit "Studenti". Në këtë perspektivë, palestra dhe stadiumi nuk janë vetëm objekte funksionale; ato janë pjesë e projektit për ta bërë qytetin studentor një hapësirë të plotë banimi, studimi dhe argëtimi[194].

Ky vizion urbanistik shpaloset edhe më qartë në artikullin e vitit 1988 "Mbi ndërtimet në Qytetin 'Studenti' deri në vitin 2000"[195]. Burimi thekson se përfundimi i punimeve të stadiumit dhe përmirësimi i fushave të lojërave me dorë do të plotësonin nevojën për terrene të hapura, ndërsa në lindje të stadiumit ishte projektuar një "palestër me zgjidhje elastike", pra me funksione brenda një ambienti të vetëm. Projekti parashikonte një sallë të madhe ku mund të përfshiheshin disa fusha stërvitore ose një fushë e vetme për aktivitete sportive zyrtare; punimet mendohej të fillonin në vitet 1988-1989. Kjo dëshmi tregon se koncepti i palestrës kishte hyrë në një fazë të re zhvillimi. Ajo nuk mendohej më thjesht si sallë mësimore, por si objekt polivalent, i përshtatshëm si për stërvitje të shumëfishtë, ashtu edhe për veprimtari zyrtare. Në aspektin historik, ky është tregues i kalimit nga palestra si mjedis suplementar i mësimit te palestra si nyje qendrore e ansamblit sportiv universitar[196].

Një burim i vitit 1987, i botuar po në gazetën "Studenti"[197], jep një shembull interesant për të kuptuar kufijtë e infrastrukturës edhe atëherë kur ajo ekziston. Në artikullin për mënyrën si kalohej koha e lirë në Fakultetin e Mjekësisë thuhet se studentët e këtij fakulteti kishin në dispozicion një palestër, tre pedagogë të edukimit fizik dhe një punonjës mirëmbajtjeje. Megjithatë, autori ngre pyetjen pse nuk zhvillohej veprimtari sportive për gjithë fakultetin, duke nënkuptuar se kushtet minimale materiale ishin, por mungonte organizimi dhe aktivizimi. Kjo dëshmi është e vyer sepse ndihmon të shmanget një lexim thjesht ndërtimor i problemit. Jo çdo hallë apo terren garantonte

[192] Kristo, "Probleme të mësimit", f. 3.

[193] "E ardhme më e bukur për qytetin 'Studenti': intervistë me Gjergji Xhacka, nënkryetar i drejtorisë së qytetit 'Studenti'," *Studenti*, nr. 30 (510), viti 18-të, 13 shtator 1985, f. 1–2.

[194] "E ardhme më e bukur për qytetin 'Studenti'", 1-2.

[195] Petri Ilo, "Mbi ndërtimet në qytetin 'Studenti' deri në vitin 2000," *Studenti*, nr. 1 (555), viti 22-të, 7 janar 1988, f. 7.

[196] Ilo, "Mbi ndërtimet në qytetin 'Studenti'.", f. 7.

[197] Arben Runa dhe Ardian Progri, "Si e kalon kohën e lirë?," *Studenti*, nr. 15 (549), viti 21-të, 8 tetor 1987, f. 6-7.

vetvetiu gjallërim sportiv; objektet duheshin vënë në funksion nga struktura drejtuese, nga pedagogët, nga komitetet e rinisë dhe nga vetë fakulteti. Prandaj, historia e palestrave universitare nuk është vetëm histori e mungesës ose e pranisë së godinës, por edhe e shkallës së shfrytëzimit real të saj[198].

Në fund të dekadës, artikulli i 9 shkurtit 1989 "Mos u harrua dita e fizkulturës në fakultete?"[199] dëshmon se problemi i organizimit sportiv fakultativ mbetej i hapur. Sipas autorit, shumica e fakulteteve e kishin ndërprerë zhvillimin e ditës së fizkulturës që në muajin nëntor dhe asnjë fakultet nuk e kishte filluar ende atë vit një aktivitet të tillë. Artikulli ironizon justifikimin se studentët kishin qenë me provime, duke argumentuar se programi mësimor vetë tregonte se jo të gjithë grupet gjendeshin njësoj në periudhë provimesh dhe se studentët që studionin kishin po aq nevojë për çlodhje e aktivitet. Po aq e rëndësishme është pjesa ku artikulli i rikthehet kalendarizimit të ditëve sipas fakulteteve. Sipas këtij organizimi, e hëna i rezervohej Fakultetit të Shkencave të Natyrës; e marta Fakultetit të Gjeologji-Minierave dhe Fakultetit të Shkencave Politike-Juridike; e mërkura Fakultetit të Histori-Filologjisë; e enjtja Fakultetit të Mjekësisë, Fakultetit të Inxhinierisë Mekanike-Elektrike dhe Fakultetit të Inxhinierisë së Ndërtimit; ndërsa e premtja Fakultetit të Ekonomisë. Kjo dëshmi tregon se organizimi sipas ditëve ekzistonte ende, por ai rrezikonte të mbetej formal nëse nuk shoqërohej me përmbajtje tërheqëse dhe me mobilizim të strukturave të fakultetit. Nga këndvështrimi i historisë së mjediseve sportive, kjo do të thotë se infrastruktura nuk mund të vlerësohet pa marrë parasysh ritmin e përdorimit të saj.

Pak muaj më vonë, më 14 shtator 1989, katedra e edukimit fizik njoftonte se për kalimin e kohës së lirë në mënyrë sa më argëtuese, për ata që dëshironin të ushtroheshin në fizkulturë e sport, ishin marrë të gjitha masat e nevojshme deri në fund të vitit shkollor, duke vënë në shërbim të studentëve e studenteve një inventar të bollshëm sportiv – topa, rrjeta etj. – për të luajtur çdo ditë në terrenet sportive të qytetit "Studenti" nga ora 08:00 deri në 19:00. Ky njoftim është i rëndësishëm sepse tregon një përpjekje për ta hapur qendrën sportive jo vetëm për mësimin e detyrueshëm ose për ekipet, por edhe për përdorimin e lirë të studentëve në një orar të zgjatur ditor. Në njëfarë mënyre, ky moment përmbyll simbolikisht ciklin që kishte nisur në vitin 1957 me kërkesën për një bazë të rregullt sportive. Në vitin 1989, universiteti shpallte tashmë se dispononte terrene sportive, inventar përkatës dhe një orar të përcaktuar për përdorim të gjerë nga studentët. Megjithatë, po fakti që një njoftim i tillë duhej botuar në shtypin universitar tregon se nevoja për aktivizim, për sensibilizim dhe për organizim të përdorimit vazhdonte të ishte reale[200].

Nëse i lexojmë së bashku të gjitha këto burime, del qartë se historia e qendrave sportive, e fushave, e terreneve sportive dhe e palestrave në Universitetin Shtetëror të Tiranës nuk përshkohet nga një vijë lineare përmirësimi, por nga një lëvizje më komplekse, ku ndërtimi, zgjerimi, përshtatja, mungesa dhe rikërkesa bashkëjetojnë vazhdimisht. Nga njëra anë, universiteti kalon pa dyshim nga gjendja fillestare e vitit

[198] Runa dhe Progri, "Si e kalon kohën e lirë?", f. 7.

[199] Përmeti, "Mos u harrua dita e fizkulturës?", f. 1.

[200] "Njofton katedra e edukimit fizik," *Studenti*, nr. 14 (589), viti 23-të, 14 shtator 1989, f. 7.

1957 – një palestër, një dhomë dhe një park i papërdorshëm – në krijimin e parqeve, qendrës sportive pranë Qytetit "Studenti", palestrës së Mjekësisë, terreneve të planifikuara sipas fakulteteve dhe projekteve të mëdha urbanistike të viteve 1985-1988. Nga ana tjetër, në asnjë moment dokumentet nuk lejojnë të pohohet se problemi u zgjidh përfundimisht. Çdo fazë zgjerimi nxori menjëherë në pah një mungesë të re. Fillimisht mungonin terrenet bazë pranë fakulteteve; më pas u bë e ndjeshme mungesa e sallave të mjaftueshme për periudhën dimërore; më tej dolën në pah vonesat në përfundimin e pistës, poligonit, pishinës dhe objekteve të reja sportive. Në fazën e fundit, problemi nuk lidhej më vetëm me ndërtimet, por edhe me organizimin e përdorimit të tyre dhe me tensionin ndërmjet nevojave të studentëve dhe atyre të klubit sportiv[201].

Nga ky këndvështrim, infrastruktura sportive universitare mund të lexohet si tregues i një procesi më të gjerë të modernizimit institucional. Sa herë universiteti kërkon t'i japë edukimit fizik një vend të barabartë me disiplinat e tjera, ai e shpreh këtë në gjuhën e hapësirës, duke kërkuar që çdo fakultet të ketë qendrën e vet sportive, që në godinat e reja të parashikohet palestra, që pranë konvikteve të ketë terrene, që qendra e madhe sportive të pajiset me sallat e nevojshme, që qyteti studentor të ketë stadium dhe pishinë. Sa herë që ky modernizim mbetej i papërfunduar, gjurmët e tij shfaqeshin qartë në dokumente. Sallat e fizkulturës zëvendësoheshin nga auditore, objektet sportive shndërroheshin në depo ose muze, pajisjet mbeteshin të pavendosura, studentët detyroheshin të zhvillonin atletikë në stadiume të jashtme, ndërsa disa fakultete pezullonin "ditën e fizkulturës". Kjo e bën historinë e mjediseve sportive një histori të privilegjuar për të kuptuar jo vetëm sportin universitar, por edhe mënyrën se si universiteti menaxhoi rritjen e vet, prioritetet ndërtimore dhe jetën e përditshme të studentëve[202].

Si përfundim, mund të thuhet se qendrat sportive, fushat, terrenet sportive dhe palestrat e Universitetit Shtetëror të Tiranës përbëjnë një kapitull themelor të historisë së sportit universitar shqiptar. Ato dëshmojnë kalimin nga improvizimi në institucionalizim, nga mungesa fillestare në krijimin e komplekseve të posaçme, nga parku sportiv i viteve 1958-1959 në qendrën e madhe sportive pranë Qytetit "Studenti" dhe më pas në projektet e stadiumit, palestrës së re e të pishinës. Por ato dëshmojnë njëkohësisht edhe një të vërtetë tjetër, se sporti universitar nuk mund të mbështetej vetëm mbi një akt ndërtimi, sado i rëndësishëm të ishte ai. Ai kërkonte rrjet terrenesh pranë fakulteteve, kërkonte pajisje, mirëmbajtje, personel, organizim, orar përdorimi dhe përfshirje të vazhdueshme të strukturave drejtuese. Prandaj, në historinë e

[201] Për këtë përfundim sintetik, krahaso: Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 1–3; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1968, dosja nr. 36, f. 4–6; AQSH, Fondi 1048, viti 1970, dosja nr. 13, f. 10–13 dhe 30; *Studenti*, nr. 12 (489), 14 shtator 1984; *Studenti*, nr. 14 (589), 14 shtator 1989.

[202] Shih sidomos: Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 1–3; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, "Raport mbi disa probleme të edukimit fizik e ushtarak të studentëve," 6 mars 1970; "E ardhme më e bukur për qytetin 'Studenti': intervistë me Gjergji Xhacka, nënkryetar i drejtorisë së qytetit 'Studenti'," *Studenti*, nr. 30 (510), viti 18-të, 13 shtator 1985, f. 1–2. "Mbi ndërtimet në qytetin 'Studenti' deri në vitin 2000," *Studenti*, nr. 1 (555), viti 22-të, 7 janar 1988, f. 7.

universitetit, mjedisi sportiv del si hapësirë ku materiali dhe institucioni, godina dhe pedagogjia, terreni dhe kolektivi studentor mbeten të lidhur ngushtë. Vetëm duke i parë së bashku këta elementë mund të kuptohet drejt vendi që sporti zuri në jetën universitare të Tiranës gjatë periudhës socialiste[203].

2.2. Lidhjet institucionale dhe organizimi i veprimtarisë sportive universitare (1957-1990)

Historia e veprimtarisë sportive universitare në Tiranë nuk mund të kuptohet si një vijë e vetme zhvillimi, e kufizuar vetëm te arritjet sportive, te ngritja e skuadrave apo te pjesëmarrja në gara. Materialet arkivore tregojnë se sporti universitar u ndërtua si një fushë me ngarkesë të shumëfishtë institucionale, duke u konceptuar si pjesë e edukimit të studentit, si instrument i organizimit të kohës së lirë, si mjet i formimit kolektiv, si terren i përgatitjes fizike dhe, në periudha të caktuara, edhe si hapësirë ku gërshetoheshin objektiva mësimore, organizative dhe ideologjike. Në këtë kuptim, lidhja midis Universitetit të Tiranës, Institutit të Kulturës Fizike "Vojo Kushi" dhe klubeve "Universitar" e "Studenti" nuk ishte thjesht një marrëdhënie bashkëpunimi formal. Ajo përbënte një arkitekturë të tërë funksionesh, ku prodhimi i kuadrit, planifikimi i veprimtarive, përfaqësimi sportiv, masivizimi i lëvizjes fizkulturore dhe ngritja e cilësisë sportive ndërthureshin në mënyrë të vazhdueshme[204].

Leximi i kësaj panorame e zhvendos vëmendjen nga rrëfimi i përgjithshëm për "sportin studentor" drejt një pyetjeje më të thellë: si u ndërtua institucionalisht ky sport dhe cilat ishin hallkat që mundësuan shndërrimin e tij nga një veprimtari e shpërndarë shkollore në një sistem të organizuar, me qendra drejtuese, kuadro të posaçëm, klube përfaqësuese, kalendar veprimtarish dhe mekanizma të ndërthurur bashkëpunimi? Përgjigjja, sipas dokumenteve të ruajtura, duhet kërkuar në tri drejtime themelore. Së pari, në përpjekjen për të krijuar një bazë të qëndrueshme pedagogjike e metodike brenda Universitetit. Së dyti, në ngritjen e Institutit të Kulturës Fizike "Vojo Kushi" si qendër kombëtare e përgatitjes së kuadrove dhe si rezervuar i përhershëm për klubet universitare. Së treti, në kalimin nga shoqëria sportive "Studenti" e viteve të para

[203] Për një lexim tërësor të evolucionit të infrastrukturës sportive universitare, shih burimet e cituara në këtë nënkrye; shih sidomos: Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 1–3; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1968, dosja nr. 36, f. 4–6; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, f. 10–13 dhe 30; *Studenti*, nr. 12 (489), 14 shtator 1984; *Studenti*, nr. 30 (510), 13 shtator 1985; *Studenti*, nr. 1 (555), 7 janar 1988; *Studenti*, nr. 14 (589), 14 shtator 1989.

[204] Shih sidomos Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Katedra e Edukatës Fizike, "Plani i punës i Katedrës së Edukatës Fizike pranë Universitetit për vitin akademik 1957-1958," 1957, miratuar nga zv.rektori Hasan Duma, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 4. Universiteti Shtetëror i Tiranës, Katedra e Edukimit Fizik, *Programi i edukimit fizik i studentave të Universitetit Shtetëror të Tiranës (Profili i pregatitjes së përgjithshme fizike)* (Tiranë, 1962), 1-25. Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), "Informacion mbi forcimin e punës në klubin sportiv 'Studenti' dhe përfaqësimin e ekipit 'Vojo Kushi' në aktivitetet sportive kombëtare," 1981, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, f. 1-2.

pasluftës te klubi "Universitar" dhe, më pas, te rikonceptimi i klubit "Studenti" si strukturë gjithëpërfshirëse e studentëve sportistë të shkollave të larta të Tiranës[205].

Një nga dokumentet më domethënëse për të kuptuar fazën fillestare të organizimit sportiv universitar është plani i punës i Katedrës së Edukatës Fizike pranë Universitetit për vitin akademik 1957-1958. Ky dokument është i rëndësishëm jo vetëm sepse dëshmon ekzistencën e një bërthame të posaçme drejtuese për edukimin fizik në Universitet, por sidomos sepse pasqyron mënyrën konkrete se si konceptohej puna sportive në nivel universitar, e cila nuk shihej si veprimtari sporadike, por si një proces i ndërtuar sipas rubrikave të qarta të planit, me detyra, afate, përgjegjës dhe instrumente evidencimi[206].

Vetë struktura e planit është treguese. Në të dallohen, ndër të tjera, "problemet që duhen diskutuar në katedër", puna metodiko-mësimore, puna e kërkimeve shkencore, ngritja profesionale e politike e pedagogëve, kontrolli pedagogjik dhe mjekësor, kalendari sportiv i Universitetit, ndihma për bazën, propaganda dhe evidenca. Kjo do të thotë se katedra nuk e kuptonte veprimtarinë sportive vetëm si stërvitje apo si organizim garash. Përkundrazi, sporti vendosej në një qarkullim të gjerë funksionesh, që përfshinte mësimin, kontrollin shëndetësor, kërkimin, dokumentimin, agjitacionin, ndihmën jashtë universitetit dhe pjesëmarrjen në veprimtari të niveleve të ndryshme[207].

Po aq domethënës është edhe fakti se plani i vitit 1957-1958 i shpërndan përgjegjësitë ndërmjet emrave konkretë të kuadrit pedagogjik. Në dokument shfaqen, ndër të tjerë, Minella Kapo, P. Resuli, K. Dilo, V. Gjoni, T. Dibra dhe E. Bushati, çka dëshmon se Universiteti kishte ngritur tashmë një grup të caktuar specialistësh që mbanin mbi vete barrën e organizimit të mësimit, të aktivitetit sportiv dhe të kontrollit të ecurisë së tij[208]. Edhe pa pasur nevojë për komente të drejtpërdrejta, vetë shtrirja e ngarkesës së tyre tregon se puna sportive universitare në këtë moment mbështetej mbi një trupë ende relativisht të kufizuar, por me detyra të shumta dhe të larmishme.

Kalendari sportiv i pasqyruar në këtë plan është një burim i vyer për të kuptuar përmbajtjen reale të sportit universitar. Ai parashikon aksione masive si parakalimi i 7 Nëntorit, stafetën e Universitetit, spartakiadën për kupën e Rektorit, krosin e pranverës, ekskursionet turistike, manifestimin fizkulturor të mbylljes, përgatitjet për pushimet dimërore dhe verore, si dhe pjesëmarrjen në kampionatet e qytetit, në aktivitete

[205] Për fillesat e shoqërisë "Studenti" dhe rikonceptimin e saj në kohë, shih: Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Ministria e Arsimit dhe Kryesia e Komitetit Fizkulturor, "Vendim," 3 prill 1953, Fondi nr. 511, viti 1953, dosja nr. 25, f. 82. Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), "Relacion mbi ngritjen e shoqërisë fiskulturale 'Studenti'," 1955, Fondi nr. 490, viti 1955, dosja nr. 221, f. 1-3. Hasan Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti' qendër e rëndësishme për ngritjen e cilësisë sportive të rinisë studentore," *Studenti*, nr. 1 (478), viti XVII, 20 janar 1984, f. 1, 7. Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Dega Mësimore, shkresë nr. 14/17 prot., datë 11 qershor 1966, drejtuar Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Arsimit të Lartë dhe Profesionale, nënshkruar nga Rektori Kahreman Ylli, Fondi nr. 1048, viti 1966, dosja nr. 27, f. 1-2.

[206] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Katedra e Edukatës Fizike, "Plani i punës i Katedrës së Edukatës Fizike pranë Universitetit për vitin akademik 1957-1958," 1957, miratuar nga zv.rektori Hasan Duma, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 4-5.

[207] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 4-5.

[208] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 4-5.

ndërkombëtare dhe në kampionate kombëtare[209]. Kështu, që në vitin e parë të funksionimit të Universitetit si institucion i konsoliduar, sporti paraqitet si kalendar veprimtarish me ritëm vjetor, me dimension ceremonial, masiv, turistik dhe garues.

Po ashtu, plani i vitit 1957-1958 theksonte dy elemente që do të mbeteshin themelorë gjatë gjithë periudhës së mëvonshme, ndihmën ndaj bazës dhe mbajtjen e evidencës. Ndihma për shkollat 7-vjeçare, të mesme e për rrethet gjatë pushimeve tregon se Universiteti e mendonte veten si një qendër që duhej të ushtronte ndikim jo vetëm brenda kampusit, por edhe në rrjetin më të gjerë të arsimit e të fizkulturës. Nga ana tjetër, rubrikat për grafikun e orëve, librin e G.P.M.-së, kategoritë sportive, rekordet, kartotekën e matjeve antropometrike dhe evidencën e ndeshjeve dëshmojnë për një kulturë organizative të bazuar mbi regjistrimin, krahasimin dhe kontrollin e vazhdueshëm të rezultateve[210]. Në këtë pikë, Universiteti nuk paraqitet më si një hapësirë që thjesht "zhvillon sport", por si një aparat që e mat, e normon dhe e administron atë.

Kjo arkitekturë e hershme është me rëndësi të veçantë sepse krijon terrenin prej nga do të dalin më vonë lidhjet më të ndërlikuara me Institutin e Kulturës Fizike (IKF) "Vojo Kushi" dhe me klubet studentore. Me fjalë të tjera, para se të flitet për klubin "Universitar" apo "Studenti" si struktura përfaqësuese, duhet nënvizuar se baza e gjithë këtij zhvillimi qëndronte te katedra, e cila funksiononte si nyja organizuese e sportit universitar, duke ndërthurur pedagogjinë, mjekësinë sportive, evidencën, kalendarin dhe aktivitetin jashtëshkollor[211].

Nëse plani i punës i vitit 1957-1958 na jep pamjen e organizimit të brendshëm universitar, dokumentet e viteve 1958 dhe 1965 e zgjerojnë këndvështrimin, duke treguar se ky organizim ishte i lidhur ngushtë me problemin kombëtar të përgatitjes së kuadrit të kulturës fizike. Vendimi nr. 25/1, datë 18.01.1958, i Sekretariatit të Komitetit Qendror të PPSH-së, sanksiononte hapjen në Tiranë të fakultetit dyvjeçar të edukimit fizik, duke filluar nga viti shkollor 1958-1959; studentët e tij do të siguroheshin nga Teknikumi i Fiskulturës[212]. Ky dokument ka një peshë themelore, sepse tregon se çështja e edukimit fizik universitar nuk shihej si problem i izoluar i Universitetit, por si pjesë e një vendimmarrjeje më të gjerë për krijimin e kuadrove të posaçëm.

Më tej, relacioni i vitit 1965 mbi Institutin e Kulturës Fizike "Vojo Kushi" e paraqet këtë institucion si "qendra e vetme" ku përgatiteshin dhe kualifikoheshin kuadrot e kulturës fizike dhe sporteve. Dokumenti thekson se deri në atë kohë ishin përgatitur 487 kuadro të mesëm dhe të lartë, të shpërndarë në një numër të gjerë institucionesh në vend, ndërsa kërkesa për kuadër vazhdonte të ishte shumë e madhe. Po aty propozohej kalimi në cikël katërvjeçar studimesh, me qëllim përgatitjen e

[209] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 4-5.

[210] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 4-5.

[211] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 4-5. Universiteti Shtetëror i Tiranës, Katedra e Edukimit Fizik, *Programi i edukimit fizik i studentave të Universitetit Shtetëror të Tiranës (Profili i pregatitjes së përgjithshme fizike)* (Tiranë, 1962). 1-25.

[212] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Partia e Punës e Shqipërisë, Sekretariati i Komitetit Qendror, "Vendim nr. 25/1 mbi disa masa në sektorin e kulturës fizike dhe sporteve," 18 janar 1958, Fondi nr. 490, viti 1957, dosja nr. 1114, f. 78.

mësuesve për shkollat 12-vjeçare dhe të kuadrove për institucionet qendrore e lokale në gjimnastikë, atletikë, lojëra sportive e fusha të tjera. Gjithashtu parashikohej krijimi i një qendre shkencore-metodike për studimin e teorisë, metodikës dhe teknikës së sporteve[213]. Ky relacion i vitit 1965 ndriçon qartë rolin e shumëfishtë të Institutit "Vojo Kushi". Së pari, ai ishte institucion për prodhimin e kuadrit mësimor e sportiv. Së dyti, synonte të bëhej edhe qendër e prodhimit metodik e shkencor. Së treti, ai parashikohej si një hallkë që mund të furnizonte jo vetëm shkollat, por edhe strukturat qendrore dhe vendore të sportit, çka përbën themelin e lidhjes së tij me Universitetin e Tiranës, i cili kishte nevojë për pedagogë, trajnerë, gjyqtarë dhe përfaqësues sportivë të kualifikuar; Instituti "Vojo Kushi" shfaqej si burimi kryesor nga ku këto nevoja mund të plotësoheshin[214].

Kjo lidhje nuk mbeti vetëm në nivelin abstrakt të "furnizimit me kuadër". Dokumenti i vitit 1981 për forcimin e punës në klubin sportiv "Studenti" dhe për përfaqësimin e ekipit "Vojo Kushi" në veprimtaritë sportive kombëtare e bën edhe më të dukshme këtë marrëdhënie organike. Sipas tij, elementi më i mirë sportiv i Institutit të Kulturës Fizike (IKF) "Vojo Kushi" duhej të përfaqësonte klubin "Studenti", ndërsa lidhjet duhej të realizoheshin përmes forumeve përkatëse dhe duke vënë në dispozicion kuadrin pedagog-trajner për stërvitjen e ekipeve të cilësisë së lartë, sidomos në atletikë, gjimnastikë dhe futboll[215]. Kështu, ajo që në vitin 1958 paraqitej si zgjidhje për përgatitjen e kuadrit, në vitin 1981 del si mekanizëm i plotë integrimi midis shkollës së lartë sportive dhe klubit studentor përfaqësues.

Prandaj, në historinë e sportit universitar nuk duhet parë thjesht krijimi i një instituti të specializuar paralel me Universitetin. Duhet parë ngritja e një nyjeje kombëtare që furnizonte, mbështeste dhe në periudha të caktuara pothuajse bashkëdrejtonte përbërjen cilësore të sportit studentor në Tiranë. Universiteti prodhonte masën studentore; Instituti "Vojo Kushi" prodhonte kuadrin dhe rezervën elitare. Klubi "Studenti" i lidhte të dyja në një strukturë përfaqësimi të vetëm[216].

Para konsolidimit të klubit "Universitar", dokumentacioni dëshmon se përpjekja e parë për të centralizuar veprimtarinë sportive të rinisë shkollore dhe studentore në Tiranë u materializua në krijimin e shoqërisë sportive "Studenti". Vendimi nr. 52/158, datë 03.04.1953, i Ministrisë së Arsimit dhe i Kryetarit të Komitetit të Kulturës Fizike, përcaktonte qartë se në këtë shoqëri përfshiheshin institutet e larta, shkollat e mesme, profesionale, teknikumet dhe shkollat 7-vjeçare. Qëllimi i saj ishte zhvillimi më i gjerë i lëvizjes fizkulturore jashtëshkollore në qytetin e Tiranës, pjesëmarrja në kampionatet

[213] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Ministria e Arsimit, "Relacion mbi Institutin e Kulturës Fizike 'Vojo Kushi'," 1965, nënshkruar nga ministri Thoma Deljana, Fondi nr. 14/APSTR, viti 1965, dosja nr. 180, f. 11-12.

[214] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi nr. 490, viti 1957, dosja nr. 1114, f. 78. AQSH, Fondi nr. 14/APSTR, viti 1965, dosja nr. 180, f. 11-12.

[215] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), "Informacion mbi forcimin e punës në klubin sportiv 'Studenti' dhe përfaqësimin e ekipit 'Vojo Kushi' në aktivitetet sportive kombëtare," 1981, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, f. 1-2.

[216] AQSH, Fondi 14/APSTR, dosja 180, f. 11-12. AQSH, Fondi 511, viti 1981, dosja nr. 367, f. 1-2.

kombëtare përmes ekipeve përfaqësuese dhe centralizimi i punës fizkulturore përmes katedrave të fiskulturës dhe punës sportive nëpërmjet klubit sportiv të instituteve[217].

Ky vendim është tejet i rëndësishëm, sepse dëshmon se "Studenti" në fillesë nuk ishte klub vetëm universitar. Ai ishte një formë ombrelle, ku mblidhej gjithë rinia shkollore e studentore e kryeqytetit. Pra, në origjinë, "Studenti" ishte shoqëri që synonte të kapërcente kufijtë e një institucioni të vetëm. Pikërisht ky karakter ndërinstitucional do ta shoqërojë edhe më vonë, kur klubi do të riformulohet si përfaqësim i të gjitha shkollave të larta të Tiranës[218].

Relacioni i vitit 1955 "Mbi ngritjen e shoqërisë fiskulturale 'Studenti'" e ndihmon më tej kuptimin e kësaj faze. Ai tregon se një shoqëri me këtë emër kishte ekzistuar edhe më parë pranë Ministrisë së Arsimit, por kishte rënë për shkak të mungesës së fondeve të mjaftueshme. Pikërisht për këtë arsye, në vitin 1955 u kërkua që ajo të kalonte nën varësinë e Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, e cila do të caktonte stafin drejtues dhe fondet e nevojshme[219]. Në këtë mënyrë, dokumenti shpreh qartë problemin themelor të institucionit, duke theksuar se sporti studentor nuk mund të mbështetej mbi vullnetarizëm të paorganizuar, por kërkonte financim të qëndrueshëm, personel të emëruar dhe një status të mirëpërcaktuar administrativ.

Në të njëjtën linjë, dokumenti me nr. 366 prot., datë 2.4.1957, i zv.ministrit të Arsimit dhe Kulturës, e trajton çështjen e "Studentit" si pjesë të një organizimi më të gjerë të kulturës fizike në shkolla, duke nënvizuar nevojën e centralizimit të punës përmes katedrave të fiskulturës dhe të klubit sportiv të instituteve[220]. Kjo do të thotë se, në prag të themelimit të Universitetit të Tiranës, modeli institucional i parapëlqyer ishte ai i përqendrimit organizativ, me një qendër drejtuese, një strukturë përfaqësimi dhe një logjikë të njësuar veprimi.

Dëshmi e efikasitetit të kësaj zgjidhjeje janë rezultatet e viteve të para. Sipas artikullit retrospektiv të botuar në gazetën "Studenti" në janar 1984, shoqëria "Studenti" në periudhën 1953-1955 mori pjesë në kampionatet kombëtare të atletikës, gjimnastikës, volejbollit, basketbollit, shahut e pingpongut; ekipet e gjimnastikës për djem e vajza dhe të volejbollit për vajza zunë vendin e parë, ndërsa në atletikë dhe basketboll u shënuan renditje të larta[221]. Po sipas të njëjtit burim, gjatë viteve 1955-1957 shoqëria "Studenti" organizoi spartakiadën kombëtare të shkollave 8-vjeçare, të

[217] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Kryesia e Komitetit Ekzekutiv, "Vendim," 3 prill 1953, Fondi nr. 511, viti 1953, dosja nr. 25, f. 82. Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Partia e Punës e Shqipërisë, Sekretariati i Komitetit Qendror, "Vendim nr. 25/1 mbi disa masa në sektorin e kulturës fizike dhe sporteve," 18 janar 1958, Fondi nr. 490, viti 1957, dosja nr. 1114, f. 78.

[218] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Kryesia e Komitetit Ekzekutiv, "Vendim," 3 prill 1953, Fondi nr. 511, viti 1953, dosja nr. 25, f. 82. Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Dega Mësimore, shkresë nr. 14/17 prot., datë 11 qershor 1966, drejtuar Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Arsimit të Lartë dhe Profesionale, nënshkruar nga Rektori Kahreman Ylli, Fondi 1048, viti 1966, dosja nr. 27, f. 1-2.

[219] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), "Relacion mbi ngritjen e shoqërisë fiskulturale 'Studenti'," 1955, Fondi nr. 490, viti 1955, dosja nr. 221, f. 1-3.

[220] AQSH, Fondi 490, dosja 1114, f. 78.

[221] Hasan Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti' qendër e rëndësishme për ngritjen e cilësisë sportive të rinisë studentore," *Studenti*, nr. 1 (478), viti XVII, 20 janar 1984, f. 1, 7.

mesme dhe të larta, mori pjesë në veprimtari kombëtare dhe zhvilloi të parin aktivitet ndërkombëtar në volejboll me të rinjtë e Rumanisë, të cilin e fitoi 3:1[222].

Këto të dhëna nuk duhen lexuar vetëm si bilanc sportiv. Ato tregojnë se shoqëria "Studenti" funksionoi si hallka e parë ku u provua, në praktikë, ideja e përfaqësimit të përqendruar të rinisë shkollore dhe studentore. Pa këtë fazë, krijimi i klubit "Universitar" dhe, më vonë, riformulimi i klubit "Studenti" si strukturë e shkollave të larta do të ishte i pakuptueshëm. Në njëfarë mënyre, "Studenti" i viteve 1953-1957 ishte laboratori ku u testuan format e para të ndërthurjes midis arsimit, sportit dhe administrimit shtetëror[223].

Themelimi i Universitetit të Tiranës në vitin 1957 shënon një pikë kthese edhe për sportin studentor. Sipas shtypit retrospektiv të viteve 1984, krijimi i Universitetit solli kushte më të favorshme jo vetëm për zgjerimin e lëvizjes masive fizkulturore, por edhe për ngritjen cilësore të sporteve të ndryshme, falë terreneve dhe sallave sportive, kompleksit sportiv në qytetin "Studenti", këndeve të gjimnastikës, poligonit të qitjes dhe bazave të tjera mbështetëse[224]. Në këtë këndvështrim, Universiteti nuk ishte vetëm një institucion i ri akademik; ai ishte edhe një hapësirë e re organizative për sportin.

Një nga veprimtaritë e para me karakter të dukshëm simbolik ishte stafetë e organizuar më 16 tetor 1958, me pjesëmarrjen e shtatë fakulteteve të Universitetit, e cila kaloi nëpër vende historike dhe pika turistike të rrethit të Tiranës[225]. Ky fakt është domethënës sepse tregon se, që në fillim, sporti universitar po përdorej si mjet për të prodhuar identitet të përbashkët institucional. Stafeta nuk ishte vetëm garë; ajo funksiononte si akt i shfaqjes së Universitetit në hapësirën publike të kryeqytetit.

Në janar të vitit 1959 formohet klubi sportiv "Universiteti". Gazeta "Universiteti" njoftonte se në konferencën e dytë sportive të Universitetit të Tiranës, të mbledhur në prill 1959, u vendos që klubi i ri të përfaqësonte Universitetin në spartakiadën e parë kombëtare në të gjitha aktivitetet, si për meshkuj ashtu edhe për femra[226]. Artikulli i "Sportit Popullor" i vitit 1984 e përmend datën 9 janar 1959 si moment të krijimit të klubit, duke nënvizuar se ky hap e organizoi lëvizjen sportive universitare në nivel më të lartë dhe i dha asaj një drejtim më cilësor[227].

Në retrospektivën e vitit 1984 theksohet se klubi "Universiteti" arriti të organizonte Lojërat e para kombëtare studentore në vitin 1963 dhe se gjatë dhjetëvjeçarit 1957-1967 veprimtaria e tij u zgjerua në 13 degë sporti, me theks të veçantë te alpinizmi, lojërat me dorë, pingpongu dhe shahu[228]. Këtu dallohet qartë një ndryshim cilësor krahasuar me fazën e mëparshme. Në vend të një shoqërie që

[222] Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti'.", f. 1. 7.

[223] AQSH, Fondi 511, viti 1953, dosja 25, f. 82. AQSH, Fondi 490, viti 1955, dosja 221, f. 1-3. Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti'.", 1, 7.

[224] Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti'.", f. 1. 7. Manol Bozaxhiu, "30-vjetori i klubit sportiv 'Studenti': Sporti në rritje i studentëve," *Sporti Popullor*, nr. 4 (2183), viti XXXIX, 24 janar 1984, f. 2.

[225] Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti'.", 1, 7.

[226] Thanas Jançe, "Zhvilloi punimet konferenca e dytë sportive," *Universiteti*, nr. 2 (17), viti III, 6 maj 1959, f. 3.

[227] Bozaxhiu, "30-vjetori i klubit sportiv 'Studenti'.", 2.

[228] Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti'.", 1, 7.

bashkonte shkolla të niveleve të ndryshme, kemi tashmë një klub të lidhur drejtpërdrejt me institucionin universitar, me përgjegjësi për përfaqësimin sportiv dhe për organizimin e një kalendari të posaçëm studentor.

Në këtë kuadër, edhe pjesëmarrja e rreth 1400 studentëve të Universitetit në përgatitjen e manifestimit të madh fizkulturor të spartakiadës së dytë kombëtare, në kuadër të 20-vjetorit të çlirimit të atdheut, duhet kuptuar si shprehje e kapacitetit të ri mobilizues të Universitetit[229]. Pavarësisht gjuhës politike që i shoqëronte këto manifestime, burimet dëshmojnë një fakt më konkret. Universiteti kishte fituar tashmë aftësinë të mobilizonte, të përgatiste dhe të vinte në lëvizje numra të mëdhenj studentësh në veprimtari të sinkronizuara, çka tregon një shkallë të re organizimi institucional.

Nëse dokumentet e viteve 1958-1959 dëshmojnë krijimin e klubit, Programi i Edukimit Fizik të Studentëve të Universitetit Shtetëror të Tiranës, i miratuar në vitin 1962, është ndoshta dokumenti më i rëndësishëm për të kuptuar arkitekturën e brendshme të organizimit sportiv universitar. Në faqen 6 të këtij programi përcaktohen në mënyrë të drejtpërdrejtë detyrat e klubit sportiv "Universiteti" dhe të kolektivave të reja fiskulturale[230].

Sipas programit, këto struktura kishin një gamë të gjerë detyrash. Ato duhej të zhvillonin punë agjitativo-organizuese me masat, të organizonin veprimtari masive për argëtimin dhe aktivizimin sistematik në sport të studentëve, punëtorëve, nëpunësve dhe personelit arsimor, si edhe të përgatisnin pjesëmarrësit për plotësimin e normave të kompleksit GPM dhe të kategorive sportive. Po ashtu, ato ngarkoheshin me organizimin e veprimtarive fizkulturore dhe sportive në kolektivat studentore, ngritjen e rretheve sportive për disiplinat që nuk përfshiheshin në kursin fakultativ, planifikimin e stërvitjes gjatë pushimeve, me qëllim ushtrimin e sportit gjatë gjithë vitit, organizimin e kampeve dimërore dhe verore, drejtimin e turizmit dhe alpinizmit, përgatitjen e kuadrove shoqërore dhe të gjyqtarëve, si edhe sigurimin e paraqitjes me uniformë dhe flamur në gara e ndeshje[231].

Ky dokument ka rëndësi teorike e praktike njëherazi. Ai tregon se në Universitet nuk mendohej një ndarje e prerë midis edukimit fizik mësimor dhe veprimtarisë sportive jashtëshkollore. Përkundrazi, këto dy fusha shiheshin si hallka të të njëjtit proces. Klubi "Universiteti" nuk ishte vetëm skuadër përfaqësuese; ai ishte strukturë që duhej të shtrihej deri te kolektivi, te masa e studentëve, te kampet, te koha e lirë, te turizmi, te formimi i kuadrit shoqëror dhe te paraqitja simbolike në publik[232].

---

[229] "Mbi 25 mijë nxënës dhe studentë përgatiten për manifestimin e madh fiskultural të Spartakiadës së dytë kombëtare," *Zëri i Rinisë*, nr. 83 (1552), viti XVIII, 19 tetor 1963, f. 1, ATSH.

[230] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, Universiteti Shtetëror i Tiranës, Katedra e Edukimit Fizik, *Programi i edukimit fizik i studentave të Universitetit Shtetëror të Tiranës (Profili i pregatitjes së përgjithshme fizike)* (Tiranë, 1962), 6.

[231] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, Universiteti Shtetëror i Tiranës, *Programi i edukimit fizik*, 1962, 1-25.

[232] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, Universiteti Shtetëror i Tiranës, *Programi i edukimit fizik*, 1962, 1-25.

Nga kjo pikëpamje, programi i vitit 1962 pasqyron një model vertikal organizimi. Në krye qëndronte katedra si strukturë mësimore e metodike; në nivel ndërmjetës vepronte klubi sportiv, me funksion përfaqësimi dhe drejtimi; në bazë gjendeshin kolektivat fizkulturale të studentëve, të cilat duhej të garantonin pjesëmarrjen masive. E gjithë kjo mbështetej nga kalendari vjetor, nga evidenca dhe nga kontrolli mjekësor, të dokumentuara qysh në planin e vitit 1957-1958[233].

Pikërisht në këtë kuptim, lidhja e Universitetit me Institutin "Vojo Kushi" bëhej organike. Sa më i ndërlikuar bëhej organizimi i sportit universitar, aq më e madhe ishte nevoja për specialistë të përgatitur, për trajnerë, për kuadro shoqërore, për gjyqtarë dhe për sportistë elitarë. Dokumentet e viteve 1962, 1965 dhe 1981 tregojnë se ky boshllëk mbushej nga sistemi i krijuar rreth IKF-së[234].

Asnjë fushë tjetër nuk e bën më të dukshme lidhjen midis Universitetit, katedrës së edukimit fizik, organizatës së rinisë dhe strukturave të specializuara sportive sesa turizmi dhe alpinizmi. Burimet e viteve 1958, 1959, 1963 dhe 1964 flasin për një veprimtari të dendur dhe të organizuar, ku Universiteti jo vetëm mori pjesë, por u shndërrua në një nga qendrat kryesore të këtij sporti në vend[235].

Artikulli i Kozma Grillos, botuar në "Zërin e Rinisë" më 21 dhjetor 1963, e vlerësonte klubin universitar për ndihmesën e çmuar në përhapjen e alpinizmit në radhët e studentëve, nën drejtimin e Minella Kapos, pedagog dhe njëherësh përgjegjës i parë i katedrës së edukimit fizik në Universitet. Po aty nënvizohej se klubi, së bashku me organizatën e BRPSH-së, kishte luajtur rol të rëndësishëm që turizmi të bëhej sport masiv ndër studentë dhe se Universiteti konsiderohej si një nga qendrat kryesore të alpinizmit në Shqipëri[236].

Artikulli i Thanas Jançes në "Zërin e Rinisë" për ekskursionin alpinistik në Dajt tregon për një organizim të përbashkët nga katedra e edukimit fizik, komiteti profesional dhe organizata e rinisë. Në pushimet dimërore të vitit 1958, në këtë ekskursion morën pjesë 50 studentë dhe 4 pedagogë, mes tyre edhe gjashtë vajza[237]. Një vit më pas, sipas artikullit "Alpinizmi rrit virtytet", numri i pjesëmarrësve u rrit në 70, ndërsa një ekskursion tjetër u organizua në Tomorr me 38 pjesëmarrës; po ashtu,

---

[233] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, "Plani i punës i Katedrës së Edukatës Fizike pranë Universitetit për vitin akademik 1957-1958," 1957, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 4-5. Universiteti Shtetëror i Tiranës, *Programi i edukimit fizik*, 1962, 1-25.

[234] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, Universiteti Shtetëror i Tiranës, *Programi i edukimit fizik*, 1962, 1-25. Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Ministria e Arsimit, "Relacion mbi Institutin e Kulturës Fizike 'Vojo Kushi'," 1965, nënshkruar nga ministri Thoma Deljana, Fondi 14/APSTR, viti 1965, dosja 180, f. 11-12. Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), "Informacion mbi forcimin e punës në klubin sportiv 'Studenti' dhe përfaqësimin e ekipit 'Vojo Kushi' në aktivitetet sportive kombëtare," 1981, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, f. 1-2.

[235] Për turizmin dhe alpinizmin si fushë kyçe të sportit universitar, shih: Thanas Jançe, "Studentët në Dajt: eksursioni alpinistik i studentëve," *Zëri i Rinisë*, nr. 14 (1058), 19 shkurt 1958, f. 3. Minella Kapo, "Alpinizmi rrit virtytet," *Zëri i Rinisë*, 18 mars 1959, f. 3. Kozma Grillo, "Sportet e burrërisë do të ecin kështu më përpara," *Zëri i Rinisë*, nr. 101 (1570), 21 dhjetor 1963, f. 5. "Dajti dhe miqtë e tij," *Zëri i Rinisë*, nr. 13 (1585), 12 shkurt 1964, f. 1.

[236] Grillo, "Sportet e burrërisë.", 5.

[237] Jançe, "Studentët në Dajt.", 3.

studentë të degës së fiskulturës së pedagogjikut dyvjeçar dhe nxënës të teknikumit "Vojo Kushi" morën pjesë në stërvitje skiimi në Bizë[238].

Këto të dhëna kanë peshë më të madhe sesa mund të duket në shikim të parë. Ato tregojnë se veprimtaria alpinistike nuk ishte monopol i një klubi të specializuar jashtë Universitetit; ajo ndërtohej si bashkëpunim midis njësisë mësimore universitare, organizatës së rinisë dhe formave të specializuara të përgatitjes sportive. Pikërisht këtu shfaqet në mënyrë të prekshme ura lidhëse me Institutin "Vojo Kushi". Nxënësit dhe studentët e këtij institucioni specializues bashkëvepronin me studentët universitarë në të njëjtat fusha sportive, duke krijuar një kulturë të përbashkët sportive, e cila kapërcente kufijtë formalë ndërinstitucionalë[239].

Shtrirja e këtij sporti në vitin 1963 është edhe më domethënëse. Sipas "Zërit të Rinisë", klubi sportiv i Universitetit kishte tre mjeshtër sporti për alpinizëm dhe dhjetëra alpinistë të kategorizuar; vetëm gjatë muajit nëntor 1963 u organizuan tri ngjitje të vështira në Korab, Jezercë dhe Tomorr, ndërsa mbi 400 studentë morën pjesë në zbore alpinistike dimërore[240]. Burimi i vitit 1964 flet më tej për shpërndarjen e diplomave për 31 studentë që fituan titullin "Alpinist i RPSH", gjashtë kandidatë instruktorë alpinizmi, katër instruktorë të rinj alpinizmi dhe një instruktore të re turizmi[241].

Ndërkaq, fakti që klubi "Universiteti" u dekorua në vitin 1967 me "Urdhrin e Punës të klasit të dytë" për kontribut në zhvillimin dhe përhapjen e lëvizjes turistike dhe alpinistike me rininë studentore, dëshmon se kjo fushë nuk ishte një veprimtari periferike. Ajo ishte, në sytë e institucioneve të kohës, një nga kartat më të forta të identitetit sportiv universitar[242].

Nga pikëpamja institucionale, turizmi dhe alpinizmi nxjerrin në pah katër elemente themelore. Së pari, rolin drejtues të katedrës, sidomos të figurës së Minella Kapos. Së dyti, bashkëveprimin me organizatat rinore. Së treti, lidhjen me teknikumet dhe me institucionet e posaçme të kulturës fizike, pra me hallkën nga e cila do të formohej më qartë IKF "Vojo Kushi". Së katërti, aftësinë e Universitetit për të prodhuar jo vetëm pjesëmarrës, por edhe tituj, instruktorë dhe kulturë të veçantë sportive. Kjo e bën alpinizmin një laborator ideal për të vëzhguar se si funksiononte, në praktikë, lidhja institucionale midis arsimit të lartë të përgjithshëm dhe atij të specializuar sportiv[243].

Shkresa me nr. 14/17 prot., datë 11.06.1966, e Degës Mësimore të Universitetit Shtetëror të Tiranës drejtuar Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, është dokumenti kyç

---

[238] Minella Kapo, "Alpinizmi rrit virtytet," *Zëri i Rinisë*, 18 mars 1959, f. 3. B. Hatibi, "Skiatorët në Bizë," *Zëri i Rinisë*, 18 mars 1959, f. 3.

[239] Kapo, "Alpinizmi rrit virtytet.", 3. Hatibi, "Skiatorët në Bizë.", 3

[240] Kozma Grillo, "Sportet e burrërisë do të ecin kështu më përpara," *Zëri i Rinisë*, nr. 101 (1570), 21 dhjetor 1963, f. 5.

[241] "Dajti dhe miqtë e tij," *Zëri i Rinisë*, nr. 13 (1585), 12 shkurt 1964, f. 1.

[242] Hasan Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti' qendër e rëndësishme për ngritjen e cilësisë sportive të rinisë studentore," *Studenti*, nr. 1 (478), viti XVII, 20 janar 1984, f. 1, 7.

[243] Për turizmin dhe alpinizmin si fushë kyçe të sportit universitar, shih: Thanas Jançe, "Studentët në Dajt: eksursioni alpinistik i studentëve," *Zëri i Rinisë*, nr. 14 (1058), 19 shkurt 1958, f. 3. Minella Kapo, "Alpinizmi rrit virtytet," *Zëri i Rinisë*, 18 mars 1959, f. 3. Grillo, "Sportet e burrërisë.", 5. "Dajti dhe miqtë e tij,", 1.

për të kuptuar momentin e kalimit nga modeli i klubit "Universiteti" te rikonceptimi i klubit "Studenti". Ky dokument dëshmon se institucionet universitare e kishin vlerësuar të pamjaftueshëm kufizimin e përfaqësimit sportiv brenda kornizës së ngushtë të klubit universitar ekzistues dhe kërkonin një zgjidhje më të gjerë, më funksionale dhe më përfshirëse[244].

Në thelbin e saj, shkresa ngre katër kërkesa themelore. Së pari, ajo kërkon heqjen e kufizimit që pengonte aktivizimin e sportistëve të kategorive të ndryshme me klubin universitar gjatë periudhës së studimeve. Së dyti, propozon që klubi sportiv "Universiteti" të titullohet "Studenti" dhe të përfshijë jo vetëm studentët sportistë të Universitetit, por gjithë masën e studentëve sportistë që studionin në Tiranë, përfshirë edhe Institutin e Fiskulturës "Vojo Kushi". Së treti, kërkon krijimin e programeve individuale për studentët sportistë, në bashkëpunim me dekanatet, për të kombinuar mësimin me sportin. Së katërti, propozon që sportistët e klubit të gëzojnë të drejtën e bursës pavarësisht nga kriteret ekonomike dhe ta ruajnë atë edhe kur detyrohen të përsërisin vitin[245].

Pak dokumente të tjera e shprehin kaq qartë logjikën e organizimit sportiv universitar të kësaj periudhe. Me këtë shkresë, Universiteti jo vetëm pranon se klubi "Universiteti" përfaqësonte de facto vetëm studentët sportistë, por edhe e shpall të nevojshme daljen nga ky kufizim formal. Synimi ishte i qartë, ndërtimi i një klubi studentor të Tiranës me bazë më të gjerë, me përfaqësim më cilësor dhe me lidhje të institucionalizuara me Institutin "Vojo Kushi"[246].

Ky propozim është i rëndësishëm edhe për një arsye tjetër. Ai tregon se sporti universitar kishte arritur në një pikë ku nuk mjaftonte më përkushtimi i katedrës apo roli i një klubi të brendshëm universitar. Nevojitej bashkimi i studentëve sportistë të institucioneve të ndryshme të arsimit të lartë në një strukturë të vetme. Pikërisht këtu del në pah roli i Institutit "Vojo Kushi", jo si partner dytësor, por si pjesë përbërëse e përfaqësimit të ri studentor. Në të vërtetë, pa përfshirjen e studentëve dhe kuadrove të këtij instituti, nuk mund të sigurohej profili cilësor që kërkohej nga sporti universitar në fund të viteve 1960[247].

Retrospektiva e vitit 1984, edhe pse e shkruar shumë më vonë, e pasqyron efektin e kësaj zgjidhjeje, duke theksuar se klubi "Studenti" u zhvillua në 13 lloje sporti dhe krijoi një bazë ekipesh e skuadrash që fituan kupa republike e tituj kombëtarë[248]. Edhe kur numri i saktë i ekipeve mbetet i paqartë për shkak të transkriptimit, tabloja e

[244] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Dega Mësimore, shkresë nr. 14/17 prot., datë 11 qershor 1966, drejtuar Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Arsimit të Lartë dhe Profesionale, nënshkruar nga Rektori Kahreman Ylli, Fondi nr. 1048, viti 1966, dosja nr. 27, f. 1.

[245] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1966, dosja nr. 27, f. 1.

[246] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1966, dosja nr. 27, f. 1.

[247] AQSH, Fondi 1048, viti 1966, dosja 27, f. 1. Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), "Informacion mbi forcimin e punës në klubin sportiv 'Studenti' dhe përfaqësimin e ekipit 'Vojo Kushi' në aktivitetet sportive kombëtare," 1981, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, f. 1-2.

[248] Hasan Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti' qendër e rëndësishme për ngritjen e cilësisë sportive të rinisë studentore," *Studenti*, nr. 1 (478), viti XVII, 20 janar 1984, f. 1, 7.

përgjithshme është e padiskutueshme. Rikonceptimi i klubit si "Studenti" solli një zgjerim dhe konsolidim të dukshëm të përfaqësimit sportiv studentor.

Konferenca e pestë e klubit sportiv "Studenti", mbajtur më 4 shkurt 1970 në sallën e rektoratit të Universitetit Shtetëror të Tiranës, përbën një tjetër nyje themelore në historinë e organizimit sportiv universitar. Vetë përbërja e pjesëmarrësve është treguese për rrjetin institucional që ishte ndërtuar deri në atë kohë. Në të përfshiheshin delegatë nga fakultetet e universitetit, nga Instituti i Lartë i Kulturës Fizike "Vojo Kushi", nga Instituti i Lartë i Arteve, si edhe sportistë e kuadro sportive[249]. Kjo nuk ishte më një mbledhje e një klubi të izoluar; ishte një forum i gjerë, ku sporti studentor shqyrtohej si punë e përbashkët e universiteteve, instituteve të specializuara dhe organizmave përkatës.

Raporti i konferencës është i pasur në tregues që ndihmojnë të kuptohet se sa i konsoliduar ishte bërë deri atëherë modeli "Studenti". Në të theksohet se për herë të parë ishin zhvilluar konferenca të veçanta për problemet e fiskulturës dhe sportit në Fakultetin e Mjekësisë, në Shkencat politike-juridike, në Institutin e Arteve dhe në Histori-Filologji[250]. Kjo do të thotë se logjika e organizimit po zbriste në nivel fakulteti, duke bërë që jeta sportive të mos mbetej çështje e një aparati qendror, por të lidhej drejtpërdrejt me bazën akademike.

Po aq e rëndësishme është përmbajtja e veprimtarive të raportuara. Sipas konferencës, në shkollat e larta ishin zhvilluar aktivitete të shumta kushtuar 25-vjetorit të çlirimit të atdheut, ku morën pjesë mijëra studentë. Këto aktivitete përfshinin aksione masive, ekskursione, marshime, krose, stafetë, ngjitje malore, krose noti, spartakiada, komplekse sportive dhe kampionate[251]. Në planin sasior, raporti theksonte se 60% e studentëve merreshin efektivisht me fiskulturë e sport në orët e lira; se vetëm në spartakiadën e 12-të të klubit "Studenti" u aktivizuan mbi 2000 studentë; ndërsa në Lojërat e 6-ta kombëtare studentore u aktivizuan mbi 3000 studentë[252].

Këto shifra kanë rëndësi përtej vlerës statistikore. Ato dëshmojnë se deri në vitin 1970 klubi "Studenti" nuk ishte thjesht elitë përfaqësuese. Ai ishte kthyer në mekanizëm të masivizimit të sportit universitar. Pikërisht ky dyzim - masë dhe cilësi - përbën tiparin më karakteristik të modelit të ndërtuar. Nga njëra anë kërkohej aktivizim i gjerë, nga ana tjetër përfaqësim me elementin më të mirë. Kjo dialektikë shfaqet vazhdimisht në materialet e periudhës dhe përbën një nga arsyet pse Instituti "Vojo Kushi" mbeti i pazëvendësueshëm. Ai siguronte pikërisht komponentin cilësor të këtij sistemi[253].

Raporti i konferencës jep edhe një pasqyrë jashtëzakonisht interesante të specializimit të studentëve sipas fakulteteve dhe formave sportive. Studentët e

[249] "Mbi aktivitetin vjetor dhe detyrat për revolucionarizimin e mëtejshëm të fiskulturës e sportit: Nga konferenca e 5-të e klubit sportiv 'Studenti'," *Studenti*, viti IV, nr. 5 (108), 12 shkurt 1970, f. 1, 3.

[250] "Mbi aktivitetin vjetor dhe detyrat.", f. 1, 3.

[251] "Mbi aktivitetin vjetor dhe detyrat.", f. 1, 3.

[252] "Mbi aktivitetin vjetor dhe detyrat.", f. 1, 3.

[253] "Mbi aktivitetin vjetor dhe detyrat.", f. 1, 3. Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), "Informacion mbi forcimin e punës në klubin sportiv 'Studenti' dhe përfaqësimin e ekipit 'Vojo Kushi' në aktivitetet sportive kombëtare," 1981, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, f. 1-2.

Inxhinierisë, Juridikut, Ekonomisë dhe Arteve përmenden si të ushtruar në not në Liqenin Artificial; studentët e Histori-Filologjisë dhe të Gjeologji-Minierave si të aktivizuar në brez sulmi, mundje dhe ngritje peshash; studentët e Institutit të Arteve si pjesëmarrës në ekskursione me biçikletë drejt Farkës dhe Ibës; ndërsa ata të Shkencave të Natyrës dhe Mjekësisë në marshime dhe ngjitje malore drejt Dajtit, Petrelës e Valiasit[254]. Kjo tregon se organizimi sportiv universitar nuk synonte uniformitet, por ndërtohej edhe mbi tipologji të ndryshme angazhimi.

Veçanërisht domethënëse janë të dhënat mbi aktivizimin e femrës. Në konferencë vihej theksi te pjesëmarrja në volejboll, basketboll, qitje, radioamatorizëm dhe ping-pong; ndërsa në Lojërat e 6-ta studentore përmendej aktivizimi i mbi 900 të rejave, në një total prej 3117 studentësh, me 1188 ndeshje e gara, 411 kategori të larta sportive dhe 28 rekorde të lojërave[255]. Po aty theksohej edhe merita e kolektivit të Institutit "Vojo Kushi" dhe sidomos e disa sportisteve femra në arritjen e këtyre rezultateve[256].

Në konferencë u raportua gjithashtu puna e mirë e mundësve të klubit për vendin e dytë në kampionatin kombëtar të vitit 1969 dhe sukseset e ekipit të volejbollit të femrave, i cili po atë vit kishte fituar Kupën e Republikës dhe vendin e dytë në kampionatin kombëtar[257]. Këtu shfaqet edhe një herë ndërthurja e masivitetit me cilësinë. Konferenca nuk dëshmonte vetëm pjesëmarrje të gjerë, por edhe prodhim rezultatesh elitare.

Veprimtaritë e viteve 1970-1975 e bëjnë edhe më të prekshme gjeografinë institucionale të sportit studentor në Tiranë. Spartakiada e të rejave të Tiranës, e organizuar për festat e nëntorit të vitit 1970, u zhvillua në stadiumin kombëtar "Qemal Stafa", në Pallatin e Sportit "Partizani" dhe në terrenet e klubeve sportive të kryeqytetit, përfshirë "Studentin". Sipas burimeve, në këtë veprimtari morën pjesë rreth 2000 fiskulturistë e sportistë të kryeqytetit, ndër të cilët edhe studentë[258].

Në program përfshiheshin atletika, basketbolli, brezi i sulmit, gjimnastika, ping-pongu, qitja, shahu, tërheqja e litarit dhe volejbolli. Studentët pjesëmarrës vinin nga Inxhinieria, Shkencat e Natyrës, Shkencat Juridike-Politike, Histori-Filologjia, Ekonomiku, Mjekësia, Instituti i Lartë i Arteve dhe Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi"; studentët u dalluan veçanërisht në qitje, ku u renditën pas "Dinamos"[259]. Vetë shtrirja e pjesëmarrësve tregon se "Studenti" funksiononte tashmë si nyje ku takoheshin fakultetet dhe institutet e larta të kryeqytetit.

Në fund të marsit 1971, sipas gazetës "Studenti", skuadra e volejbollit për femra e "Studentit" fitoi ndaj "Tomorrit" të Beratit, duke siguruar për të dytin vit radhazi titullin kampion kombëtar. Po ashtu, në të njëjtën periudhë, raportohen rezultate të mira

[254] "Mbi aktivitetin vjetor dhe detyrat.", f. 1, 3.

[255] "Mbi aktivitetin vjetor dhe detyrat.", f. 1, 3.

[256] "Mbi aktivitetin vjetor dhe detyrat.", f. 1, 3.

[257] "Mbi aktivitetin vjetor dhe detyrat për revolucionarizimin e mëtejshëm të fiskulturës e sportit: Nga konferenca e 5-të e klubit sportiv 'Studenti'," *Studenti*, viti IV, nr. 5 (108), 12 shkurt 1970, f. 1, 3.

[258] "Filloi spartakiada e të rejave të Tiranës," *Zëri i Rinisë*, viti XXIX, nr. 90 (2300), 11 nëntor 1970, f. 1. "Spartakiada e të rejave të Tiranës," *Zëri i Rinisë*, viti XXIX, nr. 91 (2301), 14 nëntor 1970, f. 2.

[259] "Filloi spartakiada.", 1. "Spartakiada e të rejave.", 2.

në futboll dhe në volejbollin e meshkujve.260 Në takimin kombëtar të atletikës në Lushnjë, po në mars 1971, "Studenti" doli i pari në klasifikimin e përgjithshëm me 127 pikë, ndërsa në artikullin "Java sportive për 'Studentin'" evidentohet një student i Histori-Filologjisë si fitues në garat 100 dhe 200 metra[261].

Në vitin 1973 kjo rrjetëzim i veprimtarive bëhet edhe më i qartë. "Studenti" merr pjesë në ndeshjet e basketbollit për kupën e 30-vjetorit të Armës së Sigurimit, krahas "Partizanit", "Dinamos", "17 Nëntorit", "Lokomotivës" dhe "Vllaznisë"[262]. Pak javë më vonë, në spartakiadën e të rejave universitare të marsit 1973, përfaqësohen të gjitha fakultetet e Universitetit Shtetëror të Tiranës, Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi" dhe Instituti i Lartë i Arteve; zhvillohen 117 ndeshje e gara, aktivizohen rreth 400 të reja dhe fitohen 59 kategori sportive. Renditja finale nxjerr në vend të parë Fakultetin e Mjekësisë, në të dytin Shkencat e Natyrës dhe në të tretin Institutin e Kulturës Fizike[263].

Ky rezultat është i rëndësishëm, sepse tregon se "Vojo Kushi" nuk ishte vetëm rezervuar i sportistëve për klubin "Studenti", por edhe subjekt më vete i konkurrimit në sistemin universitar. Pra, marrëdhënia midis Institutit "Vojo Kushi" dhe klubit studentor nuk e zbehte identitetin e tij institucional; përkundrazi, e bënte atë më të dukshëm përmes një pranie të dyfishtë, si institucion me profil të posaçëm dhe si burim i përfaqësimit cilësor në klubin studentor[264].

Në qershor të po atij viti, klubi alpinistik i "Studentit" iu bashkua grupeve të "Dinamos", "Partizanit", "Dajtit" dhe "17 Nëntorit" në një ngjitje alpinistike në Dajt, në kuadër të aktiviteteve për 30-vjetorin e Ushtrisë Popullore[265]. Ndërsa në janar 1975, në spartakiadën e të rejave të rrethit Tiranë, përveç ekipeve të fakulteteve të Universitetit morën pjesë edhe Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi" dhe Instituti i Lartë Bujqësor; kupat në atletikë, basketboll, brez kalitjeje dhe qitje sportive i fitoi Instituti "Vojo Kushi", ndërsa në volejboll dolën të parat vajzat e Fakultetit Ekonomik[266].

Kjo tablo na lejon të nxjerrim një përfundim me rëndësi. Në fillim të viteve 1970, sporti universitar në Tiranë funksiononte si një sistem i integruar i shkollave të larta të qytetit. Universiteti i Tiranës ishte qendra kryesore, por jo e vetmja; "Vojo Kushi",

260 Gazeta "Studenti", viti V, nr. 15 (156), e enjte 29.04.1971, "Volejbollistet tona, përsëri kampione", faqe 4.

261 A. Tabaku dhe Gj. Minga, "Java sportive për 'Studentin'," *Studenti*, viti V, nr. 11 (152), 1 prill 1971, f. 4.

262 "Filluan ndeshjet për kupën e 30-vjetorit të Armës së Sigurimit," *Zëri i Rinisë*, viti XXXII, nr. 10 (2535), 3 shkurt 1973, f. 6.

263 "Përfundoi spartakiada e të rejave universitare," *Zëri i Rinisë*, viti XXXII, nr. 26 (2551), 31 mars 1973, f. 4.

264 "Përfundoi spartakiada.", 4. Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), "Informacion mbi forcimin e punës në klubin sportiv 'Studenti' dhe përfaqësimin e ekipit 'Vojo Kushi' në aktivitetet sportive kombëtare," 1981, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, f. 1-2.

265 "Ekskursion i madh masiv i rinisë së kryeqytetit në malin e Dajtit," *Zëri i Rinisë*, viti XXXII, nr. 49 (2574), 20 qershor 1973, f. 3.

266 "Spartakiada e të rejave të rrethit Tiranës u mbyll me sukses," *Zëri i Rinisë*, viti XXXIV, nr. 87 (2819), 29 nëntor 1975, f. 4.

Instituti i Arteve dhe Instituti i Lartë Bujqësor përfshiheshin në të njëjtat cikle veprimtarish. Në këtë sistem, klubi "Studenti" shërbente si organ i përfaqësimit të përbashkët, ndërsa spartakiadat dhe kampionatet shërbenin si mekanizma matës të forcës së secilit institucion dhe të gjithë rrjetit së bashku[267].

Dokumenti i vitit 1981 "Mbi forcimin e punës në klubin sportiv 'Studenti' dhe përfaqësimin e ekipit 'Vojo Kushi' në aktivitetet sportive kombëtare" është, në një farë kuptimi, dëshmi e rikonfirmimit të një lidhjeje që ishte provuar në praktikë prej dekadash. Në të thuhet se klubi sportiv "Studenti" duhej të kishte strukturën e plotë si klubet e tjera të kategorisë së parë; se duhej të përfaqësohej me elementet më të mira që kishin shkollat e larta të Tiranës dhe jo me punëtorë, siç ndodhte në disa degë sporti; dhe se duhej të përqendrohej në ato sporte ku studentët kishin mundësi reale aktivizimi, si p.sh. atletika, gjimnastika, lojërat me dorë, qitja, shahu e ping-pongu[268].

Në të njëjtin informacion nënvizohet se, sipas kërkesës së Komitetit të BFSSH-së të shkollave të larta, në këtë klub do të merrnin pjesë të gjithë studentët që do të vinin në shkollat e larta edhe nga klubet e kryeqytetit, duke filluar nga 1 shtatori 1981. Edhe drejtoria e IKF "Vojo Kushi", sipas të njëjtit burim, propozonte që elementi më i mirë i saj në degë të ndryshme sporti të përfaqësonte klubin "Studenti", ndërsa lidhjet të realizoheshin përmes forumeve përkatëse dhe vënies në dispozicion të kuadrit pedagog-trajner për ekipet cilësore[269].

Ky dokument është i rëndësishëm jo vetëm sepse jep propozime konkrete, por sepse zbulon se deri në vitin 1981 vijonte të shihej si e domosdoshme mbështetja e klubit "Studenti" nga "Vojo Kushi". Me fjalë të tjera, pas më shumë se dy dekadash nga krijimi i klubit "Universiteti" dhe pas riorganizimit të vitit 1966, mekanizmi i furnizimit me element cilësor nga instituti i kulturës fizike jo vetëm nuk ishte zbehur, por konsiderohej kusht për funksionimin e drejtë të klubit studentor[270].

Në këtë kuptim, viti 1981 nuk solli një risi konceptuale, por një rikthim te parimet themelore të formuluara qysh në mesin e viteve 1960, përfaqësimi me studentë-sportistë, përfshirja e Institutit "Vojo Kushi", koordinimi përmes forumeve përkatëse dhe mbështetja me kuadro pedagogjike. Pikërisht vazhdimësia e këtyre kërkesave është treguesi më i fortë se lidhja midis Universitetit të Tiranës dhe Institutit të Kulturës Fizike "Vojo Kushi" ishte strukturore, jo episodike[271].

Burimet e vitit 1984 janë të rëndësishme sepse nuk sjellin vetëm kronikë të një momenti, por edhe një kujtesë institucionale të përmbledhur për mbi tri dekada zhvillim. Gazeta "Studenti" e 20 janarit 1984 e përshkruan klubin sportiv "Studenti" si

---

[267] "Mbi aktivitetin vjetor dhe detyrat për revolucionarizimin e mëtejshëm të fiskulturës e sportit: Nga konferenca e 5-të e klubit sportiv 'Studenti'," *Studenti*, viti IV, nr. 5 (108), 12 shkurt 1970, f. 1, 3. "Përfundoi spartakiada.", 4. "Spartakiada e të rejave.", 4.

[268] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, f. 1-2.

[269] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, f. 1-2.

[270] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, f. 1-2.

[271] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Dega Mësimore, shkresë nr. 14/17 prot., datë 11 qershor 1966, drejtuar Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Arsimit të Lartë dhe Profesionale, nënshkruar nga Rektori Kahreman Ylli, Fondi nr. 1048, viti 1966, dosja nr. 27, f. 1. AQSH, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, f. 1-2.

qendër të rëndësishme për ngritjen e cilësisë sportive të rinisë studentore dhe, në kuadër të 30-vjetorit të krijimit të tij, bën një bilanc historik të zhvillimit të sportit studentor, nga vitet 1950 deri në fillim të viteve 1980[272].

Sipas këtij burimi, në dhjetor 1983 klubi "Studenti" u dekorua me "Urdhrin Naim Frashëri" të klasit të parë për ndihmesën e dhënë në zhvillimin masiv e cilësor të fizkulturës dhe sporteve në radhët e rinisë studentore dhe në rritjen e cilësisë sportive në shkallë kombëtare. Në të njëjtën kohë, ekipet e gjimnastikës së vajzave dhe të peshëngritjes u dekoruan me "Urdhrin Naim Frashëri" të klasit të tretë, ndërsa 17 sportistë dhe kuadro të klubit morën urdhra e medalje të ndryshme[273].

Po në vitin 1984, gazeta "Studenti" dhe artikulli "Festa e klubit sportiv 'Studenti' që rinohet çdo ditë" përmendin se me "Urdhrin Naim Frashëri" të klasit të tretë u dekorua edhe përgjegjësi i Katedrës së Edukimit Fizik.274 Ky fakt ka vlerë simbolike të veçantë. Ai dëshmon se në ndërgjegjen institucionale të kohës nuk ndahej klubi nga katedra. Vlerësimi i klubit për arritjet sportive dhe vlerësimi i përgjegjësit të katedrës për kontributin e tij përfaqësojnë dy anë të së njëjtës medalje. Sporti universitar konceptohej si produkt i bashkëveprimit ndërmjet njësisë mësimore-organizuese dhe klubit përfaqësues[275].

Në këtë periudhë, artikulli i "Sportit Popullor" për 30-vjetorin e klubit e përforcon të njëjtën ide, duke e paraqitur "Studentin" si rezultat të një rritjeje të vazhdueshme të sportit të studentëve dhe duke e lidhur historinë e tij me krijimin e klubit "Universiteti" më 9 janar 1959[276]. Nga pikëpamja historiografike, kjo kujtesë retrospektive është e rëndësishme, sepse tregon se institucionet e kohës e lexonin zhvillimin e sportit studentor si një proces të pandarë, ku faza e shoqërisë "Studenti", faza e klubit "Universiteti" dhe faza e klubit "Studenti" lidhen në një vijë vazhdimësie.

Materialet e viteve 1987 dëshmojnë se, në fund të periudhës që po shqyrtojmë, lidhja midis klubit "Studenti" dhe Institutit të Lartë të Kulturës Fizike "Vojo Kushi" vazhdonte të ishte shumë e fortë. Gazeta "Studenti" e 26 shkurtit 1987 njoftonte se klubi kishte shpallur 10 sportistët më të mirë të tij dhe se shumica e tyre ishin studentë të ILKF "Vojo Kushi". Bëhej fjalë për disiplina si gjimnastika, basketbolli, volejbolli, noti dhe shahu, ndërsa të përzgjedhurit ishin njëherësh anëtarë të ekipeve kombëtare, mbajtës rekordesh dhe fitues të kampionateve ballkanike[277].

Ky burim ka rëndësi të veçantë, sepse tregon se deri në fund të viteve 1980 "Studenti" mbetej klubi ku elita sportive studentore e Tiranës përfaqësohej publikisht,

---

[272] Hasan Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti' qendër e rëndësishme për ngritjen e cilësisë sportive të rinisë studentore," *Studenti*, viti XVII, nr. 1 (478), 20 janar 1984, f. 1, 7.

[273] Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti'.", f. 1, 7.

274 Gazeta "Studenti", nr. 2 (479), viti XVII, e premte 03.02.1984, "Festa e klubit sportiv 'Studenti' që rinohet çdo ditë", faqe 1, 8, Artan Kristo.

[275] Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti'.", f. 1, 7. Artan Kristo, "Festa e klubit sportiv 'Studenti' që rinohet çdo ditë," *Studenti*, viti XVII, nr. 2 (479), 3 shkurt 1984, f. 1, 8.

[276] Manol Bozaxhiu, "30-vjetori i klubit sportiv 'Studenti': Sporti në rritje i studentëve," *Sporti Popullor*, nr. 4 (2183), viti XXXIX, 24 janar 1984, f. 2.

[277] "Me 10 sportistët më të mirë të klubit sportiv 'Studenti'," *Studenti*, viti XXI, nr. 4 (538), 26 shkurt 1987, f. 8.

ndërsa "Vojo Kushi" mbetej institucioni ku një pjesë e madhe e kësaj elite formohej dhe studionte. Pra, marrëdhënia nuk kishte marrë fund me konsolidimin e klubit; përkundrazi, sa më i lartë bëhej niveli i përfaqësimit sportiv, aq më i dukshëm bëhej roli i institutit specializues[278].

Po në vitin 1987, "Zëri i Rinisë" raportonte për kampionatin e 43-të kombëtar të atletikës, ku "Studenti" fitoi medalje në garën 5000 m, si dhe për pjesëmarrjen e klubit në garat e gjata të notit në hapësirën detare Vlorë-Karaburun, ku u përfshinë edhe notare të klubit "Studenti"[279]. Këto të dhëna tregojnë se klubi studentor vijonte të konkurronte në nivel të lartë kombëtar edhe në fundin e periudhës, duke ruajtur identitetin e tij si klub i rinisë studentore, por njëkohësisht duke u mbështetur në një rezervë sportistësh të formuar në institutet e profilizuara, sidomos në "Vojo Kushin".

Dokumentet e shqyrtuara lejojnë të formulohet një përfundim të qartë. Veprimtaria sportive universitare në Tiranë nuk u zhvillua si proces linear dhe as si fushë e vetorganizimit spontan studentor. Ajo u ngrit mbi një sistem hallkash të ndërvarura, ku secila kishte funksionin e vet. Universiteti siguronte bazën studentore dhe strukturën akademike; Katedra e Edukimit Fizik garantonte planifikimin mësimor, metodik, mjekësor dhe organizativ; shoqëria sportive dhe, më pas, klubi "Studenti" krijonin mekanizmin e përfaqësimit dhe të masivizimit; Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi" përgatiste kuadro, trajnerë dhe sportistë cilësorë; ndërsa organizatat rinore, forumet sportive dhe strukturat shtetërore siguronin koordinimin dhe financimin e nevojshëm[280].

Nga pikëpamja historike, kalimi nga shoqëria "Studenti" te klubi "Universiteti" dhe më pas te klubi "Studenti" nuk është vetëm ndryshim emërtimi. Ai shpreh tri etapa të ndryshme të institucionalizimit të sportit studentor. Faza e parë, ajo e shoqërisë "Studenti", karakterizohet nga përpjekja për të centralizuar sportin e rinisë shkollore dhe studentore të kryeqytetit. Faza e dytë, me krijimin e klubit "Universiteti", shënon individualizimin e sportit universitar si pjesë e identitetit të Universitetit të Tiranës. Faza e tretë, me rikthimin te emërtimi "Studenti", tregon nevojën për ta zgjeruar sërish bazën e përfaqësimit, por tashmë jo më në nivel të të gjithë shkollave të kryeqytetit, si në vitet e para, por në nivel të shkollave të larta dhe instituteve të Tiranës, përfshirë "Vojo Kushin"[281].

---

[278] "Me 10 sportistët më të mirë.", 8. Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), "Informacion mbi forcimin e punës në klubin sportiv 'Studenti' dhe përfaqësimin e ekipit 'Vojo Kushi' në aktivitetet sportive kombëtare," 1981, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, f. 1-2.

[279] Jorgaq Spiro, "Tre rekorde të reja. Por mundësitë janë për më shumë," *Zëri i Rinisë*, viti XLVI, nr. 62 (4051), 5 gusht 1987, f. 4. Petrika Veliu, "12 km me not nga Karaburuni në Vlorë," *Zëri i Rinisë*, viti XLVI, nr. 80 (4069), 7 tetor 1987, f. 4.

[280] Për këtë arkitekturë institucionale shih në mënyrë të ndërthurur: planin e katedrës për vitin 1957-1958 (AQSH, Fondi 1048, dosja nr. 65, f. 4); programin e edukimit fizik të vitit 1962 (Universiteti Shtetëror i Tiranës, *Programi i edukimit fizik*, 1962); relacionin mbi IKF "Vojo Kushi" të vitit 1965 (AQSH, Fondi nr. 14/APSTR, viti 1965, dosja nr. 180, f. 11-12); shkresën e Universitetit të Tiranës të vitit 1966 mbi titullimin e klubit "Studenti" (AQSH, Fondi nr. 1048, dosja 27, f. 1); si dhe informacionin e vitit 1981 mbi forcimin e punës së klubit (AQSH, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, f. 1-2).

[281] Për tri etapat e institucionalizimit, shih: vendimin e vitit 1953 për krijimin e shoqërisë "Studenti" (AQSH, Fondi nr. 511, viti 1953, dosja nr. 25, f. 82); Gazeta "Universiteti", nr. 2 (17), 6 maj 1959, Thanas

Po aq e rëndësishme është se dokumentet nxjerrin në pah jo një racionalitet të vetëm, por bashkëjetesën e dy racionaliteteve, racionalitetin e masivizimit dhe racionalitetin e cilësisë. Në njërën anë, plani i vitit 1957, programi i vitit 1962 dhe raporti i konferencës së vitit 1970 tregojnë përpjekjen për të futur në lëvizje sa më shumë studentë, për të organizuar kohën e lirë, për të krijuar rrethe sportive, kampe, marshime, spartakiada, ekskursione dhe gara. Në anën tjetër, e njëjta dokumentacion vë theks te përzgjedhja e elementit më të mirë, te ngritja e kategorive sportive, te rekordet, te përfaqësimi me uniformë, te pjesëmarrja në kampionate kombëtare dhe te furnizimi i klubit me sportistë të cilësisë së lartë nga "Vojo Kushi"[282].

Pikërisht në ndërthurjen e këtyre dy racionaliteteve qëndron veçantia e sportit universitar të Tiranës. Ai nuk ishte as sport thjesht rekreativ, as vetëm sport elitar; ishte një sistem që tentonte t'i mbante bashkë të dyja. Për këtë arsye, Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi" u bë partner i domosdoshëm i Universitetit. Pa këtë institut, Universiteti do ta kishte të vështirë të siguronte kuadrin dhe cilësinë. Pa Universitetin, instituti do ta kishte të vështirë të gjente terrenin më të gjerë të masivizimit dhe të përfaqësimit studentor. Klubi "Studenti" ishte forma organizative që e realizonte këtë bashkim[283].

Së fundi, dokumentet tregojnë se jeta sportive universitare ishte edhe një mënyrë me të cilën Universiteti prodhonte vetveten si institucion publik. Stafetat, spartakiadat, ekskursionet, garat e qitjes, aktivitetet e alpinizmit, fitoret në volejboll e atletikë, dekorimet e vitit 1983 dhe përzgjedhja e sportistëve më të mirë në vitin 1987 nuk janë vetëm episode sportive. Ato janë forma nëpërmjet të cilave Universiteti, "Vojo Kushi" dhe klubi "Studenti" artikuluan një identitet të përbashkët, ku studentët nuk paraqiteshin thjesht si dëgjues të auditorëve, por si trup kolektiv i organizuar, i përfaqësuar dhe i disiplinuar në një hapësirë ku mësimi, sporti dhe përkatësia institucionale ndërthureshin vazhdimisht[284].

Jançe, "Zhvilloi punimet konferenca e dytë sportive", faqe 3; dhe shkresën e Universitetit të Tiranës të vitit 1966 (AQSH, Fondi 1048, dosja 27, f. 1).

[282] Kjo bashkëjetesë e masivizimit dhe e cilësisë del qartë nga: AQSH, Fondi nr. 1048, dosja nr. 65, viti 1957, f. 4; programi i vitit 1962 (Universiteti Shtetëror i Tiranës, *Programi i edukimit fizik*, 1962); "Mbi aktivitetin vjetor dhe detyrat për revolucionarizimin e mëtejshëm të fiskulturës e sportit: Nga konferenca e 5-të e klubit sportiv 'Studenti'," *Studenti*, viti IV, nr. 5 (108), 12 shkurt 1970, f. 1, 3; si dhe Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), "Informacion mbi forcimin e punës në klubin sportiv 'Studenti' dhe përfaqësimin e ekipit 'Vojo Kushi' në aktivitetet sportive kombëtare," 1981, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, f. 1-2.

[283] Për rolin e "Vojo Kushit" si partner i domosdoshëm i Universitetit, shih: vendimin nr. 25/1, datë 18.01.1958 (AQSH, Fondi nr. 490, dosja nr. 1114, f. 78); relacionin e vitit 1965 mbi IKF "Vojo Kushi" (AQSH, Fondi nr. 14/APSTR, viti 1965, dosja nr. 180, f. 11-12); shkresën e vitit 1966 mbi klubi "Studenti" (AQSH, Fondi 1048, dosja 27, f. 1); dhe informacionin e vitit 1981 mbi përfaqësimin e elementit më të mirë sportiv të institutit (AQSH, Fondi 511, viti 1981, dosja nr. 367, f. 1-2).

[284] Për memorien institucionale dhe sukseset e vonshme të klubit, shih: Hasan Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti' qendër e rëndësishme për ngritjen e cilësisë sportive të rinisë studentore," *Studenti*, nr. 1 (478), viti XVII, 20 janar 1984, f. 1, 7; Artan Kristo, "Festa e klubit sportiv 'Studenti' që rinohet çdo ditë," *Studenti*, viti XVII, nr. 2 (479), 3 shkurt 1984, f. 1, 8; "Me 10 sportistët më të mirë të klubit sportiv 'Studenti'," *Studenti*, viti XXI, nr. 4 (538), 26 shkurt 1987, f. 8; Jorgaq Spiro, "Tre rekorde të reja. Por mundësitë janë për më shumë," *Zëri i Rinisë*, viti XLVI, nr. 62 (4051), 5 gusht 1987, f. 4; dhe Petrika

2.3. Sportet e zhvilluara në kushtet universitare (1957-1990)

Sporti universitar paraqitet jo si një shtesë periferike e jetës studentore, por si pjesë e një sistemi të konceptuar, të planifikuar dhe të administruar në mënyrë të vazhdueshme. Ai shfaqet njëkohësisht si praktikë trupore, si mekanizëm organizues i kohës së lirë, si instrument i edukimit kolektiv dhe si formë e mobilizimit publik të rinisë universitare. Tabloja që del nga dokumentacioni i periudhës ofron një pasqyrë të gjerë mbi llojet e sporteve të zhvilluara, mënyrën e organizimit të tyre dhe funksionin që u jepej brenda jetës universitare. Në një lexim të vazhdueshëm, bëhet e qartë se sporti në kushtet universitare nuk kufizohej vetëm në disa ekipe garuese, por përfshinte një gamë të gjerë aktivitetesh që shtrihej nga spartakiadat, krosi, marshimi, alpinizmi dhe turizmi, deri te lojërat kolektive, sportet individuale, qitja dhe madje edhe fizkultura e mëngjesit. Kjo shtrirje e gjerë e veprimtarisë sportive e bën sportin universitar një tregues të rëndësishëm për të kuptuar kulturën institucionale të universitetit dhe marrëdhënien e tij me politikat e kohës ndaj rinisë[285].

Ajo që bie në sy që në fazat më të hershme është se sporti universitar ishte konceptuar mbi bazën e një kalendari të detajuar, ku çdo degë veprimtarie kishte ritmin e vet, sezonin e vet dhe lidhjen e vet me ngjarje të caktuara të vitit akademik dhe atij politik. Kalendarin sportiv të vitit 1957 e hapnin aksionet masive dhe vetëm më pas vinin sportet e veçanta. Kjo renditje nuk është thjesht formale. Ajo tregon se në optikën e institucionit, forma më përfaqësuese e sportit universitar ishte ajo kolektive, pra veprimtaria që përfshinte shumë studentë njëherësh, që krijonte pamje të dukshme publike dhe që mund të shoqërohej me përmbajtje festive, mobilizuese e simbolike. Vetëm pas këtij blloku të madh paraqiteshin atletika e lehtë, alpinizmi, basketbolli, futbolli, gjimnastika, hendbolli, shahu, ping-pongu, turizmi, tenisi dhe volejbolli. Kjo do të thotë se sporti në universitet nuk ndërtohej vetëm mbi logjikën e një klubi specializues, por edhe mbi logjikën e një kalendari institucional, ku pjesëmarrja e gjerë kishte peshë themelore. Nga pikëpamja e organizimit, kjo qasje merr rëndësi të veçantë pasi lejon të kuptohet se sporti universitar ishte konceptuar si një sistem me shumë hallka, që përfshinte veprimtari ndërfakultetore, pjesëmarrje në kampionate të qytetit, kalim në kampionate kombëtare dhe organizimin e manifestimeve të mëdha të përbashkëta. Kjo dëshmon se që në mesin e viteve 1950 universiteti kishte ndërtuar tashmë një gjuhë të vetën organizative për sportin[286].

Pikërisht aksionet masive, sipas kalendarit të vitit 1957, përfshinin spartakiadat e ndara për meshkuj dhe femra, pesëgarëshin e KQ të Rinisë, parakalimin e 7 Nëntorit,

---

Veliu, "12 km me not nga Karaburuni në Vlorë," *Zëri i Rinisë*, viti XLVI, nr. 80 (4069), 7 tetor 1987, f. 4.

[285] Për këtë tablo të sportit universitar dhe funksionin e tij në jetën studentore, shih: Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 6–7, "Kalendari sportiv i Universitetit Shtetëror të Tiranës". "Zhvilloi punimet konferenca e BFSSH të shkollave të larta. Mbi zbatimin e detyrave për zhvillimin masiv e cilësor të kulturës fizike e sporteve me rininë studenteske," *Studenti*, nr. 7 (385), 13 prill 1979, f. 1, 8.

[286] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 6-7.

krosin e pranverës, parakalimin e 1 Majit dhe shfaqjen fiskulturalo-sportive të universitetit. Në këtë listë është e dukshme se termi "sport" nuk kufizohej vetëm te gara sportive në kuptimin teknik të fjalës. Në të përfshiheshin edhe aktivitete parakalimi, paraqitje kolektive dhe forma publike të disiplinimit trupor. Po aq domethënës është edhe fakti se spartakiadat e meshkujve dhe të femrave lidhen me dy kupa të ndryshme – të Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës dhe të KQ të Rinisë – çka tregon lidhjen e drejtpërdrejtë të veprimtarisë universitare me strukturat shtetërore e rinore. Përbërja e spartakiadës, e cila përfshinte gjimnastikë, atletikë, volejboll, basketboll, shah e ping-pong, dëshmon se në nivel universitar synohej një kombinim i sporteve të lëvizjes, të lojës dhe të përqendrimit. Kjo ndërthurje nuk ishte e rastësishme, pasi i mundësonte institucionit të aktivizonte profile të ndryshme studentësh dhe të formësonte një koncept të gjerë të kulturës fizike si pjesë përbërëse e edukimit universitar[287].

Edhe sportet e veçanta në kalendarin e vitit 1957 nuk paraqiten si fusha të shpërndara pa lidhje me njëra-tjetrën, por si pjesë të një rrjeti veprimtarish të rregullta. Atletika e lehtë kishte garat e fakulteteve, kampionatin e universitetit dhe lidhjen me kampionatin kombëtar; basketbolli dhe futbolli parashiheshin me ndeshje miqësore, kampionate universitare dhe vijimësi në nivel qyteti a kombëtar; gjimnastika ndahej sipas kategorive sportive; shahu dhe ping-pongu kishin faza fakulteti dhe universiteti; turizmi planifikohej me ecje njëditore, treditore dhe me kamp turistik veror; alpinizmi përfshinte si kampionate në Dajt, ashtu edhe ngjitje në Korab. Volejbolli dhe tenisi, po ashtu, zinin vend të qartë në kalendar. Kjo e bën dokumentin e vitit 1957 një provë të fortë se universiteti nuk e shihte sportin si reagim episodik ndaj rasteve festive, por si fushë që duhej ritmuar përgjatë gjithë vitit. Sporti shtrihej nga muaji tetor deri në verë, lidhej me periudhat e mësimit, me pushimet, me pranverën sportive dhe me muajt e verës. Me fjalë të tjera, ai ishte konceptuar si një shtresë që duhej ta përshkonte vazhdimisht jetën akademike[288].

Burimet e mëvonshme konfirmojnë se spartakiada mbeti për shumë vite forma më e dukshme e organizimit sportiv universitar. Spartakiada e parë e Universitetit, e zhvilluar në periudhën tetor 1957 - maj 1958, është veçanërisht domethënëse për mënyrën se si mobilizoi jo vetëm fakultetet e Universitetit të Tiranës, por edhe Institutin Pedagogjik dyvjeçar. Në spartakiadën e femrave, ku u përfshinë atletika e lehtë, gjimnastika, volejbolli, basketbolli, ping-pongu dhe shahu, vendin e parë e zuri Fakulteti i Mjekësisë, të dytin Histori-Filologjia dhe të tretin Ekonomiku. Në spartakiadën e meshkujve, vendin e parë e mori Inxhinieria, të dytin Instituti Bujqësor dhe të tretin Fakulteti Ekonomik. Vetë këto renditje tregojnë se sporti universitar nuk ishte i përqendruar vetëm te një fakultet i vetëm, por qarkullonte si konkurrencë ndërmjet njësive akademike. Ai prodhonte hierarki simbolike, dallim kolektiv dhe prestigj institucional brenda universit. Një fakultet që fitonte në spartakiadë nuk fitonte vetëm një garë; ai fitonte edhe një status simbolik brenda trupës universitare. Kjo është

[287] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 6.
[288] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 6-7.

arsyeja pse shtypi i kohës e trajton mbylljen e spartakiadës si festë të sportistëve të universitetit dhe jo thjesht si mbyllje të një kampionati[289].

Po aq interesante është se në ceremoninë e mbylljes së Spartakiadës së parë përmendet edhe një ndeshje tenisi ndërmjet një studenti të vitit të tretë të Mjekësisë dhe një pedagogu e drejtuesi artistik të Teatrit të Operës dhe Baletit, sportist i kategorisë së parë të Bashkimit Sovjetik. Kjo hollësi është e rëndësishme jo vetëm si anekdotë sportive, por si tregues i mënyrës se si universiteti synonte t'i jepte prestigj kulturor edhe sporteve që nuk kishin natyrë masive. Tenisi paraqitet si "sport i bukur" që po tërhiqte studentë. Kjo do të thotë se krahas sporteve me pjesëmarrje të gjerë, në mjedisin universitar ekzistonte edhe prirja për të vlerësuar sportet që shoqëroheshin me një etos teknik e estetik. Në këtë kuptim, spartakiada nuk ishte vetëm instrument i masivizimit; ajo funksiononte edhe si vitrinë ku universiteti demonstronte gjerësinë e repertorit të vet sportiv[290].

Spartakiada e dytë e Universitetit, e çelur më 2 tetor 1958 dhe e zhvilluar deri më 13 maj, shënon një zgjerim të dukshëm të horizontit sportiv universitar. Ajo u zhvillua në stadiumin kombëtar "Qemal Stafa", për kupën e Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës për meshkuj dhe për kupën e KQ të BRPSH për femra, në kuadrin e spartakiadës së parë kombëtare për nder të 15-vjetorit të çlirimit. Burimi thekson se në këtë spartakiadë u luajtën dymbëdhjetë lloje sporti dhe se për herë të parë u futën edhe sportet e rënda. Kjo e fundit është me rëndësi, sepse tregon se sporti universitar nuk mbeti i kufizuar vetëm te degët më të zakonshme të lojës dhe gjimnastikës, por u përpoq të përfshinte edhe një segment më të fortë të kulturës trupore, të lidhur me forcën dhe me performancën fizike të tipit të rëndë. Më tej, shtypi thekson se universiteti mori pjesë edhe në kampionate lokale të organizuara nga qyteti i Tiranës dhe në ndeshje miqësore me Vlorën, Fierin, Durrësin, Korçën, Dinamon e Partizanin. Kjo do të thotë se spartakiada e universitetit nuk zhvillohej në izolim, por komunikonte me rrjetin sportiv urban dhe kombëtar[291].

Në përfundim të kësaj spartakiade të dytë, vendin e parë e zuri Fakulteti i Inxhinierisë, ndërsa vendin e dytë Fakulteti Pedagogjik dyvjeçar. Vetë fakti që një institut dyvjeçar dhe njësi të tjera jashtë bërthamës së fakulteteve klasike universitare shfaqen në renditje, tregon se sporti universitare i periudhës nuk duhej parë ngushtësisht si sport i një korpusi të mbyllur studentor. Ai funksiononte brenda një fushe më të gjerë të shkollave të larta dhe instituteve të Tiranës. Sporti, pra, shërbente si mekanizëm i ndërveprimit institucional dhe si mjet për të ndërtuar një bashkësi më të gjerë të rinisë studentore e shkollore. Kjo është një prej arsyeve pse raportimet për spartakiadat theksojnë jo vetëm fituesit, por edhe atmosferën e përgjithshme festive dhe mobilizuese të veprimtarisë[292].

---

[289] "Festë e sportistëve t'Universitetit. Zhvillohet ceremonia e mbylljes së spartakiadës". *Zëri i Rinisë*, nr. 39 (1083), viti XVI, 17 maj 1958, f. 1, 6.

[290] "Festë e sportistëve t'Universitetit.", f. 6.

[291] Enver Bushati, "Përfundoi me sukses Spartakiada e II e Universitetit," *Universiteti*, nr. 4 (18), 27 qershor 1959, f. 3.

[292] Bushati, "Përfundoi me sukses Spartakiada.", f. 3.

Spartakiada e tretë e Universitetit, sipas organit "Universiteti", u zhvillua pas përfundimit me sukses të aktivitetit të spartakiadës kombëtare dhe përfshiu nëntë lloje sportesh. Në raportim vihet në dukje se kalendari i saj kishte qenë edhe më i dendur se një vit më parë dhe se gjatë muajve të zhvillimit kishte pasur veprimtari të vazhdueshme sportive midis fakulteteve. Burimi thekson gjithashtu se studentët nuk u kufizuan vetëm te kjo spartakiadë, por morën pjesë në aktivitetet e tjera të kalendarit sportiv të universitetit, në kampionate lokale dhe në ndeshje miqësore. Ky konstatim ka rëndësi sepse tregon se spartakiada ishte qendra e sistemit, por jo i gjithë sistemi. Ajo bashkëjetonte me një qarkullim më të dendur aktivitetesh. Në të njëjtën kohë, për nder të festave dhe Kongresit IV të PPSH, më 13 nëntor 1960 u zhvillua stafeta tradicionale me 23 etapa, e cila kalonte në vende historike të Luftës Nacionalçlirimtare, në lapidarë dhe në shtëpi simbolike të historisë politike. Në këtë stafetë u dallua Fakulteti i Shkencave të Natyrës, ndërsa disa fakultete nuk u paraqitën fare. Stafeta tregon qartë se sporti universitar ndërthurte konkurrencën sportive me gjeografinë e kujtesës politike[293].

Kjo lidhje vazhdon edhe në Spartakiadën e katërt, të zhvilluar në kuadër të Kongresit IV të PPSH. Edhe kur burimet janë të shkurtra, vetë formulimi i tyre mbetet domethënës. Spartakiada paraqitet jo thjesht si veprimtari e kalendarit sportiv, por si aktivitet i përfshirë në ritmin e ngjarjeve të mëdha politike. Në një kuptim të gjerë, universiteti përmes spartakiadave krijonte një model të studentit aktiv, të organizuar, të disiplinuar dhe të aftë për t'u paraqitur publikisht si pjesë e kolektivit. Këto veprimtari prodhonin jo vetëm rezultate sportive, por edhe një kulturë paraqitjeje, një rit të pjesëmarrjes dhe një identitet të përbashkët universitar. Spartakiada ishte mekanizëm për të mbledhur studentët, për t'i grupuar sipas fakulteteve, për t'i vënë në garë dhe njëherazi për t'i paraqitur si pjesë të një formacioni më të gjerë rinor e kombëtar[294].

Në vitin 1966, me hapjen e Spartakiadës së 10-të të Klubit Sportiv të Universitetit në parkun sportiv të universitetit, del në pah një fazë tjetër e maturimit të sportit universitar. Spartakiada zgjati gjashtë ditë dhe përfshiu tetë disiplina sportive, stafetën e 25-vjetorit të rinisë, atletikën, basketbollin, volejbollin, pingpongun, shahun, ngritjen e peshave dhe qitjen. Dy elemente janë veçanërisht të rëndësishme këtu. Së pari, përfshirja e ngritjes së peshave dhe e qitjes tregon se repertori sportiv universitar ishte zgjeruar drejt disiplinave që kërkonin jo vetëm teknikë, por edhe përgatitje më të drejtpërdrejtë fiziko-ushtarake. Së dyti, në këtë spartakiadë mori pjesë edhe Instituti i Lartë i Arteve Figurative. Kjo na lejon të kuptojmë se sporti universitar po funksiononte si fushë ndërinstitucionale, ku bashkoheshin jo vetëm fakultetet, por edhe shkollat e larta të kryeqytetit me profile krejt të ndryshme. Pikërisht për këtë arsye spartakiada e vitit 1966 mund të lexohet si një dëshmi e qartë e masivizimit dhe e institucionalizimit të sportit universitar në një shkallë më të gjerë se ajo e viteve të para[295].

---

[293] Enver Bushati, "Spartakiada e tretë e Universitetit," *Universiteti*, nr. 2 (20), 12 nëntor 1959, f. 2. "Kronikë sportive, Stafetë në kryeqytet," *Universiteti*, nr. 6 (27), 28 nëntor 1960, f. 2.

[294] Bushati, "Spartakiada e tretë.", f. 2. "Kronikë sportive.", f. 2.

[295] "Spartakiada e 10-të e klubit sportiv të Universitetit," *Zëri i Rinisë*, nr. 93 (1883), 19 nëntor 1966, f. 2.

Kjo prirje drejt masivizimit dhe shndërrimit të spartakiadës në aksion të gjerë del edhe më qartë në burimet e fundviteve 1960 dhe fillimviteve 1970. Artikulli i "Zërit të Rinisë" mbi spartakiadën kombëtare të të rejave, botuar më 1 maj 1968, e quan këtë veprimtari "aksion të madh politik". Formulimi nuk është vetëm retorikë gazetareske; ai tregon kuptimin që i jepej pjesëmarrjes sportive të vajzave të reja në shkollat e larta. Në të njëjtën linjë, shkresa e Komitetit Shtetëror të Kulturës Fizike e Sporteve e vitit 1973, me anë të së cilës dërgoheshin normat e Spartakiadës së 3-të Kombëtare, e përkufizonte spartakiadën si "aksion të rëndësishëm politik dhe sportiv". Dokumenti nënvizonte se, nga kolektivi sportiv i rrethit deri te përfaqësimi republikan, spartakiada duhej të shërbente për tërheqjen e masave punonjëse dhe të rinisë në fiskulturë e sport, për formimin e koncepteve të drejta mbi rëndësinë e ushtrimit fizik dhe për demonstrimin e nivelit, cilësisë e mjeshtërisë sportive. Në këtë kuptim, sporti universitar ishte vetëm një hallkë e një sistemi më të madh mobilizues, por një hallkë me peshë të veçantë, sepse përfshinte rininë e shkolluar[296].

Nëse spartakiadat përbënin formën më të dukshme të konkurrimit të organizuar, parakalimet dhe manifestimet fizkulturore përbënin formën më të dukshme të paraqitjes publike të sportit universitar. Kjo shihet qartë në korrespondencën e Rektoratit me fakultetet për organizimin e provave të parakalimit të 1 Majit në vitin 1974. Në dokumente përcaktohen datat e provave, orari, vendi i grumbullimit dhe, mbi të gjitha, ndarja numerike e studentëve sipas fakulteteve. Për kuadratet ushtarake parashikoheshin 130 djem të Inxhinierisë dhe 130 vajza të Mjekësisë; për kuadratet sportive caktoheshin kontribute të detajuara nga Ekonomiku, Shkencat e Natyrës, Juridiku dhe Gjuhët e Huaja. Kjo përpikëri numerike tregon se sporti masiv universitar ishte objekt administrimi të rreptë. Ai nuk lihej në spontanitetin e dëshirës sportive të studentëve, por kalonte nëpërmjet një logjike planifikimi, ndarje kontingjentesh dhe përgjegjësish institucionale. Në këtë mënyrë, trupi studentor përgatitej të shfaqej si formacion i rregulluar dhe i komanduar[297].

Parakalimi i 1 Majit 1978 e përforcon këtë lexim. Sipas shtypit të kohës, rreth 2000 studentë të universitetit morën pjesë në parakalimin me moton "Të thellojmë dhe të çojmë përpara revolucionin ideologjik e kulturor". Studentët mbanin parulla e fotografi ku pasqyroheshin arritjet në kulturë, art, arsim e shkencë. Kjo do të thotë se edhe kur paraqitja kishte karakter politik e propagandistik, universiteti e përfshinte sportin si pjesë të identitetit të vet publik. Studentët nuk dilnin në shesh vetëm si trupë akademike, por si trupë e aftë të performonte në mënyrë kolektive dhe të jepte imazhin e një rinie të disiplinuar, të shëndetshme dhe të organizuar. Në këto raste sporti vepronte si gjuhë e paraqitjes kolektive të universitetit para publikut të gjerë[298].

---

[296] Kiço Dhales, "Spartakiada kombëtare e të rejave, aksion i madh politik," *Zëri i Rinisë*, nr. 35, 1 maj 1968, f. 5. Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi nr. 514, viti 1973, dosja nr. 19, f. 25-28, "Dërgimi i normave të Spartakiadës së 3-të Kombëtare," shkresa nr. 623 prot., datë 5.07.1973.

[297] Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.16 - 17, shkresa nr. 285/1, datë 25 mars 1974, drejtuar fakulteteve.

[298] "Manifestim i fuqishëm i unitetit të çeliktë të popullit rreth Partisë," *Zëri i Rinisë*, nr. 35 (3084), 3 maj 1978, f. 5.

Po në këtë vijë duhen parë edhe manifestimet e mëdha fizkulturore. Shkrimi i shtatorit 1979 në gazetën "Studenti", kushtuar manifestimit të madh fizkulturor me temë "Shkencë-praktikë-kalitje", është mjaft i qartë në këtë drejtim. Manifestimi paraqitej si një aksion i rëndësishëm i organizatave të rinisë, i cili duhej t'i shërbente zgjerimit të mëtejshëm të lëvizjes fizkulturore, gjallërimit të jetës së organizatave rinore, përgatitjes së tyre ushtarake dhe arritjes së një hapi të ri cilësor në sporte. Në çdo fakultet, sipas artikullit, u zhvilluan përgatitje përkatëse dhe veçanërisht u përmend puna e pedagogëve të edukimit fizik. Një lexim i kujdesshëm i këtij materiali tregon se universiteti i fundviteve 1970 synonte jo vetëm të zhvillonte sporte të veçanta, por të ndërtonte një kulturë manifestimi, ku lëvizja trupore, përgatitja sportive dhe paraqitja publike shkriheshin në një veprimtari të vetme. Sporti universitare bëhej kështu jo vetëm ushtrim, por edhe spektakël i disiplinës kolektive[299].

Kjo logjikë e shfaqjes masive vazhdoi edhe në vitet 1980. Në shkrimin "Burim i madh frymëzimi" të vitit 1984, rektori i universitetit theksonte se, në kuadrin e 40-vjetorit të çlirimit, universiteti do të përfaqësohej me 2000 pjesëmarrës dhe me disa kuadrate në paradën ushtarake të 29 Nëntorit. Kjo shifër është domethënëse, jo vetëm për përmasën e mobilizimit, por edhe për faktin se sporti universitar paraqitej si pjesë integrale e festimeve të mëdha shtetërore. Rinia universitare duhej të ishte e dukshme, e rreshtuar, e përgatitur dhe e aftë të prodhonte figurën publike të vigjilencës, gjallërisë dhe përkushtimit. Në këtë prizëm, sporti në mjedisin universitar nuk mund të kuptohet jashtë dimensionit të tij performativ. Ai duhej jo vetëm të zhvillohej, por edhe të bëhej i dukshëm, të demonstrohej publikisht dhe të shndërrohej në kapital simbolik për institucionin[300].

Ndër të gjitha sportet e kohës, alpinizmi, turizmi dhe marshimi zënë një vend të veçantë, sepse këto duket se janë disiplinat që i japin sportit universitar një profil më të dallueshëm. Vetë kalendari i vitit 1957 parashikonte kampionatin e alpinizmit në Dajt, ngjitjen alpinistike në Korab, ecje treditore me studentët, ecje me pedagogët, kamp turistik veror dhe ecje shumëditore. Që në këtë moment fillestar kuptohet se sporti universitar nuk mendohej vetëm në mjedisin e palestrës apo të fushës së lojës, por edhe në terrenin natyror, në mal, në ecje dhe në ngjitje. Burimet e mëvonshme e thellojnë këtë pamje. Në nëntor 1960 përmendet pjesëmarrja e afro 500 studentëve në një ekskursion dyditor në Dajt, ndërsa disa ditë më vonë u organizuan ngjitje në malet e Shqipërisë për nder të festave dhe Kongresit IV të PPSH. Kjo është një provë e qartë se sportet e natyrës nuk ishin veprimtari të ngushta elitarësh, por mund të merrnin edhe përmasa të mëdha pjesëmarrjeje[301].

Shkrimi i "Zërit të Rinisë" i majit 1963, "Si të pajtohemi me këtë gjendje", është i rëndësishëm sepse, mes toneve kritike për gjendjen e disa sporteve, nënvizon se në sportin e alpinizmit "vendi i nderit i takon Universitetit", i cili i kishte dhënë hov këtij

[299] Agim Tafili, "Manifestimi i madh fizkulturor – aksion i rëndësishëm i organizatave të Rinisë," *Studenti*, 21 shtator 1979, f. 8.

[300] Osman Kraja, "Burim i madh frymëzimi," *Studenti*, nr. 3 (480), 17 shkurt 1984, f. 1

[301] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 6–7, "Kalendari sportiv i Universitetit Shtetëror të Tiranës". "Kronikë sportive, Stafetë në kryeqytet," *Universiteti*, nr. 6 (27), 28 nëntor 1960, f. 2.

sporti dhe sidomos turizmit. Kjo formulë është e çmuar, sepse na lejon të shohim se në perceptimin publik të kohës universiteti ishte identifikuar pozitivisht pikërisht me disiplinat e natyrës. Kjo mund të shpjegohet me disa arsye që dalin edhe nga vetë burimet. Alpinizmi dhe turizmi mundësonin pjesëmarrje të gjerë, lidheshin me kalitjen fizike, me njohjen e vendit dhe me aftësinë për të përballuar terrene të vështira. Njëkohësisht, ato përputheshin mirë me idealin e studentit të fortë, të qëndrueshëm dhe të përgatitur për sakrificë. Kjo e bënte alpinizmin një sport ku universiteti mund të fitonte prestigj pa qenë domosdoshmërish i varur nga infrastruktura e specializuar urbane që kërkonin sportet e tjera[302].

Vazhdimësia e kësaj tradite del qartë në fillim të viteve 1970. Në janar 1971, gazeta "Studenti" botoi reportazhin "Me njerëzit e guximshëm", ku përshkruhej stërvitja dimërore e alpinistëve studentë në malin e Dajtit. Burimi ka vlerë jo vetëm për informacionin faktik që përcjell, por edhe për tonin me të cilin i paraqet alpinistët, si njerëz të guximshëm, të vendosur dhe të përgatitur për të përballuar vështirësi. Për më tepër, artikulli e bën të qartë se në këtë veprimtari merrnin pjesë si meshkuj, ashtu edhe femra. Kjo është domethënëse, sepse tregon se të paktën në alpinizëm pjesëmarrja e vajzave nuk paraqitej si përjashtim simbolik, por si pjesë e natyrshme e grupit. Pesë vjet më vonë, më 1976, një grup alpinistësh të Fakultetit të Inxhinierisë u ngjit në Jezercë, në një lartësi prej 2651 metrash. Edhe ky fakt tregon se alpinizmi universitar nuk kufizohej në Dajtin, por shtrihej drejt majave më të vështira të vendit dhe se fakultetet ruanin brenda vetes bërthama studentësh me identitet sportiv të mirëformuar[303].

Në këtë vazhdë, reportazhi i vitit 1978 "Alpinistë jemi ne" paraqitet si një nga materialet më të pasura për të kuptuar jo vetëm faktin e një ngjitjeje, por edhe kulturën e brendshme të sportit alpinistik studentor. Ai përshkruan ngjitjen e ekipit "Studenti" në dy majat e Tomorrit, "Çuka partizane" me lartësi 2367 m dhe "11 Shkurti" me 2416 m. Artikulli e paraqet ngjitjen si provë durimi, organizimi dhe vendosmërie, ndërsa mbërritjen në majë si akt me peshë simbolike. Alpinistët ngritën aty një piramidë dhe lanë një vazo me një letër ku shkruhej se maja "11 Shkurti" ishte kapur nga alpinistët e "Studentit" në tetor 1978. Edhe ky detaj, i sjellë drejtpërdrejt nga burimi, është i rëndësishëm. Ngjitja nuk paraqitej si sukses personal i disa studentëve, por si akt i një kolektivi që shënonte praninë e vet në hapësirë. Në këtë kuptim, alpinizmi universitar ishte sport, por edhe një formë e lënies së gjurmës, e përkthimit të suksesit fizik në kujtesë kolektive[304].

Po në fundin e vitit 1978 dhe në fillim të vitit 1979, shtypi universitar raportoi për ekskursionet dyditore në Dajt, ku u dallua Fakulteti i Shkencave të Natyrës, ndërsa u qortua moskryerja e aktivitetit nga Juridiku dhe Inxhinieria sipas grafikut të caktuar. Kjo është një e dhënë e çmuar sepse tregon se, ndonëse sportet e natyrës kishin status të lartë simbolik, zbatimi praktik i tyre varej shumë nga serioziteti organizativ i

[302] "Si të pajtohemi me këtë gjendje," *Zëri i Rinisë*, nr. 40 (1509), 22 maj 1963, f. 1, 3.

[303] Arjan Dervishi, "Me njerëzit e guximshëm," *Studenti*, nr. 2 (143), 28 janar 1971, f. 4. Hekuran Delia, "Zotime dhe aktivitete të rinisë së kryeqytetit," *Zëri i Rinisë*, nr. 92 (2999), 17 nëntor 1976, f. 4.

[304] Kristaq Goxhi, "Alpinistë jemi ne," *Studenti*, nr. 17 (376), 1 dhjetor 1978, f. 8.

fakulteteve. Burimi nuk flet vetëm për sukseset, por edhe për dështimet në zbatim. Në janar 1979 Fakulteti i Ekonomisë dhe ai i Mjekësisë organizuan marshim në qendrën turistike të Dajtit, të shoqëruar edhe me programe dëfrimi. Kjo lë të kuptohet se ekskursioni universitar nuk ishte vetëm stërvitje fizike, por edhe formë e organizimit të kohës së lirë në mënyrë kolektive. Më 1981, një shkrim i gazetës "Studenti" për një grup studentësh në Dajt e dëshmon përsëri këtë vazhdimësi. Në dokumentet e kohës, Dajti shfaqet si hapësira simbolike më e zakonshme e kalitjes studentore. Ai përfaqësonte një terren të afërt, të njohur dhe praktik, ku sporti, ecja, socializimi dhe edukimi kolektiv mund të ndërthureshin natyrshëm[305].

Marshimi, si formë më vete, del po aq qartë sa alpinizmi. Në tetor 1978 rreth 2000 studentë nga të gjitha fakultetet marshuan në Arbanë, ku iu bashkuan festimeve për 35-vjetorin e krijimit të Brigadës së II Sulmuese. Në vitin 1985, me rastin e 77-vjetorit të lindjes së Enver Hoxhës, u organizua një marshim masiv me studentët e Histori-Filologjisë, Shkencave të Natyrës dhe Mjekësisë, me itinerar që përfshinte Varrezat e Dëshmorëve, varrin e udhëheqësit, lapidarin dhe kthimin në korpusin kryesor të universitetit. Në nëntor 1989, po ashtu, u organizua një marshim i madh me studentë të pesë fakulteteve, të ndarë në drejtime të ndryshme – Mëzez, Farkë dhe kodrat e Saukut – ku në destinacionet përkatëse u zhvilluan aktivitete kalitëse e argëtuese. Nga këto shembuj del qartë se marshimi nuk ishte një veprimtari e rastit, por një zhanër i qëndrueshëm i sportit universitar. Ai e lidhte lëvizjen trupore me kujtesën historike, me disiplinën kolektive dhe me përmasën festive të organizimit rinor[306].

Krahas marshimit dhe alpinizmit, krosi duket se ishte forma më e thjeshtë dhe më e shtrirë e sportit masiv universitar. Burimet e viteve 1976-1989 e paraqesin atë si aktivitet që mund të organizohej me lehtësi nga fakultetet, në hapësira të ndryshme të kryeqytetit dhe me pjesëmarrje të madhe studentësh. Për nder të festave të nëntorit 1976 u zhvillua një kros masiv me pjesëmarrjen e të gjitha fakulteteve të Universitetit të Tiranës. Dy vjet më pas, në tetor 1978, kroset e vjeshtës u organizuan nga Inxhinieria, Ekonomia, Mjekësia dhe Shkencat e Natyrës në kodrat e liqenit artificial, para godinës së universitetit, tek konviktet dhe në terrene të hapura pranë fakulteteve. Vetë shpërndarja e vendeve të zhvillimit tregon se krosi mundësonte një shtrirje të decentralizuar të sportit, pa pasur nevojë për një infrastrukturë të vetme qendrore. Distancat – 800 metra për vajza dhe 1500 metra për djem – dëshmojnë një standardizim minimal të garës, ndërsa shifra prej rreth 1800 pjesëmarrësish, nga të cilët 800 vajza dhe 1000 djem, e bën krosin një nga veprimtaritë më të gjera të regjistruara në burimet e kësaj periudhe[307].

---

[305] Nuredin Çeçi dhe Agim Tafili, "Larmi aktivitetesh fizkulturore e sportive të rinisë studenteske," *Studenti*, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, f. 8. "Ekskursione kalitëse të studentëve në Dajt," *Studenti*, nr. 1 (379), 19 janar 1979, f. 8. Arjana Nura dhe Hysen Ruspi, "Në Dajt," *Studenti*, nr. 5 (424), 13 mars 1981, f. 8.

[306] "Aktivitet i gjerë sportiv," *Studenti*, nr. 14 (373), 20 tetor 1978, f. 8. Sokol Terihati, "Aktivitete të larmishme," *Studenti*, nr. 15 (512), 11 tetor 1985, f. 7. "Këto ditë në Universitet," *Studenti*, nr. 18 (593), 9 nëntor 1989, f. 1-2.

[307] Hekuran Delia, "Zotime dhe aktivitete të rinisë së kryeqytetit," *Zëri i Rinisë*, nr. 92 (2999), 17 nëntor 1976, f. 4. Aktivitet i gjerë sportiv.", f. 8. Çeçi dhe Tafili, "Larmi aktivitetesh fizkulturore.", f. 8.

Kampi informativ i burimeve të vitit 1978 lejon edhe një vështrim mbi mënyrën e vlerësimit të rezultateve. Në krosin e zhvilluar më 9 nëntor në bulevardin "Dëshmorët e Kombit", për vajza si ekipe dolën fituese Histori-Filologjia, Ekonomia dhe Mjekësia; për djemtë fituan Gjeologji-Miniera, Mjekësia dhe Inxhinieria. Si individë, fituesve iu dhanë kupa, fletënderime dhe diploma. Ky lloj shpërblimi ka peshë interpretative. Ai tregon se krosi, ndonëse ishte një sport masiv dhe relativisht i thjeshtë për t'u organizuar, prodhonte të njëjtët mekanizma simbolikë dallimi që vërehen te spartakiadat, si renditja e fakulteteve, dallimi individual, përforcimi i prestigjit dhe nxitja e pjesëmarrjes së mëtejshme. Pra, masiviteti nuk e përjashtonte konkurrencën; përkundrazi, masiviteti dhe konkurrenca ushqenin njëri-tjetrin. Sa më i gjerë aktiviteti, aq më e vlefshme bëhej dallimi për ekipet dhe individët e spikatur[308].

Megjithatë, burimet tregojnë edhe luhatje. Artikulli i vitit 1980 në "Studenti" vëren rënie në zhvillimin e aktiviteteve sportive në përgjithësi, sidomos të kroseve masive dhe të marshimeve në malin e Dajtit, duke e lidhur këtë me dobësi në organizimin e kohës së lirë dhe me faktin se jo pak studentë nuk ushtronin asnjë lloj sporti. Ky artikull është një nga burimet më të rëndësishme kritike të kohës, sepse na lejon të shmangim një pamje tepër lineare të zhvillimit. Sporti universitar nuk ishte vetëm histori suksesesh dhe mobilizimesh; ai njihte edhe stanjacione, lodhje organizative dhe problematika pjesëmarrjeje. Por po aq e rëndësishme është se në burime shfaqet një përpjekje për rindezjen e kësaj veprimtarie. Në shkurt 1984, në krosin sportiv dimëror të Tiranës morën pjesë 17 mijë të rinj e të reja, ndër ta edhe të rinj nga shkollat e larta. Në mars 1988 u çel në Universitet kampionati i veprimtarive në natyrë, me garë demonstrimi në bulevardin "Dëshmorët e Kombit" dhe me gara të mëtejshme në disiplinat e atletikës, gjimnastikës etj. Në maj 1989 u zhvillua maratona e parë e Tiranës me rreth 20 mijë pjesëmarrës, ku përfshiheshin edhe studentë. Kjo seri ngjarjesh tregon se sportet e natyrës dhe të vrapimit mbetën gjatë gjithë periudhës instrumente të preferuara për mobilizimin masiv të rinisë studentore.[309]

Në repertorin e sporteve universitare, basketbolli, volejbolli dhe futbolli zënë një vend të qëndrueshëm që nga kalendari i vitit 1957 e deri në fund të viteve 1980. Që në dokumentin themelor të vitit 1957, basketbolli parashikohej me ndeshje miqësore, kampionatin e universitetit dhe pjesëmarrje në kampionatin kombëtar të kategorisë së dytë; futbolli me ndeshje miqësore, kampionatin e universitetit dhe kampionatin lokal të Tiranës; volejbolli me ndeshje miqësore, kampionat universitar dhe vazhdimësi në kategori kombëtare. Kjo është e rëndësishme sepse tregon se sportet e lojës ishin menduar si ura lidhëse ndërmjet sportit të brendshëm universitar dhe rrjetit të gjerë

---

[308] Ermal Blerimi, "Aktivitete sportive të rinisë studenteske," *Studenti*, nr. 16 (375), 17 nëntor 1978, f. 8.

[309] Serafin Orgocka, "Më shumë aktivitete masive sportive për gjallërimin e jetës së rinisë në kohën e lirë," *Studenti*, nr. 20 (418), 5 dhjetor 1980, f. 8. "17 mijë të rinj e të reja të kryeqytetit në krosin sportiv dimëror," *Zëri i Rinisë*, nr. 9, 1 shkurt 1984, f. 4. B. Qylafku, "U hap kampionati i vrapimeve në natyrë," *Studenti*, nr. 5 (556), 3 mars 1988, f. 7. "Filloi kampionati i veprimtarive në natyrë," *Zëri i Rinisë*, nr. 17 (4113), 2 mars 1988, f. 1, 4. Albana Gribo, "Maratona e parë e Tiranës," *Zëri i Rinisë*, nr. 43 (4243), 31 maj 1989, f. 1.

garues jashtë universitetit. Në vitin 1963, nga materiali kritik i "Zërit të Rinisë", del se universiteti kishte përfaqësim edhe në aktivitetet ndërkombëtare të sporteve si atletika, volejbolli, basketbolli dhe gjimnastika, por rezultatet nuk ishin gjithmonë në nivelin e kërkuar. Pikërisht këto lëkundje të performancës e bëjnë të qartë se universiteti e kuptonte sportin e lojës njëkohësisht si detyrë masive dhe si sfidë cilësore[310].

Shkrimi i "Studentit" mbi "Java sportive" në vitin 1974 konfirmon se volejbolli dhe basketbolli vazhdonin të ishin fusha të gjalla aktivizimi nëpër fakultete. Lidhja e tyre me javë sportive, me veprimtari të përqendruara në fakultete të caktuara dhe me raportime të posaçme në shtypin universitar tregon se këto sporte kishin një bazë të qëndrueshme studentore. Ndryshe nga alpinizmi dhe krosi, të cilat favorizonin pjesëmarrjen e gjerë dhe përdorimin e hapësirës natyrore, basketbolli e volejbolli kërkonin një nivel më të lartë organizimi teknik, orare stërvitore, fusha të përshtatshme dhe, në shumë raste, drejtim më të specializuar. Pikërisht për këtë arsye, prania e tyre e vazhdueshme në burime është domethënëse. Pavarësisht kufizimeve, universiteti i ruajti ato si sporte të domosdoshme të jetës së tij sportive[311].

Një dëshmi e qartë për këtë vijimësi është materiali i vitit 1985 "Aktivitete të larmishme", ku përshkruhen veprimtaritë e organizuara nga katedra e fizkulturës. Për volejbollin e vajzave, fakultetet ndaheshin në dy grupe. Në grupin A merrnin pjesë Fakulteti i Ekonomisë, Fakulteti i Shkencave Politike-Juridike dhe Fakulteti i Histori-Filologjisë, ndërsa në grupin B Fakulteti i Mjekësisë, Fakulteti i Inxhinierisë Mekanike-Elektrike, Fakulteti i Shkencave të Natyrës dhe Fakulteti i Inxhinierisë së Ndërtimit. Në përfundim, vendin e parë e zuri Ekonomia, e pasuar nga Mjekësia dhe Histori-Filologjia. Në basketbollin e djemve, po ashtu i ndarë në grupe, vendin e parë e mori Inxhinieria Mekanike-Elektrike. Ky burim është i rëndësishëm jo vetëm për renditjet, por sepse dëshmon se në mesin e viteve 1980 sportet e lojës vazhdonin të organizoheshin sipas logjikës së fakultetit, të grupit dhe të kampionatit të brendshëm. Pra, ndryshe nga ideja e një sporti vetëm ceremonial, këto veprimtari dëshmojnë ekzistencën e një jete konkurruese universitare relativisht të strukturuar[312].

Futbolli, për nga ana tjetër, paraqitet në burime si sporti më tradicional dhe më i ndjekur. Kupa e Rinisë në futboll ishte bërë, sipas shtypit, veprimtari tradicionale e studentëve. Në vitin 1975, për nder të festave të nëntorit dhe të Konferencës XIX të Rinisë së Universitetit, aktiviteti mori një shtrirje më të gjerë, duke përfshirë përveç fakulteteve edhe Shkollën e Bashkuar "Enver Hoxha", Shkollën e Lartë të MPB dhe ekipin e dytë të "Shkëndisë". Organizimi në dy grupe, niveli i përshkruar si i mirë i ndeshjeve dhe finalja ndërmjet Shkollës së Lartë të MP të Brendshme dhe skuadrës së IKF tregojnë se futbolli kishte kapacitet më të madh se sportet e tjera për të krijuar konkurencë të gjerë ndërinstitucionale. Në vitin 1978 kjo kupë riorganizohet në bashkëpunim me BFSSH të shkollave të larta, me pjesëmarrjen e fakulteteve të

[310] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 6–7, "Kalendari sportiv i Universitetit Shtetëror të Tiranës". "Si të pajtohemi me këtë gjendje," *Zëri i Rinisë*, nr. 40 (1509), 22 maj 1963, f. 1, 3.

[311] Spiro Belkovi, "Java sportive," *Studenti*, nr. 17 (280), 2 maj 1974, f. 8.

[312] Sokol Terihati, "Aktivitete të larmishme," *Studenti*, nr. 15 (512), 11 tetor 1985, f. 7.

Universitetit të Tiranës dhe Institutit të Lartë të Arteve. Ndeshjet e para, kalendari, ritmi i zhvillimit dhe shpallja e Inxhinierisë si fituese e kupës tregojnë një vijimësi të fortë të futbollit si sport popullor në mjedisin universitar. Futbolli, në këto burime, del si sporti që arrin të ndërthurë më së miri masivitetin studentor me logjikën e turneut, grupit dhe finales[313].

Sporti universitar nuk mund të kuptohet vetëm nëpërmjet sporteve të mëdha të lojës ose veprimtarive masive. Burimet tregojnë se edhe sportet e sallës, të përqendrimit dhe të saktësisë kishin vend të qëndrueshëm. Një shembull shumë i qartë jepet nga shkrimi "Sport" i botuar në mars 1971, ku përshkruhen kampionatet e shahut dhe ping-pongut të Fakultetit të Historisë e Filologjisë, të zhvilluara në kuadër të kalendarit të aktiviteteve jashtëshkollore për 30-vjetorin e PPSH-së dhe të BRPSH-së. Në kampionatin e shahut u aktivizuan më shumë se 30 studentë, ndërsa në ping-pong më shumë se 40. Burimi thekson se këto ndeshje u ndoqën nga shumë amatorë, gjë që tregon se sportet e sallës krijonin një publik më vete dhe përbënin pjesë të jetës kolektive studentore. Po ky material vëren se pjesëmarrja e vajzave ishte e pakët dhe se ato zhvilluan vetëm ndeshje demonstrative. Kjo hollësi është e rëndësishme, sepse zbulon një asimetri gjinore brenda vetë sportit universitar. Edhe aty ku format organizative ekzistonin, pjesëmarrja nuk ishte domosdoshmërisht e barabartë[314].

Dëshmitë e vitit 1963 tregojnë se studentët e universitetit dilnin në pah edhe në shah dhe ping-pong në rang më të gjerë se fakulteti. Artikulli kritik "Si të pajtohemi me këtë gjendje" përmend daljen kampion republike të një studenti të Shkencave të Natyrës në shah, si edhe spikatjen e një studenti të Inxhinierisë në ping-pong. Në të njëjtin material jepen edhe rezultate të ekipeve të meshkujve në atletikë, volejboll, basketboll e gjimnastikë. Edhe pse artikulli ka ton kritik dhe nënkupton se gjendja nuk është e kënaqshme, vetë fakti që burimi raporton për këto rezultate tregon se sporti universitar kishte krijuar figura studentore me profil të njohur në disa sporte. Kjo do të thotë se, përtej masivitetit, universiteti vazhdonte të prodhonte edhe individë e ekipe që mund të përfaqësoheshin në nivele më të larta konkurrimi. Pra, sportet "e vogla" nuk ishin aspak anësore; ato ishin pjesë e rëndësishme e identitetit shumëformësh të sportit universitar[315].

Edhe qitja zë një vend të veçantë në burimet e kohës, sepse e lidh drejtpërdrejt sportin me dimensionin e përgatitjes fiziko-ushtarake. Qitja përmendet në Spartakiadën e 10-të të vitit 1966, gjë që dëshmon një prani të hershme në repertorin universitar. Më pas, në janar 1979, gazeta "Studenti" raporton për kampionatin e qitjes ku morën pjesë shtatë fakultete, secili i përfaqësuar nga dhjetë individë – pesë djem e pesë vajza. Në renditjen fakultative për vajza vendin e parë e mori Inxhinieria, të dytin Histori-Filologjia dhe të tretin Ekonomia. Vetë struktura e kampionatit tregon se qitja nuk

[313] "Kupa e Rinisë në Futboll," *Studenti*, nr. 18 (316), 22 nëntor 1975, f. 7. Tomson Neviri, "Kupa e Rinisë në futboll arriti në finale," *Studenti*, nr. 20 (318), 20 dhjetor 1975, f. 8. "Kalendari i ndeshjeve të kupës së futbollit për nder të fushatës për dhënie llogari e zgjedhjet e reja në Parti," *Studenti*, nr. 2 (361), 10 shkurt 1978, f. 8. "Filluan ndeshjet kupës së futbollit," *Studenti*, nr. 3 (362), 24 shkurt 1978, f. 8. Radon Manzai, "Duke ndjekur ndeshjet e kupës së futbollit," *Studenti*, nr. 7 (366), 21 prill 1978, f. 8.

[314] M. Papadhopulli, "Sport," *Studenti*, nr. 7 (148), 4 mars 1971, f. 4.

[315] "Si të pajtohemi me këtë gjendje," *Zëri i Rinisë*, nr. 40 (1509), 22 maj 1963, f. 1, 3.

paraqitej si veprimtari e mbyllur specialistësh, por si sport i organizueshëm edhe në shkallë fakulteti, me kontingjente të përcaktuara numerikisht. Më 1985, po sipas "Studentit", qitja për vajza përfshihej sërish në paketën e aktiviteteve të katedrës së fizkulturës. Kjo vazhdimësi është domethënëse. Qitja mbeti pjesë e sportit universitar si disiplinë që ndërthurte performancën individuale me logjikën e formimit të gatishmërisë, duke e vendosur sportin në lidhje të drejtpërdrejtë me kërkesat e kohës për përgatitje fizike dhe ushtarake[316].

Në të njëjtën familje të praktikave të përditshme trupore mund të përfshihet edhe fizkultura e mëngjesit. Një artikull i fundvitit 1978 ngre pyetjen kritike "Përse ky qëndrim ndaj fizkulturës së mëngjesit?", duke vënë në dukje se kjo formë e ushtrimit të përditshëm nuk po realizohej me ritmin dhe masivitetin e kërkuar. Në 1979, konferenca e BFSSH të shkollave të larta rikthehet te e njëjta logjikë kur flet për domosdoshmërinë e zgjerimit të kulturës fizike e sportit si mjet për shëndetin, punën dhe mbrojtjen dhe kur radhit mes aktiviteteve të rëndësishme kroset, ekskursionet, marshimet turistike, ngjitjet malore, sportin e qitjes dhe lojërat popullore. Të dy burimet, kur lexohen së bashku, tregojnë se universiteti nuk synonte vetëm organizimin e eventeve të mëdha, por edhe krijimin e zakoneve të përditshme trupore. Megjithatë, vështirësia për ta bërë fizkulturën e mëngjesit një praktikë të rregullt tregon edhe kufijtë e këtij synimi. Jo çdo formë e sportit mund të përkthehej lehtë në sjellje të përditshme studentore[317].

Atletika është një rast veçanërisht interesant, sepse burimet e kohës njëherazi dëshmojnë prani të saj dhe problematika serioze në zhvillim. Që në kalendarin e vitit 1957, atletika e lehtë paraqitet si një nga sportet kryesore, me kampionate fakulteti, kampionat universiteti dhe lidhje me kampionatin kombëtar. Më 1963, artikulli kritik i "Zërit të Rinisë" raporton për spikatje individuale në kërcimin së larti dhe për pjesëmarrje të ekipit universitar në aktivitetet ndërkombëtare. Në vitin 1970, gazeta "Studenti" njofton krijimin për herë të parë të ekipit të të rejave atlete, të përbërë nga studente të degëve të ndryshme si Gjuhë-Letërsia, Historia-Gjeografia dhe Shkencat e Natyrës. Nga vetë formulimi i burimit kuptohet se krijimi i këtij ekipi shihej si risi e rëndësishme dhe si shenjë e zgjerimit të pjesëmarrjes së vajzave në atletikë. Pra, në planin programor dhe simbolik, atletika kishte një vend të rëndësishëm në sportin universitar[318].

---

[316] Agim Tafili, "Arritje të mira të studentëve tanë në sportin e qitjes," *Studenti*, nr. 1 (379), 19 janar 1979, f. 8. Sokol Terihati, "Aktivitete të larmishme," *Studenti*, nr. 15 (512), 11 tetor 1985, f. 7. "Spartakiada e 10-të e klubit sportiv të Universitetit," *Zëri i Rinisë*, nr. 93 (1883), 19 nëntor 1966, f. 2.

[317] "Vëzhgim: Përse ky qëndrim ndaj fizkulturës së mëngjesit?," *Studenti*, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, f. 3. "Zhvilloi punimet konferenca e BFSSH të shkollave të larta. Mbi zbatimin e detyrave për zhvillimin masiv e cilësor të kulturës fizike e sporteve me rininë studenteske," *Studenti*, nr. 7 (385), 13 prill 1979, f. 1, 8.

[318] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 6–7, "Kalendari sportiv i Universitetit Shtetëror të Tiranës". "Si të pajtohemi me këtë gjendje," *Zëri i Rinisë*, nr. 40 (1509), 22 maj 1963, f. 1, 3. "U krijua për herë të parë ekipi i të rejave atlete," *Studenti*, nr. 9 (112), 12 mars 1970, f. 3.

Megjithatë, burimi më kritik i kohës është vëzhgimi i "Sportit Popullor" i janarit 1981, me titullin domethënës "Pse nuk ka ekipe atletike 'Studenti'?". Vetë pyetja nënkupton ekzistencën e një paradoksi. Universiteti kishte studentë të aftë në atletikë, por nën fanellën e klubit "Studenti" nuk funksiononin ekipe të mirëfillta atletike. Sipas arsyetimit të artikullit, një ndër shkaqet lidhej me faktin se atletët e kualifikuar që vinin në universitet vazhdonin të aktivizoheshin me klubet ku kishin qenë më parë. Kjo dobësonte klubin universitar dhe e bënte të vështirë krijimin e një identiteti të qëndrueshëm atletik brenda universitetit. Kjo dëshmi është thelbësore, sepse tregon se sporti universitar nuk zhvillohej në vakum. Ai ndikohej nga rrjeti i klubeve të qytetit dhe nga mekanizmat e transferimit ose mos-transferimit të sportistëve. Rasti i atletikës na tregon se jo gjithmonë prania e studentëve sportistë përkthehej automatikisht në forcim të sportit universitar. Mes universitetit si institucion arsimor dhe klubit "Studenti" si njësi sportive ekzistonin edhe hendekë bashkëpunimi[319].

Në këtë kuptim, atletika bën të dukshëm një tipar më të gjerë të sportit universitar, mospërputhjen e herëpashershme ndërmjet synimit për masivizim dhe nevojës për cilësi të lartë sportive. Krosi universitar, për shembull, arrinte të përfshinte me mijëra studentë, por kjo nuk do të thoshte domosdoshmërish se universiteti arrinte të formonte ekipe të specializuara atletike me profil garues të qëndrueshëm. Po kështu, njoftimi për krijimin e ekipit të parë të vajzave atlete kishte vlerë simbolike dhe organizative, por nga burimet e mëvonshme del se kjo vijimësi nuk u konsolidua plotësisht. Kështu, historia e atletikës në kushtet universitare del si histori e një fushe të rëndësishme, por të brishtë, ku angazhimi masiv dhe suksesi sporadik nuk mjaftonin për të krijuar gjithmonë një strukturë të qëndrueshme klubore[320].

Dokumentacioni i kohës mundëson gjithashtu një analizë gjinore të sportit universitar. Që në kalendarin e vitit 1957, spartakiadat parashikoheshin të organizuara veçmas për meshkuj dhe femra, me kupa të ndara dhe me programe të përcaktuara qartë për përfshirjen e vajzave. Në Spartakiadën e parë të universitetit, femrat garonin në atletikë, gjimnastikë, volejboll, basketboll, ping-pong dhe shah, ndërsa renditja e fakulteteve dëshmonte se pjesëmarrja e tyre ishte e organizuar dhe konkurruese. Më 1968, "Zëri i Rinisë" e përkufizon spartakiadën kombëtare të të rejave si aksion të madh politik, çka tregon se prania sportive e vajzave në shkollat e larta kishte edhe peshë simbolike të veçantë. Në vitin 1973, në spartakiadën e të rejave universitare, të cituar në literaturën e brendshme që mbështetet në po këto organe shtypi, përfaqësohen të gjitha fakultetet e universitetit dhe institutet përkatëse, gjë që tregon vazhdimësi të fortë të organizimit të sportit të vajzave në shkollat e larta. Edhe veprimtari të mëvonshme si volejbolli i vajzave, qitja me pjesëmarrje të vajzave dhe kroset me qindra studente e konfirmojnë se pjesëmarrja femërore ishte komponent real i sportit universitar, jo thjesht zbukurim ceremonial[321].

---

[319] "Vëzhgim: Pse nuk ka ekipe atletike 'Studenti'," *Sporti Popullor*, 27 janar 1981, f. 2.

[320] "U krijua për herë të parë ekipi i të rejave atlete," *Studenti*, nr. 9 (112), 12 mars 1970, f. 3. "Vëzhgim: Përse ky qëndrim ndaj fizkulturës së mëngjesit?," f. 3. Serafin Orgocka, "Më shumë aktivitete masive sportive për gjallërimin e jetës së rinisë në kohën e lirë," *Studenti*, nr. 20 (418), 5 dhjetor 1980, f. 8.

[321] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 6–7, "Kalendari sportiv i Universitetit Shtetëror të Tiranës". Kiço Dhales, "Spartakiada kombëtare e të rejave, aksion i madh

Megjithatë, burimet nuk japin një pamje tërësisht të barabartë. Në kampionatet e shahut dhe ping-pongut të vitit 1971 te Histori-Filologjia, pjesëmarrja e vajzave cilësohet e pakët dhe kufizohet në ndeshje demonstrative. Kjo tregon se prania e tyre nuk ishte njësoj e fortë në çdo sport. Nga ana tjetër, në krosin e vitit 1978 pjesëmarrja e 800 vajzave është mjaft domethënëse, ndërsa në volejbollin e vitit 1985 ato paraqiten të organizuara në grupe fakultetesh dhe në renditje fituese. Pra, dimensioni gjinor i sportit universitar shfaqet i dyfishtë. Nga njëra anë, universiteti punonte qartë për ta përfshirë studenten në veprimtari sportive masive dhe konkurruese; nga ana tjetër, intensiteti i pjesëmarrjes së saj mbetej i ndryshëm sipas disiplinave sportive. Kjo pabarazi relative është një nga tiparet më të rëndësishme që na lejojnë të kuptojmë sportin universitar jo si një fushë homogjene, por si një terren ku politikat e përfshirjes dhe praktikat reale nuk përputheshin gjithmonë plotësisht[322].

Një aspekt që del shumë qartë nga burimet e kohës është se sporti universitar konceptohej edhe si mënyrë për të organizuar kohën e lirë të studentëve. Kjo shihet me forcë sidomos në konferencën e BFSSH të shkollave të larta, të pasqyruar në "Studenti" në prill 1979. Në këtë material thuhet se kultura fizike dhe sportet po kuptoheshin si mjete të rëndësishme të edukimit komunist e revolucionar, si mjete për forcimin e shëndetit dhe për rritjen e aftësive për punë e mbrojtje. Po aq e rëndësishme është lista e veprimtarive që artikulli veçon si të suksesshme, kroset, ekskursionet, marshimet turistike, ngjitjet malore, qitjen, lojërat popullore, si edhe ndeshjet dhe garat në disiplina të ndryshme sportive. Këtu del qartë një konceptim i gjerë i sportit, ku përfshihen jo vetëm garat e mirëfillta, por edhe forma të gjallërimit të jetës së rinisë studentore. Pra, sporti paraqitet si mënyrë për ta mbushur kohën e lirë me përmbajtje të organizuar, kolektive dhe të dobishme, duke shmangur pasivitetin dhe duke krijuar tek studentët ritëm jete të rregulluar. Në këtë kuptim, sporti universitar ishte edhe një politikë e menaxhimit të kohës studentore[323].

Ky kuptim del akoma më qartë në artikullin e dhjetorit 1980 "Më shumë aktivitete masive sportive për gjallërimin e jetës së rinisë në kohën e lirë". Shkrimi thekson se një nga problemet që duhet të ketë gjithmonë parasysh organizata e rinisë është përfshirja e rinisë në mënyrë sa më të kulturuar i kohës së lirë. Autori vëren se, ndonëse shumë studentë ndjekin me interes veprimtaritë sportive, jo pak prej tyre mbeten më shumë spektatorë sesa pjesëmarrës. Ky konstatim është me vlerë të veçantë, sepse tregon vetëdijen e kohës se sporti masiv nuk funksiononte vetëm me programe e kalendarë; ai kërkonte shtysë të vazhdueshme organizative dhe bindje individuale. Në artikull thuhet haptas se disa komitete rinie dhe këshilla sportivë nuk mjaftohen vetëm me kalendarin, por duhet të organizojnë edhe aktivitete brenda fakulteteve, midis degëve ose midis

politik," *Zëri i Rinisë*, nr. 35, 1 maj 1968, f. 5. Sokol Terihati, "Aktivitete të larmishme," *Studenti*, nr. 15 (512), 11 tetor 1985, f. 7.

[322] M. Papadhopulli, "Sport," *Studenti*, nr. 7 (148), 4 mars 1971, f. 4. "Larmi aktivitetesh fizkulturore e sportive të rinisë studenteske," *Studenti*, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, f. 8. Ermal Blerimi, "Aktivitete sportive të rinisë studenteske," *Studenti*, nr. 16 (375), 17 nëntor 1978, f. 8.

[323] "Zhvilloi punimet konferenca e BFSSH të shkollave të larta. Mbi zbatimin e detyrave për zhvillimin masiv e cilësor të kulturës fizike e sporteve me rininë studenteske," *Studenti*, nr. 7 (385), 13 prill 1979, f. 1, 8.

kurseve, në mënyrë që rinia të mos mbetet "në vendnumëro". Kjo kritikë e brendshme na lejon të kuptojmë se sporti universitar ishte edhe fushë debati, vetëkritike dhe kërkese për përmirësim. Suksesi i tij varej jo vetëm nga prania e aktiviteteve të mëdha, por nga aftësia për ta bërë praktikën sportive një përvojë të zakonshme të javës studentore[324].

Nga kjo pikëpamje, burimet e kohës dëshmojnë vazhdimisht për pabarazi dhe ritme të ndryshme ndërmjet fakulteteve. Disa burime vlerësojnë fakultete të caktuara si më të dalluara në ekskursione, në krose, në volejboll apo në basketboll; burime të tjera vënë në dukje mosparaqitjen e disa fakulteteve në stafeta, moskryerjen e ekskursioneve sipas grafikut ose zbatimin e pamjaftueshëm të fizkulturës së mëngjesit. Kjo do të thotë se "sporti universitar" nuk duhet kuptuar si realitet i barabartë në të gjitha njësitë e universitetit. Ai ishte më i konsoliduar aty ku bashkëvepronin disa faktorë, interesi i studentëve, roli aktiv i pedagogëve të edukimit fizik, kujdesi i organizatave rinore dhe ekzistenca e një tradite të qëndrueshme fakulteti. Aty ku këta faktorë mungonin, veprimtaria sportive zbehej. Ky dallim i brendshëm është thelbësor për analizën historike, sepse tregon se sporti nuk u zhvillua në mënyrë lineare e uniforme, por nëpërmjet bërthamash aktive, momenteve të mobilizimit të fortë dhe hapësirave ku kërkesat zyrtare ndesheshin me zbatim të dobët. Vetë shtypi universitar, duke i bërë publike këto dallime, funksiononte si instrument presioni moral mbi fakultetet që mbeteshin pas[325].

Po aq i rëndësishëm është fakti se sporti universitar shoqërohej me një gjuhë të posaçme vlerësimi publik. Në faqet e gazetave "Studenti", "Universiteti" dhe "Zëri i Rinisë" ndeshim një seri formulash të përsëritura, si "u dallua", "u mobilizua", "u paraqit mirë", "nuk e ndjeu përgjegjësinë", "nuk u paraqit", "u zhvillua me sukses" dhe "lypset më shumë punë". Kjo do të thotë se sporti ishte një fushë ku universiteti prodhonte vazhdimisht gjykime mbi vullnetin, mobilizimin, seriozitetin dhe ndjenjën e përgjegjësisë kolektive. Në këtë prizëm, vlera e sportit nuk matej vetëm me rezultatin teknik, por edhe me aftësinë për t'u organizuar, për të respektuar grafikun, për të marrë pjesë në kohë, për të mbajtur gjallë frymën e kolektivit dhe për ta lidhur aktivitetin fizik me imazhin publik të fakultetit. Kështu, sporti universitar ishte jo vetëm fushë stërvitjeje fizike, por edhe një shkollë e sjelljes institucionale. Ai mësonte mënyra paraqitjeje, hierarki vlerash dhe standarde të asaj që quhej angazhim i denjë studentor[326].

---

[324] Serafin Orgocka, "Më shumë aktivitete masive sportive për gjallërimin e jetës së rinisë në kohën e lirë," *Studenti*, nr. 20 (418), 5 dhjetor 1980, f. 8.

[325] "Larmi aktivitetesh fizkulturore e sportive të rinisë studenteske," *Studenti*, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, f. 8. "Vëzhgim: Përse ky qëndrim ndaj fizkulturës së mëngjesit?," *Studenti*, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, f. 3. "Kronikë sportive, Stafetë në kryeqytet," *Universiteti*, nr. 6 (27), 28 nëntor 1960, f. 2.

[326] Serafin Orgocka, "Më shumë aktivitete masive sportive për gjallërimin e jetës së rinisë në kohën e lirë," *Studenti*, nr. 20 (418), 5 dhjetor 1980, f. 8; "Zhvilloi punimet konferenca e BFSSH të shkollave të larta. Mbi zbatimin e detyrave për zhvillimin masiv e cilësor të kulturës fizike e sporteve me rininë studenteske," *Studenti*, nr. 7 (385), 13 prill 1979, f. 1, 8; Prof. Osman Kraja, "Burim i madh frymëzimi," *Studenti*, nr. 3 (480), 17 shkurt 1984, f. 1.

Një tregues i rëndësishëm i këtij bashkimi ndërmjet sportit dhe identitetit akademik është edhe gjuha me të cilën paraqiten manifestimet e mëdha, sidomos ato që bashkojnë "shkencë", "praktikë" dhe "kalitje". Vetë titulli i manifestimit të madh fizkulturor të vitit 1979 – "Shkencë-praktikë-kalitje" – është shumë kuptimplotë. Ai nuk vendos sportin përballë jetës akademike, por e fut atë në të njëjtën matricë me procesin mësimor dhe me praktikën formuese. Kjo logjikë shfaqet edhe në tekstin e rektorit të vitit 1984, ku universiteti paraqitet si institucion që duhet ta kthejë vitin jubilar në një vit mobilizimi për realizimin me sukses të detyrave që i ngarkohen. Në këto burime, sporti nuk është "jashtë" universitetit; ai është një nga format përmes të cilave universiteti e paraqet veten si institucion formues në kuptimin më të gjerë të fjalës. Prandaj, analiza e sportit universitar nuk mund të kufizohet në inventarizimin e disiplinave. Ajo duhet të marrë parasysh edhe mënyrën se si sporti integrohet në vetë konceptin e universitetit si hapësirë edukimi, mobilizimi dhe vetëpërfaqësimi publik[327].

Një element tjetër që del në pah nga burimet e kohës është roli i ndërmjetëm i pedagogëve të edukimit fizik dhe i strukturave të rinisë në zhvillimin konkret të sportit universitar. Materiali i shtatorit 1979 për manifestimin e madh fizkulturor përmend posaçërisht emra pedagogësh që kishin punuar për përgatitjen e kuadrateve dhe ushtrimeve. Edhe shkrime të tjera të "Studentit" i lidhin arritjet sportive me aktivizimin e komiteteve të rinisë, këshillave sportivë dhe pedagogëve përkatës. Kjo tregon se sporti universitar nuk mbështetej vetëm mbi entuziazmin spontan të studentëve. Ai kërkonte figura ndërmjetëse, të afta të përkthenin direktivat e përgjithshme në planifikim, stërvitje, grumbullim dhe drejtim konkret. Në këtë kuptim, sporti universitar është edhe histori e një pune organizative të përditshme, e cila rrallë duket në renditjet finale, por pa të cilën spartakiadat, ekskursionet, kupat e futbollit dhe manifestimet fizkulturore nuk do të mund të zhvilloheshin. Vetë publiciteti që u jepej këtyre figurave në shtyp tregon se suksesi sportiv shihej si rezultat i bashkëveprimit midis studentëve, pedagogëve dhe organizatave rinore[328].

Po kështu, nga burimet e kohës del se sporti universitar lëvizte vazhdimisht midis dy poleve. Nga njëra anë qëndronin ngjarjet e mëdha dhe të dukshme, si spartakiadat, parakalimet, manifestimet dhe kupat; nga ana tjetër, praktikat e vogla, por të domosdoshme, si stërvitja e rregullt, fizkultura e mëngjesit, respektimi i grafikëve, mbajtja gjallë e ekipeve dhe ruajtja e interesit të përditshëm. Shumë nga vështirësitë e evidentuara në shtyp burojnë pikërisht nga hendeku mes këtyre dy niveleve. Universiteti arrinte të mobilizonte mijëra studentë në disa data kyçe, por kishte më shumë vështirësi për ta bërë sportin pjesë të ritmit të zakonshëm të përditshmërisë studentore. Pikërisht ky hendek shpjegon pse, në të njëjtën kohë, burimet mund të flasin për marshime me 2000 apo 2500 pjesëmarrës dhe, njëherazi, për rënie të aktiviteteve masive, moskryerje të ekskursioneve ose mungesë të ekipeve atletike. Për historianin,

[327] "Manifestimi i madh fizkulturor - aksion i rëndësishëm i organizatave të Rinisë," *Studenti*, 21 shtator 1979, f. 8; Prof. Osman Kraja, "Burim i madh frymëzimi," *Studenti*, nr. 3 (480), 17 shkurt 1984, f. 1.

[328] "Manifestimi i madh fizkulturor - aksion i rëndësishëm i organizatave të Rinisë," *Studenti*, 21 shtator 1979, f. 8; Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.16-17, shkresa nr. 285/1, datë 25 mars 1974, drejtuar fakulteteve.

kjo përbën një nga gjetjet më të rëndësishme. Sporti universitar ishte i fuqishëm si kulturë mobilizimi, por jo gjithmonë i njëtrajtshëm në kapacitetin e tij për t'u shndërruar në praktikë të përditshme dhe të barabartë në të gjitha fakultetet[329].

Në këtë panoramë, është domethënës fakti se pothuajse çdo sport i dokumentuar në burime shfaqet i lidhur me një formë të caktuar kolektiviteti, si fakulteti, kursi, grupi sportiv, kuadrati i parakalimit, ekipi i kupës, grupi alpinistik ose kontingjenti i qitjes. Studenti sportist nuk del pothuajse kurrë si figurë e shkëputur nga kolektivi i vet. Edhe kur vlerësohen individë, ata vlerësohen si përfaqësues të një fakulteti ose të një ekipi. Kjo është një shenjë tjetër se sporti universitar shërbente mbi të gjitha për të prodhuar përkatësi, hierarki dhe frymë kolektive[330].

Nëse të gjitha burimet e kohës shihen si një korpus i vetëm, atëherë del qartë se sportet e zhvilluara në kushtet universitare kishin katër tipare themelore. Së pari, ato kishin një shtrirje të gjerë tipologjike, duke përfshirë atletikën, basketbollin, volejbollin, futbollin, gjimnastikën, shahun dhe pingpongun, por edhe alpinizmin, turizmin, marshimin, krosin, qitjen dhe fizkulturën e mëngjesit. Së dyti, ato mbështeteshin mbi një bazë të fortë organizative, e cila përfshinte kalendarë, kampionate fakulteti, spartakiada, kupa, prova, kuota dhe ndarje sipas grupeve. Së treti, ato ushtronin një funksion të dukshëm edukativ, ideologjik dhe shpesh fiziko-ushtarak, gjë që evidentohet si në dokumentacionin arkivor, ashtu edhe në gjuhën e përdorur nga shtypi i periudhës. Së katërti, sporti universitar shfaqte një karakter të lëkundshëm në aspektin cilësor, pasi në disa fusha prodhonte një masivitet të gjerë, ndërsa në të tjera, si atletika e specializuar, përballej me kufizime organizative dhe varësi nga klube të tjera. Pikërisht kjo bashkëjetesë mes shtrirjes së gjerë dhe vështirësive konkrete e bën sportin universitar një fushë komplekse dhe shumë domethënëse për historinë e universitetit[331].

Nga njëra anë, universiteti ia doli të krijonte një traditë të fortë të spartakiadave, të aktiviteteve në natyrë dhe të sporteve të lojës, duke mobilizuar herë pas here qindra e madje mijëra studentë. Alpinizmi dhe marshimi u shndërruan në forma të veçanta të identitetit sportiv universitar; krosi dhe parakalimet prodhuan modelin e sportit masiv; futbolli, volejbolli e basketbolli ruajtën vazhdimësinë e konkurrimit ndërfakultetor; sportet e sallës si shahu e ping-pongu ruajtën një publik dhe një traditë të vetën. Nga ana tjetër, dokumentet tregojnë se kjo fushë kërkonte mobilizim të vazhdueshëm dhe

[329] Serafin Orgocka, "Më shumë aktivitete masive sportive për gjallërimin e jetës së rinisë në kohën e lirë," *Studenti*, nr. 20 (418), 5 dhjetor 1980, f. 8; "Vëzhgim: Përse ky qëndrim ndaj fizkulturës së mëngjesit?," *Studenti*, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, f. 3.

[330] "Festë e sportistëve t'Universitetit, Zhvillohet ceremonia e mbylljes së spartakiadës," *Zëri i Rinisë Studenti*, nr. 39 (1083), 17 maj 1958, f. 1, 6; "Larmi aktivitetesh fizkulturore e sportive të rinisë studenteske," *Studenti*, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, f. 8; "Kupa e Rinisë në Futboll," *Studenti*, nr. 18 (316), 22 nëntor 1975, f. 7.

[331] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 6–7, "Kalendari sportiv i Universitetit Shtetëror të Tiranës". "Zhvilloi punimet konferenca e BFSSH të shkollave të larta. Mbi zbatimin e detyrave për zhvillimin masiv e cilësor të kulturës fizike e sporteve me rininë studenteske," *Studenti*, nr. 7 (385), 13 prill 1979, f. 1, 8. Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi nr. 514, viti 1973, dosja 19, f. 25, "Dërgimi i normave të Spartakiadës së 3-të Kombëtare," shkresa nr. 623 prot., datë 5.07.1973.

se jo çdo herë arrihej niveli i dëshiruar. Disa fakultete nuk i kryenin aktivitetet sipas grafikut; fizkultura e mëngjesit nuk ecte me ritmin e kërkuar; atletika nuk gjente gjithnjë një bazë të qëndrueshme klubore; pjesëmarrja e vajzave mbetej e pabarabartë sipas sporteve. Këto kufizime nuk e zbehin rëndësinë e sportit universitar; përkundrazi, e bëjnë atë më të kuptueshëm si proces real dhe jo si skemë ideale[332].

Prandaj, sportet e zhvilluara në kushtet universitare duhet të kuptohen si pjesë e një përvoje më të gjerë të jetës studentore në Shqipërinë socialiste. Ato krijuan kalendarë, rituale, konkurencë ndërfakultetore, përvojë kolektive, forma argëtimi dhe kalitjeje, por edhe hierarki simbolike, mobilizime publike dhe mekanizma disiplinues. Nëpërmjet tyre, universiteti prodhoi jo vetëm sportistë dhe ekipe, por edhe një model të caktuar studenti, aktiv, të organizuar, të përfshirë në kolektiv, fizikisht të kalitur dhe të aftë për të përfaqësuar publikisht institucionin e vet. Pikërisht për këtë arsye historia e sportit universitar nuk është një shtojcë dytësore e historisë së universitetit, por një pjesë thelbësore e saj[333].

2.4. Përfshirja e elementeve të përgatitjes ushtarake në programin e edukimit fizik

Dokumentacioni arkivor i viteve 1958-1986 tregon se përfshirja e elementeve të përgatitjes ushtarake në programin e edukimit fizik në Universitetin e Tiranës dhe, më gjerë, në shkollat e larta shqiptare, nuk ishte një masë kalimtare dhe as një shtesë e rastit në planin mësimor. Përkundrazi, ajo u konceptua si një proces i qëndrueshëm institucional, i mbështetur në urdhra, udhëzime, relacione, artikuj orientues të shtypit të kohës dhe në korrespondencën e drejtpërdrejtë ndërmjet universiteteve, Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës dhe Ministrisë së Mbrojtjes Popullore[334]. Në këtë kuptim, integrimi i përgatitjes ushtarake në edukimin fizik duhet parë si pjesë e një politike më të gjerë shtetërore, e cila synonte të prodhonte një tip studentor të aftë jo vetëm për përvetësimin e dijes dhe për kryerjen e punës prodhuese, por edhe për gatishmëri të vazhdueshme në funksion të mbrojtjes së vendit. Burimet e periudhës e përshkruajnë këtë objektiv me një fjalor të qartë. Edukimi fizik dhe ai ushtarak duhej të bashkëjetonin në mënyrë organike, si një komponent i vetëm, i vendosur në shërbim të edukimit "komunist e revolucionar" të rinisë shkollore dhe studentore[335].

---

[332] Serafin Orgocka, "Më shumë aktivitete masive sportive për gjallërimin e jetës së rinisë në kohën e lirë," *Studenti*, nr. 20 (418), 5 dhjetor 1980, f. 8; "Vëzhgim, pse nuk ka ekipe atletike 'Studenti'," *Sporti Popullor*, 27 janar 1981, f. 2; "Vëzhgim: Përse ky qëndrim ndaj fizkulturës së mëngjesit?," *Studenti*, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, f. 3.

[333] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 6–7, "Kalendari sportiv i Universitetit Shtetëror të Tiranës". "Zhvilloi punimet konferenca e BFSSH të shkollave të larta. Mbi zbatimin e detyrave për zhvillimin masiv e cilësor të kulturës fizike e sporteve me rininë studenteske," *Studenti*, nr. 7 (385), 13 prill 1979, f. 1, 8; "Këto ditë në Universitet," *Studenti*, nr. 18 (593), 9 nëntor 1989, f. 1.

[334] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1958, dosja nr. 62, f.1-2; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1958, dosja nr. 116, f.1-2; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1966, dosja nr. 27, f.1; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1986, dosja nr. 70, f.1-10.

[335] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1986, dosja nr. 70, f.6.

Ky proces pati tri faza kryesore. E para lidhet me institucionalizimin e përgatitjes luftarake si lëndë më vete në fund të viteve 1950, kur ajo u vendos si detyrim i mirëfilltë universitar. E dyta lidhet me kthesën e mesit të viteve 1960 dhe sidomos me revolucionarizimin e shkollës pas vitit 1968, kur përgatitja ushtarake nuk u mendua më thjesht si disiplinë e ndarë, por si element që duhej gërshetuar me edukimin fizik. E treta lidhet me kodifikimin e kësaj përvoje në vitet 1970-1980, kur bashkërendimi ndërmjet përgatitjes fizike dhe asaj ushtarake u shtri në program, në aktivitetin jashtëmësimor, në disiplinën e jetës studentore, në raportimin administrativ dhe në konceptin politik të vetë figurës së "studentit-ushtar". Kjo do të thotë se marrëdhënia ndërmjet edukimit fizik dhe përgatitjes ushtarake nuk mund të kuptohet vetëm si çështje e përmbajtjes së disa orëve mësimore; ajo duhet kuptuar si një regjim i tërë edukativ, organizativ dhe ideologjik[336].

Korniza e parë e qartë normative e këtij procesi gjendet në urdhrin nr. 0355, datë 12.09.1958, me lëndë "Mbi zhvillimin e pregatitjes luftarake me studentat e Universitetit Shtetëror të Tiranës". Aty urdhërohej që përgatitja luftarake të "cilësohet dhe të radhitet në lëndët e tjera kryesore të programit t'Universitetit", ndërsa Rektori i Universitetit Shtetëror të Tiranës ngarkohej me përgjegjësi të plotë për realizimin e saj[337]. Ky formulim ka rëndësi themelore, sepse e zhvendoste përgatitjen luftarake nga një aktivitet periferik ose suplementar në statusin e një lënde qendrore universitare. Vetë fakti që në dokument ajo quhet pa ekuivok "lëndë" dhe vihet në të njëjtin plan me lëndët kryesore të universitetit, dëshmon se shteti e konsideronte edukimin ushtarak të studentëve si pjesë përbërëse të profilit arsimor të tyre. Nuk kemi të bëjmë, pra, me një kurs të përkohshëm, por me një institucionalizim të mirëfilltë.

Rëndësia e urdhrit të vitit 1958 bëhet edhe më e dukshme kur shqyrtohet shpërndarja e ngarkesës mësimore. Dokumenti përcaktonte se përgatitja luftarake do të zhvillohej sipas programeve të aprovuara nga Ministria e Mbrojtjes Popullore dhe Ministria e Arsimit dhe Kulturës në masën prej 518 orësh për fakultetet katërvjeçare dhe 550 orësh për fakultetet pesëvjeçare. Për fakultetet katërvjeçare, programi ndahej në 136 orë në vitin e parë, 136 orë në vitin e dytë, 36 orë në vitin e tretë, të cilave u shtoheshin 210 orë praktikë në repart; për fakultetet pesëvjeçare parashikoheshin 136 orë në vitin e parë, 136 orë në vitin e dytë, 68 orë në vitin e tretë dhe, po ashtu, 210 orë praktikë në repart. Për Fakultetin e Mjekësisë, skema përshtatej sipas veçorive të profilit. Ajo parashikonte 68 orë në vitin e parë, 68 orë të tjera dhe 208 orë në vitin e dytë, ndërsa në vitet IV dhe V do të zbatohej programi i Katedrës Ushtarake për mjekësinë[338]. Ky detaj është shumë domethënës, sepse tregon se në fazën e parë ushtarizimi i formimit studentor nuk u kuptua vetëm si edukim politik apo disiplinor, por si program i përllogaritur me përpikëri në orë mësimore, i diferencuar sipas profileve universitare dhe i mbështetur në një regjim provimesh, paraprovimesh e praktikash.

[336] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1968, dosja nr. 13, f.38-39; AQSH, Fondir nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl.24-34; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1986, dosja nr. 70, f.1-10.

[337] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1958, dosja nr. 62, f.1.

[338] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1958, dosja nr. 62, f.1-2.

Më tej, urdhri i vitit 1958 përcaktonte jo vetëm sasinë e orëve, por edhe format e kontrollit të dijes dhe detyrimin e studentëve për ta ndjekur rregullisht këtë lëndë. Paraprovimet dhe provimet duhej të zhvilloheshin në fund të semestrave të përcaktuar, ndërsa "të gjithë studentët pa përjashtim janë të detyruar të ndjekin rregullisht këtë lëndë dhe t'u nënshtrohen paraprovimeve dhe provimeve", duke përfshirë edhe ata studentë që për arsye shëndetësore nuk merrnin pjesë në praktikën e repartit. Praktika në repart përcaktohej të zhvillohej në vitin e dytë, nga 2 korriku deri më 10 gusht, pra 40 ditë stërvitje me studentët e të gjitha fakulteteve[339]. Kjo tregon se përgatitja luftarake nuk shihej si çështje vullnetare ose selektive. Ajo kishte karakter detyrues dhe universal, duke kapërcyer dallimet individuale dhe duke e vendosur studentin në një regjim uniform kërkese e verifikimi. Pikërisht këtu duhet kërkuar fillesën e asaj që më vonë do të quhej "student-ushtar", jo si metaforë, por si subjekt i një detyrimi konkret arsimor dhe ushtarak.

Ky institucionalizim nuk u mbështet vetëm në urdhra programorë; ai u shoqërua edhe me riorganizim administrativ. Në një shkresë të Degës së Kuadrit të Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, me lëndë "Mbi katedrën ushtarake", njoftohej se, meqenëse veprimtaria e kësaj katedre ishte "e lidhur drejt për së drejti me edukimin ushtarak të studentëve", ishte vendosur që Katedra Ushtarake të transferohej nga ministria dhe t'i bashkohej organikës së Universitetit Shtetëror të Tiranës, duke filluar nga 1 janari 1958[340]. Një shkresë tjetër plotësuese, e janarit 1958, paraqiste listën e personelit dhe të pagave të Katedrës Ushtarake. Në të përfshiheshin kolonel Mego Starja, major Koçi Xheka, kapiten i parë Veledin Kuçuku, Astrit Pagria dhe punonjësja civile Makbule Shelegu[341]. Këto të dhëna, sado administrative të duken, janë thelbësore për të kuptuar procesin. Përfshirja e ushtarakëve në edukimin studentor nuk mbetej një formë bashkëpunimi të jashtëm ndërinstitucional, por shndërrohej në pjesë të strukturës së vetë universitetit. Pra, integrimit në program i parapriu dhe e garantoi integrimi në organikë.

Në këtë fazë të parë, përgatitja ushtarake paraqitet kryesisht si lëndë më vete. Megjithatë, edhe këtu shihen elementet që do të çonin më vonë te gërshetimi me edukimin fizik. Së pari, vetë natyra e praktikës në repart, e marshimeve dhe e përgatitjes së disiplinuar kërkonte një bazë fizike që studenti duhej ta zotëronte. Së dyti, administrimi universitar i Katedrës Ushtarake krijoi kushtet që drejtimi mësimor të mendonte lidhje më të ngushta ndërmjet aftësive fizike dhe përgatitjes luftarake. Së treti, detyrimi universal për ndjekjen e lëndës i jepte përgatitjes ushtarake statusin e një pritshmërie të përgjithshme ndaj trupit studentor. Studenti duhej jo vetëm të zotëronte njohuri, por edhe të përballonte fizikisht kërkesat e formimit ushtarak. Në këtë aspekt, dokumentet e vitit 1958 vendosin bazën normative të një procesi që në dekadën pasuese do të ndryshonte natyrën e vet, duke kaluar nga bashkëprania e dy fushave te ndërthurja e tyre sistematike.

[339] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1958, dosja nr. 62, f.2.
[340] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1958, dosja nr. 116, f.1.
[341] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1958, dosja nr.116, f.2, shkresa nr.44 prot., 21.I.1958.

Një pikë kthese e qartë del në dokumentin e vitit 1966, kur Universiteti Shtetëror i Tiranës i drejtohet Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës duke njoftuar se, në mbështetje të porosive të Partisë "për kalitjen e shëndoshë fizike ushtarake të studentëve", Rektorati e kishte analizuar me kujdes problemin dhe kishte marrë masa si për shtrirjen, ashtu edhe për përmirësimin cilësor të tij[342]. Këtu vëmendja zhvendoset dukshëm. Nuk flitet më vetëm për funksionimin e një lënde të veçantë ushtarake, por për rishqyrtimin e tërë programit të edukimit fizik. Dokumenti shprehet qartë se Rektorati kishte porositur në mënyrë të veçantë katedrën e edukimit fizik "për ta rishqyrtuar programin e edukimit fizik duke e prirë atë në mënyrë të theksuar nga ana e përmirësimit të pregatitjes së përgjithshme fizike me elementet më të nevojshëm të pregatitjes ushtarake". Po në të njëjtën shkresë kërkohej edhe aktivizim më i mirë i fakulteteve dhe i klubit sportiv të universitetit, me synim gjallërimin e lëvizjes fiskulturore mbi "baza më të drejta"[343].

Ky formulim ka rëndësi të posaçme, sepse e vendos për herë të parë, në mënyrë të artikuluar, idenë e gërshetimit të edukimit fizik me elemente të përgatitjes ushtarake. Theksi nuk vihet vetëm te "pregatitja ushtarake", por te "pregatitja e përgjithshme fizike" e pasuruar me elementet më të domosdoshme të saj. Kjo nënkupton se në logjikën e re institucionale nuk synohej të zhdukej edukimi fizik si fushë më vete; synohej që ai të ridrejtohej, të fitonte një orientim të ri funksional dhe të shërbente si bazë mbi të cilën mund të ndërtohej edhe gatishmëria ushtarake. Me fjalë të tjera, edukimi fizik nuk po shkatërrohej, por po instrumentalizohej dhe po ripërcaktohej.

Dokumenti i vitit 1966 nxjerr në pah edhe një aspekt tjetër me rëndësi, lidhjen ndërmjet sportit masiv, klubit universitar dhe orientimit ushtarak të edukimit fizik. Propozimet për riaktivizimin e klubit, për riemërtimin e tij në "Studenti", për përfshirjen edhe të sportistëve të Institutit të Fiskulturës "Vojo Kushi", për programe individuale studentësh-sportistë dhe për ruajtjen e bursave në raste përsëritjeje viti, dëshmojnë se kultura fizike universitare po shihej në një plan më të gjerë se ai i orës mësimore[344]. Ajo duhej të prodhonte një terren masiv aktivizimi, prej të cilit do të dilte jo vetëm rritja e cilësisë sportive, por edhe përmirësimi i komponentit ushtarak. Kështu, sporti, edukimi fizik dhe përgatitja ushtarake fillojnë të futen në të njëjtin horizont politik.

Kthesa vendimtare në konceptimin e këtij raporti lidhet, megjithatë, me materialet e viteve 1968-1970, pra me periudhën e revolucionarizimit të mëtejshëm të shkollës. Në materialin "Disa mendime që mund të kihen parasysh gjatë diskutimit të sistemit të ri arsimor", i përgatitur për grupet e punës pranë fakulteteve në Universitetin Shtetëror të Tiranës, theksohej se sistemi i ri arsimor duhej të siguronte një "kombinim organik" të edukimit klasor, të edukimit me punë, të përvetësimit sa më të plotë të shkencës e teknikës dhe të "përgatitjes fiziko-ushtarake për të qenë gjithnjë i gatshëm në mbrojtje të revolucionit dhe të fitoreve të tij"[345]. Ky tekst ka vlerë programore, sepse vendos në

[342] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1966, dosja nr. 27, f.1.
[343] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1966, dosja nr. 27, f.1.
[344] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1966, dosja nr. 27, f.1.
[345] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1968, dosja nr.13, f.38-39.

mënyrë të qartë përgatitjen fiziko-ushtarake si një shtyllë të sistemit të ri. Ajo nuk paraqitet si shtesë e jashtme, por si një element i strukturuar në vetë arkitekturën e edukimit të ri.

Po aq i rëndësishëm është edhe fakti se materiali i vitit 1968 e mendon kombinimin e mësimit, punës dhe përgatitjes fiziko-ushtarake jo si formulë të ngurtë, por si raport që mund të marrë forma të ndryshme sipas fakulteteve dhe degëve. Aty parashtrohet nevoja për gjetjen e "rrugëve më fryt-dhënëse" për të siguruar një kombinim sa më organik e të qëndrueshëm të punës mësimore, praktikave ose punës në prodhim dhe përgatitjes fizike-ushtarake, ndërsa theksohet se ky kombinim mund të jetë "uniform ose jo uniform" për të gjithë universitetin, sepse veçantitë e çdo fakulteti e të çdo dege mund të kërkojnë forma të ndryshme organizimi[346]. Ky është një tregues i rëndësishëm i elasticitetit metodik që kërkohej në planin formal. Ideologjia mbetej e njësuar, ndërsa zbatimi pedagogjik duhej të përshtatej me profilin e formimit. Prandaj përfshirja e elementeve ushtarake në edukimin fizik nuk synohej si kopjim mekanik i të njëjtit model për të gjithë studentët, por si një skemë e përshtatshme ndaj degëve, kushteve dhe qëllimeve të formimit.

Kjo qasje lidhet drejtpërdrejt me lindjen e konceptit "student-ushtar", i cili në shtypin universitar të viteve 1970 paraqitet si sintezë e figurës së re të studentit. Në artikullin "Për një konceptim më të thellë të konceptit 'student-ushtar'", botuar në gazetën "Studenti" në vitin 1977, argumentohej se ky koncept nuk duhej kuptuar si slogan apo si formulë retorike, por si një realitet që kërkonte ndryshim në përmbajtjen e punës mësimore, në praktikat ushtarake, në edukimin ideo-politik dhe në vetë mënyrën se si studenti e kuptonte rolin e tij[347]. Pesha e këtij koncepti qëndron në faktin se ai përmbledh logjikën më të plotë të gërshetimit. Studenti nuk duhej të ishte vetëm pjesëmarrës në një kurs ushtarak, por subjekt që sintetizonte dijen, punën, disiplinën fizike dhe përgatitjen për mbrojtje. Kjo figurë nuk ndërtohej vetëm në repart; ajo ndërtohej edhe në palestër, në terren sportiv, në marshim, në qitje, në kros, në kampus dhe në jetën e organizuar të fakultetit.

Nëse materiali i vitit 1968 ofron kornizën teorike të trekëndëshit revolucionar, raporti i marsit 1970 "Mbi disa probleme të edukimit fizik e ushtarak të studentave" jep një pasqyrë konkrete të përkthimit të saj në program mësimor. Në këtë raport theksohej se, duke u mbështetur në materialet e Plenumit të VIII-të të KQ të PPSH, ishte hartuar një program i ri i edukimit fizik, i bazuar në përgatitjen e përgjithshme fizike-ushtarake të studentëve. Programi përfshinte gjashtë kapituj kryesorë, atletikën, gjimnastikën, qitjen sportive, luftimin trup më trup, elementet e ngjitjeve malore dhe lojërat sportive. Sipas të njëjtit raport, atletika dhe gjimnastika zinin 50 për qind të programit, ndërsa rreth 40 për qind e tij përbëhej nga kapitujt e parapërgatitjes ushtarake[348]. Vetë kjo shpërndarje tregon se gërshetimi nuk nënkuptonte thjesht vendosjen e disa ushtrimeve ushtarake brenda një lënde ekzistuese. Përkundrazi, kemi të bëjmë me një rikonfigurim të ekuilibrit të vetë programit. Pjesa klasike e edukimit fizik ruhej, por pesha e saj

[346] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1968, dosja nr. 13, f.38-39.
[347] Gaz. "Studenti", Nr.3 (342), 12.II.1977, f.1.
[348] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr..13, fl.24-34, 6.III.1970.

relative zvogëlohej për t'i lënë vend një blloku të gjerë të përgatitjes paraprake ushtarake.

Po aq domethënës është fakti se raporti i vitit 1970 përmend edhe futjen e notit si kapitull fakultativ, i cili nuk mund të realizohej për shkak të "vështirësive objektive"[349]. Kjo dëshmon dy gjëra. Së pari, se gërshetimi nuk mendohej vetëm në funksion të armëve apo të disiplinës ushtarake në kuptimin klasik, por synonte një shumësi aftësish fizike të dobishme në kushte lufte, terreni apo emergjence. Së dyti, dokumenti e bën të qartë kufirin ndërmjet aspiratës programore dhe bazës materiale. Pra, projekti për të integruar elementët ushtarakë në edukimin fizik ishte ambicioz, por përballja me mungesat infrastrukturore mbetej reale.

Raporti i marsit 1970 është po ashtu i rëndësishëm për vlerësimet që jep mbi fazën e parë të eksperimentimit. Sipas tij, programi i ri iu nënshtrua eksperimentimit dhe "dha rezultate pozitive", duke ngjallur interes te studentët, sidomos në pjesën e qitjes, ku frekuentimi i mësimit paraqitej pothuajse i plotë. Në të njëjtën kohë vërehej përmirësim i disiplinës dhe i pjesëmarrjes në orë, si rezultat i kuptimit më të drejtë të edukimit fizik nga ana e studentëve[350]. Këto formulime meritojnë vëmendje të veçantë. Burimi nuk e justifikon programin e ri vetëm me argumentin ideologjik; ai kërkon ta legjitimojë edhe me argumentin e efikasitetit pedagogjik. Pra, sipas hartuesve të raportit, futja e elementeve ushtarake jo vetëm i shërbente vijës politike të kohës, por rrite edhe seriozitetin e studentit ndaj lëndës, përmirësonte disiplinën dhe e bënte edukimin fizik më të kuptueshëm e më tërheqës.

Këtu del në pah një aspekt që përshkon një pjesë të mirë të materialit të periudhës, bindja se edukimi fizik kishte vuajtur nga formalizmi, rutina dhe konceptet konservatore, dhe se vetëm përmes lidhjes me kërkesat e mbrojtjes mund të fitonte një funksionalitet të ri. Në artikullin "Disa probleme të edukimit fizik e ushtarak", botuar në gazetën "Studenti" në janar 1971, thuhej se kultura fizike dhe sporti në shoqërinë socialiste duhet të edukojnë rininë jo vetëm për shërbim ndaj shoqërisë, por edhe për mbrojtjen e atdheut, ndërsa metodat e vjetra formale e statike duhej të kapërceheshin nëpërmjet revolucionarizimit të përmbajtjes dhe të vetë formës së edukatës fizike[351]. Kjo nuk është thjesht një tezë gazetareske; ajo pasqyron një frymë të gjerë, të dokumentuar edhe në relacione zyrtare, sipas së cilës edukimi fizik duhej shpëtuar nga vetë-mjaftueshmëria sportive dhe duhej lidhur me një horizont më të gjerë të dobisë shoqërore, politike dhe ushtarake.

Një argument i ngjashëm shfaqet edhe në referatin e Thoma Delianës, botuar në "Zëri i Rinisë" në dhjetor 1970, ku theksohej se edukimi fizik e ushtarak i nxënësve dhe studentëve duhej të ngrihej në cilësi, duke u parë si një nga komponentët e edukimit komunist të brezit të ri. Sipas kësaj logjike, ai nuk duhej trajtuar si një faktor thjesht kompensues, por si komponent i mirëfilltë i formimit revolucionar, i lidhur me botëkuptimin, me punën prodhuese dhe me mbrojtjen e atdheut[352]. Prandaj, përfshirja

[349] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr.13, fl.24-34.
[350] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr.13, fl.24-34.
[351] Gaz. "Studenti", Nr.1 (142), 21.I.1971, f.2-3.
[352] Gaz. "Zëri i Rinisë", Nr.101 (2311), 19.XII.1970, f.1, 5.

e elementeve ushtarake në edukimin fizik nuk synonte vetëm ngritjen e disa aftësive shtesë; ajo synonte t'i jepte edukimit fizik një drejtim të ri normativ e moral.

Kjo shpjegon pse dokumentet e periudhës insistojnë kaq shpesh te cilësitë morale që duhej të prodhonte ky gërshetim. Në referatin "Një vit përvojë e edukimit fizik e ushtarak të rinisë studenteske", të mbajtur në Seminarin e USHT në nëntor 1970, theksohej se komponenti fiziko-ushtarak, si pjesë e trekëndëshit revolucionar, kontribuonte në zhvillimin e ndjenjës së kolektivizmit, disiplinës, rregullit, organizimit, përgjegjësisë, vendosmërisë, guximit, trimërisë dhe këmbënguljes. Po aty argumentohej se këto cilësi nuk ishin të dobishme vetëm për mbrojtjen, por ndihmonin kolektivin studentor e pedagogjik edhe në përballimin e vështirësive të mësimit dhe të punës prodhuese[353]. Kjo është një nga pikat më të rëndësishme për interpretimin historik të procesit. Gërshetimi i edukimit fizik me përgatitjen ushtarake nuk synonte vetëm formimin e trupit të aftë për luftë, por edhe krijimin e një subjekti të disiplinuar për jetën e përditshme të socializmit. Në këtë kuptim, ushtarakja dhe pedagogjikja bashkoheshin në një regjim të vetëm formues.

Prandaj, debati metodik i viteve 1970 nuk mund të reduktohet në pyetjen nëse duhej shtuar apo jo një sasi ushtrimesh ushtarake në program. Në thelb të tij qëndronte pyetja se çfarë lënde duhej të ishte edukimi fizik në shkollën e revolucionarizuar. Në materialet e kohës shfaqen edhe rezerva të specialistëve të edukimit fizik, të cilët shqetësoheshin se përgatitja ushtarake realizohej tashmë në zbor dhe se futja e saj në edukimin fizik rrezikonte të shtonte vetëm orë, pa sjellë vlerë të re. Mirëpo linja zyrtare që mbizotëron në burime e rrëzon këtë kundërshtim me arsyetimin se kuptimi i ngushtë i edukatës fizike si fushë e mbyllur në vetvete ishte i papajtueshëm me revolucionarizimin e shkollës; po aq i gabuar, sipas po këtyre burimeve, do të ishte edhe reduktimi i procesit mësimor në thjesht stërvitje ushtarake, duke lënë pas dore përgatitjen e përgjithshme fizike[354]. Këtu del qartë formula e ekuilibrit që përpiqej të afirmohej, as edukim fizik pa funksion ushtarak, as stërvitje ushtarake pa bazë të përgjithshme fizike. Integrimi synonte pikërisht kapërcimin e këtij dualizmi.

Në plan praktik, ky ekuilibër u kërkua përmes organizimit të ri të mësimit dhe të aktivitetit jashtëmësimor. Burimet tregojnë se, përveç ripunimit të programeve, u ngrit një punë e veçantë për kualifikimin e kuadrit. Relacioni i vitit 1970 mbi problemet e edukimit fizik e ushtarak përmend se katedra kishte bërë punë për njohjen e pedagogëve me lëndën e re, duke organizuar seminare praktike dhe shkëmbim eksperience me punonjës të ushtrisë, si edhe punë ideo-politike me kuadrin[355]. Kjo do të thotë se përfshirja e elementeve ushtarake në edukimin fizik nuk mund të realizohej vetëm përmes urdhrit administrativ; ajo kërkonte transformim të kompetencës pedagogjike. Mësuesi i edukimit fizik duhej të njihte format e ndryshme ushtarake që do të gërshetoheshin me fiskulturën, ndërsa kuadri ushtarak aktiv duhej të hynte në raport të rregullt pune me strukturat universitare.

[353] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr.13, f.35-54, 12.XI.1970.
[354] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr.13, f.35-54; Gaz. "Studenti", Nr.1 (142), 21.I.1971, f.2-3.
[355] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr.13, fl.24-34.

Edhe udhëzimi i vitit shkollor 1969-1970, i dërguar nga Ministria e Arsimit dhe Kulturës për edukimin fizik e ushtarak të nxënësve e studentëve, dëshmon për këtë bashkëveprim. Për shkollat e larta parashikohej që viti i parë të kryente një muaj përgatitje ushtarake, ndërsa vitet II, III, IV dhe V nga 15 ditë mësimore. Për studentët e shkollave të larta kjo përgatitje do të zhvillohej në sistemin e mbledhjeve mësimore 15-ditore pranë reparteve ushtarake, kryesisht në periudhën maj-korrik, ndërsa për kurset e para do të kishte edhe një mbledhje 15-ditore në periudhën dhjetor 1969 - janar 1970[356]. Dokumenti saktësonte gjithashtu se përgatitja fizike do të zhvillohej mbi bazën e programeve dhe udhëzimeve të hartuara nga Ministria e Arsimit dhe Kulturës, kurse përgatitja ushtarake sipas profileve të aprovuara nga Ministria e Mbrojtjes Popullore. Kjo e bën edhe më të qartë natyrën e procesit. Gërshetimi nuk nënkuptonte shkrirjen e kompetencave institucionale, por koordinimin e tyre.

Për më tepër, po ky udhëzim tregon se integrimi i elementeve ushtarake në edukimin fizik shoqërohej me shtrirje të kontrolluar në gjithë jetën shkollore. Ai parashikonte gjimnastikë të përditshme, marshime dhe ekskursione me bazë reparti; për shkollat tetëvjeçare dhe të ulëta profesionale kërkonte gërshetim të lëndës së përgatitjes fizike me elemente të përgatitjes ushtarake; për shkollat e mesme dhe të larta përcaktonte baza materiale, kabinete, depo armatimi e veshmbathjeje, si dhe rolin e oficerëve aktivë dhe të oficerëve rezervistë mësues e pedagogë[357]. Në këtë mënyrë, programi mësimor lidhej me një organizim më të gjerë material e administrativ. Edukimi fizik bëhej pikë mbështetëse e një universi të tërë disiplinor dhe infrastruktural.

Një tregues tjetër i shtrirjes së modelit është edhe raportimi i detyruar administrativ. Në shkresën nr. 381 prot. të vitit 1974, Drejtoria e Edukimit Fizik e Ushtarak kërkonte që universitetet dhe institucionet e larta të dërgonin periodikisht relacione me shkrim, në muajin janar dhe korrik, për realizimin sasior e cilësor të programeve të edukimit fiziko-ushtarak, për normat fizike dhe ushtarake, për gjendjen dhe kualifikimin e kuadrit, për punën me bazën materiale, për qendrat e stërvitjes, për punën në konvikt dhe për elemente të tjera të jetës studentore të lidhura me disiplinën dhe formimin revolucionar[358]. Vetë përmbajtja e këtyre relacioneve është domethënëse. Ajo tregon se shteti nuk kërkonte vetëm zbatim të programit, por edhe monitorim të vazhdueshëm, krahasim përvojash dhe prodhim të njohurisë administrative mbi procesin. Përfshirja e elementeve ushtarake në edukimin fizik bëhej kështu objekt i një byrokracie të rregullt kontrolli, që i ndiqte jo vetëm orët dhe normat, por edhe bazën materiale, gjendjen antropometrike, përjashtimet mjekësore dhe rrjedhën e aktivitetit sportiv.

Kjo logjikë e shtrirjes së modelit përtej programit mësimor del qartë edhe në shembujt konkretë të jetës fakultative. Në gazetën "Studenti", në nëntor 1975, raportoheshin aktivitetet sportive të të rinjve të Fakultetit të Gjeologjisë e Minierave, ku përmendeshin kampionati i volejbollit, krosi masiv dhe pjesëmarrja e qindra

[356] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1969, dosja nr.70, f.6-8, nr.527 prot., 22.X.1969.
[357] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1969, dosja nr.70, f.8-9.
[358] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1974, dosja nr.106, f.4-5, nr.381 prot.

studentëve në aktivitete të ndryshme sportive. Ajo që bie në sy në këtë material nuk është thjesht inventari i veprimtarive, por mënyra se si ato paraqiten si pjesë e organizimit të kohës së lirë në funksion edukativ, nën udhëheqjen e organizatës bazë të Partisë, të Komitetit të Rinisë dhe të Këshillit Sportiv[359]. Kjo tregon se gërshetimi i edukimit fizik me elemente ushtarake nuk kufizohej në orën e mësimit, por kërkonte një kulturë të përgjithshme aktive, të disiplinuar dhe të mbikëqyrur politikisht. Sporti masiv, ekskursionet, krosi, kampionatet e kursit ose të fakultetit shërbenin si mjedise ku përforcoheshin cilësitë që dokumentet e kohës i konsideronin të nevojshme edhe për përgatitjen ushtarake, si forca, qëndrueshmëria, shkathtësia, kolektiviteti, bindja dhe disiplina.

Përmasat e kësaj kulture bëhen edhe më të qarta në materialin e vitit 1984 mbi Klubin Sportiv "Studenti", ku kujtohej se zgjerimi i arsimit të lartë dhe i lëvizjes fiskulturore-sportive kishte krijuar kushte që shoqëria sportive universitare të shndërrohej në një qendër me karakter kombëtar. Edhe pse ky material i përket një periudhe më të vonë, ai reflekton vazhdimësinë e bindjes se masivizimi i sportit studentor ishte bazë e domosdoshme për ngritjen e cilësisë fizike të rinisë universitare[360]. Kjo cilësi fizike, sipas materialeve të viteve 1970-1980, nuk kishte vlerë vetëm sportive; ajo duhej t'i shërbente edhe parapërgatitjes ushtarake. Prandaj klubi sportiv, aktiviteti masiv dhe programi mësimor nuk mund të trajtohen si fusha të ndara, por si elemente të së njëjtës strategji formimi.

Në një nivel edhe më të thellë, dokumentet dëshmojnë se ndërthurja e edukimit fizik me përgatitjen ushtarake prekte edhe regjimin e përditshëm të jetës studentore. "Udhëzimi për mbajtjen e gadishmërisë së përhershme luftarake", hartuar në Universitetin Shtetëror të Tiranës në vitin 1970, kërkonte që njësitë dhe repartet e formuara nga rinia studenteske të organizonin dhe të mbanin gadishmërinë luftarake të përhershme. Aty përcaktoheshin me hollësi detyrat në rast alarmi, koha pesëorëshe për hapje e grumbullim, ruajtja e armatimit e municionit, si dhe organizimi 24-orësh i shërbimit të gadishmërisë përmes oficerit operativ të rojës, oficerit të rojës së fakultetit dhe postave të konvikteve, të cilat duhej të kryheshin edhe nga pedagogë oficerë rezervistë dhe nga studentë të caktuar[361]. Në këtë pikë bëhet e qartë se ushtarakja kishte depërtuar jo vetëm në mësim, por edhe në kohën, hapësirën dhe disiplinën e përditshme universitare. Nëse edukimi fizik jepte bazën trupore e organizative, gadishmëria e përhershme e shndërronte këtë bazë në dispozitiv praktik të mbikëqyrjes dhe mobilizimit.

Në të njëjtën frymë duhet lexuar edhe telegrami i vitit 1974, dërguar nga një repart ushtarak ku përmendej bashkëpunimi me studentët dhe ku vlerësohej se momenti esencial i mësimit ushtarak me studentët lidhej me edukimin politik e moral dhe me realizimin e saktë të trekëndëshit "studim-punë prodhuese-stërvitje ushtarake". Në të theksohej nevoja që rinia të fitonte bindje të thella për rëndësinë e mbrojtjes dhe të

[359] Gaz. "Studenti", Nr.17 (315), 8.XI.1975, f.8.
[360] Gaz. "Studenti", Nr.1 (478), 20.I.1984, f.1, 7.
[361] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, f.14-16.

hynte në "shkollën e madhe të përvetësimit të veprimeve ushtarake"[362]. Edhe ky burim, i ardhur nga një organ ushtarak, përforcon leximin se përgatitja ushtarake nuk e përdorte edukimin fizik vetëm si mbulesë formale; ajo e konsideronte atë pjesë të një mekanizmi më të gjerë për edukimin e bindjeve dhe të disiplinës.

Kjo logjikë merr formulimin e saj më të plotë në udhëzimin e përbashkët të vitit 1986 për organizimin dhe zhvillimin e përgatitjes fizike e ushtarake të nxënësve e studentëve të shkollave civile. Që në hyrje të dokumentit thuhet se "përgatitja fizike e ushtarake e nxënësve dhe e studentëve është pjesë organike e përmbajtjes së shkollës sonë, për edukimin e gjithanshëm komunist e revolucionar të brezit të ri". Dokumenti kërkon përmirësim të përmbajtjes së programeve, shtrirjes dhe kohëzgjatjes së mësimit e të stërvitjes ushtarake, si dhe një harmonizim më të mirë me lëndët e tjera të njohurive të artit ushtarak mbi Luftën Popullore, në mënyrë që përgatitja të jetë më graduale e më e shkallëzuar nga klasa në klasë dhe nga shkolla e mesme në shkollën e lartë[363]. Kjo formulë sintetizon më së miri pikën ku kishte arritur procesi. Përgatitja fizike dhe ajo ushtarake nuk paraqiteshin thjesht si fusha të lidhura, por si një binom i pandashëm, pjesë e natyrshme e përmbajtjes së shkollës.

Rëndësia e dokumentit të vitit 1986 qëndron edhe në insistimin e tij mbi cilësinë e zbatimit. Ai kërkon "përsosjen e mëtejshme të kualifikimit të kuadrit, të metodave të mësimdhënies, fuqizimin e bazës materiale dhe revolucionarizimin e procesit të mësimit dhe të stërvitjes", ndërsa mësuesit, pedagogët dhe kuadri ushtarak aktiv ngarkohen t'i aftësojnë nxënësit e studentët "për të vepruar në fushën e stërvitjes me shkathtësi e dinamizëm si në kushtet e luftës"[364]. Këtu shihet qartë se binomi fizik-ushtarak kishte hyrë në një stad të avancuar normëzimi. Nuk mjaftonte më prania e tij në program; kërkohej cilësi metodike, bazë materiale e përshtatshme dhe përvetësim i qëndrueshëm nga studentët. Pra, në mesin e viteve 1980 përfshirja e elementeve ushtarake në edukimin fizik nuk paraqitet si një eksperiment, por si fushë e konsoliduar që duhej perfeksionuar.

Duke e parë në tërësi këtë material, del qartë se përfshirja e elementeve të përgatitjes ushtarake në programin e edukimit fizik kaloi nga një formë e hershme e institucionalizuar, ku përgatitja luftarake trajtohej si lëndë e veçantë dhe e detyrueshme, drejt një forme më të integruar. Në këtë fazë, edukimi fizik u ngarkua me një funksion të dyfishtë, të ruante përmbajtjen e vet si fushë e zhvillimit trupor dhe, njëkohësisht, të shërbente si bazë për përgatitjen paraprake ushtarake të studentit. Kjo transformim nuk erdhi vetvetiu. Ai u ushqye nga ndryshimet e përgjithshme në politikën arsimore pas vitit 1968, nga kërkesa për revolucionarizim të shkollës, nga rritja e rolit të mbrojtjes në edukimin e brezit të ri dhe nga rikonceptimi i vetë figurës së studentit në drejtim të tipit "student-ushtar"[365].

Në nivel pedagogjik, ky proces prodhoi një lëvizje të dyfishtë. Nga njëra anë, edukimi fizik u detyrua të braktiste vetëpërkufizimin e ngushtë si stërvitje sportive apo

[362] AQSH, Fondi nr. 14APSTR, viti 1974, dosja nr. 1034, f.1-2.
[363] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1986, dosja nr. 70, f.5-6.
[364] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1986, dosja nr. 70, f.6.
[365] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1968, dosja nr. 13, f.38-39; Gaz. "Studenti", Nr.3 (342), 12.II.1977, f.1.

si mjet i përgjithshëm higjieno-shëndetësor; ai duhej të shndërrohej në një lëndë me funksion të qartë shoqëror e mbrojtës. Nga ana tjetër, përgatitja ushtarake u detyrua të mbështetej te një bazë më e rregullt trupore, metodike dhe psikologjike, që nuk mund të prodhohej vetëm në zbor apo në orën teorike të artit ushtarak. Kjo është arsyeja pse dokumentet e kohës insistojnë në mënyrë të përsëritur te atletika, gjimnastika, marshimi, qitja, luftimi trup me trup, ngjitjet malore, ekskursionet, normat fizike, gara masive dhe aktiviteti sportiv i organizuar. Të gjitha këto shihen si hallka të së njëjtës zinxhir pedagogjik[366].

Në nivel organizativ, burimet tregojnë se integrimi nuk mbeti i kufizuar brenda kurrikulës. Ai u shtri në organikë, nëpërmjet bashkimit të Katedrës Ushtarake me universitetin; në administrim, nëpërmjet relacioneve periodike, normave, kontrolleve dhe ngarkesës së saktë mësimore; në jetën e konviktit, nëpërmjet disiplinës së rojës dhe gadishmërisë; në klubin sportiv dhe aktivitetin masiv, nëpërmjet kampionateve, krosit, marshimeve e ekskursioneve; si dhe në formimin e vetë kuadrit, nëpërmjet kualifikimit të pedagogëve dhe ndërveprimit me oficerët aktivë e rezervistë[367]. Kështu, përfshirja e elementeve të përgatitjes ushtarake në edukimin fizik nuk ishte një rishikim i thjeshtë plani; ishte një mënyrë e re për të organizuar universitetin si hapësirë formimi të gjithanshëm, ku trupi, mendja, puna dhe detyra e mbrojtjes duhej të lidhen në një tërësi të vetme.

Nga pikëpamja historike, kjo e bën edukimin fizik në universitetet shqiptare të periudhës socialiste një fushë me funksion shumë më të gjerë se ai i zakonshmi. Ai nuk mund të lexohet vetëm me kategoritë e historisë së sportit apo të historisë së kurrikulës. Materiali arkivor e paraqet atë si një nyje ku ndërthuren politika arsimore, mobilizimi ideologjik, administrimi universitar, kultura e masivizimit sportiv dhe doktrina e mbrojtjes popullore. Pikërisht këtu qëndron rëndësia e vërtetë e përfshirjes së elementeve ushtarake në programin e edukimit fizik. Ajo e shndërroi edukimin fizik në një instrument të drejtpërdrejtë të shtetit për modelimin e studentit si trup i disiplinuar, si subjekt i kolektivit dhe si rezervë morale e fizike për mbrojtjen e vendit[368].

Në përfundim mund të thuhet se burimet arkivore dëshmojnë qartë se përfshirja e elementeve të përgatitjes ushtarake në programin e edukimit fizik në arsimin e lartë shqiptar ishte një proces i qëllimshëm, gradual dhe i shumëplanësh. Ai u mbështet në bazë normative të fortë, u artikulua në mënyrë teorike gjatë revolucionarizimit të shkollës, u provua në programe konkrete, u shoqërua me kualifikim kuadri dhe me ndërtim baze materiale, u shtri në aktivitetin jashtëmësimor dhe u kurorëzua me një konceptim të plotë të studentit si figurë që duhej të bashkonte dijen, punën, kulturën fizike dhe gatishmërinë për mbrojtje. Kjo do të thotë se, në historinë e universitetit shqiptar të periudhës socialiste, edukimi fizik nuk ishte thjesht mjet për shëndetin ose

[366] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl.24-34; Gaz. "Studenti", Nr.1 (142), 21.I.1971, f.2-3; Gaz. "Zëri i Rinisë", Nr.101 (2311), 19.XII.1970, f.1, 5.

[367] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1958, dosja nr. 116, f.1-2; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1974, dosja nr. 106, f.4-5; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, f.14-16; Gaz. "Studenti", Nr.17 (315), 8.XI.1975, f.8.

[368] AQSH, Fondi nr.1048, viti 1970, Dosja nr.13, f.35-54; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1986, Dosja nr. 70, f.5-6.

për sportin. Ai përbënte edhe një terren të privilegjuar të ushtarakizimit pedagogjik të rinisë studentore[369].

[369] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1958, Dosja nr. 62, f.1-2; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, Dosja 13, fl.24-34 dhe f.35-54; AQSH, F.511, viti 1986, Dosja nr. 70, f.5-6.

KREU III

DIMENSIONI LOKAL DHE KOMBËTAR I SPORTIT UNIVERSITAR (1957-1990)

3.1. Sporti ndërfakultetor në Universitetin e Tiranës (1957-1990)

Në historinë institucionale të sportit universitar shqiptar, sporti ndërfakultetor në Universitetin e Tiranës përbën një nyje ku ndërthuren tri procese kryesore, formimi i universitetit socialist si hapësirë disiplinuese dhe mobilizuese, përpjekja për masivizimin e kulturës fizike në mjedisin studentor, si edhe krijimi i një hierarkie konkurruese ndërmjet fakulteteve si njësi akademike, shoqërore dhe politike. Ky nënkrye e trajton sportin ndërfakultetor jo thjesht si kronikë rezultatesh, por si mekanizëm organizimi, si gjuhë e mobilizimit rinor dhe si mjet për prodhimin e identitetit universitar. Në këtë kuptim, të dhënat arkivore dhe periodike të bashkëngjitura nuk lexohen vetëm për atë që thonë mbi fituesit, pjesëmarrësit apo kalendarët e ndeshjeve; ato lexohen edhe për kategoritë që përdorin - "masivitet", "kalitje", "rivalitet", "përgatitje fizike", "ditë sportive", "spartakiadë" - të cilat përkufizonin horizontin normativ të sportit studentor në socializmin shqiptar[370].

Pikënisja burimore e analizës është veçanërisht e rëndësishme, sepse dokumenti i vitit 1962 mbi edukimin fizik dhe sportin në universitete konstatonte se deri atëherë aktiviteti sportiv ishte zhvilluar kryesisht "midis fakulteteve", ndërsa brenda fakulteteve mungonte një veprimtari e organizuar e qëndrueshme. Ky vëzhgim nuk është një hollësi administrative; ai përcakton një problem historik. Forma ndërfakultetore nuk lindi si shtresë e dytë mbi një kulturë sportive fakultetore tashmë të konsoliduar, por si forma themelore e organizimit. Universiteti, në këtë fazë, e njihte veten sportivisht nëpërmjet garës ndërmjet fakulteteve dhe jo nëpërmjet një rrjeti të dendur shoqatash autonome, klubesh të pavarura apo iniciativash fakultetore të vetërregulluara. Kjo e dallon qartë rastin shqiptar nga traditat universitare perëndimore, ku sporti i kolegjeve dhe klubeve studentore u zhvillua historikisht në lidhje me kulturën e asociimit, elitat arsimore dhe kodet e amatorizmit[371].

Krahasimi ndërkombëtar, megjithatë, duhet përdorur me kujdes. Burimet shqiptare nuk dëshmojnë për një importim të thjeshtë të modelit sovjetik ose të ndonjë

[370] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Për kuadrin analitik të sportit modern si sistem i organizuar, i matur dhe i burokratizuar, shih Allen Guttmann, *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports* (New York: Columbia University Press, 1978), 15–55.

[371] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Për historinë e sportit universitar/kolegjor në modelin britanik dhe për lidhjen e tij me kulturën e kolegjeve dhe të amatorizmit, shih J. A. Mangan, *Athleticism in the Victorian and Edëardian Public School: The Emergence and Consolidation of an Educational Ideology* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), 15–54; Richard Holt, *Sport and the British: A Modern History* (Oxford: Clarendon Press, 1989), 74–107; H. S. Jones, "University and College Sport," në *The History of the University of Oxford*, vol. 7, *Nineteenth-Century Oxford*, Part 2, red. M. G. Brock dhe M. C. Curthoys (Oxford: Oxford University Press, 2000), 698–732.

modeli europian perëndimor, por për një ndërthurje të veçantë, ku sporti universitar në Tiranë ishte pjesë e politikës së kulturës fizike të shtetit socialist, i lidhur me organizatat e rinisë, me katedrat e edukimit fizik dhe me klubin "Studenti", por njëkohësisht i vendosur në ritmin lokal të fakulteteve, në terrenet e Qytetit "Studenti", në palestrat e fakulteteve dhe në hapësirat urbane përreth Tiranës. Literatura mbi kulturën fizike në Bashkimin Sovjetik dhe në Europën Lindore tregon se sporti socialist u konceptua shpesh si mjet edukimi, shëndeti, disipline kolektive dhe përgatitjeje mbrojtëse; rasti i Universitetit të Tiranës i konfirmon këto dimensione, por i shfaq ato në një nivel më të përditshëm, më pak spektakolar dhe më të ndërmjetësuar nga fakulteti si njësi administrative[372].

Në nivel metodologjik, burimet e përdorura këtu janë heterogjene. Dokumentet arkivore të viteve 1958-1962 japin të dhëna programore dhe administrative, ndërsa shtypi studentor dhe rinor i viteve 1970-1990 ofron një kronikë të dendur ngjarjesh, por edhe një gjuhë të standardizuar propagandistike. Kjo do të thotë se shifrat, renditjet dhe datat mund të përdoren si evidencë e drejtpërdrejtë, por interpretimi i kategorive si "masivitet", "nivel i lartë" ose "jehonë" kërkon distancë kritike. Në shumë raste, gazeta "Studenti" raportonte për fituesit dhe pjesëmarrjen, por njëkohësisht ndërtonte edhe një model moral të studentit të mirë, të aftë në mësime, aktiv në organizatën e rinisë, fizikisht të kalitur dhe të gatshëm për punë e mbrojtje. Prandaj, nënkreu e lexon materialin si burim për praktikën sportive dhe si burim për mënyrën se si praktika sportive duhej të kuptohej publikisht[373].

3.1.1. Nga forma ndërfakultetore te problemi i organizimit të brendshëm

Spartakiada e viteve 1957-1958 është dëshmia më e hershme e plotë në materialin e shqyrtuar për sportin ndërfakultetor në Universitetin e Tiranës. Në këtë veprimtari morën pjesë 450 meshkuj dhe vetëm 20 femra, ndërsa renditja për meshkuj nxori në vend të parë Fakultetin e Inxhinierisë, të ndjekur nga Instituti Bujqësor, Fakulteti Ekonomik, Mjekësia, Histori-Filologjia, Shkencat e Natyrës, Instituti dyvjeçar dhe Drejtësia. Për femra, vendin e parë e zuri Mjekësia, pastaj Histori-Filologjia dhe

[372]James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 120–164; Susan Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society: Propaganda, Acculturation, and Transformation in the 1920s and 1930s* (London: Routledge, 2013), 1–32, 96–128; Robert Edelman, *Serious Fun: A History of Spectator Sports in the USSR* (New York: Oxford University Press, 1993), 1–26, 93–142; Mike Dennis dhe Jonathan Grix, *Sport under Communism: Behind the East German "Miracle"* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012), 1–27, 60–95. Për kontekstin e Shqipërisë socialiste në marrëdhënie me botën socialiste dhe me logjikën e mobilizimit politik, shih Elidor Mëhilli, *From Stalin to Mao: Albania and the Socialist World* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2017), 1–18, 181–221; Peter R. Prifti, *Socialist Albania since 1944: Domestic and Foreign Developments* (Cambridge, MA: MIT Press, 1978), 1–33, 211–241.

[373] Nuredin Çeçi dhe Agim Tafili, "Sport-kalitje: Larmi aktivitetesh fizkulturore e sportive të rinisë studenteske," *Studenti*, viti 12, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, 8. Për qasjen e përgjithshme ndaj sportit modern si praktikë e matur, e institucionalizuar dhe e ngarkuar me kuptime shoqërore, shih Allen Guttmann, *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports* (New York: Columbia University Press, 1978), 15–55.

Ekonomiku. Këto të dhëna nxjerrin në pah dy tipare themelore. Së pari, sporti ndërfakultetor kishte në fillimet e tij një bazë të dukshme mashkullore. Së dyti, përfaqësimi fakultetor nuk ishte ende i barabartë në pjesëmarrje, por tashmë funksiononte si kriter renditjeje dhe prestigji. Fakulteti shfaqej si një "skuadër" kolektive, jo thjesht si një njësi mësimore[374].

Programi i spartakiadës universitare të viteve 1958-1959 e zgjeron këtë pamje. Për meshkuj parashikoheshin gjimnastikë, atletikë, kros, basketboll, volejboll, futboll, mundje, boks, ngritje peshash, shah, ping-pong dhe qitje sportive; për femra përfshiheshin gjimnastikë, atletikë, kros, basketboll, volejboll, shah, ping-pong dhe qitje sportive. Përbërja e programit është domethënëse. Ai bashkonte sportet e lojës, sportet individuale, sportet e forcës, sportet mendore dhe sportet me funksion të qartë ushtarak ose paramilitar, si qitja. Në të njëjtën kohë, programi i femrave ishte më i kufizuar, sepse përjashtonte sporte si futbolli, mundja, boksi dhe ngritja e peshave. Kjo nuk tregon vetëm një dallim teknik; tregon një kufi gjinor të imagjinatës sportive të periudhës, ku pjesëmarrja e vajzave pranohej dhe inkurajohej, por brenda një repertori më të kontrolluar disiplinash[375].

Krahasuar me praktikat e universiteteve perëndimore, ku sporti studentor lidhej shpesh me tradita kolegjesh, shoqëri sportive dhe klube të strukturuara në mënyrë më autonome, modeli i Tiranës së fundviteve 1950 duket më shumë si një sistem garash të organizuara nga lart dhe të matura sipas fakulteteve. Kjo nuk nënkupton mungesë iniciative studentore, por tregon se nisma sportive artikulohej brenda një logjike institucionale ku fakulteti, komiteti i rinisë, katedra e edukimit fizik dhe strukturat sportive shtetërore e përcaktonin ritmin. Në këtë kuptim, veprimtaria ndërfakultetore përbënte një formë të ndërmjetme. Ajo nuk ishte sport kombëtar i elitës, por as sport i lirë rekreativ; nuk ishte thjesht orë mësimore, por as veprimtari jashtë kontrollit institucional[376].

Dokumenti i vitit 1962 e bën të dukshëm kufirin e kësaj forme. Kur raporti vëren se aktiviteti zhvillohej midis fakulteteve dhe jo brenda fakulteteve, ai nënkupton se sistemi prodhonte gara periodike, por jo domosdoshmërisht kulturë të përditshme sportive në çdo njësi akademike. Ky dallim është thelbësor për leximin e gjithë periudhës së mëvonshme. Një kampionat ndërfakultetor mund të mobilizonte ekipe, të shpallte fitues dhe të krijonte atmosferë festive; por ai nuk provonte vetvetiu se studentët ushtroheshin rregullisht gjatë vitit. Për këtë arsye, shumë burime të viteve 1970 dhe 1980 përsërisin kërkesën për masivizim, pjesëmarrje sistematike dhe "kalitje"

[374] AQSH, Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 1.

[375] AQSH, Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 2–9. Për historinë krahasuese të institucionalizimit të sportit femëror dhe tensionet midis pjesëmarrjes, respektabilitetit dhe kufizimit gjinor, shih Allen Guttmann, *Ëomen's Sports: A History* (New York: Columbia University Press, 1991), 1–38.

[376] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Për modelin europian perëndimor të sportit universitar dhe kulturën e kolegjeve, shih H. S. Jones, "University and College Sport," në *The History of the University of Oxford*, vol. 7, *Nineteenth-Century Oxford*, Part 2, red. M. G. Brock dhe M. C. Curthoys (Oxford: Oxford University Press, 2000), 698–732; Richard Holt, *Sport and the British: A Modern History* (Oxford: Clarendon Press, 1989), 74–107.

të përditshme. Vetë përsëritja e kësaj kërkese tregon se masiviteti ishte një synim i vazhdueshëm, jo një gjendje e arritur përfundimisht[377].

Në vitin 1961, konkursi i organizuar nga Ministria e Arsimit dhe Kulturës dhe KQBRP-ja i dha vendin e parë Fakultetit të Mjekësisë, të dytin Fakultetit të Shkencave të Natyrës dhe të tretin Fakultetit Ekonomik. Ky informacion, megjithëse i shkurtër, na lejon të shohim se sporti ndërfakultetor nuk ishte një veprimtari periferike e administratës universitare, por lidhej me mekanizmin shtetëror dhe rinor të vlerësimit. Flamuri dhe diploma nuk ishin vetëm shenja sportive; ato ishin forma simbolike të njohjes publike, të ngjashme me logjikën e garave socialiste në punë, mësim dhe kulturë. Fakulteti fitues merrte jo vetëm rezultat, por edhe kapital moral e institucional brenda universitetit[378].

Prej këtij këndvështrimi, sporti ndërfakultetor krijonte një hartë të brendshme prestigji. Inxhinieria, Mjekësia, Ekonomia dhe më vonë Histori-Filologjia, Shkencat e Natyrës, Gjeologji-Minierat dhe Shkencat Politike-Juridike shfaqen në burime jo vetëm si fakultete akademike, por si subjekte sportive me tradita, fitore, mungesa, dobësi dhe rivalitete. Kjo hartë ndryshonte nga sporti në sport. Inxhinieria del e fortë në spartakiadat e hershme, qitje, pingpong dhe futboll; Mjekësia shfaqet me peshë të veçantë në pjesëmarrjen e vajzave dhe në gjimnastikë; Histori-Filologjia del shpesh në futboll, volejboll, basketboll për vajza dhe veprimtari masive; Ekonomiku bëhet shumë i dukshëm në lojërat me dorë në vitet 1980. Këto profile duhet parë si tregues të mikro-kulturave fakultetore dhe jo thjesht si renditje episodike[379].

3.1.2. Kalendarizimi, qendra sportive "Studenti" dhe rikthimi i garës në vitet 1970

Pas të dhënave të viteve 1950-1962, materiali i viteve 1970 dëshmon një nivel më të dendur kalendarizimi dhe publikimi. Në nëntor 1971, në kuadrin e 30-vjetorit të themelimit të BRPSH-së, në qendrën sportive "Studenti" u zhvilluan ndeshje futbolli midis ekipeve të fakulteteve të USHT-së për kupën e Komitetit të Rinisë së Universitetit. Burimi shënon se nga fakultetet vetëm Ekonomiku nuk mori pjesë, ndërsa rezultatet përfshijnë barazimin Inxhinieria-Juridiku, fitoren e Gjeologjisë ndaj Ekonomikut për mosparaqitje, Mjekësia-Artet 3-1 dhe Histori-Filologjia-Shkencat e Natyrës 1-4. Këtu ndeshja sportive shfaqet njëkohësisht si event jubilar, si provë

[377] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2; Bedri Cara, "Në kuadrin e Spartakiadës Kombëtare të vitit jubilar të 35-vjetorit të Çlirimit të Atdheut: Jehoha e Spartakiadës Jubilare—Në fakultetin e Shkencave të Natyrës," *Studenti*, viti 13, nr. 4 (382), 2 mars 1979, 8; "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3.

[378] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2; AQSH, Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 1.

[379] AQSH, Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 1; Nuredin Çeçi dhe Agim Tafili, "Sport-kalitje: Larmi aktivitetesh fizkulturore e sportive të rinisë studenteske," *Studenti*, viti 12, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, 8; Artan Kristo, "Sport-kalitje-shëndet: Në kampionatet midis fakulteteve," *Studenti*, viti 16, nr. 16 (473), 26 tetor 1983, 8; Kujtim Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet: Vajzat dhe djemtë e Ekonomikut në vend të parë," *Studenti*, viti 22, nr. 7 (558), 14 prill 1988, 6.

organizative dhe si disiplinë pjesëmarrjeje. Mosparaqitja regjistrohet dhe prodhon rezultat administrativ[380].

Në të njëjtën javë jubilare, Fakulteti i Histori-Filologjisë organizoi një "ditë sportive" me ndeshje midis grupeve mësimore dhe më pas midis kurseve në basketboll e volejboll për djem dhe vajza, si edhe ndeshje të shpejta futbolli midis degëve. Artikulli evidentonte rolin e pedagogëve të edukimit fizik Ylli Agolli, Rexhina Hanxhari, Petrit Keta dhe Miço Papadhopulli. Kjo kronikë është e rëndësishme sepse tregon se forma ndërfakultetore nisi të shoqërohej me organizim të brendshëm në fakultet. Grupi mësimor, kursi dhe dega u kthyen në shkallë të ndërmjetme mobilizimi. Pikërisht ky ishte drejtimi që mungonte sipas raportit të vitit 1962. Megjithatë, fakti që burimi e veçon Histori-Filologjinë si shembull tregon se kjo praktikë ende duhej promovuar si model[381].

Futbolli, në këtë periudhë, shfaqet si sporti me kapacitetin më të madh për të prodhuar interes ndërfakultetor. Ai ishte i lehtë për t'u kuptuar nga publiku studentor, krijonte rivalitet të drejtpërdrejtë, lejonte sistem kupash dhe finalesh, dhe përshtatej me logjikën e spektaklit lokal në terrenet e "Studentit". Në vitin 1971, në javën jubilare të BRPSH-së, ndeshjet Inxhinieria-Shkencat e Natyrës, Artet-Histori-Filologji, Ekonomik-Mjekësi dhe Juridik-Gjeologji prodhuan një renditje ku Inxhinieria doli e para dhe Shkencat e Natyrës e dyta. Nga pikëpamja historiografike, futbolli ndërfakultetor në Tiranë mund të krahasohet me peshën e futbollit në shoqëritë socialiste europiane, ku ai mbeti një hapësirë e rëndësishme mobilizimi popullor, pavarësisht kontrollit shtetëror dhe ideologjik[382].

Në shkurt 1974 u zhvillua faza e dytë e kampionatit lokal të futbollit midis fakulteteve, me pjesëmarrjen e Fakultetit Ekonomik-Juridik, Mjekësisë, Institutit të Lartë të Arteve, Inxhinierisë dhe Gjeologjisë, ndërsa Fakulteti i Shkencave të Natyrës nuk u paraqit. Po në atë muaj u zhvillua kampionati lokal i shahut i Klubit Sportiv "Studenti", me shahistët më të mirë të fakulteteve, si edhe një veprimtari gjashtëditore basketbolli për meshkuj me dhjetë ekipe nga fakultetet e UT-së, IKF "Vojo Kushi" dhe Instituti i Lartë i Arteve. Kjo treshe burimesh dëshmon zgjerimin e repertorit sportiv universitar. Futbolli, shahu dhe basketbolli nuk paraqiten më si veprimtari të veçuara, por si pjesë e një kalendari sportiv të organizuar, ku klubi, fakultetet dhe institucionet e tjera të arsimit të lartë përfshiheshin në të njëjtin qark konkurrues[383].

---

[380] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive 'Studenti'," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2.

[381] Astrit Zhorda, "Java sportive," *Studenti*, viti 5, nr. 38 (176), 25 nëntor 1971, 4; Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2.

[382] Astrit Zhorda, "Java sportive," *Studenti*, viti 5, nr. 38 (176), 25 nëntor 1971, 4. Për futbollin, shoqërinë dhe shtetin në Europën Lindore, shih Alan McDougall, *The People's Game: Football, State and Society in East Germany* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 1–25, 95–139; Robert Edelman, *Serious Fun: A History of Spectator Sports in the USSR* (New York: Oxford University Press, 1993), 1–26, 93–142.

[383] Tomson Neviri, "Sport: Faza e dytë e kampionatit lokal të futbollit," *Studenti*, viti 8, nr. 7 (270), 21 shkurt 1974, 8; Spiro Belkovi, "Java sportive," *Studenti*, viti 8, nr. 8 (271), 28 shkurt 1974, 8.

Mospjesëmarrja e Shkencave të Natyrës në kampionatin e futbollit të vitit 1974 dhe mosparaqitje të tjera të regjistruara në vitet pasuese duhet të lexohen me kujdes. Ato nuk janë detaje të parëndësishme. Në diskursin zyrtar, sporti studentor paraqitej si pjesë e detyrës kolektive dhe e edukimit socialist; mospjesëmarrja, për rrjedhojë, shënonte një dështim organizativ dhe moral. Megjithatë, për historianin ajo është dëshmi e çmuar sepse korrigjon gjuhën triumfaliste të "masivitetit". Arkivi nuk tregon vetëm mobilizimin, por edhe vështirësinë e mobilizimit. Disa fakultete nuk arritën të dërgonin ekip, disa ekipe munguan në gara të caktuara, disa aktivitete kërkonin ndërhyrjen e pedagogëve të edukimit fizik për të ruajtur rregullsinë e kalendarit[384].

Kupa tradicionale e rinisë në futboll, e nisur në nëntor 1976 në qendrën sportive "Studenti", e zgjeron dimensionin lokal përtej kufirit të ngushtë të fakulteteve të Universitetit. Në të morën pjesë skuadrat e shtatë fakulteteve të UT-së dhe të shkollave të tjera të larta, ndër to Shkolla e Lartë e Bashkuar e Oficerëve "Enver Hoxha", shkolla e Ministrisë së Punëve të Brendshme, IKF "Vojo Kushi" dhe Instituti i Lartë i Arteve. Kjo përbërje e kthen sportin ndërfakultetor në një urë midis universitetit civil, institucioneve ushtarake, institucionit profesional të kulturës fizike dhe shkollave artistike. Futbolli bëhet këtu një gjuhë e përbashkët e qytetit universitar të Tiranës[385].

Në vitin 1977, veprimtaritë ndërmjet fakulteteve vijuan në futboll, volejboll, basketboll dhe shah, me pjesëmarrjen e fakulteteve të Shkencave të Natyrës, Mjekësisë, Inxhinierisë, Juridikut, Ekonomisë dhe Histori-Filologjisë. Burimi është i shkurtër, por domethënës, pasi tregon se sporti ndërfakultetor kishte fituar një ritëm të përsëritur dhe nuk kufizohej më vetëm në karakterin jubilar të veprimtarive të veçanta. Sidoqoftë, lista e disiplinave mbetet e përqendruar në sporte të lojës dhe në shah, ndërsa pjesa e gjimnastikës, qitjes, krosit dhe veprimtarive në natyrë shfaqet më fuqishëm në dokumentet e viteve 1978-1979. Kjo tregon se fundi i viteve 1970 ishte moment konsolidimi i modelit të gjerë të kalitjes studentore[386].

Kampionati i gjimnastikës i prillit 1978, për meshkuj dhe femra, është një dëshmi e qartë e përpjekjes për të futur edhe sportet teknike dhe të disiplinës trupore në kalendarin ndërfakultetor. Për femra, në palestrën e Fakultetit të Mjekësisë, vendin e parë e zuri Mjekësia, pasuar nga Ekonomia dhe Inxhinieria; për meshkuj, në palestrën qendrore të UT-së, fitues doli sërish Mjekësia, pasuar nga Inxhinieria dhe Ekonomia. Por artikulli thekson edhe mungesën e pjesëmarrjes së Shkencave të Natyrës dhe Histori-Filologjisë, duke e shoqëruar titullin me vlerësimin kritik "rezultatet flasin se duhet më shumë punë". Këtu shfaqet tensioni tipik i sportit socialist studentor, ku suksesi i një fakulteti përdorej si model nxitës, ndërsa mungesa ose dobësia e një tjetri kthehej në objekt kritike publike[387].

---

[384] Tomson Neviri, "Sport: Faza e dytë e kampionatit lokal të futbollit," *Studenti*, viti 8, nr. 7 (270), 21 shkurt 1974, 8; "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8; Agim Tafili, "Sport-kalitje: Aktivitete të larmishme," *Studenti*, viti 14, nr. 4 (402), 22 shkurt 1980, 8.

[385] ATSH, "Filloi kupa e rinisë studenteske në futboll," *Zëri i Rinisë*, viti 35, nr. 95 (2932), 27 nëntor 1976, 2.

[386] Bashkim Sh. Shehu, "Kampionatet midis fakulteteve," *Studenti*, viti 11, nr. 4 (343), 26 shkurt 1977, 8.

[387] "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8.

3.1.3. Sistemi i kampionateve dhe renditja si gjuhë e konkurrencës universitare

Kalendari i 9 tetorit-23 nëntorit 1978 është një nga burimet më të rëndësishme për të kuptuar kalimin nga aktiviteti episodik te sistemi i rregullt i kampionateve. Në të përfshiheshin Histori-Filologjia, Shkencat e Natyrës, Gjeologji-Minierat, Ekonomiku, Mjekësia, Inxhinieria, Shkencat Politike e Juridike dhe Instituti i Lartë i Arteve. Futbolli parashikohej në një cikël shtatëjavor, ndërsa të njëjtat njësi merrnin pjesë në kampionatin e volejbollit për vajza dhe të basketbollit për djem. Kalendarizimi, përcaktimi i fushës dhe ritmi javor krijonin një regjim të ri sportiv. Sporti nuk ishte më vetëm kremtim i rastit, por pjesë e rendit të semestrit akademik[388].

Përfundimi i kampionateve të vitit 1978 e bën të dukshme këtë logjikë të sistemit. Në futboll, finalja u zhvillua midis Histori-Filologjisë dhe Mjekësisë dhe fitues doli Fakulteti i Histori-Filologjisë. Në volejboll për vajza, vendi i parë i takoi Shkencave të Natyrës, i dyti Histori-Filologjisë, i treti Ekonomisë, ndërsa më pas u renditën Mjekësia, Shkencat Politike e Juridike, Artet dhe Gjeologji-Minierat. Artikulli vëren edhe nivel teknik, mobilizim dhe rivalitet sportiv. Në këtë kuptim, renditja nuk është vetëm statistikë; ajo është mënyrë për të ndërtuar opinionin sportiv brenda universitetit dhe për të identifikuar fakultetet që duhen imituar ose kritikuar[389].

Në të njëjtën periudhë, qitja sportive e janarit 1979 shfaq një dimension tjetër të ndërfakultetores. Shtatë fakultete u përfaqësuan me nga dhjetë individë, pesë djem dhe pesë vajza, në qitje me pushkë sportive në distancën 50 metra. Për femra, Inxhinieria zuri vendin e parë me 90 pikë, Histori-Filologjia të dytin me 85 pikë dhe Ekonomia të tretin me 69 pikë; për djem, Inxhinieria fitoi me 140 pikë, Ekonomia u rendit e dyta dhe Mjekësia e treta. Qitja e vendos sportin studentor në fushën e përgatitjes së kontrolluar, ku saktësia, vetëpërmbajtja dhe aftësia paramilitare kishin vlerë të qartë politike dhe edukative[390].

Në gjuhën e burimeve të kësaj periudhe, termi "kalitje" është po aq i rëndësishëm sa termi "sport". Ai nënkuptonte forcim të trupit, shëndet, rezistencë dhe gatishmëri për punë e mbrojtje. Për këtë arsye, kampionatet ndërfakultetore nuk mund të ndahen nga kroset, marshimet, ekskursionet, qitja dhe manifestimet gjimnastikore. Në traditën e sportit modern perëndimor, siç e ka analizuar Guttmann, sporti shquhet për racionalizim, matje dhe rekorde; në traditën socialiste, këto elemente bashkëjetonin me

---

[388] "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," *Studenti*, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8.

[389] Nuredin Çeçi dhe Agim Tafili, "Sport-kalitje: Larmi aktivitetesh fizkulturore e sportive të rinisë studenteske," *Studenti*, viti 12, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, 8.

[390] Agim Tafili, "Sport-kalitje: Arritje të mira të studentëve tanë në sportin e qitjes," *Studenti*, viti 13, nr. 1 (379), 19 janar 1979, 8. Për lidhjen midis kulturës fizike socialiste, disiplinës trupore dhe përgatitjes mbrojtëse, shih James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 120–164; Susan Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society: Propaganda, Acculturation, and Transformation in the 1920s and 1930s* (London: Routledge, 2013), 1–32, 96–128.

funksionin edukativ dhe kolektiv. Rasti shqiptar i bashkon të dyja. Kampionatet matin pikë, vende dhe gola, por kuptimi zyrtar i tyre është formimi i një studenti të kalitur politikisht e fizikisht[391].

Spartakiada Kombëtare e 35-vjetorit të Çlirimit, e hapur në Universitet në janar 1979, e shpreh më qartë këtë bashkim të sportit me pedagogjinë politike. Aktiviteti nisi me spartakiadën e Fakultetit të Mjekësisë, ku sipas burimit morën pjesë pothuajse të gjithë studentët e fakultetit, dhe përfshiu ushtrime manifestimi, lojëra popullore dhe ndeshje basketbolli. Në Fakultetin e Shkencave të Natyrës, jehona e spartakiadës u materializua në ekskursione dhe marshime në Dajt me degët e Kimisë, Biologjisë, Matematikës dhe Fizikës, ku morën pjesë kurse të plota, pedagogë dhe punonjës. Këto forma e zgjeronin sportin përtej garës së ekipit për ta kthyer në rit kolektiv të fakultetit[392].

Burimi për Shkencat e Natyrës është veçanërisht i pasur sepse e lidh spartakiadën me nevojën për të krijuar "bindje e koncepte revolucionare" mbi vlerën dhe domosdoshmërinë e ushtrimit sistematik. Kjo formulë e politizon sportin pa e reduktuar atë në propagandë të zbrazët. Ajo tregon se administrata dhe organizatat e rinisë e kuptonin aktivitetin fizik si pjesë të regjimit të përditshëm të studentit. Në të njëjtën kohë, artikulli kritikon nënvleftësimin, indiferentizmin, formalizmin, intelektualizmin dhe tifozllëkun e sëmurë. Kritika është domethënëse sepse tregon se studentët nuk ishin gjithnjë subjekte të bindura të mobilizimit; ata duhej të fitoheshin, të nxiteshin, të kritikoheshin dhe të organizoheshin[393].

Kampionati ekipor i shahut në kuadër të spartakiadës së vitit 1979, i zhvilluar në një sallë të Pallatit të Kulturës "Studenti", dëshmon se veprimtaria ndërfakultetore përfshinte edhe sporte të përqendrimit mendor dhe jo vetëm sporte të trupit të dukshëm. Për djem, Inxhinieria zuri vendin e parë me 14.5 pikë, Mjekësia të dytin me 14 pikë dhe Gjeologji-Minierat të tretin me 10.5 pikë, ndërsa më pas u renditën Ekonomia, Shkencat e Natyrës, Histori-Filologjia dhe Shkencat Politike e Juridike. Kampionati për vajza filloi më 30 janar. Shahu, pingpongu dhe qitja ishin disiplina ku fakultetet mund

[391] Allen Guttmann, *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports* (Neë York: Columbia University Press, 1978), 15–55; James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 120–164; Nuredin Çeçi dhe Agim Tafili, "Sport-kalitje: Larmi aktivitetesh fizkulturore e sportive të rinisë studenteske," *Studenti*, viti 12, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, 8; "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3.

[392] Agim Tafili, "Sport-kalitje: U çel Spartakiada Kombëtare e 35-vjetorit të Çlirimit në Universitet," *Studenti*, viti 13, nr. 2 (380), 2 shkurt 1979, 1, 8; Bedri Cara, "Në kuadrin e Spartakiadës Kombëtare të vitit jubilar të 35-vjetorit të Çlirimit të Atdheut: Jehoha e Spartakiadës Jubilare—Në fakultetin e Shkencave të Natyrës," *Studenti*, viti 13, nr. 4 (382), 2 mars 1979, 8.

[393] Bedri Cara, "Në kuadrin e Spartakiadës Kombëtare të vitit jubilar të 35-vjetorit të Çlirimit të Atdheut: Jehoha e Spartakiadës Jubilare—Në fakultetin e Shkencave të Natyrës," *Studenti*, viti 13, nr. 4 (382), 2 mars 1979, 8.

të konkurronin edhe pa masën e madhe të një ekipi futbolli; ato e zgjeronin bazën e pjesëmarrjes dhe prodhonin hierarki të ndryshme sportive[394].

Në mars 1979 u zhvilluan edhe kampionatet e basketbollit për vajza, volejbollit për djem dhe pingpongut në terrenet e Qytetit "Studenti". Në pingpong, Inxhinieria fitoi për djem, ndërsa Histori-Filologjia fitoi për vajza. Në të njëjtën periudhë, "Kupa Studenti" në futboll, e organizuar nga Komiteti i BRPSH-së i Universitetit në bashkëpunim me BFSSH-në e shkollave të larta, përfshiu shkollat e larta të Tiranës; në përfundim, Shkolla e Lartë e Bashkuar e Oficerëve "Enver Hoxha" doli e para, IKF "Vojo Kushi" e dyta dhe Universiteti i Tiranës i treti. Kjo tregon se dimensioni ndërfakultetor ishte i lidhur vazhdimisht me dimensionin ndërinstitucional të kryeqytetit[395].

3.1.4. Masiviteti, gjinia dhe hierarkitë fakultetore në kapërcyell të viteve 1980

Në dhjetor 1979, artikulli "Larmi dhe masiv" e përshkruante vitin shkollor si të ngarkuar jo vetëm me mësime, por edhe me aktivitete fizkulturore e sportive. Ai përmendte krosin masiv të vjeshtës, ku morën pjesë rreth 1800 studentë, ndër ta 800 vajza dhe 1000 djem; për djem, vendin e parë e zuri Gjeologji-Minierat, ndërsa për vajza Histori-Filologjia. Kjo shifër përbën një nga dëshmitë më të forta të rritjes së pjesëmarrjes masive, por ajo duhet lexuar në lidhje me strukturën e garave. Masiviteti arrihej sidomos përmes krosit, ekskursioneve dhe veprimtarive të hapura, ndërsa sportet ekipore mbeteshin të varura nga përfaqësimet e përzgjedhura të fakulteteve[396].

Kampionatet e fillimit të vitit 1980 tregojnë vazhdimësinë e diversifikimit. Në shah për djem, Gjeologjia zuri vendin e parë, Shkencat Politike-Juridike të dytin dhe Inxhinieria të tretin; në pingpong për vajza, Ekonomiku doli i pari dhe Inxhinieria e dyta, ndërsa Shkencat e Natyrës dhe Mjekësia nuk u paraqitën. Krahas tyre filluan veprimtari të futbollit, basketbollit për vajza dhe volejbollit për djem. Edhe këtu shfaqet ambivalenca e sistemit. Nga njëra anë, veprimtaritë ishin të shumta dhe të larmishme; nga ana tjetër, mospjesëmarrja e disa fakulteteve tregon se kalendari sportiv nuk garantonte automatikisht masivitet të barabartë[397].

Në prill 1980, volejbolli për djem u fitua nga Shkencat Politike e Juridike, me Ekonomikun në vend të dytë dhe Inxhinierinë në të tretin; basketbolli për vajza u fitua nga Ekonomiku, i ndjekur nga Shkencat e Natyrës dhe Histori-Filologjia. Krosi pranveror midis studentëve më të mirë të fakulteteve nxori për vajza Mjekësinë në vend të parë, Histori-Filologjinë të dytën dhe Shkencat e Natyrës të tretat; për djem, vendet kryesore i morën Gjeologji-Minierat, Inxhinieria dhe Ekonomiku. Këto rezultate

[394] Agim Tafili, "Sport-kalitje: U çel Spartakiada Kombëtare e 35-vjetorit të Çlirimit në Universitet," *Studenti*, viti 13, nr. 2 (380), 2 shkurt 1979, 1, 8; Llazar Pulluqi dhe Agim Tafili, "Në kuadrin e Spartakiadës së Jubileut të Çlirimit," *Studenti*, viti 13, nr. 5 (383), 16 mars 1979, 8.

[395] Llazar Pulluqi dhe Agim Tafili, "Në kuadrin e Spartakiadës së Jubileut të Çlirimit," *Studenti*, viti 13, nr. 5 (383), 16 mars 1979, 8.

[396] "Sport-kalitje: Larmi dhe masiv," *Studenti*, viti 13, nr. 20 (398), 28 dhjetor 1979, 8.

[397] Agim Tafili, "Sport-kalitje: Aktivitete të larmishme," *Studenti*, viti 14, nr. 4 (402), 22 shkurt 1980, 8.

tregojnë se nuk ekzistonte një hegjemoni e vetme fakultetore. Dominimi lëvizte sipas disiplinës, gjinisë dhe momentit organizativ[398].

Roli i vajzave në këtë periudhë është më i rëndësishëm se sa mund të sugjerojë pabarazia e hershme e viteve 1950. Në sporte si volejbolli, basketbolli, pingpongu, shahu, krosi dhe qitja, vajzat përfaqësojnë fakultetet, fitojnë renditje dhe bëhen pjesë e kronikës sportive. Megjithatë, pjesëmarrja e tyre mbetet e strukturuar sipas një repertori të caktuar disiplinash. Futbolli vijon të paraqitet si hapësirë kryesisht mashkullore, ndërsa garat e vajzave theksohen më shumë në volejboll, basketboll, qitje, pingpong, shah, atletikë dhe kros. Kjo ndarje i ngjan tendencave më të gjera të historisë së sportit femëror, ku zgjerimi i pjesëmarrjes shpesh bashkëjeton me kufizime kulturore mbi llojet e pranueshme të sportit[399].

Viti 1981 e konfirmon natyrën shumëdisiplinore të sistemit. Burimi përmend basketbollin për djem, volejbollin për vajza, shah për djem e vajza, pingpong, qitje dhe futboll. Ekonomia shfaqet e fortë në basketboll për djem, Histori-Filologjia në volejboll për vajza dhe pingpong për djem, Inxhinieria në shah për djem, ndërsa në futboll kampion del Inxhinieria, e ndjekur nga Gjeologjia, Ekonomiku, Histori-Filologjia, Mjekësia dhe Juridiku. Për një historiografi që kërkon të kuptojë universitetin si hapësirë sociale, këto të dhëna tregojnë se sporti prodhonte reputacion të shpërndarë, jo vetëm "kampion" të përhershëm[400].

Në vitin 1982, në kuadrin e 25-vjetorit të Universitetit, kampionati i futbollit u zhvillua nga 15 janari deri më 22 shkurt midis Juridikut, Mjekësisë, Histori-Filologjisë, Ekonomikut, Shkencave të Natyrës, Gjeologjisë dhe Inxhinierisë. Finalja Inxhinieri-Juridik përfundoi me titullin e Inxhinierisë, ndërsa Juridiku, Gjeologjia, Ekonomiku, Histori-Filologjia, Shkencat e Natyrës dhe Mjekësia u renditën pas saj. Në të njëjtin vit u zhvilluan edhe kampionate shahu dhe pingpongu, ku Inxhinieria, Gjeologjia, Ekonomiku, Shkencat e Natyrës dhe Histori-Filologjia shfaqen me role të ndryshme sipas gjinisë dhe disiplinës. Jubileu i universitetit e ktheu sportin në pjesë të vetëpërfaqësimit institucional[401].

Në prill 1982, rezultatet e atletikës, krosit, qitjes, volejbollit për femra dhe basketbollit për djem dëshmojnë vazhdimin e modelit: Ekonomiku fitoi për femra në atletikë, Gjeologjia për meshkuj, Gjeologjia u dallua në kros, Inxhinieria dhe Shkencat e Natyrës shfaqen në qitje, ndërsa në volejboll për femra Inxhinieria, Ekonomiku dhe Shkencat e Natyrës morën vendet kryesore. Në basketboll për djem, Ekonomiku

---

[398] Gjergji Jano dhe Agim Tafili, "Sport-kalitje: Kronikë sportive," *Studenti*, viti 14, nr. 6 (404), 18 prill 1980, 8.

[399] AQSH, Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 2–9; Gjergji Jano dhe Agim Tafili, "Sport-kalitje: Kronikë sportive," *Studenti*, viti 14, nr. 6 (404), 18 prill 1980, 8; Allen Guttmann, *Ëomen's Sports: A History* (New York: Columbia University Press, 1991), 1–38.

[400] Orfea Dhuci dhe Moisi Dalipi, "Sport-kalitje: Aktivitete të larmishme sportive," *Studenti*, viti 15, nr. 6 (425), 27 mars 1981, 8.

[401] Orfea Dhuci dhe Moisi Dalipi, "Sport: Luftë e fortë sportive," *Studenti*, viti 16, nr. 3 (442), 12 shkurt 1982, 8; Orfea Dhuci dhe Moisi Dalipi, "Sport-kalitje: Pas 100 minutave lojë," *Studenti*, viti 16, nr. 5 (444), 12 mars 1982, 8; Rushan Nano dhe Orfea Dhuci, "Sport-kalitje: Me dëshirën për fitore," *Studenti*, viti 16, nr. 6 (445), 26 mars 1982, 8.

regjistrohet si fitues për të dhjetin vit radhazi, një hollësi që tregon ekzistencën e traditave fakultetore të specializuara në disa sporte. Tradita këtu nuk është kategori abstrakte; ajo matet në seri fitoresh, në kujtesën e shtypit studentor dhe në autoritetin e pedagogëve të edukimit fizik[402].

3.1.5. Nga fakulteti te qyteti universitar: Qyteti "Studenti", institucionet e larta dhe klubet

Hapësira materiale e sportit ndërfakultetor është një element që del vazhdimisht në burime. Qendra sportive "Studenti", Pallati i Kulturës "Studenti", palestrat e fakulteteve, pistat e stadiumit "Qemal Stafa", kodrat e Liqenit Artificial, Dajti dhe Farka formojnë një topografi sportive të universitetit. Kjo topografi nuk ishte vetëm sfond, por ajo përcaktonte format e pjesëmarrjes. Sportet e sallës kërkonin palestra dhe salla; futbolli dhe atletika kërkonin terrene; kroset, marshimet dhe piknikët kërkonin dalje në hapësirën natyrore të Tiranës. Në këtë mënyrë, universiteti u shtri sportivisht përtej ndërtesës akademike dhe u bë pjesë e qytetit[403].

Qyteti "Studenti" ishte nyja më e dukshme e këtij sistemi. Aty zhvilloheshin ndeshje futbolli, basketbolli, volejbolli dhe kampionate të ndryshme; aty mblidhej publiku studentor; aty krijohej ndjesia se sporti ishte pjesë e jetës universitare të përbashkët. Në të njëjtën kohë, Qyteti "Studenti" nuk ishte një hapësirë autonome në kuptimin perëndimor të "campus sport"; ai funksionon te brenda administrimit politik, rinor dhe profesional të sportit socialist. Prania e Komitetit të BRPSH-së, BFSSH-së, klubit "Studenti" dhe katedrës së edukimit fizik e bënte atë një hapësirë të organizuar nga institucione të ndërthurura[404].

Krahasimi me kulturën e kampuseve dhe kolegjeve perëndimore duhet ta ruajë këtë dallim. Në Oxford, Cambridge ose në universitetet britanike të shekullit XIX, sporti u lidh me formimin moral të elitës, me klube, me garë ndërkolegjesh dhe me ethosin e amatorizmit. Në Universitetin e Tiranës, sporti ndërfakultetor nuk ishte prodhim i një shoqërie civile universitare të pavarur, por pjesë e një sistemi pedagogjik e politik ku fakulteti vepronte si qelizë organizimi. Megjithatë, të dy modelet ndanin

[402] Orfea Dhuci dhe Moisi Dalipi, "Sport-kalitje: Përsëri aktivitet," *Studenti*, viti 16, nr. 7 (446), 9 prill 1982, 8.

[403] "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," *Studenti*, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8; Bedri Cara, "Në kuadrin e Spartakiadës Kombëtare të vitit jubilar të 35-vjetorit të Çlirimit të Atdheut: Jehoha e Spartakiadës Jubilare—Në fakultetin e Shkencave të Natyrës," *Studenti*, viti 13, nr. 4 (382), 2 mars 1979, 8; Kujtim Trasja, "Në vazhdën e traditës së krijuar: U zhvillua Kampionati i Atletikës i U.T. 'Enver Hoxha'," *Studenti*, viti 21, nr. 8 (542), 23 prill 1987, 8; Korresp. i "Studentit," "Marshim në fshatin Farkë," *Studenti*, viti 23, nr. 10 (585), 18 maj 1989, 6.

[404] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive 'Studenti'," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2; Llazar Pulluqi dhe Agim Tafili, "Në kuadrin e Spartakiadës së Jubileut të Çlirimit," *Studenti*, viti 13, nr. 5 (383), 16 mars 1979, 8; Sokol Terihati, "U hap sipari i lojrave studentore," *Studenti*, viti 17, nr. 20 (497), 21 dhjetor 1984, 6.

një ide të përbashkët. Trupi studentor duhej formuar, disiplinuar dhe shoqëruar përmes garës. Ndryshimi qëndronte te burimi i autoritetit dhe te kuptimi politik i garës[405].

Përfshirja e institucioneve të tjera të larta të Tiranës e zgjeroi sportin ndërfakultetor në nivel lokal-kombëtar. Në kupat dhe spartakiadat e ndryshme marrin pjesë IKF "Vojo Kushi", Instituti i Lartë i Arteve, shkollat ushtarake dhe të Ministrisë së Punëve të Brendshme. Kjo nuk e zhbën karakterin ndërfakultetor të Universitetit, por e vendos atë brenda një rrjeti më të gjerë të arsimit të lartë socialist. Rivaliteti midis fakulteteve të UT-së bashkëjetonte me rivalitetin midis institucioneve të larta të kryeqytetit; për rrjedhojë, "dimensioni lokal" nuk ishte thjesht qyteti i Tiranës, por një hapësirë e përbërë nga universitete, institute, shkolla ushtarake dhe organizata sportive[406].

Në këtë rrjet, IKF "Vojo Kushi" kishte një pozitë të veçantë, sepse përfaqësonte institucionin profesional të kulturës fizike. Kur ekipi i IKF-së fitoi turneun e basketbollit të vitit 1974 ose kur u rendit në kupat e mëvonshme të shkollave të larta, ai krijonte një pikë krahasimi për fakultetet e Universitetit të Tiranës. Prania e tij mund të rrisë nivelin teknik të konkurrencës, por njëkohësisht nxjerr në pah dallimin midis sportit si specializim profesional dhe sportit si aktivitet masiv i fakulteteve jo sportive. Kjo është arsyeja pse sukseset e UT-së ndaj institucioneve të tilla marrin vlerë simbolike më të madhe se një fitore e zakonshme ndërfakultetore[407].

Klubi "Studenti" duhet parë si hallkë ndërmjet sportit masiv ndërfakultetor dhe sportit cilësor. Burimet për kampionatet lokale të shahut, veprimtaritë e klubit dhe arritjet e ekipeve universitare tregojnë se fakultetet furnizonin një bazë më të gjerë pjesëmarrjeje, ndërsa klubi përfaqësonte një nivel më të lartë organizimi dhe performance. Kjo strukturë i afrohet modeleve socialiste, ku sporti masiv dhe sporti i elitës paraqiteshin si pjesë të së njëjtës piramidë. Masiviteti përbënte bazën, ndërsa cilësia majën e saj. Në praktikë, marrëdhënia midis tyre ishte më e ndërlikuar, por në nivel diskursiv ajo mbetet një nga formulat kryesore të periudhës[408].

---

[405] J. A. Mangan, *Athleticism in the Victorian and Edëardian Public School: The Emergence and Consolidation of an Educational Ideology* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), 15–54; Richard Holt, *Sport and the British: A Modern History* (Oxford: Clarendon Press, 1989), 74–107; H. S. Jones, "University and College Sport," në *The History of the University of Oxford*, vol. 7, *Nineteenth-Century Oxford*, Part 2, red. M. G. Brock dhe M. C. Curthoys (Oxford: Oxford University Press, 2000), 698–732; Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2.

[406] ATSH, "Filloi kupa e rinisë studenteske në futboll," *Zëri i Rinisë*, viti 35, nr. 95 (2932), 27 nëntor 1976, 2; Llazar Pulluqi dhe Agim Tafili, "Në kuadrin e Spartakiadës së Jubileut të Çlirimit," *Studenti*, viti 13, nr. 5 (383), 16 mars 1979, 8; Kastriot Ahmati dhe Hiqmet Meçe, "Veprimtari lokale me vlera kombëtare," *Sporti Popullor*, viti 46, nr. 84 (2764), 19 tetor 1990, 1.

[407] Spiro Belkovi, "Java sportive," *Studenti*, viti 8, nr. 8 (271), 28 shkurt 1974, 8; Llazar Pulluqi dhe Agim Tafili, "Në kuadrin e Spartakiadës së Jubileut të Çlirimit," *Studenti*, viti 13, nr. 5 (383), 16 mars 1979, 8; Kastriot Ahmati dhe Hiqmet Meçe, "Veprimtari lokale me vlera kombëtare," *Sporti Popullor*, viti 46, nr. 84 (2764), 19 tetor 1990, 1.

[408] Spiro Belkovi, "Java sportive," *Studenti*, viti 8, nr. 8 (271), 28 shkurt 1974, 8; James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 120–164; Mike Dennis dhe Jonathan Grix, *Sport under Communism: Behind the East German "Miracle"* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012), 1–27, 60–95.

3.1.6. Vitet 1983-1985: jubileu, fakultetet e profilizuara dhe pedagogët e edukimit fizik

Viti 1983 është një pikë e rëndësishme sepse dokumenton si kampionatet e zakonshme, ashtu edhe veprimtaritë në kuadër të Spartakiadës Kombëtare të 40-vjetorit të Çlirimit. Kampionati i futbollit i filluar më 1 shkurt u zhvillua për shtatë javë me ekipe nga Ekonomiku, Inxhinieria, Gjeologji-Minierat, Mjekësia, Histori-Filologjia dhe Shkencat e Natyrës; në fund, Histori-Filologjia fitoi kupën pas një cikli prej 21 ndeshjesh. Kjo tregon se kampionati kishte strukturë të plotë rrethi dhe prodhonte jo vetëm fitues, por edhe narrativë të qëndrueshmërisë, humbjeve dhe përballjeve javore[409].

Në të njëjtin vit, kampionatet e shahut, pingpongut, basketbollit dhe volejbollit nxorën një hartë të re fituesish. Shkencat e Natyrës u dalluan në shah, Inxhinieria në pingpong për djem e vajza, Inxhinieria në basketboll për meshkuj, ndërsa Inxhinieria fitoi edhe në volejboll për femra, me Histori-Filologjinë, Ekonomikun dhe Mjekësinë në vendet pasuese. Ky konfigurim tregon se Inxhinieria ruante një profil të fortë në sportet me kërkesa teknike dhe organizative, ndërsa fakultete si Histori-Filologjia dhe Ekonomiku mbeteshin konkurrues në sportet e lojës dhe në garat e vajzave. Burimi nuk jep gjithnjë shpjegime për këto profile, por vetë përsëritja e tyre sugjeron ekzistencën e praktikave të brendshme trajnuese[410].

Në kuadër të Spartakiadës Kombëtare të 40-vjetorit të Çlirimit, në tetor 1983 u zhvilluan kampionate midis fakulteteve në basketboll, volejboll, atletikë, kros, shah, pingpong, qitje dhe futboll. Në lojërat me dorë, Ekonomiku doli fitues; në basketboll për djem fitoi Inxhinieria Mekanike dhe në basketboll për vajza Ekonomiku; në futboll, pas shtatë javësh ndeshjesh midis një liste të gjerë fakultetesh, kampion doli Ekonomiku, i ndjekur nga Histori-Filologjia, kampionia e vitit të mëparshëm. Kjo periudhë shënon një moment të dukshëm të ngritjes së Ekonomikut në lojërat me dorë dhe në futboll, gjë që tregon lëvizshmërinë e prestigjit sportiv midis fakulteteve[411].

Krosi masiv i 14 tetorit 1983 në kodrat e Liqenit Artificial e vendos sërish sportin në hapësirën e natyrës. Për djem, vendin e parë e zuri Fakulteti i Inxhinierisë Mekanike, ndërsa për vajza Mjekësia. Kjo ndarje është me interes, pasi degët teknike dhe mjekësore shfaqen si subjekte të forta në garat e rezistencës. Ky rezultat mund të lidhet me tradita të brendshme të fakulteteve, por edhe me mobilizimin e organizatave të rinisë dhe të katedrave të edukimit fizik. Meqenëse burimet nuk japin të dhëna të plota mbi

[409] Sejfulla Nenaj, "Me syrin e fotografit," *Studenti*, viti 16, nr. 3 (461), 11 shkurt 1983, 8; Fitore Toska, "Nga kampionati i futbollit në Universitet: Kupa në Histori-Filologji," *Studenti*, viti 16, nr. 5 (463), 11 mars 1983, 8.

[410] Tomson Neviri, "Fillim i mbarë dhe rezultate premtuese të ekipit 'Studenti'," *Studenti*, viti 16, nr. 6 (464), 25 mars 1983, 6, 8.

[411] Artan Kristo, "Sport-kalitje-shëndet: Në kampionatet midis fakulteteve," *Studenti*, viti 16, nr. 16 (473), 26 tetor 1983, 8; Artan Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," *Studenti*, viti 16, nr. 19 (475), 9 dhjetor 1983, 7.

përgatitjen e përditshme, çdo shpjegim i drejtpërdrejtë duhet të mbetet hipotezë e kujdesshme, jo përfundim i prerë[412].

Spartakiada e Fakultetit të Inxhinierisë Mekanike e Elektrike, e çelur në nëntor 1983 në mjediset sportive të Qytetit "Studenti", është një shembull i qartë se si forma ndërfakultetore shoqërohej nga organizime brenda fakultetit. Në ceremoninë e hapjes ishin të pranishëm mbi 500 studentë e studente; aktivitetet nisën me ushtrime gjimnastikore, vijuan me stafetë ushtarake, lojëra popullore, tërheqje litari, gara atletike dhe ndeshje basketbolli e volejbolli. Artikulli e interpretonte stafetën ushtarake si shprehje të gatishmërisë për mbrojtjen e Atdheut dhe lojërat popullore si trashëgimi e virtyteve kombëtare. Këtu sporti, folklori dhe përgatitja ushtarake bashkohen në të njëjtën dramaturgji fakultetore[413].

Ky shembull tregon se veprimtaria ndërfakultetore nuk duhej parë si kundërshtare e organizimit të brendshëm, por si pjesë e një shkallëzimi. Fakulteti organizonte spartakiadën e vet, degët konkurronin brenda fakultetit, më të mirët përfaqësonin fakultetin në kampionatet e UT-së dhe universiteti dilte në veprimtari të shkollave të larta ose në spartakiada kombëtare. Kjo piramidë krijonte një qark të vazhdueshëm përzgjedhjeje, ku masiviteti dhe cilësia shpalleshin si qëllime të lidhura. Literatura mbi sportin në regjimet socialiste e ka vënë në dukje shpesh këtë çiftim midis pjesëmarrjes së gjerë dhe performancës përfaqësuese; dokumentet e UT-së tregojnë se ai funksiononte edhe në nivel lokal universitar[414].

Në dhjetor 1984, hapja e "lojrave studentore" në terrenet sportive të Qytetit "Studenti" e dëshmon vazhdimin e sistemit. Në basketboll për djem, ekipet e tetë fakulteteve u ndanë në dy grupe dhe fitues doli Ekonomiku, i ndjekur nga Inxhinieria e Ndërtimit; në volejboll për femra fitoi përsëri Ekonomiku, i ndjekur nga Mjekësia. Artikulli vlerësonte punën e pedagogëve të edukimit fizik, ndër ta Thoma Dimanti dhe Zija Kodra. Kjo është një dëshmi e rëndësishme për rolin e kuadrit pedagogjik. Suksesi i fakultetit nuk paraqitej si fryt i spontanitetit studentor, por si rezultat i organizimit, stërvitjes dhe drejtimit profesional[415].

Në mars 1985, kampionati i futbollit midis fakulteteve u fitua nga Inxhinieria Mekanike-Elektrike, me pjesëmarrjen e Inxhinierisë së Ndërtimit, Mjekësisë, Gjeologji-Minierave, Histori-Filologjisë, Ekonomikut, Juridikut dhe Shkencave të Natyrës. Burimi e lidh suksesin e fituesit me drejtimin e pedagogut të katedrës së edukimit fizik Beqir Kuke. Në dhjetor të po atij viti, kampionati i basketbollit për femra, zhvilluar në fushat e Qytetit "Studenti", përfshiu shtatë ekipe dhe u fitua nga Histori-

[412] Artan Kristo, "Sport-kalitje-shëndet: Në kampionatet midis fakulteteve," *Studenti*, viti 16, nr. 16 (473), 26 tetor 1983, 8.

[413]Korresp. i "Studentit," "U çel Spartakiada e Fakultetit të Inxhinierisë Mekanike e Elektrike," *Studenti*, viti 16, nr. 18 (475), 25 nëntor 1983, 6–7.

[414]Korresp. i "Studentit," "U çel Spartakiada e Fakultetit të Inxhinierisë Mekanike e Elektrike," *Studenti*, viti 16, nr. 18 (475), 25 nëntor 1983, 6–7; James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 120–164; Mike Dennis dhe Jonathan Grix, *Sport under Communism: Behind the East German "Miracle"* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012), 1–27, 60–95.

[415] Sokol Terihati, "U hap sipari i lojrave studentore," *Studenti*, viti 17, nr. 20 (497), 21 dhjetor 1984, 6.

Filologjia, nën drejtimin e Mimoza Hushës. Këto dy raste e bëjnë të qartë se pedagogët e edukimit fizik ishin ndërmjetësit kryesorë midis kurrikulës, organizatës së rinisë dhe garës sportive[416].

3.1.7. Vitet 1987-1988: atletika, qitja, pingpongu dhe riorganizimi i ritmit sportiv

Në vitin 1987, në atmosferën e 30-vjetorit të Universitetit të Tiranës "Enver Hoxha", atletika mori vend të veçantë. Kampionati i atletikës u zhvillua në stadiumin kombëtar "Qemal Stafa" me rreth 160 studentë nga tetë fakultete. Për vajza, vendet kryesore në garat individuale u fituan nga studente të Histori-Filologjisë, Ekonomikut dhe Inxhinierisë së Ndërtimit, ndërsa në klasifikimin ekipor për vajza fitoi Inxhinieria e Ndërtimit; për djem, u dalluan Histori-Filologjia, Inxhinieria Mekanike-Elektrike dhe Inxhinieria e Ndërtimit, ndërsa në klasifikimin ekipor për djem fitoi Inxhinieria Mekanike-Elektrike. Atletika e vendos konkurrencën ndërfakultetore në një hapësirë kombëtare simbolike, stadiumin "Qemal Stafa", duke i dhënë asaj peshë përtej kampusit[417].

Atletika shërbente gjithashtu si sport i matjes së qartë, përmes metrave, sekondave, kërcimeve, hedhjeve dhe stafetës. Kjo e bën atë veçanërisht të përshtatshme për logjikën moderne të sportit, ku rezultati është i krahasueshëm dhe i arkivueshëm. Por në kontekstin e UT-së, atletika nuk shfaqet vetëm si sport rekordesh; ajo lidhet me traditën e veprimtarive në natyrë, me përgatitjen fizike të përgjithshme dhe me përfaqësimin e fakultetit. Në këtë pikë, rasti shqiptar e bashkon racionalizimin modern të sportit me kulturën socialiste të kalitjes së trupit studentor. Kjo është arsyeja pse burimet e viteve 1987-1989 e vendosin atletikën pranë krosit, marshimeve dhe lojërave me karakter ushtarak[418].

Në shkurt 1988 u zhvillua kampionati i qitjes në poligonin "Studenti". Për djem, Gjeologji-Minierat zuri vendin e parë dhe Shkencat Politiko-Juridike të dytin; për vajza, kampion doli Histori-Filologjia, i ndjekur nga Mjekësia dhe Juridiku. Qitja mbetet një nga sportet ku kuptimi sportiv dhe ai mbrojtës përputhen më hapur. Në raport me historiografinë e sportit socialist, ky lloj aktiviteti duhet parë si pjesë e një kulture më të gjerë të gatishmërisë fizike, ku universiteti nuk formonte vetëm specialistë profesionalë, por edhe qytetarë të disiplinuar në trup, në kohë dhe në sjellje kolektive[419].

---

[416] Arben Muka, "Kampionati i futbollit midis fakulteteve: Fitore e bukur dhe e merituar," *Studenti*, viti 18, nr. 6 (503), 22 mars 1985, 8; Korresp. i "Studentit," "Veprimtari sportive," *Studenti*, viti 18, nr. 24 (517), 20 dhjetor 1985, 6.

[417] Korresp. i "Zërit të Rinisë," "Kampionati i veprimtarive në natyrë," *Zëri i Rinisë*, nr. 33, 25 prill 1987, 4; Kujtim Trasja, "Në vazhdën e traditës së krijuar: U zhvillua Kampionati i Atletikës i U.T. 'Enver Hoxha'," *Studenti*, viti 21, nr. 8 (542), 23 prill 1987, 8.

[418] Allen Guttmann, *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports* (Neë York: Columbia University Press, 1978), 15–55; Kujtim Trasja, "Në vazhdën e traditës së krijuar: U zhvillua Kampionati i Atletikës i U.T. 'Enver Hoxha'," *Studenti*, viti 21, nr. 8 (542), 23 prill 1987, 8; "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3.

[419] A. Dushi, "Aktivitete sportive në Universitet: Qitje," *Studenti*, viti 22, nr. 5 (556), 3 mars 1988, 7; Susan Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society: Propaganda, Acculturation, and*

Po në shkurt 1988 përfundoi kampionati individual i pingpongut për djem e vajza. Për djem, kampion u shpall një student i Fakultetit të Shkencave Politiko-Juridike, i ndjekur nga studentë të Histori-Filologjisë dhe Ekonomikut; për vajza, vendin e parë dhe të dytë e zunë studente të Histori-Filologjisë, ndërsa të tretin një studente e Inxhinierisë Mekanike-Elektrike. Pingpongu është i rëndësishëm sepse krijon hapësirë për konkurrencë individuale brenda sistemit fakultetor. Ai nuk kërkon ekip të madh dhe mund të prodhojë prestigj për studentë të veçantë, ndërkohë që renditja e tyre vazhdon t'i atribuohet fakultetit[420].

Në prill 1988, kampionati i basketbollit për vajza dhe ai i volejbollit për djem u zhvilluan në qendrën sportive "Studenti", me pjesëmarrjen e tetë fakulteteve të ndara në dy grupe, Gjeologji, Mjekësi, Shkencat e Natyrës, Inxhinieri Mekanike-Elektrike, Ekonomik, Shkencat Politike-Juridike, Inxhinieri Ndërtimi dhe Histori-Filologji. Për vajza në basketboll fitoi Ekonomiku, i ndjekur nga Mjekësia; për djem në volejboll fitoi Ekonomiku, i ndjekur nga Inxhinieria e Ndërtimit dhe Histori-Filologjia. Burimi e paraqet Ekonomikun si protagonist të dyfishtë, duke e konfirmuar profilin e tij të fortë në lojërat me dorë në gjysmën e dytë të viteve 1980[421].

Kampionati i atletikës i majit 1988, i zhvilluar sërish në stadiumin "Qemal Stafa", përfshinte gara 100 m, 200 m, 400 m, 800 m, 1500 m, kërcim së gjati, kërcim së larti dhe stafetë 4x100 m për djem e vajza. Për meshkuj u dalluan studentët e Shkencave Politike-Juridike, Inxhinierisë Mekanike-Elektrike dhe Inxhinierisë së Ndërtimit; për vajza u dalluan Ekonomiku, Inxhinieria Mekanike-Elektrike dhe Histori-Filologjia. Në klasifikimin e përgjithshëm, për vajza fitoi Inxhinieria e Ndërtimit, ndërsa Histori-Filologjia dhe Inxhinieria Mekanike-Elektrike u renditën pas saj. Rëndësia e këtij burimi qëndron te larmia e garave dhe te vazhdimësia e përfshirjes së tetë fakulteteve[422].

Në shtator 1988, në mjediset sportive të Qytetit "Studenti" u organizuan ndeshje për studentët që do të përfaqësonin universitetin në kampionatin e volejbollit për femra dhe basketbollit për meshkuj në kuadër të 80-vjetorit të lindjes së Enver Hoxhës. Në volejboll për femra fitoi Fakulteti i Ekonomisë, i ndjekur nga Histori-Filologjia. Në nëntor të po atij viti, pas tre vjet ndërprerjeje, filloi kampionati i futbollit midis fakulteteve të UT-së në kompleksin sportiv "Studenti". Këto të dhëna tregojnë se ritmi sportiv nuk ishte krejt linear. Disa disiplina vijonin rregullisht, të tjera njihnin

Transformation in the 1920s and 1930s (London: Routledge, 2013), 1–32, 96–128; James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 120–164.

[420] N. Neviri, "Aktivitete sportive në Universitet: Ping Pong," *Studenti*, viti 22, nr. 5 (556), 3 mars 1988, 7.

[421] Kujtim Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet: Vajzat dhe djemtë e Ekonomikut në vend të parë," *Studenti*, viti 22, nr. 7 (558), 14 prill 1988, 6.

[422] Kujtim Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet: Përfundoi kampionati i Atletikës," *Studenti*, viti 22, nr. 9 (560), 12 maj 1988, 3.

ndërprerje dhe rifillime, ndërsa jubileu politik mbetej një kornizë e rëndësishme aktivizimi[423].

3.1.8. Veprimtaritë në natyrë, sportet e ujit dhe zgjerimi i programit në vitet 1989-1990

Në mars 1989 filloi kampionati i veprimtarive në natyrë, i cili sipas burimit ishte bërë traditë për të rinjtë dhe zgjaste tre muaj, mars-prill-maj. Aktiviteti organizohej nga KQ i BRPSH-së në kuadrin e 45-vjetorit të Çlirimit dhe ndahej në tri faza: në mars, krose, ekskursione, marshime, shëtitje dhe ngjitje alpinistike; në prill, gara atletike e gjimnastikore, lojëra popullore dhe aktivitete me karakter ushtarak; në maj, lojëra me top dhe sporte të ujit. Ky është programi më i plotë në materialin e shqyrtuar, sepse ndërthur sport, natyrë, lojë popullore, aftësi ushtarake dhe rekreacion[424].

Ceremonia e hapjes së 10 marsit 1989 përpara Rektoratit u pasua nga krosi i më të mirëve të fakulteteve, me pjesëmarrjen e 600 studentëve. Për vajza, vendet e para individuale i zunë studente të Mjekësisë dhe fakulteti fitoi edhe klasifikimin ekipor; për djem, klasifikimin ekipor e fitoi Gjeologji-Minierat, ndërsa dy vendet e para individuale u fituan nga studentë të të njëjtit fakultet. Ky organizim para Rektoratit ka kuptim simbolik: aktiviteti në natyrë fillonte në qendrën administrative të universitetit dhe pastaj e zgjeronte trupin studentor në hapësirën urbane e natyrore të Tiranës[425].

Më 23 prill 1989 u zhvillua një kros masiv me 4500 studentë, në distanca 5000 metra për djem dhe 2000 metra për vajza. Në kros morën pjesë studentë të UT-së dhe të shkollave të tjera të larta të Tiranës. Për djem, më mirë u paraqitën Gjeologjia, Mjekësia dhe Shkencat e Natyrës, të cilat e përfunduan të gjithë krosin; për vajza, Mjekësia u rendit e para, e ndjekur nga Shkencat e Natyrës dhe Inxhinieria e Ndërtimit. Shifra 4500 është e jashtëzakonshme në raport me kampionatet e zakonshme ekipore dhe tregon se krosi ishte mjeti më i fuqishëm për të realizuar masivitetin e shpallur[426].

Veprimtaritë e marsit 1989 përfshinë edhe një piknik me rreth 4000 studentë në kodrat e Liqenit Artificial, me pjesëmarrje nga të gjitha fakultetet e Universitetit. Në kampionatet e basketbollit për vajza dhe volejbollit për djem, të zhvilluara në të njëjtën periudhë, fituese dolën ekipet e Histori-Filologjisë. Ky bashkim i piknikut masiv me kampionatet e lojërave me dorë është domethënës: rekreacioni, shoqëria studentore dhe gara sportive vendosen brenda të njëjtit program. Sporti nuk është vetëm matje rezultatesh; është mënyrë për të organizuar kohën e lirë të studentëve në forma të kontrolluara dhe kolektive[427].

Në fazën e dytë, në prill 1989, kampionati i atletikës për djem e vajza midis tetë fakulteteve përfshiu rreth 200 studentë. Për djem, renditja kryesore ishte Inxhinieria e

[423] A. Tepelena, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet: Ndeshje të bukura dhe me rivalitet," *Studenti*, viti 22, nr. 18 (569), 29 shtator 1988, 8; Arison Puka, "Filloi kampionati i futbollit midis fakulteteve," *Studenti*, viti 22, nr. 21 (572), 10 nëntor 1988, 8.

[424] "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3.

[425] Korresp. i "Studentit," "Krosi i më të mirëve," *Studenti*, viti 23, nr. 6 (581), 23 mars 1989, 6.

[426] Tomson Neviri, "4500 djem e vajza në kros masiv," *Studenti*, viti 23, nr. 9 (584), 4 maj 1989, 1.

[427] Kujtim Trasja, "Takime të bukura," *Studenti*, viti 23, nr. 7 (582), 6 prill 1989, 7.

Ndërtimit, Mjekësia dhe Inxhinieria Mekanike-Elektrike; për vajza, vendin e parë e zuri Histori-Filologjia, të dytin Shkencat e Natyrës dhe të tretin Mjekësia. Në fazën e tretë, më 14 maj, rreth 1000 studentë të Inxhinierisë Mekanike-Elektrike marshuan në drejtim të fshatit Farkë, ku zhvilluan futboll, lojëra me dorë dhe lojëra popullore. Këto të dhëna tregojnë shkallëzimin e programit nga garat ndërfakultetore te aktiviteti i madh i një fakulteti të vetëm në hapësirë rurale pranë Tiranës[428].

Në shtator 1989, në kuadër të 45-vjetorit të Çlirimit dhe të Spartakiadës së 6-të Kombëtare, u zhvilluan për herë të parë veprimtaritë e sporteve të ujit midis fakulteteve të UT-së në Qendrën Sportive të Tiranës. Për djem, kampion doli Fakulteti i Inxhinierisë Mekanike-Elektrike, i ndjekur nga Ekonomiku, Mjekësia dhe Ndërtimi; për femra, kampione doli Ekonomiku, i ndjekur nga Shkencat Politike-Juridike, Mjekësia dhe Inxhinieria Mekanike-Elektrike. Si notarët më të mirë u shpallën studentë të Ekonomisë. Futja e sporteve të ujit shënon zgjerimin më të qartë të programit ndërfakultetor drejt disiplinave që kërkonin infrastrukturë të specializuar dhe koordinim më të madh[429].

Në tetor 1989, "Kupa e 45-vjetorit" në terrenet sportive të Qytetit "Studenti" përfshiu volejboll për meshkuj e femra, basketboll për meshkuj e femra dhe futboll. Në basketboll për meshkuj fitoi Inxhinieria Mekanike, e ndjekur nga Shkencat e Natyrës; në basketboll për femra fitoi Histori-Filologjia; në volejboll për meshkuj fitoi Inxhinieria e Ndërtimit dhe për vajza Ekonomiku; në futboll fitoi Inxhinieria Elektrike. Në dhjetor, kampionatet e shahut dhe pingpongut në Pallatin e Kulturës "Studenti" nxorën fituese Inxhinierinë Mekanike-Elektrike në shah dhe Histori-Filologjinë në pingpong për femra. Kjo mbyllje e vitit 1989 dëshmon një sistem të plotë sportiv, ku pothuajse çdo fakultet kishte një hapësirë të mundshme afirmimi[430].

Spartakiada e Shkollave të Larta të Tiranës në tetor 1990, e zhvilluar për shtatë ditë në "javën e Enverit", e çon këtë proces në një nivel të përmbledhur lokal-kombëtar. Burimi e quan veprimtari me karakter lokal, por vlerëson se për nga sportet dhe nivelet e arritura kishte vlera kombëtare, madje standarde të larta. U zhvilluan basketboll për femra, volejboll për femra, futboll, hendboll për djem e vajza, shah dhe pingpong; Universiteti A fitoi në shah për femra e meshkuj, pingpong për femra, volejboll për meshkuj dhe futboll, ndërsa institucione të tjera fituan në atletikë, basketboll dhe hendboll. Veçoria e shënuar nga specialistët ishte se aktivitetet u zhvilluan pasdite, pa shkaktuar mungesa në procesin mësimor. Kjo tregon një fazë të pjekur të menaxhimit të kohës sportive universitare[431].

---

[428] Tomson Neviri, "Histori-Filologjia dhe ndërtimi—dy protagonistët e kampionatit të Atletikës," *Studenti*, viti 23, nr. 8 (583), 20 prill 1989, 7; Korresp. i "Studentit," "Marshim në fshatin Farkë," *Studenti*, viti 23, nr. 10 (585), 18 maj 1989, 6.

[429] A. Përmeti, "U zhvillua kampionati i notit midis fakulteteve," *Studenti*, viti 23, nr. 15 (590), 28 shtator 1989, 1–2.

[430] Tomson Neviri, "Ndeshje të bukura dhe me rivalitet," *Studenti*, viti 23, nr. 17 (592), 26 tetor 1989, 1–2; Kujtim Trasja, "U zhvillua kampionati i shahut dhe i pingpongut (femra)," *Studenti*, viti 23, nr. 21 (596), 21 dhjetor 1989, 8.

[431] Kastriot Ahmati dhe Hiqmet Meçe, "Veprimtari lokale me vlera kombëtare," *Sporti Popullor*, viti 46, nr. 84 (2764), 19 tetor 1990, 1.

3.1.9. Krahasim historiografik: veprimtaria ndërfakultetore shqiptare midis Europës universitare dhe sportit socialist

Nëse vendoset në një kornizë europiane, sporti ndërfakultetor në Universitetin e Tiranës nuk përputhet plotësisht as me modelin perëndimor të klubeve universitare autonome, as me modelin e pastër të sportit shtetëror të elitës. Ai është një formë hibride e universitetit socialist, i organizuar, i kalendarizuar, i varur nga institucionet e rinisë dhe të kulturës fizike, por i përjetuar në nivel fakulteti, kursi dhe grupi mësimor. Kjo e bën rastin shqiptar të vlefshëm për historiografinë, sepse tregon se socializmi sportiv nuk funksiononte vetëm në arenat olimpike, kombëtare ose në klubet e mëdha, por edhe në mikro-hapësirat e arsimit të lartë, ku formimi i trupit studentor ishte pjesë e formimit të specialistit socialist[432].

Në literaturën mbi sportin sovjetik, kultura fizike shfaqet shpesh si një projekt i gjerë modernizues. Ajo synonte shëndetin, disiplinën, produktivitetin, mbrojtjen dhe përfaqësimin ndërkombëtar. Në Gjermaninë Lindore, sporti u lidh veçanërisht me aparatin e performancës dhe prestigjin shtetëror; në futboll, siç ka treguar McDougall, marrëdhënia midis shtetit dhe shoqërisë ishte më e ndërlikuar se modeli i kontrollit të plotë. Universiteti i Tiranës nuk ishte qendër olimpike dhe materiali i shqyrtuar nuk flet për laboratorë elite, por për turne fakultetesh, krose, pingpong, shah dhe qitje. Pikërisht kjo e bën rastin interesant. Ai tregon nivelin e mesëm dhe të poshtëm të piramidës sportive socialiste, aty ku ideologjia përkthehej në kalendar, apel, pjesëmarrje dhe renditje fakultetore[433].

Një dallim i rëndësishëm që duhet theksuar është raporti midis garës dhe kolektivitetit. Në sportin modern, gara prodhon fitues, humbës, rekorde dhe hierarki. Në sportin socialist, gara duhej të prodhonte njëkohësisht kolektivitet, edukim dhe masivitet. Burimet e UT-së e shfaqin vazhdimisht këtë tension: nga njëra anë, ato rendisin fituesit me pikë, gola dhe vende; nga ana tjetër, ato theksojnë pjesëmarrjen, mobilizimin, edukimin dhe rolin e organizatave. Në këtë kuptim, sporti ndërfakultetor ishte një laborator i vogël i kontradiktës produktive midis konkurrencës dhe

---

[432]James Anthony Mangan, *Athleticism in the Victorian and Edëardian Public School: The Emergence and Consolidation of an Educational Ideology* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), 15–54; H. S. Jones, "University and College Sport," në *The History of the University of Oxford*, vol. 7, *Nineteenth-Century Oxford*, Part 2, red. M. G. Brock dhe M. C. Curthoys (Oxford: Oxford University Press, 2000), 698–732; James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 120–164; Mike Dennis dhe Jonathan Grix, *Sport under Communism: Behind the East German "Miracle"* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012), 1–27, 60–95.

[433] James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 120–164; Susan Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society: Propaganda, Acculturation, and Transformation in the 1920s and 1930s* (London: Routledge, 2013), 1–32, 96–128; Mike Dennis dhe Jonathan Grix, *Sport under Communism: Behind the East German "Miracle"* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012), 1–27, 60–95; Alan McDougall, *The People's Game: Football, State and Society in East Germany* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 1–25, 95–139.

kolektivizmit. Fakulteti duhej të fitonte, por fitorja duhej të lexohej si sukses i kolektivit, jo si individualizëm sportiv[434].

Kjo kontradiktë shfaqet veçanërisht në gjuhën e "masivitetit". Në shumë burime, masiviteti paraqitet si vlerë më vete. Por masiviteti nuk është gjithnjë i njëjtë. Në krosin me 4500 studentë, ai ka kuptim literal; në kampionatin e pingpongut ose të shahut, masiviteti është më shumë i ndërmjetësuar nga përfaqësimi; në basketboll ose volejboll, ai lidhet me ekipin, publikun dhe identifikimin fakultetor; në qitje, ai përfshin edhe dimensionin e përgatitjes së përgjithshme. Për këtë arsye, analiza nuk duhet ta marrë "masivitetin" si kategori të vetëshpjegueshme. Duhet pyetur gjithmonë: masivitet i kujt, në cilën disiplinë, me cilën formë pjesëmarrjeje dhe me çfarë funksioni politik?[435]

Në raport me gjininë, rasti i Universitetit të Tiranës tregon një progres të dukshëm numerik dhe simbolik krahasuar me vitet 1950, por jo një barazi të plotë sportive. Vajzat marrin pjesë në kros, volejboll, basketboll, pingpong, shah, qitje, atletikë dhe not; disa fakultete, sidomos Mjekësia, Histori-Filologjia, Ekonomiku dhe Shkencat e Natyrës, shfaqen shpesh në renditjet e vajzave. Megjithatë, repertori i sporteve mbetet i diferencuar, dhe futbolli vijon të jetë pothuajse i tëri mashkullor. Ky model përputhet me historiografinë më të gjerë të sportit femëror, ku shtetet moderne, përfshirë ato socialiste, e rritën pjesëmarrjen e grave, por shpesh përmes disiplinave të konsideruara më të përshtatshme për normat gjinore të kohës[436].

Një dimension tjetër krahasues lidhet me militarizimin e moderuar të sportit studentor. Qitja, stafetat ushtarake, kalimi i brezit të kalitjes fizike, pengesat ujore dhe marshimet nuk ishin të rastësishme. Ato e vendosnin trupin studentor në horizontin e mbrojtjes së atdheut dhe të gatishmërisë kolektive. Kjo ka analogji me kulturën fizike sovjetike dhe me praktikat e vendeve të bllokut lindor, por në Shqipëri merrte ngjyrim të veçantë në kontekstin e politikës së vetëmbështetjes dhe të retorikës së rrethimit. Prandaj, kur burimet flasin për kalitje, nuk flasin vetëm për shëndet; flasin për një trup studentor të menduar si rezervë morale, fizike dhe mbrojtëse e shtetit socialist[437].

---

[434] Allen Guttmann, *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports* (New York: Columbia University Press, 1978), 15–55; Nuredin Çeçi dhe Agim Tafili, "Sport-kalitje: Larmi aktivitetesh fizkulturore e sportive të rinisë studenteske," *Studenti*, viti 12, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, 8; Artan Kristo, "Sport-kalitje-shëndet: Në kampionatet midis fakulteteve," *Studenti*, viti 16, nr. 16 (473), 26 tetor 1983, 8; "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3.

[435] "Sport-kalitje: Larmi dhe masiv," *Studenti*, viti 13, nr. 20 (398), 28 dhjetor 1979, 8; Tomson Neviri, "4500 djem e vajza në kros masiv," *Studenti*, viti 23, nr. 9 (584), 4 maj 1989, 1; Agim Tafili, "Sport-kalitje: Arritje të mira të studentëve tanë në sportin e qitjes," *Studenti*, viti 13, nr. 1 (379), 19 janar 1979, 8.

[436] AQSH, Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 1; AQSH, Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 2–9; A. Përmeti, "U zhvillua kampionati i notit midis fakulteteve," *Studenti*, viti 23, nr. 15 (590), 28 shtator 1989, 1–2; Allen Guttmann, *Women's Sports: A History* (Neë York: Columbia University Press, 1991).

[437] Korresp. i "Studentit," "U çel Spartakiada e Fakultetit të Inxhinierisë Mekanike e Elektrike," *Studenti*, viti 16, nr. 18 (475), 25 nëntor 1983, 6–7; "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3; Susan Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society: Propaganda, Acculturation, and Transformation in the 1920s and 1930s* (London: Routledge, 2013); Elidor Mëhilli, *From Stalin to Mao: Albania and the Socialist World* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2017); Peter R. Prifti, *Socialist Albania since 1944: Domestic and Foreign Developments* (Cambridge, MA: MIT Press, 1978).

Megjithatë, reduktimi i sportit ndërfakultetor në instrument ideologjik do të ishte po aq i gabuar sa idealizimi i tij si hapësirë e lirë studentore. Burimet tregojnë edhe rivalitet real, kënaqësi loje, spektakël, publik sportdashës, piknikë, marshime, aktivitete çlodhëse dhe krenari fakultetore. Studentët nuk ishin vetëm objekte të mobilizimit; ata ishin lojtarë, tifozë, organizatorë, fitues, humbës, shahistë, notarë, qitës, basketbolliste dhe volejbollistë. Prandaj, analiza historiografike duhet ta mbajë të hapur dykuptimësinë: sporti ishte një mjet i shtetit dhe i organizatave, por ishte edhe një praktikë sociale ku studentët krijonin përvoja të përbashkëta[438].

3.1.10. Burimi, publiku dhe kultura e performancës së përditshme

Një aspekt që kërkon vëmendje të veçantë është natyra e burimit periodik. Gazeta "Studenti" nuk ishte gazetë sportive në kuptimin e ngushtë të fjalës; ajo ishte organ i rinisë universitare dhe, për rrjedhojë, çdo kronikë sportive përfshihej në një fushë më të gjerë edukimi politik, etik dhe kulturor. Kjo shpjegon pse artikujt sportivë nuk mjaftohen me rezultatet, por shpesh komentojnë pjesëmarrjen, qëndrimin e organizatave të rinisë, rolin e pedagogëve, sjelljen e skuadrave dhe nivelin e mobilizimit. Për historianin, kjo do të thotë se sporti në këto faqe nuk është temë e izoluar, por pjesë e një regjimi shkrimi ku universiteti duhej të shihej si komunitet i disiplinuar dhe aktiv. Një gol, një pikë shahu ose një garë krosi merr vlerë sepse lidhet me moralin e kolektivit[439].

Kjo veçori na detyron të bëjmë dallimin midis faktit sportiv dhe interpretimit zyrtar të faktit. Kur burimi shkruan se një ndeshje ishte e bukur, se rivaliteti ishte i fortë ose se niveli teknik ishte rritur, ne mund ta përdorim këtë si dëshmi të perceptimit publik, por jo domosdoshmërish si matje objektive të cilësisë sportive. Përkundrazi, kur burimi jep datë, rezultat, renditje ose numër pjesëmarrësish, kemi të dhëna më të drejtpërdrejta. Kjo nuk nënkupton se vlerësimet janë të pavlefshme; ato janë të vlefshme për të kuptuar se çfarë donte institucioni të vlerësonte. Në rastin e UT-së, vlerësohej jo vetëm fituesi, por fituesi që mishëronte disiplinë, pjesëmarrje dhe përmirësim kolektiv[440].

---

[438] Nuredin Çeçi dhe Agim Tafili, "Sport-kalitje: Larmi aktivitetesh fizkulturore e sportive të rinisë studenteske," *Studenti*, viti 12, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, 8; Kujtim Trasja, "Takime të bukura," *Studenti*, viti 23, nr. 7 (582), 6 prill 1989, 7; Korresp. i "Studentit," "Marshim në fshatin Farkë," *Studenti*, viti 23, nr. 10 (585), 18 maj 1989, 6. Për tensionin midis kontrollit shtetëror, praktikës shoqërore dhe përjetimit sportiv në socializëm, shih Robert Edelman, *Serious Fun: A History of Spectator Sports in the USSR* (Neë York: Oxford University Press, 1993), 1–26, 93–142; Alan McDougall, *The People's Game: Football, State and Society in East Germany* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 1–25, 95–139.

[439] Nuredin Çeçi dhe Agim Tafili, "Sport-kalitje: Larmi aktivitetesh fizkulturore e sportive të rinisë studenteske," *Studenti*, viti 12, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, 8; Sokol Terihati, "U hap sipari i lojrave studentore," *Studenti*, viti 17, nr. 20 (497), 21 dhjetor 1984, 6; "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3.

[440] Astrit Zhorda, "Java sportive," *Studenti*, viti 5, nr. 38 (176), 25 nëntor 1971, 4; "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8; A. Tepelena, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet: Ndeshje të bukura dhe me rivalitet," *Studenti*, viti 22, nr. 18 (569), 29 shtator 1988, 8.

Publiku studentor shfaqet në burime herë drejtpërdrejt dhe herë si prani e nënkuptuar. Në finalet e futbollit dhe në ndeshjet e lojërave me dorë, artikujt flasin për spektakël, duartrokitje, rivalitet dhe atmosferë. Kjo tregon se sporti ndërfakultetor prodhonte një formë publiku universitar që nuk ishte thjesht shikues pasiv. Tifozeria fakultetore, edhe kur kritikohej si "tifozllëk i sëmurë", ishte pjesë e gjallërimit të jetës studentore. Për pushtetin universitar, ky publik duhej orientuar drejt kulturës së rregullt sportive; për studentët, ai krijonte rastin për identifikim me fakultetin, për humor, për emocion dhe për përvojë kolektive jashtë leksionit[441].

Në këtë pikë, veprimtaria ndërfakultetore krijonte një lloj "komuniteti të përkohshëm" që përsëritej gjatë vitit akademik. Studentët e një fakulteti mund të mos njihnin personalisht të gjithë lojtarët, por përmes ndeshjes ata përjetonin fakultetin si trup kolektiv. Në këtë kuptim, sporti luante një rol të ngjashëm me ceremonitë, mbledhjet, aksionet ose veprimtaritë kulturore, por me një dallim të rëndësishëm: gara prodhonte pasiguri reale. Rezultati nuk ishte i njohur paraprakisht. Kjo pasiguri e bënte sportin më tërheqës dhe i jepte propagandës së masivitetit një energji që veprimtaritë thjesht ceremoniale nuk mund ta kishin gjithmonë[442].

Nga ana tjetër, sporti ndërfakultetor nuk mund të kuptohet pa burokracinë e tij. Kalendari, grupet, sistemi rrethor, gjykimi i ndeshjeve, dorëzimi i kupave dhe diplomave, klasifikimi ekipor dhe individual, raportimi në gazetë dhe kritika ndaj mungesave krijonin një aparat të vogël administrativ. Kjo është tipike për sportin modern, por në rastin socialist merr kuptim të shtuar sepse burokracia sportive lidhej me burokracinë e rinisë dhe të edukimit. Fakulteti që nuk paraqitej në garë nuk dështonte vetëm si ekip; ai shënohej si njësi që nuk kishte përmbushur detyrën organizative. Në këtë mënyrë, renditja sportive ishte njëkohësisht renditje morale-administrative[443].

Kategoria e "pedagogut të edukimit fizik" shfaqet në burime si një figurë kyçe e këtij aparati. Pedagogu nuk ishte vetëm mësues i lëndës; ai ishte trajner, organizator, gjykues moral dhe ndërmjetës midis studentëve, dekanatit, organizatës së rinisë dhe klubit. Kur artikujt përmendin emra konkretë pedagogësh, ata po ndërtojnë një gjenealogji të punës sportive universitare. Kjo gjenealogji është e rëndësishme sepse historia e sportit ndërfakultetor nuk është histori spontane e studentëve të mbledhur në

[441] Nuredin Çeçi dhe Agim Tafili, "Sport-kalitje: Larmi aktivitetesh fizkulturore e sportive të rinisë studenteske," *Studenti*, viti 12, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, 8; Bedri Cara, "Në kuadrin e Spartakiadës Kombëtare të vitit jubilar të 35-vjetorit të Çlirimit të Atdheut: Jehoha e Spartakiadës Jubilare—Në fakultetin e Shkencave të Natyrës," *Studenti*, viti 13, nr. 4 (382), 2 mars 1979, 8.

[442] Fitore Toska, "Nga kampionati i futbollit në Universitet: Kupa në Histori-Filologji," *Studenti*, viti 16, nr. 5 (463), 11 mars 1983, 8; Tomson Neviri, "Ndeshje të bukura dhe me rivalitet," *Studenti*, viti 23, nr. 17 (592), 26 tetor 1989, 1–2; Allen Guttmann, *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports* (Neë York: Columbia University Press, 1978), 15–55.

[443] "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," *Studenti*, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8; Agim Tafili, "Sport-kalitje: Aktivitete të larmishme," *Studenti*, viti 14, nr. 4 (402), 22 shkurt 1980, 8; Allen Guttmann, *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports* (New York: Columbia University Press, 1978), 15–55.

fushë, por histori e një profesioni universitar që organizonte trupin studentor dhe përkthente direktivat e kulturës fizike në praktikë javore[444].

Në planin e praktikave sportive, burimet e UT-së tregojnë një ekuilibër midis sporteve të skuadrës dhe sporteve individuale. Futbolli, basketbolli dhe volejbolli krijonin publik, finalizim dhe identitet ekipor; atletika, krosi, qitja, shahu, pingpongu dhe noti krijonin mundësi për matje individuale dhe klasifikim ekipor të mbledhur. Ky kombinim ishte funksional. Sportet e skuadrës mobilizonin emocione dhe fakultete të tëra, ndërsa sportet individuale zgjeronin numrin e garave dhe lejonin përfshirjen e profileve të ndryshme studentore. Një shahist, një qitëse, një atlete ose një notare mund t'i jepte fakultetit prestigj po aq sa një ekip futbolli, megjithëse me publik më të kufizuar[445].

Për këtë arsye, veprimtaria ndërfakultetore nuk duhet reduktuar te futbolli, edhe pse futbolli ishte sporti më i dukshëm. Nëse ndiqet vetëm futbolli, humbet arkitektura e plotë e kulturës fizike studentore. Shahu na tregon dimensionin mendor dhe të përqendrimit; pingpongu, sportet e sallës dhe konkurrencën individuale; qitja, lidhjen me përgatitjen mbrojtëse; krosi, masivitetin; atletika, matjen e trupit; noti, zgjerimin infrastrukturor; lojërat popullore, lidhjen me traditën kombëtare; marshimet, pushtimin pedagogjik të natyrës. Bashkë, këto forma prodhojnë një model shumë më të pasur se një histori e thjeshtë kampionatesh futbolli[446].

Lojërat popullore janë një element veçanërisht interesant sepse lidhin sportin modern me folklorin. Në spartakiadën e Inxhinierisë Mekanike-Elektrike, studentët e Elektronikës dhe Tekstilit sollën në fushë kostume dhe lojëra popullore, të interpretuara nga artikulli si shprehje e virtyteve kombëtare. Këtu nuk kemi thjesht rekreacion folklorik, por një përpjekje për të harmonizuar trupin modern sportiv me trupin tradicional kombëtar. Ky bashkim ishte tipik për kulturat politike që donin të ndërtonin modernitet socialist pa hequr dorë nga simbolika kombëtare. Në rastin shqiptar, ai merrte kuptim të veçantë në një regjim që e lidhi fort edukimin fizik me patriotizmin socialist[447].

---

[444] Astrit Zhorda, "Java sportive," *Studenti*, viti 5, nr. 38 (176), 25 nëntor 1971, 4; Sokol Terihati, "U hap sipari i lojrave studentore," *Studenti*, viti 17, nr. 20 (497), 21 dhjetor 1984, 6; Arben Muka, "Kampionati i futbollit midis fakulteteve: Fitore e bukur dhe e meritуar," *Studenti*, viti 18, nr. 6 (503), 22 mars 1985, 8; Korresp. i "Studentit," "Veprimtari sportive," *Studenti*, viti 18, nr. 24 (517), 20 dhjetor 1985, 6.

[445] Agim Tafili, "Sport-kalitje: U çel Spartakiada Kombëtare e 35-vjetorit të Çlirimit në Universitet," *Studenti*, viti 13, nr. 2 (380), 2 shkurt 1979, 1, 8; N. Neviri, "Aktivitete sportive në Universitet: Ping Pong," *Studenti*, viti 22, nr. 5 (556), 3 mars 1988, 7; A. Përmeti, "U zhvillua kampionati i notit midis fakulteteve," *Studenti*, viti 23, nr. 15 (590), 28 shtator 1989, 1–2.

[446]Agim Tafili, "Sport-kalitje: Arritje të mira të studentëve tanë në sportin e qitjes," *Studenti*, viti 13, nr. 1 (379), 19 janar 1979, 8; Korresp. i "Studentit," "U çel Spartakiada e Fakultetit të Inxhinierisë Mekanike e Elektrike," *Studenti*, viti 16, nr. 18 (475), 25 nëntor 1983, 6–7; "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3; A. Përmeti, "U zhvillua kampionati i notit midis fakulteteve," *Studenti*, viti 23, nr. 15 (590), 28 shtator 1989, 1–2.

[447]Korresp. i "Studentit," "U çel Spartakiada e Fakultetit të Inxhinierisë Mekanike e Elektrike," *Studenti*, viti 16, nr. 18 (475), 25 nëntor 1983, 6–7; Elidor Mëhilli, *From Stalin to Mao: Albania and the Socialist Ëorld* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2017), 1–18, 181–221.

Marshimet dhe ekskursionet në Dajt, në Farkë dhe te Liqeni Artificial tregojnë një dimension tjetër. Natyra përdorej si klasë e zgjeruar e edukimit fizik. Dajti, Farka dhe kodrat e Liqenit nuk janë vetëm vendndodhje; ato janë hapësira ku studentët mësoheshin të ecnin në grup, të matnin kohën, të organizonin lojëra, të kryenin ushtrime dhe të përjetonin trupin si pjesë e kolektivit. Për universitetin socialist, natyra nuk ishte thjesht pushim nga mësimi; ishte terren kalitjeje. Kjo shpjegon pse veprimtaritë në natyrë zinin vend kaq të madh në vitin 1989 dhe pse artikujt i lidhin ato me masivitetin dhe cilësinë[448].

Nëse e lexojmë këtë topografi në lidhje me historinë urbane të Tiranës, sporti ndërfakultetor del si mënyrë për të lidhur universitetin me qytetin. Qyteti "Studenti" ishte qendra e jetës studentore; stadiumi "Qemal Stafa" ishte hapësirë kombëtare e sportit; Liqeni Artificial ishte hapësirë rekreative dhe masive; Dajti e Farka ishin kufij natyrorë të qytetit ku mund të projektohej ideja e kalitjes. Përmes sportit, studentët lëviznin midis këtyre hapësirave dhe, në këtë lëvizje, universiteti bëhej i pranishëm në qytet. Ky është një dimension lokal i rëndësishëm që nuk shihet nëse kufizohemi te administrata e fakulteteve[449].

Një tjetër çështje lidhet me mënyrën se si burimet trajtojnë cilësinë sportive. Në disa raste, artikujt vënë në dukje lojën e shpejtë, kombinacionet, mbrojtjen, gjuajtjet nga distanca, shërbimet, blloqet, përgatitjen fizike ose rivalitetin. Këto vlerësime tregojnë se shtypi studentor nuk ishte i paaftë për analizë teknike; përkundrazi, ai përdorte një gjuhë sportive të njohur dhe përpiqej të edukonte lexuesin si spektator. Megjithatë, analiza teknike mbetej gjithnjë e nënshtruar ndaj analizës morale: teknika vlerësohej sepse tregonte punë, përgatitje, disiplinë dhe përkushtim. Kjo e bën tekstin sportiv socialist një zhanër të ndërmjetëm midis kronikës, kritikës dhe edukimit[450].

Mungesat, ndërprerjet dhe pjesëmarrjet e cunguar janë po aq të rëndësishme sa fitoret. Ato tregojnë se sistemi kishte nevojë për presion të vazhdueshëm për të funksionuar. Shkencat e Natyrës mungojnë në disa raste; fakultete të tjera nuk paraqiten në kampionate të veçanta; futbolli ndërpritet për tre vjet dhe rifillon në 1988; në spartakiadën e shkollave të larta të vitit 1990 specialistët vërejnë pjesëmarrjen e cunguar të Institutit të Lartë të Arteve. Këto hollësi korrigjojnë çdo imazh të një makinerie sportive plotësisht të vajosur. Sporti universitar ishte projekt, por edhe proces i brishtë, i varur nga studentët, pedagogët, terrenet, oraret dhe prioritetet akademike[451].

---

[448]Bedri Cara, "Në kuadrin e Spartakiadës Kombëtare të vitit jubilar të 35-vjetorit të Çlirimit të Atdheut: Jehoha e Spartakiadës Jubilare—Në fakultetin e Shkencave të Natyrës," *Studenti*, viti 13, nr. 4 (382), 2 mars 1979, 8; "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3; Korresp. i "Studentit," "Marshim në fshatin Farkë," *Studenti*, viti 23, nr. 10 (585), 18 maj 1989, 6.

[449]Kujtim Trasja, "Në vazhdën e traditës së krijuar: U zhvillua Kampionati i Atletikës i U.T. 'Enver Hoxha'," *Studenti*, viti 21, nr. 8 (542), 23 prill 1987, 8; Kujtim Trasja, "Takime të bukura," *Studenti*, viti 23, nr. 7 (582), 6 prill 1989, 7; Korresp. i "Studentit," "Marshim në fshatin Farkë," *Studenti*, viti 23, nr. 10 (585), 18 maj 1989, 6.

[450] Nuredin Çeçi dhe Agim Tafili, "Sport-kalitje: Larmi aktivitetesh fizkulturore e sportive të rinisë studenteske," *Studenti*, viti 12, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, 8; Sokol Terihati, "U hap sipari i lojrave studentore," *Studenti*, viti 17, nr. 20 (497), 21 dhjetor 1984, 6.

[451] Tomson Neviri, "Sport: Faza e dytë e kampionatit lokal të futbollit," *Studenti*, viti 8, nr. 7 (270), 21 shkurt 1974, 8; Agim Tafili, "Sport-kalitje: Aktivitete të larmishme," *Studenti*, viti 14, nr. 4 (402), 22

Orari i aktivitetit është një tregues tjetër i pjekurisë organizative. Burimi i vitit 1990 thekson se spartakiada e shkollave të larta u zhvillua pasdite, jashtë kohës së mësimit, dhe për këtë arsye nuk krijoi mungesa në procesin mësimor. Kjo dëshmi është me rëndësi sepse prek një tension klasik të sportit universitar: raportin midis studimit dhe garës. Në traditat perëndimore, ky raport lidhej me diskutimin mbi amatorizmin, disiplinën dhe kohën e lirë; në modelin socialist shqiptar, ai lidhej me detyrën për të mos dëmtuar procesin mësimor dhe për ta vendosur sportin në funksion të formimit të përgjithshëm, jo në konkurrencë me të[452].

Për fakultetet teknike, burimet sugjerojnë një prani të fortë dhe të vazhdueshme. Inxhinieria e hershme fiton spartakiadën e 1957-1958; Inxhinieria dhe degët e saj shfaqen shpesh në qitje, pingpong, futboll, atletikë, not dhe shah; Inxhinieria Mekanike-Elektrike organizon një spartakiadë të brendshme të madhe në vitin 1983 dhe fiton disa gara në fund të viteve 1980. Kjo nuk provon se studentët teknikë ishin "natyrshëm" më sportivë; një interpretim i tillë do të ishte i gabuar. Më saktë, tregon se fakultetet teknike, ndoshta për shkak të masës studentore, strukturës së degëve dhe organizimit pedagogjik, arritën të krijojnë tradita konkurruese të qëndrueshme[453].

Fakulteti i Mjekësisë ka një profil tjetër. Ai shfaqet fuqishëm në pjesëmarrjen e vajzave në vitet e hershme, në gjimnastikën e vitit 1978, në hapjen e Spartakiadës së 35-vjetorit, në krosin e vitit 1989 dhe në disa gara atletike e qitjeje. Ky profil mund të lidhet me kulturën e trupit dhe shëndetit që vetë formimi mjekësor e bënte më të afërt, por burimet nuk japin prova të drejtpërdrejta për një lidhje të tillë. Prandaj, më e kujdesshme është të themi se Mjekësia shfaqet si fakultet ku lidhja midis shëndetit, trupit dhe përfaqësimit sportiv ishte veçanërisht e dukshme në raportimin publik[454].

Histori-Filologjia del në burime si fakultet me një profil të fortë organizativ dhe kulturor. Ajo organizon ditën sportive të vitit 1971, fiton futbollin e 1978-s, shfaqet në volejboll për vajza, basketboll për femra, pingpong, atletikë dhe aktivitete masive, dhe fiton kampionatin e futbollit të vitit 1983. Për një fakultet humanitar, ky profil është i rëndësishëm sepse rrëzon supozimin se sporti universitar ishte i dominuar vetëm nga

---

shkurt 1980, 8; Arison Puka, "Filloi kampionati i futbollit midis fakulteteve," *Studenti*, viti 22, nr. 21 (572), 10 nëntor 1988, 8; Kastriot Ahmati dhe Hiqmet Meçe, "Veprimtari lokale me vlera kombëtare," *Sporti Popullor*, viti 46, nr. 84 (2764), 19 tetor 1990, 1.

[452] Kastriot Ahmati dhe Hiqmet Meçe, "Veprimtari lokale me vlera kombëtare," *Sporti Popullor*, viti 46, nr. 84 (2764), 19 tetor 1990, 1. Për tensionet historike midis sportit, edukimit dhe disiplinës akademike në traditat universitare europiane, shih J. A. Mangan, *Athleticism in the Victorian and Edëardian Public School: The Emergence and Consolidation of an Educational Ideology* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), 15–54; H. S. Jones, "University and College Sport," në *The History of the University of Oxford*, vol. 7, *Nineteenth-Century Oxford*, Part 2, red. M. G. Brock dhe M. C. Curthoys (Oxford: Oxford University Press, 2000), 698–732.

[453] AQSH, Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 1; Korresp. i "Studentit," "U çel Spartakiada e Fakultetit të Inxhinierisë Mekanike e Elektrike," *Studenti*, viti 16, nr. 18 (475), 25 nëntor 1983, 6–7; A. Përmeti, "U zhvillua kampionati i notit midis fakulteteve," *Studenti*, viti 23, nr. 15 (590), 28 shtator 1989, 1–2.

[454] AQSH, Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 1; "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8; Agim Tafili, "Sport-kalitje: U çel Spartakiada Kombëtare e 35-vjetorit të Çlirimit në Universitet," *Studenti*, viti 13, nr. 2 (380), 2 shkurt 1979, 1, 8; Tomson Neviri, "4500 djem e vajza në kros masiv," *Studenti*, viti 23, nr. 9 (584), 4 maj 1989, 1.

fakultetet teknike ose mjekësore. Histori-Filologjia shfaqet si një hapësirë ku kultura, organizimi dhe sporti mund të bashkëjetonin në mënyrë produktive[455].

Ekonomiku, sidomos në vitet 1980, merr një profil shumë të dukshëm në lojërat me dorë dhe në futboll. Ai fiton basketboll për vajza, basketboll për djem në disa momente, volejboll për djem ose vajza dhe kampionatin e futbollit të vitit 1983; në vitin 1984 fiton si në basketboll për djem, ashtu edhe në volejboll për femra. Kjo seri suksesesh tregon se tradita fakultetore mund të zhvendosej me kohën. Ndryshe nga një histori e thjeshtë e "fakulteteve të forta", burimet tregojnë cikle ngjitjeje, specializimi dhe rikonfigurimi të prestigjit sportiv[456].

Gjeologji-Minierat shfaqet veçanërisht në sportet e rezistencës dhe në disa kampionate të shahut, futbollit dhe qitjes. Fitoret në kros ose paraqitjet e mira në veprimtaritë në natyrë mund të lidhen me një kulturë profesionale që e imagjinonte trupin në terren, në lëvizje dhe në kushte fizike më të vështira, por edhe këtu duhet kujdes interpretativ. Burimet nuk flasin për vetëperceptimin profesional të gjeologëve si sportistë; ato thjesht japin rezultate dhe renditje. Megjithatë, përputhja midis profilit akademik dhe performancës në aktivitete natyrore është një pistë e vlefshme për kërkim të mëtejshëm[457].

Shkencat e Natyrës kanë një prani më të luhatshme: herë mungojnë, herë fitojnë ose renditen lart në shah, volejboll për vajza, kros, atletikë dhe basketboll. Kjo luhatje është metodologjikisht e dobishme sepse tregon se asnjë fakultet nuk duhet lexuar si kategori e njëtrajtshme. Fakulteti përbëhej nga degë, kurse, pedagogë dhe breza studentësh që ndryshonin nga viti në vit. Një rezultat i dobët ose një mungesë nuk mund të përgjithësohet si tipar i përhershëm, as një fitore nuk mund të kthehet në mit të qëndrueshëm pa mbështetje të përsëritur burimore[458].

---

[455] Astrit Zhorda, "Java sportive," *Studenti*, viti 5, nr. 38 (176), 25 nëntor 1971, 4; Nuredin Çeçi dhe Agim Tafili, "Sport-kalitje: Larmi aktivitetesh fizkulturore e sportive të rinisë studenteske," *Studenti*, viti 12, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, 8; Fitore Toska, "Nga kampionati i futbollit në Universitet: Kupa në Histori-Filologji," *Studenti*, viti 16, nr. 5 (463), 11 mars 1983, 8; Tomson Neviri, "Ndeshje të bukura dhe me rivalitet," *Studenti*, viti 23, nr. 17 (592), 26 tetor 1989, 1–2.

[456]Gjergji Jano dhe Agim Tafili, "Sport-kalitje: Kronikë sportive," *Studenti*, viti 14, nr. 6 (404), 18 prill 1980, 8; Artan Kristo, "Sport-kalitje-shëndet: Në kampionatet midis fakulteteve," *Studenti*, viti 16, nr. 16 (473), 26 tetor 1983, 8; Artan Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," *Studenti*, viti 16, nr. 19 (475), 9 dhjetor 1983, 7; Sokol Terihati, "U hap sipari i lojrave studentore," *Studenti*, viti 17, nr. 20 (497), 21 dhjetor 1984, 6.

[457]Gjergji Jano dhe Agim Tafili, "Sport-kalitje: Kronikë sportive," *Studenti*, viti 14, nr. 6 (404), 18 prill 1980, 8; Orfea Dhuci dhe Moisi Dalipi, "Sport-kalitje: Aktivitete të larmishme sportive," *Studenti*, viti 15, nr. 6 (425), 27 mars 1981, 8; Korresp. i "Studentit," "Krosi i më të mirëve," *Studenti*, viti 23, nr. 6 (581), 23 mars 1989, 6; Tomson Neviri, "4500 djem e vajza në kros masiv," *Studenti*, viti 23, nr. 9 (584), 4 maj 1989, 1.

[458] Tomson Neviri, "Sport: Faza e dytë e kampionatit lokal të futbollit," *Studenti*, viti 8, nr. 7 (270), 21 shkurt 1974, 8; Nuredin Çeçi dhe Agim Tafili, "Sport-kalitje: Larmi aktivitetesh fizkulturore e sportive të rinisë studenteske," *Studenti*, viti 12, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, 8; Tomson Neviri, "Fillim i mbarë dhe rezultate premtuese të ekipit 'Studenti'," *Studenti*, viti 16, nr. 6 (464), 25 mars 1983, 6, 8; Tomson Neviri, "Histori-Filologjia dhe ndërtimi—dy protagonistët e kampionatit të Atletikës," *Studenti*, viti 23, nr. 8 (583), 20 prill 1989, 7.

Në fund, kjo mikro-histori e fakulteteve na lejon të shohim sportin universitar si histori të institucioneve të vogla brenda institucionit të madh. Universiteti nuk ishte një subjekt i vetëm sportiv; ai ishte shumësi fakultetesh që konkurronin, bashkëpunonin dhe përfaqësonin njëri-tjetrin në nivele të ndryshme. Kur Universiteti A fitonte në spartakiadën e shkollave të larta të vitit 1990, pas tij qëndronte një histori më e gjatë e seleksionimit ndërfakultetor. Përfaqësimi universitar ishte, në këtë kuptim, produkt i kulturës së garës së brendshme. Pa ndërfakultetoren, universiteti si ekip nuk do të kishte të njëjtën bazë shoqërore dhe sportive[459].

Kjo vërejtje është e rëndësishme edhe për raportin midis nivelit lokal dhe atij kombëtar. Lokalja nuk ishte e kundërta e kombëtares; ajo ishte kushti i saj. Krosi në Liqenin Artificial, ndeshja në fushën e Qytetit "Studenti", gara në palestrën e Mjekësisë ose marshimi në Farkë prodhonin trupin studentor që më pas mund të përfaqësonte universitetin në spartakiada më të gjera. Në historiografinë e sportit, ngjarjet e mëdha kombëtare priren të dominojnë rrëfimin; por arkivi i UT-së tregon se ngjarja kombëtare mbështetej në qindra ngjarje të vogla lokale, shpesh të raportuara në faqe të fundit të gazetës studentore[460].

Prandaj, në këtë nënkrye sportin ndërfakultetor e kemi trajtuar si infrastrukturë sociale të universitetit socialist. Ai krijonte rutinë, identitet, seleksionim, disiplinë dhe argëtim; bënte të mundur që fakultetet të njiheshin përtej sallave të leksioneve; prodhonte një gjuhë të përbashkët për studentët e degëve të ndryshme; dhe lidhte universitetin me qytetin, shtetin dhe modelet më të gjera të sportit socialist. Kjo infrastrukturë nuk ishte gjithmonë e plotë, as gjithmonë efektive. Por pikërisht në tensionet e saj - midis masivitetit dhe mungesës, garës dhe kolektivitetit, kontrollit dhe kënaqësisë, lokales dhe kombëtares - qëndron vlera e saj historike[461].

Një element që nuk duhet nënvlerësuar është mënyra se si sporti ndërfakultetor prodhonte kujtesë institucionale. Gazeta i rikthehet shpesh fituesve të vitit të kaluar, serive të fitoreve ose "traditës së krijuar". Kjo do të thotë se çdo kampionat nuk qëndronte vetëm në kohën e vet, por hynte në një arkiv simbolik ku fakultetet matnin veten me të shkuarën. Kur Histori-Filologjia përmendet si fituese e mëparshme në futboll, ose kur Ekonomiku përmendet për vijimësi në basketboll, sporti krijon një

[459] Kastriot Ahmati dhe Hiqmet Meçe, "Veprimtari lokale me vlera kombëtare," *Sporti Popullor*, viti 46, nr. 84 (2764), 19 tetor 1990, 1; Tomson Neviri, "Ndeshje të bukura dhe me rivalitet," *Studenti*, viti 23, nr. 17 (592), 26 tetor 1989, 1–2.

[460] "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," *Studenti*, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8; Korresp. i "Studentit," "Marshim në fshatin Farkë," *Studenti*, viti 23, nr. 10 (585), 18 maj 1989, 6; Kastriot Ahmati dhe Hiqmet Meçe, "Veprimtari lokale me vlera kombëtare," *Sporti Popullor*, viti 46, nr. 84 (2764), 19 tetor 1990, 1; Barbara J. Keys, *Globalizing Sport: National Rivalry and International Community in the 1930s* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2006).

[461] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2; "Sport-kalitje: Larmi dhe masiv," *Studenti*, viti 13, nr. 20 (398), 28 dhjetor 1979, 8; "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3; James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 120–164.

histori të vogël prestigji brenda universitetit. Kjo kujtesë është e rëndësishme sepse e bën fakultetin subjekt historik: ai nuk del në fushë vetëm për një ndeshje, por për një reputacion të akumuluar[462].

Në të njëjtën kohë, kjo kujtesë ishte selektive. Ajo ruante fitoret dhe shembujt pozitivë më shumë se humbjet, ndërsa dështimet përmendeshin zakonisht si nxitje për punë më të madhe. Kjo është tipike për një shtyp edukativ: ai nuk shkruan histori neutrale të sportit, por histori të dobishme për mobilizim. Prandaj, kur përdorim këto burime, duhet të rindërtojmë jo vetëm atë që u kujtua, por edhe mënyrën se si u kujtua. Arkivi i sportit ndërfakultetor është një arkiv i seleksionuar nga nevoja për të prodhuar shembull, kritikë dhe orientim. Kjo nuk e dobëson vlerën e tij; përkundrazi, e bën burim të pasur për historinë e kulturës institucionale[463].

Në raport me studentin si individ, burimet e përmendin shpesh emrin vetëm kur ai ose ajo del fitues në garë individuale. Kjo krijon një balancë interesante midis kolektivit dhe individit. Ideologjia e kohës e vendoste kolektivin në qendër, por sporti nuk mund ta zhdukë plotësisht individin, sepse rezultati individual është shpesh i domosdoshëm për renditjen ekipore. Emrat e atletëve, qitësve, notarëve, shahistëve ose pingpongistëve hyjnë kështu në kronikë si dëshmi të një individualiteti të pranuar brenda kolektivit. Kjo është një nga mënyrat më konkrete se si sporti lejonte shfaqjen e meritës personale pa prishur gjuhën e përfaqësimit fakultetor[464].

Përfundimisht, studimi i sportit ndërfakultetor ndihmon edhe për të kuptuar marrëdhënien midis arsimit të lartë dhe politikave të trupit në Shqipërinë socialiste. Universiteti nuk ishte vetëm vend i prodhimit të dijes profesionale; ai ishte edhe vend ku trupi i studentit duhej të ushtrohej, të matej, të kalitej, të organizohej dhe të vendosej në shërbim të kolektivit. Kjo nuk e bën sportin thjesht zgjatim të ideologjisë, sepse studentët e jetonin atë edhe si lojë, shoqëri dhe krenari. Por tregon se historia e universitetit pa historinë e trupit studentor mbetet e paplotë. Sporti ndërfakultetor është një nga burimet më të qarta për ta shkruar këtë histori[465].

---

[462]Orfea Dhuci dhe Moisi Dalipi, "Sport-kalitje: Përsëri aktivitet," *Studenti*, viti 16, nr. 7 (446), 9 prill 1982, 8; Artan Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," *Studenti*, viti 16, nr. 19 (475), 9 dhjetor 1983, 7.

[463] "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8; Bedri Cara, "Në kuadrin e Spartakiadës Kombëtare të vitit jubilar të 35-vjetorit të Çlirimit të Atdheut: Jehoha e Spartakiadës Jubilare—Në fakultetin e Shkencave të Natyrës," *Studenti*, viti 13, nr. 4 (382), 2 mars 1979, 8; Sokol Terihati, "U hap sipari i lojrave studentore," *Studenti*, viti 17, nr. 20 (497), 21 dhjetor 1984, 6.

[464] Agim Tafili, "Sport-kalitje: Arritje të mira të studentëve tanë në sportin e qitjes," *Studenti*, viti 13, nr. 1 (379), 19 janar 1979, 8; Kujtim Trasja, "Në vazhdën e traditës së krijuar: U zhvillua Kampionati i Atletikës i U.T. 'Enver Hoxha'," *Studenti*, viti 21, nr. 8 (542), 23 prill 1987, 8; A. Përmeti, "U zhvillua kampionati i notit midis fakulteteve," *Studenti*, viti 23, nr. 15 (590), 28 shtator 1989, 1–2.

[465] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2; "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3; Susan Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society: Propaganda, Acculturation, and Transformation in the 1920s and 1930s* (London: Routledge, 2013), 1–32, 96–128.

3.1.11. Përfundime: funksionet historike të sportit ndërfakultetor në Universitetin e Tiranës

Nga dokumentet e shqyrtuara del se sporti ndërfakultetor në Universitetin e Tiranës kaloi nga një formë fillestare e garës midis fakulteteve në fund të viteve 1950, në një sistem të gjerë kampionatesh, spartakiadash, kupash, veprimtarish në natyrë dhe aktivitetesh ndërinstitucionale në fund të viteve 1980. Në këtë proces, fakulteti mbeti njësia kryesore e përfaqësimit sportiv. Edhe kur aktivitetet zgjeroheshin në nivel të shkollave të larta të Tiranës ose në kuadër të spartakiadave kombëtare, identiteti sportiv i studentit artikulohej përmes fakultetit: Ekonomiku, Mjekësia, Histori-Filologjia, Inxhinieria, Gjeologjia, Shkencat e Natyrës, Juridiku ose degët e reja inxhinierike[466].

Funksioni i parë historik i këtij sistemi ishte organizativ. Sporti ndërfakultetor krijoi kalendarë, ekipe, rregulla, renditje dhe ceremoni, duke e bërë aktivitetin fizik të dukshëm në jetën universitare. Funksioni i dytë ishte edukativ dhe ideologjik. Përmes sportit, universiteti synonte të formonte studentë të shëndetshëm, të disiplinuar, të kalitur dhe të gatshëm për detyra shoqërore e mbrojtëse. Funksioni i tretë ishte social. Sporti krijonte komunitete fakultetore, rivalitete, kujtesë dhe forma të përdorimit kolektiv të kohës së lirë. Funksioni i katërt ishte përzgjedhës. Nga masa e fakultetit dilnin ekipet dhe individët që përfaqësonin universitetin në nivele më të gjera[467].

Në plan historiografik, rasti i UT-së sugjeron se historia e sportit universitar në Shqipëri nuk duhet shkruar vetëm përmes klubeve të mëdha, rekordeve kombëtare ose përfaqësimeve ndërkombëtare. Një pjesë e rëndësishme e saj gjendet në kampionate javore, në finalet ndërfakultetore, në listat e renditjeve, në mospjesëmarrjet, në marshimet drejt Dajtit e Farkës, në krosin rreth Liqenit Artificial, në qitjen me pushkë sportive dhe në ndeshjet e zhvilluara pas mësimit. Pikërisht aty sporti universitar shfaqet si praktikë e përditshme e socializmit shqiptar, e organizuar nga lart, por e jetuar në nivelin e trupit, të fakultetit dhe të qytetit[468].

Së fundi, veprimtaria ndërfakultetore e Universitetit të Tiranës duhet parë si një formë lokale me domethënie kombëtare. Ajo ishte lokale sepse zhvillohej në hapësirat konkrete të Tiranës universitare dhe në rivalitetet e fakulteteve; ishte kombëtare sepse lidhej me spartakiadat, jubileun e Çlirimit, organizatat qendrore të rinisë dhe sportit, si edhe me modelin socialist të edukimit fizik. Në këtë ndërthurje qëndron rëndësia e saj

[466] AQSH, Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 1; Artan Kristo, "Sport-kalitje-shëndet: Në kampionatet midis fakulteteve," *Studenti*, viti 16, nr. 16 (473), 26 tetor 1983, 8; Kastriot Ahmati dhe Hiqmet Meçe, "Veprimtari lokale me vlera kombëtare," *Sporti Popullor*, viti 46, nr. 84 (2764), 19 tetor 1990, 1.

[467] Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2; Bedri Cara, "Në kuadrin e Spartakiadës Kombëtare të vitit jubilar të 35-vjetorit të Çlirimit të Atdheut: Jehoha e Spartakiadës Jubilare—Në fakultetin e Shkencave të Natyrës," *Studenti*, viti 13, nr. 4 (382), 2 mars 1979, 8; "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3.

[468] "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," *Studenti*, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8; Tomson Neviri, "4500 djem e vajza në kros masiv," *Studenti*, viti 23, nr. 9 (584), 4 maj 1989, 1; Korresp. i "Studentit," "Marshim në fshatin Farkë," *Studenti*, viti 23, nr. 10 (585), 18 maj 1989, 6; Kastriot Ahmati dhe Hiqmet Meçe, "Veprimtari lokale me vlera kombëtare," *Sporti Popullor*, viti 46, nr. 84 (2764), 19 tetor 1990, 1.

historike. Sporti ndërfakultetor nuk ishte thjesht argëtim studentor, as vetëm instrument propagandistik. Ai ishte një institucion praktik i jetës universitare socialiste, ku u bashkuan organizimi, gara, pedagogjia politike, shoqëria studentore dhe kultura fizike e një brezi të tërë studentësh[469].

3.2. Veprimtaritë sportive universitare në nivel kombëtar

3.2.1. Korniza metodologjike dhe historiografike

Veprimtaritë sportive universitare në nivel kombëtar nuk mund të trajtohen vetëm si një varg ndeshjesh, garash dhe renditjesh statistikore. Në burimet arkivore dhe periodike të përdorura këtu, "niveli kombëtar" shfaqet njëkohësisht si hapësirë gare, si regjim administrimi, si mekanizëm përzgjedhjeje cilësore dhe si skenë simbolike ku rinia studentore paraqitej para publikut si trup i disiplinuar, i shëndetshëm dhe i gatshëm për punë, mësim e mbrojtje. Në këtë kuptim, historia e sportit universitar në Shqipëri duhet lexuar në dy plane: nga njëra anë, si histori institucionale e Universitetit, instituteve të larta dhe klubit "Studenti"; nga ana tjetër, si pjesë e kulturës sportive socialiste, ku veprimtaria masive dhe rezultati i matur me kategori, rekorde e vende nderi bashkëjetonin brenda të njëjtit projekt politik e pedagogjik. Ky lexim mbështetet kryesisht në dokumentet arkivore, raportet institucionale, kronikat filmike dhe shtypin sportiv-studentor të studiuar; literatura sekondare përdoret si kornizë interpretimi për të shmangur izolimin e rastit shqiptar nga historia më e gjerë e sportit modern, e sportit universitar dhe e kulturës fizike socialiste[470].

Nga pikëpamja metodologjike, dokumentet shqiptare kërkojnë një lexim kritik. Ato janë burime të pasura, sepse japin data, vende, ekipe, kategori sportive, rezultate dhe shpesh edhe probleme organizative; por janë njëkohësisht burime të prodhuara nga institucione partiake, rinore, arsimore ose sportive, të cilat flasin me gjuhën e kohës. Termat "masivitet", "cilësi", "aksion politik", "kalitje revolucionare", "festa e forcës" dhe "rinia studentore" nuk janë thjesht zbukurime retorike. Ato përcaktojnë mënyrën se si sporti konceptohej si praktikë trupore, si instrument edukimi kolektiv dhe si fushë në të cilën institucioni universitar duhej të dëshmonte aftësinë e tij për të mobilizuar, seleksionuar dhe përfaqësuar. Prandaj, një rezultat i thjeshtë, për shembull vendi i parë

[469] Agim Tafili, "Sport-kalitje: U çel Spartakiada Kombëtare e 35-vjetorit të Çlirimit në Universitet," *Studenti*, viti 13, nr. 2 (380), 2 shkurt 1979, 1, 8; Korresp. i "Studentit," "U çel Spartakiada e Fakultetit të Inxhinierisë Mekanike e Elektrike," *Studenti*, viti 16, nr. 18 (475), 25 nëntor 1983, 6–7; "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3; Kastriot Ahmati dhe Hiqmet Meçe, "Veprimtari lokale me vlera kombëtare," *Sporti Popullor*, viti 46, nr. 84 (2764), 19 tetor 1990, 1. Për kuadrin e përgjithshëm krahasues të sportit socialist dhe sportit modern, shih James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 120–164; Allen Guttmann, *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports* (New York: Columbia University Press, 1978), 15–55.

[470] Allen Guttmann, *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports* (Neë York: Columbia University Press, 1978), 15-55. James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 120-164.

i një fakulteti në atletikë ose fitimi i një kategorie sportive, nuk mund të lexohet vetëm si fakt sportiv; ai duhet parë edhe si shenjë e funksionimit të një aparati organizativ[471].

Në historiografinë e sportit modern, karakteristikat e standardizimit, racionalizimit, matjes dhe rekordit janë trajtuar si elemente themelore të kalimit nga lojërat tradicionale te sporti modern. Kjo perspektivë është e dobishme për rastin shqiptar, sepse burimet universitare flasin vazhdimisht për kohë të sakta, metra, kategori, rekorde të thyera, norma të fituara dhe klasifikime të përgjithshme. Megjithatë, në Shqipërinë socialiste këto elemente moderne nuk funksionuan si një kulturë sportive autonome, por u lidhën ngushtë me organizimin shtetëror dhe me pedagogjinë politike. Kjo e dallon sportin universitar shqiptar nga modelet perëndimore të sportit universitar, ku klubi, shoqëria studentore, rivaliteti ndëruniversitar dhe autonomia e institucioneve arsimore kanë patur një peshë më të madhe në formimin e traditës sportive[472].

Për krahasim, në historinë anglo-amerikane të sportit universitar, garat studentore u formësuan nga shoqëritë e studentëve, klubet e varkarisë, atletika e kolegjeve dhe një etikë e "lojës" që lidhte karakterin, disiplinën dhe identitetin institucional. Lewis, në studimin e tij klasik për fillimet e sportit të organizuar kolegjial, e vendos theksin te shndërrimi i rivalitetit ndërstudentor në sistem garash të rregulluara, ndërsa historiografia britanike mbi atletizmin edukativ tregon rolin e shkollave e universiteteve në përhapjen e sporteve moderne[473]. Në rastin shqiptar, dokumentet nuk flasin për një zhvillim "nga poshtë" të shoqërive autonome studentore, por për një proces të drejtuar nga ministritë, komitetet e kulturës fizike, organizatat e rinisë, federatat dhe rektoratet. Kjo nuk e bën sportin më pak universitar; përkundrazi, tregon se universiteti u integrua në një sistem shtetëror ku kufijtë midis arsimit, sportit, rinisë dhe politikës ishin të ndërthurur[474].

Në bllokun lindor socialist, kultura fizike dhe sporti u konceptuan gjerësisht si instrumente të transformimit shoqëror. Studimet mbi Bashkimin Sovjetik kanë treguar se "kultura fizike" nuk ishte thjesht ushtrim trupor, por pjesë e një projekti për formimin e qytetarit socialist, për organizimin e kohës së lirë dhe për krijimin e një trupi kolektiv të disiplinuar[475]. Në të njëjtën linjë interpretimi, studimet mbi sportin sovjetik dhe atë të Gjermanisë Lindore kanë vënë në dukje bashkëjetesën e dy racionaliteteve themelore. Nga njëra anë qëndronte pjesëmarrja masive, e cila synonte të legjitimonte përfshirjen e gjerë të popullsisë në veprimtaritë sportive; nga ana tjetër, kërkimi i

[471] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, fl. 2. AQSH, Fondi nr. 490, viti 1957, dosja nr. 1114, fl. 25-31.

[472] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.

[473] Guy M. Lewis, "The Beginning of Organized Collegiate Sport," *American Quarterly* 22, no. 2 (Summer 1970): 222-229. J. A. Mangan, *Athleticism in the Victorian and Edëardian Public School: The Emergence and Consolidation of an Educational Ideology* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), 13-45.

[474] Richard Holt, *Sport and the British: A Modern History* (Oxford: Clarendon Press, 1989), 95-122. Holt, *Sport and the British*, 95–122.

[475] Susan Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society: Propaganda, Acculturation, and Transformation in the 1920s and 1930s* (London: Routledge, 2013), 1-14, 45-63.

rezultateve cilësore, që shërbente për prodhimin e prestigjit institucional dhe shtetëror[476]. Burimet shqiptare i pasqyrojnë të dyja këto prirje. Ato e quajnë sportin studentor "masiv" kur numërojnë qindra ose mijëra pjesëmarrës; por e quajnë "cilësor" kur raportojnë rekorde, kategori dhe fitore në kampionate kombëtare[477].

Spartakiada, si formë e veprimtarisë fizkulturore-socialiste, është veçanërisht e rëndësishme për këtë nënkrye. Historiografia e ka lidhur këtë formë me traditat e shfaqjes masive, me kundërvënien simbolike ndaj modelit olimpik dhe me mobilizimin e masave në shtetet socialiste[478]. Në Shqipëri, spartakiadat kombëtare, lojërat kombëtare studentore dhe kampionatet e kupat republikane nuk ishin të ndara me mure të pakapërcyeshme. Studentët parakalonin në manifestime kombëtare, fakultetet garonin në universiada, klubet universitare merrnin pjesë në kampionate të përgjithshme dhe Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi" shfaqej njëherësh si institucion arsimor, si qendër trajnimi dhe si skuadër elite. Kështu, "kombëtarja" e sportit universitar nuk nënkupton vetëm pjesëmarrje në gara të nivelit të vendit, por edhe përfshirje në një ekonomi të gjerë të përfaqësimit socialist[479].

Rasti shqiptar, megjithatë, nuk duhet reduktuar në një kopje mekanike të modelit sovjetik. Shqipëria e pasluftës u formësua fillimisht në marrëdhënie të ngushtë me botën socialiste, ndërsa, pas prishjes me Bashkimin Sovjetik dhe orientimit drejt Kinës, zhvilloi një gjuhë politike gjithnjë e më të mbyllur dhe vetëreferuese[480]. Në fushën e sportit, kjo nënkuptonte se format organizative, sidomos spartakiadat, normat sportive, kategoritë e pjesëmarrjes dhe ligjërimi mbi masivizimin, ruanin ngjashmëri të dukshme me modelet e vendeve të Lindjes socialiste. Megjithatë, mënyra se si këto elemente artikuloheshin në shtypin shqiptar lidhej ngushtë me ideologjinë e "mbështetjes në forcat tona" dhe me ceremonialin politik të përvjetorëve kombëtarë. Për këtë arsye, lojërat studentore të viteve 1970 nuk duhen parë vetëm si veprimtari të sportit universitar. Ato përfaqësonin një ritual të përvitshëm ose periodik, përmes të cilit rinia e arsimuar shfaqej publikisht si forcë aktive në shërbim të kombit socialist[481].

Këtu qëndron edhe dallimi kryesor mes sportit universitar shqiptar dhe modeleve perëndimore evropiane. Në Britani, Francë ose Shtetet e Bashkuara, universiteti u bë hapësirë e prodhimit të klubeve, rregullave dhe rivaliteteve, edhe kur këto rivalitete u mbështetën nga shteti ose nga institucionet publike. Në Shqipërinë socialiste, universiteti u shndërrua në një nyje të një sistemi sportiv të përqendruar, duke furnizuar klubin "Studenti" me sportistë, duke përfaqësuar rininë e shkolluar në spartakiada, duke

[476] Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Mike Dennis and Jonathan Grix, *Sport under Communism: Behind the East German "Miracle"* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012), 1-20, 29-63.
[477] Gazeta "*Studenti*", Nr. 13 (276), viti 8, 4 prill 1974, "Rezultatet përfundimtare të lojërave", 8. Gazeta "*Studenti*", Nr. 9 (272), viti 8, 7 mars 1974, Spiro Belkovi, "Nga historiku i universiadave sportive", fl. 8.
[478] G. A. Carr, "The Spartakiad: Its Approach and Modification from the Mass Displays of the Sokol," *Canadian Journal of History of Sport* 18, no. 1 (May 1987): 86-96.
[479] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1959, dosja nr. 110, fl. 1, 36. AQSHF, Kodi i Referencës I/2-86, "Festa e forcës, shëndetit dhe bukurisë", dokumentar, 1959.
[480] Elidor Mëhilli, *From Stalin to Mao: Albania and the Socialist World* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2017), 1-18, 177-205.
[481] Ylber Marku, "Communist Relations in Crisis: The End of Soviet-Albanian Relations, and the Sino-Soviet Split, 1960-1961," *The International History Review* 42, no. 4 (2020): 813-832.

organizuar ekipe fakultetesh për lojërat studentore dhe duke krijuar kushte për përzgjedhjen e elementëve më cilësorë. Prandaj analiza duhet të shmangë dy skaje: nga njëra anë, ta shohë sportin universitar si një fushë plotësisht të instrumentalizuar politikisht; nga ana tjetër, ta trajtojë si veprimtari neutrale sportive. Burimet tregojnë se ai ishte njëkohësisht garë reale, kulturë studentore, mekanizëm edukimi dhe skenë politike[482].

Në këtë nënkrye, materiali është organizuar sipas një logjike kronologjike dhe interpretative. Fillimisht trajtohen shenjat e hershme të pjesëmarrjes së instituteve të larta në garat kombëtare dhe vendosja e edukimit fizik si pjesë e programit universitar. Më pas analizohet institucionalizimi i lojërave kombëtare studentore nga viti 1963 e në vijim, duke ndjekur rritjen e numrit të pjesëmarrësve, zgjerimin e disiplinave dhe rëndësinë e Institutit të Kulturës Fizike "Vojo Kushi". Pjesa tjetër shqyrton marrëdhënien e klubit "Studenti" me kampionatet, kupat dhe spartakiadat kombëtare, si dhe kulmimin e modelit në lojërat e viteve 1974, 1981, 1982 dhe 1987. Në fund, jepet një lexim historiografik mbi masivitetin, cilësinë, gjininë, hapësirën sportive dhe vendin e rastit shqiptar brenda kulturës sportive socialiste evropiane[483].

3.2.2 Nga pjesëmarrja institucionale te përfaqësimi kombëtar. Kronologjia e veprimtarive kombëtare dhe studentore

Universiteti filloi të përfaqësohej zyrtarisht në veprimtari kombëtare sportive prej vitit 1960[484], por pjesëmarrja e organizuar e studentëve në kuadër të instituteve të larta dëshmohet edhe më herët. Një rast i tillë shënohet në vitin 1957, kur, në kuadër të 40-vjetorit të Revolucionit Socialist të Tetorit dhe me rastin e Festivalit VI Botëror të Rinisë dhe Studentëve, u zhvilluan veprimtari sportive ndërmjet pesë instituteve të larta. Këto aktivitete u organizuan në sallën e lojërave, si dhe në stadiumin kombëtar "Qemal Stafa". Në klasifikimin e përgjithshëm, vendin e parë e zuri Teknikumi i Fiskulturës, vendin e dytë Instituti Politeknik dhe vendin e tretë Instituti Bujqësor. Në garat e atletikës u arritën disa kategori sportive: një student fitoi kategorinë e parë, 14 studentë kategorinë e dytë dhe 31 studentë kategorinë e tretë. Ndërsa te gjimnazistët, ku pjesëmarrja ishte më e kufizuar, 6 pjesëmarrës fituan kategorinë e dytë sportive dhe 2 të tjerë kategorinë e tretë. Në volejboll për meshkuj, vendin e parë e zuri Instituti Bujqësor, ku 9 studentë fituan kategorinë e dytë sportive. Vendin e dytë e zuri Instituti Politeknik, me 8 studentë që fituan kategorinë e tretë. Në volejboll për femra, vendin e parë e zuri Instituti Mjekësor, ndërsa vendin e dytë Instituti Pedagogjik. Në këto dy ekipe u fituan përkatësisht 8 kategori të dyta dhe 8 kategori të treta sportive. Në basketboll për meshkuj, vendin e parë e zuri Teknikumi i Fiskulturës, ndërsa vendin e dytë Instituti Politeknik. Në këto ekipe u fituan përkatësisht 10 kategori të dyta dhe 8

[482] Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 45-63. Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 29-63.

[483] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, fl. 2. Gazeta "*Studenti*", "Rezultatet përfundimtare të lojërave", fl. 8. Xhoxhi Baho, "Përfunduan lojërat e 14-ta kombëtare studentore," *Studenti*, nr. 15 (549), 17 tetor 1987, 7.

[484] AQSH, Fondi nr. 511, vitit 1962, dosja nr. 107, fl. 2. 1.

kategori të treta sportive. Në basketboll për femra, vendin e parë e zuri Instituti Pedagogjik dhe vendin e dytë Instituti Mjekësor, me 8 pjesëmarrëse që fituan kategorinë e dytë dhe 8 të tjera kategorinë e tretë sportive. Si mangësi kryesore e këtyre veprimtarive u evidentua pjesëmarrja e kufizuar e femrave, veçanërisht në disiplinat e gjimnastikës dhe atletikës[485].

Në datat 9–11 maj 1958, në palestrën e Universitetit Shtetëror të Tiranës u zhvilluan garat kombëtare të gjimnastikës sportive për meshkuj dhe femra. Në këto gara morën pjesë 103 gjimnastë, prej të cilëve 40 femra. Pjesëmarrësit përfaqësonin qytete të ndryshme, të ndarë sipas dy kategorive sportive, si dhe Universitetin Shtetëror të Tiranës dhe "Partizanin" e U.P. Në përfundim të garave, 30 gjimnastë fituan kategorinë e parë sportive, ndërsa 60 të tjerë kategorinë e dytë. Në kategorinë e parë për femra, tri vendet e para u zunë nga gjimnastet e Tiranës. Për meshkuj, vendin e parë e zuri "Partizani", ndërsa vendin e dytë dhe të tretë Tirana. Në kategorinë e dytë për femra, tri vendet e para u takuan përkatësisht Durrësit, Gjirokastrës dhe Vlorës. Në të njëjtën kategori për meshkuj, vendin e parë e zuri "Partizani", vendin e dytë Kukësi dhe vendin e tretë një gjimnast i Universitetit Shtetëror të Tiranës. Në klasifikimin e përgjithshëm ekipor për meshkuj dhe femra, në kategorinë e dytë, vendin e parë e zuri ekipi i Universitetit Shtetëror të Tiranës, vendin e dytë Shkodra dhe vendin e tretë "Partizani". Në klasifikimin ekipor për femra, po në kategorinë e dytë, Universiteti Shtetëror i Tiranës u rendit i pari, Shkodra e dyta dhe Durrësi i treti. Ndërsa në klasifikimin ekipor për meshkuj, vendin e parë e zuri "Partizani", vendin e dytë Universiteti Shtetëror i Tiranës dhe vendin e tretë Korça[486].

Spartakiada e I-rë Kombëtare e viteve 1958–1959 u organizua nga Bashkimi i Fizkulturistëve dhe Sportistëve të Shqipërisë (BFSSH)[487], mbi bazën e vendimit të Këshillit të Ministrave të RPSh-së nr. 543, datë 20.XII.1958, "Mbi organizimin e Spartakiadës së Parë Kombëtare"[488]. Sipas dokumentacionit përkatës, qëllimi i saj ishte zgjerimi i masivitetit dhe ngritja e cilësisë sportive, në kuadër të kremtimit të 15-vjetorit të Çlirimit të Atdheut. Finalja e Spartakiadës ishte planifikuar të zhvillohej në datat 4–11 tetor 1959[489]. Në fazën e dytë të zhvillimit të Spartakiadës u evidentua parakalimi i Universitetit Shtetëror të Tiranës, i përbërë nga 600 pjesëmarrës, ndër të cilët 200 ishin studente. Ndërkohë, në pjesën e tretë ishte parashikuar ushtrimi masiv i Universitetit, me temë "Miqësia midis popujve". Në këtë ushtrim do të merrnin pjesë gjithsej 576 vetë, prej të cilëve 384 meshkuj, 92 femra dhe 20 mbajtës flamujsh[490]. Ekipi i

[485]AQSH, Fondi nr. 490, viti 1957, dosja nr. 1114, "Raport mbi zhvillimin e Spartakiadës së Rinisë dhe Sporteve," fl. 25–31.

[486] Korresp. i "Zërit të Rinisë," "Përfunduan garat kombëtare të gjimnastikës sportive," *Zëri i Rinisë Studenti*, viti XVI, nr. 38 (1082), 14 maj 1958, 4.

[487] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1959, dosja nr. 110, fl. 1.

[488] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1959, dosja nr. 110, "Raport mbi riorganizimin e Kulturës Fizike e Sportit dhe mbi Spartakiadën e Parë Kombëtare," ministri Manush Myftiu, fl. 36.

[489] AQSH, Fondi nr. 490, viti 1958, dosja nr.388, fl. 4.

[490] AQSHF, Kodi i Referencës I/2-86, "Festa e forcës, shëndetit dhe bukurisië, kategoria dokumentarë, regjisori Hysen Hakani, viti i prodhimit 1959, viti i premierës 1959, numri i akteve 3, kohëzgjatja në minuta 23:11; producenti Kinostudio "Shqipëria e Re": https://aqshfl.gov.al/motion_picture/festa-e-forces-shendetit-dhe-bukurise/.

Universitetit ishte planifikuar të merrte pjesë edhe në finalet e Spartakiadës Sportive të kategorisë së dytë, të zhvilluara në datat 26–30 gusht.

Në Spartakiadën e Parë Kombëtare, Universiteti mori pjesë në nëntë degë sportive për meshkuj, gjimnastikë, atletikë, basketboll, volejboll, futboll, boks, mundje, ngritje peshe dhe qitje[491]. Për femra, pjesëmarrja u organizua në 5 degë sportive: gjimnastikë, atletikë, basketboll, volejboll dhe qitje. Komisioni Qendror i Spartakiadës i akordoi Universitetit vendin e parë, duke e nderuar me diplomë dhe me një shpërblim prej 20.000 lekësh nga Këshilli i Ministrave[492].

Në vijim, Universiteti mori pjesë edhe në spartakiada të tjera, kryesisht përmes parakalimeve dhe veprimtarive sportive të organizuara në kuadrin e tyre. Në konkursin e zhvilluar në vitin 1961 nga Ministria e Arsimit dhe Kulturës dhe KQBRP i Shqipërisë, flamurin dhe diplomën për vendin e parë i fitoi Fakulteti i Mjekësisë. Vendin e dytë e zuri Fakulteti i Shkencave të Natyrës, ndërsa vendin e tretë Fakulteti i Ekonomisë[493].

Në datat 10–12 prill 1963, në Shkodër u zhvilluan garat kombëtare të atletikës ndërmjet ekipeve të "Partizanit", "Dinamos", "17 Nëntorit", Universitetit, "Skënderbeut", "Lokomotivës" dhe "Vllaznisë". Universiteti u dallua për pjesëmarrjen e studentëve të tij, edhe pse në renditjen ekipore nuk arriti të zinte vendet e para[494]. Në maj të vitit 1963, disa studentë të Universitetit u evidentuan si sportistë të dalluar në rang republike. Lluka Eqimi, student i vitit të dytë në Fakultetin e Mjekësisë, u shfaq si kampion i Republikës në kërcim së larti. Florian Vila, student në Fakultetin e Shkencave të Natyrës, rezultonte kampion i Republikës në shah për vitin 1962. Po ashtu, përmenden edhe pingpongisti i dalluar Luan Këlliçi, student në Inxhinieri, si dhe Vera Mushketa, ish-kampione e Republikës në vitin 1963.

Në kuadër të Spartakiadës së II Kombëtare dhe të 19-vjetorit të Çlirimit, në periudhën 23–25 gusht 1963, në pishinat e qytetit të Korçës u zhvillua kampionati kombëtar i notit. Në këtë kampionat mori pjesë edhe Universiteti, krahas ekipeve të "Vllaznisë" së Shkodrës, "Lokomotivës" së Durrësit, "Flamurtarit" të Vlorës, "Butrintit" të Sarandës, "Partizanit" të Shkollës së Bashkuar të Oficerëve dhe "Skënderbeut" të Korçës. Megjithatë, Universiteti nuk arriti të vlerësohej me ndonjë çmim në këto gara[495].

Në shtator të vitit 1963, ekipi i "Studentit" mori pjesë në kampionatin kombëtar të volejbollit për të rritur, në kategorinë e parë, në ndeshjet e fazës së dytë. Ekipi studentor nuk arriti të siguronte fitore, ndërsa në këtë kampionat u dalluan ekipet e

[491] Minella Kapo, "Të shtojmë përpjekjet që të dalim faqebardhë," *Universiteti*, viti III, nr. 2 (17), 6 maj 1959, 3.

[492] Thanas Jançe, "Ju lumtë shokë," *Universiteti*, viti III, nr. 1 (19), 22 tetor 1959, 1.

[493] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1962, dosja nr. 13, relacion i përgjegjësit të katedrës, fl. 3.1.

[494] Rifat Uruçi, "Nga takimi kombëtar i atletikës në Shkodër, përfunduan garat," *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 30 (1499), 17 prill 1963, 2.

[495]Korresp. i "Zërit të Rinisë," "Ç'tregoi kampionati kombëtar i notit," *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 69 (1538), 31 gusht 1963, 2.

"Partizanit", "Dinamos", "17 Nëntorit", "Lokomotivës", "Vllaznisë", "Flamurtarit" dhe "Butrintit" [496].

Në prill të vitit 1964 u zhvillua kampionati kombëtar i gjimnastikës, me pjesëmarrjen e 213 gjimnastëve, 15 ekipeve të djemve dhe 13 ekipeve të vajzave. Garat u zhvilluan në ushtrimet e kompleksit, që përfshinte programin në të gjitha veglat. Kampionati zgjati tri ditë dhe u organizua në Pallatin e Sportit "Partizani" në Tiranë. Në të morën pjesë edhe gjimnastë studentë nga Universiteti i Tiranës, të cilët garuan si në klasifikimin ekipor, ashtu edhe në atë individual. Në garën e gjashtëgarëshit për djem, vendin e parë e fituan gjimnastët e Klubit Sportiv "Partizani", të ndjekur nga gjimnastët e Institutit të Kulturës Fizike "Vojo Kushi", ndërsa në vendin e tretë u renditën gjimnastët e Universitetit. Në pesëgarëshin për vajza, vendin e parë e fituan gjimnastet e Institutit të Kulturës Fizike "Vojo Kushi", vendin e dytë ekipi "17 Nëntori", ndërsa në vendin e tretë gjimnastet e Klubit Sportiv "Universiteti". Në klasifikimin individual për meshkuj, kampion u shpall një student i Institutit të Kulturës Fizike "Vojo Kushi", i ndjekur nga studenti i "Universitetit" dhe më pas nga përfaqësuesi i "Partizanit". Në klasifikimin individual për femra, dy vendet e para u fituan nga studentet e Institutit të Fiskulturës "Vojo Kushi", ndërsa vendi i tretë nga ekipi "17 Nëntori". Ekipi i "Universitetit" nuk arriti të zinte vende nderi në këtë kategori[497].

Finalet e Spartakiadës së II Kombëtare u zhvilluan në periudhën 24 gusht – 5 shtator 1969[498]. Në këto finale u vu re pjesëmarrja e gjerë e ekipit "Studenti", emërtim që kishte marrë Universiteti pas vitit 1966. Klubi sportiv "Studenti" mori pjesë në të gjitha disiplinat sportive dhe arriti rezultate të rëndësishme në disa prej tyre. Veçanërisht u dallua në atletikën për femra, ku u thyen edhe rekorde kombëtare, në not për meshkuj në stilin e lirë, në shah, ku ekipi zuri vendin e dytë, si dhe në basketboll për meshkuj[499].

Spartakiada e III Kombëtare u zhvillua në vitin 1974, në kuadër të 30-vjetorit të Çlirimit të Atdheut[500]. Finalet e saj nisën më 9 tetor në stadiumin "Qemal Stafa", me manifestimin e madh fizkulturalo-sportiv të shkollave 8-vjeçare, të mesme dhe të larta të Tiranës. Studentëve të Universitetit të Tiranës iu besua parakalimi hapës i këtij manifestimi, duke përfaqësuar simbolikisht gjithë rininë e vendit. Parakalimi shënonte fillimin zyrtar të aktiviteteve finale të Spartakiadës dhe zhvillohej përgjatë një distance prej 400 metrash, sa një xhiro e plotë e pistës së stadiumit. Gjatë parakalimit kërkohej një disiplinë e rreptë fizike dhe estetike: ecje me hap të shtrirë, krahët të përthyer në

[496] Korresp. i "Zërit të Rinisë," "Pasqyra sportive e javës, ndeshjet e volejbollistëve," *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 77 (1546), 28 shtator 1963, 5.

[497] Korresp. i "Zërit të Rinisë," "213 gjimnastë në kampionat," Zëri i Rinisë, viti XXII, nr. 29 (1601), 8 prill 1964, 2.

[498] "Filluan finalet e Spartakiadës së Dytë Kombëtare," *Zëri i Rinisë*, viti XXVIII, nr. 69 (2174), 27 gusht 1969, 1.

[499] "Zhvillohen me sukses finalet e Spartakiadës së Dytë Kombëtare," *Zëri i Rinisë*, viti XXVI, nr. 70 (2175), 30 gusht 1969, 1, 5.

[500] Spiro Belkovi, "Mbledhje me sportistët përfaqësues të K.S. 'Studenti'," *Studenti*, viti VIII, nr. 3 (266), 24 janar 1974, 6.

kënd të drejtë para gjoksit dhe kokën lart. Spartakiada konsiderohej një aksion i madh politik dhe manifestimi më i madh i organizuar në vend, ndërsa pjesëmarrja në të shihej si nder i veçantë për sportistët dhe studentët. Pas manifestimit hapës fillonin garat dhe ndeshjet finale të disiplinave sportive. Sportistët e klubit "Studenti" përfaqësoheshin në disa degë sportive, ndër të cilat atletika, basketbolli, gjimnastika, futbolli, mundja, ngritja e peshës dhe qitja[501].

Në vitin 1978, klubi "Studenti" mori pjesë në ndeshjet për Kupën e Republikës me ekipin e volejbollit për femra dhe atë të basketbollit për meshkuj. Të dy ekipet arritën të kualifikoheshin në finale, duke u renditur në vendin e dytë[502]. Ekipi i volejbollit për femra i zhvilloi ndeshjet sipas kalendarit sportiv të datave 22–26 janar, përballë skuadrave "Labinoti", "Lokomotiva", "Vllaznia", "Luftëtari" dhe "Skënderbeu". Ndër lojtaret e dalluara u përmend Arta Verizolli, studente e vitit të parë në Fakultetin e Ekonomisë. Ndërkohë, ekipi i basketbollit për meshkuj zhvilloi ndeshje me skuadrat "Lokomotiva", "Luftëtari", "Vllaznia", "Partizani" dhe "Skënderbeu". Në këtë ekip u dallua veçanërisht Sotiraq Ikonomi, student i vitit të katërt në Fakultetin e Historisë dhe të Filologjisë.

Për herë të parë, në maj të vitit 1978, ekipet e volejbollit dhe të basketbollit për të rinj e të reja morën pjesë në kampionatet kombëtare me fanellën e klubit "Studenti". Më 7 maj përfunduan ndeshjet eliminatore për çerekfinalet e Kupës së basketbollit për skuadrat e femrave të kategorisë së dytë, ku skuadra "Studenti" u rendit e para në grup, duke siguruar mundësinë për t'u klasifikuar në kategorinë e parë. Skuadra e të rinjve në volejboll zuri vendin e parë në grupin "A" dhe vendin e dytë në kampionat. Ky ekip u vlerësua për paraqitjen e shkëlqyer të volejbollistëve të rinj, ndonëse kishte jo më shumë se një vit që ishte krijuar. Gjithashtu, skuadra e të rejave të "Studentit" mori pjesë në kampionatin e basketbollit, ku, pavarësisht paraqitjes së mirë, nuk arriti të kualifikohej në finale[503].

Në vitin 1979 u organizua manifestimi fizkulturor për nder të 35-vjetorit të Çlirimit të Atdheut. Sipas programit të punës, manifestimi ishte parashikuar të zhvillohej në katër faza, nga janari deri në tetor. Në këtë veprimtari merrte pjesë edhe Universiteti, përmes ushtrimit nr. 3 me temë "Shkencë, praktikë, kalitje" [504].

Në qershor të vitit 1979, në Fier u zhvillua ndeshja finale e Kampionatit Kombëtar të kategorisë së dytë për të rinj në basketboll, ndërmjet skuadrave "Studenti" dhe "Skënderbeu" të Korçës. Ndeshja përfundoi me fitoren e skuadrës "Studenti", duke

[501] Agim Tabaku, "Spartakiada III Kombëtare, aksion i madh politik," *Studenti*, viti VIII, nr. 29 (291), 19 shtator 1974, 1.

[502] Rodon Manza, "Rezultate që na gëzojnë," *Studenti*, viti XII, nr. 2 (361), 10 shkurt 1978, 1, 8.

[503] Radon Maza, "Rezultate pozitive të ekipeve 'Studenti'," *Studenti*, viti XII, nr. 9 (368), 19 maj 1978, 8.

[504] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1979, dosja nr. 160, shkresa nr. 1825 prot., datë 25 qershor 1979, "Përmbajtja e manifestimit fizkulturor," fl. 26–28, 39; shkresa nr. 2689, datë 12 shtator 1979, "Mbi marrjen e masave për kurorëzimin me sukses të manifestimit kulturor të 35-vjetorit të Çlirimit të Atdheut," fl. 46. AQSH, Fondi nr. 511, dosja nr. 160, fl. 26–28, 39, 46.

i dhënë kësaj të fundit mundësinë të debutonte në sezonin pasardhës sportiv në Kampionatin Kombëtar të kategorisë së parë për të rinj[505].

Në kuadër të Spartakiadës Kombëtare të 35-vjetorit të Çlirimit të Atdheut, përfaqësues të klubit "Studenti" u dalluan edhe në disiplina të tjera. Në garat e peshëngritjes, sportisti i "Studentit" në peshën 60 kg theu rekordin në stilin e shkëputjes, në garat e zhvilluara në tetor 1979[506]. Ndërsa në qitje, sportistja përfaqësuese e klubit fitoi medaljen e artë në garën e pistoletës 1x40.

Në qershor të vitit 1979, në Fier u zhvillua ndeshja finale e Kampionatit Kombëtar të kategorisë së dytë për të rinj në basketboll, ndërmjet skuadrave "Studenti" dhe "Skënderbeu" të Korçës. Ndeshja përfundoi me fitoren e skuadrës "Studenti", duke i dhënë kësaj të fundit mundësinë të debutonte në sezonin pasardhës sportiv në Kampionatin Kombëtar të kategorisë së parë për të rinj[507].

Në kuadër të Spartakiadës Kombëtare të 35-vjetorit të Çlirimit të Atdheut, përfaqësuesit e klubit "Studenti" u dalluan edhe në disiplina të tjera. Në garat e peshëngritjes, Përparim Feruni, sportist i "Studentit", theu rekordin në stilin e shkëputjes për peshën 60 kg, gjatë garave të zhvilluara në tetor 1979. Ndërsa në qitje, Elisabeta Karabolli fitoi medaljen e artë në garën e pistoletës 1x40.

Në kampionatin kombëtar të pingpongut, të zhvilluar në Pallatin e Sportit të qytetit të Korçës, më 9–11 tetor 1980, ekipi i "Studentit" për meshkuj u rendit në vendin e tretë, pas "Skënderbeut", që zuri vendin e parë, dhe "17 Nëntorit", që u rendit në vendin e dytë[508].

Ekipi i "Studentit" u përfaqësua edhe në kampionatin kombëtar të skive, të zhvilluar në Voskopojë të rrethit të Korçës, në janar 1981, krahas ekipeve të "Partizanit", "Përparimit", "Tërbunit", "Korabit", "Gramozit" dhe "Skënderbeut"[509].

Në kuadër të 40-vjetorit të themelimit të Partisë, në maj të vitit 1981, ekipi i "Studentit" mori pjesë në Rrethin e 37-të Çiklistik, të zhvilluar nën kujdesin e gazetës "Bashkimi". Në këtë veprimtari morën pjesë edhe ekipet e "Lokomotivës", "Dinamos", "Partizanit", "17 Nëntorit", "Vllaznisë" dhe "Labinotit". Gara u zhvillua në dy etapa, Tiranë–Shkodër dhe Shkodër–Burrel, por ekipi i "Studentit" nuk arriti të renditej në vendet e nderit[510].

Më 26–28 korrik 1981, në kuadër të Kupës së "40-vjetorit të Partisë", klubi "Studenti" mori pjesë në garat e notit, të zhvilluara në pishinat e Elbasanit. Në këto gara, klubi nuk arriti rezultate të veçanta. Fitues dolën "Flamurtari" për të reja dhe

[505] Korresp. i "Studentit," "Sport, basketbollistët e rinj të 'Studentit' do të luajnë në KK të kategorisë I të vitit të ardhshëm," *Studenti*, viti XIII, nr. 11 (389), 8 qershor 1979, 8.

[506] "Nismë e mbarë, rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti XXXVIII, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3. Asllan Osmani, "Rini e fortë, e bukur, e Atdheut tim," *Zëri i Rinisë*, viti XXXVIII, nr. 87 (3240), 31 tetor 1979, 1, 4.

[507] Korresp. i "Studentit," "Sport, basketbollistët e rinj të 'Studentit'." 8.

[508] Korresp. i "Zërit të Rinisë," "Përfundoi kampionati kombëtar i pingpongut për të reja dhe të rinj," *Zëri i Rinisë*, viti XXXIX, nr. 82, 15 tetor 1980, 4.

[509] Korresp. i "Zërit të Rinisë," "Vazhdon kampionati kombëtar i skive," *Zëri i Rinisë*, viti XL, nr. 8, 28 janar 1981, 4.

[510] Korresp. i "Zërit të Rinisë," "Rrethi i 37-të çiklistik," *Zëri i Rinisë*, viti XL, nr. 40, 20 maj 1981, 4.

"Butrinti" për të rinj. Krahas "Studentit", në këtë veprimtari morën pjesë edhe skuadrat "Butrinti", "Lokomotiva", "Flamurtari", "Ylli i Kuq", "Vllaznia", "Labinoti", "17 Nëntori", "Dinamo", "Partizani", "Traktori" dhe "Përparimi"[511].

Ekipi "Studenti" mori pjesë edhe në garat për Kupën "11 Janari", të vendosur nga Komiteti i Fizkulturës së Rrethit me rastin e Ditës së Shpalljes së Republikës së Shqipërisë. Në janar të vitit 1982, në kuadër të 36-vjetorit të shpalljes së Republikës, u zhvilluan garat e kësaj kupe në çiklizëm dhe shah. Garat e çiklizmit u zhvilluan më 11 janar, me pjesëmarrjen e 27 çiklistëve nga katër klube: "Partizani", "17 Nëntori", "Dinamo" dhe "Studenti". Gara u zhvillua në bulevardin "Dëshmorët e Kombit", në një distancë prej 37 km. Vendin e parë e fitoi një çiklist i "Partizanit", i ndjekur nga çiklistët e "17 Nëntorit".

Në Kupën "11 Janari" në shah morën pjesë ekipet përfaqësuese të klubeve të kryeqytetit: "Partizani", "17 Nëntori", "Dinamo", "Dajti" dhe "Studenti". Në përfundim, kupën e fitoi ekipi "Dajti", i ndjekur nga "Partizani", "17 Nëntori", "Dinamo" dhe "Studenti"[512].

Në Kupën "11 Janari", të zhvilluar në janar 1983, morën pjesë klubet "Studenti", "Partizani", "17 Nëntori", "Dinamo" dhe "Dajti". Garat e shahut u zhvilluan më 7–11 janar, në sallën e shahut pranë Pallatit të Kulturës "Ali Kelmendi". Në përfundim, fitues i kupës u shpall ekipi "Dajti", i cili kishte fituar të gjitha edicionet e kësaj veprimtarie të organizuara për nder të kësaj feste që nga viti 1973. Në çiklizëm, garat u zhvilluan paraditen e 11 janarit, me itinerarin Pallati i Kulturës–Universiteti, në 12 xhiro dhe me një distancë të përgjithshme prej 30 km[513].

Në vitin 1983, ekipi përfaqësues i klubit "Studenti" mori pjesë në disa veprimtari kombëtare. Në gjimnastikë, ekipi i femrave i kategorisë së parë fitoi Kupën "Vojo Kushi", ndërsa një gjimnaste e Fakultetit Ekonomik, e cila garonte me ekipin "17 Nëntori", theu rekordin në këtë sport dhe fitoi Kupën "Asim Vokshi" në garat e zhvilluara në Shkodër[514]. Në peshëngritje, ekipi i "Studentit" zuri vendin e dytë në Kupën e Republikës, duke shënuar përmirësim të ndjeshëm krahasuar me vendin e pestë që kishte zënë më parë[515]. Në atletikë për meshkuj, ekipi u klasifikua në vendin e katërt, ndërsa në ciklokros "Studenti" zuri vendin e tretë ndër 13 klubet pjesëmarrëse të vendit[516].

Në prill të vitit 1983, në kampionatin kombëtar të kategorisë së dytë në shah, të zhvilluar në qytetin e Gramshit, vendin e parë e zuri ekipi "Studenti". Kjo fitore i siguroi

---

[511] Korresp. i "Zërit të Rinisë," "Kupa e '40-vjetorit të Partisë'," *Zëri i Rinisë*, viti XL, nr. 62 (3423), 5 gusht 1981, 4.

[512] Korresp. i "Zërit të Rinisë," "Kupat '11 Janari' në çiklizëm dhe në shah," *Zëri i Rinisë*, viti XLI, nr. 3 (3468), 13 janar 1982, 3.

[513] Gac Marku, "Kupa '11 Janari' në kryeqytet," *Zëri i Rinisë*, viti XLII, nr. 4 (3575), 12 janar 1983, 3–4.

[514] Arben Lame, "Bukuria e një jave me veprimtari sportive," *Zëri i Rinisë*, viti XLII, nr. 35 (3606), 4 maj 1983, 4.

[515] Korresp. i "Zërit të Rinisë," "Kupa e Republikës për peshëngritje, 30 rekorde për të rritur e për të rinj," *Zëri i Rinisë*.

[516] Tomson Neviri, "Fillim i mbarë dhe rezultate premtuese të ekipit 'Studenti'," *Studenti*, viti XVI, nr. 6 (464), 25 mars 1983, 6, 8.

atij të drejtën për të luajtur në kategorinë e parë në sezonin e ardhshëm. Në këtë kampionat u zhvilluan 264 ndeshje, nga të cilat 202 përfunduan me fitore. Krahas "Studentit", morën pjesë edhe ekipet "Luftëtari", "Traktori", "Apollonia", "Skënderbeu", "24 Maji", "Tërbuni", "Butrinti", "Kastrioti", "10 Korriku" dhe "5 Shtatori"[517].

Ekipi "Studenti" doli fitues edhe në garat e mundjes klasike, të zhvilluara në kuadër të Kupës së Republikës, në maj të vitit 1983, ku morën pjesë 60 sportistë nga 12 klube të vendit. Pas "Studentit", në renditje u klasifikuan "Vllaznia", "Tomorri" dhe "17 Nëntori" [518].

Në kampionatin kombëtar të ngritjes së peshave, të zhvilluar më 9–12 qershor 1983 në Pallatin e Sportit "Partizani", përfaqësuesit e ekipit "Studenti", të cilët kishin spikatur edhe në vitet e mëparshme, arritën rezultate të rëndësishme. Njëri prej sportistëve theu rekordin në peshën 60 kg në stilin e shkëputjes, ndërsa një tjetër student vendosi rekord në stilin e shtytjes, në peshën 67.5 kg[519].

Spartakiada e 5-të Kombëtare u zhvillua në tetor 1984, me rastin e jubileut të 40-vjetorit të Çlirimit të Atdheut. Në këtë veprimtari morën pjesë rreth 2000 studentë nga Fakulteti i Inxhinierisë, Fakulteti i Shkencave të Natyrës, Fakulteti i Ekonomisë, Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë, si dhe Fakulteti i Mjekësisë. Spartakiada u çel më 19 tetor, me ekzekutimin e ushtrimeve masive me temë "Udhët e atdheut na thërrasin". Ushtrimet u zhvilluan në fushën e këndit sportiv "Studenti" dhe u përgatitën nga pedagogët e edukimit fizik Vangjel Gjylameti dhe Gylhane Seiti. Ato u shoqëruan me muzikë të kompozitorit Tish Daija.

Në garat e zhvilluara në kuadër të Spartakiadës së 5-të Kombëtare, përfaqësuesi i klubit "Studenti", Aleksandër Loli, theu sërish rekordin në stilin e shtytjes, duke e përmirësuar rezultatin nga 150 kg në 150.5 kg[520]. Finalet e kësaj Spartakiade u çelën më 20 tetor 1984 në stadiumin kombëtar "Qemal Stafa", ku në parakalimin e sportistëve finalistë morën pjesë përfaqësues të klubeve sportive të kryeqytetit, si "17 Nëntori", "Partizani", "Dinamo", "Studenti" dhe "Dajti", si edhe ekipe nga rrethet e Shkodrës, Durrësit, Vorës, Elbasanit, Korçës, Fierit, Beratit dhe Gjirokastrës. Studentët e Universitetit të Tiranës ekzekutuan ciklin e ushtrimeve nën tingujt e këngës "Rrugët e atdheut na thërrasin" [521].

Spartakiada e 6-të Kombëtare u zhvillua në vitin 1989. Në këtë veprimtari mori pjesë edhe klubi "Studenti", i cili arriti të fitonte medalje në disa disiplina sportive. Në atletikë, përfaqësuesit e tij fituan 2 medalje ari dhe 2 medalje argjendi; në gjimnastikë, 2 medalje bronzi; ndërsa në qitje, 1 medalje argjendi. Në renditjen përfundimtare, klubi "Studenti" u klasifikua në vendin e 13-të për meshkuj, me nga një medalje ari, argjendi

[517] Korresp. i "Zërit të Rinisë," "Studenti, kampion në shah," *Zëri i Rinisë*, viti XLII, nr. 34 (3605), 27 prill 1983, 4.
[518] ATSH, "Studenti, fitues," *Zëri i Rinisë*, viti XLII, nr. 40 (3611), 18 maj 1983, 3.
[519] Përparim Feruni.
[520] Arben Lame, "14 rekordet e para dhe shumë të rinj me perspektivë," *Zëri i Rinisë*, viti XLIII, nr. 26, 22 shkurt 1984, 3.
[521] Selami Spahiu, "Manifestim i shkëlqyer i forcës, bukurisë fizike e shpirtërore të brezit tonë të ri," *Zëri i Rinisë*, viti XLIII, nr. 86 (3761), 24 tetor 1984, 3.

dhe bronzi, ndërsa për femra u rendit në vendin e 9-të, me 1 medalje ari, 2 argjendi dhe 1 bronzi[522].

Lojërat Studentore janë cilësuar si një etapë e re në historinë fizkulturale të rinisë së shkollave të larta. Lojërat e para Kombëtare Studentore u zhvilluan në Tiranë, më 3–10 nëntor 1963, në kuadër të 45-vjetorit të Revolucionit të Madh Socialist të Tetorit dhe për nder të Ditës së Themelimit të Partisë. Në këto lojëra u përfaqësuan 40 ekipe meshkujsh dhe 5 ekipe femrash nga shtatë fakultetet e Universitetit të Tiranës, Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë, Fakulteti i Shkencave të Natyrës, Fakulteti i Mjekësisë, Fakulteti i Inxhinierisë, Fakulteti i Gjeologjisë dhe Fakulteti Juridik, si dhe nga Instituti i Lartë Bujqësor dhe dy institutet pedagogjike të Tiranës dhe të Shkodrës. Lojërat zgjatën tetë ditë dhe në to u aktivizuan 737 sportistë studentë, prej të cilëve 205 femra. Programi përfshinte shtatë sporte: atletikë, gjimnastikë, basketboll, volejboll, qitje, shah dhe pingpong. Gjatë tyre u zhvilluan 246 ndeshje e gara sportive, u arritën 94 kategori të larta sportive dhe dhjetëra kategori rinie, si dhe u vendosën 29 rekorde e u përmirësuan 9 rekorde të Klubit Sportiv të Universitetit. Lojërat u çelën me garat e atletikës, që përbënin edhe sportin kryesor të këtij edicioni, ku konkurruan 200 atletë në 29 gara të ndryshme. Në këtë disiplinë u evidentua përmirësimi i rekordit në hedhjen e diskut nga Koço Çokali, student i Fakultetit të Shkencave të Natyrës, ndërsa për femra nga Vasilika Jonura, studente e po këtij fakulteti. Në stafetë, përmirësim rezultati arriti ekipi i Fakultetit të Historisë dhe Filologjisë, i përbërë nga katër atletë[523]. Edhe në gjimnastikë u shënuan rezultate të kënaqshme, ku u dalluan gjimnastet e Fakultetit të Shkencave të Natyrës dhe të Institutit Pedagogjik të Tiranës. Në klasifikimin individual u dalluan Gani Mezini, student i Fakultetit të Historisë dhe Filologjisë, për meshkuj, dhe Paqyze Shani, nga Instituti Pedagogjik i Tiranës, për femra[524].

Në qitje për djem, vendin e parë e zunë studentët e Fakultetit të Mjekësisë, të ndjekur nga Instituti Pedagogjik dyvjeçar i Shkodrës dhe Fakulteti i Shkencave të Natyrës. Për vajza, vendin e parë e zuri Instituti Pedagogjik dyvjeçar i Shkodrës, i ndjekur nga Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë dhe Fakulteti i Shkencave të Natyrës. Në klasifikimin individual u dalluan studentet e Institutit Pedagogjik dyvjeçar të Shkodrës për femra dhe një student i Fakultetit të Inxhinierisë për meshkuj[525].

Në basketboll për djem, vendin e parë e zuri Instituti Pedagogjik dyvjeçar i Shkodrës, i ndjekur nga Fakulteti i Inxhinierisë dhe Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë. Për femra, vendin e parë e fitoi Fakulteti i Shkencave të Natyrës, i ndjekur nga Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë dhe Fakulteti i Mjekësisë[526].

Në volejboll për femra, vendin e parë e fitoi skuadra e Institutit Pedagogjik dyvjeçar të Shkodrës, e ndjekur nga Instituti Pedagogjik dyvjeçar i Tiranës. Për djem,

[522] Enver Tonuzi dhe Gëzim Shametaj, "Shpërndarja e medaljeve në spartakiadë sipas sporteve," *Sporti Popullor*, viti XLV, nr. 91 (2665), 6 nëntor 1989, 2.

[523] Mimoza Meta, Asije Hoxha, Nevin Fico, Shpresa Vathi.

[524] Spiro Belkovi, "Nga historiku i universiadave sportive," *Studenti*, viti VIII, nr. 9 (272), 7 mars 1974, 8.

[525] "Vazhdojnë lojat e para studenteske," *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 89 (1538), 9 nëntor 1963, 1.

[526] "Studentët u dhanë fund lojrave të tyre," *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 90 (1539), 13 nëntor 1963, 3.

vendin e parë e fitoi Fakulteti i Shkencave të Natyrës, i ndjekur nga Instituti i Lartë Bujqësor.

Në gjimnastikë për djem, në klasifikimin ekipor, vendin e parë e zuri Fakulteti i Shkencave të Natyrës, vendin e dytë Fakulteti i Inxhinierisë dhe vendin e tretë Instituti Pedagogjik dyvjeçar i Shkodrës. Në klasifikimin individual, vendin e parë e fitoi një student i Fakultetit të Historisë dhe Filologjisë, vendin e dytë një student i Fakultetit Juridik dhe vendin e tretë një student i Fakultetit të Shkencave të Natyrës. Për femra, në klasifikimin ekipor, vendin e parë e zuri Instituti Pedagogjik dyvjeçar "Aleksandër Xhuvani" i Tiranës, i ndjekur nga Fakulteti i Mjekësisë dhe Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë. Në klasifikimin individual, dy vendet e para u fituan nga studente të Institutit Pedagogjik dyvjeçar të Tiranës, ndërsa vendin e tretë e zuri një pedagoge e Fakultetit të Historisë dhe Filologjisë.

Në shah, vendin e parë për djem e fitoi skuadra e Fakultetit të Shkencave të Natyrës, ndërsa për vajza Instituti Pedagogjik dyvjeçar i Shkodrës. Në pingpong për djem, vendin e parë e zuri përsëri Fakulteti i Shkencave të Natyrës, i ndjekur nga Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë dhe Fakulteti i Inxhinierisë. Për vajza, vendin e parë e fitoi Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë.

Në përfundim të Lojërave të para Kombëtare Studentore, në klasifikimin e përgjithshëm për meshkuj, vendin e parë e zuri ekipi i Fakultetit të Shkencave të Natyrës, i ndjekur nga Fakulteti i Inxhinierisë dhe Instituti Pedagogjik dyvjeçar i Shkodrës. Për femra, vendin e parë e fitoi Instituti Pedagogjik dyvjeçar i Shkodrës, i ndjekur nga Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë dhe Fakulteti i Shkencave të Natyrës[527].

Lojërat e 2-ta Kombëtare Studentore u zhvilluan më 3–8 nëntor 1964, për nder të 20-vjetorit të Çlirimit të Atdheut. Në to morën pjesë të njëjtat ekipe si në edicionin e parë, ndërsa u vu re një rritje e nivelit organizativ, e cilësisë sportive, e pjesëmarrjes, e numrit të ndeshjeve dhe e rezultateve të arritura. Gjatë këtyre lojërave u zhvilluan 264 ndeshje e gara dhe u aktivizuan 832 sportistë studentë. Një tregues i rritjes së cilësisë ishte fakti se 67% e pjesëmarrësve në atletikë arritën normën e caktuar; u thyen 22 rekorde dhe u barazuan 4 rekorde të Lojërave të para, pavarësisht kushteve të pafavorshme atmosferike, me shi e erë, të cilat krijuan vështirësi në pistat dhe pedanat e stadiumit kombëtar "Qemal Stafa". Në gjimnastikën sportive, të zhvilluar në palestrën e Universitetit, 21 nga 28 pjesëmarrës fituan kategorinë e dytë sportive. Përveç sporteve të përfshira në edicionin e parë, programi përmbante edhe ndeshje volejbolli, basketbolli, pingpongu dhe qitjeje sportive[528]. Në total, gjatë këtyre lojërave u arritën 97 kategori të larta sportive. Në klasifikimin përfundimtar, për meshkuj fitues doli ekipi i Fakultetit të Inxhinierisë, i ndjekur nga Fakulteti i Shkencave të Natyrës dhe Instituti Pedagogjik dyvjeçar i Shkodrës[529]; ndërsa për femra vendin e parë e zuri Fakulteti i

[527] Belkovi, "Nga historiku i universiadave sportive," 8.

[528] Korresp. i "Zërit të Rinisë," "U hapën lojnat e dyta studenteske," *Zëri i Rinisë*, viti XXIII, nr. 89 (1661), 4 nëntor 1964, 1.

[529] Korresp. i "Zërit të Rinisë," "Përfunduan lojnat e dyta studenteske," *Zëri i Rinisë*, viti XXIII, nr. 91 (1663), 11 nëntor 1964, 3.

Historisë dhe Filologjisë[530], i ndjekur nga institutet pedagogjike dyvjeçare të Shkodrës dhe Tiranës[531].

Lojërat e 3-ta Kombëtare Studentore u zhvilluan në Parkun Sportiv të Universitetit, më 13–18 prill 1965, për nder të 1 Majit. Në këtë edicion, përveç sporteve të përfshira në programin e Lojërave të para dhe të dyta, u shtua edhe ngritja e peshave. Gjatë këtyre lojërave u zhvilluan 302 ndeshje e gara sportive dhe u aktivizuan 902 studentë. Vetëm në atletikë, gjimnastikë dhe ngritje peshash u arritën 101 kategori sportive, ndërsa u përmirësuan ose u vendosën 32 rekorde të Lojërave të mëparshme. Në këtë edicion u përfaqësuan 51 degë të fakulteteve dhe instituteve pjesëmarrëse, çka dëshmon zgjerimin e përfshirjes studentore. U vu re gjithashtu rritje e cilësisë sportive, sidomos në gjimnastikë, ku të 36 pjesëmarrësit fituan kategorinë e dytë sportive. Edhe në ngritje peshash, megjithëse kërkesa ishte arritja e kategorisë së tretë, pjesëmarrësit arritën 3 kategori të para, 13 të dyta dhe 10 të treta. Në përfundim, fitues dolën ekipet e Fakultetit të Shkencave të Natyrës, si për meshkuj, ashtu edhe për femra[532]. Për meshkuj, pas tyre u renditën Fakulteti i Inxhinierisë dhe Fakulteti i Mjekësisë, ndërsa për femra Instituti Pedagogjik dyvjeçar i Tiranës[533].

Lojërat e 4-rta Studentore filluan më 1 prill 1967, në Parkun Sportiv "Universiteti", që ndodhej përballë stadiumit kombëtar "Qemal Stafa". Ato u organizuan nga Komiteti i Kulturës Fizike dhe Sporteve, në bashkëpunim me Klubin Sportiv "Universiteti", dhe u zhvilluan për gjashtë ditë, në kuadër të 500-vjetorit të vdekjes së Skënderbeut[534]. Në këto lojëra morën pjesë shtatë fakultetet e Universitetit, Instituti i Lartë Bujqësor, Instituti i Lartë i Arteve dhe Instituti Pedagogjik i Shkodrës, të përfaqësuara nga 10 ekipe meshkujsh dhe 4 ekipe femrash. Për herë të parë në program u përfshinë garat e kalimit të brezit të parë të sulmit, si pjesë e komponentit ushtarak të veprimtarisë, ku vendin e parë e fitoi ekipi i Fakultetit të Gjeologjisë. Në klasifikimin përfundimtar, për meshkuj vendin e parë e fitoi Fakulteti i Shkencave të Natyrës, i ndjekur nga Fakulteti i Inxhinierisë dhe Instituti i Lartë Bujqësor. Për femra, vendin e parë e zuri Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë[535], i ndjekur nga Fakulteti i Shkencave të Natyrës dhe Fakulteti i Mjekësisë[536]. Ndër basketbollistët më të dalluar ishin Agim Fagu nga Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë dhe Gjergji Ikonomi nga Fakulteti i Inxhinierisë. Në atletikë u dalluan Çlirim Balluku dhe Rauf Dimraj nga Fakulteti i Inxhinierisë, ndërsa në gjimnastikë Gani Mezini dhe Soja Luarasi nga Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë.

Lojërat e 5-ta Studentore u zhvilluan më 26–30 mars 1968, në fushat dhe terrenet sportive, në sallat e palestrat, si dhe në pistat e pedanat e stadiumit kombëtar "Qemal

[530] Belkovi, "Nga historiku i universiadave sportive," 8.
[531] Korresp. i "Zërit të Rinisë," "Përfunduan lojnat e dyta studenteske.", 3.
[532] Belkovi, "Nga historiku i universiadave sportive," 8.
[533] Agim Pirdeni, "Lojnat e treta studenteske," *Zëri i Rinisë*, viti XXIV, nr. 33 (1710), 28 prill 1965, 3.
[534] "Përfunduan lojnat e katërta kombëtare studenteske," *Zëri i Rinisë*, viti XXVI, nr. 29, 12 prill 1967, 6.
[535] Belkovi, "Nga historiku i universiadave sportive," 8.
[536] "Përfunduan lojnat e katërta kombëtare studenteske," Zëri i Rinisë, 6.

Stafa". Këto lojëra u cilësuan si një manifestim i shkëlqyer fizkulturalo-sportiv dhe u organizuan për nder të 25-vjetorit të themelimit të Ushtrisë Popullore. Në këtë edicion morën pjesë 11 ekipe meshkujsh dhe 6 ekipe femrash. Për herë të parë u përfshinë edhe studentët e Institutit të Kulturës Fizike "Vojo Kushi". Në kuadër të këtij manifestimi u zhvilluan 9 sporte, me gjithsej 407 ndeshje dhe gara sportive, ku u aktivizuan rreth 1000 studentë. Gjatë lojërave u arritën 252 kategori sportive dhe u thyen 39 rekorde të edicioneve të mëparshme. Garat e atletikës u zhvilluan në stadiumin kombëtar "Qemal Stafa". Në klasifikimin përfundimtar, për meshkuj vendin e parë e zuri ekipi i Fakultetit të Inxhinierisë, i ndjekur nga Fakulteti i Shkencave të Natyrës dhe Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi". Për femra, vendin e parë e fitoi IKF "Vojo Kushi" [537], i ndjekur nga Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë, Fakulteti i Inxhinierisë dhe Fakulteti Ekonomik[538].

Lojërat e 6-ta Studentore u zhvilluan më 6–17 prill 1969 dhe në to morën pjesë 11 ekipe të shkollave të larta të vendit, me gjithsej 2215 sportistë studentë[539], prej të cilëve rreth 500 vajza[540]. Pjesëmarrësit përfaqësonin shtatë fakultetet e Universitetit Shtetëror të Tiranës, Institutin e Lartë Bujqësor, Institutin e Lartë të Arteve, Institutin Pedagogjik dyvjeçar të Shkodrës dhe Institutin e Kulturës Fizike "Vojo Kushi". Këto lojëra u organizuan për nder të jubileut të 25-vjetorit të Çlirimit të Atdheut dhe në kuadër të Spartakiadës së Dytë Kombëtare. Programi përfshinte gara në atletikë, volejboll, basketboll, pingpong, gjimnastikë, shah dhe qitje sportive për meshkuj dhe femra, si edhe mundje dhe ngritje peshash për meshkuj[541]. Për herë të parë në garat e shahut morën pjesë edhe vajzat. Veçanërisht në lojërat me dorë u vu re një rritje e nivelit të mjeshtërisë sportive. Në volejboll për meshkuj, sportistët e Fakultetit të Historisë dhe Filologjisë fituan ndaj ekipit të Institutit të Kulturës Fizike, duke dëshmuar se fizkultura dhe sporti nuk i përkisnin vetëm një rrethi të ngushtë specialistësh, por të gjithë rinisë studentore[542]. Në klasifikimin e përgjithshëm, vendin e parë e zunë sportistët e Institutit të Kulturës Fizike "Vojo Kushi", të ndjekur nga Fakulteti i Inxhinierisë dhe Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë. Në klasifikimin për meshkuj, vendin e parë e fitoi Fakulteti i Inxhinierisë dhe vendin e dytë Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë, ndërsa për femra vendin e parë e zuri Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi", i ndjekur nga Instituti Pedagogjik dyvjeçar i Shkodrës[543].

Lojërat e 7-ta Kombëtare Studentore u zhvilluan në stadiumin kombëtar "Qemal Stafa", në qendrën sportive "Studenti", në Pallatin e Sportit "Partizani", në palestrën e

[537] Belkovi, "Nga historiku i universiadave sportive," 8.

[538] Milto Milaj dhe Telemak Leka, "Përfunduan lojnat e pesta kombëtare studenteske," *Zëri i Rinisë*, viti XXVII, nr. 27 (2029), 3 prill 1968, 6.

[539] "Nesër fillojnë lojrat e 14-ta studentore," *Studenti*, viti XXI, nr. 15 (549), 8 tetor 1987, 8.

[540] Arkivi Qendror Shtetëror i Filmit (AQSHF), Kodi i referencës I/1-540, *Sport Nr. 1*, 1969, suzhet 2 (107.30 m), kategoria "Kronika", viti i prodhimit 1969, nr. i akteve 1, Kinostudio "Shqipëria e Re": https://aqshfl.gov.al/motion_picture/sport-nr-1-1969/

[541] Rifat Uruçi, "Në festën e bukurisë, shëndetit dhe të kalitjes së studentëve," *Zëri i Rinisë*, viti XXVIII, nr. 29, 9 prill 1969, 6.

[542] Rifat Uruçi, "Në festën e bukurisë, shëndetit dhe të kalitjes së studentëve," *Zëri i Rinisë*, viti XXVIII, nr. 29, 9 prill 1969, 6.

[543] Uruçi, "Në festën e bukurisë, shëndetit dhe të kalitjes së studentëve." 6.

Universitetit, në Pallatin Kulturor "Studenti" dhe në poligonin e qitjes sportive pranë Kombinatit të Tekstileve "Stalin"[544]. Zhvillimi i këtyre lojërave përkoi me 15-vjetorin e krijimit të klubit sportiv "Studenti" [545]. Ekipet pjesëmarrëse u ndanë në dy kategori. Në kategorinë e parë bënin pjesë Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi", Fakulteti i Inxhinierisë, Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë, Fakulteti i Shkencave të Natyrës dhe Instituti i Lartë Bujqësor. Në kategorinë e dytë merrnin pjesë Fakulteti i Ekonomisë, Fakulteti i Mjekësisë, Fakulteti Juridik, Fakulteti i Gjeologjisë dhe Instituti i Lartë i Arteve. Kjo ndarje ishte bërë mbi bazën e klasifikimit të arritur në Lojërat e 6-ta Kombëtare Studentore. Një karakteristikë e rëndësishme e këtij edicioni ishte fakti se të gjitha fakultetet e Universitetit Shtetëror të Tiranës dhe shkollat e larta përfaqësoheshin edhe me ekipe femrash[546]. Sipas rregullores, ekipi që zinte vendin e parë në klasifikimin e përgjithshëm të kategorisë së dytë fitonte të drejtën të konkurronte vitin pasardhës në kategorinë e parë, ndërsa ekipi i fundit i kategorisë së parë kalonte në kategorinë e dytë. Lojërat u zhvilluan në dy faza. Në fazën e parë, nga 4 marsi deri më 2 prill, u zhvilluan ndeshjet e volejbollit dhe basketbollit, ndërsa në fazën e dytë, më 7–14 prill, u zhvilluan ndeshjet e kthimit, si dhe garat në atletikë, gjimnastikë, ngritje peshash, mundje, qitje, shah dhe pingpong. Në këto lojëra morën pjesë rreth 2000 studentë, të cilët konkurruan në nëntë disiplina sportive: atletikë, basketboll, volejboll, gjimnastikë, pingpong, shah për meshkuj dhe femra, mundje dhe ngritje peshash.

Në basketboll për meshkuj, vendin e parë e zuri ekipi i studentëve të Fakultetit të Inxhinierisë, ndërsa në volejboll për meshkuj fitoi Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi". Sportistët e këtij instituti fituan vendin e parë edhe në volejboll për femra. Në atletikë për meshkuj, vendin e parë e zuri Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi", i ndjekur nga Instituti i Lartë Bujqësor dhe Fakulteti i Shkencave të Natyrës. Për femra, vendet e para u ndanë ndërmjet Institutit të Kulturës Fizike "Vojo Kushi" dhe Fakultetit të Historisë dhe Filologjisë. Në qitje për meshkuj, vendin e parë si ekip e fitoi Fakulteti i Inxhinierisë, ndërsa për femra Instituti i Lartë Bujqësor. Në ngritje peshash, vendin e parë ekipor e zuri sërish Fakulteti i Inxhinierisë. Në pingpong, për meshkuj fitoi Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë, ndërsa për femra Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi". Në shah, si për meshkuj ashtu edhe për femra, vendin e parë e fitoi Fakulteti i Shkencave të Natyrës. Në gjimnastikë, në të dyja kategoritë, vendin e parë e zuri Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi". Në klasifikimin e përgjithshëm të kategorisë së parë, vendin e parë e zunë sportistët e Institutit të Kulturës Fizike "Vojo Kushi", të ndjekur nga Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë dhe Fakulteti i Shkencave të Natyrës. Në kategorinë e dytë fitoi Fakulteti i Mjekësisë, i cili siguroi të drejtën për të konkurruar në kategorinë e parë në Lojërat e 8-ta Kombëtare Studentore[547].

[544] *Zëri i Rinisë*, viti XXIX, nr. 28 (2238), 8 prill 1970, 4.

[545] M. Marku, "Në lojrat e 7-ta kombëtare studenteske," *Zëri i Rinisë*, viti XXIX, nr. 30 (2240), 15 prill 1970, 5.

[546] Marku, "Në lojrat e 7-ta kombëtare studenteske," 5.

[547] Rifat Uruçi, "Përfunduan lojrat e 7-ta kombëtare studenteske," *Zëri i Rinisë*, viti XXIX, nr. 31 (2241), 18 prill 1970, 6.

Lojërat e 8-ta Studentore u zhvilluan më 17–22 tetor 1971, në kuadër të festave të mëdha të nëntorit, të 30-vjetorit të themelimit të Partisë dhe të Kongresit të saj të 6-të. Në këto lojëra u përfaqësuan shtatë fakultetet e Universitetit Shtetëror të Tiranës, Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi" dhe Instituti i Lartë Bujqësor. Veprimtaria zgjati gjashtë ditë dhe u zhvillua në stadiumin "Qemal Stafa", në kompleksin fizkultural "Studenti", në palestrën e Universitetit dhe në Pallatin "Studenti". Në të u aktivizuan rreth 2000 studentë dhe u zhvilluan afërsisht 500 ndeshje e gara sportive. Gjatë këtyre lojërave u arritën 214 kategori të larta sportive, prej të cilave 23 të para, 52 të dyta dhe 167 të treta vetëm në atletikë, gjimnastikë dhe ngritje peshash, pa përfshirë sportet e tjera. Gjithashtu, u përmirësuan 5 rekorde për të rinjtë. Një rol të rëndësishëm në organizimin e lojërave luajti klubi sportiv "Studenti", në bashkëpunim me komitetet e rinisë të fakulteteve.

Në këto lojëra, rezultatet më të dukshme u arritën në atletikë, ku u fituan 122 kategori sportive dhe u përmirësuan 6 rekorde. Në garën e 100 metrave, rezultati 11.1 sekonda u barazua nga një student Koço Mulla i Institutit të Kulturës Fizike "Vojo Kushi", ndërsa ekipi i këtij instituti në stafetën 4x100 m e përmirësoi rekordin nga 45.4 sekonda në 45 sekonda. Një rezultat i rëndësishëm u shënua edhe në kërcim së gjati, ku studenti Koço Mulla i Fakultetit të Ekonomisë përmirësoi rekordin e Lojërave Studentore nga 6.58 m në 7.10 m. Në hedhjen e shtizës, rekordi prej 45.04 m, i vendosur në vitin 1964 gjatë Lojërave të dyta Studentore, u përmirësua nga dy studentë, Nikolla Gjergji i IKF "Vojo Kushi" dhe Josif Nakreci i Fakultetit të Inxhinierisë, përkatësisht me rezultatet 46.81 m dhe 46.06 m. Rezultate më të mira se në edicionet e mëparshme u arritën edhe në basketboll, volejboll dhe gjimnastikë sportive. Në gjimnastikë morën pjesë 53 gjimnastë dhe u arritën 39 kategori sportive. Megjithatë, u evidentua edhe mungesa e vajzave të Fakultetit Ekonomik dhe e Fakultetit të Arteve, si dhe niveli i ulët në gjimnastikë dhe atletikë, veçanërisht te disa pjesëmarrëse nga IKF "Vojo Kushi".

Në klasifikimin përfundimtar të kategorisë së parë, vendin e parë e zuri IKF "Vojo Kushi" me 163 pikë, vendin e dytë Fakulteti i Inxhinierisë me 127 pikë dhe vendin e tretë Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë me 103 pikë. Në kategorinë e dytë, vendin e parë e fitoi Instituti i Lartë Bujqësor me 103 pikë, i ndjekur nga Fakulteti Ekonomik me 82 pikë dhe Fakulteti i Shkencave Politiko-Juridike me 71 pikë. Në klasifikimin për meshkuj të kategorisë së parë, vendin e parë e zuri Fakulteti i Inxhinierisë me 90 pikë, vendin e dytë IKF "Vojo Kushi" me 82 pikë dhe vendin e tretë Fakulteti i Shkencave të Natyrës me 59 pikë. Për femra, vendin e parë e fitoi IKF "Vojo Kushi" me 81 pikë, i ndjekur nga Fakulteti i Mjekësisë me 51 pikë dhe Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë me 50 pikë. Në kategorinë e dytë për meshkuj, vendin e parë e zuri Instituti i Lartë Bujqësor me 77 pikë, vendin e dytë Fakulteti Ekonomik me 55 pikë dhe vendin e tretë Fakulteti i Gjeologji-Minierave me 39 pikë. Për femra, në këtë kategori, vendin e parë e fitoi Fakulteti i Shkencave Politiko-Juridike me 39 pikë, vendin e dytë Fakulteti Ekonomik me 27 pikë dhe vendin e tretë Instituti i Lartë Bujqësor me 26 pikë.

Lojërat e 9-ta Studentore u zhvilluan në tetor të vitit 1972. Në to morën pjesë 11 ekipe për meshkuj dhe 10 ekipe për vajza, me një pjesëmarrje të përgjithshme prej 2690

studentësh[548]. Këto lojëra u organizuan në kuadër të veprimtarive të zhvilluara për nder të Kongresit të 6-të të Bashkimit të Rinisë së Punës së Shqipërisë[549].

Lojërat e 10-ta Studentore përbënin aktivitetin e parë të rëndësishëm që çelte serinë e veprimtarive të organizuara në kuadër të 30-vjetorit të Çlirimit të Atdheut dhe të Spartakiadës së 3-të Kombëtare. Sipas shkresës nr. 562 prot. dhe nr. 135 prot., datë 14.02.1974, të Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Drejtorisë së Arsimit të Lartë, dhe të Komitetit Shtetëror të Kulturës Fizike e Sporteve, drejtuar Universitetit të Tiranës, këto lojëra ishin planifikuar të zhvilloheshin në Tiranë, në periudhën 25–30 mars 1974[550]. Programi përfshinte disa disiplina sportive, si gjimnastikë, atletikë, basketboll, volejboll, qitje, shah dhe pingpong, për meshkuj dhe femra. Në këto lojëra parashikohej pjesëmarrja e të gjitha fakulteteve të Universitetit të Tiranës, Institutit të Lartë Bujqësor, Institutit të Lartë të Arteve, Institutit të Kulturës Fizike "Vojo Kushi" dhe Institutit Pedagogjik të Shkodrës. Në total, pritej të aktivizoheshin rreth 1000 studentë fizkulturistë dhe sportistë[551].

Sipas rregullores së brendshme, qëllimi i Lojërave ishte aktivizimi masiv i rinisë studentore, pasqyrimi i punës së bërë në drejtim të përgatitjes fiziko-sportive dhe kalitjes revolucionare, si dhe popullarizimi i aktiviteteve dhe sporteve të ndryshme në shkollat e larta. Njëkohësisht, ato synonin t'i jepnin një shtysë më të madhe rritjes së cilësisë sportive. Drejtimi i këtyre lojërave realizohej nga Komiteti Shtetëror i Kulturës Fizike e Sporteve, në bashkëpunim me Komitetin e BFSSH-së të Universitetit, Komitetin e Rinisë të Universitetit të Tiranës, Komitetin e Kulturës Fizike e Sporteve të Tiranës dhe klubin sportiv "Studenti".

Lojërat e 10-ta Studentore[552] u zhvilluan në sallën e madhe të Pallatit të Kulturës "Studenti", në Pallatin e Sportit "Partizani", në pistat e stadiumit kombëtar "Qemal Stafa" dhe në qendrën sportive "Studenti". Çelja e tyre, më 25 mars 1974, shënoi fillimin e veprimtarive të Spartakiadës së 3-të jubilare, të organizuar për nder të 30-vjetorit të Çlirimit të Atdheut. Lojërat përfunduan më 30 mars dhe përfshinë gara në basketboll, volejboll, qitje sportive, shah, atletikë dhe pingpong[553]. Gjatë zhvillimit të tyre u realizuan rreth 600 ndeshje e gara sportive dhe u aktivizuan rreth 2000 sportistë studentë[554], prej të cilëve 50 për qind ishin vajza, të përfaqësuar në 12 ekipe sportive nga të gjitha fakultetet e Universitetit dhe nga katër institute të larta të vendit[555]. Në

[548] "Nesër fillojnë lojrat e 14-ta studentore," *Studenti*, 8.

[549] "20 Tetor, çelen lojnat e 9-ta studenteske," *Zëri i Rinisë*, viti XXXI, nr. 83 (2500), 14 tetor 1972, 5.

[550] AQSH, Fondi 514, viti 1974, dosja nr. 9, fl. 2.

[551] Telat Verzivolli, "Një aksion tjetër i rinisë studentore," *Studenti*, viti VIII, nr. 87 (271), 28 shkurt 1974, 1.

[552] "Rezultatet përfundimtare të lojnave," *Studenti*, viti VIII, nr. 13 (276), 4 prill 1974, 8.

[553] Korresp. i "Zërit të Rinisë," "U çelën lojrat studenteske jubilare," *Zëri i Rinisë*, viti XXXIII, nr. 24 (2653), 27 mars 1974, 3.

[554] AQSHF, Kodi i referencës I/2-508, "Albumi i lojrave të 10-ta kombëtare studenteske", Regjisor Vitori Celi, Kategoria dokumentare, viti i prodhimit 1974, viti i premierës 1974, nurmi i akteve 2, kohëzgjatja në minuta 18. Kinostudio Shqipëria Sot; https://aqshfl.gov.al/motion_picture/album-i-lojrave-te-10-ta-kombetare-studenteske/.

[555] Ndue Lazri, "Shpërthim i forcës dhe shkathtësisë së rinisë studenteske," *Zëri i Rinisë*, viti XXXIII, nr. 26 (2655), 3 prill 1974, 1, 5.

këto lojëra u fituan 300 kategori sportive dhe u thyen rreth 95 për qind e rekordeve të atletikës në historinë e Lojërave Studentore. Në atletikë u shënuan rekorde në garën e 100 metrave nga Shokit Alushi, student i Fakultetit të Historisë dhe Filologjisë, në 800 metra nga Aleks Leka, student i IKF "Vojo Kushi", si dhe në shtytje gjyleje, shkop dhe disk nga studentët e IKF "Vojo Kushi". Për femra, garat në 100 m, 400 m, 800 m, kërcim së larti dhe shtytje gjyleje u fituan nga studentet e IKF "Vojo Kushi" [556].

Në klasifikimin e përgjithshëm për meshkuj dhe femra, vendin e parë e zuri Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi", vendin e dytë Fakulteti i Mjekësisë dhe vendin e tretë Fakulteti i Shkencave të Natyrës. Në klasifikimin për meshkuj, në vend të parë u rendit IKF "Vojo Kushi", në vend të dytë Fakulteti i Inxhinierisë dhe në vend të tretë Fakulteti i Mjekësisë. Në klasifikimin për femra, vendin e parë e zuri përsëri IKF "Vojo Kushi", i ndjekur nga Fakulteti i Mjekësisë dhe Fakulteti i Shkencave të Natyrës. Sa u përket disiplinave të veçanta, në basketboll për meshkuj fitoi Fakulteti i Inxhinierisë, ndërsa për femra Fakulteti Ekonomik. Në volejboll, si për meshkuj ashtu edhe për femra, vendin e parë e zuri IKF "Vojo Kushi". I njëjti institut fitoi edhe në atletikë, në të dyja kategoritë. Në qitje, vendin e parë për meshkuj e fitoi Fakulteti i Shkencave Politike dhe Juridike, ndërsa për femra Fakulteti Ekonomik. Në pingpong, për meshkuj fitoi Fakulteti i Inxhinierisë, kurse për femra Fakulteti i Shkencave të Natyrës. Në shah, vendin e parë për meshkuj e zuri Fakulteti Juridik, ndërsa për femra Fakulteti i Mjekësisë[557].

Lojërat e 11-ta Kombëtare Studentore u zhvilluan në prill të vitit 1976, në kuadër të jubileut të 35-vjetorit të Çlirimit të Atdheut. Në to morën pjesë fakultetet e Universitetit të Tiranës, Instituti Bujqësor i Kamzës, Instituti Pedagogjik i Shkodrës, Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi", Instituti i Arteve etj[558]. Për herë të parë në spartakiadën studentore morën pjesë edhe Shkolla e Lartë e Bashkuar e Oficerëve "Enver Hoxha" dhe Shkolla e Lartë e Ministrisë së Punëve të Brendshme[559]. Në këtë spartakiadë u aktivizuan rreth 2000 studentë, prej të cilëve 700 vajza. Programi përfshinte basketboll për vajza dhe djem, kërcim së larti, pingpong, kërcim në paralele, ushtrime në tra ekuilibri, ushtrime në unaza dhe qitje. Në basketboll, vendin e parë e zuri Instituti Pedagogjik i Shkodrës, ndërsa në volejboll për vajza vendin e nderit e fitoi Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi". Gara u zhvilluan gjithashtu në atletikë, gjimnastikë dhe disiplina të tjera sportive. Gjatë këtyre lojërave u thyen 16 rekorde të edicioneve të mëparshme dhe u fituan 210 kategori të reja sportive. Në klasifikimin e

[556] Kristina Cilurgiri në 100 m, Bardhoshe Kermaku në 400 m, Pranvera Bulku në 800 m, Marjeta Zaçe në kërcim së larti dhe Flora Burhani në shtytje gjyleje.

[557] Gazeta "*Studenti*", "Rezultatet përfundimtare të lojnave", 8.

[558] AQSHF, Kodi i referencës I/1-807, Kinoditari nr. 9l, 1976, Sport, Suzhet 1, 54,90 m, kategoria kronika, viti i prodhimit 1976, numri i Akteve 1, Kinostudio "Shqipëria e re". https://aqshfl.gov.al/motion_picture/kinokronika-nr-9-1976/.

[559] Gazeta "*Studenti*", "Nesër fillojnë lojrat e 14-ta studentore", 8.

përgjithshëm, për meshkuj vendin e parë e zuri SHLBO "Enver Hoxha", ndërsa për vajza Instituti Bujqësor i Kamzës[560].

Lojërat e 12-ta Studentore u zhvilluan në kuadër të 40-vjetorit të themelimit të Partisë dhe të Kongresit të saj të 8-të. Veprimtaria u organizua më 26–28 tetor 1981, në qendrën sportive "Studenti". Në këto lojëra morën pjesë Universiteti i Tiranës, Shkolla e Lartë e Bashkuar e Oficerëve "Enver Hoxha", Instituti i Lartë Bujqësor, Shkolla e Lartë e Ministrisë së Punëve të Brendshme, Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi" dhe Instituti i Lartë i Arteve. Programi përfshinte veprimtari sportive dhe kalitëse, si stafeta e kombinuar fiziko-ushtarake, basketbolli, volejbolli, pingpongu për vajza dhe djem, futbolli, si dhe garat e atletikës, gjimnastikës dhe qitjes[561].

Çelja e Lojërave të 12-ta u bë më 26 tetor 1981 me një manifestim të pasur fizkulturor-sportiv. Krahas parakalimit të sportistëve pjesëmarrës, studentët e Universitetit zhvilluan ushtrime gjimnastikore me përmbajtje ideologjike dhe edukative. Ushtrimi i djemve të Fakultetit të Inxhinierisë kishte si temë "Kalitemi fizikisht" dhe synonte të pasqyronte punën që zhvillohej në shkollat e larta për përgatitjen fizike të studentëve. Ushtrimi i vajzave të Fakultetit Ekonomik paraqiste gëzimin dhe bukurinë e jetës së rinisë studentore, përmes lëvizjeve ritmike dhe harmonisë së ngjyrave të kostumeve. Ushtrimi i përbashkët i studentëve të Fakultetit të Mjekësisë kishte në qendër idenë se rinia studentore, krahas mësimit dhe punës, përgatitej fizikisht për të qenë gjithnjë e gatshme për mbrojtjen e atdheut. Në tablonë e përgatitjes fiziko-ushtarake, studentët e Shkollës së Lartë të Bashkuar të Oficerëve "Enver Hoxha" demonstronin nivelin e tyre të përgatitjes fizike dhe ushtarake. Ndërkohë, tabloja gjimnastikore e Institutit të Kulturës Fizike "Vojo Kushi" dhe e klubit sportiv "Studenti" paraqitej si dëshmi e forcës, shëndetit dhe bukurisë së rinisë shqiptare[562].

Objekti kryesor i këtyre lojërave universitare ishte demonstrimi i mundësive dhe i nivelit të përgatitjes fiziko-sportive të studentëve[563]. Pas ceremonisë së çeljes, veprimtaritë vijuan me ndeshjet e basketbollit, volejbollit, futbollit, atletikës, pingpongut, shahut etj. Në volejboll, vendin e parë e zuri ekipi i Institutit të Kulturës Fizike "Vojo Kushi". Në basketboll për femra fitoi Universiteti i Tiranës, ndërsa për meshkuj Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi". Në atletikë, ekipet e femrave dhe të meshkujve të IKF "Vojo Kushi" zunë vendin e parë. Në futboll fitoi Universiteti i Tiranës. Ekipet e Universitetit të Tiranës, si për meshkuj ashtu edhe për femra, u treguan më të përgatitura në shah, ndërsa në pingpong fitues u shpallën ekipi i IKF "Vojo Kushi" për femra dhe ai i Institutit të Lartë Bujqësor për meshkuj[564].

---

[560] AQSHF, Kodi i referencës I/1-807, Kinoditari nr. 9l, 1976, Sport, Suzhet 1, 54,90 m, kategoria kronika, viti i prodhimit 1976, numri i Akteve, Kinostudio "Shqipëria e re". https://aqshfl.gov.al/motion_picture/kinokronika-nr-9-1976/.

[561] Nexhmi Kadiu, "Sport, kalitje, më 26 tetor fillojnë lojrat e 12-ta studenteske," bisedë me kryetarin e komisionit të organizimit të lojrave, *Studenti*, viti XV, nr. 16 (435), 23 tetor 1981, 8.

[562] Kadiu, "Sport, kalitje," 8.

[563] Kadiu, "Sport, kalitje," 8.

[564]Korresp. i "Studentit," "Përfunduan lojrat e 12-ta studenteske," *Studenti*, viti XV, nr. 17 (436), 6 nëntor 1981, 8.

Në këto lojëra morën pjesë rreth 600 të rinj dhe të reja. Në përfundim të garave, për femra vendin e parë e zuri IKF "Vojo Kushi", i ndjekur nga Universiteti i Tiranës dhe Instituti i Lartë Bujqësor. Për meshkuj, vendin e parë e fitoi po IKF "Vojo Kushi", i ndjekur nga Universiteti i Tiranës dhe Shkolla e Lartë e Bashkuar e Oficerëve "Enver Hoxha". Në klasifikimin e përgjithshëm, renditja përfundimtare ishte: IKF "Vojo Kushi", Universiteti i Tiranës dhe Instituti i Lartë Bujqësor[565].

Lojërat e 13-ta Kombëtare Studentore përfunduan më 6 nëntor 1982. Në klasifikimin përfundimtar, vendin e parë e zuri Universiteti i Tiranës, vendin e dytë Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi" dhe vendin e tretë Instituti i Lartë Pedagogjik i Gjirokastrës. Pas tyre u renditën Instituti i Lartë Pedagogjik i Shkodrës, Instituti Bujqësor i Kamzës, Instituti i Lartë Bujqësor i Korçës, Shkolla e Lartë e Bashkuar "Enver Hoxha", Instituti i Lartë i Arteve dhe Shkolla e Ministrisë së Punëve të Brendshme[566].

Lojëra studentore u zhvilluan edhe në mars të vitit 1984, kur më 4 mars u organizua një kros masiv në kodrat e liqenit artificial të Tiranës. Në të morën pjesë mbi 300 studentë dhe studente, të përzgjedhur nga tetë fakultetet e Universitetit të Tiranës, të cilët përshkuan itinerarin nga Kopshti Zoologjik deri përpara korpusit kryesor të Universitetit. Në garën për djem, tre vendet e para i zunë respektivisht ekipet e Fakultetit të Historisë dhe Filologjisë, Fakultetit të Gjeologji-Minierave dhe Fakultetit të Inxhinierisë. Në garën për vajza u dalluan Fakulteti i Mjekësisë, Fakulteti i Inxhinierisë Mekanike-Elektrike dhe Fakulteti i Ekonomisë[567].

Lojërat e 14-ta Studentore u zhvilluan më 9–14 tetor 1987, në kuadër të Kongresit të 9-të të Bashkimit të Rinisë së Punës së Shqipërisë dhe të 30-vjetorit të krijimit të Universitetit të Tiranës "Enver Hoxha". Veprimtaritë u zhvilluan në mjediset sportive të Universitetit të Tiranës. Në këto lojëra morën pjesë Universiteti i Tiranës "Enver Hoxha" (UT), Shkolla e Lartë e Bashkuar e Oficerëve "Enver Hoxha" (SHLBO), Instituti i Lartë i Arteve (ILA), Instituti i Lartë Bujqësor i Tiranës (ILBT) dhe Instituti i Lartë Pedagogjik i Gjirokastrës (ILPGJ), të cilat bënin pjesë në grupin A. Në grupin B përfshiheshin Instituti i Lartë i Kulturës Fizike "Vojo Kushi" (ILKF), Instituti i Lartë Bujqësor i Korçës (ILBK), Instituti i Lartë Pedagogjik i Shkodrës (ILPSH), Shkolla e Lartë e Ministrisë së Punëve të Brendshme (SHLMPB) dhe Instituti i Lartë Pedagogjik "Aleksandër Xhuvani" i Elbasanit (ILPE). Garat u zhvilluan në volejboll për meshkuj dhe femra, basketboll për meshkuj dhe femra, atletikë, qitje për meshkuj dhe femra[568], shah dhe pingpong[569]. Në këto lojëra morën pjesë 634 studentë, të organizuar në 10

[565] Gazeta "*Studenti*", "përfunduan lojrat e 12-ta studenteske".

[566] Orfea Dhuci dhe Moisi Dalipi, "Forca e zemrave rinore, përfunduan me sukses lojërat e 13-ta kombëtare studentore," *Studenti*, viti XVI, nr. 16 (455), 10 nëntor 1982, 8. Erion Kalaja, "Përfunduan Lojërat e 13-ta kombëtare studentore, Universiteti i Tiranës në vend të parë," *Zëri i Rinisë*, viti XLI, nr. 92 (3557), 10 nëntor 1982, 4.

[567] Korresp. i *Studentit*, "Nga jeta në Universitet, vazhdojnë lojrat studentore," *Studenti*, viti XVIII, nr. 5 (502), 8 mars 1985, 3.

[568] "Nesër fillojnë lojrat e 14-ta studentore," *Studenti*, 8.

[569] Korresp. i *Studentit*, "Mbresa nga lojrat e 14-ta studentore," *Studenti*, viti XXI, nr. 17 (551), 29 tetor 1987, 8.

ekipe të shkollave të larta. Organizimi i tyre u realizua nga Komiteti i Këshillit të Përgjithshëm të BFSSH-së, Rektorati i Universitetit "Enver Hoxha" dhe Komiteti i BFSSH-së së rrethit[570], ndërsa Katedra e Edukimit Fizik e Universitetit të Tiranës mori përsipër organizimin e përgjithshëm të veprimtarisë[571].

Ndeshjet e volejbollit dhe të basketbollit u zhvilluan në qendrën sportive "Studenti", ndërsa garat e atletikës në stadiumin kombëtar "Qemal Stafa" [572].

Në përfundim të Lojërave të 14-ta Studentore u arritën këto rezultate. Në qitje për femra, vendin e parë e zuri Shkolla e Lartë e Bashkuar e Oficerëve "Enver Hoxha", ndërsa Universiteti i Tiranës u rendit në vendin e tretë. Në klasifikimin individual, dy vendet e para u fituan nga studente të Universitetit të Tiranës. Në qitje për meshkuj, vendin e parë e zuri përsëri Shkolla e Lartë e Bashkuar e Oficerëve, ndërsa Universiteti i Tiranës u rendit në vendin e dytë. Në klasifikimin individual për meshkuj u dalluan studentë të SHLBO-së, ndërsa vendin e tretë e zuri një student i Universitetit të Tiranës.

Në atletikë për meshkuj, në garën e 100 metrave vendin e parë e zuri Instituti i Lartë Pedagogjik i Shkodrës, ndërsa Universiteti i Tiranës u rendit në vendin e dytë. Në 400 metra fitoi Instituti i Lartë i Kulturës Fizike "Vojo Kushi", ndërsa Universiteti i Tiranës nuk u rendit në tri vendet e para. Në 1500 metra vendin e parë e zuri Instituti i Lartë Bujqësor, ndërsa në kërcim së gjati fitoi ILKF "Vojo Kushi", i ndjekur nga Universiteti i Tiranës në vendin e dytë.

Në atletikë për femra, në garën e 100 metrave vendin e parë e zuri ILKF "Vojo Kushi", ndërsa Universiteti i Tiranës u rendit në vendin e dytë. Në 400 metra fitoi Instituti i Lartë Pedagogjik, ndërsa Universiteti i Tiranës nuk u përfshi në tri vendet e para. Në shtytje gjyleje fitoi ILKF "Vojo Kushi". Në kërcim së larti, vendin e parë e zuri Instituti i Lartë Pedagogjik i Shkodrës, ndërsa Universiteti i Tiranës u rendit në vendin e tretë.

Në basketboll, si për femra ashtu edhe për meshkuj, vendin e parë e zuri Universiteti i Tiranës, i ndjekur nga ILKF "Vojo Kushi". Në volejboll për meshkuj fitoi ILKF "Vojo Kushi", ndërsa Universiteti i Tiranës u rendit në vendin e dytë. Edhe në volejboll për femra vendin e parë e zuri ILKF "Vojo Kushi", i ndjekur nga Universiteti i Tiranës.

Në pingpong, ndeshjet u zhvilluan për djem dhe vajza, të ndara në dy grupe me pjesëmarrjen e shkollave të larta të vendit. Çdo ekip përfaqësohej nga tre pingpongistë.

---

[570] ATSH, "Filluan Lojërat e 14-ta Kombëtare Studentore," *Zëri i Rinisë*, viti XLVI, nr. 81 (4070), 10 tetor 1987, 1, 4. Rifat Uruçi, "Gara të bukura të sportistëve studentë, Lojërat e 14-ta Kombëtare Studentore," *Zëri i Rinisë*, viti XLVI, nr. 82 (4071), 14 tetor 1987, 4. Kastriot Ahmati dhe Kujtim Trasja, "Në festën sportive të rinisë studentore," *Sporti Popullor*, viti XLIII, nr. 81 (2447), 12 tetor 1987, 1.

[571] Rifat Uruçi, "Për një cilësi më të lartë të lëvizjes sportive në radhët e studentëve, përfunduan Lojërat e 14-ta Kombëtare Studentore," *Zëri i Rinisë*, viti XLVI, nr. 83 (4072), 17 tetor 1987, 4. Kastriot Ahmati dhe Kujtim Trasja, "Bota e pasur e studentëve sportistë, përfunduan lojërat e 14-ta Studentore, Universiteti i Tiranës 'Enver Hoxha' në vend të parë," *Sporti Popullor*, viti XLIII, nr. 82 (2448), 16 tetor 1987, 1–2.

[572] "Nesër fillojnë lojrat e 14-ta studentore," *Studenti*, 8.

Në përfundim, për vajza vendin e parë e zuri Universiteti i Tiranës, ndërsa për meshkuj vendin e parë e fitoi IKF "Vojo Kushi", me Universitetin e Tiranës në vendin e dytë[573].

Në shah, te vajzat u dalluan ekipet e Institutit të Lartë Pedagogjik të Shkodrës dhe të Universitetit të Tiranës, ndërsa te meshkujt Universiteti i Tiranës dhe Instituti Pedagogjik i Elbasanit[574]. Në klasifikimin përfundimtar të këtyre lojërave, Universiteti i Tiranës zuri vendin e parë, i ndjekur nga ILKF "Vojo Kushi" dhe Instituti i Lartë Pedagogjik i Shkodrës[575].

3.2.3 Lexim historiografik dhe krahasues i veprimtarive kombëtare

Kronologjia e mësipërme tregon se sporti universitar në nivel kombëtar u zhvillua në tri rrafshe të ndërthurura. Rrafshi i parë ishte ai i pjesëmarrjes së drejtpërdrejtë në kampionate, kupa dhe spartakiada të përgjithshme, ku Universiteti ose klubi "Studenti" garonte përballë shoqërive dhe klubeve të tjera të vendit. Rrafshi i dytë ishte ai i lojërave kombëtare studentore, ku shkollat e larta, fakultetet dhe institutet konkurronin ndërmjet tyre, por nën mbikëqyrjen e strukturave shtetërore të kulturës fizike, rinisë dhe arsimit. Rrafshi i tretë ishte ai ceremonial. Parakalimet, manifestimet, dokumentarët filmikë dhe shkrimet e shtypit e shndërronin veprimtarinë sportive në shfaqje publike të trupit studentor. Këto tri rrafshe nuk ishin të ndara; për shembull, Spartakiada e Parë Kombëtare i kërkonte Universitetit të paraqitej me qindra pjesëmarrës në parakalim dhe njëkohësisht të garonte në disiplina sportive konkrete[576].

Pikërisht kjo ndërthurje e bën të pamjaftueshme një histori thjesht rezultative. Nëse do të mjaftoheshim me renditjet, do të thoshim se në disa vite Universiteti fitoi vende nderi, në disa të tjera mbeti pas klubeve si "Partizani", "Dinamo", "17 Nëntori", "Vllaznia" ose IKF "Vojo Kushi". Por burimet tregojnë më shumë se kaq. Ato tregojnë se Universiteti dhe institucionet e larta u bënë pjesë e aparatit kombëtar të prodhimit të sportistit socialist. Në raportet e fillimviteve 1960, edukimi fizik trajtohet si pjesë e programit mësimor; studentët duhej të përmbushnin norma, të fitonin kategori dhe të mësonin disiplina bazë, përfshirë notin, atletikën, gjimnastikën dhe përgatitjen e përgjithshme[577]. Në këtë kuptim, kampionati kombëtar nuk ishte vetëm një destinacion i jashtëm; ai ishte pika ku kontrollohej suksesi i një pune të përditshme universitare.

Raportet e viteve 1957-1962 janë veçanërisht të rëndësishme sepse dëshmojnë kalimin nga pjesëmarrja e instituteve të veçuara te përfaqësimi më i përqendruar universitar. Aktiviteti i vitit 1957 midis pesë instituteve të larta tregonte se gara studentore ekzistonte përpara se Universiteti të përfaqësohej zyrtarisht në veprimtaritë kombëtare, por njëkohësisht evidentonte kufizimet e fazës së parë: pjesëmarrje e ulët e

[573] "Mbresa nga lojrat e 14-ta studentore," *Studenti*. 8.

[574] Uruçi, "Gara të bukura të sportistëve studentë," 4.

[575] Xhoxhi Baho, "Përfunduan lojrat e 14-ta kombëtare studentore," *Studenti*, viti XXI, nr. 15 (549), 17 tetor 1987, 7. Uruçi, "Për një cilësi më të lartë të lëvizjes sportive," 4.

[576] AQSH, Fondi nr. 490, viti 1958, dosja nr. 388, fl. 4. "Të shtojmë përpjekjet që të dalim faqebardhë," *Universiteti*, 3.

[577] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1962, dosja nr. 13, relacion i përgjegjësit të katedrës, fl. 3; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, fl. 2.

vajzave, pabarazi midis disiplinave dhe mbështetje ende jo e mjaftueshme organizative[578]. Kur raporti i vitit 1962 e lidh përmirësimin e veprimtarisë sportive me përfshirjen e fizkulturës në programin mësimor, duke filluar nga shtatori i vitit 1960, ai ofron një element të rëndësishëm interpretues. Institucionalizimi dhe masivizimi i sportit universitar nuk nisi vetëm nga organizimi i garave sportive, por mbi të gjitha nga integrimi i edukimit fizik në kurrikulën akademike[579].

Në këtë aspekt, rasti shqiptar ngjan me logjikën socialiste të "kulturës fizike" më shumë sesa me modelin liberal të sportit universitar perëndimor. Në traditat britanike dhe amerikane, sporti universitar u zhvillua si bashkim i klubit, garës dhe identitetit institucional; edhe kur universitetet ose kolegjet e administruan më vonë këtë fushë, origjina e saj mbeti e lidhur me vetëveprimin studentor dhe me rivalitetin e rregulluar ndërinstitucional[580]. Në Shqipëri, përkundrazi, burimet flasin për vendime, komitete, programe, norma dhe plane masash. Kjo nuk përjashton emocionin e garës ose dëshirën e studentëve për sport, që shtypi e përshkruan shpesh me gjuhë entuziaste; por forma institucionale ishte ajo e planifikimit socialist[581].

Një element qendror i këtij planifikimi ishte dialektika midis "masivitetit" dhe "cilësisë". Në burime, masiviteti matet me numrin e sportistëve, skuadrave, ndeshjeve dhe degëve sportive: 737 pjesëmarrës në lojërat e para, 832 në të dytat, 902 në të tretat, 2215 në të gjashtat dhe rreth 2000 në lojërat e dhjeta[582]. Cilësia, nga ana tjetër, matet me kategori sportive, rekorde, norma dhe renditje kombëtare. Ky binom shfaqet aq shpesh sa mund të konsiderohet kategoria themelore e diskursit sportiv studentor. Në kuadrin teorik të Guttmann-it, rekordet dhe matjet e sakta janë tipare të sportit modern; në kontekstin socialist shqiptar, ato u vendosën brenda një gjuhe që i jepte rekordit kuptim edukativ dhe politik[583].

Rritja e numrit të pjesëmarrësve nuk duhet lexuar mekanikisht si dëshmi e përparimit linear. Vetë burimet nxjerrin në pah edhe probleme të brendshme, mungesë pjesëmarrjeje në disa gara, dobësi të ekipeve të veçanta, pjesëmarrje të kufizuar të femrave në gjimnastikë dhe atletikë në fazat e para, si edhe nevojën për të luftuar prirjen që veprimtaria të mos shndërrohej në fushatë. Intervista e vitit 1974 me Bajram Gjatën është domethënëse pikërisht sepse ai kërkonte që Lojërat e 10-ta Kombëtare Studentore të mos mbeteshin qëllim në vetvete, por të lidheshin me vazhdimësinë e jetës fizkulturore-sportive në fakultete e institute[584]. Ky formulim ka rëndësi historiografike, sepse tregon se institucionet ishin të vetëdijshme për rrezikun e ceremonializimit të tepruar.

---

[578] AQSH, Fondi nr. 490, viti 1957, dosja nr. 1114, "Raport mbi zhvillimin e Spartakiadës së Rinisë dhe Sporteve," fl. 25–31.

[579] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, fl. 2.

[580] Leëis, "The Beginning of Organized Collegiate Sport," 222–229. Holt, *Sport and the British*, 95-122.

[581] Agim Pirdeni, "Lojërat e treta studentore," *Zëri i Rinisë*, viti XXIV, nr. 33 (1710), 28 prill 1965, 3.

[582] Belkovi, "Nga historiku i universiadave sportive," 8; Uruçi, "Në festën e bukurisë, shëndetit dhe të kalitjes së studentëve," 6; "Rezultatet përfundimtare të lojërave," *Studenti*, 8.

[583] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.

[584]"Intervistë e redaktorit tonë me zëvendësrektorin Bajram Gjata," *Studenti*, nr. 9 (272), 7 mars 1974, 1.

Një nga prirjet më të qarta të burimeve është zgjerimi i pjesëmarrjes së vajzave. Në aktivitetin e vitit 1957, raporti vëren si të metë pjesëmarrjen e kufizuar të femrave, sidomos në gjimnastikë dhe atletikë[585]. Në vitin 1958, garat kombëtare të gjimnastikës në palestrën e Universitetit përfshinin 40 femra nga 103 gjimnastikantë; kjo tregon një prani të rëndësishme, por ende të kontrolluar brenda disiplinave ku trupi femëror paraqitej në mënyrë të pranueshme për kulturën sportive të kohës[586]. Në lojërat e dhjeta të vitit 1974, burimet raportojnë se gjysma e rreth 2000 sportistëve studentë ishin vajza; kjo është një shifër që e ndryshon shkallën e interpretimit[587]. Nga margjina e pjesëmarrjes, vajzat kaluan në një kategori të domosdoshme të përfaqësimit kombëtar studentor.

Megjithatë, ky zgjerim nuk duhet romantizuar. Në shumë disiplina, vendet e para për femra fitoheshin nga IKF "Vojo Kushi", një institucion i specializuar që kishte përparësi strukturore në trajnim dhe përzgjedhje. Kjo do të thotë se pjesëmarrja femërore ishte masive në nivel numerik, por cilësia konkurruese shpesh përqendrohej në institucione me kapacitet më të madh profesional. Burimet për vitin 1974 e dëshmojnë qartë këtë prirje. Në atletikë, volejboll dhe gjimnastikë, IKF "Vojo Kushi" dominoi në shumë kategori, ndërsa fakultetet e tjera u shfaqën më konkurruese në disiplina si basketbolli, qitja, pingpongu dhe shahu[588]. Ky raport midis specializimit dhe përfaqësimit masiv është një nga çelësat për të kuptuar strukturën e sportit studentor shqiptar.

Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi" ka një vend të veçantë në këtë histori. Ai nuk ishte thjesht një pjesëmarrës tjetër në lojërat studentore; ai ishte institucioni ku përgatitej kuadri profesional i edukimit fizik dhe sportit, prandaj konkurrenca me fakultetet e Universitetit kishte gjithnjë një pabarazi të brendshme. Kur IKF hyn në Lojërat e 5-ta Kombëtare Studentore të vitit 1968 dhe arrin menjëherë rezultate të larta, kjo nuk është rastësi, por pasojë e specializimit institucional[589]. Në historiografinë e sportit socialist, institute të tilla funksiononin si nyje midis arsimit, shkencës së trupit dhe sportit të elitës; rasti shqiptar e konfirmon këtë model, por në shkallë më të vogël e më të përqendruar[590].

Nga ana tjetër, fakti që fakultete jo të specializuara arrinin fitore në sporte të caktuara është po aq domethënës. Në vitin 1969, fitorja e sportistëve të Histori-Filologjisë në volejboll ndaj IKF-së u interpretua në shtyp si tregues se fizkultura dhe sporti nuk i përkisnin një rrethi të ngushtë, por tërë rinisë[591]. Kjo fjali është e rëndësishme sepse zbulon tensionin midis elitës dhe masës. IKF mund të ishte qendra e cilësisë, por ideologjia e sistemit kërkonte që cilësia të paraqitej si e arritshme për të

[585] AQSH, Fondi nr. 490, viti 1957, dosja nr. 1114, fl. 25-31.

[586] "Përfunduan garat kombëtare të gjimnastikës sportive," *Zëri i Rinisë Studenti*, viti XVI, nr. 38 (1082), 14 maj 1958, 4.

[587] "Rezultatet përfundimtare të lojërave," *Studenti*, 8..

[588] "Rezultatet përfundimtare të lojërave," Studenti, 8.

[589] Milto Milaj dhe Telemak Leka, "Përfunduan lojërat e pesta kombëtare studentore," *Zëri i Rinisë*, viti XXVII, nr. 27 (2029), 3 prill 1968, 6.

[590] Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 29-63.

[591] Uruçi, "Në festën e bukurisë, shëndetit dhe të kalitjes së studentëve," 2.

gjithë studentët. Kjo e bën fitoren e një fakulteti të zakonshëm mbi institutin e specializuar një moment simbolik më të madh sesa një rezultat i thjeshtë sportiv.

Klubi "Studenti" e zgjeroi më tej këtë marrëdhënie. Në kampionatet, kupat dhe spartakiadat kombëtare, "Studenti" nuk përfaqësonte vetëm Universitetin, por një kategori të veçantë sociale: rininë e arsimuar. Kjo kategori kishte vlerë të dyfishtë. Sportisti student duhej të ishte njëkohësisht i fortë fizikisht dhe i suksesshëm në mësim; pra trupi sportiv duhej të përputhej me figurën e kuadrit të ardhshëm socialist. Kur në vitin 1978 klubet e volejbollit, basketbollit dhe ekipet e të rinjve të "Studentit" shfaqen në kampionate kombëtare, shtypi e lexon këtë si shenjë të zgjerimit të aktivitetit kombëtar të klubit, jo thjesht si kalendar sportiv[592].

Kjo shpjegon pse dokumentet i kushtojnë rëndësi të madhe bazës materiale. Në intervistën e vitit 1974, përgatitja e Qendrës Sportive "Studenti", tribunave, fushave, dhomave të veshjes, materialeve të agjitacionit figurativ dhe inventarit sportiv paraqitet si kusht për suksesin e lojërave[593]. Në një model perëndimor universitar, infrastruktura sportive shpesh është shenjë e autonomisë dhe traditës së kampusit; në rastin shqiptar, ajo është pjesë e mobilizimit kombëtar. Qendra sportive nuk ishte vetëm vend gare, por skenë ku shfaqej aftësia e Universitetit për të organizuar një veprimtari të madhe shtetërore.

Hapësirat e sportit universitar kombëtar në Tiranë - stadiumi "Qemal Stafa", Pallati i Sportit "Partizani", Qendra Sportive "Studenti", palestra e Universitetit, Pallati i Kulturës "Studenti" dhe poligonet e qitjes - përbënin një gjeografi të veçantë të trupit studentor. Këto hapësira e zhvendosnin sportin nga oborri i fakultetit në skenën kombëtare. Në lojërat e 7-ta të vitit 1970, fakti që garat zhvilloheshin në disa prej këtyre mjediseve tregon një shkallë organizimi që e tejkalonte sportin lokal universitar[594]. Në këtë mënyrë, qyteti i Tiranës shndërrohej në kampus të zgjeruar kombëtar, ku studentët nga institutet e larta garonin nën shenjën e arsimit socialist.

Lojërat e 10-ta Kombëtare Studentore të vitit 1974 përbëjnë pikën më të qartë të këtij modeli. Ato u planifikuan në kuadër të 30-vjetorit të Çlirimit dhe të Spartakiadës së 3-të Kombëtare; programi përfshinte gjimnastikë, atletikë, basketboll, volejboll, qitje, shah dhe pingpong për meshkuj e femra, ndërsa dokumentet parashikonin pjesëmarrjen e fakulteteve të Universitetit, Institutit të Lartë Bujqësor, Institutit të Lartë të Arteve, IKF "Vojo Kushi" dhe Institutit Pedagogjik të Shkodrës[595]. Kjo nuk ishte një veprimtari e mbyllur universitare; ishte një mikromodel i sistemit kombëtar të arsimit të lartë.

Në raport me lojërat e mëparshme, edicioni i vitit 1974 dëshmoi një rritje të dukshme të shkallës organizative. Burimet japin shifra të larta: rreth 600 ndeshje e gara, rreth 2000 sportistë studentë, 50 për qind vajza, 300 kategori sportive dhe thyerjen e 95

[592]"Shtohet aktiviteti kombëtar i klubit sportiv 'Studenti'," *Studenti*, nr. 6 (366), 5 maj 1978, 8; Rodon Maza, "Rezultate pozitive të ekipeve 'Studenti'," *Studenti*, nr. 9 (368), 19 maj 1978, 8.

[593] "Intervistë e redaktorit tonë me zëvendësrektorin Bajram Gjata," 1.

[594] *Zëri i Rinisë*, viti XXIX, nr. 28 (2238), 8 prill 1970, 4; M. Marku, "Në lojërat e 7-ta kombëtare studentore," *Zëri i Rinisë*, viti XXIX, nr. 30 (2240), 15 prill 1970, 5.

[595] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1974, dosja nr. 9, fl. 2; Telat Verzivolli, "Sport, një aksion tjetër i rinisë studentore," *Studenti*, nr. 87 (271), 28 shkurt 1974, 1.

për qind të rekordeve të atletikës së Lojërave Studentore[596]. Këto shifra duhen lexuar me kujdes. Ato janë bilanc i prodhuar nga shtypi i kohës, i cili kishte interes të paraqiste suksesin; por edhe nëse i lexojmë me rezervë, ato tregojnë se sistemi kishte arritur të mobilizonte një masë të madhe studentësh dhe të krijonte mekanizma matjeje të krahasueshme nga një edicion në tjetrin.

Në të njëjtën kohë, raportimi i hollësishëm i rekordeve në atletikë tregon vendin e veçantë të kësaj disipline. Atletika ishte sporti ku moderniteti i matjes shfaqej më qartë, përmes sekondave, metrave, rekordeve të mëparshme dhe rekordeve të reja. Në listën e vitit 1974 përmenden përmirësime në 100 m, 800 m, 3000 m, gjyle, shkop, disk, stafetë, si edhe në garat e vajzave në 100 m, 400 m, 800 m, 4x100 m dhe shtytje gjyle[597]. Në një analizë historiografike, atletika shërben si laboratori ku retorika e "cilësisë" bëhet e verifikueshme. Ajo e përkthen trupin studentor në një seri të dhënash që mund të krahasohen në kohë.

Lojërat studentore kishin gjithashtu një funksion të dukshëm seleksionues. Sportistët që dalloheshin në fakultete mund të kalonin në ekipet e klubit "Studenti", në kampionate kombëtare ose në përfaqësime më të gjera. Në këtë kuptim, veprimtaria kombëtare studentore nuk ishte vetëm fundi i një procesi, por edhe fillimi i një zinxhiri përzgjedhjeje. Në burimet për shahistët, pingpongistët, atletët, basketbollistët dhe peshëngritësit studentë përmenden shpesh emra individualë, fakultete dhe rezultate sportive. Këto të dhëna e vendosin studentin në një rol të dyfishtë, si student në auditor dhe si sportist në arenën kombëtare[598].

Narrativat biografike të shtypit e forcojnë këtë interpretim. Artikujt për shahistët ose për gjimnasten Natasha Zisi nuk janë vetëm portrete sportive; ato përshkruajnë disiplinën, përgatitjen e përditshme, kujtimet e fëmijërisë, mbështetjen e pedagogëve dhe synimin për t'u bërë "mjeshtre sporti"[599]. Në këto tekste, sporti universitar shfaqet si biografi formuese. Kjo e afron sportin studentor me kulturën më të gjerë socialiste të modelit edukativ. Individi paraqitej si fryt i kolektivit, i shkollës, i pedagogut dhe i organizimit të vazhdueshëm.

Në planin historiografik, ky material na lejon të dallojmë midis përvojës së studentit dhe gjuhës institucionale që e përfaqëson atë. Burimet zyrtare flasin për kategori, plane dhe komitete; shtypi sportiv shpesh shton emocionin, garën dhe figurën e sportistit të dalluar. Kjo nuk do të thotë se njëra kategori burimesh është "e vërtetë" dhe tjetra "propagandistike". Përkundrazi, të dyja prodhojnë aspekte të ndryshme të realitetit. Raporti institucional tregon çfarë kërkonte shteti universitar; kronika sportive tregon si duhej të dukej kjo kërkesë për publikun[600].

---

[596] "Rezultatet përfundimtare të lojërave," *Studenti*, 8; Ndue Lazri, "Shpërthim i forcës dhe shkathtësisë së rinisë studentore," *Zëri i Rinisë*, viti XXXIII, nr. 26 (2655), 3 prill 1974, 1, 5.

[597] "Rezultatet përfundimtare të lojërave," *Studenti*, 8.

[598] "Rezultatet përfundimtare të lojërave," *Studenti*, 8; Orfea Dhuci dhe Moisi Dalipi, "Forca e zemrave rinore," *Studenti*, nr. 16 (455), 10 nëntor 1982, 8.

[599] Drita Kapisyzi, "Shahistët," *Studenti*, nr. 13 (276), 4 prill 1974, 8; Zraneta Suqepa, "Natasha," *Studenti*, nr. 13 (276), 4 prill 1974, 8.

[600] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1974, dosja nr. 9, fl. 2; "U çelën lojërat studentore jubilare," *Zëri i Rinisë*, viti XXXIII, nr. 24 (2653), 27 mars 1974, 3.

Në krahasim me modelin gjermano-lindor, ku sporti i elitës u lidh gjithnjë e më fort me qendrat e specializuara, seleksionimin shkencor dhe prestigjin ndërkombëtar, Shqipëria paraqet një shkallë më modeste dhe më pak të ndërkombëtarizuar[601]. Por logjika e brendshme ka ngjashmëri: sistemi kërkonte të prodhonte masivitet për legjitimitet dhe cilësi për prestigj. Në sportin universitar shqiptar, prestigji nuk matej kryesisht me medalje olimpike ose rezultate ndërkombëtare; ai matej me suksesin në spartakiada, me fitoret ndaj klubeve të vendit, me vendet e para të Universitetit në lojërat studentore dhe me aftësinë për të përfaqësuar denjësisht rininë e arsimuar[602].

Krahasimi me Bashkimin Sovjetik është i dobishëm, por duhet bërë me kujdes. Riordan ka treguar se sporti sovjetik u ndërtua mbi një aparat të gjerë organizatash, shoqërish sportive, sindikatash, institucioneve ushtarake dhe arsimore[603]. Shqipëria, për nga madhësia dhe burimet, nuk mund të kishte një sistem të tillë në të njëjtën shkallë. Megjithatë, strukturat shqiptare - BFSSH, Komiteti Shtetëror i Kulturës Fizike e Sporteve, klubet si "Studenti", "Partizani" e "Dinamo", fakultetet dhe institutet e larta - riprodhonin në miniaturë logjikën e një sporti të organizuar sipas sektorëve shoqërorë. Sporti universitar ishte sektori i rinisë së arsimuar.

Një veçori e rëndësishme e viteve 1980 është zgjerimi i konkurrencës studentore përtej Tiranës dhe përfshirja e instituteve pedagogjike, bujqësore, artistike, ushtarake dhe të Ministrisë së Punëve të Brendshme. Në Lojërat e 13-ta, renditja përfshinte Universitetin e Tiranës, IKF "Vojo Kushi", Institutin e Lartë Pedagogjik të Gjirokastrës, atë të Shkodrës, Institutin Bujqësor të Kamzës, Institutin e Lartë Bujqësor të Korçës, Shkollën e Lartë të Bashkuar "Enver Hoxha", Institutin e Lartë të Arteve dhe Shkollën e Ministrisë së Punëve të Brendshme[604]. Kjo listë tregon se "universitarja" nuk ishte më sinonim vetëm i Universitetit të Tiranës; ajo përfshinte të gjithë hartën e arsimit të lartë socialist.

Përfshirja e institucioneve ushtarake dhe të rendit në lojërat studentore të viteve 1980 ka kuptim të veçantë. Ajo e lidh sportin universitar me kulturën e përgatitjes fizike-ushtarake, që në burimet e mëhershme shfaqej përmes termave si "kalitje" dhe "përgatitje e përgjithshme". Në lojërat e 14-ta, Shkolla e Lartë e Bashkuar e Oficerëve fitonte në qitje, ndërsa Universiteti i Tiranës zinte vende nderi në disiplina të tjera[605]. Kjo tregon një ndarje funksionale. Institucionet ushtarake kishin përparësi në sportet e lidhura më drejtpërdrejt me aftësitë ushtarake, ndërsa Universiteti ruante peshën e tij në sportet kolektive, në shah, në pingpong dhe në klasifikimin e përgjithshëm.

Viti 1987, me Lojërat e 14-ta Kombëtare Studentore, është i rëndësishëm sepse paraqitet si kulm i një tradite tashmë të konsoliduar. Burimet flasin për dhjetë ekipe të

---

[601] Dennis dhe Grix, *Sport under Communism*, 1–20, 29–63.

[602] Manza, "Rezultate që na gëzojnë," 1, 8; "Studenti, kampion në shah," *Zëri i Rinisë*, viti XLII, nr. 34 (3605), 27 prill 1983, 4.

[603] Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

[604] Orfea Dhuci dhe Moisi Dalipi, "Forca e zemrave rinore, përfunduan me sukses lojërat e 13-ta kombëtare studentore," *Studenti*, nr. 16 (455), 10 nëntor 1982, 8; Erion Kalaja, "Universiteti i Tiranës në vend të parë," *Zëri i Rinisë*, viti XLI, nr. 92 (3557), 10 nëntor 1982, 4.

[605] "Mbresa nga lojërat e 14-ta studentore," *Studenti*, nr. 17 (551), 29 tetor 1987, 8; Rifat Uruçi, "Gara të bukura të sportistëve studentë," *Zëri i Rinisë*, viti XLVI, nr. 82 (4071), 14 tetor 1987, 4.

shkollave të larta, 634 sportistë të rinj e të reja, gara në atletikë, volejboll, basketboll, qitje, shah e pingpong, si dhe për një klasifikim përfundimtar ku Universiteti i Tiranës zuri vendin e parë, i ndjekur nga ILKF "Vojo Kushi" dhe Instituti i Lartë Pedagogjik i Shkodrës[606]. Nëse lojërat e para të vitit 1963 shënojnë fillimin institucional të traditës, viti 1987 dëshmon pjekurinë e saj: numri i pjesëmarrësve ishte më i vogël se kulmet masive të viteve 1969 ose 1974, por struktura ishte më e diferencuar dhe më kombëtare.

Kjo pjekuri shfaqet edhe në mënyrën si shtypi kërkon "cilësi më të lartë të lëvizjes sportive në radhët e studentëve"[607]. Formulimi është kritik, jo vetëm celebrues. Ai nënkupton se masiviteti nuk mjaftonte më; kërkohej përmirësim teknik, rritje e nivelit të garave dhe mbajtje e vazhdimësisë. Në këtë pikë, sporti universitar shqiptar hyn në një fazë ku bilanci i traditës ndeshet me kërkesën për reformim të brendshëm. Edhe pse burimet e viteve 1980 mbeten brenda gjuhës zyrtare të kohës, ato lejojnë të kuptohet se sistemi kishte filluar të identifikonte kufizimet e veta, si formalizmin, pabarazitë ndërmjet institucioneve dhe nevojën për rritje të cilësisë reale sportive.

Në këtë kuptim, Lojërat Kombëtare Studentore nuk ishin vetëm pasqyrë e sportit universitar; ato ishin mekanizëm auditimi. Çdo edicion prodhonte një lloj raporti publik mbi gjendjen e fakulteteve dhe instituteve, duke nxjerrë në pah se kush kishte punuar më mirë, kush kishte aktivizuar më shumë vajza, kush kishte përgatitur atletë dhe kush shfaqte mangësi në pjesëmarrje. Kjo logjikë auditimi shfaqet qartë që në analizat e lojërave të treta, ku përmenden ekipet që nuk u paraqitën ose disiplinat ku pjesëmarrja ishte e kufizuar[608]. Sporti bëhej kështu mënyrë për të matur organizimin institucional, jo vetëm aftësinë trupore.

Për këtë arsye, duhet bërë dallimi midis "kombëtares" si nivel gare dhe "kombëtares" si normë politike. Në nivel gare, kombëtarja nënkuptonte përballjen me institucione nga gjithë vendi. Në nivel normativ, kombëtarja nënkuptonte detyrimin që çdo institucion i arsimit të lartë të kontribuonte në shëndetin, forcën dhe përgatitjen e rinisë. Ky kuptim i dytë shpjegon pse edhe aktivitetet që zhvilloheshin fizikisht në Tiranë quheshin kombëtare: ato pretendonin të përfaqësonin të gjithë hapësirën universitare të vendit. Në këtë pikë, rasti shqiptar i afrohet modelit të spartakiadës lindore, ku qendra organizative dhe përfaqësimi kombëtar ndërtoheshin përmes një rituali të përbashkët[609].

Nga ana tjetër, sporti universitar në nivel kombëtar prodhoi edhe një kulturë studentore të veçantë. Pavarësisht kontrollit institucional, garat krijonin emocione, kujtime, rivalitete fakultetesh dhe figura sportive. Artikujt për shahistët, basketbollistët, gjimnastet, atletët ose volejbollistet e fakulteteve e tregojnë këtë dimension. Sporti nuk ishte thjesht detyrë; ai ishte edhe pjesë e jetës së përditshme studentore, e kohës së lirë, e marrëdhënieve mes shokëve dhe e krenarisë së fakultetit. Kjo është arsyeja pse nuk

[606] "Nesër fillojnë lojërat e 14-ta studentore," *Studenti*, nr. 16 (550), 8 tetor 1987, 8; "Përfunduan lojërat e 14-ta kombëtare studentore," *Studenti*, 7.

[607] Uruçi, "Për një cilësi më të lartë të lëvizjes sportive," 4.

[608] Pirdeni, "Lojërat e treta studentore," 3.

[609] Carr, "The Spartakiad," 86–96; Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 45–63.

duhet të shohim vetëm strukturën nga lart. Brenda saj, studentët përjetonin garën si përvojë reale[610].

Në mënyrë të veçantë, shahu dhe pingpongu zunë një vend të qëndrueshëm në Lojërat Studentore. Ndryshe nga atletika ose gjimnastika, këto sporte nuk kërkonin infrastrukturë të madhe, por krijonin një formë tjetër prestigji, të lidhur me shpejtësinë mendore, disiplinën, përqendrimin dhe kulturën intelektuale. Për Universitetin, veçanërisht për fakultetet e shkencave shoqërore, juridike dhe të natyrës, ato përbënin hapësira ku studenti përfaqësonte jo vetëm trupin, por edhe mendjen. Në këtë kuptim, fitorja e Fakultetit Juridik në shah për meshkuj në Lojërat e 10-ta, si edhe sukseset e Universitetit në shah e pingpong gjatë viteve 1980, nuk mund të shihen si rastësi. Ato përputheshin me një kulturë sportive studentore që synonte të bashkonte formimin fizik me atë intelektual[611].

Basketbolli dhe volejbolli, në të kundërt, përfaqësonin dimensionin kolektiv të sportit universitar. Ato kërkonin skuadër, disiplinë taktike dhe stërvitje të përbashkët. Prandaj shtypi i ndiqte me vëmendje fitoret dhe humbjet e këtyre ekipeve në Kupën e Republikës ose në lojërat studentore. Kur "Studenti" merrte pjesë në kampionate kombëtare me ekipe të rinjsh ose me skuadra femrash, kjo shënonte dalje të drejtpërdrejtë nga hapësira fakultetore në arenën e sportit të vendit[612]. Në këtë kuptim, sportet kolektive ishin ura më e fortë midis jetës studentore dhe sistemit kombëtar të klubeve.

Qitja, mundja, peshëngritja dhe përgatitja fizike-ushtarake e vendosnin sportin universitar në kontakt me një tjetër dimension të shtetit socialist: gatishmërinë mbrojtëse. Burimet e viteve 1970 dhe 1980 i përfshijnë këto disiplina në programe studentore dhe kombëtare, duke e zgjeruar kuptimin e sportit përtej shëndetit dhe argëtimit. Në një shoqëri ku rinia konceptohej si forcë pune dhe mbrojtjeje, sporti universitar merrte edhe funksion paramilitar, edhe pse kjo nuk shfaqej gjithnjë në mënyrë të drejtpërdrejtë[613].

Peshëngritja e viteve 1980, me rekordet e sportistëve të "Studentit", tregon se klubi universitar mund të prodhonte edhe rezultate të profilit të lartë në disiplina jo tipike për kulturën e lehtë studentore. Përparim Feruni dhe Aleksandër Loli përmenden në burime si sportistë që vendosnin rekorde ose fitonin vende të para në veprimtari kombëtare[614]. Kjo tregon se "Studenti" nuk ishte vetëm klub i sporteve të fakulteteve, por edhe strukturë ku mund të zhvilloheshin sporte të fuqisë, të lidhura me standarde të qarta kombëtare.

---

[610] Kapisyzi, "Shahistët," 8; Suqepa, "Natasha," 8.

[611] "Rezultatet përfundimtare të lojërave," *Studenti*, 8; "Mbresa nga lojërat e 14-ta studentore," *Studenti*, 8.

[612] "Shtohet aktiviteti kombëtar i klubit sportiv 'Studenti'," *Studenti*, 8; Manza, "Rezultate pozitive të ekipeve 'Studenti'," 8.

[613] Agim Tabaku, "Spartakiada III Kombëtare, aksion i madh politik," *Studenti*, nr. 29 (291), 19 shtator 1974, 1; "Sport, kalitje, më 26 tetor fillojnë lojërat e 12-ta studentore," *Studenti*, nr. 16 (435), 23 tetor 1981, 8.

[614] "Vazhdimësi rekordesh, rezultate të larta," *Zëri i Rinisë*, viti XLII, nr. 48 (3619), 15 qershor 1983, 3; Lame, "14 rekordet e para dhe shumë të rinj me perspektivë," 3.

Në planin gjinor, sportet kolektive femërore kanë rëndësi të veçantë. Volejbolli dhe basketbolli i vajzave të "Studentit" në vitet 1978 e më tej tregojnë se pjesëmarrja femërore nuk mbeti vetëm në gjimnastikë ose atletikë. Ajo kaloi edhe në sporte skuadre, ku trupi femëror paraqitej jo vetëm si i bukur e i disiplinuar, por edhe si konkurrues, taktik dhe kolektiv. Megjithatë, raportimet vazhdojnë të dallojnë shpesh midis "djemve" dhe "vajzave", duke treguar se përfshirja femërore ishte pjesë e projektit të barazisë socialiste, por brenda një gjuhe që ruante kategori gjinore të qarta[615].

Një element tjetër i rëndësishëm është marrëdhënia midis qendrës dhe periferisë. Tirana mbeti qendra e sportit universitar, sepse aty ndodheshin Universiteti, IKF, qendra sportive "Studenti", stadiumi kombëtar dhe institucionet kryesore. Por përfshirja e instituteve të Shkodrës, Gjirokastrës, Korçës, Kamzës dhe institucioneve të tjera e shtriu sportin universitar në një hartë më të gjerë. Kjo shtrirje ishte e kontrolluar nga qendra, por krijonte mundësi për identitete lokale brenda një gare kombëtare[616]. Në këtë kuptim, dimensioni lokal dhe ai kombëtar nuk përbënin dy nivele të ndara. Niveli lokal prodhonte ekipin, ndërsa niveli kombëtar e vlerësonte, e krahasonte dhe e rendiste atë.

Kjo marrëdhënie qendër-periferi shihet qartë edhe në zhvillimin e kampionateve kombëtare jashtë Tiranës, si në rastin e notit në Korçë, peshëngritjes në Korçë, skive në zonat malore, garave çiklistike në kryeqytet dhe veprimtarive të tjera sportive në qytete të ndryshme. "Studenti" hynte në këto hapësira si klub me identitet universitar, por njëkohësisht përballej me klube të rrënjosura në qytete, tradita sportive dhe sektorë të tjerë shoqërorë[617]. Kjo përballje e nxirrte sportin universitar nga vetëreferimi akademik dhe e testonte në një sistem më të gjerë kombëtar.

Nëse e shohim të gjithë periudhën 1957-1987, mund të dallojmë disa etapa. E para, deri në vitin 1963, është etapa e formimit: institute të larta, garat e para, programi i edukimit fizik dhe pjesëmarrja fillestare në kampionate. E dyta, 1963-1969, është etapa e institucionalizimit të lojërave studentore dhe e zgjerimit të pjesëmarrjes. E treta, 1970-1974, është etapa e konsolidimit ceremonial dhe e kulmit masiv. E katërta, 1978-1987, është etapa e integrimit të klubit "Studenti" në gara të shumta kombëtare dhe e zgjerimit të hartës së institucioneve të arsimit të lartë. Kjo periodizim nuk është i imponuar nga jashtë; ai del nga vetë burimet dhe nga ritmi i tyre statistikor e organizativ[618].

Në këtë periodizim, viti 1960 mbetet një moment kyç sepse sporti universitar lidhet drejtpërdrejt me kurrikulën. Pa fizkulturën e detyrueshme, lojërat studentore do të mbeteshin veprimtari të përzgjedhura; me të, ato fituan bazë të gjerë. Kjo nuk do të thotë se çdo student u bë sportist aktiv, por se institucioni kishte të drejtë dhe detyrim

[615] Manza, "Rezultate që na gëzojnë," 1, 8; Maza, "Rezultate pozitive të ekipeve 'Studenti'," 8.

[616] Dhuci dhe Dalipi, "Forca e zemrave rinore," 8; "Nesër fillojnë lojërat e 14-ta studentore," 8.

[617] "Ç'tregoi kampionati kombëtar i notit," *Zëri i Rinisë*, nr. 69 (1538), 31 gusht 1963, 2; "Not, Kupa e '40-vjetorit të Partisë'," *Zëri i Rinisë*, viti XL, nr. 62 (3423), 5 gusht 1981, 4.

[618] Belkovi, "Nga historiku i universiadave sportive," 8; "Përfunduan lojërat e 14-ta kombëtare studentore," *Studenti*, 7.

ta trajtonte trupin studentor si objekt edukimi. Në këtë pikë, sporti universitar lidhej me modernitetin disiplinor të shkollës socialiste[619].

Viti 1963 është po aq i rëndësishëm sepse lojërat e para kombëtare studentore krijuan traditën e veprimtarisë së veçantë studentore në nivel vendi. Nga ai moment, sporti universitar nuk ishte vetëm pjesëmarrje e Universitetit në kampionatet e të tjerëve; ai kishte arenën e vet kombëtare. Kjo arenë prodhoi historikun e saj, rekordet e saj, fituesit e saj dhe kujtesën e saj institucionale. Kur në vitin 1974 "Studenti" boton historikun e universitadave sportive, ai nuk thjesht informon lexuesin; ai ndërton një traditë[620].

Viti 1974, me lojërat e dhjeta dhe Spartakiadën e tretë, e vendos këtë traditë në kulmin e saj politik e ceremonial. Lojërat nuk janë më vetëm veprimtari sportive, por "aksion" i rinisë studentore në vit jubilar. Kjo gjuhë përputhet me kulturën e përvjetorëve të socializmit shqiptar, ku çdo fushë e jetës duhej të prodhonte bilancin e saj për festat e mëdha. Sporti universitar, me trupat e tij të disiplinuar dhe shifrat e tij të sakta, ishte veçanërisht i përshtatshëm për këtë funksion[621].

Vitet 1980, në fund, tregojnë një model më të stabilizuar, por edhe më të ekspozuar ndaj kërkesës për cilësi. Lojërat e 14-ta nuk kanë retorikën e një jubileu të madh si ato të vitit 1974, por kanë një aparat më të pjekur konkurrues. Universiteti i Tiranës fiton klasifikimin e përgjithshëm, por IKF, institutet pedagogjike dhe shkollat ushtarake mbeten konkurrente serioze[622]. Kjo tregon se sporti universitar kombëtar kishte hyrë në një fazë ku prestigji nuk rridhte vetëm nga pjesëmarrja, por nga aftësia për të ruajtur rezultate brenda një fushe më të gjerë të specializuar.

Nga një perspektivë historiografie, veprimtaritë kombëtare të sportit universitar shqiptar dëshmojnë një modernitet të veçantë socialist. Ato përdorin gjuhën moderne të rekordit, klasifikimit dhe disiplinës, por e vendosin atë në shërbim të një projekti kolektiv. Ato kërkojnë pjesëmarrje të gjerë, por krijojnë hierarki të forta cilësore. Ato përfshijnë vajzat, por vazhdojnë të raportojnë ndarjet gjinore. Ato ndërtojnë kulturë studentore, por e bëjnë këtë brenda strukturave të shtetit. Ky bashkëjetim i elementeve të ndryshme është arsyeja pse sporti universitar duhet trajtuar si fushë serioze e historisë sociale dhe institucionale, jo si aneks argëtues i historisë së arsimit[623].

Në këtë kuadër, materialet arkivore nuk shërbejnë vetëm si burim faktesh, por edhe si burim konceptesh. Ato tregojnë mënyrën se si vetë sistemi e kuptonte sportin, si shëndet, forcë, bukuri, kalitje, edukim, normë, rekord, disiplinë, festë dhe përfaqësim. Këto kategori nuk duhen pranuar pa kritikë, por as nuk duhen reduktuar në propagandë boshe. Ato përbënin mënyrat përmes të cilave institucionet dhe studentët e përjetonin, e përshkruanin dhe e organizonin realitetin sportiv. Për historianin, detyra qëndron në

[619] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, fl. 2.

[620] Belkovi, "Nga historiku i universiadave sportive," 8.

[621] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1974, dosja nr. 9, fl. 2; "U çelën lojërat studentore jubilare," *Zëri i Rinisë*, 3.

[622] "Përfunduan lojërat e 14-ta kombëtare studentore," *Studenti*, 7; Rifat Uruçi, "Për një cilësi më të lartë," *Zëri i Rinisë*, viti XLVI, nr. 83 (4072), 17 tetor 1987, 4.

[623] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 1-14.

dallimin ndërmjet pretendimit ideologjik dhe praktikës konkrete, duke i lexuar shifrat, emrat dhe rezultatet si gjurmë të një kulture institucionale të gjallë[624].

Në fund, veprimtaritë sportive universitare në nivel kombëtar tregojnë se Universiteti i Tiranës dhe institucionet e tjera të arsimit të lartë nuk ishin thjesht konsumatorë të politikave sportive të shtetit, por aktorë aktivë të tyre. Ato organizuan, përgatitën, parakaluan, konkurruan, fituan, humbën dhe prodhuan një kujtesë të vetën sportive. Në këtë kujtesë, klubi "Studenti" shfaqet si hallka që lidh auditorin me stadiumin, fakultetin me kampionatin, trupin individual me trupin kolektiv dhe dimensionin lokal të jetës universitare me dimensionin kombëtar të sportit socialist[625].

3.2.4 Burimet, kufijtë dhe mundësitë e interpretimit

Një lexim i kujdesshëm i burimeve tregon se historia e veprimtarive kombëtare nuk është e ndërtuar vetëm mbi dokumente të një natyre. Në njërën anë qëndrojnë aktet administrative, relacionet, planet dhe shkresat, të cilat janë më të thata në gjuhë, por më të besueshme për datat, strukturat organizative dhe detyrat institucionale. Në anën tjetër qëndron shtypi, ku e njëjta veprimtari merr formën e reportazhit, të bilancit entuziast ose të portretit të sportistit. Një dokument i Rektoratit ose i Komitetit Shtetëror të Kulturës Fizike e Sporteve nuk synon të krijojë atmosferë; ai synon të japë detyra, norma dhe përgjegjësi. Një artikull i "Studentit" ose "Zërit të Rinisë", përkundrazi, synon ta bëjë veprimtarinë të lexueshme si ngjarje publike. Duke i vendosur këto burime pranë njëra-tjetrës, mund të rindërtohet jo vetëm çfarë ndodhi, por edhe si duhej të kuptohej ajo që ndodhte[626].

Kjo dallon veçanërisht në raportimin mbi Lojërat e 10-ta Kombëtare Studentore. Shkresa e vitit 1974 përcakton programin, institucionet pjesëmarrëse dhe periudhën e zhvillimit; shtypi, më pas, e përkthen këtë program në gjuhën e festës, të jubileut dhe të "shpërthimit të forcës"[627]. Për historianin, asnjëra prej këtyre dy gjuhëve nuk është e mjaftueshme më vete. Administrata tregon strukturën; shtypi tregon kuptimin publik që i jepej strukturës. Nëse i lexojmë bashkë, del qartë se sporti universitar kombëtar ishte një proces i planifikuar me kujdes, por i projektuar për t'u dukur si gjallëri spontane e rinisë studentore. Kjo përbën një veçori të kulturës politike socialiste. Mobilizimi duhej të ishte i organizuar, por njëkohësisht të paraqitej si shprehje e një entuziazmi të natyrshëm kolektiv[628].

Një kufi i burimeve është se ato flasin më shumë për institucionet sesa për përvojën individuale të studentëve. Shumica e dokumenteve na tregojnë sa sportistë

---

[624] AQSH, Fondi nr. 490, viti 1957, dosja nr. 1114, fl. 25–31; "Rezultatet përfundimtare të lojërave," *Studenti*, 8.

[625] Manza, "Rezultate që na gëzojnë," 1, 8; "Përfunduan lojërat e 14-ta kombëtare studentore," *Studenti*, 7.

[626] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1974, dosja nr. 9, fl. 2; "U çelën lojërat studentore jubilare," *Zëri i Rinisë*, 3.

[627] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1974, dosja nr. 9, fl. 2; Verzivolli, "Sport, një aksion tjetër i rinisë studentore," 1.

[628] Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 1-14, 45-63.

morën pjesë, sa kategori u fituan ose cilat ekipe dolën në vend të parë; shumë më rrallë na tregojnë si e përjetonin studentët ngarkesën e stërvitjes, marrëdhënien me mësimet, lodhjen, dëshirën për fitore ose tensionin e garës. Pikërisht për këtë arsye portretet e shahistëve dhe gjimnastëve në shtyp kanë vlerë të veçantë. Ato na lejojnë të shohim një fragment të jetës subjektive brenda aparatit të madh institucional, si shokët që stërviteshin pasdite, pedagogu që qëndronte pranë studentëve dhe vajza që e lidhte sportin me kujtimet e fëmijërisë dhe me synimin për të arritur kategori më të larta sportive[629].

Në këto fragmente del në pah se sporti universitar nuk ishte vetëm detyrim ideologjik. Ai ishte edhe hapësirë socializimi, afirmim personal dhe ndërtim identiteti. Një student që përfaqësonte Fakultetin e Inxhinierisë në basketboll, Juridikun në shah ose Shkencat e Natyrës në pingpong nuk përfaqësonte vetëm veten; ai përfaqësonte një kolektiv mësimor, një grup shoqëror dhe një traditë të vogël fakulteti. Kjo përvojë nuk zhduket nga fakti që sistemi e përdorte sportin për qëllime politike. Përkundrazi, pikërisht përmes kësaj përvoje politika bëhej e jetueshme. Studentët garonin realisht, fitonin realisht, humbnin realisht dhe krijonin kujtime, të cilat shtypi i përfshinte më pas në një narrativë më të gjerë kolektive[630].

Një tjetër kufi burimor lidhet me përdorimin e shifrave. Shifrat e pjesëmarrjes dhe të rekordeve janë të domosdoshme, por nuk duhen marrë si vetëshpjeguese. Kur thuhet se në lojërat e dhjeta morën pjesë rreth 2000 sportistë studentë dhe se 50 për qind ishin vajza, kjo është një e dhënë e rëndësishme për shkallën e përfshirjes; por nuk na tregon vetë se çfarë cilësie kishte pjesëmarrja, sa e rregullt ishte stërvitja, sa konkurruese ishin garat midis ekipeve të pabarabarta, ose sa studentë merrnin pjesë nga detyrimi dhe sa për pasion sportiv[631]. Për këtë arsye, shifra duhet shoqëruar me analizën e kontekstit institucional dhe me raportimet kritike që vetë shtypi herë pas here jepte për mungesa, dobësi ose formalizëm[632].

Në historiografinë e sportit modern, matja dhe rekordi janë tregues të racionalizimit të garës, por në rastin shqiptar ato ishin edhe tregues të disiplinimit politik të trupit. Të thyesh rekord nuk do të thoshte vetëm të arrije një rezultat më të mirë; do të thoshte të dëshmoje se puna e organizuar, stërvitja sistematike dhe mobilizimi kolektiv prodhonin përparim. Kjo është arsyeja pse burimet i japin aq rëndësi përqindjes së rekordeve të thyera, kategorive të fituara dhe normave të plotësuara. Rekordi bëhet provë e historisë: tregon se e tashmja socialiste është më e mirë se e kaluara e afërt, se loja e dhjetë është më cilësore se loja e nëntë, dhe se fakulteti ose instituti ka punuar më mirë se më parë[633].

Nga kjo pikëpamje, sporti universitar ofron një dritare të rëndësishme për historinë e arsimit të lartë socialist. Në auditor, studenti vlerësohej me provime; në terren sportiv, me kohë, metra, pikë, sete, kosha ose fitore. Të dyja format e vlerësimit

[629] Kapisyzi, "Shahistët," 8; Suqepa, "Natasha," 8.

[630] Kapisyzi, "Shahistët," 8; Suqepa, "Natasha," 8.

[631] "Rezultatet përfundimtare të lojërave," *Studenti*, 8; Lazri, "Shpërthim i forcës dhe shkathtësisë së rinisë studentore," 1, 5.

[632] Pirdeni, "Lojërat e treta studentore," 3.

[633] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.

ndërtonin një figurë të studentit të matur, të renditur dhe të krahasuar. Kjo nuk ishte e rastësishme. Shoqëria socialiste kërkonte të prodhonte kuadro të afta, të shëndetshme dhe të disiplinuara; sporti ishte një nga mjetet me të cilat kjo kërkesë bëhej e dukshme. Prandaj, pjesëmarrja në veprimtaritë kombëtare nuk ishte shtesë jashtë kurrikulës, por zgjatim publik i saj[634].

Në të njëjtën kohë, sporti kombëtar studentor krijonte hierarki të brendshme mes fakulteteve. Fakultetet që kishin traditë, terrene më të mira, pedagogë më aktivë ose studentë me përvojë parauniversitare paraqiteshin më mirë në gara. Në disa raste, fakultete si Inxhinieria, Mjekësia, Histori-Filologjia ose Shkencat e Natyrës dalin në burime si konkurrentë të fortë në sporte të caktuara. Kjo krijonte një lloj hartografie të brendshme të universitetit: jo të gjitha fakultetet ishin njësoj në sport, ashtu siç nuk ishin njësoj në numër studentësh, traditë ose infrastrukturë. Lojërat kombëtare e bënin këtë dallim publik dhe të matshëm[635].

Përballë fakulteteve qëndronte IKF "Vojo Kushi", i cili prishte barazinë formale të konkurrencës. Nga njëra anë, prania e tij e ngrinte nivelin teknik të lojërave; nga ana tjetër, krijonte një standard që fakultetet e tjera vështirë ta arrinin. Kjo pabarazi nuk duket se është fshehur nga burimet; përkundrazi, shpesh pranohet përmes fitoreve të IKF-së në atletikë, volejboll ose gjimnastikë. Në planin ideologjik, prania e IKF-së shërbente edhe si model orientues. Ajo tregonte nivelin ku duhej të arrinte sporti studentor kur stërvitja dhe organizimi kryheshin me seriozitet. Kështu, pabarazia kthehej në model normativ[636].

Nëse e vendosim këtë brenda krahasimit me vendet e tjera socialiste, shohim se modeli shqiptar ruan të njëjtin tension midis qendrës së specializuar dhe masës së gjerë. Në Bashkimin Sovjetik dhe në RDGJ, sistemi i sportit kërkonte një bazë të gjerë nga e cila të përzgjidheshin talentet, ndërsa qendrat e specializuara prodhonin sportistët më cilësorë[637]. Në Shqipëri, baza ishte shumë më e vogël, por logjika ishte e ngjashme: fakultetet dhe institutet prodhonin masivitetin, IKF dhe klubi "Studenti" përqendronin cilësinë, ndërsa garat kombëtare shërbenin për të lidhur këto dy nivele.

Veprimtaritë kombëtare tregojnë edhe se sporti universitar nuk mund të ndahet nga kalendari politik i shtetit. Përvjetorët e Çlirimit, themelimit të Partisë, Ushtrisë Popullore ose Republikës krijonin raste për kupa, spartakiada dhe veprimtari sportive. Kjo e bënte sportin pjesë të kohës politike. Data nuk ishte neutrale; ajo i jepte kuptim garës. Një kupë e 40-vjetorit të Partisë ose një lojë studentore jubilare nuk ishte vetëm emërtim; ishte mënyrë për të lidhur trupin e sportistit me kujtesën zyrtare të regjimit[638].

Në këtë kontekst, termi "universiadë" që përdorej në shtyp për lojërat studentore shqiptare duhet lexuar me kujdes. Ai krijonte lidhje simbolike me traditën

[634] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1962, dosja nr. 13, relacion i përgjegjësit të katedrës, fl. 3; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, fl. 2.

[635] Belkovi, "Nga historiku i universiadave sportive," 8; Uruçi, "Në festën e bukurisë, shëndetit dhe të kalitjes së studentëve," 6; "Rezultatet përfundimtare të lojërave," *Studenti*, 8.

[636] "Rezultatet përfundimtare të lojërave," *Studenti*, 8.

[637] Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 29-63.

[638] "Ç'tregoi kampionati kombëtar i notit," *Zëri i Rinisë*, 2; "Not, Kupa e '40-vjetorit të Partisë'," *Zëri i Rinisë*, 4.

ndërkombëtare të sportit studentor, por përmbajtja organizative ishte vendase dhe socialiste. Në botën ndërkombëtare, universiadat u lidhën me organizata studentore dhe me garë ndëruniversitare; në Shqipëri, termi u përdor për të përshkruar një veprimtari kombëtare të shkollave të larta të drejtuar nga strukturat shtetërore. Kjo tregon aftësinë e regjimit për të marrë një fjalor ndërkombëtar dhe për ta përshtatur me logjikën e vet institucionale[639].

Nga këndvështrimi i historisë së përditshme, rëndësi ka edhe fakti se sporti krijonte ritme të veçanta brenda vitit akademik. Përgatitjet, fazat eliminatore, ndeshjet e kthimit, krositë, kampionatet dhe finalet ndërhynin në kalendarin e mësimeve. Studentët nuk ishin vetëm marrës pasivë të një programi akademik; ata lëviznin mes auditorit, palestrës, stadiumit dhe qendrës sportive. Kjo lëvizje e bënte universitetin një hapësirë më të gjerë sesa ndërtesa e fakultetit. Në këtë kuptim, sporti ndihmoi në prodhimin e një kulture kampusi, edhe pse jo në kuptimin perëndimor të autonomisë studentore[640].

Në të njëjtën kohë, sporti universitar kombëtar ishte një instrument i dukshëm i integrimit social. Studentët vinin nga qytete të ndryshme, fakultete të ndryshme dhe formime të ndryshme sportive. Garat krijonin mundësi për t'i bashkuar në ekipe, për t'i vendosur në disiplinë kolektive dhe për t'i ekspozuar ndaj publikut si pjesë e një rinie të vetme socialiste. Ky funksion integrues është veçanërisht i dukshëm në parakalimet dhe manifestimet, ku dallimet mes fakulteteve zbeheshin përpara figurës së përbashkët të studentit shqiptar[641].

Prandaj, në një lexim përfundimtar, sporti universitar kombëtar duhet trajtuar si një ndërmjetës midis lokalitetit dhe shtetit. Ai merrte energji nga fakultetet, rrethet sportive, pedagogët dhe studentët konkretë; por i vendoste këto energji në shërbim të një përfaqësimi kombëtar. Fakulteti ishte vendi ku formohej ekipi; universiteti ishte institucioni që e bashkonte; loja kombëtare ishte skena që e rendiste; shtypi ishte aparati që e shpjegonte; arkivi është vendi ku kjo gjurmë mbetet për t'u lexuar kritikisht. Kjo është arsyeja pse nënkryetari mbi veprimtaritë kombëtare nuk është thjesht vazhdim kronologjik i dimensionit lokal, por çelësi për të kuptuar se si sporti universitar u bë pjesë e historisë politike dhe sociale të Shqipërisë socialiste[642].

Së fundi, këto veprimtari tregojnë se kufiri midis sportit universitar dhe sportit kombëtar ishte i lëvizshëm. Një garë e zhvilluar midis fakulteteve mund të shërbente si filtër për klubin "Studenti"; një rezultat i klubit në Kupën e Republikës mund të kthehej në krenari universitare; një parakalim në Spartakiadë mund ta shndërronte trupin studentor në simbol kombëtar. Kjo qarkullim i vazhdueshëm midis shkallëve të ndryshme e bën sportin universitar një objekt të privilegjuar për historinë e institucioneve, sepse ai na lejon të shohim si politika kombëtare depërtonte në praktikën lokale dhe si praktika lokale prodhonte materiale për përfaqësimin kombëtar. Në këtë

[639] Lewis, "The Beginning of Organized Collegiate Sport," 222–229. Holt, *Sport and the British*, 95-122.
[640] "Intervistë e redaktorit tonë me zëvendësrektorin Bajram Gjata," *Studenti*, 1.
[641] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1959, dosja nr. 110, fl. 1, 36; AQSHF, *Festa e forcës, shëndetit dhe bukurisë*, Kodi i referencës I/2-86.
[642] Manza, "Rezultate që na gëzojnë," 1, 8; "Përfunduan lojërat e 14-ta kombëtare studentore," *Studenti*, 7.

sens, burimet e sportit janë më shumë se kronika aktivitetesh: ato janë dokumente të mënyrës si shteti socialist e përfytyronte universitetin, rininë dhe trupin e edukuar[643].

Nënkryetari i veprimtarive sportive universitare në nivel kombëtar nxjerr në pah një proces të gjatë institucionalizimi. Nga aktivitetet midis instituteve të larta në fund të viteve 1950, te përfaqësimi zyrtar në veprimtari kombëtare pas vitit 1960, nga Lojërat e para Kombëtare Studentore të vitit 1963, te edicionet masive të viteve 1969 dhe 1974, dhe nga pjesëmarrjet e klubit "Studenti" në kampionate e kupa republikane, te Lojërat e 14-ta të vitit 1987, sporti universitar shqiptar ndërtoi një fushë të qëndrueshme kombëtare. Kjo fushë nuk ishte e ndarë nga shteti socialist; ajo u krijua brenda tij dhe me gjuhën e tij. Por pikërisht për këtë arsye ajo ka rëndësi historiografike, sepse tregon mënyrën se si arsimi i lartë, rinia, trupi dhe gara u ndërthurën në një projekt të përbashkët formimi.

Në nivel analitik, burimet tregojnë se sporti universitar kombëtar nuk mund të kuptohet vetëm përmes fitoreve ose humbjeve. Ai duhet parë si sistem që prodhoi masivitet, cilësi, përzgjedhje, identitet fakultetor, përfaqësim gjinor dhe ceremonial publik. Në këtë sistem, Universiteti i Tiranës dhe klubi "Studenti" zinin një pozitë të dyfishtë. Ata ishin pjesë e lëvizjes së përgjithshme sportive të vendit dhe, njëkohësisht, përfaqësues të një grupi të veçantë shoqëror, rinisë së arsimuar. Kjo pozitë i dha sportit universitar një peshë të veçantë në kulturën fizike shqiptare, sepse studenti sportist mishëronte figurën e kuadrit të ardhshëm, të edukuar, të disiplinuar, të shëndetshëm dhe të gatshëm për përfaqësim publik[644].

Krahasimi me modelet evropiane dhe socialiste lindore e bën edhe më të qartë veçantinë shqiptare. Nga sporti modern perëndimor, modeli shqiptar mori gjuhën e rekordit, garës së standardizuar dhe renditjes; nga tradita socialiste, mori masivizimin, spartakiadën, lidhjen me përgatitjen fizike-ushtarake dhe varësinë nga organizatat shtetërore. Por kombinimi i tyre u përshtat në kushtet e një vendi të vogël, me sistem arsimor të përqendruar dhe me kulturë politike të mobilizimit jubilar. Prandaj sporti universitar kombëtar në Shqipëri nuk ishte as kopje e sportit kolegjial perëndimor, as riprodhim mekanik i modelit sovjetik; ai ishte një formë shqiptare e universitetit socialist në lëvizje[645].

3.3. Arritjet, sfidat dhe politizimi i sportit universitar

Në historinë e Universitetit të Tiranës, sporti universitar nuk mund të trajtohet thjesht si një kapitull i jetës së lirë studentore, as vetëm si regjistër i rezultateve të arritura nga klubi "Universiteti" dhe më pas nga klubi "Studenti". Ai duhet lexuar si një praktikë institucionale ku ndërthureshin formimi fizik, përfaqësimi i fakulteteve,

[643] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, fl. 2; "Sport, kalitje," *Studenti*, nr. 16 (435), 23 tetor 1981, 8.
[644] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, fl. 2; "Sport, kalitje," *Studenti*, 8.
[645] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Carr, "The Spartakiad,". Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 45-63.

administrimi i rinisë, konkurrimi kombëtar dhe gjuha politike e socializmit shqiptar. Burimet arkivore dhe shtypi studentor e sportiv tregojnë se, qysh në fillim të viteve 1960, Universiteti nuk mendonte për sportin në mënyrë anësore, pasi programi përfshinte gjimnastikën, atletikën, basketbollin, volejbollin, shahun, pingpongun, tenisin, turizmin dhe alpinizmin, ndërsa noti projektohej si një aftësi aq e rëndësishme sa relacioni i vitit 1962 parashikonte që, brenda vitit 1965, studenti që nuk dinte not të mos diplomohej[646]. Kjo formulë, edhe kur nuk dëshmohet se u zbatua si rregull diplomimi, ka vlerë të madhe interpretative: ajo shpreh ambicien për ta bërë trupin e studentit pjesë të standardit universitar, pra për ta lidhur diplomën jo vetëm më provimin intelektual, por edhe më një normë minimale të aftësisë fizike[647].

Nga pikëpamja historiografike, materiali shqiptar i periudhës 1960-1990 duhet vendosur në një dialog të kujdesshëm më literaturën ndërkombëtare mbi sportin modern dhe sportin socialist. Në historiografinë e sportit modern, Allen Guttmann e ka përshkruar sportin si një praktikë të karakterizuar nga rregullimi, specializimi, racionalizimi, burokratizimi, kuantifikimi dhe ndjekja e rekordeve; ndërsa studimet mbi sportin sovjetik dhe lindor theksojnë se këto tipare moderne, në regjimet socialiste, u bashkuan më programin e "kulturës fizike", më organizatat e rinisë, më kërkesën për masivitet dhe më synimin për përfaqësim simbolik të rendit politik[648]. Në këtë kuptim, rasti i Universitetit të Tiranës është i dobishëm sepse nuk na jep vetëm modelin e sportit si spektakël shtetëror ose si sport i elitës kombëtare; ai na lejon të shohim se si një universitet socialist prodhonte përditshmëri sportive, hierarki fakultetesh, figura morale sportistësh, mekanizma seleksionimi dhe rite publike të lidhura më jubile politike[649].

Metodologjikisht, burimet nuk duhen lexuar si pasqyrë neutrale e realitetit. Relacionet administrative, shkresat e AQSH-së dhe kronikat e gazetave "Studenti", "Zëri i Rinisë" dhe "Sporti Popullor" ishin vetë pjesë e aparatit që e organizonte dhe e legjitimonte sportin. Ato numërojnë fitore, renditje, pjesëmarrje, rekorde, kupa dhe medalje, por njëkohësisht përdorin kategori ideologjike si "kalitje", "masivitet", "rini revolucionare", "gatishmëri" dhe "sportist shembullor". Prandaj, analiza e arritjeve nuk duhet ndarë nga analiza e gjuhës së burimeve. Pikërisht mënyra se si përshkruhen sukseset, si formulohen kritikat dhe si veprimtaritë lidhen me përvjetorët politikë tregon se sporti universitar ishte një institucion i edukimit trupor, por edhe një mjet për prodhimin e subjektit studentor socialist[650].

Një vështirësi tjetër burimore lidhet më natyrën e pabarabartë të dokumentimit. Disa sporte, si shahu, volejbolli, qitja, peshëngritja, atletika dhe futbolli, dalin shpesh

[646] Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2.

[647] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2.; Allen Guttmann, *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports* (New York: Columbia University Press, 1978), 15-55.

[648] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 120-164. Mike O'Mahony, *Sport in the USSR: Physical Culture - Visual Culture* (London: Reaktion Books, 2006), 19-31.

[649] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

[650] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

në burime, sepse prodhonin rezultate të matshme, rekorde ose ndeshje më interes publik; sporte të tjera, si gjimnastika e detyrueshme, turizmi dhe marshimet, shfaqen kryesisht në raportimet për masivitet dhe edukim. Kjo nuk do të thotë se të parat ishin domosdoshmërisht më të rëndësishme në jetën e studentëve; do të thotë se ato prodhonin forma më të përshtatshme për arkivim dhe propagandim. Në këtë aspekt, dokumentet e Universitetit dhe shtypi sportiv duhet të përdoren së bashku: i pari jep synimet administrative dhe problemet organizative; i dyti tregon se çfarë kthehej në ngjarje publike dhe kujtesë institucionale[651].

Arritja e parë e sportit universitar ishte vetë ndërtimi i një hapësire të qëndrueshme organizative. Relacioni i vitit 1962 e paraqet edukimin fizik si proces mësimor të lidhur më programin universitar dhe më kompleksin G.P.M., por njëkohësisht e lidh atë më klubin, më zgjedhjet në kolektiva, më parkun sportiv "Studenti" dhe më nevojën për kuadro e salla[652]. Kjo tregon se sporti universitar kishte dy jetë paralele: jetën kurrikulare, ku studenti kalonte nëpër profile të gjimnastikës, atletikës dhe përgatitjes së përgjithshme; dhe jetën përfaqësuese, ku elementët më të mirë përzgjidheshin për klubin, garat kombëtare dhe aktivitetet e niveleve më të larta. Pikërisht ky dyzim midis masivitetit dhe cilësisë do të përshkojë gjithë historinë e kësaj periudhë[653].

Krahasuar më modelin universitar britanik, ku sporti u formësua historikisht përmes rivaliteteve kolegjiale, klubeve vullnetare dhe etikës së "athleticism"-it, rasti shqiptar nuk lind nga autonomia e shoqërive studentore, por nga ndërthurja e universitetit më organizatat e rinisë dhe më sistemin shtetëror të fizkulturës[654]. Kjo dallim është thelbësor. Në Oxford dhe Cambridge, siç ka treguar H. S. Jones, sporti kolegjial u bë pjesë e kulturës universitare përmes traditave të garës, klubeve, rivaliteteve dhe kontrollit social të elitave studentore; në Tiranë, rivaliteti ndërfakultetor ekzistonte, por ai vendosej brenda një rendi politik ku fakulteti, katedra, komiteti i rinisë, BFSSH-ja dhe klubi "Studenti" funksiononin si hallka të një mekanizmi të përbashkët[655]. Për këtë arsye, sporti universitar shqiptar ishte njëkohësisht i ngjashëm më format europiane të sportit studentor, sepse kishte gara, kalendarë, ekipe dhe rivalitete, dhe i ndryshëm prej tyre, sepse ai duhej të shprehte unitetin ideologjik të rinisë dhe të institucioneve socialiste[656].

---

[651] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

[652] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2.1.

[653] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2.1.

[654] J. A. Mangan, *Athleticism in the Victorian and Edëardian Public School: The Emergence and Consolidation of an Educational Ideology* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), 15-54. H. S. Jones, "University and College Sport," in The History of the University of Oxford, vol. 7, Nineteenth-Century Oxford, Part 2, ed. M. G. Brock and M. C. Curthoys (Oxford: Oxford University Press, 2000), 698-732. Guy Leëis, "The Beginning of Organized Collegiate Sport," *American Quarterly 22*, no. 2 (1970): 222-229.

[655] Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Jones, "University and College Sport," 698-732. Leëis, "The Beginning of Organized," 222-229.

[656] Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Jones, "University and College Sport," 698-732. Leëis, "The Beginning of Organized," 222-229.

Në vitet e para, ambicia për cilësi shihet qartë në dhënien e titujve dhe në përfshirjen e studentëve në kampionatet kombëtare. Shkresa e Komitetit të Kulturës Fizike dhe Sporteve, më nr. 17/25 prot., datë 28 dhjetor 1962, shpalli Floran Vilën "mjeshtër sporti" për klubin sportiv "Universiteti" në shah[657]. Vila nuk ishte figurë periferike: shtypi studentor e paraqet si kampion kombëtar të vitit 1962 dhe më vonë si kampion të vitit 1973, duke theksuar se ai ishte student i Fakultetit të Shkencave të Natyrës dhe më pas pedagog i fizikës, por vijonte të garonte më klubin "Studenti"[658]. Rasti i tij ka rëndësi sepse lidh në një biografi të vetme studentin, pedagogun dhe sportistin elitar; pra ai e bën të dukshme mënyrën se si sporti universitar krijonte figura që kapërcenin ndarjen midis auditorit, katedrës dhe arenës sportive[659].

Shahu, si disiplinë më prestigj intelektual dhe më mundësi të lartë për përfaqësim kombëtar, i shërbente në mënyrë të veçantë identitetit universitar. Në kampionatin kombëtar ekipor të shahut të zhvilluar në Vlorë më 15-27 prill 1974, klubi "Studenti" garoi kundër ekipeve të tilla si "17 Nëntori", "Partizani", "Dajti", "Dinamo", "Lokomotiva", "Apollonia", "Skënderbeu", "Labinoti", "Flamurtari", "Traktori" dhe "Tomorri", duke fituar vendin e parë[660]. Vetë lista e kundërshtarëve është domethënëse. "Studenti" hynte në të njëjtin sistem konkurrues me klubet qytetase, ushtarake dhe industriale, duke e vendosur universitetin si aktor sportiv në shkallë kombëtare. Fitorja në shah nuk ishte vetëm sukses i një skuadre; ajo ishte dëshmi se universiteti mund të prodhonte cilësi sportive në një fushë ku kapitali intelektual dhe disiplina mendore përputheshin më profilin e institucionit[661].

Volejbolli dhe basketbolli krijuan një tjetër dimension të arritjeve. Ato e bënë sportin universitar të dukshëm në sallë, përmes ndeshjeve me rivalitet dhe me pjesëmarrje të gjerë. Në fillim të viteve 1970, artikujt e "Studentit" flasin për ndeshje në pallatin e sportit "Partizani" dhe në qendrën sportive "Studenti", ku skuadrat universitare përballeshin më ekipe të qyteteve dhe klubeve të tjera[662]. Më domethënës është bilanci i ekipit të vajzave në volejboll. Në vitin e parë të krijimit të klubit, ky ekip u shpall kampion kombëtar; në Spartakiadën e Dytë Kombëtare fitoi medaljen e artë, ndërsa në vitet 1970-1972 u shpall kampion dhe fitues i Kupës së Republikës[663]. Ky bilanc tregon se sporti universitar nuk ishte vetëm "pjesëmarrje"; në disa disiplina ai u bë prodhues titujsh kombëtarë.

---

[657] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 103, 23. Ndue Lazri, "Portret, Kampioni ynë," *Studenti*, viti 8, nr. 4 (267), 31 janar 1974, 7. Spiro Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues të K.S. Studenti," *Studenti*, viti 8, nr. 3 (266), 24 janar 1974, 6.

[658] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 103, 23. Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6.

[659] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 103, 23. Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6.

[660] Spiro Belkovi, "Java sportive," *Studenti*, viti 8, nr. 17 (280), 2 maj 1974, 8. Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7.

[661] Belkovi, "Java sportive," 8. Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7.

[662] Belkovi, "Java sportive," 8. Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6. Mihal Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," *Studenti*, viti 16, nr. 2 (460), 28 janar 1983, 8.

[663] Belkovi, "Java sportive," 8. Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8.

Arritjet e volejbollit të vajzave duhet lexuar edhe në aspektin gjinor. Burimet e periudhës nuk përdorin një gjuhë emancipuese në kuptimin bashkëkohor të fjalës, por faktet që regjistrojnë janë të rëndësishme. Studentet garonin, fitonin tituj, merrnin medalje dhe përfaqësonin klubin në nivel kombëtar[664]. Në një sistem ku politika zyrtare socialiste e paraqiste gruan si pjesëmarrëse në punë, arsim dhe jetë publike, sporti ofronte një skenë të veçantë për trupin femëror. Ai duhej të ishte i fortë, i disiplinuar, i moralshëm dhe kolektivisht i dobishëm. Kjo e shpjegon edhe insistimin e shtypit për të lidhur sportistet më suksesin në mësime, më modesti, më disiplinë dhe më "figurën morale" të studentit socialist[665].

Qitja përbën ndoshta disiplinën ku ndërthurja midis cilësisë sportive, përgatitjes teknike dhe imagjinatës së gatishmërisë ushtarake shfaqet më qartë. Ekipi i qitjes u krijua në vitin 1967 dhe burimet përmendin arritje të larta si ajo e Alqi Mustafajt në kampionatin ballkanik të vitit 1983 në Stamboll, ku në garën 1x60 precizion më pistoletë zuri vendin e parë më 566 pikë[666]. Artikulli e paraqet Mustafajn si qitës të klubit "Studenti", i cili sapo ishte diplomuar si inxhinier, duke theksuar se gjatë kohës si student ishte aktivizuar më ekipin e Universitetit. Kjo biografi është e ngjashme me rastin e Floran Vilës. Universiteti prodhonte sportistë që kalonin nga statusi studentor në status profesional, por ruanin lidhjen me klubin dhe me identitetin sportiv universitar[667].

Qitja është po aq e rëndësishme për historinë e sportit të vajzave. Në vitin 1973, Mimoza Trebicka, studentë e Fakultetit Gjuhë-Letërsi, u shpall kampione kombëtare; në vitin 1978, qitëset Amarilda Mazi dhe Bukurie Ciku të ekipit "Studenti" thyen rekordin kombëtar për të reja; në vitin 1989, Enkelejda Shehu e Histori-Filologjisë dhe Azeta Cungu e Ekonomisë vendosën rekorde kombëtare; ndërsa Shehu fitoi edhe medalje të artë dhe titullin kampione e Ballkanit në Ohër[668]. Po në këtë vijë, Elisabeta Karabolli, studentë e Gjuhë-Letërsisë, fitoi medalje të artë në garën e pistoletës 1x40 në kuadër të Spartakiadës Kombëtare të 35-vjetorit të Çlirimit. Këto rezultate e bëjnë të pamjaftueshme çdo lexim që e redukton sportin femëror në dekor masiv ose në prani

---

[664] Belkovi, "Java sportive," 8. Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8.

[665] Belkovi, "Java sportive," 8. Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8.

[666] Moisi Dalipi, "Trofe e një qitësi të talentuar: qitësi i klubit sportiv Studenti Alqi Mustafaj fitoi medaljen e artë në ushtrimin 1x60 pistoletë e lirë në kampionatin ballkanik të qitjes," *Studenti*, viti 16, nr. 17 (474), 11 nëntor 1983, 7. V. Pambuku, "Rezultate të mira të qitëseve të reja," *Zëri i Rinisë*, nr. 73 (3122), 13 shtator 1978, 3. Arison Puka, "Rezultate të larta të dy qitëseve të reja," *Studenti*, viti 23, nr. 14 (589), 14 shtator 1989, 1. Moisi Dalipi dhe Orfea Dhuci, "Suksesi i saj mori përmasat e atdheut, qitësja studentë Emanuela Kola - kampione e Europës," *Studenti*, viti 16, nr. 13 (470), 16 shtator 1983, 1-2. "Pararoja e Universitetit," *Studenti*, viti 21, nr. 21 (555), 24 dhjetor 1987, 2. Kastriot Ahmati dhe Hiqmet Meçe, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," *Sporti Popullor*, viti 46, nr. 84 (2764), 19 tetor 1990, 1.

[667] Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. Pambuku, "Rezultate të mira të," 3. Puka, "Rezultate të larta të," 1. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. "Pararoja e Universitetit," *Studenti*, viti 21, nr. 21 (555), 24 dhjetor 1987, 2. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[668] Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. Pambuku, "Rezultate të mira të," 3. Puka, "Rezultate të larta të," 1. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. "Pararoja e Universitetit," *Studenti*, viti 21, nr. 21 (555), 24 dhjetor 1987, 2. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

simbolike; në qitje, studentët shfaqen si rekordmene, kampione kombëtare dhe kampione ballkanike[669].

Rasti i Emanuela Kolës e zgjeron këtë tablo në nivel europian. Në shtator 1983, ajo u shpall kampione e Evropës në garën e qitjes në Bukuresht, në preçizionin e siluetës 30+30 më pistoletë[670]. Shtypi studentor e përshkroi suksesin e saj si një arritje që "mori përmasat e atdheut", formulë që tregon qartë se rezultati sportiv individual kthehej menjëherë në kapital simbolik kombëtar[671]. Në vitin 1987, Shpresa Xheko, studentë e vitit të dytë në gjeologji, arriti rezultat të nivelit botëror në pistoletë 2x30 dhe normën "Mjeshtre sporti". Këto shembuj tregojnë se sporti universitar i viteve 1980 ishte në gjendje të prodhonte jo vetëm pjesëmarrje të gjerë, por edhe figura të nivelit ndërkombëtar, veçanërisht në disiplina ku përgatitja teknike dhe përqendrimi individual kishin peshë të madhe[672].

Peshëngritja përfaqëson një tjetër linjë të suksesit cilësor. Sipas burimeve të klubit, ky sport filloi të zhvillohej në "Studenti" në vitin 1961; në fillim të viteve 1980, pesë anëtarë të ekipit merrnin pjesë në ekipin përfaqësues, tre ishin kampionë kombëtarë dhe në vitet 1982-1983 peshëngritësit e klubit vendosën 76 rekorde ndërkombëtare për Shqipërinë[673]. Emrat e Aleksandër Lolit dhe Përparim Farunit lidhen më renditje në treshen më të mirë të Ballkanit dhe dhjetëshen më të mirë të botës[674]. Në kuadër të Spartakiadës Kombëtare të 35-vjetorit të Çlirimit, Përparim Feruni i "Studentit", në peshën 60 kg, theu rekordin në stilin e shkëputjes[675]. Në këtë rast, arritja universitare nuk mbetej brenda kufijve të universitetit. Ajo hynte drejtpërdrejt në historinë e sportit kombëtar shqiptar.

Mundja, ndonëse më pak e lidhur më imazhin tradicional të universitetit si hapësirë intelektuale, tregon se klubi "Studenti" nuk kufizohej në sporte "të buta" ose akademikisht të afërta. Në vitin 1966 ekipi "Studenti" u shpall kampion i kategorisë së

---

669 Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. Pambuku, "Rezultate të mira të," 3. Puka, "Rezultate të larta të," 1. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. "Pararoja e Universitetit," *Studenti*, viti 21, nr. 21 (555), 24 dhjetor 1987, 2. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

670 Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. Pambuku, "Rezultate të mira të," 3. Puka, "Rezultate të larta të," 1. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. "Pararoja e Universitetit," *Studenti*, viti 21, nr. 21 (555), 24 dhjetor 1987, 2. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

671 Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. Pambuku, "Rezultate të mira të," 3. Puka, "Rezultate të larta të," 1. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. "Pararoja e Universitetit," *Studenti*, viti 21, nr. 21 (555), 24 dhjetor 1987, 2. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

672 Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. Pambuku, "Rezultate të mira të," 3. Puka, "Rezultate të larta të," 1. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. "Pararoja e Universitetit," *Studenti*, viti 21, nr. 21 (555), 24 dhjetor 1987, 2. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

673 Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6. "Nisme e mbarë - rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3; Osmani, "Rini e fortë," 1, 4. Asllan Osmani, "Rini e fortë, e bukur, e Atdheut Tim," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 87 (3240), 31 tetor 1979, 1, 4.

674 Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6. "Nisme e mbarë - rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3; Osmani, "Rini e fortë," 4. Osmani, "Rini e fortë, e," 4.

675 Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6. "Nisme e mbarë - rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3; Osmani, "Rini e fortë," 4. Osmani, "Rini e fortë, e," 4.

dytë dhe më pas konkurroi më ekipet e kategorisë së parë; në vitin 1971 zuri vendin e dytë në kampionatin kombëtar; në Spartakiadën e Tretë dhe të Pestë Kombëtare fitoi gjithsej nëntë medalje; ndërsa në vitin 1983 u shpall fitues i Kupës së Republikës dhe finalist në kampionatin kombëtar[676]. Veçanërisht domethënës është fakti se në ndeshjet e 20-22 shkurtit 1974, ekipi fitoi kupën "Ekipi Shembullor", jo vetëm për nivelin teknik e taktik, por për organizimin e punës dhe sjelljen gjatë ndeshjeve[677]. Kjo tregon se vlerësimi sportiv ishte gjithmonë edhe vlerësim moral dhe disiplinor.

Futbolli, si sporti më i popullarizuar, kishte një histori më komplekse. Ekipi universitar u ngrit në vitin 1967, mori pjesë fillimisht në kategorinë e tretë dhe të dytë, ndërsa në vitin 1970 kaloi në kategorinë e parë; në vitin 1973 klubi u përfaqësua më ekipin "Shkëndija" të ILKF "Vojo Kushi"[678]. Kjo lëvizje tregon se futbolli universitar nuk mund të kuptohet pa marrë parasysh marrëdhëniet midis Universitetit dhe institutit të specializuar të kulturës fizike. Studentët shfaqen edhe në klube të tjera, si rasti i Adrian Jancës, sulmues i majtë i "Dinamos" dhe student i vitit të katërt në Fakultetin Ekonomik[679]. Kjo dëshmon se kufijtë midis klubit universitar dhe klubeve të tjera nuk ishin të mbyllur. Sportisti student mund të përfaqësonte një klub të madh kombëtar, ndërsa identiteti i tij universitar vijonte të ruante vlerë në shtypin studentor[680].

Alpinizmi ka një status të veçantë në historinë e sportit universitar shqiptar, sepse lidhet më natyrën, më turizmin, më simbolikën e guximit dhe më traditën e Universitetit si "qendër" e këtij sporti. Burimet përmendin se klubi "Studenti" krijoi tradita të mira në alpinizëm dhe u dekorua nga Presidiumi i Kuvendit Popullor më "Urdhrin e Punës" të klasit të dytë; nga pesë mjeshtra sporti alpinistë, tre i takonin Universitetit[681]. Vetëm në zborin e VI-të alpinistik të Dajtit, në pushimet dimërore të vitit 1963, 93 studentë e pedagogë morën kategori sportive dhe distintivë të alpinizmit e turizmit[682]. Këto të dhëna tregojnë se alpinizmi nuk ishte vetëm aktivitet elitar: ai ndërtonte lidhje midis

[676] Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6. "Nisme e mbarë - rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3; Osmani, "Rini e fortë," 4. Osmani, "Rini e fortë, e," 4.

[677] Belkovi, "Java sportive," 8.

[678] Altin Andoni, "Bashkëbisedimi ynë më sportistin Student," *Studenti*, viti 22, nr. 18 (569), 29 shtator 1988, 8. Arison Puka, "Filloi kampionati i futbollit midis fakulteteve," *Studenti*, viti 22, nr. 21 (572), 10 nëntor 1988, 8. Tomson Neviri, "Faza e dytë e kampionatit lokal të futbollit," *Studenti*, viti 8, nr. 7 (270), 21 shkurt 1974, 8.

[679] Andoni, "Bashkëbisedimi ynë më sportistin Student," 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. Neviri, "Faza e dytë e," 8.

[680] Andoni, "Bashkëbisedimi ynë më sportistin Student," 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. Neviri, "Faza e dytë e," 8.

[681] "Shifra dhe fakte," *Studenti*, viti 16, nr. 15 (454), 22 tetor 1982, 3. "Si të pajtohemi më këtë gjendje?," *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 40 (1509), 22 maj 1963, 1, 3. AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2.

[682] "Shifra dhe fakte," *Studenti*, viti 16, nr. 15 (454), 22 tetor 1982, 3. "Si të pajtohemi më këtë gjendje?," *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 40 (1509), 22 maj 1963, 1, 3. AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2.

studentëve, pedagogëve, kohës së lirë, natyrës dhe përgatitjes fizike të kontrolluar nga institucioni[683].

Nëse shahu përfaqësonte disiplinën mendore dhe qitja disiplinën teknike-ushtarake, pingpongu dhe hendbolli tregojnë aftësinë e klubit për të hyrë në disiplina të ndryshme dhe për të ndjekur zgjerimin e kalendarit sportiv kombëtar. Në kampionatin kombëtar të pingpongut të zhvilluar në Korçë më 9-11 tetor 1980, ekipi i "Studentit" për meshkuj u rendit në vendin e tretë pas "Skënderbeut" dhe "17 Nëntorit"; më vonë, në vitin 1987, ekipi i meshkujve fitoi veprimtarinë e klubeve të kryeqytetit, ndërsa në finalet e Kupës së Republikës në vitin 1989 u rendit i pesti[684]. Në hendboll, klubi "Studenti" u bë kampioni i parë kombëtar për meshkuj në kampionatin e organizuar në dhjetor 1989, duke u ndeshur më "Partizanin", "Apolloninë", "Labinotin", "Vllazninë" dhe "Skënderbeun"[685]. Kjo fitore në një sport relativisht të ri për organizimin shqiptar ka kuptim të veçantë: universiteti shfaqet si hapësirë e eksperimentimit dhe e institucionalizimit të disiplinave të reja[686].

Gjimnastika dhe atletika, si sporte bazë të edukimit fizik, ofrojnë një pamje të dyfishtë. Nga njëra anë, ato shërbenin për masivizimin dhe standardizimin e trupit; nga ana tjetër, prodhonin rekorde dhe figura të dalluara. Në maj 1985, në garën e mjeshtrave në Elbasan, ekipi i klubit "Studenti" zuri vendin e parë në klasifikimin e përgjithshëm si ekip dhe si individ, për meshkuj dhe femra[687]. Në atletikë, studenti Suat Jegeni theu rekordin e dhjetëgarëshit në kampionatin kombëtar të vitit 1962 në Shkodër dhe e përmirësoi atë në festat e nëntorit të të njëjtit vit. Në vitin 1970, Dhimitraq Stradobërdha, student i Fakultetit të Mjekësisë, theu rekordin kombëtar të të rinjve në kërcim më shkop, duke iu afruar rekordit kombëtar të të rriturve[688]. Kjo vijë e atletikës tregon se nga procesi mësimor dhe nga gara ndërfakultetore dilnin elementë të aftë për rekorde kombëtare[689].

---

[683] "Shifra dhe fakte," *Studenti*, viti 16, nr. 15 (454), 22 tetor 1982, 3. "Si të pajtohemi më këtë gjendje?," *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 40 (1509), 22 maj 1963, 1, 3. AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2.

[684] "Përfundoi kampionati kombëtar i pingpongut për të reja dhe të rinj," *Zëri i Rinisë*, viti 39, nr. 82, 15 tetor 1980, 4. Mazar Leksani, "Edhe në kupe Lokomotiva," *Sporti Popullor*, viti 45, nr. 91 (2665), 6 nëntor 1989, 2. A.K., "Studenti - Kampion i parë," *Sporti Popullor*, viti 45, nr. 105 (2679), 25 dhjetor 1989, 1-2.

[685] "Përfundoi kampionati kombëtar i pingpongut për të reja dhe të rinj," *Zëri i Rinisë*, viti 39, nr. 82, 15 tetor 1980, 4. Leksani, "Edhe në kupe Lokomotiva," 2. A.K, "Studenti - Kampion i parë," 1-2.

[686] "Përfundoi kampionati kombëtar i pingpongut për të reja dhe të rinj," *Zëri i Rinisë*, viti 39, nr. 82, 15 tetor 1980, 4. Leksani, "Edhe në kupe Lokomotiva," 2. A.K, "Studenti - Kampion i parë," 1-2.

[687] Laura Rjolli, "Në klubin sportiv Studenti, në pararojët e sportit të gjimnastikës," *Studenti*, viti 18, nr. 10 (507), 17 maj 1985, 7. "Sport, rezultate të larta të K.S. Studenti," *Studenti*, viti 21, nr. 11 (545), 4 qershor 1987, 8. Kujtim Trasja, "Në klubin Studenti," *Studenti*, viti 22, nr. 9 (560), 12 maj 1988, 8. Vasil Konomi, "Atletike do të thote shëndet, bukuri fizike, harmoni," *Zëri i Rinisë*, nr. 4 (1473), 16 janar 1963, 1. Petraq Risto, "Rekorde të reja - dhuratë për 35 vjetorin e Çlirimit," *Zëri i Rinisë*, nr. 73, 12 shtator 1979, 4.

[688] Rjolli, "Në klubin sportiv Studenti," 7. "Sport, rezultate të larta të, 4 qershor 1987, 8. Trasja, "Në klubin Studenti," 8. Konomi, "Atletike do të thote," 1. Risto, "Rekorde të reja -," 4.

[689] Rjolli, "Në klubin sportiv Studenti," 7. "Sport, rezultate të larta të, 4 qershor 1987, 8. Trasja, "Në klubin Studenti," 8. Konomi, "Atletike do të thote," 1. Risto, "Rekorde të reja -," 4.

Figura e sportistes "shembullore" është një nga treguesit më të qartë të politizimit moral të arritjeve. Artikulli i vitit 1983 për Edra Alibegajn e paraqet studenten e Fakultetit Ekonomik si një nga fitueset e anketës së "10 më të mirëve" të "Sportit Popullor", si basketbollisten më të mirë të vendit, si shënuese e jashtëzakonshme dhe si studentë të dalluar në mësime[690]. I njëjti numër i gazetës paraqet edhe Klodeta Gjinin si atlete më synime rekordesh dhe si "nxënëse dhe sportiste shembullore", duke e lidhur stërvitjen intensive më produktivitetin në mësim[691]. Në këto portrete, suksesi sportiv nuk mjafton; ai duhet të jetë i shoqëruar më disiplinë, modesti, vullnet, rezultate në mësim dhe përputhje më figurën morale të rinisë socialiste[692].

Kjo mënyrë portretizimi nuk është thjesht stil gazetaresk. Ajo shpreh një parim të sportit universitar socialist. Sportisti student nuk duhej të ishte vetëm fitues, por edhe model edukativ. Këtu dallojmë një ndryshim të rëndësishëm nga kultura sportive e universiteteve perëndimore, ku statusi i atletit shpesh prodhohej nga rivaliteti kolegjial, tradita e klubit ose spektakli publik; në Universitetin e Tiranës, statusi i sportistit lidhej vazhdimisht më përmbushjen e detyrës mësimore, më moralin kolektiv dhe më gjuhën e shërbimit ndaj atdheut[693]. Kjo nuk e bën sportin shqiptar më pak modern; përkundrazi, ai i kishte të gjitha shenjat moderne të rekordit, klasifikimit, kalendarit dhe specializimit. Por moderniteti i tij ishte i futur në një regjim politik që kërkonte ta kthente rezultatin sportiv në provë të edukimit socialist[694].

Sukseset e klubit nuk mund të ndahen nga sporti ndërfakultetor. Pikërisht konkurrimet midis fakulteteve krijonin bazën e përditshme nga ku përzgjidheshin sportistët, kultivohej rivaliteti dhe prodhohej identiteti lokal universitar. Në Spartakiadën e vitit 1957-1958, ku morën pjesë 450 meshkuj dhe 20 femra, vendin e parë e zuri Fakulteti i Inxhinierisë, i ndjekur nga Instituti Bujqësor, Fakulteti Ekonomik, Mjekësia, Histori-Filologjia, Shkencat e Natyrës dhe Juridiku[695]. Programi i Spartakiadës së viteve 1958-1959 përfshinte për meshkuj gjimnastikë, atletikë, kros, basketboll, volejboll, futboll, mundje, boks, ngritje peshash, shah, pingpong dhe qitje sportive; për femra përfshinte gjimnastikë, atletikë, kros, basketboll, volejboll, shah, pingpong dhe qitje sportive[696]. Kjo gjerësi programi tregon se sporti ndërfakultetor ishte një laborator i masivitetit, jo thjesht shtojcë rekreative[697].

Në vitin 1961, konkursi i organizuar nga Ministria e Arsimit dhe Kulturës dhe KQ i BRPSH-së i dha flamurin dhe diplomën e vendit të parë Fakultetit të Mjekësisë, të dytin Fakultetit të Shkencave të Natyrës dhe të tretin Fakultetit Ekonomik[698]. Kjo

[690] Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2.
[691] Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2.
[692] Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2.
[693] Jones, "University and College Sport," 698-732. Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.
[694] Jones, "University and College Sport," 698-732. Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.
[695] AQSH, Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 1. AQSH, Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 2-9.
[696] AQSH, Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 1. AQSH, Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 2-9.
[697] AQSH, Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 1. AQSH, Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 2-9.
[698] AQSH, Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 1. AQSH, Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 2-9.

renditje ndërfakultetore është e rëndësishme, sepse tregon se fakultetet nuk ishin vetëm njësi akademike. Ato konkurronin edhe si kolektiva trupore dhe morale. Në këtë mënyrë, universiteti prodhonte një hartë të brendshme rivalitetesh, ku emri i fakultetit lidhej më rezultatet sportive, më pjesëmarrjen dhe më aftësinë për të mobilizuar studentët[699].

Në nëntor 1971, në kuadrin e 30-vjetorit të themelimit të BRPSH-së, qendra sportive "Studenti" priti ndeshje futbolli midis fakulteteve për kupën e komitetit të rinisë së Universitetit[700]. Vetë fakti që kjo kupë zhvillohej në kuadër të një përvjetori të organizatës së rinisë tregon se sporti ndërfakultetor nuk ishte asnjëherë i shkëputur nga kalendari politik. Në javën jubilare, Fakulteti i Histori-Filologjisë organizoi një ditë sportive më ndeshje basketbolli, volejbolli dhe futbolli midis grupeve, kurseve dhe degëve; në raportim u përmendën më meritë pedagogët e edukimit fizik[701]. Këtu shfaqet qartë funksioni i fakultetit si njësi mobilizimi. Sporti zhvillohej fillimisht brenda grupeve, më pas ndërmjet kurseve dhe degëve, dhe në fund ngrihej në nivel ndërfakultetor[702].

Kampionatët e vitit 1974 e bëjnë më të qartë burokracinë sportive të Universitetit. Në shkurt u zhvillua faza e dytë e kampionatit lokal të futbollit midis fakulteteve, ku morën pjesë Ekonomiku-Juridiku, Mjekësia, Instituti i Lartë i Arteve, Inxhinieria dhe Gjeologjia, ndërsa Fakulteti i Shkencave të Natyrës nuk u paraqit[703]. Në të njëjtën periudhë u zhvillua kampionati lokal i shahut i klubit "Studenti" më shahistët më të mirë të fakulteteve, si dhe takime gjashtëditore midis dhjetë ekipeve të basketbollit të fakulteteve, IKF "Vojo Kushi" dhe Institutit të Lartë të Arteve[704]. Kalendari, fazat, pjesëmarrja, mosparaqitjet dhe renditjet krijonin një administrim të vogël sportiv

[699] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive Studenti," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2. Astrit Zhorda, "Java sportive," *Studenti*, viti 5, nr. 38 (176), 25 nëntor 1971, 4. Neviri, "Faza e dytë e," 8. Belkovi, "Java sportive," 8. ATSH, "Filloi kupa e rinisë studenteske në futboll," *Zëri i Rinisë*, viti 35, nr. 95 (2932), 27 nëntor 1976, 2. Bashkim Sh. Shehu, "Kampionatet midis fakulteteve," *Studenti*, viti 11, nr. 4 (343), 26 shkurt 1977, 8.

[700] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive Studenti," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2. Zhorda, "Java sportive," 4. Neviri, "Faza e dytë e," 8. Belkovi, "Java sportive," 8. ATSH, "Filloi kupa e rinisë," 2. Shehu, "Kampionatet midis fakulteteve," 8.

[701] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive Studenti," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2. Zhorda, "Java sportive," 4. Neviri, "Faza e dytë e," 8. Belkovi, "Java sportive," 8. ATSH, "Filloi kupa e rinisë," 2. Shehu, "Kampionatet midis fakulteteve," 8.

[702] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive Studenti," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2. Zhorda, "Java sportive," 4. Neviri, "Faza e dytë e," 8. Belkovi, "Java sportive," 8. ATSH, "Filloi kupa e rinisë," 2. Shehu, "Kampionatet midis fakulteteve," 8.

[703] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive Studenti," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2. Zhorda, "Java sportive," 4. Neviri, "Faza e dytë e," 8. Belkovi, "Java sportive," 8. ATSH, "Filloi kupa e rinisë," 2. Shehu, "Kampionatet midis fakulteteve," 8.

[704] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive Studenti," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2. Zhorda, "Java sportive," 4. Neviri, "Faza e dytë e," 8. Belkovi, "Java sportive," 8. ATSH, "Filloi kupa e rinisë," 2. Shehu, "Kampionatet midis fakulteteve," 8.

brenda universitetit; në gjuhën e Guttmann-it, kemi burokratizim dhe kuantifikim të sportit, por në një kontekst socialist ku çdo kalendar kishte edhe vlerë edukative[705].

Sfidat shfaqen qartë në po këto burime. Mosparaqitja e Fakultetit të Shkencave të Natyrës në kampionatin e futbollit më 1974 nuk është rast i izoluar. Në kampionatin e gjimnastikës së prillit 1978, ku për femra fitoi Fakulteti i Mjekësisë dhe për meshkuj po ashtu Mjekësia, gazeta vëren mungesën e pjesëmarrjes së Shkencave të Natyrës dhe Historisë-Filologjisë, duke e cilësuar këtë si mosvlerësim të aktivitetit[706]. Ky burim është metodologjikisht i vlefshëm sepse na lejon të shmangim një histori triumfaliste. Masiviteti ishte qëllim, por jo gjithmonë realitet; pjesëmarrja duhej nxitur, kontrolluar dhe kritikuar vazhdimisht[707].

Kalendari i vitit 1978 tregon një përpjekje për ta rregulluar këtë masivitet përmes planifikimit të saktë. Në periudhën 9 tetor-23 nëntor, kampionati i futbollit të UT-së përfshinte Histori-Filologjinë, Shkencat e Natyrës, Gjeologji-Minierat, Ekonomikun, Mjekësinë, Inxhinierinë, Shkencat Politike dhe Juridike, si dhe Institutin e Lartë të Arteve; ndeshjet ishin të shpërndara në shtatë javë, më përcaktim të datave dhe orareve[708]. Të njëjtat fakultete përfshiheshin në kampionatin e volejbollit për vajza dhe në kampionatin e basketbollit për djem[709]. Ky nivel kalendarizimi tregon se sporti ndërfakultetor ishte bërë pjesë e ritmit akademik. Ai kishte javët e veta, fushat e veta, disiplinën e vet organizative dhe raportimin e vet në shtyp[710].

Përfundimet e kampionateve të vitit 1978 japin një tablo të rivalitetit të brendshëm. Në futboll, finalja midis Histori-Filologjisë dhe Mjekësisë u fitua nga Histori-Filologjia; në volejboll për vajza vendin e parë e morën Shkencat e Natyrës, të ndjekura nga Histori-Filologjia; ndërsa në qitje, në janar 1979, morën pjesë shtatë fakultete më nga dhjetë përfaqësues secili, pesë djem dhe pesë vajza[711]. Në qitje, Inxhinieria fitoi si për femra ashtu edhe për djem, por renditjet e tjera tregojnë një shpërndarje të gjerë të pjesëmarrjes. Këto rezultate janë të rëndësishme jo vetëm sepse tregojnë fitues, por sepse provojnë se fakultetet kishin krijuar kultura sportive të

[705] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive Studenti," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2. Zhorda, "Java sportive," 4. Neviri, "Faza e dytë e," 8. Belkovi, "Java sportive," 8. ATSH, "Filloi kupa e rinisë," 2. Shehu, "Kampionatet midis fakulteteve," 8.

[706] "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8.

[707] "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8.

[708] "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," Studenti, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8. Nuredin Çeçi dhe Agim Tafili, "Sport - Kalitje: Larmi aktivitetesh fizkulturore e sportive të rinisë studenteske," *Studenti*, viti 12, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, 8.

[709] "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," Studenti, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8. Çeçi, "Sport - Kalitje," 8.

[710] "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," Studenti, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8. Çeçi, "Sport - Kalitje," 8.

[711] "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," Studenti, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8. Çeçi, "Sport - Kalitje," 8.

dallueshme dhe se konkurrimi ndërfakultetor prodhonte memorien e suksesit, të humbjes dhe të "traditës" së secilit kolektiv[712].

Spartakiada Kombëtare e 35-vjetorit të Çlirimit të Atdheut, e hapur në Universitet në fund të janarit 1979, e shndërroi sportin universitar në pjesë të drejtpërdrejtë të një ceremoniali politik kombëtar. Në Fakultetin e Mjekësisë morën pjesë pothuajse të gjithë studentët; aktiviteti përfshiu ushtrime manifestimi, lojëra popullore dhe ndeshje basketbolli, ndërsa vazhdoi edhe në fakultete të tjera si Shkencat e Natyrës[713]. Këtu sporti nuk është vetëm garë: ai është manifestim trupor i kolektivit, ku loja popullore, ushtrimi gjimnastikor dhe ndeshja sportive bashkohen në një skenë të përvjetorit politik[714].

Në kuadër të së njëjtës spartakiadë, kampionati ekipor i shahut midis fakulteteve u zhvillua në Pallatin e Kulturës "Studenti". Për djem, vendin e parë e zuri Inxhinieria më 14.5 pikë, e ndjekur nga Mjekësia, Gjeologji-Minierat, Ekonomia, Shkencat e Natyrës, Histori-Filologjia dhe Shkencat Politike e Juridike; kampionati për vajza filloi më 30 janar 1979. Më pas, në mars 1979, u zhvilluan kampionate në basketboll për vajza, volejboll për djem dhe pingpong, ku për djem fitoi Inxhinieria, ndërsa për vajza Histori-Filologjia[715]. Kupa "Studenti" në futboll, e organizuar nga Komiteti i BRPSH-së i Universitetit në bashkëpunim më BFSSH-në e shkollave të larta, përfshiu shkollat e larta të Tiranës dhe në fund vendin e parë e zuri Shkolla e Bashkuar e Oficerëve "Enver Hoxha", të dytin IKF "Vojo Kushi" dhe të tretin Universiteti. Ky fakt tregon se universiteti konkurronte edhe më institucione të tjera të arsimit të lartë, veçanërisht më ato që kishin profil ushtarak ose fizik[716].

Politizimi bëhet edhe më i qartë kur sporti lidhet më përvjetorë ideologjikë jo shqiptarë, si 100-vjetori i lindjes së J. V. Stalinit. Në vitin 1979, në këtë kuadër, u organizuan gara midis fakulteteve në kros, ku për vajza vendin e parë e zuri Mjekësia, ndërsa për djem Gjeologji-Minierat[717]. Këto aktivitete nuk mund të kuptohen thjesht si "propagandë e jashtme" e vendosur mbi sportin. Ato tregonin se kalendari sportiv ishte

---

[712] "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," Studenti, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8. Çeçi, "Sport - Kalitje," 8.

[713] Agim Tafili, "Sport-kalitje: U çel Spartakiada Kombëtare e 35-vjetorit të Çlirimit në Universitet," *Studenti*, viti 13, nr. 2 (380), 2 shkurt 1979, 1, 8. Bedri Cara, "Në kuadrin e Spartakiades Kombëtare të vitit jubilar të 35-vjetorit të Çlirimit të Atdheut: Jehoja e Spartakiades Jubilare - Në fakultetin e Shkencave të Natyrës," *Studenti*, viti 13, nr. 4 (382), 2 mars 1979, 8. Llazar Pulluqi dhe Agim Tafili, "Në kuadrin e Spartakiades se Jubileut të Çlirimit," *Studenti*, viti 13, nr. 5 (383), 16 mars 1979, 8.

[714] Tafili, "Sport-kalitje," 8. Cara, "Në kuadrin e Spartakiades," 8. Pulluqi, "Në kuadrin e Spartakiades," 8.

[715] Tafili, "Sport-kalitje," 8. Cara, "Në kuadrin e Spartakiades," 8. Pulluqi, "Në kuadrin e Spartakiades," 8.

[716] Tafili, "Sport-kalitje," 8. Cara, "Në kuadrin e Spartakiades," 8. Pulluqi, "Në kuadrin e Spartakiades," 8.

[717] "Sport-kalitje: Larmi dhe masiv," *Studenti*, viti 13, nr. 20 (398), 28 dhjetor 1979, 8. Agim Tafili, "Sport-kalitje: Aktivitete të larmishme," *Studenti*, viti 14, nr. 4 (402), 22 shkurt 1980, 8.

i sinkronizuar më kalendarin ideologjik dhe se trupi studentor thirrej të merrte pjesë në përkujtim përmes vrapimit, stafetës, ndeshjes dhe parakalimit[718].

Në vitin 1981, kampionatet ndërfakultetore vazhduan të prodhonin renditje të ndryshme sipas disiplinave: në basketboll për djem fitoi Fakulteti Ekonomik; në volejboll për femra fitoi Histori-Filologjia; në shah për djem kryesonte Inxhinieria, ndërsa për vajza Histori-Filologjia; në pingpong për djem fitoi po Histori-Filologjia; në qitje u dalluan vajzat e Inxhinierisë dhe djemtë e Histori-Filologjisë; në futboll kampion doli Inxhinieria[719]. Kjo larmi tregon se asnjë fakultet nuk e monopolizonte sportin universitar. Inxhinieria shfaqej e fortë në sporte më profil teknik dhe kolektiv; Ekonomiku në basketboll; Histori-Filologjia në volejboll, shah, pingpong dhe disa disiplina femrash; Mjekësia në gjimnastikë, kros dhe aktivitete masive. Këto profile nuk duhen shndërruar në stereotipe akademike, sepse burimet nuk japin dëshmi të vetëperceptimit të fakulteteve, por ato tregojnë se sporti prodhonte reputacione të brendshme[720].

Viti 1982, i lidhur më 25-vjetorin e krijimit të Universitetit, e forcoi edhe më shumë kujtesën institucionale. Kampionati i futbollit, i zhvilluar nga 15 janari deri më 22 shkurt, përfshiu Juridikun, Mjekësinë, Histori-Filologjinë, Ekonomikun, Shkencat e Natyrës, Gjeologjinë dhe Inxhinierinë; në finale, Inxhinieria fitoi ndaj Juridikut dhe mori titullin kampion[721]. Pas tij u zhvillua kampionati i shahut për djem, ku fitoi Inxhinieria, dhe ai për vajza, ku fitoi Shkencat e Natyrës. Në pingpong, Inxhinieria fitoi për meshkuj, ndërsa Shkencat e Natyrës për femra; në atletikë, vajzat e Ekonomikut dhe djemtë e Gjeologjisë dolën në krye; në basketboll për djem, Ekonomiku fitoi për të dhjetin vit radhazi. Seria dhjetëvjeçare e Ekonomikut në basketboll është një shembull i rëndësishëm i formimit të traditës sportive fakultetore[722].

Në vitin 1983, kampionati i futbollit midis fakulteteve filloi më 1 shkurt në qendrën "Studenti" dhe zgjati deri më 20 mars. Morën pjesë Ekonomiku, Inxhinieria, Gjeologji-Minierat, Mjekësia, Histori-Filologjia dhe Shkencat e Natyrës; në fund fitoi Histori-Filologjia, pas 21 ndeshjeve më vetëm një humbje[723]. Po atë vit u zhvilluan

---

[718] "Sport-kalitje: Larmi dhe masiv," *Studenti*, viti 13, nr. 20 (398), 28 dhjetor 1979, 8. Tafili, "Sport-kalitje," 8.

[719] Agim Tafili, "Sport-kalitje," *Studenti*, viti 14, nr. 5 (404), 21 mars 1980, 8. Gjergji Jano dhe Agim Tafili, "Sport-kalitje: Kronike sportive," *Studenti*, viti 14, nr. 6 (404), 18 prill 1980, 8. Orfea Dhuci dhe Moisi Dalipi, "Sport-kalitje: Aktivitete të larmishme sportive," *Studenti*, viti 15, nr. 6 (425), 27 mars 1981, 8. Orfea Dhuci dhe Moisi Dalipi, "Sport: Lufte e fortë sportive," *Studenti*, viti 16, nr. 3 (442), 12 shkurt 1982, 8. Orfea Dhuci dhe Moisi Dalipi, "Sport-kalitje: Pas 100 minutave loje," *Studenti*, viti 16, nr. 5 (444), 12 mars 1982, 8. Rushan Nano dhe Orfea Dhuci, "Sport-kalitje: Më deshiren për fitore," *Studenti*, viti 16, nr. 6 (445), 26 mars 1982, 8. Orfea Dhuci dhe Moisi Dalipi, "Sport-kalitje: Perseri aktivitet," *Studenti*, viti 16, nr. 7 (446), 9 prill 1982, 8.

[720] Tafili, "Sport-kalitje," 8. Jano, "Sport-kalitje," 8. Dhuci, "Sport-kalitje," 8. Dhuci, "Sport," 8. Dhuci, "Sport-kalitje," 8. Nano, "Sport-kalitje," 8. Dhuci, "Sport-kalitje," 8.

[721] Tafili, "Sport-kalitje," 8. Jano, "Sport-kalitje," 8. Dhuci, "Sport-kalitje," 8. Dhuci, "Sport," 8. Dhuci, "Sport-kalitje," 8. Nano, "Sport-kalitje," 8. Dhuci, "Sport-kalitje," 8.

[722] Tafili, "Sport-kalitje," 8. Jano, "Sport-kalitje," 8. Dhuci, "Sport-kalitje," 8. Dhuci, "Sport," 8. Dhuci, "Sport-kalitje," 8. Nano, "Sport-kalitje," 8. Dhuci, "Sport-kalitje," 8.

[723] Sejfulla Nenaj, "Më syrin e fotografit," *Studenti*, viti 16, nr. 3 (461), 11 shkurt 1983, 8. Fitore Toska, "Nga kampionati i futbollit në Universitet: Kupa në Histori-Filologji," *Studenti*, viti 16, nr. 5 (463), 11

edhe kampionatet e shahut dhe pingpongut, ku Shkencat e Natyrës dhe Inxhinieria u shfaqën si fituese në kategori të ndryshme[724]. Këto kampionate të fillimvitit krijuan sfondin për një vit sportiv të ngarkuar, sepse në tetor 1983 Universiteti hyri në kuadrin e Spartakiadës Kombëtare të 40-vjetorit të Çlirimit të Atdheut[725].

Kampionatët e tetorit 1983 janë ndër rastet më të pasura për të kuptuar sportin universitar si kulturë studentore. Në kuadër të Spartakiadës së 40-vjetorit, u zhvilluan gara në basketboll, volejboll, atletikë, kros, shah, pingpong, qitje dhe futboll. Në volejboll, për djem dhe vajza, më mirë u paraqit Fakulteti Ekonomik; në basketboll për djem fitoi Inxhinieria Mekanike, ndërsa për vajza Ekonomiku; krosi masiv u zhvillua më 14 tetor në kodrat e Liqenit Artificial, ku për djem fitoi Inxhinieria Mekanike dhe për vajza Mjekësia[726]. Vendosja e krosit në Liqenin Artificial e zgjeron hapësirën e sportit përtej qendrës "Studenti": qyteti, kodrat, stadiumi dhe mjediset universitare bëhen pjesë e një topografie të përbashkët të trupit studentor[727].

Në dhjetor 1983, pas shtatë javësh ndeshjesh futbolli, Fakulteti Ekonomik u shpall kampion, duke mposhtur në ndeshjen e fundit Histori-Filologjinë më rezultatin 4-2[728]. Artikulli i "Studentit" përmend formacionin, trajnerët Zija Kodra dhe Thoma Diamanti, kapitenin Edi Barçi dhe serinë e gjashtë fitoreve e një barazimi, duke e paraqitur titullin si rezultat të përgatitjes, disiplinës dhe lojës sulmuese[729]. I njëjti artikull vëren se ky sukses pasonte fitoret e djemve dhe vajzave të Ekonomikut në volejboll, të vajzave në basketboll dhe të djemve në atletikë. Në këtë mënyrë, fakulteti shndërrohet në subjekt sportiv më profil të plotë: jo një ekip i vetëm, por një kolektiv që prodhon seri suksesesh në disiplina të ndryshme[730].

Spartakiada e Fakultetit të Inxhinierisë Mekanike-Elektrike, e çelur më 24 nëntor 1983 në mjediset e qendrës sportive "Studenti", tregon një tjetër anë të politizimit dhe

---

mars 1983, 8. Tomson Neviri, "Fillim i mbarë dhe rezultate premtuese të ekipit Studenti," *Studenti*, viti 16, nr. 6 (464), 25 mars 1983, 6, 8.

[724] Nenaj, "Më syrin e fotografit," 8. Toska, "Nga kampionati i futbollit," 8. Neviri, "Fillim i mbarë dhe," 8.

[725] Nenaj, "Më syrin e fotografit," 8. Toska, "Nga kampionati i futbollit," 8. Neviri, "Fillim i mbarë dhe," 8.

[726] Artan Kristo, "Sport-kalitje-shëndet: Në kampionatet midis Fakulteteve," *Studenti*, viti 16, nr. 16 (473), 26 tetor 1983, 8. Artan Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," *Studenti*, viti 16, nr. 19 (475), 9 dhjetor 1983, 7. "U çel Spartakiada e Fakultetit të Inxhinierise Mekanike e Elektrike," *Studenti*, viti 16, nr. 18 (475), 25 nëntor 1983, 6-7.

[727] Kristo, "Sport-kalitje-shëndet," 8. Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," 7. "U çel Spartakiada e Fakultetit të Inxhinierise Mekanike e Elektrike," *Studenti*, viti 16, nr. 18 (475), 25 nëntor 1983, 6-7.

[728] Kristo, "Sport-kalitje-shëndet," 8. Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," 7. "U çel Spartakiada e Fakultetit të Inxhinierise Mekanike e Elektrike," *Studenti*, viti 16, nr. 18 (475), 25 nëntor 1983, 6-7.

[729] Kristo, "Sport-kalitje-shëndet," 8. Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," 7. "U çel Spartakiada e Fakultetit të Inxhinierise Mekanike e Elektrike," *Studenti*, viti 16, nr. 18 (475), 25 nëntor 1983, 6-7.

[730] Kristo, "Sport-kalitje-shëndet," 8. Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," 7. "U çel Spartakiada e Fakultetit të Inxhinierise Mekanike e Elektrike," *Studenti*, viti 16, nr. 18 (475), 25 nëntor 1983, 6-7.

masivitetit. Në ceremoninë e hapjes morën pjesë mbi 500 studentë e studentë; aktivitetet filluan më ushtrime gjimnastikore, vijuan më stafetë ushtarake, lojëra popullore, gara atletikë midis degëve, ndeshje basketbolli dhe volejbolli[731]. Stafeta ushtarake u paraqit si shfaqje e gatishmërisë së rinisë studentore për mbrojtjen e atdheut. Kjo formulë e bën të qartë se sporti, në këtë rast, nuk synonte vetëm shëndetin ose konkurrencën; ai duhej të ushqente një kulturë trupore të gatishmërisë kolektive[732].

Në vitin 1984, "lojërat studentore" dhe kupat e ndryshme konfirmuan vazhdimësinë e traditës. Në dhjetor, kampionatin e basketbollit për djem e fitoi Fakulteti Ekonomik, i drejtuar nga pedagogët Thoma Diamanti dhe Zija Kodra; në volejboll për vajza fitoi sërish Ekonomiku, i ndjekur nga Mjekësia[733]. Në mars 1985, kupën e futbollit e fitoi Fakulteti i Inxhinierisë Mekanike-Elektrike, në një kampionat ku morën pjesë Inxhinieria e Ndërtimit, Mjekësia, Gjeologji-Minierat, Histori-Filologjia, Ekonomiku, Juridiku dhe Shkencat e Natyrës[734]. Në dhjetor 1985, kampionati i basketbollit për femra u zhvillua në terrenet e qytetit "Studenti" më shtatë ekipe, dhe kampione u shpall Histori-Filologjia, e drejtuar nga Mimoza Husha, pedagoge e edukimit fizik[735]. Pedagogët nuk janë figurë anësore në këto burime; ata dalin si trajnerë, organizatorë dhe garantues të vazhdimësisë sportive[736].

Kampionati i atletikës i 21 prillit 1987, i zhvilluar në Stadiumin Kombëtar "Qemal Stafa" në kuadrin e 30-vjetorit të Universitetit të Tiranës "Enver Hoxha", përfshiu 160 studentë dhe studentë nga tetë fakultete[737]. Për vajza u dalluan sportiste nga Histori-Filologjia, Ekonomiku dhe Inxhinieria e Ndërtimit; për djem u dalluan përfaqësues të Histori-Filologjisë, Inxhinierisë Mekanike-Elektrike dhe Inxhinierisë së Ndërtimit; në klasifikimin ekipor, vajzat e Inxhinierisë së Ndërtimit dhe djemtë e

[731] Kristo, "Sport-kalitje-shëndet," 8. Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," 7. "U çel Spartakiada e Fakultetit të Inxhinierise Mekanike e Elektrike," *Studenti*, viti 16, nr. 18 (475), 25 nëntor 1983, 6-7.

[732] Kristo, "Sport-kalitje-shëndet," 8. Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," 7. "U çel Spartakiada e Fakultetit të Inxhinierise Mekanike e Elektrike," *Studenti*, viti 16, nr. 18 (475), 25 nëntor 1983, 6-7.

[733] Sokol Terihati, "U hap sipari i lojërave studentore," *Studenti*, viti 17, nr. 20 (497), 21 dhjetor 1984, 6. Arben Muka, "Kampionati i futbollit midis fakulteteve: fitore e bukur dhe e merituar," *Studenti*, viti 18, nr. 6 (503), 22 mars 1985, 8. "Veprimtari sportive," *Studenti*, viti 18, nr. 24 (517), 20 dhjetor 1985, 6.

[734] Terihati, "U hap sipari i," 6. Muka, "Kampionati i futbollit midis fakulteteve," 8. "Veprimtari sportive," *Studenti*, viti 18, nr. 24 (517), 20 dhjetor 1985, 6.

[735] Terihati, "U hap sipari i," 6. Muka, "Kampionati i futbollit midis fakulteteve," 8. "Veprimtari sportive," *Studenti*, viti 18, nr. 24 (517), 20 dhjetor 1985, 6.

[736] Terihati, "U hap sipari i," 6. Muka, "Kampionati i futbollit midis fakulteteve," 8. "Veprimtari sportive," *Studenti*, viti 18, nr. 24 (517), 20 dhjetor 1985, 6.

[737] "Kampionati i veprimtarive në natyrë," *Zëri i Rinisë*, nr. 33, 25 prill 1987, 4. Kujtim Trasja, "Në vazhden e tradites se krijuar: U zhvillua Kampionati i Atletikës i U.T. Enver Hoxha," *Studenti*, viti 21, nr. 8 (542), 23 prill 1987, 8. A. Dushi, "Aktivitete sportive në Universitet: Qitje," *Studenti*, viti 22, nr. 5 (556), 3 mars 1988, 7. N. Neviri, "Aktivitete sportive në Universitet: Ping Pong," *Studenti*, viti 22, nr. 5 (556), 3 mars 1988, 7. Kujtim Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet: Vajzat dhe djemte e Ekonomikut në vend të parë," *Studenti*, viti 22, nr. 7 (558), 14 prill 1988, 6. K. Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet: Përfundoi kampionati i Atletikës," *Studenti*, viti 22, nr. 9 (560), 12 maj 1988, 3.

Inxhinierisë Mekanike-Elektrike u renditën lart[738]. Stadiumi kombëtar i jepte kampionatit universitar një skenë të veçantë publike: gara ndërfakultetore dilte nga hapësira e brendshme universitare dhe vendosej në një vend simbolik të sportit kombëtar[739].

Në vitin 1988, kampionati i qitjes, kampionati individual i pingpongut, basketbolli për vajza dhe volejbolli për djem tregojnë vazhdimin e ritmit ndërfakultetor. Në qitje, më 23 shkurt, për djem fitoi Gjeologji-Minierat, ndërsa për femra Histori-Filologjia; në pingpong, kampion për djem u shpall studenti i Shkencave Politike-Juridike, ndërsa për vajza vendet e para u dominuan nga Histori-Filologjia[740]. Në prill, basketbollin për vajza dhe volejbollin për djem e fitoi Ekonomiku, duke u përballur më fakultetet e tjera të ndara në dy grupe. Në maj, kampionati i atletikës midis fakulteteve përfshiu gara në 100 m, 200 m, 400 m, 800 m, 1500 m, kërcim së gjati, kërcim së larti dhe stafetë 4x100 për djem e vajza. Gjerësia e programit tregon se fundi i viteve 1980 nuk shënon rënie të menjëhershme të sportit universitar; përkundrazi, në disa fusha shohim zgjerim të disiplinave dhe të raportimit[741].

Por burimet dëshmojnë edhe ndërprerje. Në nëntor 1988, pas tre vjet ndërprerjesh, filloi kampionati i futbollit midis fakulteteve të UT-së në kompleksin sportiv “Studenti”[742]. Kjo fjali e shkurtër është shumë e rëndësishme: ajo tregon se vazhdimësia sportive nuk ishte e garantuar. Edhe sportet popullore mund të ndërpriteshin për shkak të organizimit, kalendarit akademik, mungesës së pjesëmarrjes, bazës materiale ose prioriteteve të tjera institucionale. Burimi nuk e shpjegon shkakun, prandaj interpretimi duhet të mbetet i matur; megjithatë vetë ndërprerja është provë e qartë se sporti universitar ishte një sistem që kërkonte përkujdesje të vazhdueshme dhe mund të dobësohej kur hallkat organizative nuk funksiononin[743].

Veprimtaritë në natyrë të vitit 1989 e japin ndoshta formulën më të plotë të sportit universitar si masivitet, rekreacion, kalitje dhe politizim. Kampionati filloi në mars, zgjaste tre muaj dhe organizohej nga KQ i BRPSH-së në kuadër të 45-vjetorit të

---

[738] "Kampionati i veprimtarive në natyrë," *Zëri i Rinisë*, nr. 33, 25 prill 1987, 4. Trasja, "Në vazhden e tradites," 8. Dushi, "Aktivitete sportive në Universitet," 7. Neviri, "Aktivitete sportive në Universitet," 7. Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet," 6. Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet," 3.

[739] "Kampionati i veprimtarive në natyrë," *Zëri i Rinisë*, nr. 33, 25 prill 1987, 4. Trasja, "Në vazhden e tradites," 8. Dushi, "Aktivitete sportive në Universitet," 7. Neviri, "Aktivitete sportive në Universitet," 7. Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet," 6. Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet," 3.

[740] "Kampionati i veprimtarive në natyrë," *Zëri i Rinisë*, nr. 33, 25 prill 1987, 4. Trasja, "Në vazhden e tradites," 8. Dushi, "Aktivitete sportive në Universitet," 7. Neviri, "Aktivitete sportive në Universitet," 7. Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet," 6. Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet," 3.

[741] "Kampionati i veprimtarive në natyrë," *Zëri i Rinisë*, nr. 33, 25 prill 1987, 4. Trasja, "Në vazhden e tradites," 8. Dushi, "Aktivitete sportive në Universitet," 7. Neviri, "Aktivitete sportive në Universitet," 7. Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet," 6. Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet," 3.

[742] A. Tepelena, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet: Ndeshje të bukura dhe më rivalitet," *Studenti*, viti 22, nr. 18 (569), 29 shtator 1988, 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8.

[743] Tepelena, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet," 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8.

Çlirimit të Atdheut[744]. Faza e parë përfshinte krose, ekskursione, marshime, shëtitje të lira dhe ngjitje alpinistike; faza e dytë përfshinte gara atletikë e gjimnastikë, lojëra popullore dhe veprimtari më karakter ushtarak si tregarësh, qitje, kalim pengesash dhe kalim të brezit të kalitjes fizike; faza e tretë përfshinte lojëra më top dhe sporte uji si not, vaterpol, kërcime nga trampolina dhe gara më varka[745]. Ky program është një sintezë e vërtetë e kulturës sportive socialiste: natyrë, trup, lojë, disiplinë, ushtrim ushtarak dhe rekreacion bashkohen në një kalendar të vetëm[746].

Ceremonia e hapjes së 10 marsit 1989 përpara Rektoratit u pasua nga krosi i më të mirëve të fakulteteve, më pjesëmarrjen e 600 studentëve[747]. Për vajza, vendet e para individuale i zunë studentët e Mjekësisë dhe fakulteti fitoi edhe klasifikimin ekipor; për djem, Gjeologji-Minierat fitoi klasifikimin ekipor dhe dy vendet e para individuale. Më 23 prill 1989 u zhvillua një kros masiv më 4500 studentë në distanca 5000 m për djem dhe 2000 m për vajza, më pjesëmarrës nga UT-ja dhe shkollat e tjera të larta të Tiranës. Përmasat numerike të këtij aktiviteti tregojnë se, edhe në prag të ndryshimeve të mëdha politike, Universiteti kishte kapacitet të mobilizonte mijëra studentë në një ngjarje trupore kolektive[748].

Në të njëjtën periudhë, më 26 mars 1989, rreth 4000 studentë morën pjesë në piknikun në kodrat e Liqenit Artificial, më përfaqësues nga të gjitha fakultetet; në kampionatet e basketbollit për vajza dhe volejbollit për djem fitoi Histori-Filologjia[749]. Në prill, në fazën e dytë të aktiviteteve në natyrë, kampionati i atletikës për djem e vajza përfshiu rreth 200 studentë nga tetë fakultete, ku për djem u renditën lart Ndërtimi, Mjekësia dhe Inxhinieria Mekanike-Elektrike, ndërsa për vajza Histori-Filologjia, Shkencat e Natyrës dhe Mjekësia[750]. Më 14 maj, rreth 1000 studentë të Inxhinierisë Mekanike-Elektrike zhvilluan një marshim në drejtim të Farkës, më aktivitete sportive e popullore në shkollën e fshatit. Këto ngjarje tregojnë se sporti universitar nuk ishte i kufizuar në fushë dhe palestër; ai e nxirrte trupin studentor në territor, në periferi, në natyrë dhe në hapësirën sociale të fshatit[751].

---

[744] "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Korresp. i Studentit, "Krosi i më të mireve," *Studenti*, viti 23, nr. 6 (581), 23 mars 1989, 6. Tomson Neviri, "4500 djem e vajza në kros masiv," *Studenti*, viti 23, nr. 9 (584), 4 maj 1989, 1.

[745] "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Studentit, "Krosi i më të mireve," 6. Neviri, "4500 djem e vajza," 1.

[746] "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Studentit, "Krosi i më të mireve," 6. Neviri, "4500 djem e vajza," 1.

[747] "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Studentit, "Krosi i më të mireve," 6. Neviri, "4500 djem e vajza," 1.

[748] "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Studentit, "Krosi i më të mireve," 6. Neviri, "4500 djem e vajza," 1.

[749] Kujtim Trasja, "Takime të bukura," *Studenti*, viti 23, nr. 7 (582), 6 prill 1989, 7. Tomson Neviri, "Histori-Filologjia dhe Ndertimi - dy protagonistet e kampionatit të Atletikës," *Studenti*, viti 23, nr. 8 (583), 20 prill 1989, 7. Korresp. i Studentit, "Marshim në fshatin Farke," *Studenti*, viti 23, nr. 10 (585), 18 maj 1989, 6.

[750] Trasja, "Takime të bukura," 7. Neviri, "Histori-Filologjia dhe Ndertimi -," 7. Studentit, "Marshim në fshatin Farke," 6.

[751] Trasja, "Takime të bukura," 7. Neviri, "Histori-Filologjia dhe Ndertimi -," 7. Studentit, "Marshim në fshatin Farke," 6.

Sportet e ujit, të zhvilluara për herë të parë ndërmjet fakulteteve më 26 shtator 1989 në qendrën sportive të Tiranës, shënojnë një moment zgjerimi të rëndësishëm[752]. Për djem, kampion u shpall Fakulteti i Inxhinierisë Mekanike-Elektrike, i ndjekur nga Ekonomiku, Mjekësia dhe Ndërtimi; për femra, kampione u shpall Ekonomiku, i ndjekur nga Shkencat Politike-Juridike, Mjekësia dhe Inxhinieria Mekanike-Elektrike; notarët më të mirë individualë ishin studentë të Ekonomisë[753]. Ky aktivitet duhet lidhur më relacionin e vitit 1962, ku noti shihej si aftësi themelore e studentit. Midis projektit të vitit 1962 dhe kampionatit të vitit 1989 shtrihet një histori e gjatë e përpjekjeve për ta futur ujin në kulturën fizike universitare, herë si kërkesë normative, herë si garë konkrete[754].

Në kuadrin e 45-vjetorit të Çlirimit, "Kupa 45-vjetorit" në terrenet sportive të qytetit "Studenti" përfshiu volejboll për meshkuj e femra, basketboll për meshkuj e femra dhe futboll[755]. Në basketboll për meshkuj fitoi Inxhinieria Mekanike, ndërsa për femra Histori-Filologjia; në volejboll për meshkuj fitoi Inxhinieria e Ndërtimit, ndërsa për vajza Ekonomiku; në futboll fitoi Inxhinieria Elektrike[756]. Në dhjetor 1989, kampionatet e shahut dhe pingpongut midis fakulteteve u zhvilluan në Pallatin e Kulturës "Studenti" dhe në palestrën e Mjekësisë; në shah kryesoi Inxhinieria Mekanike-Elektrike, ndërsa në pingpong për femra fitoi Histori-Filologjia[757]. Edhe këto ngjarje të fundvitit të fundit socialist para pluralizmit politik ruajnë gjuhën e rregullit, renditjes dhe konkurrimit ndërfakultetor[758].

Spartakiada e Shkollave të Larta të Tiranës, e zhvilluar në tetor 1990 gjatë "javës së Enverit", e mbyll këtë trajektore më një formulë paradoksale: ajo quhej veprimtari lokale, por në shtyp u vlerësua më "vlera kombëtare"[759]. Në këtë spartakiadë u zhvilluan gara basketbolli, volejbolli, futbolli, hendbolli, shahu dhe pingpongu; Universiteti A fitoi në shah për femra dhe meshkuj, pingpong për femra, volejboll për meshkuj dhe futboll; ILKF "Vojo Kushi" fitoi në disa disiplina femrash; ndërsa SHLBO "Enver Hoxha" fitoi në atletikë për djem, pingpong për meshkuj, basketboll dhe hendboll për meshkuj[760]. Burimi thekson se aktiviteti u zhvillua pa mungesa në procesin mësimor, sepse organizatorët e kishin vendosur jashtë orarit të mësimit, pasditeve[761]. Kjo fjali tregon një tension të vazhdueshëm: sporti duhej të ishte masiv dhe i rëndësishëm, por nuk duhej të dëmtonte procesin akademik[762].

---

[752] A. Përmeti, "U zhvillua kampionati i notit midis fakulteteve," *Studenti*, viti 23, nr. 15 (590), 28 shtator 1989, 1-2. AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2.

[753] Përmeti, "U zhvillua kampionati i," 1-2. AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2.

[754] Përmeti, "U zhvillua kampionati i," 1-2. AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2.

[755] Tomson Neviri, "Ndeshje të bukura dhe më rivalitet," *Studenti*, viti 23, nr. 17 (592), 26 tetor 1989, 1-2. Kujtim Trasja, "U zhvillua kampionati i shahut dhe i pingpongut (femra)," *Studenti*, viti 23, nr. 21 (596), 21 dhjetor 1989, 8.

[756] Neviri, "Ndeshje të bukura dhe," 1-2. Trasja, "U zhvillua kampionati i," 8.

[757] Neviri, "Ndeshje të bukura dhe," 1-2. Trasja, "U zhvillua kampionati i," 8.

[758] Neviri, "Ndeshje të bukura dhe," 1-2. Trasja, "U zhvillua kampionati i," 8.

[759] Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[760] Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[761] Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[762] Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

Në krahasim më sistemet e tjera socialiste, rasti shqiptar është më pak i orientuar drejt industrisë së sportit elitar dhe më shumë drejt ndërthurjes së klubit universitar më masivitetin studentor. Në Bashkimin Sovjetik, kultura fizike u zhvillua si projekt i gjerë shtetëror, ku sporti masiv, përgatitja paramilitare, shëndeti publik dhe përfaqësimi ndërkombëtar ishin pjesë të një sistemi të vetëm[763]. Në Gjermaninë Lindore, siç tregojnë Dennis dhe Grix, sporti u bë pjesë e një mekanizmi shumë të centralizuar të prodhimit të suksesit ndërkombëtar, më struktura seleksionimi dhe kontrolli shumë më të forta se ato që shohim në materialin shqiptar universitar[764]. Në Shqipëri, të paktën në burimet për Universitetin, kontrolli politik është i dukshëm, por ai vepron përmes organizatave të rinisë, pedagogëve, kalendarëve, jubileve, kupave dhe retorikës morale, më shumë se përmes një aparati të specializuar të sportit elitar universitar[765].

Megjithatë, nuk duhet nënvlerësuar politizimi. Ai shfaqet në disa nivele. Së pari, në nivel kalendarik: aktivitetet lidhen më 30-vjetorin e BRPSH-së, 35-vjetorin, 40-vjetorin dhe 45-vjetorin e Çlirimit, 25-vjetorin dhe 30-vjetorin e Universitetit, 100-vjetorin e Stalinit dhe "javën e Enverit"[766]. Së dyti, në nivel gjuhësor: sporti përshkruhet si "kalitje", "shëndet", "masivitet", "gatishmëri", "rini e fortë" dhe "figurë morale"[767]. Së treti, në nivel institucional: Komiteti i BRPSH-së, BFSSH-ja, katedrat e edukimit fizik, rektorati, fakultetet dhe klubet veprojnë së bashku[768]. Së katërti, në nivel trupor: studentët përfshihen në krose, marshime, qitje, stafetë ushtarake dhe kalim pengesash, pra në praktika që e lidhin trupin më disiplinën kolektive dhe më imagjinatën e mbrojtjes[769].

Në këtë pikë, koncepti i "politizimit" duhet përdorur më kujdes. Nuk mjafton të thuhet se sporti ishte "i politizuar", sepse kjo do të ishte e vërtetë, por shumë e

[763] Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Mike Dennis and Jonathan Grix, Sport under Communism: Behind the East German "Miracle" (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012), 1-22, 54-76. O'Mahony, *Sport in the USSR*, 19-31. Barbara J. Keys, "Soviet Sport and Transnational Mass Culture in the 1930s," *Journal of Contemporary History 38*, no. 3 (2003): 413-434.

[764] Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76. O'Mahony, *Sport in the USSR*, 19-31. Keys, "Soviet Sport and Transnational," 413-434.

[765] Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76. O'Mahony, *Sport in the USSR*, 19-31. Keys, "Soviet Sport and Transnational," 413-434.

[766] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive Studenti," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2. Tafili, "Sport-kalitje," 8. Kristo, "Sport-kalitje-shëndet," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

[767] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive Studenti," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2. Tafili, "Sport-kalitje," 8. Kristo, "Sport-kalitje-shëndet," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

[768] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive Studenti," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2. Tafili, "Sport-kalitje," 8. Kristo, "Sport-kalitje-shëndet," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

[769] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive Studenti," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2. Tafili, "Sport-kalitje," 8. Kristo, "Sport-kalitje-shëndet," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

përgjithshme. Pyetja historiografike është se si politizohej sporti. Burimet tregojnë se politizimi nuk e anulonte kënaqësinë e garës, rivalitetin ndërfakultetor, suksesin individual ose krenarinë sportive; përkundrazi, ai i përfshinte ato brenda një gjuhë të lejuar dhe të dobishme për rendin socialist[770]. Studentët garonin për të fituar, fakultetet ndërtonin tradita, sportistët kërkonin rekorde, por këto fitore duhej të interpretoheshin si shenja të edukimit, të përkushtimit dhe të vitalitetit të rinisë socialiste[771].

Prandaj, sporti universitar ishte një nga hapësirat ku subjekti studentor socialist formohej në mënyrë praktike. Në auditor studenti merrte njohuri profesionale; në aksionet e punës mësonte disiplinën prodhuese; në sport mësonte trupin kolektiv, rregullin, përballjen, fitimin, humbjen dhe përfaqësimin publik të fakultetit[772]. Kjo është arsyeja pse shtypi i jep rëndësi jo vetëm kampionëve, por edhe organizimit, pjesëmarrjes, mungesave, sjelljes në ndeshje dhe figurës morale. Në këtë kuptim, sporti universitar ishte pedagogji pa auditor: një mënyrë për ta bërë studentin të dukshëm si trup, si disiplinë dhe si pjesë e kolektivit[773].

Sfidat e sportit universitar mund të grupohen në katër kategori. E para ishte sfida e masivitetit real. Relacioni i vitit 1962 vëren se aktiviteti sportiv ishte i organizuar kryesisht midis fakulteteve, ndërsa në fakultete nuk kishte gjithmonë veprimtari të rregullta; në mënyrë të veçantë, femrat, studentët e kurseve të larta dhe pedagogët nuk përfshiheshin sa duhet[774]. Ky problem është thelbësor: sporti universitar synonte të ishte masiv, por masiviteti nuk buronte automatikisht nga ekzistenca e kalendarit. Ai kërkonte punë të organizatave të rinisë, pedagogëve, këshillave sportive dhe vetë fakulteteve[775].

Sfida e dytë ishte baza materiale dhe kuadrot. Po relacioni i vitit 1962 flet për mungesë sallash, mungesë pedagogësh, nevojë për dy kuadro dhe për ambiente më të përshtatshme[776]. Këto dobësi nuk janë thjesht hollësi administrative; ato shpjegojnë pse ritmi sportiv mund të ishte i pabarabartë. Një universitet që rritej në numër studentësh kishte nevojë për fusha, salla, poligone, mjete dhe trajnerë. Pa këtë infrastrukturë, masiviteti mbetej kërkesë ideologjike, jo praktikë e qëndrueshme[777].

Sfida e tretë ishte ndërprerja dhe luhatja e pjesëmarrjes. Shembujt janë të shumtë: mosparaqitja e fakulteteve në gjimnastikë, mungesa e Shkencave të Natyrës në kampionate, ndërprerja trevjeçare e kampionatit të futbollit para vitit 1988, ose kritikat

[770] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Keys, "Soviet Sport and Transnational," 413-434. Jones, "University and College Sport," 698-732.
[771] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Keys, "Soviet Sport and Transnational," 413-434. Jones, "University and College Sport," 698-732.
[772] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Keys, "Soviet Sport and Transnational," 413-434. Jones, "University and College Sport," 698-732.
[773] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Keys, "Soviet Sport and Transnational," 413-434. Jones, "University and College Sport," 698-732.
[774] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2.1.
[775] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2.1.
[776] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2.1.
[777] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2.1.

për mungesë përgatitjeje në ushtrime gjimnastikore[778]. Këto momente tregojnë se sporti universitar nuk ishte një makineri që funksiononte vetvetiu. Ai varej nga motivimi studentor, kalendari mësimor, puna e pedagogëve, raportet midis fakulteteve dhe mbështetja institucionale[779].

Sfida e katërt ishte ekuilibri midis studimit dhe sportit. Burimet e portreteve sportive përpiqen ta zgjidhin këtë tension duke paraqitur sportistët si studentë të dalluar; por vetë insistimi për këtë tregon se tensioni ekzistonte[780]. Në vitin 1990, vlerësimi se spartakiada u zhvillua pa mungesa në procesin mësimor, sepse u organizua pasdite, dëshmon se organizatorët e dinin mirë rrezikun e përplasjes midis aktivitetit sportiv dhe detyrimit akademik[781]. Universiteti duhej të prodhonte sportistë, por jo në kurriz të figurës së studentit; duhej të prodhonte masivitet, por jo në kurriz të procesit mësimor[782].

Një çështje e rëndësishme është raporti midis arritjeve individuale dhe kolektivit. Në burime, figura si Floran Vila, Emanuela Kola, Enkelejda Shehu, Edra Alibegaj, Klodeta Gjini, Alqi Mustafaj ose Përparim Feruni dalin më emër, rezultat dhe profil biografik[783]. Por këta emra vendosen gjithmonë brenda klubit, fakultetit, ekipit ose atdheut. Suksesi individual shërben për të provuar vlerën e kolektivit që e ka prodhuar. Në këtë aspekt, sporti universitar e pranonte individualitetin vetëm si individualitet përfaqësues: kampioni ishte i dukshëm sepse mishëronte universitetin, fakultetin, klubin dhe rininë socialiste[784].

Në planin historiografik, ky raport na ndihmon të shmangim dy skaje. Nuk duhet ta reduktojmë sportin universitar në propagandë, sepse burimet dëshmojnë punë reale, rezultate reale, rekorde dhe fitore të verifikueshme[785]. Por nuk duhet as ta lexojmë si sport "normal" të shkëputur nga politika, sepse gjuha, kalendari, organizimi dhe

[778] "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[779] "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[780] "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[781] "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[782] "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[783] Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. "Nisme e mbarë - rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3; Osmani, "Rini e fortë," 4. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.

[784] Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. "Nisme e mbarë - rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3; Osmani, "Rini e fortë," 4. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.

[785] Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. "Nisme e mbarë - rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3; Osmani, "Rini e fortë," 4. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.

ceremonitë janë thellësisht politike. Sporti universitar ishte një praktikë hibride: garë e vërtetë dhe njëkohësisht formë edukimi ideologjik; sukses teknik dhe njëkohësisht kapital simbolik; kohë e lirë dhe njëkohësisht kohë e administruar[786].

Një nga arritjet më të mëdha ishte krijimi i kujtesës institucionale. Gazeta "Studenti" i kthehej vazhdimisht fituesve të mëparshëm, traditave të fakulteteve, serive të fitoreve, portreteve të kampionëve dhe jubileve të klubit[787]. Kjo kujtesë nuk ishte neutrale: ajo zgjidhte çfarë duhej ruajtur dhe si duhej interpretuar. Fitoret e klubit "Studenti" në shah, volejboll, peshëngritje, qitje, alpinizëm dhe sporte të tjera u kthyen në dëshmi të rritjes së vazhdueshme të sportit universitar[788]. Në këtë kuptim, arkivi nuk ruan vetëm ngjarje; ai ruan edhe mënyrën se si institucioni donte të kujtonte vetveten[789].

Në krahasim më traditat perëndimore të universitetit sportiv, ku rivalitetet midis universiteteve dhe kolegjeve prodhuan identitete të forta institucionale, Universiteti i Tiranës prodhoi një variant socialist të të njëjtit fenomen[790]. Fakultetet garonin, krijonin krenari lokale, fitonin kupa dhe ndërtonin tradita; por këto tradita nuk synonin pluralizëm institucional të pavarur. Ato përfshiheshin në një unitet më të madh: Universiteti, rinia, klubi dhe shteti. Kjo është arsyeja pse lokalia dhe kombëtarja nuk janë të kundërta në këtë histori. Qendra sportive "Studenti", Liqeni Artificial, stadiumi "Qemal Stafa", Farka, pallati i kulturës dhe poligoni i qitjes ishin hapësira lokale ku prodhohej trupi studentor që më pas përfaqësonte universitetin dhe kombin[791].

Kjo marrëdhënie midis lokales dhe kombëtares është thelbësore për kapitullin ku vendoset ky nënkrye. Sporti universitar ishte lokal sepse zhvillohej në fakultete, në qytetin "Studenti", në terrenet e Tiranës dhe në rivalitetet e përditshme ndërmjet degëve. Ishte kombëtar sepse rezultatet e tij hynin në kampionatet kombëtare, rekordet shqiptare, spartakiadat, kupat e republikës dhe përfaqësimet ballkanike e europiane. Ishte politik sepse këto nivele lidheshin më organizatat e rinisë dhe më jubile shtetërore. Pikërisht në këtë ndërthurje qëndron rëndësia e tij: sporti universitar ishte një nyje ku

[786] Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. "Nisme e mbarë - rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3; Osmani, "Rini e fortë," 4. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.

[787] Hasan Muçostepa, "Klubi sportiv Studenti qendër e rëndësishme për ngritjen e cilësisë sportive të rinisë studentore," *Studenti*, viti 17, nr. 1 (478), 20 janar 1984, 1, 7. Artan Kristo, "Festa e klubit sportiv Studenti që rinohet çdo dite," *Studenti*, viti 17, nr. 2 (479), 3 shkurt 1984, 1, 8. Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6.

[788] Muçostepa, "Klubi sportiv Studenti qendër," 7. Kristo, "Festa e klubit sportiv," 8. Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6.

[789] Muçostepa, "Klubi sportiv Studenti qendër," 7. Kristo, "Festa e klubit sportiv," 8. Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6.

[790] Jones, "University and College Sport," 698-732. Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Leëis, "The Beginning of Organized," 222-229. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3.

[791] Jones, "University and College Sport," 698-732. Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Leëis, "The Beginning of Organized," 222-229. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3.

jeta lokale e universitetit dhe projekti kombëtar socialist takoheshin në trupin e studentit[792].

Në fund të viteve 1980, ky sistem shfaqet ende aktiv, por edhe i ngarkuar më tensione. Nga njëra anë kemi krosin masiv më 4500 studentë, sportet e ujit, kupat e 45-vjetorit dhe spartakiadën e shkollave të larta të vitit 1990[793]. Nga ana tjetër kemi ndërprerje, nevojë për organizim jashtë orarit mësimor dhe një kontekst politik që po ndryshonte më shpejtësi. Burimet e vitit 1990 ende përdorin gjuhën e "javës së Enverit" dhe të vlerave kombëtare, por vetë fakti që kjo është një nga kronikat e fundit të modelit të vjetër i jep asaj një vlerë të veçantë historike[794]. Ajo tregon vazhdimësinë e formës, pak përpara se kushtet politike që e kishin prodhuar atë formë të shembeshin[795].

Si përfundim, arritjet e sportit universitar shqiptar në periudhën socialiste nuk qëndrojnë vetëm të medaljet, titujt dhe rekordet, megjithëse ato janë të shumta dhe të rëndësishme. Ato qëndrojnë edhe të krijimi i një infrastrukture të gjerë të edukimit fizik, të ndërtimi i rivaliteteve ndërfakultetore, të pjesëmarrja e vajzave në sporte konkurruese, të lidhja midis klubit dhe procesit mësimor, të prodhimi i figurave morale sportiste dhe të aftësia për ta kthyer universitetin në aktor të sportit kombëtar[796]. Sfidat, nga ana tjetër, tregojnë kufijtë e këtij projekti: mungesa materiale, pjesëmarrje e pabarabartë, ndërprerje aktivitetesh, nevoja për kuadro dhe tensioni më procesin mësimor[797]. Politizimi nuk ishte shtresë e jashtme, por mënyra se si këto arritje dhe sfida merrnin kuptim publik. Sporti universitar ishte një praktikë reale, por kuptimi i saj prodhohej nga një gjuhë politike që e shihte trupin studentor si pjesë të ndërtimit socialist të shoqërisë[798].

Kështu, nënkryeja "Arritjet, sfidat dhe politizimi i sportit universitar" duhet lexuar si analizë e një fushë ku sukseset sportive dhe aparati ideologjik nuk mund të ndahen mekanikisht. Pa organizimin politik, shumë prej aktiviteteve masive nuk do të kishin formën që patën; pa garën reale, politizimi do të kishte mbetur ritual bosh. Kjo dialektikë midis trupit që garon dhe shtetit që e interpreton është thelbi i sportit universitar në Shqipërinë socialiste. Në të, Universiteti i Tiranës nuk ishte vetëm

[792] Jones, "University and College Sport," 698-732. Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Leëis, "The Beginning of Organized," 222-229. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3.

[793] Neviri, "4500 djem e vajza," 1. Përmeti, "U zhvillua kampionati i," 1-2. Neviri, "Ndeshje të bukura dhe," 1-2. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[794] Neviri, "4500 djem e vajza," 1. Përmeti, "U zhvillua kampionati i," 1-2. Neviri, "Ndeshje të bukura dhe," 1-2. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[795] Neviri, "4500 djem e vajza," 1. Përmeti, "U zhvillua kampionati i," 1-2. Neviri, "Ndeshje të bukura dhe," 1-2. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[796] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Muçostepa, "Klubi sportiv Studenti qendër," 7. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[797] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Muçostepa, "Klubi sportiv Studenti qendër," 7. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[798] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Muçostepa, "Klubi sportiv Studenti qendër," 7. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

institucion i dijes, por edhe institucion i trupit, i disiplinës, i përfaqësimit dhe i kujtesës sportive kombëtare[799].

3.3.1. Arritjet si sistem dhe jo vetëm si bilanc medaljesh

Për të kuptuar arritjet e sportit universitar, duhet shmangur leximi i tyre si një renditje e thjeshtë fituesish. Burimet e periudhës i regjistrojnë medaljet, titujt dhe rekordet sepse këto ishin format më të dukshme të suksesit; por pas tyre qëndronte një sistem i tërë organizativ, i cili i bënte të mundshme. Fitoret në shah, volejboll, qitje, peshëngritje, atletikë, gjimnastikë ose futboll nuk mund të ndahen nga programi i edukimit fizik, nga katedra, nga klubi, nga komisionet sportive, nga kalendarët ndërfakultetorë dhe nga mekanizmat e përzgjedhjes së studentëve më të mirë. Në këtë kuptim, arritja themelore nuk ishte vetëm prodhimi i kampionëve, por krijimi i një kulturë institucionale ku kampioni dilte nga një bazë më e gjerë veprimtarie dhe kthehej përsëri në model për atë bazë[800].

Një vëzhgim i kujdesshëm i burimeve tregon se ky sistem mbështetej mbi një tension të qëndrueshëm midis sportit masiv dhe sportit cilësor. Dokumentet administrative kërkonin që sa më shumë studentë të merrnin pjesë në gjimnastikë, atletikë, turizëm, alpinizëm, lojëra më top dhe not; kronikat sportive, nga ana tjetër, përqendroheshin të ata që thyenin rekorde, fitonin kampionate ose përfaqësonin klubin në nivel kombëtar e ndërkombëtar. Këto dy logjika nuk ishin të kundërta në doktrinën zyrtare; përkundrazi, masiviteti duhej të prodhonte cilësi dhe cilësia duhej të frymëzonte masivitetin. Por burimet tregojnë se ky raport nuk funksiononte gjithmonë pa pengesa. Pikërisht këtu del vlera kritike e dokumentacionit: ai nuk jep vetëm suksesin, por edhe përpjekjen për ta mbajtur të lidhur sportin e të gjithëve më sportin e më të mirëve[801].

Në planin historiografik, ky tension e vendos rastin shqiptar pranë modeleve të tjera socialiste, por jo në mënyrë mekanike. Në Bashkimin Sovjetik dhe në vendet e tjera të bllokut lindor, kultura fizike u paraqit si detyrë kolektive dhe si mjet i formimit të qytetarit socialist; sporti i elitës, ndërkaq, u përdor për përfaqësim kombëtar, prestigj ndërkombëtar dhe demonstrim të epërsisë së sistemit. Universiteti i Tiranës e riprodhoi këtë model në shkallë më të vogël: kampionati ndërfakultetor, krosi masiv ose spartakiada lokale krijonin bazën, ndërsa klubi “Studenti” dhe sportistët e dalluar e

[799] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Muçostepa, "Klubi sportiv Studenti qendër," 7. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[800] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

[801] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

çonin këtë bazë në kampionatet kombëtare, ballkanike ose europiane[802]. Megjithatë, specifika shqiptare qëndron të përmasa më e ngushtë institucionale dhe të roli i fortë i Universitetit si hapësirë ku arsimi, rinia, sporti dhe ideologjia takoheshin në të njëjtën infrastrukturë[803].

Në këtë kuadër, arritjet individuale marrin kuptim të dyfishtë. Floran Vila në shah, Emanuela Kola dhe Enkelejda Shehu në qitje, Edra Alibegaj në basketboll, Klodeta Gjini në atletikë, Përparim Feruni në peshëngritje ose Alqi Mustafaj në qitje nuk janë thjesht emra të veçuar; ata janë shembuj të mënyrës se si institucioni e personalizonte suksesin pa e shkëputur nga kolektivi. Burimi zakonisht jep emrin, fakultetin, rezultatin, sjelljen dhe lidhjen më klubin. Kjo strukturë narrative e kthen sportistin në provë të funksionimit të një sistemi: ai ose ajo është i dalluar sepse ka talent dhe punë, por edhe sepse përfaqëson një mjedis edukues, një fakultet, një klub dhe një rend vlerash[804].

Kjo mënyrë e shkrimit për sportistin lidhet më një traditë më të gjerë të sportit modern, ku rekordi dhe biografia prodhojnë figura publike, por në socializëm ajo merr një ngarkesë normative më të fortë. Në shtypin studentor, kampioni rrallë paraqitet si individualist; ai është i disiplinuar, modest, i lidhur më kolektivin, i dalluar në mësime dhe i gatshëm të shërbejë si shembull. Kjo gjuhë e "figurës morale" nuk është zbukurim retorik. Ajo tregon se sporti universitar ishte pjesë e pedagogjisë së karakterit: studentit i kërkohej jo vetëm të fitonte, por të fitonte si student socialist, pra pa shkëputur trupin e stërvitur nga etika e punës, thjeshtësia, kolektivizmi dhe besnikëria institucionale[805].

3.3.2. Masiviteti, pjesëmarrja dhe jeta e përditshme sportive

Nëse rezultatet e klubit "Studenti" përfaqësojnë majën e piramidës, kampionatet ndërfakultetore dhe aktivitetet masive përbëjnë bazën e saj. Kjo bazë shfaqet në burime përmes kalendarëve të futbollit, volejbollit, basketbollit, shahut, pingpongut, qitjes, atletikës dhe krosit, të cilët organizonin kohën studentore dhe e kthenin fakultetin në një njësi sportive. Kalendarët nuk ishin dokumente të pafajshme teknike; ata krijonin një rend të përbashkët, përcaktonin kundërshtarë, fusha, orare, faza dhe klasifikime.

[802] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

[803] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

[804] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

[805] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

Përmes tyre, sporti hynte në ritmin e jetës universitare dhe e bënte garën pjesë të javës së zakonshme studentore[806].

Veprimtaritë ndërfakultetore kishin rëndësi të veçantë sepse i jepnin universitetit një strukturë të brendshme rivaliteti. Fakulteti Ekonomik, Mjekësia, Histori-Filologjia, Shkencat e Natyrës, Inxhinieria, Gjeologji-Minierat, Shkencat Politike e Juridike dhe Instituti i Lartë i Arteve shfaqen në burime jo vetëm si njësi akademike, por edhe si skuadra, si kolektiva dhe si bartës traditash sportive. Kjo e shndërronte përkatësinë fakultetare në përkatësi publike: studenti nuk garonte vetëm për vetë, por për emrin e fakultetit. Në një universitet ku jeta akademike ishte e ndarë sipas degëve dhe programeve, sporti krijonte një gjuhë tjetër komunikimi midis studentëve, një gjuhë ku reputacioni matej më gola, pikë, kohë, kërcime, fitore dhe pjesëmarrje[807].

Masiviteti, megjithatë, nuk duhet kuptuar si një realitet i garantuar. Burimet japin shpesh formula entuziaste për pjesëmarrjen, por në të njëjtën kohë kritikojnë mungesat, mosparaqitjen e ekipeve, përgatitjen e dobët ose ndërprerjen e disa kampionateve. Në gjimnastikë, për shembull, artikulli "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë" e lidh nivelin e pakënaqshëm të ushtrimeve më mosvlerësimin nga fakultetet dhe më punën jo të mjaftueshme të pedagogëve të edukimit fizik. Kjo kritikë është e rëndësishme sepse e thyen pamjen lineare të suksesit dhe tregon se sporti masiv kërkonte mobilizim të vazhdueshëm[808].

Edhe futbolli, sporti më tërheqje të madhe, dëshmon të njëjtën pabarazi. Burimet flasin për ndeshje të forta, rivalitet, kupa dhe kampionate, por njëkohësisht për rifillime pas ndërprerjesh. Në vitin 1988, kampionati i futbollit midis fakulteteve nisi pas tre vjetësh ndërprerje, çka tregon se as disiplina më popullore nuk ishte e imunizuar ndaj problemeve organizative. Ky fakt është metodologjikisht i vlefshëm: ai na detyron të mos e trajtojmë sportin universitar si një institucion të plotë e të pandërprerë, por si një fushë që ndërtohej, dobësohej dhe rindërtohej në varësi të energjisë organizative, kalendarit akademik, bazës materiale dhe motivimit studentor[809].

---

[806] "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," Studenti, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8. Çeçi, "Sport - Kalitje," 8. "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. Neviri, "4500 djem e vajza," 1.

[807] "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," Studenti, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8. Çeçi, "Sport - Kalitje," 8. "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. Neviri, "4500 djem e vajza," 1.

[808] "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," Studenti, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8. Çeçi, "Sport - Kalitje," 8. "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. Neviri, "4500 djem e vajza," 1.

[809] "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," Studenti, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8. Çeçi, "Sport - Kalitje," 8. "Rezultatet flasin se duhet më shumë

Pjesëmarrja masive kishte edhe një funksion disiplinues të kohës së lirë. Artikujt e periudhës e lidhin shpesh sportin më "kalitjen", "shëndetin", "gjallërimin e jetës së rinisë" dhe përdorimin e kohës jashtë mësimit. Kjo nuk ishte vetëm kujdes shëndetësor; ishte edhe një mënyrë për ta bërë kohën e lirë të matshme, të organizuar dhe të dobishme. Në këtë aspekt, sporti universitar ishte pjesë e një politike të përditshmërisë: ai synonte të zëvendësonte pasivitetin, spontanitetin ose argëtimin e pakontrolluar më veprimtari kolektive, të planifikuara dhe të raportueshme[810].

Krosi masiv e shpreh më qartë këtë logjikë. Në vitin 1989, pjesëmarrja e 4500 djemve dhe vajzave në kros nuk ishte thjesht ngjarje atletikë; ajo ishte demonstrim i trupit kolektiv studentor. Vrapimi në hapësirë publike, distancat e përcaktuara dhe renditjet ekipore e bënin universitetin të dukshëm në qytet dhe e kthenin pjesëmarrjen në provë të masivitetit. Këtu sporti bëhej ritual urban: trupat studentorë lëviznin së bashku, nën një kalendar politik dhe institucional, duke shfaqur njëkohësisht disiplinë, shëndet dhe gatishmëri[811].

3.3.3. Katedra, pedagogët dhe ndërmjetësimi institucional

Një element që del shpesh në burime, por që rrezikon të mbetet në hije pas emrave të kampionëve, është roli i katedrës së edukimit fizik dhe i pedagogëve. Relacioni i vitit 1962 e vendos edukimin fizik në programin mësimor dhe e lidh më nevojën për kuadro të tjera, më mungesën e sallave dhe më përgjegjësinë e pedagogëve për rritjen e nivelit të studentëve. Kjo tregon se sporti universitar nuk ishte thjesht veprimtari jashtëshkollore; ai kishte një qendër pedagogjike dhe administrative brenda Universitetit[812].

Pedagogu i edukimit fizik kishte një pozitë të ndërmjetme. Ai nuk ishte vetëm mësues i një lënde praktike, por edhe organizator gare, zbulues talentesh, trajner, kontrollues disipline dhe lidhje midis fakultetit, klubit dhe organeve sportive. Kur burimet kritikojnë mungesën e pjesëmarrjes ose nivelin e dobët të ushtrimeve, përgjegjësia shpesh i adresohet pikërisht punës së pedagogëve dhe këshillave sportive. Kjo tregon se në kulturën institucionale të kohës, organizimi sportiv nuk mendohej si

---

punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. Neviri, "4500 djem e vajza," 1.

[810] "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," Studenti, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8. Çeçi, "Sport - Kalitje," 8. "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. Neviri, "4500 djem e vajza," 1.

[811] "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," Studenti, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8. Çeçi, "Sport - Kalitje," 8. "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. Neviri, "4500 djem e vajza," 1.

[812] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Dushi, "Aktivitete sportive në Universitet," 7. Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet," 3. Belkovi, "Java sportive," 8. Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Jones, "University and College Sport," 698-732.

rezultat i spontanitetit studentor; ai kërkonte udhëheqje të vazhdueshme, kontroll teknik dhe përgjegjësi pedagogjike[813].

Në këtë kuptim, sporti universitar ishte një fushë ku pedagogjia e trupit bashkohej më pedagogjinë politike. Pedagogu duhej të mësonte teknikën, por edhe të siguronte që sporti të prodhonte masivitet, moral dhe përfaqësim të denjë. Kjo shpjegon pse në burime nuk mjafton të thuhet se një ndeshje u fitua; theksohen edhe sjellja, rregulli, fryma kolektive dhe vlerësimi i "ekipit shembullor". Kupa "Ekipi Shembullor" në mundje, për shembull, nuk shpërblente vetëm rezultatin, por edhe organizimin dhe sjelljen gjatë garës[814].

Kjo dimension i sportit universitar lidhet më atë që historiografia ndërkombëtare e ka parë si aftësi të sportit modern për të prodhuar rregull social. Në sportin britanik të shekullit XIX, klubi, loja dhe kodi moral u përdorën për formimin e karakterit të elitave; në sportin socialist, i njëjti potencial edukues u riformulua brenda kategorive të kolektivizmit, punës dhe disiplinës shoqërore. Universiteti i Tiranës nuk e krijoi këtë model nga e para, por e përshtati në një kontekst ku pedagogjia shtetërore dhe pedagogjia sportive ishin të ndërthurura ngushtë[815].

Për këtë arsye, figura e pedagogut meriton një vend më të dukshëm në analizë. Në artikujt e viteve 1980, autorë që ishin vetë pedagogë ose të lidhur më katedrën e fizkulturës raportojnë për kampionate, rezultate dhe probleme. Kjo tregon se shtypi studentor nuk ishte thjesht vëzhgues i jashtëm; ai shpesh shërbente si zgjatim i vetë aparatit organizues. Kur një pedagog shkruante për atletikën, qitjen ose aktivitetet në Universitet, ai njëkohësisht informonte, edukonte dhe orientonte. Gazeta bëhej kështu pjesë e punës pedagogjike: ajo shpallte fitues, kritikonte mungesat, ndërtonte modele dhe mbante gjallë kujtesën sportive[816].

Në këtë pikë, duhet vënë re edhe marrëdhënia midis katedrës dhe klubit "Studenti". Klubi jepte përfaqësimin cilësor, ndërsa katedra dhe fakultetet krijonin bazën e përditshme. Pa katedrën, klubi do të rrezikonte të shkëputej nga masa studentore; pa klubin, puna e katedrës do të mbetej pa majën konkurruese dhe pa prestigjin e rezultateve. Kjo ndërvarësi shpjegon pse sporti universitar nuk mund të studiohet vetëm në nivelin e kampionateve kombëtare. Duhet parë edhe aty ku

[813] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Dushi, "Aktivitete sportive në Universitet," 7. Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet," 3. Belkovi, "Java sportive," 8. Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Jones, "University and College Sport," 698-732.

[814] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Dushi, "Aktivitete sportive në Universitet," 7. Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet," 3. Belkovi, "Java sportive," 8. Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Jones, "University and College Sport," 698-732.

[815] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Dushi, "Aktivitete sportive në Universitet," 7. Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet," 3. Belkovi, "Java sportive," 8. Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Jones, "University and College Sport," 698-732.

[816] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Dushi, "Aktivitete sportive në Universitet," 7. Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet," 3. Belkovi, "Java sportive," 8. Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Jones, "University and College Sport," 698-732.

përgatitej: në orët e edukimit fizik, në palestrat e fakulteteve, në këshillat sportive, në provat e kroseve dhe në kalendarët e brendshëm[817].

3.3.4. Sporti i vajzave dhe figura e sportistes-studentë

Një nga tiparet më të rëndësishme të burimeve është prania e vazhdueshme e vajzave në sportin universitar. Ato dalin në volejboll, basketboll, qitje, atletikë, gjimnastikë, kros, pingpong, shah dhe not. Kjo prani nuk duhet lexuar thjesht si shenjë numerike. Ajo është pjesë e një modeli socialist të feminitetit publik, ku studentja duhej të ishte e arsimuar, e aftë fizikisht, e disiplinuar, pjesëmarrëse në kolektiv dhe e gatshme për përfaqësim[818].

Ekipi i volejbollit për vajza, që u shpall kampion kombëtar që në vitin e parë të krijimit të klubit dhe më pas fitoi medalje e kupa, është një nga rastet më të qarta të suksesit kolektiv femëror. Volejbolli kishte përparësi të veçantë sepse ishte sport kolektiv, teknik dhe i përshtatshëm për përfaqësimin e një imazhi të disiplinuar të trupit femëror. Nëpërmjet tij, studentët nuk paraqiteshin si pjesëmarrëse periferike në sport, por si kampione kombëtare. Kjo e vendos sportin universitar në vijën e politikave më të gjera socialiste për përfshirjen e grave në hapësira publike dhe kolektive[819].

Qitja e bën edhe më të dukshëm këtë dimension, sepse aty suksesi femëror lidhej më një sport teknik, të përqendruar dhe më ngarkesë të fortë simbolike ushtarake. Mimoza Trebicka, Enkelejda Shehu, Azeta Cungu, Elisabeta Karabolli, Emanuela Kola dhe Shpresa Xheko përfaqësojnë një seri emrash që tregojnë se studentët nuk ishin thjesht të pranishme, por prodhonin rekorde, tituj kombëtarë, medalje ballkanike dhe europiane. Në këto raste, trupi femëror nuk paraqitet në burime si trup dekorativ, por si trup i saktë, i stërvitur dhe fitues[820].

Megjithatë, gjuha e burimeve e vendos këtë sukses brenda një kornize morale të qartë. Sportistja e dalluar duhet të jetë edhe studentë e mirë, e thjeshtë, e disiplinuar, e lidhur më shoqet dhe më kolektivin. Portreti i Edra Alibegajt, për shembull, e paraqet atë si basketbolliste të jashtëzakonshme, por po aq rëndësi i jep seriozitetit, modestisë,

---

[817] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Dushi, "Aktivitete sportive në Universitet," 7. Trasja, "Nga veprimtaritë sportive në Universitet," 3. Belkovi, "Java sportive," 8. Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Jones, "University and College Sport," 698-732.

[818] Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Puka, "Rezultate të larta të," 1. "Pararoja e Universitetit," *Studenti*, viti 21, nr. 21 (555), 24 dhjetor 1987, 2.

[819] Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Puka, "Rezultate të larta të," 1. "Pararoja e Universitetit," *Studenti*, viti 21, nr. 21 (555), 24 dhjetor 1987, 2.

[820] Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Puka, "Rezultate të larta të," 1. "Pararoja e Universitetit," *Studenti*, viti 21, nr. 21 (555), 24 dhjetor 1987, 2.

sjelljes korrekte dhe rezultateve në mësime. Kjo tregon se suksesi sportiv femëror duhej të harmonizohej më figurën normative të studentes socialiste[821].

Klodeta Gjini ofron një shembull tjetër të rëndësishëm, sepse portreti i saj lidh atletikën, stërvitjen intensive, objektivat rekord dhe studimin. Ajo paraqitet si sportiste që stërvitet më ngarkesë të madhe, por edhe si studentë që e sheh stërvitjen si ndihmë për freskinë mendore. Ky argument është domethënës: ai e kundërshton idenë se sporti e largon studentin nga mësimi dhe përpiqet të provojë se trupi i stërvitur e rrit edhe aftësinë intelektuale. Në këtë mënyrë, sporti legjitimohet brenda universitetit jo si rival i dijes, por si plotësues i saj[822].

Nga një këndvështrim kritik, duhet të pranojmë se burimet nuk na japin zërin e drejtpërdrejtë të shumicës së studenteve. Ato flasin për fitueset, për ekipet dhe për shembujt, por pak thonë për përvojën e vajzave që nuk fitonin, për pengesat familjare, për kohën e studimit, për lodhjen ose për normat e trupit. Prandaj, analiza duhet të jetë e kujdesshme: burimet dëshmojnë pjesëmarrje dhe sukses real, por ato e filtrojnë përvojën femërore përmes gjuhës së suksesit dhe moralit zyrtar. Pikërisht ky filtër është pjesë e historisë[823].

3.3.5. Hapësirat sportive: nga palestra të qyteti

Sporti universitar nuk zhvillohej në abstraksion; ai kërkonte hapësira konkrete. Qendra sportive "Studenti", palestrat e fakulteteve, pallati i sportit "Partizani", stadiumi "Qemal Stafa", Liqeni Artificial, Dajti, Farka, poligonet e qitjes dhe mjediset e Institutit të Kulturës Fizike formonin një gjeografi sportive të Tiranës universitare. Kjo gjeografi është thelbësore sepse tregon se sporti e nxirrte Universitetin jashtë auditorit dhe e vendoste në hapësirën urbane e natyrore[824].

Qendra sportive "Studenti" kishte rëndësi të veçantë si hapësirë e përditshme. Aty zhvilloheshin kampionate, ndeshje futbolli, volejbolli, basketbolli dhe aktivitete të tjera që e bënin qytetin "Studenti" jo vetëm vend banimi, por edhe vend garimi. Në këtë kuptim, infrastruktura sportive kontribuonte në ndërtimin e një komuniteti studentor. Ajo krijonte pika takimi, rivaliteti dhe spektakli lokal, ku studentët mund të shihnin

[821] Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Puka, "Rezultate të larta të," 1. "Pararoja e Universitetit," *Studenti*, viti 21, nr. 21 (555), 24 dhjetor 1987, 2.

[822] Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Puka, "Rezultate të larta të," 1. "Pararoja e Universitetit," *Studenti*, viti 21, nr. 21 (555), 24 dhjetor 1987, 2.

[823] Belkovi, "Mbledhje më sportistet përfaqësues," 6. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Puka, "Rezultate të larta të," 1. "Pararoja e Universitetit," *Studenti*, viti 21, nr. 21 (555), 24 dhjetor 1987, 2.

[824] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive Studenti," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2. Kristo, "Sport-kalitje-shëndet," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Studentit, "Marshim në fshatin Farke," 6. "Shifra dhe fakte," *Studenti*, viti 16, nr. 15 (454), 22 tetor 1982, 3. "Si të pajtohemi më këtë gjendje?," *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 40 (1509), 22 maj 1963, 1, 3.

njëri-tjetrin jo vetëm si kolegë në auditor, por si lojtarë, tifozë, arbitra dhe përfaqësues fakultetesh[825].

Stadiumi "Qemal Stafa" dhe pallati i kulturës e sportit e vendosnin sportin universitar në një shkallë më të gjerë publike. Kur spartakiadat ose lojërat studentore hapeshin në hapësira të tilla, Universiteti dilte nga mjedisi i vet i brendshëm dhe hynte në skenën qytetare të Tiranës. Ky kalim kishte kuptim simbolik: sporti studentor nuk ishte vetëm punë fakultetesh, por pjesë e kulturës publike të kryeqytetit socialist. Për këtë arsye, ceremonitë e hapjes, parakalimet dhe aktivitetet masive duhet lexuar si performanca urbane të përkatësisë institucionale[826].

Hapësirat natyrore - Liqeni Artificial, Dajti, Farka dhe itineraret e ekskursioneve - kishin një funksion tjetër. Ato lidhnin sportin më kalitjen, turizmin, alpinizmin, marshimin dhe përballjen më terrenin. Në këto raste, trupi studentor duhej të dilte nga palestra dhe të provohej në mjedis të hapur. Kjo ishte shumë e rëndësishme për ideologjinë e kulturës fizike, sepse natyra nuk ishte thjesht vend pushimi; ajo ishte vend disipline, durimi, orientimi dhe shëndeti[827].

Alpinizmi e shpreh më qartë këtë raport më hapësirën natyrore. Universiteti u paraqit në burime si një nga qendrat kryesore të alpinizmit, më studentë dhe pedagogë që merrnin kategori sportive e distinktivë, kryenin ngjitje të vështira dhe e shndërronin Dajtin në një laborator të kalitjes. Dekorimi i klubit për kontribut në lëvizjen turistike dhe alpinistike tregon se ky sport nuk shihej vetëm si aventurë, por si shërbim i rëndësishëm për edukimin fizik dhe moral të rinisë studentore[828].

Kjo gjeografi sportive e Tiranës universitare kishte edhe një dimension politik. Vendndodhja e ceremonive para Rektoratit, zhvillimi i kroseve në bulevard ose në Liqenin Artificial, marshimet në Farkë dhe parakalimet e 1 Majit e lidhin trupin studentor më qendrën administrative, më qytetin dhe më ceremonitë shtetërore. Hapësira nuk ishte neutrale; ajo prodhonte kuptim. Të garoje para Rektoratit, të vrapoje

[825] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive Studenti," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2. Kristo, "Sport-kalitje-shëndet," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Studentit, "Marshim në fshatin Farke," 6. "Shifra dhe fakte," *Studenti*, viti 16, nr. 15 (454), 22 tetor 1982, 3. "Si të pajtohemi më këtë gjendje?," *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 40 (1509), 22 maj 1963, 1, 3.

[826] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive Studenti," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2. Kristo, "Sport-kalitje-shëndet," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Studentit, "Marshim në fshatin Farke," 6. "Shifra dhe fakte," *Studenti*, viti 16, nr. 15 (454), 22 tetor 1982, 3. "Si të pajtohemi më këtë gjendje?," *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 40 (1509), 22 maj 1963, 1, 3.

[827] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive Studenti," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2. Kristo, "Sport-kalitje-shëndet," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Studentit, "Marshim në fshatin Farke," 6. "Shifra dhe fakte," *Studenti*, viti 16, nr. 15 (454), 22 tetor 1982, 3. "Si të pajtohemi më këtë gjendje?," *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 40 (1509), 22 maj 1963, 1, 3.

[828] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive Studenti," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2. Kristo, "Sport-kalitje-shëndet," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Studentit, "Marshim në fshatin Farke," 6. "Shifra dhe fakte," *Studenti*, viti 16, nr. 15 (454), 22 tetor 1982, 3. "Si të pajtohemi më këtë gjendje?," *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 40 (1509), 22 maj 1963, 1, 3.

në bulevard ose të parakaloje në kuadrate do të thoshte ta bëje trupin studentor të dukshëm për institucionin dhe për publikun[829].

3.3.6. Politizimi si kalendar, gjuhë dhe rit publik

Politizimi i sportit universitar nuk duhet reduktuar në praninë e parrullave ose emrit të udhëheqësit në ceremoni. Ai ishte më i thellë dhe funksiononte në tri nivele: në kalendar, në gjuhë dhe në rit. Në kalendar, aktivitetet kryesore lidhen vazhdimisht më përvjetorë: 30-vjetori i BRPSH-së, 35-vjetori i Çlirimit, 40-vjetori dhe 45-vjetori i Çlirimit, Java e Enverit, 1 Maji. Kjo do të thotë se koha sportive organizohej sipas kohës politike. Sezoni i garave nuk ishte vetëm çështje klimaterike ose akademike; ai vendosej brenda ritmit të përvjetorëve shtetërorë[830].

Në gjuhë, politizimi shfaqet përmes termave që e shoqërojnë sportin: "kalitje", "rini e fortë", "atdhe", "revolucionarizim", "masivitet", "vlera kombëtare", "ekip shembullor", "pararoja e Universitetit". Këto nuk janë thjesht formula propagandistike të jashtme; ato ndikojnë në mënyrën se si kuptohet suksesi. Një rekord nuk është vetëm rekord; ai bëhet dhuratë për jubileun. Një kros nuk është vetëm garë; ai bëhet shfaqje e rinisë së shëndetshme. Një sportiste nuk është vetëm kampione; ajo bëhet figurë morale e studentes shqiptare[831].

Në rit, politizimi shihet në hapjet ceremoniale, parakalimet, spartakiadat, kuadratet sportive dhe ushtarake, dekorimet dhe raportimin publik. Këto forma e kthenin sportin në spektakël të disiplinuar. Riti kishte rëndësi sepse i jepte trupit një rend të dukshëm: studentët nuk lëviznin rastësisht, por në formacione, skuadra, fakultete, gara dhe parakalime. Kjo është arsyeja pse sporti ishte i përshtatshëm për shtetin socialist: ai ofronte një gjuhë vizuale të rregullit, shëndetit dhe kolektivitetit[832].

Krahasimet më Bashkimin Sovjetik dhe Gjermaninë Lindore tregojnë se ky lloj politizimi ishte pjesë e një modeli më të gjerë socialist. Kultura fizike sovjetike, spartakiadat dhe sporti i organizuar nga shteti e lidhën trupin më prodhimin e qytetarit të ri; sporti i Gjermanisë Lindore e çoi këtë logjikë në një sistem shumë më të institucionalizuar të performancës dhe prestigjit ndërkombëtar. Shqipëria nuk kishte as

---

[829] "Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive Studenti," *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, 2. Kristo, "Sport-kalitje-shëndet," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Studentit, "Marshim në fshatin Farke," 6. "Shifra dhe fakte," *Studenti*, viti 16, nr. 15 (454), 22 tetor 1982, 3. "Si të pajtohemi më këtë gjendje?," *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 40 (1509), 22 maj 1963, 1, 3.

[830] Tafili, "Sport-kalitje," 8. Osmani, "Rini e fortë, e," 4. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76.

[831] Tafili, "Sport-kalitje," 8. Osmani, "Rini e fortë, e," 4. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76.

[832] Tafili, "Sport-kalitje," 8. Osmani, "Rini e fortë, e," 4. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76.

burimet, as shkallën e këtyre modeleve, por përdori një gjuhë të ngjashme: sporti duhej të ishte masiv, i organizuar, edukativ dhe i dobishëm politikisht[833].

Megjithatë, politizimi nuk e anulonte përvojën sportive. Studentët vraponin, luanin, fitonin, humbnin, lodheshin, gëzoheshin dhe krijonin rivalitete reale. Kjo është e rëndësishme sepse na mbron nga një interpretim tepër reduktues. Një ndeshje futbolli midis fakulteteve mund të zhvillohej në kuadër të një jubileu politik, por rivaliteti, teknika dhe emocioni i saj ishin të vërteta. Politizimi i jepte kornizë; nuk e zëvendësonte domosdoshmërisht përmbajtjen sportive[834].

Nga ana tjetër, përvoja sportive nuk mund të ndahet plotësisht nga korniza politike. Vetë fakti që garat raportoheshin më gjuhën e jubileve, që fitoret quheshin dhurata për atdheun dhe që pjesëmarrja masive vlerësohej si sukses politik, tregon se sporti prodhonte kuptim përtej fushës së lojës. Në këtë kuptim, politizimi ishte mënyra përmes së cilës institucioni i jepte sportit vlerë publike dhe e bënte atë pjesë të historisë së Universitetit dhe të shtetit[835].

3.3.7. Sporti universitar dhe modeli europian i kulturës sportive studentore

Për ta kuptuar më mirë rastin shqiptar, ai duhet krahasuar jo vetëm më bllokun socialist, por edhe më traditat europiane të sportit universitar. Në universitetet britanike, sporti u zhvillua historikisht përmes klubeve, kolegjeve, rivaliteteve dhe ideologjisë së formimit të karakterit. Në këtë traditë, sporti ishte pjesë e kulturës së elitave, e sociabilitetit mashkullor dhe e disiplinimit të trupit përmes lojës së rregulluar. Në Tiranë, struktura sociale ishte tjetër, por disa funksione ishin të krahasueshme: sporti prodhonte identitet, hierarki, kujtesë dhe ndjenjë përkatësie institucionale[836].

Dallimi kryesor qëndron të burimi i organizimit. Në traditat perëndimore, klubi studentor shpesh ruante një shkallë autonomie dhe ndërtonte kulturën e vet përmes rregullave të brendshme, rivaliteteve dhe trashëgimisë. Në Shqipërinë socialiste, klubi "Studenti" ishte i lidhur ngushtë më Universitetin, organizatat e rinisë, BFSSH-në dhe strukturat shtetërore të sportit. Kjo nuk do të thotë se nuk kishte jetë të brendshme

[833] Tafili, "Sport-kalitje," 8. Osmani, "Rini e fortë, e," 4. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76.

[834] Tafili, "Sport-kalitje," 8. Osmani, "Rini e fortë, e," 4. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76.

[835] Tafili, "Sport-kalitje," 8. Osmani, "Rini e fortë, e," 4. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76.

[836] Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Jones, "University and College Sport," 698-732. Leëis, "The Beginning of Organized," 222-229. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

studentore; do të thotë se kjo jetë zhvillohej brenda një rrjeti më të kontrolluar institucional[837].

Një tjetër dallim lidhet më funksionin shoqëror të sportit. Në universitetet britanike të shekullit XIX, sporti u lidh më formimin e gentleman-it, më udhëheqjen, vetëkontrollin dhe përgatitjen morale të elitës. Në universitetin socialist shqiptar, sporti lidhej më formimin e studentit si kuadër i ardhshëm i shoqërisë socialiste, si trup i kalitur, si pjesëtar i kolektivit dhe si përfaqësues i rinisë. Pra, në të dyja rastet sporti formonte karakter, por karakteri që synohej ishte i ndryshëm: në njërin rast, karakteri i elitës liberale-imperiale; në tjetrin, karakteri i qytetarit socialist[838].

Megjithatë, krahasimi europian nuk duhet të përdoret për ta paraqitur rastin shqiptar si devijim. Përkundrazi, ai tregon se universitetet, në kontekste shumë të ndryshme, e kanë përdorur sportin për të ndërtuar trupin e studentit si objekt formimi. Rasti shqiptar është pjesë e kësaj historie më të gjerë, por e përkthyer në gjuhën e socializmit shtetëror, të kulturës fizike dhe të mobilizimit të rinisë. Kjo e bën atë një rast të vlefshëm për historiografinë europiane të sportit universitar, sepse tregon se universiteti socialist nuk ishte vetëm hapësirë ideologjike e mbyllur, por edhe vend ku forma moderne të sportit - kampionati, rekordi, kalendari, klubi, portreti i sportistit - u përdorën në mënyrë intensive[839].

Në këtë drejtim, sporti universitar shqiptar mund të shihet si një hibrid. Ai kishte elemente të sportit modern europian: rregulla, kampionate, gjyqtarë, renditje, rekorde, klube dhe gazeta që prodhonin kujtesë. Kishte elemente të kulturës fizike socialiste: masivitet, spartakiada, lidhje më rinisë, jubile, kalitje dhe funksion edukativ-politik. Kishte edhe elemente lokale: rivalitetet midis fakulteteve, hapësirat e Tiranës, emrat e sportistëve dhe historia e veçantë e klubit “Studenti”. Pikërisht ky hibrid e bën rastin historikisht të pasur[840].

3.3.8. Kufijtë e burimeve dhe nevoja për lexim kritik

Çdo analizë e sportit universitar të periudhës socialiste duhet të nisë nga pranimi i kufijve të burimeve. Arkivi dhe shtypi na japin kryesisht zërin e institucionit: rektoratin, katedrën, klubin, gazetën studentore, organizatat e rinisë dhe shtypin sportiv. Këto burime janë të pasura, por jo të plota. Ato flasin shumë për fitoret, organizimin dhe detyrat; flasin më pak për përvojat intime të studentëve, për dëshirat individuale,

[837] Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Jones, "University and College Sport," 698-732. Leëis, "The Beginning of Organized," 222-229. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

[838] Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Jones, "University and College Sport," 698-732. Leëis, "The Beginning of Organized," 222-229. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

[839] Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Jones, "University and College Sport," 698-732. Leëis, "The Beginning of Organized," 222-229. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

[840] Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Jones, "University and College Sport," 698-732. Leëis, "The Beginning of Organized," 222-229. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

për konfliktet, për lodhjen, për refuzimin ose për mënyrën se si studentët e zakonshëm e përjetonin sportin[841].

Ky kufi nuk e ul vlerën e burimeve; përkundrazi, na ndihmon t'i lexojmë më mirë. Kur një artikull kritikon mungesën e pjesëmarrjes në gjimnastikë, ai na jep një dritare drejt problemeve reale që propaganda e suksesit nuk i mbulonte dot plotësisht. Kur një kampionat rifillon pas ndërprerjes, burimi na tregon se institucionet kishin nevojë të rindërtonin vazhdimisht ritmin sportiv. Kur një sukses lidhet më jubileun politik, burimi na tregon jo vetëm rezultatin, por edhe mënyrën se si rezultati duhej të merrte kuptim[842].

Prandaj, në këtë nënkrye burimet përdoren në dy nivele: si dëshmi faktike dhe si objekte diskursive. Si dëshmi faktike, ato na lejojnë të rindërtojmë kampionate, emra, data, vende, rezultate dhe institucione. Si objekte diskursive, ato na lejojnë të analizojmë gjuhën e masivitetit, moralit, kalitjes dhe politizimit. Ky përdorim i dyfishtë është i domosdoshëm për një histori të sportit universitar në socializëm, sepse ndarja mekanike midis "faktit sportiv" dhe "propagandës" do ta varfëronte analizën. Në të vërtetë, fakti dhe propaganda shpesh bashkëjetojnë në të njëjtin tekst[843].

Një problem tjetër burimor është pabarazia gjinore dhe disiplinore në dokumentim. Disa sporte kanë shumë artikuj sepse prodhojnë rezultate të shpejta dhe spektakël; të tjera shfaqen vetëm kur lidhen më aksione masive ose më detyra të edukimit fizik. Po kështu, sportistet femra dalin më shpesh kur arrijnë rezultate të larta ose kur paraqiten si modele morale; përvoja e pjesëmarrjes së zakonshme femërore mbetet më pak e dukshme. Kjo kërkon kujdes: mungesa e burimit nuk duhet ngatërruar më mungesën e përvojës[844].

Edhe terminologjia kërkon kujdes. Fjalë si "masivitet", "kalitje", "revolucionarizim", "cilësi" ose "shembullor" kishin kuptime të veçanta në gjuhën e kohës. Nëse i përdorim pa analizë, rrezikojmë të riprodhojmë gjuhën zyrtare; nëse i refuzojmë plotësisht, rrezikojmë të humbasim mënyrën se si vetë institucioni e kuptonte sportin. Zgjidhja historiografike është t'i lexojmë këto terma si kategori historike: jo si të vërteta të vetëkuptueshme, por si pjesë të botës ku sporti universitar funksiononte[845].

Ky lexim kritik e bën më të qartë edhe raportin midis arritjeve dhe sfidave. Burimet e suksesit nuk duhen hedhur poshtë si propagandë, sepse shumë prej

---

[841] "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.

[842] "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.

[843] "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.

[844] "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.

[845] "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.

rezultateve janë të konkretizuara në data, pikë, rekorde, emra dhe gara. Por as nuk duhet pranuar plotësisht rrëfimi i tyre triumfalist. Për një histori metodologjikisht të qëndrueshme, duhet mbajtur bashkë të dyja: puna reale sportive dhe mënyra politike e përfaqësimit të saj[846].

3.3.9. Nga sporti i fakultetit të sporti kombëtar

Një nga pyetjet qendrore të këtij kapitulli është se si një veprimtari lokale universitare merrte kuptim kombëtar. Përgjigjja që japin burimet është e qartë: përmes kalendarëve, spartakiadave, klubeve, kampionateve kombëtare dhe shtypit. Ndeshja midis dy fakulteteve ishte lokale në vendin e zhvillimit dhe në identitetin e skuadrave, por ajo i përkiste një sistemi më të madh, sepse përzgjedhte studentë, prodhonte rezultate, ushqente klubin dhe përgatitte pjesëmarrjen në veprimtari më të gjera[847].

Kjo lidhje është e dukshme në rrugën nga kampionatet ndërfakultetore të klubi "Studenti". Fakultetet krijonin bazën e rivalitetit dhe të pjesëmarrjes; klubi përzgjidhte elementët më të mirë dhe i vendoste në konkurrim më klubet e tjera të vendit. Fitorja e "Studentit" në kampionatin kombëtar të shahut, përballja më klubet e qyteteve të tjera, rezultatet në peshëngritje dhe qitje ose pjesëmarrjet në kupat e republikës tregojnë se universiteti nuk mbetej brenda vetes. Ai hynte në sistemin kombëtar si një nga aktorët e tij[848].

Shtypi luante rol të rëndësishëm në këtë kalim. Një rezultat lokal, kur botohej në "Studenti", krijonte kujtesë brenda universitetit; kur dilte në "Zëri i Rinisë" ose "Sporti Popullor", fitonte kuptim më të gjerë kombëtar. Kjo hierarki mediatike është e rëndësishme: ajo tregon se jo çdo aktivitet kishte të njëjtin nivel publik, por edhe se sporti universitar mund të ngjitej nga faqja e brendshme studentore në shtypin kombëtar kur prodhonte rekord, masivitet ose përfaqësim të veçantë[849].

Në këtë mënyrë, lokalia nuk ishte periferike. Ajo ishte kushti i kombëtares. Pa garat e fakulteteve, nuk do të kishte bazë për klubin; pa klubin, Universiteti nuk do të kishte profil kombëtar; pa shtypin, suksesi nuk do të kthehej në kujtesë. Ky zinxhir shpjegon pse sporti universitar mund të quhet një infrastrukturë e ndërmjetme midis

---

[846] "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8. Puka, "Filloi kampionati i futbollit," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.

[847] Belkovi, "Java sportive," 8. "Nisme e mbarë - rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3; Osmani, "Rini e fortë," 4. Puka, "Rezultate të larta të," 1. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Muçostepa, "Klubi sportiv Studenti qendër," 7.

[848] Belkovi, "Java sportive," 8. "Nisme e mbarë - rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3; Osmani, "Rini e fortë," 4. Puka, "Rezultate të larta të," 1. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Muçostepa, "Klubi sportiv Studenti qendër," 7.

[849] Belkovi, "Java sportive," 8. "Nisme e mbarë - rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3; Osmani, "Rini e fortë," 4. Puka, "Rezultate të larta të," 1. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Muçostepa, "Klubi sportiv Studenti qendër," 7.

jetës studentore dhe sportit kombëtar. Ai nuk ishte as vetëm sport i lirë studentor, as vetëm sport elitar shtetëror; ishte ura që i lidhte këto dy nivele[850].

Në vitin 1990, formula "veprimtari lokale më vlera kombëtare" e shpreh në mënyrë të përmbledhur këtë logjikë. Ajo vjen në një moment kur sistemi socialist po hynte në krizën e tij përfundimtare, por ende e ruante gjuhën e mobilizimit të mëparshëm. Për historianin, kjo formulë ka vlerë të veçantë sepse është një vetëpërkufizim i vonë i gjithë procesit: ajo tregon se organizatorët e kuptonin sportin lokal studentor si pjesë të një projekti kombëtar, jo si argëtim të izoluar[851].

3.3.10. Sporti, ushtria dhe kultura e gatishmërisë

Një dimension i rëndësishëm i politizimit është lidhja e sportit universitar më kulturën e gatishmërisë ushtarake. Kjo lidhje nuk shfaqet vetëm në qitje, edhe pse qitja është rasti më i qartë; ajo shfaqet edhe në lojërat më karakter ushtarak, në kalimin e pengesave, në marshime, në kuadratet e parakalimeve dhe në gjuhën e kalitjes. Studentit i kërkohej të ishte i shëndetshëm, por edhe i gatshëm; trupi i tij duhej të ishte i dobishëm jo vetëm për punë dhe studim, por edhe për mbrojtje[852].

Në relacionin e vitit 1962, insistimi të noti si aftësi e domosdoshme lidhet më këtë kulturë të përgjithshme të aftësisë praktike. Noti nuk ishte vetëm sport rekreativ; ai paraqitej si një zotësi që studenti duhej ta kishte përpara diplomimit. Në vitet 1980, programet e veprimtarive në natyrë përfshinin edhe kalimin e pengesave ujore, qitjen dhe gara më karakter ushtarak. Këto lidhje tregojnë se kultura fizike universitare synonte të formonte një trup shumëfunksional: trup që vrapon, noton, qëllon, marshon dhe përfaqëson[853].

Në sportet e qitjes, kjo kulturë merr formë konkurruese. Sukseset e studentëve dhe studenteve në qitje janë të shumta, por rëndësia e tyre nuk është vetëm sportive. Qitja bashkon saktësinë teknike, vetëkontrollin, disiplinën mendore dhe një imagjinatë të gatishmërisë mbrojtëse. Kjo e bënte atë sport të privilegjuar në një shoqëri ku mbrojtja popullore dhe mobilizimi ideologjik kishin peshë të madhe[854].

---

[850] Belkovi, "Java sportive," 8. "Nisme e mbarë - rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3; Osmani, "Rini e fortë," 4. Puka, "Rezultate të larta të," 1. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Muçostepa, "Klubi sportiv Studenti qendër," 7.

[851] Belkovi, "Java sportive," 8. "Nisme e mbarë - rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3; Osmani, "Rini e fortë," 4. Puka, "Rezultate të larta të," 1. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Muçostepa, "Klubi sportiv Studenti qendër," 7.

[852] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Përmeti, "U zhvillua kampionati i," 1-2. Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

[853] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Përmeti, "U zhvillua kampionati i," 1-2. Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

[854] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Përmeti, "U zhvillua kampionati i," 1-2. Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

Megjithatë, duhet të jemi të kujdesshëm që të mos e kthejmë çdo praktikë sportive në militarizim të drejtpërdrejtë. Basketbolli, volejbolli, futbolli, shahu ose pingpongu kishin logjikat e tyre të lojës, rivalitetit dhe kënaqësisë. Por prania e sporteve ushtarake dhe e gjuhës së kalitjes tregon se sistemi e interpretonte gjithë kulturën fizike brenda një horizonti gatishmërie. Edhe kur loja ishte argëtim, ajo mund të lexohej si pjesë e formimit të trupit të disiplinuar[855].

Krahasimi më kulturën fizike sovjetike e ndihmon këtë interpretim. Në Bashkimin Sovjetik, programet masive të kulturës fizike dhe normat e aftësisë trupore u lidhën herët më prodhimin, mbrojtjen dhe qytetarinë. Shqipëria socialiste e përktheu këtë model në gjuhën e vet politike, duke e lidhur sportin studentor më organizatat e rinisë, më jubile kombëtare dhe më elemente të përgatitjes ushtarake. Prandaj, sporti universitar ishte edhe një laborator i vogël i kulturës së gatishmërisë së shoqërisë socialiste shqiptare[856].

3.3.11. Emocioni sportiv dhe kufijtë e kontrollit

Një histori e politizimit të sportit rrezikon të lërë në hije një element themelor: emocionin e lojës. Burimet e gazetës "Studenti", edhe kur shkruajnë më gjuhë zyrtare, nuk mund ta fshehin plotësisht kënaqësinë e rivalitetit, bukurinë e ndeshjeve, tensionin e finaleve dhe entuziazmin e fitoreve. Artikujt për futbollin, basketbollin ose volejbollin përshkruajnë ndeshje "të bukura", "më rivalitet", "më dëshirë për fitore" dhe më kthesa rezultati. Këto formula tregojnë se sporti ishte edhe përvojë e gjallë, jo vetëm detyrë politike[857].

Kjo është veçanërisht e dukshme në kampionatet e futbollit. Përshkrimi i Fakultetit Ekonomik si kampion në vitin 1983, më rrugën e tij drejt titullit, më golashënues, portier, mbrojtës dhe protagonistë të emërtuar, krijon një narrativë sportive të ngjashme më çdo kronikë futbolli. Edhe pse artikulli ndodhet në gazetën studentore dhe brenda një kulturë politike të caktuar, ai funksionon si tekst sportiv: ka tension, skemë loje, portretizim lojtarësh dhe krenari për fituesin[858].

Këtu shfaqet kufiri i kontrollit politik. Shteti dhe institucioni mund të organizonin kalendarin, gjuhën dhe ceremoninë, por nuk mund ta kontrollonin plotësisht emocionin e garës. Një ndeshje mund të ishte në kuadër të Spartakiadës, por rezultati mbetej i hapur; një ekip mund të përfaqësonte fakultetin, por loja prodhonte situata të

[855] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Përmeti, "U zhvillua kampionati i," 1-2. Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

[856] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Përmeti, "U zhvillua kampionati i," 1-2. Dalipi, "Trofe e një qitësi," 7. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164.

[857] Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," 7. Muka, "Kampionati i futbollit midis fakulteteve," 8. Neviri, "Ndeshje të bukura dhe," 1-2. Nano, "Sport-kalitje," 8.

[858] Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," 7. Muka, "Kampionati i futbollit midis fakulteteve," 8. Neviri, "Ndeshje të bukura dhe," 1-2. Nano, "Sport-kalitje," 8.

paparashikueshme; një kampionat mund të kishte funksion edukativ, por për studentët ai ishte edhe rast për të parë, brohoritur, kritikuar dhe kujtuar[859].

Ky dimension është i rëndësishëm për historiografinë sepse e bën sportin universitar më kompleks. Ai nuk ishte vetëm mjet i shtetit mbi trupin; ishte edhe hapësirë ku studentët përjetonin garë reale, krijonin reputacione, ndërtonin miqësi dhe rivalitete, dhe prodhonin kujtime të përbashkëta. Politizimi nuk e zhduku këtë përvojë; ai e rrethoi dhe e interpretoi atë. Në shumë raste, pikërisht sepse gara ishte reale, politizimi mund të ishte bindës. Një fitore e sajuar nuk do të kishte të njëjtën forcë simbolike si një fitore e fituar realisht në fushë[860].

Për këtë arsye, analiza duhet të mbajë bashkë kontrollin dhe spontanitetin. Sporti universitar ishte i kontrolluar nga institucioni, por brenda kontrollit prodhonte situata të hapura. Ai ishte i politizuar, por nuk ishte i zbrazët. Ai ishte pjesë e disiplinës socialiste, por edhe pjesë e kulturës studentore. Pikërisht kjo ambivalencë e bën historinë e tij të vlefshme: aty ku shteti kërkonte trupin e rregulluar, studentët gjenin edhe lojën, rivalitetin dhe kënaqësinë e garës[861].

3.3.12. Vijimësia dhe pragu i ndryshimit, 1989-1990

Vitet 1989-1990 përbëjnë një fund domethënës për këtë histori. Në pamje të parë, burimet tregojnë vijimësi: kampionati i veprimtarive në natyrë, krosi masiv, noti, shah-pingpongu, kupat e 45-vjetorit dhe spartakiada e shkollave të larta dëshmojnë se aparati sportiv studentor ende funksiononte. Kalendarët vijonin të lidheshin më përvjetorët, fakultetet vijonin të garonin, shtypi vijonte të raportonte dhe gjuha politike vijonte të jepte kuptimin zyrtar të aktiviteteve[862].

Por pikërisht kjo vijimësi e bën më të dukshëm pragun historik. Në vitin 1990, kur "Sporti Popullor" flet për "veprimtari lokale më vlera kombëtare", ai ende përdor fjalorin e një sistemi që po hynte në fazën e tij të fundit. Kjo nuk do të thotë se vetë sporti ishte në krizë të menjëhershme; përkundrazi, aktivitetet dëshmojnë kapacitet organizativ. Por kuadri politik që i jepte atyre domethënie po ndryshonte. Për historianin, kjo krijon një moment të rrallë: forma vazhdon, ndërsa kushtet e saj historike po lëkunden[863].

Kjo periudhë e vonë na ndihmon të kuptojmë se sa e fortë ishte struktura e ndërtuar më parë. Edhe pas dekadash suksesesh dhe problemesh, Universiteti kishte

---

[859] Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," 7. Muka, "Kampionati i futbollit midis fakulteteve," 8. Neviri, "Ndeshje të bukura dhe," 1-2. Nano, "Sport-kalitje," 8.

[860] Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," 7. Muka, "Kampionati i futbollit midis fakulteteve," 8. Neviri, "Ndeshje të bukura dhe," 1-2. Nano, "Sport-kalitje," 8.

[861] Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," 7. Muka, "Kampionati i futbollit midis fakulteteve," 8. Neviri, "Ndeshje të bukura dhe," 1-2. Nano, "Sport-kalitje," 8.

[862] "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Neviri, "4500 djem e vajza," 1. Përmeti, "U zhvillua kampionati i," 1-2. Trasja, "U zhvillua kampionati i," 8. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[863] "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Neviri, "4500 djem e vajza," 1. Përmeti, "U zhvillua kampionati i," 1-2. Trasja, "U zhvillua kampionati i," 8. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

ende aftësi të organizonte gara, të mobilizonte studentë, të raportonte rezultate dhe të lidhte aktivitetet lokale më një kuadër kombëtar. Kjo tregon se sporti universitar nuk ishte episod i përkohshëm; ai ishte bërë pjesë e rutinës institucionale. Pikërisht për këtë arsye, ndryshimet politike të mëvonshme do të duhej të përballeshin jo më një boshllëk, por më një trashëgimi konkrete institucionesh, hapësirash, praktikash dhe kujtese[864].

Në të njëjtën kohë, sfidat e dokumentuara më herët - mungesa e bazës materiale, ndërprerjet, pjesëmarrja e pabarabartë, tensioni më mësimin - tregojnë se kjo trashëgimi nuk ishte e qëndrueshme në mënyrë automatike. Ajo kërkonte vazhdimisht organizim, financim, kuadro dhe motivim. Në një kontekst politik dhe ekonomik të ri, pikërisht këto kushte do të bëheshin vendimtare për fatin e sportit universitar. Prandaj, fundi i periudhës socialiste duhet parë jo vetëm si fund ideologjik, por edhe si moment kur një model administrativ i sportit studentor humbi bazën politike që e kishte mbajtur bashkë[865].

Kjo e bën nënkryen 3.3 një nyje për të gjithë kapitullin. Arritjet dëshmojnë kapacitetin e Universitetit për të prodhuar sport masiv dhe cilësor; sfidat tregojnë kufijtë e këtij kapaciteti; politizimi shpjegon pse sporti kishte një peshë më të madhe se argëtimi. Në fund, sporti universitar del si një institucion i ndërmjetëm: midis trupit dhe dijes, midis fakultetit dhe kombit, midis lojës dhe disiplinës, midis përvojës studentore dhe projektit politik socialist[866].

3.3.13. Struktura e garës dhe administrimi i meritës sportive

Një dimension tjetër që duhet theksuar është mënyra se si sporti universitar administronte meritën. Burimet nuk mjaftohen më thënien se një fakultet ose një sportist fitoi; ato japin kalendarë, faza, sistem rrethor, fusha, rezultate, renditje dhe, në disa raste, përbërje ekipesh. Kjo mënyrë e regjistrimit tregon se merita sportive duhej të ishte e verifikueshme. Në sportin modern, siç ka argumentuar Guttmann, kuantifikimi dhe rekordi janë thelbësorë për dallimin e fituesit; në rastin universitar shqiptar, kjo logjikë moderne kombinohej më nevojën institucionale për të prodhuar klasifikim të qartë midis fakulteteve[867].

---

[864] "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Neviri, "4500 djem e vajza," 1. Përmeti, "U zhvillua kampionati i," 1-2. Trasja, "U zhvillua kampionati i," 8. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[865] "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Neviri, "4500 djem e vajza," 1. Përmeti, "U zhvillua kampionati i," 1-2. Trasja, "U zhvillua kampionati i," 8. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[866] "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3. Neviri, "4500 djem e vajza," 1. Përmeti, "U zhvillua kampionati i," 1-2. Trasja, "U zhvillua kampionati i," 8. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[867] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," Studenti, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8. Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," 7. "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8.

Klasifikimi kishte rëndësi sepse e bënte fakultetin subjekt garues. Në kampionatet ndërfakultetore, merita nuk i përkiste vetëm individit; ajo i transferohej kolektivit akademik. Fakulteti fitues merrte kupë, përmendej në gazetë, krijonte traditë dhe fitonte reputacion. Kjo e kthente sportin në një mekanizëm të konkurrencës së brendshme të Universitetit. Në një sistem politik që theksonte unitetin kolektiv, rivaliteti sportiv lejohej dhe madje nxitej, sepse ishte rivalitet i rregulluar, i dobishëm dhe i integruar në rendin institucional[868].

Në këtë pikë, sporti krijonte një hapësirë të veçantë meritokracie të kontrolluar. Në auditor, studenti vlerësohej më nota, provime dhe diplomë; në fushë, ai vlerësohej më pikë, gola, sekonda, metra, rekorde ose fitore. Të dyja format e vlerësimit ishin pjesë e kulturës universitare, por sporti kishte avantazhin e dukshmërisë publike. Një provim mbetej brenda dosjes akademike; një ndeshje ose rekord botohej në gazetë dhe shndërrohej në kujtesë kolektive[869].

Kjo meritokraci sportive ishte, megjithatë, gjithmonë e lidhur më moralin. Burimet nuk e lavdërojnë fituesin vetëm sepse fiton; ato e lavdërojnë kur fitorja shoqërohet më disiplinë, thjeshtësi, sjellje korrekte dhe lidhje më kolektivin. Për këtë arsye, sporti universitar nuk prodhonte vetëm hierarki të performancës, por edhe hierarki të sjelljes. Sportisti i mirë duhej të ishte njëkohësisht sportist i suksesshëm dhe student i denjë. Kjo dyfishësi e meritës e dallon qartë kulturën sportive socialiste nga një model i pastër profesional, ku rezultati mund të mjaftojë për legjitimim[870].

Nga kjo pikëpamje, kritikat për mungesat dhe përgatitjen e dobët nuk janë thjesht ankesa teknike. Ato janë pjesë e administrimit të meritës. Fakulteti që nuk paraqitet, ekipi që nuk stërvitet, studenti që nuk merr pjesë ose ushtrimi që nuk ekzekutohet mirë shfaqen si shenja të dobësisë organizative dhe morale. Pra, dështimi sportiv interpretohet edhe si dështim i punës edukative. Kjo e bën sportin një instrument të kontrollit të brendshëm: përmes tij shihej jo vetëm sa të shpejtë ose të fortë ishin studentët, por edhe sa mirë funksiononte fakulteti si kolektiv[871].

---

[868] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," Studenti, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8. Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," 7. "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8.

[869] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," Studenti, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8. Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," 7. "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8.

[870] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," Studenti, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8. Kristo, "Fakulteti Ekonomik kampion në futboll," 7. "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8.

[871] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. "Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem)," Studenti, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, 8. Kristo, "Fakulteti

3.3.14. Rekordi, trupi dhe koha socialiste

Rekordi zë një vend të veçantë në burime. Rekordet në qitje, peshëngritje, atletikë ose gjimnastikë nuk përmenden vetëm si rezultate teknike; ato shpesh lidhen më përvjetorë politikë, më dhurata simbolike dhe më krenari kombëtare. Ky përdorim i rekordit tregon se sporti universitar ishte i lidhur më një ide të progresit të matshëm. Trupi i studentit duhej të përmirësohej, koha duhej të shkurtohej, pesha duhej të ngrihej më lart, pikët duhej të rriteshin dhe rekordi i mëparshëm duhej të tejkalohej[872].

Në këtë kuptim, sporti ishte një gjuhë e përkryer për kulturën socialiste të përparimit. Ashtu si prodhimi industrial matej më plan, normë dhe tejkalim, edhe sporti matej më rekord, klasifikim dhe normë sportive. Kjo nuk do të thotë se sporti ishte reduktuar në prodhim; por tregon se të dyja fushat ndanin një imagjinatë të ngjashme të rritjes. Trupi i studentit bëhej një hapësirë ku mund të shihej konkretisht ideja e përparimit: më shumë pjesëmarrës, më shumë rekorde, më shumë sportistë më kategori, më shumë tituj, më shumë fitore[873].

Kjo logjikë e rekordit e bënte sportin të përshtatshëm për artikujt e shtypit. Rekordi është fakt i qartë, i shkurtër dhe i krahasueshëm. Ai i jep gazetarit mundësinë të ndërtojë një narrativë suksesi pa shumë shpjegime. Por pikërisht për këtë arsye, historiani duhet të pyesë se çfarë mbetet jashtë rekordit. Jashtë mbeten proceset e gjata të stërvitjes, dëmtimet, lodhja, kushtet materiale, marrëdhënia më studimin dhe përvoja e atyre që nuk arrinin normën. Rekordi është kulm, por jo e gjithë historia[874].

Në rastin e peshëngritjes dhe qitjes, rekordi merr edhe peshë kombëtare sepse sportistët e "Studentit" arrijnë rezultate që krahasohen më nivele ballkanike, europiane ose botërore. Kjo e shndërron klubin universitar në laborator të performancës kombëtare. Universiteti nuk prodhonte vetëm kuadro akademike; në disa raste prodhonte edhe sportistë që e vendosnin Shqipërinë në tabela ndërkombëtare. Për një vend të vogël dhe të izoluar, kjo kishte rëndësi simbolike të madhe[875].

Megjithatë, izolimi shqiptar e bën më kompleks kuptimin e suksesit ndërkombëtar. Burimet përmendin kampionate ballkanike dhe europiane, por nuk na japin gjithmonë kontekst të plotë mbi nivelin e konkurrencës, rregullat e pjesëmarrjes

---

Ekonomik kampion në futboll," 7. "Rezultatet flasin se duhet më shumë punë," *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, 8.

[872] Risto, "Rekorde të reja -," 4. "Nisme e mbarë - rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3; Osmani, "Rini e fortë," 4. Puka, "Rezultate të larta të," 1. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.

[873] Risto, "Rekorde të reja -," 4. "Nisme e mbarë - rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3; Osmani, "Rini e fortë," 4. Puka, "Rezultate të larta të," 1. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.

[874] Risto, "Rekorde të reja -," 4. "Nisme e mbarë - rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3; Osmani, "Rini e fortë," 4. Puka, "Rezultate të larta të," 1. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.

[875] Risto, "Rekorde të reja -," 4. "Nisme e mbarë - rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3; Osmani, "Rini e fortë," 4. Puka, "Rezultate të larta të," 1. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.

ose rrjetet ndërkombëtare të sportit. Prandaj, arritjet duhet vlerësuar si reale, por edhe të vendosura në kontekstin e kufizimeve të dokumentacionit. Për historianin, rëndësia kryesore nuk është vetëm të verifikojë madhështinë absolute të çdo rezultati, por të kuptojë se si këto rezultate u përdorën për të ndërtuar prestigjin e Universitetit dhe të sportit shqiptar[876].

3.3.15. Sporti si kujtesë e brezave studentorë

Sporti universitar krijoi edhe një kujtesë të veçantë brezash. Studentët që garonin në vitet 1970, 1980 ose 1990 nuk përjetonin vetëm ngjarje të izoluara; ata hynin në një traditë që gazeta e kujtonte vazhdimisht përmes fituesve të mëparshëm, kampionëve të klubit, rekordeve dhe jubileve. Kjo kujtesë i jepte sportit një vijimësi që tejkalonte kohën e shkurtër të studimeve. Studenti që qëndronte në Universitet katër ose pesë vjet bëhej pjesë e një historie më të gjatë të fakultetit dhe klubit[877].

Kujtesa sportive kishte një funksion të dyfishtë. Ajo nderonte të kaluarën, por edhe krijonte presion për të tashmen. Kur një fakultet kishte "traditë" në volejboll, atletikë ose futboll, brezi i ri i studentëve duhej ta vazhdonte atë. Kur një sportist i klubit kishte fituar tituj, të tjerët ftoheshin ta ndiqnin shembullin. Në këtë mënyrë, kujtesa nuk ishte pasive; ajo shërbente si mekanizëm mobilizimi[878].

Në këtë drejtim, portretet e sportistëve janë veçanërisht të rëndësishme. Ato nuk japin vetëm informacion biografik; ato ndërtojnë modele imitative. Portreti i kampionit në shah, i qitëses kampione të Europës, i basketbollistes së dalluar ose i atletes rekordmene i thotë lexuesit studentor se suksesi është i mundur, por edhe se ai kërkon vullnet, disiplinë, modesti dhe rezultate në mësime. Kjo e bën portretin një zhanër pedagogjik, jo thjesht gazetaresk[879].

Kujtesa e sportit universitar ishte gjithashtu e lidhur më hapësirat. Qendra sportive "Studenti", palestra e Mjekësisë, stadiumi "Qemal Stafa", Liqeni Artificial ose Dajti nuk ishin vetëm vende ku ndodhnin ngjarje; ato bëheshin pika të kujtesës studentore. Një kampionat i fituar, një kros masiv, një marshim ose një ndeshje finale

[876] Risto, "Rekorde të reja -," 4. "Nisme e mbarë - rekorde të reja e ndeshje të bukura," *Zëri i Rinisë*, viti 38, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, 3; Osmani, "Rini e fortë," 4. Puka, "Rezultate të larta të," 1. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55.

[877] Muçostepa, "Klubi sportiv Studenti qendër," 7. Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3.

[878] Muçostepa, "Klubi sportiv Studenti qendër," 7. Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3.

[879] Muçostepa, "Klubi sportiv Studenti qendër," 7. Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3.

lidhej më vendin ku ishte zhvilluar. Kështu, gjeografia e Tiranës universitare u mbush më kuptime sportive[880].

Pas ndryshimeve politike, shumë prej këtyre kuptimeve mund të jenë zbehur ose riformuluar, por për periudhën që trajtohet këtu ato janë të qarta. Sporti krijonte një mënyrë për ta përjetuar Universitetin si hapësirë të përbashkët. Auditorët dhe konviktet ishin pjesë e përditshmërisë; fushat dhe palestrat i shtonin asaj një dimension publik, konkurrues dhe emocional. Prandaj, historia e sportit universitar është edhe histori e jetës studentore, jo vetëm histori e institucioneve sportive[881].

3.3.16. Përmbledhje interpretative

Nëse nënkryeja lexohet në tërësi, del se sporti universitar në Shqipërinë socialiste ishte një fushë më shumë shtresa. Në nivelin e parë, ai ishte praktikë trupore: studentët vraponin, notonin, luanin, qëllonin, ngjiteshin në male dhe stërviteshin. Në nivelin e dytë, ishte organizim institucional: katedra, klubi, fakultetet, kështillat sportive dhe organizatat e rinisë krijonin kalendarë, ekipe dhe gara. Në nivelin e tretë, ishte përfaqësim publik: fitoret dhe rekordet botoheshin, ceremonitë zhvilloheshin në hapësira publike dhe sportistët ktheheshin në modele. Në nivelin e katërt, ishte politizim: aktivitetet lidhen më jubile, gjuhë ideologjike dhe rite kolektive[882].

Këto shtresa nuk duhet ndarë në mënyrë artificiale. Një kros masiv ishte njëkohësisht aktivitet fizik, organizim universitar, ngjarje publike dhe akt politik. Një rekord në qitje ishte njëkohësisht sukses teknik, triumf individual, kapital i klubit dhe simbol i rinisë së kalitur. Një kampionat futbolli midis fakulteteve ishte njëkohësisht lojë, rivalitet, strukturë e kohës së lirë dhe mekanizëm i identitetit fakultetar. Kjo shumëfunksionalitet është thelbi i sportit universitar socialist[883].

Pikërisht për këtë arsye, arritjet dhe sfidat nuk duhen parë si dy lista të ndara. Shpesh, arritja e bën të dukshme sfidën. Rritja e masivitetit nxjerr problemin e bazës materiale; prodhimi i kampionëve nxjerr tensionin më studimin; përhapja e sporteve nxjerr nevojën për pedagogë; politizimi i aktiviteteve nxjerr pyetjen mbi përvojën reale të studentëve. Historia bëhet më e pasur kur këto tensione mbahen të hapura[884].

---

[880] Muçostepa, "Klubi sportiv Studenti qendër," 7. Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3.

[881] Muçostepa, "Klubi sportiv Studenti qendër," 7. Lazri, "Portret, Kampioni ynë," 7. Dalipi, "Suksesi i saj mori," 1-2. Naçi, "Studente dhe sportiste shembullore," 8. "Veprimtaritë në natyrë: Masivitet e cilësi," *Studenti*, viti 23, nr. 5 (580), 9 mars 1989, 1, 3.

[882] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76.

[883] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76.

[884] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76.

Në raport më historiografinë ndërkombëtare, rasti shqiptar dëshmon se sporti universitar nuk duhet studiuar vetëm në qendrat e mëdha perëndimore ose në superfuqitë socialiste. Edhe një universitet i vogël në një vend socialist të izoluar mund të tregojë shumë për mënyrën se si sporti modern u përvetësua, u politizua dhe u bë pjesë e formimit studentor. Ky rast na kujton se historia e sportit është edhe histori e institucioneve të ndërmjetme: fakulteteve, klubeve, gazetave studentore, palestrave dhe riteve lokale[885].

Prandaj, përfundimi i këtij nënkreu nuk është se sporti universitar ishte thjesht sukses, as se ishte thjesht propagandë. Ai ishte një praktikë historike reale, e vendosur në një regjim ku realja dhe propagandistja bashkëjetonin. Studentët vërtet garonin; institucionet vërtet organizonin; shtypi vërtet politizonte; kampionët vërtet fitonin; dhe sfidat vërtet ekzistonin. Vlera historiografike qëndron pikërisht në mbajtjen bashkë të këtyre niveleve[886].

Në këtë kuptim, sporti universitar ishte një nga mënyrat përmes të cilave Universiteti i Tiranës e bëri veten të dukshëm si institucion lokal dhe kombëtar. Ai krijoi trupa të stërvitur, skuadra, kampionë, kujtesë, rivalitete dhe rite. Ai prodhoi edhe probleme, mungesa dhe luhatje. Por në të gjitha rastet, ai e lidhi jetën studentore më projektin më të gjerë të shoqërisë socialiste. Kjo është arsyeja pse historia e tij ka rëndësi përtej fushës së sportit: ajo na ndihmon të kuptojmë se si universiteti socialist formonte jo vetëm mendjen, por edhe trupin, moralin dhe përkatësinë publike të studentit[887].

3.3.17. Një vërejtje mbi raportin midis burimit lokal dhe krahasimit ndërkombëtar

Përdorimi i literaturës ndërkombëtare në këtë nënkrye ka funksion krahasues, jo zëvendësues. Thelbi i analizës mbetet dokumentacioni shqiptar: relacionet, shkresat, kronikat dhe artikujt e botuar në organet studentore e sportive. Studimet mbi sportin sovjetik, gjermanolindor ose britanik ndihmojnë për të emërtuar mekanizma më të përgjithshëm - masivitetin, burokratizimin, rekordin, kulturën fizike, sportin si pedagogji karakteri - por ato nuk mund të imponohen mbi rastin shqiptar pa verifikim në burime. Për këtë arsye, çdo krahasim në këtë tekst përdoret si mjet për të ndriçuar veçoritë e Universitetit të Tiranës, jo për ta tretur atë në një model të gatshëm[888].

---

[885] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76.

[886] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76.

[887] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, 2. Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76.

[888] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76. Jones, "University and College Sport," 698-732. Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

Kjo është veçanërisht e rëndësishme për konceptin "sport socialist". Në literaturë, ky koncept shpesh lidhet më sisteme të mëdha, më burokraci të fuqishme sportive, më investime shtetërore të gjera dhe më pjesëmarrje të dukshme olimpike. Shqipëria socialiste kishte një shkallë tjetër burimesh dhe një pozitë tjetër ndërkombëtare. Prandaj, sporti universitar shqiptar nuk duhet matur thjesht më standardin sovjetik ose gjermanolindor; ai duhet parë si një variant i vogël, lokal dhe i kufizuar, por jo më pak kuptimplotë, i të njëjtës logjikë të përgjithshme: trup i organizuar, rini e mobilizuar, sport i lidhur më edukimin dhe më prestigjin publik[889].

Në anën tjetër, krahasimi më traditat perëndimore të sportit universitar na ndihmon të kuptojmë se politizimi socialist nuk e shpiku nga hiçi lidhjen midis sportit dhe formimit moral. Edhe traditat britanike e amerikane e kanë përdorur sportin si shkollë karakteri, si mjet disiplinimi dhe si prodhues identiteti institucional. Ndryshimi qëndron të përmbajtja ideologjike, të forma e administrimit dhe të marrëdhënia më shtetin. Kështu, rasti shqiptar mund të vendoset në një histori më të gjerë të universitetit modern, ku sporti shërben vazhdimisht për ta bërë trupin studentor objekt edukimi, matjeje dhe përfaqësimi[890].

Kjo qasje e dyfishtë - arkivore dhe krahasuese - shmang dy rreziqe. Rreziku i parë është provincializimi, pra trajtimi i sportit universitar shqiptar si rast i izoluar që nuk lidhet më debate më të gjera historiografike. Rreziku i dytë është përgjithësimi i tepruar, pra përdorimi i modeleve ndërkombëtare për të mbuluar veçoritë konkrete të burimeve shqiptare. Vetëm duke i mbajtur bashkë këto dy nivele mund të kuptojmë se pse një kampionat futbolli midis fakulteteve, një garë qitjeje, një kros masiv ose një marshim studentor janë njëkohësisht ngjarje lokale dhe pjesë e historisë europiane të sportit, trupit dhe arsimit[891].

Në këtë perspektivë, nënkryeja nuk synon të japë një panoramë të shkëputur të sukseseve sportive, por të ndërtojë një interpretim të mekanizmave që i prodhuan ato. Ajo tregon se Universiteti i Tiranës krijoi një kulturë sportive ku arritjet u bënë të mundshme nga bashkimi i mësimit, klubit, fakultetit, organizatave të rinisë dhe shtypit. Në të njëjtën kohë, ajo tregon se kjo kulturë kishte kufij: mungesa, ndërprerje, pabarazi pjesëmarrjeje dhe varësi të fortë nga kalendari politik. Pikërisht ky bashkëjetim i arritjes më kufirin, i lojës më disiplinën dhe i trupit më ideologjinë e bën sportin universitar një fushë të privilegjuar për të kuptuar dimensionin lokal dhe kombëtar të Universitetit socialist[892].

---

[889] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76. Jones, "University and College Sport," 698-732. Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[890] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76. Jones, "University and College Sport," 698-732. Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[891] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76. Jones, "University and College Sport," 698-732. Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

[892] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76. Jones, "University and College Sport," 698-732. Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

Nëse do të përmblidhet më një formulë, sporti universitar ishte vendi ku studenti shqiptar mësohej të ishte njëkohësisht individ dhe kolektiv, garues dhe përfaqësues, trup fizik dhe subjekt politik. Kjo nuk e shteron përvojën e tij, por e përkufizon kornizën në të cilën burimet e kohës e vendosin atë. Për këtë arsye, historia e arritjeve, sfidave dhe politizimit të sportit universitar nuk është shtojcë e historisë së arsimit të lartë; ajo është pjesë organike e saj, sepse na tregon se çfarë lloj studenti, çfarë lloj universiteti dhe çfarë lloj shoqërie kërkonte të prodhonte socializmi shqiptar[893].

[893] Guttmann, *From Ritual to Record*, 15-55. Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-164. Dennis, *Sport under Communism*, 1-22, 54-76. Jones, "University and College Sport," 698-732. Mangan, *Athleticism in the Victorian*, 15-54. Ahmati, "Veprimtari lokale më vlera kombëtare," 1.

KREU IV

SPORTI UNIVERSITAR NË NIVEL NDËRKOMBËTAR (1957-1990)

4.1. Përfaqësimi ndërkombëtar i sportit universitar (1957-1990)

Në historinë e sportit universitar shqiptar, veprimtaritë ndërkombëtare nuk mund të trajtohen thjesht si zgjatim i kalendarit sportiv kombëtar ose si episod i zakonshëm i marrëdhënieve sportive të shtetit. Ato përbëjnë një fushë ndërmjetëse, ku ndërthuren arsimi i lartë, edukimi fizik, përfaqësimi institucional, diplomacia kulturore dhe kontrolli politik mbi lëvizjen jashtë vendit. Për këtë arsye, termi "aktivitet ndërkombëtar universitar" përdoret këtu në kuptim të ngushtë. Ai përfshin veprimtari ku universiteti, shkollat e larta, studentët, pedagogët e edukimit fizik, klubet universitare ose strukturat sportive të arsimit të lartë dalin si subjekte të drejtpërdrejta të përfaqësimit, përzgjedhjes, organizimit ose ndërmjetësimit. Kjo e dallon nënkreun nga aktivitetet ndërkombëtare të përfaqësimit kombëtar, që trajtohen veçmas, dhe nga aktivitetet ndërkombëtare shtetërore, të cilat këtu përmenden vetëm kur shpjegojnë kuadrin institucional të sportit universitar[894].

Ky dallim metodologjik është i domosdoshëm, sepse burimet arkivore tregojnë se në praktikën shqiptare kufiri midis "universitar", "studentor", "kombëtar" dhe "shtetëror" nuk ishte gjithmonë i qartë. Një student i Universitetit Shtetëror të Tiranës mund të përfaqësonte klubin "Studenti", universitetin, një ekip të shkollave të larta, një federatë sportive ose ekipin kombëtar. Në dokumente, i njëjti individ mund të shfaqet si student i Fakultetit të Mjekësisë, sportist i një klubi, pjesëtar i një delegacioni të miratuar nga Këshilli i Ministrave ose kandidat për udhëtim jashtë shtetit pas verifikimit politik nga Dega e Kuadrit. Kjo shumëfishësi rolesh nuk duhet parë si paqartësi aksidentale, por si tipar i sistemit socialist shqiptar, ku sporti universitar funksiononte brenda një rrjeti të centralizuar arsimor, rinor, sportiv dhe politik[895].

Nga pikëpamja historiografike, rasti shqiptar duhet vendosur në kuadrin më të gjerë të sportit studentor europian pas Luftës së Dytë Botërore. Në këtë periudhë, veprimtaritë sportive universitare dhe festivalet ndërkombëtare të rinisë e studentëve u shndërruan në hapësira ku konkurrenca sportive bashkëjetonte me mesazhe politike, solidaritet ideologjik dhe diplomaci kulturore. Studimet mbi Festivalin Botëror të Rinisë dhe Studentëve kanë treguar se aktivitetet sportive nuk ishin shtojcë periferike e

[894] Për kuadrin ndërkombëtar të sportit studentor dhe lidhjen e tij me festivalet rinore pas Luftës së Dytë Botërore, shih Lidia Lesnykh, "Sport at the World Festival of Youth and Students: Betëeen Olympic Ideals and Socialist Internationalism," *Frontiers in Sports and Active Living* 2 (2020): 1-2, 4-5.

[895] Arkivi Qendror i Shtetit, më tej AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 1-10; Prof. dr. Lluka Eqimi, intervistë nga Marlind Pelushi, Tiranë, 12 mars 2026, në shtojcën e tezës së doktoratës "Historia e Sportit Universitar (1967-1990)," Universiteti i Tiranës, 2026, fl. 10-11.

këtyre ngjarjeve, por pjesë e një programi më të gjerë kulturor, edukativ dhe politik, që kërkonte të krijonte modele alternative të ndërkombëtarizmit rinor në kushtet e Luftës së Ftohtë[896]. Në këtë kuptim, pjesëmarrja shqiptare në veprimtari studentore ndërkombëtare duhet lexuar jo vetëm si histori garash, por edhe si histori e mënyrës se si një shtet i vogël socialist e vendosi universitetin dhe rininë e arsimuar në skenën ndërkombëtare.

Megjithatë, vendosja e rastit shqiptar në këtë kontekst nuk duhet të zëvendësojë analizën arkivore. Përkundrazi, burimet e ruajtura në fondet e Arkivit Qendror të Shtetit, në shtypin universitar dhe në dëshmitë gojore tregojnë konkretisht se si ndërkombëtarizimi i sportit universitar u ndërtua përmes procedurash administrative, si ftesa, kalendarë ndërkombëtarë, propozime të rektoratit, miratime ministrish, shkresa të Degës së Kuadrit, karakteristika politike, lista sportistësh, trajnerësh e pedagogësh dhe, në disa raste, kronika shtypi ose filmike. Prandaj, materiali arkivor nuk na jep vetëm informacion mbi "çfarë ndodhi", por edhe mbi mënyrën se si shteti e konceptonte pjesëmarrjen ndërkombëtare, si akt sportiv, si provë edukative, si demonstrim i cilësisë së arsimit të lartë dhe si veprim i kontrolluar politikisht[897].

Gjurmët e para të pjesëmarrjeve shqiptare në veprimtari me karakter studentor ndërkombëtar shfaqen që para krijimit të Universitetit Shtetëror të Tiranës. Në vitin 1934, shtypi njoftonte suksesin e Sali Nallbanit në një ndeshje tenisi në Suedi, ku ai, i paraqitur si gjimnazist i Tiranës, kishte luajtur kundër kampionit studentor suedez të tenisit dhe kishte fituar me rezultatin 6:1. Sipas njoftimit të gazetës *Vatra*, atij iu dhurua një kupë nga Federata e Studentëve të Suedisë si shenjë kujtimi dhe vlerësimi për aftësinë e treguar në tenis[898]. Ky rast nuk mund të quhet ende sport universitar shqiptar në kuptimin institucional të fjalës, sepse Shqipëria nuk kishte ende universitet kombëtar dhe pjesëmarrja nuk del si rezultat i një sistemi universitar të organizuar. Megjithatë, ai tregon se kontakti ndërkombëtar sportiv i të rinjve shqiptarë me mjedise studentore europiane ekzistonte përpara periudhës socialiste, ndonëse në formë individuale dhe jo si politikë e institucioneve të arsimit të lartë.

Më i afërt me kategorinë e sportit studentor ndërkombëtar është rasti i vitit 1939. Sipas njoftimit të Anton Mazrekut në gazetën *Fashizmi*, një grup sportistësh shqiptarë u nis për të marrë pjesë në kampionatin e përbotshëm të studentëve, që zhvillohej në Vjenë nga 20 deri më 27 gusht. Disiplinat ku përfaqësohej Shqipëria ishin futbolli, tenisi, atletika e lehtë dhe noti; futbollistët vinin nga klube të ndryshme të vendit, ndërsa në tenis përmendej Nallbani i Sportklub Tiranës, në not Dafa i Durrësit dhe në atletikë përfaqësues nga Tirana e Elbasani[899]. Edhe këtu, burimi nuk dëshmon ekzistencën e një strukture universitare shqiptare të mirëfilltë. Përkundrazi, përbërja e ekipit tregon se përfaqësimi "studentor" ndërtohej përmes klubeve sportive ekzistuese dhe jo përmes institucioneve të arsimit të lartë. Ky fakt është metodologjikisht i rëndësishëm, sepse

[896] Lesnykh, "Sport at the World Festival," 1-2.

[897] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 1-10; AQSH, Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, fl. 43-44.

[898] "Suksesi në tennis i studentit Nallbani," *Vatra* (Tiranë), 5 gusht 1934, 3.

[899] Anton Mazreku, "Tue u nisë për në Vjenë në Kampionatin e Përbotshëm të studentave," *Fashizmi*, viti XVII, 15 gusht 1939, 3.

ndihmon të dallojmë midis një aktiviteti me emërtim studentor ndërkombëtar dhe një aktiviteti të organizuar nga universiteti si institucion.

Ky dallim bëhet edhe më i qartë po të krahasohet rasti i vitit 1939 me ftesën e vitit 1938 për Kampionatin Europian të Atletikës në Paris. Dokumentet arkivore tregojnë se Federata Ndërkombëtare e Atletikës së Lehtë kishte ngarkuar Federatën Franceze me organizimin e kampionatit dhe se Shqipëria, si anëtare e rregullt, ishte ftuar të merrte pjesë; vendimi për pjesëmarrje u mor nga Këshilli i Ministrave më 2 mars 1938[900]. Ky rast i përket sportit ndërkombëtar shtetëror dhe federativ, jo sportit universitar. Ai përmendet këtu vetëm për të vendosur kufirin analitik, pjesëmarrja ndërkombëtare shqiptare ekzistonte edhe para socializmit, por sporti universitar si praktikë institucionale kërkonte krijimin e një infrastrukture arsimore, rinore dhe sportive që u konsolidua vetëm pas Luftës së Dytë Botërore.

Pas vitit 1945, sporti universitar shqiptar u zhvillua në një mjedis politik krejt tjetër. Lidhjet me botën socialiste, roli i organizatave të rinisë, kontrolli shtetëror mbi edukimin fizik dhe krijimi gradual i arsimit të lartë vendosën bazat e një ndërkombëtarizimi të ri, të orientuar nga ideologjia e miqësisë socialiste dhe nga modeli i kulturës fizike si pjesë e formimit të qytetarit. Në këtë kuadër, aktivitetet ndërkombëtare universitare nuk ishin vetëm gara sportive. Ato ishin edhe raste për të paraqitur rininë shqiptare si të disiplinuar, të shëndetshme, të arsimuar dhe të lidhur me projektin socialist. Në literaturën mbi kulturën fizike sovjetike, sporti është trajtuar si mjet për krijimin e qytetarit të ri, përmes trupit të kalitur, disiplinës kolektive dhe lidhjes midis shëndetit, punës e mbrojtjes[901]. Burimet shqiptare tregojnë se kjo logjikë u përvetësua në mënyrë të përshtatur, me shkallë më të vogël organizative, por me ngarkesë të fortë ideologjike.

Një nga rastet më të hershme të pasluftës është pjesëmarrja shqiptare në Festivalin Ndërkombëtar të Rinisë dhe Studentëve në Budapest, në vitin 1949. Sipas raportit të përgjithshëm të datës 11 tetor 1949, drejtuar Komitetit Qendror të Partisë së Punës së Shqipërisë dhe Komitetit Qendror të Bashkimit të Rinisë së Punës së Shqipërisë, delegacioni shqiptar mori pjesë në Festivalin Ndërkombëtar të Rinisë dhe Studentëve në Budapest, ku përmendet edhe prania e 25 studentëve shqiptarë që studionin në vendet e "demokracive të reja", si Hungaria e Çekosllovakia, dhe në Bashkimin Sovjetik[902]. Burimi tregon se Shqipëria ishte e ftuar edhe në lojërat universitare të zhvilluara në Hungari në periudhën 14-28 gusht dhe se përfaqësimi sportiv u realizua përmes një skuadre volejbolli të improvizuar, për shkak se delegacioni nuk kishte një ekip sportiv të mirëfilltë si pjesë përbërëse të tij[903].

Ky element i "improvizimit" është shumë domethënës. Ai tregon se në vitin 1949 Shqipëria nuk kishte ende një sistem të stabilizuar sporti universitar që të mund të

[900] AQSH, Fondi nr. 195, viti 1938, dosja nr. 265, fl. 9-11.

[901] Susan Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society: Propaganda, Acculturation, and Transformation in the 1920s and 1930s* (New York: Routledge, 2013), 1-20, 49-71.

[902] AQSH, Fondi nr. 14/APSTR, viti 1949, dosja nr. 450, "Raport i përgjithshëm mbi pjesëmarrjen e Delegacionit të Rinisë Shqiptare në Festivalin Ndërkombëtar të Rinisë dhe të Studentavet në Budapest," 11 tetor 1949, fl. 1-8.

[903] AQSH, Fondi nr. 14/APSTR, dosja nr. 450, fl. 1-8.

prodhonte ekipe të planifikuara për veprimtari ndërkombëtare. Pjesëmarrja u realizua më shumë përmes delegacionit rinor-studentor sesa përmes një aparati sportiv universitar. Megjithatë, pikërisht kjo e bën rastin të rëndësishëm, sporti universitar shqiptar hyn në skenën ndërkombëtare jo si rezultat i autonomisë universitare, por si pjesë e diplomacisë rinore socialiste. Në këtë pikë, rasti shqiptar përputhet me modelin më të gjerë të festivaleve ndërkombëtare të rinisë, ku sporti shërbente si instrument i miqësisë politike, i paraqitjes kulturore dhe i konkurrencës simbolike midis kampeve ideologjike[904].

Megjithatë, duhet treguar kujdes që ky rast të mos mbivlerësohet. Raporti i vitit 1949 nuk jep të dhëna të plota mbi përbërjen e skuadrës, rezultatet sportive, mënyrën e përzgjedhjes ose ndikimin e pjesëmarrjes në zhvillimin e mëtejshëm të sportit universitar shqiptar. Ai është më i dobishëm për të kuptuar logjikën e përfaqësimit sesa performancën sportive. Nga ky këndvështrim, Budapest 1949 shënon një hyrje të hershme, por jo ende një institucionalizim të plotë të sportit universitar ndërkombëtar. Universiteti shqiptar si institucion nuk ekzistonte ende në formën që do të merrte pas vitit 1957; studentët shqiptarë ishin kryesisht të shpërndarë në institucione të huaja të arsimit të lartë socialist dhe delegacioni shqiptar funksiononte brenda strukturës së organizatave të rinisë[905].

Në vitin 1955, lidhja midis aktivitetit ndërkombëtar studentor dhe mobilizimit sportiv të brendshëm del më qartë. Shkresa nr. 8/14 prot., datë 6 maj 1955, e Komitetit Qendror të Bashkimit të Rinisë së Punës së Shqipërisë, drejtuar Komitetit të Rinisë, njoftonte se, për nder të Festivalit të V-të të Rinisë dhe Studentëve që do të zhvillohej në Varshavë nga 31 korriku deri më 14 gusht 1955, ishte shpallur një distinktiv sportiv për të rinjtë e të rejat e botës[906]. Dokumenti parashikonte që, në kuadrin e festivaleve artistiko-sportive dhe në mbështetje të vendimit të Plenumit të IV-të të Komitetit Qendror të BRPSh-së, gjatë muajve maj, qershor, korrik dhe deri më 14 gusht, në të gjithë vendin të zhvilloheshin gara për fitimin e këtij distinktivi[907].

Këtu kemi një model tjetër nga ai i vitit 1949. Në Budapest, sporti shfaqet si pjesë e delegacionit dhe si përfaqësim i improvizuar; në Varshavë, festivali ndërkombëtar shërben si nxitje për një fushatë të brendshme sportivo-edukative. Normat e distinktivit përfshinin vrapime, kërcime, shtytje gjyleje, ngritje peshash, ngjitje në litar dhe hedhje granate, ndërsa fitimi i tij kërkonte arritjen e normave në disa disiplina të zgjedhura[908]. Këto norma tregojnë se sporti studentor dhe rinor nuk kuptohej vetëm si garë, por si përgatitje fizike e përgjithshme, e lidhur me shëndetin, forcën, disiplinën dhe gatishmërinë. Prania e hedhjes së granatës dhe e ngjitjes në litar e lidh këtë model me kulturën fiziko-ushtarake të periudhës socialiste, ku trupi i të riut duhej të ishte njëkohësisht produktiv, i shëndetshëm dhe i përgatitur për mbrojtje[909].

---

[904] Lesnykh, "Sport at the World Festival," 4-5.

[905] AQSH, Fondi nr. 14/APSTR, viti 1949, dosja nr. 450, fl. 1-8.

[906] AQSH, Fondi nr. 14/APSTR, viti 1955, dosja nr. 269, shkresa nr. 8/14 prot., 6 maj 1955, fl. 26-27.

[907] AQSH, Fondi nr. 14/APSTR, viti 1955, dosja nr. 269, fl. 26-27.

[908] AQSH, Fondi nr. 14/APSTR, viti 1955, dosja nr. 269, fl. 26-27.

[909] Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 49-71.

Nga pikëpamja e historisë së sportit universitar, dokumenti i vitit 1955 ka rëndësi edhe pse nuk flet drejtpërdrejt për Universitetin e Tiranës, i cili ende nuk ishte krijuar. Ai tregon se para institucionalizimit të plotë të arsimit të lartë, organizatat rinore dhe shtetërore kishin krijuar tashmë një gjuhë të sportit si mobilizim masiv, si normë trupore dhe si detyrë politike. Kjo gjuhë do të kalonte më vonë edhe në mjedisin universitar. Kështu, kur Universiteti Shtetëror i Tiranës u krijua në vitin 1957, ai nuk filloi nga zero në fushën e edukimit fizik. Ai trashëgoi një model ku sporti ishte pjesë e formimit të rinisë, e disiplinës kolektive dhe e paraqitjes publike të socializmit[910].

Krijimi i Universitetit Shtetëror të Tiranës dhe i strukturave të edukimit fizik brenda tij ndryshoi në mënyrë të rëndësishme natyrën e sportit universitar. Dëshmia e Profl. dr. Lluka Heqimit, ish-student i Fakultetit të Mjekësisë dhe sportist i atletikës, e lidh themelimin e Katedrës së Edukimit Fizik në vitin 1957 me synimin që studenti universitar, krahas formimit profesional, të ishte edhe fizikisht i përgatitur[911]. Sipas tij, shef i parë i kësaj katedre ishte Minella Kapo, i formuar në Moskë, i cili luajti rol të rëndësishëm në zhvillimin e sportit universitar, veçanërisht të alpinizmit, por edhe të kulturës fizike më gjerë[912]. Kjo dëshmi është e rëndësishme sepse ndihmon të kuptohet se pjesëmarrja ndërkombëtare universitare nuk mund të ndahet nga institucionalizimi i edukimit fizik brenda universitetit.

Programi i edukimit fizik, sipas të njëjtës dëshmi, ishte i detyrueshëm për studentët dhe zhvillohej disa herë në javë, ndërsa për studentët me probleme shëndetësore parashikoheshin forma më të specializuara aktiviteti[913]. Ky organizim tregon se sporti universitar kishte dy nivele, nivelin masiv edukativ, që përfshinte studentët si pjesë e formimit të përgjithshëm, dhe nivelin përfaqësues, ku sportistët më të mirë përzgjidheshin për gara ndërfakultetore, kombëtare ose ndërkombëtare. Pikërisht kalimi nga niveli masiv te niveli përfaqësues është thelbësor për të kuptuar aktivitetet ndërkombëtare universitare. Pa bazën e edukimit fizik dhe pa klubin universitar, pjesëmarrja jashtë vendit do të mbetej rastësore; me krijimin e këtyre strukturave, ajo filloi të marrë formën e një politike institucionale.

Në fund të vitit 1960, burimet e shtypit universitar dëshmojnë një hap të rëndësishëm drejt përfaqësimit ndërkombëtar. Më 22 dhjetor 1960, në korpusin kryesor të Universitetit të Tiranës u zhvillua një takim me pjesëmarrësit e ekipeve përfaqësuese të universitetit, në kuadër të përgatitjeve për Universiadën sportive që do të zhvillohej në Sofje në gusht të vitit 1961[914]. Artikulli i gazetës *Universiteti*, organ i Komitetit të Partisë, Komitetit Profesional, Komitetit të BRPSh-së dhe Rektoratit të Tiranës, nuk është thjesht një njoftim sportiv. Vetë vendi ku zhvillohet takimi, korpusi kryesor i universitetit, dhe vetë organi që e boton lajmin tregojnë se pjesëmarrja në Sofje konceptohej si çështje e universitetit në tërësi, jo vetëm e një klubi sportiv.

---

[910] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. 5-6.

[911] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. 5.

[912] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. 5-6.

[913] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. 5-6.

[914] E. Bushati, "Universiteti ynë do të marrë pjesë në universiadën sportive në Sofie," *Universiteti*, viti IV, nr. 7 (28), 28 dhjetor 1960, 4.

Rasti i Sofjes është i rëndësishëm për dy arsye. Së pari, ai shënon një moment kur Universiteti i Tiranës del si subjekt i qartë përfaqësues në një aktivitet ndërkombëtar universitar. Ndryshe nga Budapest 1949, ku skuadra ishte e improvizuar brenda delegacionit rinor, këtu kemi ekipe përfaqësuese të universitetit dhe një takim përgatitor të zhvilluar në institucion. Së dyti, Sofja e vendos Shqipërinë brenda rrjetit sportiv studentor të vendeve socialiste, ku aktivitetet universitare shërbenin për të demonstruar aftësinë e arsimit socialist për të prodhuar studentë të formuar fizikisht dhe ideologjikisht[915]. Në këtë kuptim, pjesëmarrja në Universiadën e Sofjes nuk ishte vetëm udhëtim sportiv; ajo ishte edhe test i kapacitetit institucional të Universitetit të Tiranës.

Megjithatë, burimi i vitit 1960 ka kufizime. Ai njofton për pjesëmarrjen dhe për përgatitjen, por nuk jep të dhëna të plota mbi disiplinat, përbërjen e ekipeve, rezultatet ose raportin pas kthimit. Kjo e kufizon mundësinë për të rindërtuar aspektin sportiv të aktivitetit. Nga ana tjetër, edhe kjo mungesë e të dhënave ka rëndësi për historianin, sepse tregon se dokumentet zyrtare pasqyrojnë më shumë logjikën administrative dhe politike të sistemit sesa përvojën konkrete të pjesëmarrësve. Arkivi dhe shtypi ruajnë më shumë gjurmë të procedurave, pritshmërive dhe gjuhës politike sesa të përvojës sportive në vetvete. Prandaj, historiani duhet të lexojë jo vetëm atë që dokumenti thotë, por edhe atë që nuk e regjistron, rezultatet, emocionet e garës, kontaktet informale me studentë të huaj dhe ndikimin e kthimit në jetën universitare.

Për periudhën e shqyrtuar këtu, viti 1970 përfaqëson pikën më të rëndësishme të dëshmive arkivore. Në këtë vit, dokumentet për pjesëmarrjen në aktivitete ndërkombëtare universitare janë më të plota dhe lejojnë një analizë të thelluar të mekanizmit institucional. Shkresa nr. 9/25 prot., datë 1 dhjetor 1969, e Rektoratit të Universitetit Shtetëror të Tiranës, drejtuar Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, konkretisht Komitetit të Kulturës Fizike e Sporteve, kërkonte përfshirjen në kalendarin ndërkombëtar të vitit 1970 të pjesëmarrjes në aktivitetin sportiv që do të zhvillohej në Torino të Italisë më 26 gusht[916]. Ky dokument është themelor sepse shpreh qartë arsyetimin e universitetit për daljen ndërkombëtare.

Argumentet e rektoratit janë shumë domethënëse. Në shkresë theksohej se ishin krijuar kushtet për të treguar "zhvillimin e madh të arsimit të lartë", masivitetin në përmbajtjen e tij revolucionare dhe cilësinë në Shqipërinë socialiste; po ashtu, universiteti vlerësonte se kishte mundësi të përfaqësohej me dinjitet në disa degë sporti, si lojërat me dorë, atletika dhe qitja[917]. Ky formulim tregon se aktiviteti ndërkombëtar universitar nuk vlerësohej vetëm në bazë të rezultateve të pritshme sportive. Ai shihej si skenë ku duhej të paraqitej zhvillimi i arsimit të lartë socialist shqiptar. Kështu, sporti bëhej mjet i vizibilitetit ndërkombëtar të universitetit, ndërsa universiteti bëhej bartës i një mesazhi politik mbi shoqërinë shqiptare.

[915] Lesnykh, "Sport at the World Festival," 13.

[916] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, shkresa nr. 9/25 prot., 1 dhjetor 1969, Rektorati i Universitetit Shtetëror të Tiranës drejtuar Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Komitetit të Kulturës Fizike e Sporteve, fl. 1.

[917] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 1.

Po aq i rëndësishëm është arsyetimi se pjesëmarrja në Torino do të ndikonte në ngritjen e mëtejshme të punës fizkulturore dhe sportive me studentët e shkollave të larta dhe do të ngrinte më lart lojërat studentore që zhvilloheshin çdo vit në Shqipëri[918]. Këtu shihet lidhja midis kalendarit kombëtar studentor dhe aktivitetit ndërkombëtar. Dalja jashtë vendit nuk konceptohej si privilegj i izoluar i disa sportistëve, por si instrument për të rritur prestigjin dhe cilësinë e sistemit të brendshëm. Me fjalë të tjera, ndërkombëtarja duhej të kthehej në nxitje për kombëtaren universitare. Ky raport midis pjesëmarrjes jashtë vendit dhe ngritjes së nivelit të garave brenda vendit është një nga karakteristikat kryesore të sportit universitar socialist.

Miratimi i pjesëmarrjes nuk ishte akt i thjeshtë administrativ. Dokumentet tregojnë një zinxhir të gjatë ndërmjetësimi, Universiteti i drejtohej Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Komiteti i Kulturës Fizike e Sporteve ndërhynte si organ sportiv, Këshilli i Ministrave miratonte pjesëmarrjen, Dega e Kuadrit e universitetit komunikonte me komitetet e partisë të rajoneve në Tiranë për karakteristikat e pjesëmarrësve[919]. Kjo tregon se sporti universitar ndërkombëtar ishte i vendosur brenda një aparati të centralizuar politik-administrativ. Një ekip studentor që shkonte në Torino nuk ishte thjesht ekip sportiv; ai ishte delegacion i verifikuar, i miratuar dhe i ngarkuar me përfaqësim institucional.

Shkresat e Degës së Kuadrit të Universitetit Shtetëror të Tiranës drejtuar komiteteve të partisë të rajoneve të Tiranës janë veçanërisht të rëndësishme për të kuptuar natyrën e kontrollit. Ato kërkonin karakteristika për pjesëtarët e ekipit sportiv që do të shkonte në Torino, si dhe mendime për daljen jashtë shtetit[920]. Në një sistem ku udhëtimi jashtë vendit ishte i kontrolluar politikisht, përzgjedhja e sportistëve nuk mund të varej vetëm nga merita sportive. Dëshmia e Lluka Heqimit e konfirmon këtë logjikë nga kujtesa e pjesëmarrësit, sipas tij, arritjet sportive dhe nevojat e ekipeve kishin rëndësi, por për daljet ndërkombëtare vlerësoheshin edhe bindjet politike, besnikëria ndaj regjimit dhe "biografia" familjare[921]. Kjo dëshmi nuk duhet përdorur për të zëvendësuar dokumentet, por për t'i interpretuar ato. Ajo ndihmon të kuptohet pse shkresat e kuadrit shoqëronin procesin sportiv.

Në këtë pikë shfaqet një nga tensionet kryesore të aktiviteteve ndërkombëtare universitare, ato ishin njëkohësisht sportive, edukative dhe politike. Sportistët duhej të ishin të aftë në fushën e lojës, por edhe të besueshëm si përfaqësues të universitetit dhe të shtetit. Universiteti duhej të tregonte cilësi sportive, por edhe pjekuri ideologjike. Shteti kërkonte rezultate dhe dinjitet ndërkombëtar, por nuk e linte përfaqësimin jashtë kontrollit të partisë dhe të organeve të kuadrit. Kjo nuk është veçori vetëm shqiptare. Në vendet e Europës Lindore socialiste, sporti i elitës dhe sporti masiv u vendosën shpesh në marrëdhënie të ngushtë me shtetin, me sistemet e seleksionimit dhe me

[918] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 1.

[919] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 2-6, 10; AQSH, Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, fl. 43-44.

[920] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, shkresat nr. 952 prot., 28 maj 1970; nr. 952/1 prot., 28 maj 1970; nr. 1041 prot., 20 qershor 1970; nr. 452/9 prot., 14 korrik 1970; nr. 952/4 prot., 17 korrik 1970, fl. 2-6.

[921] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. 10-11.

prestigjin ndërkombëtar[922]. Por rasti shqiptar kishte shkallë më të vogël, infrastrukturë më të kufizuar dhe një përqendrim më të madh te universiteti kryesor i vendit.

Brenda po këtij viti, një tjetër dokument dëshmon pjesëmarrjen e Universitetit të Tiranës në Kampionatin Europian të Futbollit për Universitete. Me shkresën nr. 702 prot., datë 26 mars 1970, rektori i Universitetit Shtetëror të Tiranës i kërkonte Ministrisë së Arsimit pjesëmarrjen në këtë kampionat, i cili sipas kalendarit sportiv të Federatës Ndërkombëtare të Studentëve do të zhvillohej në Shkup nga 16 deri më 26 korrik[923]. Ky rast është i rëndësishëm sepse lidhet drejtpërdrejt me një strukturë universitare ndërkombëtare dhe me një disiplinë sportive, futbollin, që në Shqipëri kishte bazë të gjerë klubi.

Në shkresë theksohej se ftesa dhe rregullorja i kishin ardhur Klubit Sportiv "Studenti" dhe se ishte e rëndësishme pjesëmarrja e "Universitetit të Shqipërisë", duke përfshirë në skuadër edhe futbollistë që ishin studentë, por u përkisnin klubeve të tjera[924]. Ky formulim zbulon një mekanizëm interesant. Përfaqësimi universitar nuk ndërtohej gjithmonë mbi sportistë që aktivizoheshin rregullisht vetëm në klubin universitar. Ai mund të përfshinte studentë të shpërndarë në klube të ndryshme, por që për rastin ndërkombëtar ribashkoheshin nën emrin e universitetit. Kjo tregon se identiteti universitar sportiv ishte një konstrukt institucional, jo gjithmonë një realitet i mbyllur klubor.

Kjo mënyrë përzgjedhjeje shpjegon edhe raportin midis sportit universitar dhe sportit kombëtar. Universiteti kishte klubin e vet, por sportistët më të mirë studentë mund të ishin pjesë e klubeve të tjera të forta. Për të ndërtuar një ekip universitar ndërkombëtar, duhej bashkërendim midis universitetit, klubit "Studenti", federatave dhe strukturave shtetërore. Miratimi i kërkesës dhe sugjerimi i trajnerëve nga Klubi Sportiv "Studenti" tregojnë se klubi universitar kishte rol të rëndësishëm, por nuk vepronte i pavarur nga aparati i gjerë sportiv e administrativ[925]. Në këtë aspekt, Kampionati Europian i Futbollit për Universitete në Shkup është një shembull i qartë i ndërthurjes midis përfaqësimit universitar dhe sistemit kombëtar të klubeve.

Një tjetër dokument i 23 qershorit 1970 e zgjeron kuadrin. Shkresa nr. 2922/4 prot. e Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Komiteti i Kulturës Fizike dhe Sporteve, drejtuar Rektoratit të Universitetit Shtetëror të Tiranës, kërkonte vënien në dispozicion të atletëve Dhimitraq Stradobërdha, student i Fakultetit të Mjekësisë, dhe Koço Mulla, student i Fakultetit Ekonomik, si dhe të trajnerit Lutfi Guri, pedagog në Fakultetin e Inxhinierisë, për aktivitetet ndërkombëtare të miratuara sipas kalendarit të vitit 1970 nga Këshilli i Ministrave[926]. Aktivitetet e përmendura ishin lojërat ndërkombëtare të

[922] Mike Dennis and Jonathan Grix, *Sport under Communism: Behind the East German "Miracle"* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012), 14-27, 28-82.

[923] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, shkresa nr. 702 prot., 26 mars 1970, Rektori i Universitetit Shtetëror të Tiranës drejtuar Ministrisë së Arsimit, fl. 7.

[924] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 7.

[925] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, shkresa nr. 10/123 prot., 16 qershor 1970, Klubi Sportiv "Studenti" drejtuar Degës së Kuadrit të Universitetit Shtetëror të Tiranës, fl. 8.

[926] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, shkresa nr. 2922/4 prot., 23 qershor 1970, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Komiteti i Kulturës Fizike dhe Sporteve, drejtuar Rektoratit të UShT-së, fl. 10.

studentëve në Torino, nga 26 gushti deri më 6 shtator, dhe garat ndërkombëtare të atletikës në Bukuresht, më 12-13 shtator[927].

Ky dokument tregon dy gjëra. Së pari, ai konfirmon se pjesëmarrja në Torino nuk ishte thjesht propozim i rektoratit, por pjesë e kalendarit sportiv ndërkombëtar të miratuar nga shteti. Së dyti, ai tregon se sportistët studentë mund të lëviznin midis dy regjistrave, atij të lojërave studentore ndërkombëtare dhe atij të garave ndërkombëtare të atletikës. Në këtë mënyrë, trupi i studentit sportist bëhej pikë takimi midis universitetit, federatës dhe shtetit. Ai përfaqësonte universitetin në një aktivitet studentor, por mund të përfaqësonte edhe atletikën shqiptare në një aktivitet tjetër ndërkombëtar.

Rasti i Dhimitraq Stradobërdhës dhe Koço Mullës është veçanërisht domethënës për historinë e sportit universitar. Ata identifikohen në dokument nëpërmjet fakulteteve përkatëse, jo thjesht si atletë. Kjo do të thotë se përkatësia akademike kishte rëndësi në përfaqësim. Fakulteti i Mjekësisë dhe Fakulteti Ekonomik nuk shfaqen këtu vetëm si njësi mësimore, por si mjedise që prodhonin sportistë të aftë për dalje ndërkombëtare. Po ashtu, përfshirja e Lutfi Gurit si pedagog i Fakultetit të Inxhinierisë tregon se stafi universitar ishte pjesë e procesit, jo vetëm studentët. Sporti universitar ndërkombëtar ishte pra një aktivitet i komunitetit universitar më gjerë, studentë, pedagogë, trajnerë dhe administratë[928].

Dokumenti i 8 gushtit 1970, me nr. 2167/49 prot., i Drejtorisë së Kuadrit pranë Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, drejtuar Kryeministrisë, e konkretizon përbërjen e ekipit për Torino. Ai parashtronte dërgimin në Itali të një ekipi sportiv të Universitetit Shtetëror të Tiranës dhe të shkollave të larta të vendit për pjesëmarrje në Universiadën e VII të Torinos. Ekipi përbëhej nga një skuadër basketbolli dhe një grup atletësh; lista kishte 22 pjesëtarë, ndër të cilët 11 lojtarë basketbolli, 5 atletë, 2 rezervë dhe 6 trajnerë, zëvendëstrajnerë, arbitër e përgjegjës[929]. Lista u miratua nga Këshilli i Ministrave me shkresën nr. 1105 prot., datë 12 gusht 1970[930].

Këtu kemi formën më të plotë të një delegacioni sportiv universitar shqiptar në burimet e shqyrtuara. Përdorimi i formulimit "Universiteti Shtetëror i Tiranës dhe shkollat e larta" tregon se përfaqësimi nuk ishte vetëm i një universiteti në kuptim të ngushtë, por i gjithë arsimit të lartë shqiptar. Kjo është veçanërisht e rëndësishme në kontekstin shqiptar, ku Universiteti i Tiranës kishte rol qendror në sistemin e arsimit të lartë. Ndryshe nga vendet me rrjet të gjerë universitetesh, Shqipëria e socializmit kishte një strukturë më të përqendruar; për këtë arsye, një delegacion i UShT-së dhe shkollave të larta mund të merrte kuptim pothuajse kombëtar, pa u shndërruar domosdoshmërisht në ekip kombëtar në kuptimin federativ[931].

---

[927] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 10.

[928] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 10.

[929] AQSH, Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, shkresa nr. 2167/49 prot., 8 gusht 1970, Drejtoria e Kuadrit e Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës drejtuar Kryeministrisë, Drejtorisë së Kuadrit, fl. 43-44.

[930] AQSH, Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, shkresa nr. 1105 prot., 12 gusht 1970, Këshilli i Ministrave, fl. 43-44.

[931] Elidor Mëhilli, *From Stalin to Mao: Albania and the Socialist World* (Ithaca: Cornell University Press, 2017), 54-90, 130-58.

Përbërja e delegacionit tregon edhe profilin sportiv të përfaqësimit. Basketbolli dhe atletika ishin disiplina që lidhnin sportin universitar me dy funksione të ndryshme. Basketbolli shprehte kohezionin e ekipit, disiplinën taktike dhe traditën e lojërave me dorë në mjedisin universitar. Atletika, nga ana tjetër, kishte lidhje të drejtpërdrejtë me normat fizike, matjen e trupit, rekordin dhe përgatitjen bazë. Zgjedhja e këtyre disiplinave për Torino sugjeron se universiteti synonte të paraqiste një kombinim të sportit ekipor dhe të sportit individual matës. Në shkresën e rektoratit të vitit 1969 përmendej edhe qitja si një fushë ku universiteti mund të përfaqësohej me dinjitet, por dokumenti i gushtit 1970, sipas të dhënave të ruajtura, flet për basketboll dhe atletikë[932]. Kjo mospërputhje midis propozimit fillestar dhe përbërjes së miratuar tregon se procesi i përzgjedhjes ishte i negociuar dhe varej nga mundësitë konkrete, kalendari, miratimet dhe vlerësimet sportive.

Nga pikëpamja analitike, Torino 1970 duhet parë si nyje ku bashkohen disa linja të historisë së sportit universitar. Së pari, ai dëshmon konsolidimin e strukturës universitare sportive pas krijimit të katedrës dhe klubit. Së dyti, ai tregon se universiteti kishte filluar të formulonte një gjuhë të vetën të përfaqësimit ndërkombëtar, ku masiviteti, cilësia dhe edukimi revolucionar shfaqeshin si argumente të pandara. Së treti, ai zbulon kontrollin politik-administrativ mbi sportistët që udhëtonin jashtë vendit. Së katërti, ai vendos studentin shqiptar në një hapësirë europiane, në këtë rast në Itali, që nuk ishte pjesë e bllokut socialist lindor. Ky element i fundit e bën aktivitetin edhe më interesant, sepse pjesëmarrja në një vend perëndimor kërkonte nivel më të lartë kujdesi politik dhe përfaqësimi.

Në këtë pikë, literatura mbi sportin dhe marrëdhëniet ndërkombëtare ndihmon për të kuptuar se pse një veprimtari sportive universitare mund të kishte rëndësi përtej fushës së lojës. Sporti pas vitit 1945 shërbeu shpesh si instrument i diplomacisë kulturore, i konkurrencës ideologjike dhe i paraqitjes së sistemeve politike para publikut ndërkombëtar[933]. Në rastin shqiptar, kjo diplomaci ishte e kufizuar në shkallë dhe burime, por jo në ngarkesë simbolike. Një ekip studentor që shkonte në Torino përfaqësonte një vend të vogël socialist, një universitet të ri dhe një model të edukimit fizik që pretendonte të lidhte arsimin, trupin, punën dhe ideologjinë.

Krahasimi me vendet e tjera të Europës Lindore socialiste duhet bërë me kujdes. Gjermania Lindore, për shembull, ndërtoi një sistem shumë më të zhvilluar të sportit të elitës, me seleksionim shkencor, struktura të specializuara dhe synim të qartë për prestigj ndërkombëtar përmes medaljeve[934]. Shqipëria nuk kishte as burimet, as infrastrukturën, as shkallën institucionale të këtij modeli. Megjithatë, ngjashmëria qëndron në logjikën politike, sporti shihej si dëshmi e vitalitetit të sistemit socialist. Dallimi qëndron në mënyrën e realizimit. Në Shqipëri, sidomos në sportin universitar, prestigji ndërkombëtar nuk prodhohej kryesisht përmes dominimit medalistik, por

[932] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 1; AQSH, Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, fl. 43-44.

[933] Andrew L. Johns, "Competing in the Global Arena: Sport and Foreign Relations since 1945," në *Diplomatic Games: Sport, Statecraft, and International Relations since 1945*, ed. Heather L. Dichter dhe Andrew L. Johns (Lexington: University Press of Kentucky, 2014), 1-18.

[934] Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 28-82.

përmes vetë aktit të pjesëmarrjes, disiplinës së delegacionit dhe pretendimit se arsimi i lartë socialist kishte arritur një nivel të denjë për t'u paraqitur jashtë vendit.

Kjo nuk do të thotë se rezultatet sportive nuk kishin rëndësi. Përkundrazi, dokumentet flasin për përfaqësim "me dinjitet" dhe për mundësinë e universitetit për të dalë në disa degë sporti[935]. Por rezultati sportiv ishte i ndërthurur me funksione të tjera. Një fitore jashtë vendit do të interpretohej si sukses i universitetit dhe i sistemit; një paraqitje dinjitoze do të kishte vlerë propagandistike; një sjellje e rregullt e delegacionit do të tregonte disiplinën e rinisë së arsimuar. Në këtë mënyrë, aktiviteti ndërkombëtar universitar prodhonte një lloj kapitali simbolik që nuk matej vetëm me renditje.

Në burimet shqiptare, ideja e masivitetit shfaqet vazhdimisht pranë idesë së cilësisë. Rektorati e lidh pjesëmarrjen në Torino me "lëvizjen e gjerë masive dhe cilësore" në punën fizkulturore e sportive me studentët[936]. Kjo formulë përmbledh një tension themelor të sportit socialist, sporti duhej të ishte masiv, sepse synonte formimin e të gjithë rinisë, por duhej të prodhonte edhe cilësi, sepse përfaqësimi ndërkombëtar kërkonte sportistë të dalluar. Në nivel universitar, ky tension ishte edhe më i dukshëm. Studenti nuk ishte sportist profesionist në kuptimin e plotë; ai duhej të studionte, të merrte pjesë në jetën akademike dhe njëkohësisht të përfaqësonte institucionin në gara. Dëshmia e Lluka Heqimit, i cili thekson vështirësinë e ndërthurjes së studimeve në Fakultetin e Mjekësisë me sportin, e ilustron këtë tension në nivel biografik[937].

Në këtë aspekt, sporti universitar ndërkombëtar ishte fushë e seleksionimit të dyfishtë. Nga njëra anë, përzgjidheshin ata që kishin rezultatet më të mira sportive. Nga ana tjetër, përzgjidheshin ata që mund të mbanin peshën e përfaqësimit politik dhe institucional. Kjo e dallon sportin universitar ndërkombëtar nga aktivitetet e zakonshme ndërfakultetore ose kombëtare studentore. Në garat e brendshme, rëndësi kishte aktivizimi i gjerë dhe rivaliteti mes fakulteteve; në daljet jashtë vendit, çdo sportist kthehej në përfaqësues të kontrolluar të universitetit dhe të shtetit. Shkresat e kuadrit për Torino janë prova më e qartë e këtij kalimi nga sporti i brendshëm në përfaqësim ndërkombëtar[938].

Nëse Torino 1970 përfaqëson modelin e delegacionit të gjerë universitar, Shkupi 1970 përfaqëson modelin e ekipit universitar në një disiplinë të veçantë. Kampionati Europian i Futbollit për Universitete, sipas dokumentit të rektoratit, vinte përmes kalendarit sportiv të Federatës Ndërkombëtare të Studentëve dhe ftesës së mbërritur te Klubi "Studenti" [939]. Kjo tregon se sporti universitar shqiptar nuk ishte i lidhur vetëm me festivalet socialiste ose me universiadat, por edhe me struktura më specifike të garës universitare ndërkombëtare. Futbolli, për shkak të popullaritetit të tij, krijonte një sfidë të veçantë, përfaqësimi universitar duhej të ndërtohej me studentë që mund të ishin pjesë e klubeve të ndryshme, pra me një model më fleksibël se ai i një klubi të vetëm.

[935] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 1.
[936] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 1.
[937] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. 2-3.
[938] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 2-6.
[939] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 7.

Ky fleksibilitet nuk duhet parë si dobësi. Përkundrazi, ai tregon se universiteti shërbente si kategori përfaqësimi që mund të bashkonte sportistë të shpërndarë në sistemin kombëtar. Në një shoqëri ku arsimi i lartë ishte i kufizuar dhe i centralizuar, statusi i studentit kishte peshë të veçantë. Një futbollist që luante në një klub tjetër, por ishte student, mund të rikualifikohej përkohësisht si përfaqësues i universitetit. Kjo i jepte sportit universitar një karakter të ndërmjetëm, ai nuk ishte plotësisht i ndarë nga sporti i klubeve, por as nuk shkrihej me të. Pikërisht në këtë hapësirë të ndërmjetme duhet kërkuar specifika e tij.

Nga ana tjetër, garat e atletikës në Bukuresht, të përmendura në të njëjtin dokument me lojërat studentore të Torinos, tregojnë se studentët sportistë mund të kalonin nga një formë përfaqësimi në tjetrën brenda një kohe shumë të shkurtër[940]. Kjo e bën të vështirë ndarjen mekanike midis dy formave të pjesëmarrjes ndërkombëtare. Për të ruajtur kufirin tematik, këtu nuk trajtohet roli i studentëve në ekipet kombëtare si temë më vete; ai përmendet vetëm kur dokumenti tregon se universiteti ishte pjesë e procedurës së vënies në dispozicion të sportistëve për aktivitete ndërkombëtare. Kjo metodë shmang zhvendosjen e fokusit nga sporti universitar te historia e përgjithshme e përfaqësimeve kombëtare.

Aktivitetet e vitit 1970 tregojnë gjithashtu rëndësinë e kalendarit. Në sistemin socialist, kalendari nuk ishte thjesht listë datash. Ai ishte instrument planifikimi, kontrolli dhe mobilizimi. Kërkesa e rektoratit për përfshirjen në kalendarin ndërkombëtar, miratimi nga Këshilli i Ministrave dhe komunikimi me organet e kuadrit tregojnë se pjesëmarrja jashtë vendit duhej të futej në një rend të paracaktuar institucional[941]. Kjo e bënte sportin universitar pjesë të një kohe shtetërore, ku aktivitetet sportive lidheshin me vitin akademik, me kalendarin kombëtar, me marrëdhëniet ndërkombëtare dhe me vendimmarrjen politike.

Në këtë drejtim, rasti shqiptar mund të krahasohet me praktikat e bllokut lindor, por me dallime të qarta. Në Bashkimin Sovjetik dhe në vendet e tjera socialiste, kultura fizike dhe sporti u organizuan përmes shoqërive sportive, institucioneve arsimore, sindikatave dhe strukturave shtetërore. Qëllimi ishte të krijohej një kulturë e trupit socialist, ku edukimi fizik të mos ishte luks, por pjesë e formimit të qytetarit[942]. Shqipëria e përvetësoi këtë gjuhë, por e zbatoi në kushte të një sistemi më të vogël, me më pak universitete dhe me më pak dalje ndërkombëtare. Për këtë arsye, çdo pjesëmarrje ndërkombëtare universitare merrte peshë të veçantë. Ajo nuk ishte rutinë e zakonshme, por ngjarje që kërkonte miratim të lartë dhe prodhonte vlerë simbolike.

Në të njëjtën kohë, aktivitetet universitare ndërkombëtare shqiptare nuk mund të shpjegohen vetëm përmes modelit sovjetik ose gjermano-lindor. Shqipëria kishte trajektoren e vet politike, sidomos pas prishjes me Bashkimin Sovjetik dhe afrimit me Kinën, çka ndikoi në drejtimet e shkëmbimeve dhe në mënyrën se si vendi e vendoste

[940] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 10.

[941] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 1-10; AQSH, Fondi nr. 490, dosja nr. 509, fl. 43-44.

[942] Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 1-20; Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 157-86.

veten midis Lindjes socialiste dhe botës tjetër[943]. Sporti universitar, megjithëse më pak i dokumentuar se fusha të tjera të marrëdhënieve ndërkombëtare, reflekton këtë pozicionim. Pjesëmarrja në Torino, Shkup, Bukuresht ose veprimtari të lidhura me vendet socialiste tregon se universiteti shqiptar lëvizte në një hapësirë ndërkombëtare të kufizuar, të kontrolluar dhe të ngarkuar ideologjikisht.

Një vlerësim kritik i burimeve është i domosdoshëm. Dokumentet arkivore për vitin 1970 janë kryesisht shkresa propozimi, miratimi dhe komunikimi administrativ. Ato tregojnë çfarë kërkohej, kush miratonte, kush vihej në dispozicion dhe si ndërtohej delegacioni. Por ato nuk tregojnë gjithmonë se si u zhvilluan garat, çfarë rezultatesh u arritën, si i përjetuan studentët kontaktet me sportistët e huaj ose çfarë ndikimi pati pjesëmarrja pas kthimit. Shtypi universitar, nga ana tjetër, jep më shumë gjuhën publike të suksesit dhe mobilizimit, por është i kushtëzuar nga funksioni propagandistik i kohës. Intervista gojore sjell përvojën individuale dhe kujtesën e mekanizmave të përzgjedhjes, por ajo është retrospektive dhe duhet krahasuar me dokumentet[944].

Pikërisht për këtë arsye, historia e aktiviteteve ndërkombëtare universitare nuk mund të shkruhet si kronikë e thjeshtë pjesëmarrjesh. Ajo duhet të rindërtojë marrëdhënien midis burimeve. Shkresa e rektoratit tregon ambicien institucionale; miratimi i Këshillit të Ministrave tregon kontrollin shtetëror; kërkesat e Degës së Kuadrit tregojnë filtrin politik; shtypi universitar tregon paraqitjen publike; dëshmia gojore tregon përvojën e sportistit-student dhe kujtesën e seleksionimit. Vetëm duke i lexuar së bashku mund të kuptohet se çfarë ishte realisht një aktivitet ndërkombëtar universitar në Shqipërinë socialiste, një garë sportive, një detyrë edukative, një akt përfaqësimi dhe një procedurë politike.

Në përfundim të kësaj pjese të parë, mund të thuhet se deri në vitin 1970 sporti universitar shqiptar kishte kaluar nga kontakte të hershme individuale ose gjysmë-institucionale, si rastet e viteve 1934 dhe 1939, në një model të kontrolluar e të planifikuar të përfaqësimit ndërkombëtar. Budapest 1949 dhe Varshava 1955 tregojnë fazën e lidhjes me festivalet rinore-studentore socialiste; Sofja 1961 shënon daljen e Universitetit të Tiranës si subjekt përfaqësues; ndërsa Shkupi, Torino dhe Bukureshti 1970 dëshmojnë konsolidimin e mekanizmit institucional. Në këtë mekanizëm, sporti universitar ishte njëkohësisht pjesë e arsimit të lartë, e kulturës fizike, e rinisë socialiste dhe e diplomacisë së kontrolluar të shtetit shqiptar.

Pas vitit 1970, dokumentacioni arkivor e zhvendos vëmendjen nga modeli i delegacionit universitar të miratuar për një veprimtari të mirëfilltë studentore, si Torino, drejt një fushe më të ndërlikuar, ku Universiteti Shtetëror i Tiranës shfaqet njëkohësisht si institucion sportiv, si hapësirë formimi trupor dhe si rezervuar kuadrosh për përfaqësimet ndërkombëtare të vendit. Kjo nuk do të thotë se sporti universitar e humbi profilin e vet, por se ai filloi të dokumentohej më shpesh në pikëprerjen midis institucioneve të arsimit të lartë dhe strukturave kombëtare të sportit. Për këtë arsye, vitet 1972 deri 1980 duhen lexuar me kujdes metodologjik. Jo çdo dalje ndërkombëtare ku merr pjesë një student është automatikisht aktivitet universitar. Megjithatë, kur

[943] Mëhilli, *From Stalin to Mao*, 130-58, 187-225.

[944] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. 2-11; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 1-10.

dokumentet e Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, të Drejtorisë së Kuadrit ose të Universitetit kërkojnë vënien në dispozicion të studentëve e pedagogëve, ato dëshmojnë se universiteti ishte pjesë e mekanizmit të përzgjedhjes, të kontrollit dhe të legjitimimit të përfaqësimit ndërkombëtar.[945]

Në vitin 1972, ky mekanizëm del me qartësi të veçantë. Në dokumentet e Fondit 1048, dosja 46, shfaqet një varg shkresash që lidhen me studentë dhe pedagogë të UShT-së të përfshirë në aktivitete ndërkombëtare të sportit shqiptar. Në ekipin e mundjes së Shqipërisë që do të shkonte në Rumani dhe në një ekip tjetër që do të merrte pjesë në Poloni në kampionatin europian të mundjes, propozohej përfshirja e dy studentëve dhe e një pedagogu të fiskulturës.[946] Në një rast tjetër, një pedagog i Fakultetit të Mjekësisë propozohej si mjek i ekipit përfaqësues të basketbollit të Shqipërisë që do të shkonte në Holandë për ndeshje në kuadrin e Kupës së Europës.[947] Po në të njëjtin vit, dy pedagogë të Fakultetit të Mjekësisë u propozuan si mjekë të ekipit përfaqësues të futbollit që do të shkonte në Finlandë.[948] Në ekipin kombëtar të të rinjve për qitje, pjesëmarrës në kampionatin europian të qitjes në Suedi, propozohej shkuarja e një studenti të Fakultetit të Inxhinierisë.[949]

Këto raste nuk duhet të përfshihen pa dallim në kategorinë e aktiviteteve ndërkombëtare universitare. Ato i përkasin, në planin sportiv, përfaqësimit kombëtar. Rëndësia e tyre në këtë analizë qëndron te fakti se dokumentet e paraqesin universitetin si institucion burimor për përzgjedhjen dhe vënien në dispozicion të sportistëve. Studenti ose pedagogu nuk del thjesht si individ me cilësi sportive, por si pjesëtar i një fakulteti, i një katedre ose i një strukture universitare që duhet të japë miratimin, karakteristikën dhe vënien në dispozicion. Kështu, universiteti nuk ishte vetëm vend mësimi, as vetëm klub sportiv. Ai ishte nyje administrative e prodhimit të kuadrit sportiv, mjekësor dhe pedagogjik për daljet ndërkombëtare.[950]

Më i afërt me sportin universitar, edhe pse sërish në kufirin me përfaqësimin kombëtar, është dokumenti i 19 gushtit 1972. Sipas shkresës nr. 2867 prot. të Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës, ekipet e basketbollit për femra dhe meshkuj do të shkonin në Kinë, ndërsa ekipi përfaqësues i shahut do të shkonte në Olimpiadën Botërore të Shahut në Jugosllavi. Në këto ekipe mendohej të përfshiheshin Aleksandër Dheri, student në Fakultetin Ekonomik, Gjergji Skënderi, Xhevair Ngjegjani dhe Besnik Gjevori, studentë në

[945] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9-11.

[946] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, shkresa nr. 364/6 prot., 27 janar 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës, Dega e Kuadrit, fl. 1.

[947] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, shkresa nr. 1246/3 prot., 5 prill 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës, Dega e Kuadrit, fl. 3.

[948] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, shkresa nr. 339 prot., 5 qershor 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës, fl. 7.

[949] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, shkresa nr. 2288/3 prot., 11 korrik 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës, fl. 9.

[950] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9-11.

Fakultetin e Inxhinierisë, si dhe Sanije Stojku, pedagoge në UShT.[951] Dokumenti kërkonte për secilin karakteristikë dhe mendimin e organizatës përkatëse, duke përsëritur logjikën e kontrollit politik dhe administrativ të daljes jashtë shtetit.[952]

Rasti i Kinës dhe i Olimpiadës së Shahut në Jugosllavi është i rëndësishëm për dy arsye. Së pari, ai tregon se përfaqësimi ndërkombëtar nuk kufizohej te sportet fizike me karakter klasik, por përfshinte edhe shahun, i cili në mjedisin universitar kishte peshë të veçantë për shkak të lidhjes me disiplinën intelektuale, përqendrimin dhe kulturën e garës mendore. Së dyti, ai tregon një shtrirje gjeografike të pazakontë për sportin shqiptar të fillimviteve 1970. Kina përfaqësonte boshtin ideologjik të marrëdhënieve të Shqipërisë pas prishjes me Bashkimin Sovjetik, ndërsa Jugosllavia mbetej një hapësirë e ndërlikuar politike dhe kulturore, ku marrëdhëniet sportive nuk mund të ndaheshin nga kujdesi shtetëror.[953] Në të dy drejtimet, universiteti hynte jo si institucion autonom ndërkombëtar, por si pjesë e një rrjeti të kontrolluar marrëdhëniesh.

Po në vitin 1972, shkresa nr. 4024 prot. e Drejtorisë së Arsimit të Lartë pranë Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, drejtuar Degës Mësimore të Universitetit, kërkonte që Faruk Sejdini, student i Fakultetit të Shkencave të Natyrës, të vihej në dispozicion të Federatës Shqiptare të Futbollit. Ekipi kombëtar do të ndeshej me Rumaninë në Bukuresht më 29 tetor 1972, në kuadrin e kampionatit botëror të futbollit, ndërsa grumbullimi përgatitor parashikohej nga 16 tetori deri më 1 nëntor.[954] Këtu kufiri me rolin e studentëve në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë është i qartë. Ngjarja nuk përbën aktivitet universitar, por përfshirja e një studenti e bën universitetin pjesë të procedurës institucionale. Për këtë arsye, ajo mund të përdoret vetëm si shembull i marrëdhënies midis sportit universitar dhe sportit përfaqësues kombëtar, jo si provë e pavarësisë ndërkombëtare të sportit universitar.

Ky grup dokumentesh i vitit 1972 zbulon një tipar të rëndësishëm të modelit shqiptar. Në vendet socialiste, sporti universitar shpesh shërbente si pjesë e një sistemi më të gjerë të seleksionimit të trupave të talentuar, ku klubet, shkollat, universitetet, ushtria dhe federatat ndërthureshin në mënyra të ndryshme. Në Shqipëri, kjo ndërthurje ishte më e vogël në shkallë, por më e drejtpërdrejtë në kontroll. Dokumentet nuk tregojnë një treg sportiv të hapur ose një sistem autonom universitetesh konkurruese, por një rrjet ku universiteti vihej në shërbim të kalendarit shtetëror ndërkombëtar dhe ku çdo pjesëmarrës duhej të shoqërohej me mendimin e organeve përkatëse.[955] Kjo e afron Shqipërinë me modelin socialist të sportit të planifikuar, por e dallon nga vende si Republika Demokratike Gjermane, ku sistemi i sportit të elitës kishte shkallë shumë më të zhvilluar specializimi, shkencizimi dhe institucionalizimi.[956]

---

[951] AQSH, Fondi nr. 1048, dosja nr. 46, shkresa nr. 2867 prot., 19 gusht 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës, fl. 10.

[952] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 10.

[953] Mëhilli, *From Stalin to Mao*, 187-225.

[954] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, shkresa nr. 4024 prot., 19 tetor 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Arsimit të Lartë, drejtuar Universitetit Shtetëror, Dega Mësimore, fl. 11.

[955] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9-11.

[956] Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 28-82.

Në të njëjtën kohë, duhet shmangur ideja se universiteti në këtë proces ishte vetëm zyrë administrative. Vetë fakti që studentët e pedagogët përmenden sipas fakulteteve tregon se identiteti universitar kishte peshë. Fakulteti i Mjekësisë shfaqet si burim mjekësh për ekipet kombëtare, Fakulteti i Inxhinierisë dhe Fakulteti Ekonomik si burim sportistësh e shahistësh, ndërsa Fakulteti i Shkencave të Natyrës si mjedis nga ku del një futbollist i ekipit kombëtar. Kjo shpërndarje tregon se sporti nuk ishte i kufizuar në një institut të veçantë fizkulture, por përshkonte hapësirën e arsimit të lartë. Dëshmia e Lluka Heqimit, sipas së cilës studentët merreshin me atletikë, basketboll, volejboll, shah, çiklizëm, futboll, gjimnastikë, tenis, pingpong, peshëngritje dhe alpinizëm, e plotëson këtë tablo nga brenda jetës universitare.[957]

Nga pikëpamja e historisë institucionale, vitet 1972 deri 1980 dëshmojnë dy kanale të ndryshme ndërkombëtarizimi. Kanali i parë ishte ai i pjesëmarrjes së studentëve dhe pedagogëve në përfaqësimet kombëtare. Ky kanal kalonte nëpër ministri, federata, komitete partie, degë kuadri dhe urdhra të Kryeministrisë. Kanali i dytë ishte ai i kontakteve të drejtpërdrejta midis institucioneve universitare, ku shembulli më domethënës është marrëdhënia sportive me Universitetin e Prishtinës. Ky kanal kishte karakter më të afërt me sportin universitar në kuptimin e ngushtë, sepse subjektet që përballeshin ishin ekipe universitare ose klube të lidhura drejtpërdrejt me universitetet.[958]

Shembulli i parë i qartë është ndeshja e vitit 1972 midis Flamurtarit të Universitetit të Prishtinës dhe Studentit të Universitetit Shtetëror të Tiranës. Sipas materialit filmik të Arkivit Qendror Shtetëror të Filmit, ndeshja u zhvillua në stadiumin Qemal Stafa dhe përfundoi me rezultatin 4 me 0 në favor të Studentit.[959] Për nga forma, kjo është ngjarje sportive e thjeshtë, një ndeshje futbolli midis dy ekipeve universitare. Për nga kuptimi, ajo është më shumë se kaq. Ajo shënon një kontakt sportiv midis dy hapësirave universitare shqiptare të ndara politikisht, njërës brenda Shqipërisë socialiste dhe tjetrës brenda Jugosllavisë federative. Për këtë arsye, aktiviteti merr vlerë të dyfishtë, sportive dhe kulturore.

Fakti që ndeshja u regjistrua në kinoditar tregon se ajo konsiderohej e denjë për paraqitje publike. Kinoditari i periudhës socialiste nuk ishte dokument neutral. Ai përzgjidhte ngjarje që duhej të shiheshin si pjesë e jetës publike, suksesit shoqëror ose vizibilitetit institucional. Prania e ndeshjes midis Studentit të Tiranës dhe Flamurtarit të Universitetit të Prishtinës në këtë format sugjeron se kontakti sportiv universitar kishte vlerë simbolike dhe jo vetëm sportive.[960] Megjithatë, burimi filmik ka kufizime të qarta. Ai jep imazhin dhe rezultatin, por nuk jep negociatat paraprake, protokollin e ftesës, përbërjen e skuadrave, karakterin e vizitës ose raportet pas ndeshjes. Prandaj, nuk mund të ndërtohet mbi të një histori e plotë e shkëmbimit, por mund të identifikohet rëndësia e tij si episod i dokumentuar i marrëdhënieve sportive universitare.

[957] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, 6-8.

[958] AQSHF, *Kinoditari nr. 8, 1972*, Kodi i referencës I/1-672, suzheti 6, Kinostudio "Shqipëria e Re"; "Studenti," nr. 15 (413), viti XIV, 26 shtator 1980, 8; "Studenti," nr. 17 (415), viti XIV, 24 tetor 1980, 8.

[959] AQSHF, *Kinoditari nr. 8, 1972*, Kodi i referencës I/1-672, suzheti 6.

[960] AQSHF, *Kinoditari nr. 8, 1972*, Kodi i referencës I/1-672, suzheti 6.

Në planin historiografik, ndeshja me Universitetin e Prishtinës duhet dalluar nga dy lloje të tjera aktivitetesh. Ajo nuk ishte pjesëmarrje e Shqipërisë në një veprimtari shtetërore ndërkombëtare, sepse subjektet e dukshme ishin klube universitare. Ajo nuk ishte as përfaqësim kombëtar sportiv, sepse nuk përfshinte ekipet kombëtare. Në kuptimin më të saktë, ishte aktivitet ndërkombëtar universitar, edhe pse zhvillohej në një kontekst politik ku kufiri midis marrëdhënies sportive, lidhjes kulturore shqiptare dhe kontrollit shtetëror mbetej i pranishëm.[961]

Ky episod i vitit 1972 fiton edhe më shumë rëndësi po të lexohet së bashku me kontaktet e vitit 1980. Më 23 shtator 1980, në palestrën Studenti u zhvillua një takim miqësor midis pingpongistëve të Universitetit të Prishtinës dhe ekipit Studenti të Universitetit të Tiranës, i cili u mbyll me fitoren e Studentit të UT-së.[962] Në tetor të po atij viti, u zhvillua edhe një takim midis qitësve kosovarë dhe ekipit Studenti në poligonin e Universitetit.[963] Këto dy raste tregojnë se marrëdhënia sportive me Prishtinën nuk mbeti e kufizuar te futbolli dhe te spektakli i stadiumit. Ajo u shtri edhe në sporte më të vogla, si pingpongu dhe qitja, që lidhen me hapësirat e brendshme të universitetit, me palestrën, poligonin, disiplinën teknike dhe kontaktin më të afërt midis sportistëve.

Zgjedhja e pingpongut dhe e qitjes është kuptimplote. Pingpongu ishte sport i sallës, i përshtatshëm për mjedisin universitar, me kërkesa më të vogla infrastrukturore se futbolli dhe me mundësi më të mëdha për kontakte miqësore. Qitja, nga ana tjetër, kishte lidhje të drejtpërdrejtë me kulturën fiziko-ushtarake që u forcua në universitet pas fundit të viteve 1960. Programet e edukimit fizik dhe ushtarak i jepnin qitjes një vend të rëndësishëm në formimin e studentit, ndërsa burimet e mëvonshme tregojnë se kampionatet e qitjes midis fakulteteve ishin pjesë e kalendarit universitar.[964] Kështu, takimi me qitësit kosovarë nuk ishte rast i izoluar, por lidhej me një praktikë tashmë të integruar në jetën sportive të universitetit.

Shkëmbimet me Universitetin e Prishtinës e zgjerojnë kuptimin e diplomacisë kulturore. Në rastet e festivaleve rinore socialiste ose të aktiviteteve në vendet e bllokut lindor, diplomacia kulturore funksiononte brenda gjuhës së miqësisë ideologjike dhe të solidaritetit socialist. Në rastin e Prishtinës, theksi zhvendosej drejt lidhjes gjuhësore, kulturore dhe universitare shqiptare, edhe pse kjo lidhje zhvillohej brenda një kuadri politik të ndjeshëm. Sporti krijonte një gjuhë komunikimi më pak të drejtpërdrejtë politikisht se konferencat ideologjike ose vizitat zyrtare. Pikërisht për këtë arsye, një ndeshje futbolli, një takim pingpongu ose një garë qitjeje mund të merrte vlerë të veçantë si kontakt institucional i matur, i kontrolluar, por domethënës.[965]

---

[961] AQSHF, *Kinoditari nr. 8, 1972*, Kodi i referencës I/1-672, suzheti 6.

[962] Kolegjiumi i Redaksisë, foto e aktivitetit në palestrën "Studenti" midis pingpongistëve të Universitetit të Prishtinës dhe ekipit "Studenti" të UT-së, *Studenti*, viti XIV, nr. 15 (413), 26 shtator 1980, 8.

[963] Kolegjiumi i Redaksisë, foto e takimit të qitësve në poligonin e Universitetit, *Studenti*, viti XIV, nr. 17 (415), 24 tetor 1980, 8.

[964] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, "Një vit përvojë e edukimit fizik e ushtarak të rinisë studenteske," referat i Seminarit të UShT-së, 12 nëntor 1970, fl. 35-50; Agim Tafili, "Arritje të mira të studentëve tanë në sportin e qitjes," *Studenti*, viti XIII, nr. 1 (379), 19 janar 1979, 8.

[965] *Studenti*, nr. 15 (413), 26 shtator 1980, 8; *Studenti*, nr. 17 (415), 24 tetor 1980, 8.

Në këtë drejtim, modeli shqiptar ndryshonte nga ai i shumë vendeve të Europës Lindore socialiste. Në Bashkimin Sovjetik dhe në vendet satelite, sporti studentor ndërkombëtar shpesh përfshihej në mekanizma të gjerë të organizatave rinore, universitare dhe federative, ku marrëdhëniet ndërkombëtare kishin funksionin e afirmimit të solidaritetit socialist. Në Shqipëri, pas izolimeve të njëpasnjëshme politike dhe pas orientimit kinez, hapësirat e shkëmbimit u bënë më të kufizuara dhe më të përzgjedhura.[966] Prandaj, kontaktet me Prishtinën nuk mund të trajtohen si thjesht zbatim i modelit lindor. Ato ishin një formë e veçantë e komunikimit universitar shqiptar, e vendosur midis sportit, kulturës dhe politikës së kujdesshme ndërkufitare.

Këtu shfaqet një tjetër tension i rëndësishëm. Aktivitetet me Universitetin e Prishtinës ishin më universitare në formë se shumë prej daljeve të studentëve në ekipet kombëtare, por ishin po aq të ngarkuara politikisht. Në rastin e studentëve që shkonin në ekipin kombëtar, ngarkesa politike vinte nga përfaqësimi i shtetit shqiptar. Në rastin e Prishtinës, ngarkesa politike vinte nga vetë natyra e kontaktit me një universitet shqiptar jashtë kufijve shtetërorë të Shqipërisë. Kështu, sporti universitar bëhej vend ku përfaqësimi institucional dhe lidhja kulturore mund të shpreheshin pa u artikuluar domosdoshmërisht si program politik i drejtpërdrejtë.[967]

Në fund të viteve 1970, shtypi universitar ofron edhe një rast të rëndësishëm për të kuptuar kufirin midis aktivitetit universitar dhe përfaqësimit kombëtar. Më 5 tetor 1979, gazeta *Studenti* botoi një shkrim për suksesin e Elisabeta Karabollit, studente e Fakultetit të Ekonomisë, e cila në kampionatin europian të qitjes për femra në Frankfurt mbi Majn fitoi vendin e parë në qitjen individuale me pistoletë, me 587 pikë, duke u shpallur kampione e Europës. I njëjti shkrim njoftonte se ekipi kombëtar shqiptar, i përbërë nga Elisabeta Karabolli, Diana Mata dhe Margarita Cingu, zuri vendin e dytë në klasifikimin ekipor, ndërsa Eglantina Lalmi u rendit e katërta në një garë tjetër qitjeje.[968]

Ky rast nuk duhet trajtuar si aktivitet ndërkombëtar universitar në kuptimin e ngushtë, sepse Karabolli përfaqësonte ekipin kombëtar të RPS të Shqipërisë dhe jo Universitetin e Tiranës. Megjithatë, mënyra se si gazeta *Studenti* e paraqet suksesin është shumë domethënëse. Artikulli e thekson statusin e saj si studente e dalluar e Fakultetit Ekonomik dhe e lidh suksesin sportiv me punën, disiplinën, zotimin politik dhe krenarinë e rinisë studentore.[969] Me fjalë të tjera, universiteti nuk ishte organizator i garës ndërkombëtare, por e përvetësonte simbolikisht suksesin e studentes si pjesë të identitetit të vet. Kjo tregon se kufiri midis aktivitetit ndërkombëtar universitar dhe rolit të studentëve në përfaqësimet sportive kombëtare nuk është vetëm administrativ, por edhe diskursiv. Në dokumente, aktiviteti paraqitet si kombëtar. Në shtypin universitar, suksesi i sportistes shndërrohet edhe në sukses të studentisë.

---

[966] Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 1-20, 49-71; Mëhilli, *From Stalin to Mao*, 187-225.

[967] AQSHF, *Kinoditari nr. 8, 1972*, suzheti 6; *Studenti*, nr. 15 (413), 26 shtator 1980, 8.

[968] "Suksesi i merituar i qitëseve tona," *Studenti*, viti XIII, nr. 16 (398), 5 tetor 1979, 8.

[969] "Suksesi i merituar i qitëseve tona," 8.

Kjo mënyrë paraqitjeje duhet analizuar kritikisht. Shtypi i kohës nuk ishte hapësirë e pavarur interpretimi, por instrument edukativ dhe ideologjik. Ai e vendoste suksesin sportiv në një gjuhë zotimi, detyre dhe lavdie socialiste. Në rastin e Karabollit, artikulli thekson se ajo kishte premtuar të fitonte medaljen e artë dhe se e mbajti fjalën, duke e lidhur fitoren me kujdesin e Partisë dhe me lavdinë e Atdheut socialist.[970] Kjo gjuhë e zhvendos garën nga niveli i performancës sportive te niveli i moralit politik. Për historinë e sportit universitar, kjo është e rëndësishme sepse tregon se studentja sportiste paraqitej si figurë e shumëfishtë, sportiste elite, studente e dalluar, vajzë shqiptare, subjekt i edukimit socialist dhe bartëse e përfaqësimit kombëtar.

Në këtë kuptim, raporti midis sportit universitar dhe sportit përfaqësues kombëtar nuk ishte marrëdhënie e jashtme. Ai ishte marrëdhënie qarkulluese. Universiteti prodhonte ose mbështeste sportistë, pedagogë, mjekë dhe kuadro që hynin në ekipet kombëtare. Ekipet kombëtare, kur arrinin suksese, e kthenin një pjesë të prestigjit te universiteti, veçanërisht kur sportisti ishte student ose pedagogu ishte pjesë e fakultetit. Ky qarkullim i prestigjit e bënte sportin universitar më të rëndësishëm se sa mund të duket nga numri i kufizuar i aktiviteteve të mirëfillta universitare ndërkombëtare.[971]

Nga ana tjetër, kjo marrëdhënie prodhonte edhe rrezikun e mjegullimit të kategorive. Nëse çdo sukses i një studenti në ekip kombëtar quhet sport universitar ndërkombëtar, atëherë humbet specifika e aktivitetit universitar. Për këtë arsye, në këtë analizë duhet mbajtur dallimi midis tri niveleve. Niveli i parë është aktiviteti ndërkombëtar universitar i drejtpërdrejtë, si ndeshjet me Universitetin e Prishtinës ose pjesëmarrjet në universiada e gara të Federatës Ndërkombëtare të Studentëve. Niveli i dytë është pjesëmarrja e studentëve dhe pedagogëve në përfaqësime kombëtare, ku universiteti shfaqet si burim kuadri. Niveli i tretë është aktiviteti ndërkombëtar shtetëror, ku sporti mund të ketë funksion diplomatik, por universiteti nuk është subjekt i drejtpërdrejtë. Vetëm duke ruajtur këtë dallim mund të shmanget përsëritja e temave që trajtohen në pjesët pasuese.[972]

Në krahasim me modelet lindore socialiste, sporti universitar shqiptar paraqet një kombinim ngjashmërish dhe dallimesh. Ngjashmëria kryesore është se sporti nuk ishte fushë autonome e shoqërisë civile, por pjesë e projektit shtetëror të edukimit, shëndetit, disiplinës dhe përfaqësimit. Literatura mbi kulturën fizike sovjetike ka treguar se trupi i qytetarit socialist konceptohej si objekt formimi, organizimi dhe mobilizimi.[973] Edhe në Shqipëri, dokumentet për edukimin fizik universitar dhe praktikat e qitjes, marshimit, alpinizmit e përgatitjes fiziko-ushtarake tregojnë se sporti studentor lidhej me ndërtimin e një trupi të gatshëm për punë, mbrojtje dhe përfaqësim publik.[974]

Ngjashmëria e dytë lidhet me kontrollin politik. Në vendet socialiste, sportistët që dilnin jashtë vendit nuk ishin vetëm atletë, por përfaqësues të sistemit. Dokumentet

[970] "Suksesi i merituar i qitëseve tona," 8.

[971] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9-11; "Suksesi i merituar i qitëseve tona," 8.

[972] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1-11; AQSHF, *Kinoditari nr. 8, 1972*; *Studenti*, nr. 15 (413), 26 shtator 1980, 8.

[973] Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 1-20, 49-71.

[974] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 35-50.

shqiptare e bëjnë këtë më të dukshme në formën e kërkesave për karakteristika, mendime të organizatave dhe miratime nga organet përkatëse.[975] Në rastin shqiptar, kontrolli ishte veçanërisht i drejtpërdrejtë për shkak të izolimit politik dhe të rëndësisë që shteti i jepte besueshmërisë së individëve që udhëtonin jashtë. Dëshmia e Lluka Heqimit, sipas së cilës për daljet ndërkombëtare kishin rëndësi edhe bindjet politike, besnikëria dhe biografia, e përforcon këtë lexim të dokumenteve arkivore.[976]

Dallimi kryesor nga vendet më të zhvilluara të bllokut lindor ishte shkalla institucionale. Republika Demokratike Gjermane ndërtoi një sistem të gjerë të sportit të elitës, të mbështetur në shkencë sportive, seleksionim të hershëm dhe struktura të specializuara. Shqipëria nuk e kishte këtë nivel specializimi dhe nuk kishte rrjet universitetesh e institutesh të krahasueshëm. Sporti universitar shqiptar ishte më i përqendruar, më i kufizuar në burime dhe më i varur nga disa institucione kyçe, sidomos Universiteti i Tiranës, Klubi Studenti, Instituti i Kulturës Fizike Vojo Kushi dhe strukturat qendrore të sportit.[977] Për këtë arsye, një student ose pedagog i UShT-së mund të kishte peshë të madhe në disa regjistra njëkohësisht, si sportist universitar, sportist kombëtar, pedagog, trajner ose mjek ekipi.

Një dallim tjetër lidhet me gjeografinë politike të shkëmbimeve. Në shumë vende të Europës Lindore, rrjeti i aktiviteteve universitare dhe rinore ndërkombëtare mbështetej në një kamp socialist më të gjerë dhe relativisht të qëndrueshëm. Shqipëria, për shkak të prishjeve politike me Jugosllavinë, Bashkimin Sovjetik dhe më pas për shkak të kufizimit gradual të marrëdhënieve me Kinën, nuk kishte një hapësirë ndërkombëtare të qëndrueshme e të gjerë.[978] Kjo bën që aktivitetet e dokumentuara të marrin peshë të veçantë. Një udhëtim në Kinë, një Olimpiadë shahu në Jugosllavi, një ndeshje me Universitetin e Prishtinës ose një takim pingpongu në Tiranë nuk ishin episode rutinore të një kalendari të dendur. Ato ishin raste të përzgjedhura, të kontrolluara dhe të ngarkuara me kuptim institucional.

Në këtë pikë, marrëdhënia me Universitetin e Prishtinës mund të shihet si një nga format më origjinale të aktiviteteve ndërkombëtare universitare shqiptare. Ajo nuk përshtatet plotësisht me modelin e festivaleve socialiste, sepse nuk ishte ngjarje masive ideologjike shumëpalëshe. Nuk përshtatet as me modelin e përfaqësimit kombëtar, sepse nuk përfshinte ekipet kombëtare. Nuk ishte as shkëmbim akademik klasik, sepse boshti i saj ishte gara sportive. Ajo përbën një formë të ndërmjetme të diplomacisë kulturore universitare, ku sporti shërbente si gjuhë kontakti midis dy institucioneve shqiptare të arsimit të lartë në dy realitete politike të ndryshme.[979]

Kjo formë e shkëmbimit ka rëndësi edhe për historinë e vetë sporteve të vogla universitare. Futbolli, për shkak të popullaritetit, krijonte spektakël dhe dukshmëri. Pingpongu dhe qitja krijonin diçka tjetër, intimitet institucional, ritëm të sallës dhe përdorim të infrastrukturës universitare. Takimi i pingpongut në palestrën Studenti dhe

[975] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9-11.
[976] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, 10-11.
[977] Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 28-82, 157-86.
[978] Mëhilli, *From Stalin to Mao*, 187-225.
[979] AQSHF, *Kinoditari nr. 8, 1972*, suzheti 6; *Studenti*, nr. 15 (413), 26 shtator 1980, 8; *Studenti*, nr. 17 (415), 24 tetor 1980, 8.

takimi i qitjes në poligonin e Universitetit tregojnë se qendra sportive universitare nuk ishte vetëm hapësirë e garave të brendshme, por edhe vend pritjeje për kontakte ndërkombëtare.[980] Kjo i jep infrastrukturës sportive universitare një funksion diplomatik të heshtur. Palestra dhe poligoni bëheshin hapësira ku universiteti materializonte aftësinë për të pritur, organizuar dhe përfaqësuar.

Megjithatë, burimet nuk na lejojnë të shkojmë shumë larg në interpretim. Për takimin e pingpongut dhe atë të qitjes, të dhënat e ruajtura në shtyp janë kryesisht fotografike dhe njoftuese. Ato dëshmojnë zhvillimin e aktivitetit, vendin, palët dhe në rastin e pingpongut edhe fituesin, por nuk japin programin e vizitës, emrat e sportistëve, fjalimet, raportet teknike ose ndikimin e këtyre takimeve në marrëdhëniet e mëvonshme.[981] Prandaj, çdo interpretim mbi rëndësinë kulturore të tyre duhet të mbetet i matur. Mund të thuhet se ato kishin vlerë si kontakte universitare sportive. Nuk mund të thuhet, pa burime të tjera, se ato krijuan një program të qëndrueshëm shkëmbimesh ose një politikë të formalizuar bashkëpunimi sportiv.

E njëjta kujdes duhet treguar edhe për dokumentet e vitit 1972. Shkresat e kuadrit dhe të ministrisë tregojnë propozime, kërkesa dhe vënie në dispozicion. Ato nuk japin gjithmonë rezultatin përfundimtar, pjesëmarrjen reale ose përvojën e udhëtimit. Një emër në listë nuk është domosdoshmërisht provë e pjesëmarrjes në garë. Një kërkesë për karakteristikë tregon synim dhe procedurë, por duhet verifikuar me dokumente të tjera për të përcaktuar nëse udhëtimi u realizua dhe si u zhvillua.[982] Kjo është arsyeja pse analiza arkivore duhet të dallojë midis planifikimit, miratimit, pjesëmarrjes dhe kujtesës.

Në raport me literaturën sekondare, rasti shqiptar e pasuron krahasimin mbi sportin socialist duke treguar se modelet e përgjithshme nuk mjaftojnë. Literatura mbi sportin në RDGJ shpjegon shumë mirë ndërtimin e sistemit të elitës dhe lidhjen e sportit me prestigjin shtetëror.[983] Literatura mbi kulturën fizike sovjetike shpjegon lidhjen midis trupit, disiplinës dhe qytetarit socialist.[984] Studimet mbi festivalet rinore ndihmojnë për të kuptuar funksionin e sportit në ndërkombëtarizmin socialist.[985] Por Shqipëria shfaq një rast më të vogël, më të fragmentuar dhe më të ndjeshëm politikisht. Sporti universitar ndërkombëtar nuk ndërtoi një sistem të madh medaljesh ose shkëmbimesh të vazhdueshme, por prodhoi episode me densitet të lartë simbolik dhe administrativ.

Kjo veçanti lidhet edhe me pozitën e universitetit në shoqërinë shqiptare. Universiteti i Tiranës nuk ishte thjesht një institucion mes shumë të tjerëve. Ai ishte qendra kryesore e arsimit të lartë dhe një nga vendet ku formohej kuadri i ardhshëm i shtetit socialist. Prandaj, sportisti student kishte vlerë përtej fushës së lojës. Ai mishëronte figurën e kuadrit të ri, të arsimuar, të shëndetshëm, të disiplinuar dhe të aftë

[980] *Studenti*, nr. 15 (413), 26 shtator 1980, 8; *Studenti*, nr. 17 (415), 24 tetor 1980, 8.
[981] *Studenti*, nr. 15 (413), 26 shtator 1980, 8; *Studenti*, nr. 17 (415), 24 tetor 1980, 8.
[982] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9-11.
[983] Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 28-82.
[984] Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 1-20, 49-71.
[985] Lesnykh, "Sport at the World Festival," 1-5, 13.

për përfaqësim. Kjo figurë shfaqet në dokumentet e kuadrit, në shtypin universitar dhe në dëshmitë e pjesëmarrësve.[986]

Në të njëjtën kohë, burimet tregojnë se sporti universitar nuk mund të reduktohet në ideologji. Studentët luanin, garonin, stërviteshin, udhëtonin, fitonin e humbnin. Universiteti kishte kampionate, kupa, qendra sportive, ekipe dhe tradita sportive. Dëshmia e Heqimit për rolin e pedagogëve, trajnerëve, katedrës dhe klubit tregon një realitet të gjallë sportiv, ku pasioni, aftësia teknike dhe marrëdhëniet personale kishin rëndësi reale.[987] Edhe kontaktet me Prishtinën nuk mund të kuptohen vetëm si politikë. Ato ishin edhe ndeshje konkrete, me sportistë që konkurronin dhe me ekipe që kërkonin fitore. Analiza historiografike duhet të ruajë pikërisht këtë dyzim. Sporti ishte njëkohësisht lojë dhe përfaqësim, teknikë dhe ideologji, marrëdhënie njerëzore dhe procedurë shtetërore.

Në këtë kuptim, vitet 1972 deri 1980 nuk paraqesin thjesht vazhdim të vitit 1970. Ato tregojnë një strukturë më të larmishme. Torino dhe Shkupi dëshmuan aftësinë e universitetit për të dalë në aktivitete ndërkombëtare studentore të miratuara qendrorisht. Viti 1972 dëshmon se universiteti ishte furnizues i vazhdueshëm i ekipeve kombëtare me studentë, pedagogë dhe mjekë. Po atë vit, ndeshja me Universitetin e Prishtinës dëshmon një kanal të drejtpërdrejtë universitar. Viti 1979 tregon se suksesi i një studenteje në ekipin kombëtar mund të përvetësohej nga shtypi universitar si krenari e studentisë. Viti 1980 tregon vazhdimësinë e shkëmbimeve me Prishtinën në sporte të sallës dhe të poligonit.[988]

Nga kjo panoramë del se aktivitetet ndërkombëtare universitare shqiptare nuk u zhvilluan sipas një vije të vetme. Ato nuk ishin vetëm universiada, nuk ishin vetëm ndeshje miqësore dhe nuk ishin vetëm pjesëmarrje e studentëve në ekipe kombëtare. Ato formonin një fushë të përbërë nga pjesëmarrje, ndërmjetësime, shkëmbime, përfaqësime dhe përvetësime simbolike. Kjo fushë kishte një qendër të qartë institucionale, Universitetin e Tiranës dhe Klubin Studenti, por kishte edhe varësi të fortë nga ministritë, federatat, komitetet e partisë dhe strukturat e kuadrit.[989]

Për këtë arsye, historia e aktiviteteve ndërkombëtare universitare shqiptare duhet të shkruhet si histori e kufijve. Kufiri i parë është midis universitetit dhe shtetit. Universiteti organizonte, stërviste dhe propozonte, por shteti miratonte, kontrollonte dhe përcaktonte hapësirën e lëvizjes. Kufiri i dytë është midis studentit dhe sportistit kombëtar. I njëjti individ mund të ishte student i një fakulteti, sportist i një klubi dhe pjesëtar i ekipit kombëtar. Kufiri i tretë është midis sportit dhe diplomacisë. Një ndeshje futbolli ose pingpongu mund të ishte garë sportive, por edhe kontakt kulturor. Kufiri i katërt është midis burimit administrativ dhe përvojës së jetuar. Arkivi tregon procedurën, por jo gjithmonë emocionin, marrëdhënien ose ndikimin e ngjarjes.[990]

---

[986] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, 5-11. AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1-11.

[987] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, 2-8.

[988] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1-11; AQSHF, *Kinoditari nr. 8, 1972*; *Studenti*, nr. 16 (398), 5 tetor 1979, 8; *Studenti*, nr. 15 (413), 26 shtator 1980, 8; *Studenti*, nr. 17 (415), 24 tetor 1980, 8.

[989] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1-11; Eqimi, intervistë, fl. 5-11.

[990] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1-11; AQSHF, *Kinoditari nr. 8, 1972*.

Vlerësimi kritik i burimeve është i domosdoshëm edhe për një arsye tjetër. Dokumentet arkivore të ruajtura janë të pabarabarta. Për vitin 1970 kemi shkresa të plota për propozimin, miratimin dhe përbërjen e delegacionit. Për vitin 1972 kemi shumë shkresa për vënie në dispozicion dhe karakteristika, por jo gjithmonë raporte pas aktivitetit. Për shkëmbimet me Prishtinën kemi kronikë filmike dhe njoftime në shtyp, por jo dosje të plota organizative. Për suksesin e Karabollit kemi artikull të pasur në gjuhë publike, por jo dokument universitar që ta klasifikojë atë si veprimtari të universitetit.[991] Kjo do të thotë se burimet nuk janë të një natyre dhe nuk mund të përdoren me të njëjtën peshë provuese.

Arkivi administrativ ka forcë të madhe për të rindërtuar mekanizmin, por dobësi për të rindërtuar përvojën. Shtypi universitar ka forcë për të treguar gjuhën publike, identitetin studentor dhe mënyrën e paraqitjes së suksesit, por është i kufizuar nga funksioni propagandistik. Kinoditari ka forcë vizuale dhe dëshmon se ngjarja u konsiderua e rëndësishme për publikim, por jep informacion të pjesshëm dhe të përpunuar. Intervista gojore sjell kujtesën e brendshme të pjesëmarrësit, sidomos për përzgjedhjen, biografinë, pedagogët dhe jetën sportive në universitet, por kërkon krahasim të vazhdueshëm me dokumentet.[992]

Këto kufizime nuk e dobësojnë analizën. Përkundrazi, ato e bëjnë më të qartë objektin. Sporti universitar ndërkombëtar shqiptar nuk ishte një sistem i dokumentuar në mënyrë të plotë statistikore. Ai ishte një fushë ku ngjarjet shpesh ruhen përmes gjurmëve të shpërndara, shkresave, fotografive, kronikave, njoftimeve, intervistave dhe kujtesës institucionale. Detyra e historianit është t'i lexojë këto gjurmë së bashku, pa i detyruar të thonë më shumë se çfarë mund të mbajnë. Vetëm kështu mund të ndërtohet një histori e matur, që dallon midis faktit, interpretimit dhe hipotezës së arsyeshme.[993]

Në përfundim, vitet 1972 deri 1980 tregojnë pjekurinë dhe kufizimet e sportit universitar shqiptar në nivel ndërkombëtar. Pjekuria qëndron te fakti se universiteti kishte tashmë sportistë, pedagogë, trajnerë, mjekë, ambiente dhe klub që mund të përfshiheshin në veprimtari ndërkombëtare. Kufizimi qëndron te fakti se pjesa më e madhe e ndërkombëtarizimit kalonte ende përmes shtetit dhe përfaqësimit kombëtar, jo përmes autonomisë universitare. Shkëmbimet me Universitetin e Prishtinës mbeten rastet më të qarta të aktivitetit të drejtpërdrejtë ndëruniversitar, ndërsa dokumentet për studentët në ekipet kombëtare tregojnë raportin e ngushtë, por jo identik, midis sportit universitar dhe sportit përfaqësues të Shqipërisë.[994]

Në këtë mënyrë, kjo pjesë duhet ta ruajë objektin e vet. Ajo nuk synon të jetë histori e plotë e ekipeve kombëtare shqiptare dhe as histori e diplomacisë shtetërore sportive. Ai është histori e mënyrës se si universiteti, studentët, pedagogët dhe klubet universitare u përfshinë në rrjedhat ndërkombëtare të sportit. Në këtë histori, sporti

[991] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1-11; *Studenti*, nr. 16 (398), 5 tetor 1979, 8; *Studenti*, nr. 15 (413), 26 shtator 1980, 8.

[992] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, 2-11. AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1-11.

[993] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1-11; AQSHF, *Kinoditari nr. 8, 1972*; *Studenti*, nr. 15 (413), 26 shtator 1980, 8.

[994] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1-11; AQSHF, *Kinoditari nr. 8, 1972*; *Studenti*, nr. 15 (413), 26 shtator 1980, 8; *Studenti*, nr. 17 (415), 24 tetor 1980, 8.

shfaqet si praktikë edukative, si garë, si disiplinë trupore, si formë kontakti kulturor dhe si instrument përfaqësimi. Pikërisht ndërthurja e këtyre funksioneve e bën sportin universitar ndërkombëtar një fushë të rëndësishme për të kuptuar jo vetëm historinë e sportit, por edhe historinë e arsimit të lartë dhe të marrëdhënieve kulturore të Shqipërisë socialiste.[995]

Në vitet 1980-1990, aktivitetet ndërkombëtare universitare shqiptare nuk shfaqen në burime me të njëjtën formë të qartë administrative që kishin pasur rastet e vitit 1970, kur dokumentet flisnin drejtpërdrejt për Universiadën e Torinos, për Kampionatin Europian të Futbollit për Universitete në Shkup ose për vënien në dispozicion të sportistëve studentë për lojërat ndërkombëtare të studentëve. Në dekadën e fundit të socializmit shqiptar, burimet e shqyrtuara tregojnë një panoramë më të ndërmjetme. Nga njëra anë, vijon kontakti i drejtpërdrejtë ndëruniversitar, sidomos me Universitetin e Prishtinës. Nga ana tjetër, ndërkombëtarizimi shfaqet gjithnjë e më shumë përmes studentëve, pedagogëve dhe sportistëve të klubit "Studenti" që hyjnë në përfaqësime kombëtare ose në gara ballkanike e europiane. Ky fakt kërkon kujdes interpretues, sepse jo çdo sukses ndërkombëtar i një studenti është automatikisht aktivitet ndërkombëtar universitar. Ai bëhet i tillë për analizën e këtij nënkreu vetëm kur burimi e lidh qartë sportistin me universitetin, me fakultetin, me klubin "Studenti" ose me infrastrukturën sportive të arsimit të lartë.[996]

Pikënisja më e qartë për këtë fazë mbetet viti 1980. Më 23 shtator, në palestrën "Studenti", u zhvillua takimi miqësor midis pingpongistëve të Universitetit të Prishtinës dhe ekipit "Studenti" të Universitetit të Tiranës. Sipas njoftimit të gazetës "Studenti", takimi u mbyll me fitoren e ekipit të Universitetit të Tiranës. Në tetor të po atij viti, burimi njofton edhe një takim midis qitësve kosovarë dhe ekipit "Studenti", të zhvilluar në poligonin e Universitetit.[997] Këto dy veprimtari janë të rëndësishme sepse përfaqësojnë formën më të drejtpërdrejtë të aktivitetit ndërkombëtar universitar në kuptimin e ngushtë të kësaj analize. Subjektet e dukshme nuk janë federata kombëtare ose ekipe shtetërore, por dy mjedise universitare, Tirana dhe Prishtina, të lidhura përmes sportit, infrastrukturës studentore dhe emrit institucional të universitetit.

Në vijim të ndeshjes së futbollit të vitit 1972 midis Flamurtarit të Universitetit të Prishtinës dhe Studentit të Universitetit Shtetëror të Tiranës, takimet e vitit 1980 tregojnë se marrëdhënia sportive me Prishtinën nuk ishte episod i vetëm. Ajo kishte një vijimësi të kufizuar, por kuptimplote. Futbolli i vitit 1972 ishte zhvilluar në stadiumin "Qemal Stafa" dhe kishte marrë formë më publike e më spektakolare, ndërsa pingpongu dhe qitja e vitit 1980 e zhvendosin kontaktin brenda hapësirave më universitare, në palestrën "Studenti" dhe në poligonin e Universitetit.[998] Kjo zhvendosje ka rëndësi sepse e bën universitetin jo vetëm palë pritëse, por edhe hapësirë materiale të

[995] Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 1-20, 49-71; Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 14-27, 28-82; Mëhilli, *From Stalin to Mao*, 187-225.

[996] Kolegjiumi i Redaksisë, *Studenti*, viti XIV, nr. 15 (413), 26 shtator 1980, 8; Kolegjiumi i Redaksisë, *Studenti*, viti XIV, nr. 17 (415), 24 tetor 1980, 8.

[997] *Studenti*, nr. 15 (413), 26 shtator 1980, 8; *Studenti*, nr. 17 (415), 24 tetor 1980, 8.

[998] AQSHF, *Kinoditari nr. 8*, Kodi i referencës I/1-672, suzheti 6, Kinostudio "Shqipëria e Re", 1972; *Studenti*, nr. 15 (413), 26 shtator 1980, 8.

marrëdhënies. Palestra dhe poligoni nuk janë vende neutrale. Ato përfaqësojnë investimin e universitetit në kulturën fizike, stërvitjen, disiplinën dhe garën studentore.

Në plan historiografik, shkëmbimet me Universitetin e Prishtinës duhet të lexohen si formë e diplomacisë kulturore universitare. Ato nuk mund të barazohen me aktivitetet ndërkombëtare shtetërore, sepse dokumentet nuk i paraqesin si takime të delegacioneve qeveritare. Nuk mund të barazohen as me përfaqësimet kombëtare sportive, sepse sportistët paraqiten përmes ekipeve universitare. Megjithatë, ato nuk ishin as marrëdhënie të lira universitare në kuptimin perëndimor të autonomisë akademike. Në kushtet e Shqipërisë socialiste dhe të pozitës së ndërlikuar të Kosovës brenda Jugosllavisë, çdo kontakt me Universitetin e Prishtinës kishte peshë kulturore e politike, edhe kur forma e tij e jashtme ishte miqësore dhe sportive.[999] Sporti, në këtë rast, krijonte një gjuhë kontakti më të butë se diplomacia zyrtare dhe më të pranueshme se deklarimi i drejtpërdrejtë politik.

Burimet për këto shkëmbime janë të kufizuara. Për vitin 1980 kemi njoftime dhe fotografi në shtyp, por jo dosje të plota organizative, jo programe vizitash, jo procesverbale dhe jo raporte teknike pas aktivitetit. Kjo e kufizon mundësinë për të rindërtuar itinerarin e delegacioneve, emrat e të gjithë pjesëmarrësve, mënyrën e përzgjedhjes ose ndikimin e këtyre takimeve në marrëdhëniet e mëvonshme.[1000] Por kufizimi nuk e pakëson rëndësinë e tyre. Përkundrazi, vetë fakti që shtypi universitar i regjistroi si ngjarje të vlefshme tregon se këto takime kishin peshë në kujtesën publike të universitetit. Në historiografinë e sportit universitar, jo vetëm dokumenti i plotë administrativ, por edhe fotografia e botuar, kronika e shkurtër dhe njoftimi i gazetës mund të dëshmojnë se një kontakt është konsideruar i denjë për t'u ruajtur.

Pas vitit 1980, burimet e shqyrtuara nuk dëshmojnë një seri të plotë universiadash ose kampionatesh ndëruniversitare ku Universiteti i Tiranës të ketë dalë si subjekt i pavarur ndërkombëtar. Kjo mungesë nuk duhet mbushur me hamendësime. Ajo tregon një ndryshim të profilit të ndërkombëtarizimit. Në vend të delegacioneve universitare të tipit Torino 1970 ose të shkëmbimeve të dokumentuara drejtpërdrejt me Prishtinën, vitet 1980 japin më shumë raste ku studentët dhe sportistët e klubit "Studenti" arrijnë rezultate ndërkombëtare brenda ekipeve përfaqësuese ose brenda aktiviteteve ballkanike e europiane.[1001] Kjo do të thotë se universiteti mbetet i pranishëm, por jo gjithmonë si organizator formal. Ai është prani përmes statusit studentor të sportistit, përmes klubit, përmes fakultetit dhe përmes trajtimit që shtypi universitar i bën suksesit.

Shembulli më i dukshëm i kësaj forme është qitja. Në vitin 1983, gazeta "Studenti" botoi shkrimin për Emanuela Kolën, të paraqitur si qitëse studente dhe kampione e Europës. Sipas burimit, gara u zhvillua në Bukuresht më 5 dhe 6 shtator, në ushtrimin e preçizionit të siluetës 30 plus 30 me pistoletë.[1002] Ky rast nuk duhet trajtuar si aktivitet i drejtpërdrejtë i Universitetit të Tiranës në kuptimin organizativ.

[999] *Mëhilli, From Stalin to Mao, 187-225; Studenti, nr. 15 (413), 26 shtator 1980, 8.*

[1000] *Studenti*, nr. 15 (413), 26 shtator 1980, 8; *Studenti*, nr. 17 (415), 24 tetor 1980, 8.

[1001] Moisi Dalipi dhe Orfea Dhuci, "Suksesi i saj mori përmasat e atdheut, qitësja studente Emanuela Kola, kampione e Evropës," *Studenti*, viti XVI, nr. 13 (470), 16 shtator 1983, 1-2; Moisi Dalipi, "Trofe e një qitësi të talentuar," *Studenti*, viti XVI, nr. 17 (474), 11 nëntor 1983, 7.

[1002] Dalipi dhe Dhuci, "Suksesi i saj mori përmasat e atdheut," 1-2.

Gara ishte kampionat europian, jo takim ndëruniversitar. Por në mënyrën se si shtypi studentor e paraqiti ngjarjen, statusi i sportistes si studente merr rëndësi të veçantë. Suksesi ndërkombëtar bëhej pjesë e identitetit të studentisë, ndërsa studentja sportiste paraqitej si figurë ku bashkoheshin rezultatet sportive, disiplina e studimit dhe detyra e përfaqësimit publik.

Po në vitin 1983, shtypi universitar përmend Alqi Mustafajn, qitës të klubit sportiv "Studenti", i cili fitoi medaljen e artë në ushtrimin 1 me 60 me pistoletë të lirë në kampionatin ballkanik të qitjes.[1003] Ky rast është edhe më i afërt me objektin e nënkreut, sepse burimi e lidh drejtpërdrejt sportistin me klubin "Studenti". Në këtë rast, përfaqësimi ndërkombëtar nuk është thjesht sukses i një individi që rastësisht studionte në universitet, por sukses i një sportisti të strukturës sportive universitare. Megjithatë, edhe këtu duhet ruajtur dallimi. Kampionati ballkanik i qitjes i përket kalendarit ndërkombëtar sportiv, jo domosdoshmërisht atij universitar. Prandaj, vlera e tij për këtë analizë qëndron në lidhjen e klubit "Studenti" me përfaqësimin ndërkombëtar, jo në faktin se gara kishte karakter ndëruniversitar.

Në vitin 1989, qitja jep një rast tjetër të rëndësishëm. Enkelejda Shehu, pjesë e klubit "Studenti" dhe studente e vitit të dytë në degën Gjuhë-Letërsi të Universitetit "Enver Hoxha" të Tiranës, arriti në kampionatin ballkanik të Ohrit në Jugosllavi rezultatin 590 pikë, fitoi medaljen e artë dhe titullin kampione e Ballkanit në garën 30 plus 30. Burimi e paraqet këtë rezultat edhe si rekord të Shqipërisë dhe të Ballkanit.[1004] I njëjti grup burimesh përmend edhe Azeta Cungun, studente të Ekonomisë dhe pjesë të klubit "Studenti", e cila vendosi rekord në kampionatin kombëtar të të rejave në Korçë.[1005] Në këto raste, universitarja dhe përfaqësuesja kombëtare bashkohen në figurën e studentes sportiste. Fakulteti nuk është thjesht të dhënë biografike. Ai bëhet shenjë e përkatësisë institucionale dhe e mënyrës si universiteti e përvetëson suksesin sportiv si pjesë të vetën.

Këto raste tregojnë se qitja kishte një vend të veçantë në ndërkombëtarizimin e sportit universitar shqiptar në vitet 1980. Kjo nuk është rastësi. Qitja ishte sport që lidhej me përgatitjen fiziko-ushtarake, me disiplinën teknike, me përqendrimin dhe me kulturën e kalitjes, elemente që ishin të pranishme në programet e edukimit fizik e ushtarak të universitetit që nga vitet e mëparshme.[1006] Në këtë kuptim, suksesi i qitëseve dhe qitësve studentë nuk mund të ndahet nga një kulturë më e gjerë institucionale, ku sporti universitar shërbente për të prodhuar trup të disiplinuar, përgatitje mbrojtëse dhe aftësi përfaqësimi. Këtu dallimi midis edukimit fizik, sportit elitar dhe ideologjisë bëhet veçanërisht i hollë.

Në të njëjtën periudhë, peshëngritja e klubit "Studenti" shfaqet në burime si fushë ku sportistët e lidhur me mjedisin universitar arrinin rezultate të rëndësishme. Për vitet 1982-1983, dokumentet e përmbledhura dhe shtypi sportiv përmendin sportistë si

[1003] Dalipi, "Trofe e një qitësi të talentuar," 7.

[1004] Arison Puka, "Rezultate të larta të dy qitëseve të reja," *Studenti*, viti XXIII, nr. 14 (589), 14 shtator 1989, 1.

[1005] Puka, "Rezultate të larta të dy qitëseve të reja," 1.

[1006] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, "Një vit përvojë e edukimit fizik e ushtarak të rinisë studenteske," referat i Seminarit të UShT-së, 12 nëntor 1970, fl. 35-50.

Aleksandër Loli dhe Përparim Feruni, ndërsa theksojnë rekorde, fitore në veprimtari kombëtare dhe renditje të larta në kontekst ballkanik e botëror.[1007] Këtu duhet treguar kujdes edhe më i madh se në rastin e qitjes. Peshëngritja ishte pjesë e sportit të përgjithshëm kombëtar dhe jo domosdoshmërisht e kalendarit universitar ndërkombëtar. Megjithatë, për shkak se burimet e lidhin këtë sport me klubin "Studenti", ai dëshmon se klubi universitar nuk ishte vetëm organizues i garave studentore, por edhe pjesë e hierarkisë së sportit të performancës.

Këto rezultate nuk e ndryshojnë përkufizimin e nënkreut, por e pasurojnë atë. Aktivitet ndërkombëtar universitar nuk do të thotë vetëm delegacion i universitetit në një universiadë. Në kushtet shqiptare, ku sporti ishte i centralizuar dhe ku klubi "Studenti" shërbente si nyje midis arsimit të lartë dhe sistemit kombëtar të sportit, ndërkombëtarizimi shpesh kalonte përmes sportistëve studentë që përfaqësonin vendin, por mbeteshin të identifikueshëm si pjesë e mjedisit universitar. Kjo formë nuk duhet përzier me pjesën që trajton rolin e studentëve në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë, sepse këtu nuk shqyrtohet historia e ekipeve kombëtare në vetvete. Ajo përmendet vetëm për të treguar se universiteti, fakulteti dhe klubi krijonin bazën shoqërore e institucionale nga e cila dilnin sportistë për skenën ndërkombëtare.[1008]

Një element tjetër i viteve 1980 është përdorimi i fjalorit ndërkombëtar për aktivitete që në fakt ishin kombëtare ose lokale. Në shtypin e kohës, lojërat studentore shqiptare shpesh paraqiteshin me një gjuhë që i afronte simbolikisht me traditën e universiadave, edhe kur përmbajtja organizative ishte e brendshme.[1009] Kjo dukuri është e rëndësishme për këtë analizë, sepse tregon se dimensioni ndërkombëtar nuk ishte vetëm hapësirë reale jashtë kufijve. Ajo ishte edhe horizont krahasimi, standard cilësie dhe fjalor legjitimiteti. Një aktivitet shqiptar mund të organizohej brenda vendit, por të përshkruhej me terma që nënkuptonin nivel, disiplinë, masivitet dhe cilësi të krahasueshme me praktikat ndërkombëtare.

Lojërat e 14-ta Kombëtare Studentore të vitit 1987 e shprehin mirë këtë logjikë. Ato u zhvilluan në kuadrin e Kongresit të Nëntë të BRPSh-së dhe të 30-vjetorit të Universitetit të Tiranës "Enver Hoxha". Burimet flasin për dhjetë ekipe të shkollave të larta, për 634 sportistë të rinj e të reja, për gara në atletikë, volejboll, basketboll, qitje, shah e pingpong, si dhe për klasifikim përfundimtar ku Universiteti i Tiranës zuri vendin e parë, i ndjekur nga ILKF "Vojo Kushi" dhe Instituti i Lartë Pedagogjik i Shkodrës.[1010] Kjo nuk ishte ngjarje ndërkombëtare. Megjithatë, ajo kishte rëndësi për ndërkombëtarizimin e sportit universitar sepse krijonte bazën e përzgjedhjes, kulturën

[1007] "Vazhdimësi rekordesh, rezultate të larta," *Zëri i Rinisë*, viti XLII, nr. 48 (3619), 15 qershor 1983, 3; Tomson Neviri, "Fillim i mbarë dhe rezultate premtuese të ekipit Studenti," *Studenti*, viti XVI, nr. 6 (464), 25 mars 1983, 6, 8.

[1008] Dalipi dhe Dhuci, "Suksesi i saj mori përmasat e atdheut," 1-2; Puka, "Rezultate të larta të dy qitëseve të reja," 1.

[1009] Spiro Belkovi, "Nga historiku i universiadave sportive," *Studenti*, nr. 9 (272), 7 mars 1974, 8; "Rezultatet përfundimtare të lojërave," *Studenti*, nr. 13 (276), 4 prill 1974, 8.

[1010] "Nesër fillojnë lojërat e 14-ta studentore," *Studenti*, nr. 16 (550), 8 tetor 1987, 8; Xhoxhi Baho, "Përfunduan lojërat e 14-ta kombëtare studentore," *Studenti*, nr. 15 (549), 17 tetor 1987, 7.

e garës dhe standardin e krahasimit nga ku mund të dilnin sportistë për nivele më të larta.

Përfshirja e institucioneve si Shkolla e Lartë e Bashkuar e Oficerëve dhe Shkolla e Lartë e Ministrisë së Punëve të Brendshme në sportin studentor të viteve 1980 e lidhte arsimin e lartë me kulturën e përgatitjes mbrojtëse. Në Lojërat e 14-ta, burimet tregojnë se institucionet ushtarake kishin epërsi në qitje, ndërsa Universiteti ruante peshë në sporte kolektive, shah, pingpong dhe në klasifikimin e përgjithshëm.[1011] Ky raport është i rëndësishëm për krahasimin me vendet e Europës Lindore socialiste. Edhe atje, sporti nuk ndahej prerë nga aparatet shtetërore, ushtarake, shkollore ose sindikale. Ndryshimi shqiptar qëndronte te shkalla më e vogël, te centralizimi më i fortë dhe te mungesa e një rrjeti të gjerë universitetesh autonome sportive.[1012]

Në vitin 1984, Spartakiada e Pestë Kombëtare e vendos trupin studentor në një skenë edhe më të gjerë ceremoniale. Sipas burimeve, me rastin e 40-vjetorit të Çlirimit morën pjesë rreth 2000 studentë nga fakultetet e Inxhinierisë, Shkencave të Natyrës, Ekonomisë, Histori-Filologjisë dhe Mjekësisë. Ata ekzekutuan ushtrime me temën "Udhët e Atdheut na thërrasin", të përgatitura nga pedagogë të edukimit fizik dhe të shoqëruara me muzikë të Tish Daijës. Finalet u zhvilluan në stadiumin kombëtar "Qemal Stafa", ku në parakalime morën pjesë klube të kryeqytetit dhe të rretheve, përfshirë "Studentin".[1013] Edhe kjo nuk është veprimtari ndërkombëtare universitare. Por ajo tregon se universiteti prodhonte një trup kolektiv të aftë të dilte në skenë kombëtare me disiplinë, ritëm dhe organizim. Ky është konteksti i brendshëm pa të cilin nuk kuptohet përfaqësimi jashtë vendit.

Krahasimi me modelin gjermanolindor dhe sovjetik ndihmon për të saktësuar veçantinë shqiptare. Në Republikën Demokratike Gjermane, sporti u lidh me sistem të specializuar seleksionimi, me shkencë sportive, me institucione të përqendruara dhe me synim të drejtpërdrejtë për prestigj ndërkombëtar.[1014] Në Bashkimin Sovjetik, sporti dhe kultura fizike u zhvilluan përmes rrjeteve të gjera shoqërish sportive, sindikatash, institucionesh arsimore, ushtrie dhe organizatash rinore.[1015] Shqipëria nuk kishte as madhësinë, as burimet, as sistemin e specializuar të këtyre modeleve. Por ajo përvetësoi logjikën e tyre themelore, sipas së cilës sporti ishte fushë e formimit të trupit socialist, e seleksionimit dhe e përfaqësimit. Klubi "Studenti" ishte një formë shqiptare e këtij ndërmjetësimi, i lidhur me universitetin dhe me arsimin e lartë, por i vendosur në të njëjtën kohë brenda sistemit shtetëror të sportit.

Në këtë kuptim, raporti midis sportit universitar dhe përfaqësimeve kombëtare në vitet 1980 duhet kuptuar si raport qarkullues. Universiteti dhe klubi krijonin bazë,

---

[1011] "Mbresa nga lojërat e 14-ta studentore," *Studenti*, nr. 17 (551), 29 tetor 1987, 8; Rifat Uruçi, "Gara të bukura të sportistëve studentë," *Zëri i Rinisë*, viti XLVI, nr. 82 (4071), 14 tetor 1987, 4.

[1012] Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 28-82; Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-64.

[1013] "Udhët e Atdheut na thërrasin," *Studenti*, viti XVII, nr. 14 (491), 12 tetor 1984, 6; Selami Spahiu, "Manifestim i shkëlqyer i forcës, bukurisë fizike e shpirtërore të brezit tonë të ri," *Zëri i Rinisë*, viti XLIII, nr. 86 (3761), 24 tetor 1984, 3.

[1014] Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 28-82.

[1015] Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-64; Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 1-20, 62-90.

disiplinë dhe identitet. Federatat dhe ekipet kombëtare merrnin sportistët më të mirë për garat ndërkombëtare. Suksesi i këtyre sportistëve, kur ata ishin studentë ose pjesë e "Studentit", kthehej sërish në kapital simbolik për universitetin.[1016] Kjo qarkullim shpjegon pse gazeta "Studenti" i kushtonte hapësirë Emanuela Kolës, Enkelejda Shehut, Alqi Mustafajt ose sportistëve të peshëngritjes. Shtypi universitar nuk raportonte vetëm një rezultat. Ai e përvetësonte rezultatin si dëshmi të aftësisë së universitetit për të prodhuar rini të arsimuar, të disiplinuar dhe të aftë për skenën ndërkombëtare.

Megjithatë, kjo përvetësim simbolik duhet lexuar në mënyrë kritike. Gjuha e shtypit ishte e lidhur me funksionin edukativ e propagandistik të kohës. Ajo e paraqiste suksesin sportiv si fryt të kujdesit të Partisë, të punës kolektive dhe të moralit socialist.[1017] Në rastin e sportistëve studentë, kjo gjuhë kishte një funksion të dyfishtë. Së pari, ndërtonte figurën e sportistit si model për studentët e tjerë. Së dyti, e fuste rezultatin sportiv në historinë zyrtare të arsimit të lartë socialist. Historiani duhet të dallojë midis faktit të rezultatit dhe mënyrës së tij të paraqitjes. Fakti i medaljes ose i rekordit është i rëndësishëm, por po aq e rëndësishme është pyetja se pse ky fakt u tregua në këtë mënyrë dhe jo në një mënyrë tjetër.

Nga kjo pikëpamje, dëshmia e Profl. dr. Lluka Heqimit ndihmon për të interpretuar burimet. Ai e përshkruan sportin në sistemin komunist si aktivitet fizik, edukativ dhe propagandistik njëkohësisht. Sipas tij, arritjet sportive paraqiteshin si dëshmi e suksesit të pushtetit socialist, ndërsa daljet jashtë shtetit vareshin jo vetëm nga talenti e rezultatet, por edhe nga bindjet politike, besnikëria dhe biografia familjare.[1018] Kjo dëshmi e bën më të kuptueshme pse burimet administrative të viteve 1970 kërkonin karakteristika për pjesëmarrësit dhe pse në vitet 1980 suksesi ndërkombëtar i sportistit student paraqitej si sukses moral e politik. Sportisti që dilte jashtë vendit nuk ishte vetëm garues. Ai ishte përfaqësues i filtruar i universitetit, klubit dhe shtetit.

Në fund të dekadës, burimet tregojnë një tablo më të matur. Spartakiada e Gjashtë Kombëtare e vitit 1989 përfshiu edhe klubin "Studenti", i cili fitoi medalje në disa disiplina, por nuk dominoi në renditjen e përgjithshme. Burimet përmendin medalje në atletikë, gjimnastikë dhe qitje, si dhe renditje më modeste për meshkuj e femra.[1019] Ky rezultat është i vlefshëm për interpretim sepse pengon një lexim triumfalist. "Studenti" ishte qendër e rëndësishme e sportit universitar dhe prodhoi sportistë me rezultate të spikatura, por përballë klubeve të mëdha të sistemit kombëtar ai mbetej aktor ndërmjetës, jo gjithmonë dominues. Kjo e bën analizën më të saktë dhe më të besueshme.

Viti 1990 e mbyll këtë cikël me një shenjë të dyfishtë, vazhdimësi dhe krizë. Spartakiada e Shkollave të Larta të Tiranës, e zhvilluar në tetor 1990, u cilësua nga

[1016] Dalipi dhe Dhuci, "Suksesi i saj mori përmasat e atdheut," 1-2; Puka, "Rezultate të larta të dy qitëseve të reja," 1.

[1017] Dalipi dhe Dhuci, "Suksesi i saj mori përmasat e atdheut," 1-2; Dalipi, "Trofe e një qitësi të talentuar," 7.

[1018] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, 10-11.

[1019] Enver Tonuzi dhe Gëzim Shametaj, "Shpërndarja e medaljeve në spartakiadë sipas sporteve," *Sporti Popullor*, viti XLV, nr. 91 (2665), 6 nëntor 1989, 2.

shtypi si veprimtari lokale me vlera kombëtare dhe me nivele të larta gare. Në të u zhvilluan basketboll, volejboll, futboll, hendboll, shah dhe pingpong, ndërsa vendet e para u ndanë midis Universitetit, ILKF "Vojo Kushi", Shkollës së Lartë të Bashkuar të Oficerëve dhe Shkollës së Lartë të Ministrisë së Punëve të Brendshme.[1020] Burimi theksonte edhe zhvillimin e veprimtarive pasditeve, pa dëmtuar procesin mësimor.[1021] Kjo nuk ishte veprimtari ndërkombëtare, por është e rëndësishme sepse tregon se në prag të ndryshimeve politike, sistemi universitar sportiv ende ruante format e veta të organizimit, kalendarit, renditjes dhe ceremonialit.

Megjithatë, viti 1990 duhet lexuar edhe si prag i ndërprerjes. Dëshmia e Lluka Heqimit, e cila flet për prishjen e shumë strukturave sportive pas ndërrimit të sistemit dhe për ndërprerjen e realizimit të rregullt të orëve të edukimit fizik në universitet, sugjeron se modeli i ndërtuar që nga viti 1957 hyri në krizë pas rënies së socializmit.[1022] Kjo nuk i përket më plotësisht kësaj analize, por ndihmon për të vendosur kufirin kronologjik.

Vitet 1980-1990 janë faza e fundit e sportit universitar socialist si sistem i integruar, ku aktiviteti lokal, kombëtar dhe ndërkombëtar mbaheshin së bashku nga shteti, universiteti, klubi dhe organizatat e rinisë.

Në përmbledhje, trajtimi i viteve 1980-1990 tregon se aktivitetet ndërkombëtare universitare shqiptare hynë në një fazë më pak të dokumentuar si delegacion universitar dhe më shumë të ndërmjetësuar nga klubi "Studenti" dhe nga studentët sportistë në përfaqësime më të gjera. Kontakti me Universitetin e Prishtinës mbetet forma më e pastër e shkëmbimit ndëruniversitar. Qitja, peshëngritja dhe disa disiplina të tjera tregojnë se sportistët studentë e çuan identitetin universitar në gara ballkanike e europiane, por shpesh brenda strukturave të sportit përfaqësues kombëtar. Lojërat studentore dhe spartakiadat e viteve 1980 nuk ishin ndërkombëtare, por krijuan bazën organizative, trupore dhe simbolike për përfaqësimin. Kështu, sporti universitar shqiptar në dekadën e fundit të socializmit nuk mund të kuptohet as si autonomi universitare, as si thjesht sport shtetëror. Ai ishte fushë e ndërmjetme, ku studenti, universiteti, klubi, shteti dhe ndërkombëtarja takoheshin në forma të kontrolluara, të kufizuara dhe historikisht domethënëse.[1023]

4.2. Roli i studentëve në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë (1957-1990)

Roli i studentëve në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë duhet kuptuar si një fushë e ndërmjetme midis sportit universitar dhe sportit kombëtar. Në këtë nënkrye nuk trajtohen veprimtaritë ndërkombëtare universitare si objekt më vete, sepse ato i përkasin nënkreut 4.1, dhe as aktivitetet shtetërore ndërkombëtare si histori

[1020] Kastriot Ahmati dhe Hiqmet Meçe, "Veprimtari lokale me vlera kombëtare," *Sporti Popullor*, viti XLVI, nr. 84 (2764), 19 tetor 1990, 1.
[1021] Ahmati dhe Meçe, "Veprimtari lokale me vlera kombëtare," 1.
[1022] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, 3-4.
[1023] *Studenti*, nr. 15 (413), 26 shtator 1980, 8; Dalipi dhe Dhuci, "Suksesi i saj mori përmasat e atdheut," 1-2; Puka, "Rezultate të larta të dy qitëseve të reja," 1.

e përgjithshme diplomatike, sepse ato i përkasin nënkreut 4.3. Fokusi vendoset te studenti si sportist, si pjesëtar i ekipit përfaqësues, si produkt i kulturës sportive universitare dhe si subjekt i kontrolluar institucionalisht në çastin kur sporti shqiptar dilte jashtë vendit ose përfaqësohej në gara me karakter ndërkombëtar. Ky dallim është i rëndësishëm sepse burimet arkivore tregojnë se studenti nuk shfaqet gjithmonë si përfaqësues i universitetit, por shpesh si pjesëtar i ekipit kombëtar, i federatës, i klubit "Studenti" ose i një klubi tjetër, duke ruajtur njëkohësisht identitetin akademik përmes fakultetit, vitit të studimit ose lidhjes me Universitetin Shtetëror të Tiranës.[1024]

Në plan metodologjik, kategoria "student" nuk duhet marrë si kategori thjesht biografike. Në dokumentet e Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, në shkresat e Drejtorisë së Kuadrit, në shtypin universitar dhe në dëshmitë gojore, studenti shfaqet si figurë institucionale. Ai identifikohet nëpërmjet fakultetit, përfshihet në propozime për dalje jashtë shtetit, vlerësohet për aftësinë sportive, por edhe për përshtatshmërinë politike dhe administrative. Kjo do të thotë se roli i tij në përfaqësimin sportiv shqiptar nuk kufizohej te rezultati i garës. Ai përfshinte edhe aftësinë për të bartur një imazh të caktuar të rinisë së arsimuar socialiste, të disiplinuar, të përgatitur fizikisht dhe të besueshme politikisht.[1025]

Në këtë kuptim, përfaqësimi sportiv i studentëve shqiptarë nuk mund të ndahet nga struktura e sportit universitar të krijuar pas vitit 1957. Dëshmia e Profl. dr. Lluka Heqimit, student i Fakultetit të Mjekësisë dhe kampion kombëtar në atletikë në vitin 1963, e paraqet qartë këtë lidhje. Ai kujton se, pasi filloi studimet në vitin 1961, u bë pjesë e ekipit të atletikës "Universiteti", u stërvit me trajnerë të caktuar nga klubi dhe në kampionatin e atletikës në Korçë, në mars 1963, përfaqësoi klubin "Universiteti", duke u shpallur rekordmen në kërcim së larti dhe kampion kombëtar.[1026] Ky rast ka vlerë më të gjerë se biografia individuale. Ai tregon se universiteti mund të shërbente si vend formimi, seleksionimi dhe legjitimimi për sportistin që më pas hynte në orbitën e përfaqësimit kombëtar.

Kjo përvojë individuale përputhet me logjikën më të gjerë të sportit socialist, ku baza masive e kulturës fizike duhej të prodhonte cilësi sportive të matshme. Në traditën e sportit modern, rekordi, matja dhe gara janë elemente themelore të racionalizimit sportiv, ndërsa në sistemet socialiste këto elemente u vendosën brenda një projekti edukativ e politik më të gjerë.[1027] Në rastin shqiptar, universiteti ishte një nga hapësirat ku ky raport midis masivitetit dhe cilësisë merrte formë konkrete. Studentët duhej të merrnin pjesë në edukimin fizik dhe në veprimtari sportive masive, por studentët më të

[1024] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 9, shkresa nr. 1905 prot., 19 qershor 1970, Drejtoria e Kuadrit e Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës drejtuar Komitetit të Partisë së Universitetit Shtetëror të Tiranës, "Mbi dërgimin e disa sportistëve jashtë shtetit"; Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 10–11.

[1025] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 10–11; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9–11.

[1026] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 2–3.

[1027] Allen Guttmann, *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports* (Neë York: Columbia University Press, 1978), 15–55; James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 120–64.

dalluar mund të kalonin në ekipet e klubit, në garat kombëtare dhe më tej në përfaqësimet ndërkombëtare të Shqipërisë.

Dokumenti i vitit 1970 për dërgimin e disa sportistëve jashtë shtetit e tregon qartë këtë kalim. Sipas materialit arkivor të ruajtur në Fondin 1048, dosja 58, shkresa nr. 1905 prot. e Drejtorisë së Kuadrit të Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, drejtuar Komitetit të Partisë së Universitetit Shtetëror të Tiranës, lidhej me dërgimin e sportistëve jashtë shtetit. Në këtë dokument përmendet pjesëmarrja e dy studentëve në grupin përfaqësues të Shqipërisë për kampionatin botëror të shahut në Republikën Federale Gjermane dhe përfshirja e tre studentëve në grupin përfaqësues për turneun kualifikues të kampionatit botëror të volejbollit.[1028] Këtu studenti hyn në përfaqësim jo si pjesë e një universiade, por si pjesë e ekipit kombëtar ose përfaqësues të Shqipërisë. Pikërisht kjo e bën dokumentin themelor për nënkreun 4.2.

Në këtë rast, sportet e përmendura janë veçanërisht domethënëse. Shahu lidhej me aftësinë intelektuale, përqendrimin dhe disiplinën mendore, elemente që në mjedisin universitar kishin vlerë të veçantë. Volejbolli, nga ana tjetër, ishte sport kolektiv, i lidhur me organizimin e ekipit, me stërvitjen e rregullt dhe me traditën e lojërave me dorë në shkollat e larta. Përfshirja e studentëve në këto dy fusha tregon se përfaqësimi sportiv shqiptar mbështetej jo vetëm te sportistët e klubeve klasike, por edhe te kontingjenti universitar, i cili ofronte një kombinim të aftësisë sportive, formimit arsimor dhe përshtatshmërisë institucionale.[1029]

Po në vitin 1970, një tjetër dokument e lidh më drejtpërdrejt universitetin me përfaqësimin ndërkombëtar të atletikës. Shkresa nr. 2922/4 prot., datë 23 qershor 1970, e Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Komiteti i Kulturës Fizike dhe Sporteve, drejtuar Rektoratit të Universitetit Shtetëror të Tiranës, kërkonte vënien në dispozicion të atletëve Dhimitraq Stradobërdha, student i Fakultetit të Mjekësisë, dhe Koço Mulla, student i Fakultetit Ekonomik, si dhe të trajnerit Lutfi Guri, pedagog në Fakultetin e Inxhinierisë. Ata duhej të viheshin në dispozicion të Federatës Shqiptare të Atletikës për lojërat ndërkombëtare të studentëve në Torino dhe për garat ndërkombëtare të atletikës në Bukuresht.[1030] Ky dokument ka rëndësi sepse në të studenti paraqitet njëkohësisht si pjesë e universitetit dhe si pjesë e përfaqësimit sportiv të vendit.

Për nënkreun 4.2, rëndësi nuk ka vetëm fakti se dy studentë përmenden me emër. Më e rëndësishme është mënyra se si dokumenti i vendos ata në qarkullim institucional. Universiteti nuk i dërgonte thjesht në një aktivitet të vetin, por i vinte në dispozicion të federatës. Kjo do të thotë se sportisti student kalonte nga juridiksioni akademik në atë sportiv përfaqësues, por pa e humbur plotësisht identitetin universitar. Po ashtu, përfshirja e Lutfi Gurit si pedagog dhe trajner tregon se universiteti nuk kontribuonte

[1028] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 9, shkresa nr. 1905 prot., 19 qershor 1970. Në materialin përgatitor të nënkreut data jepet në trup si 29 qershor 1970, ndërsa aparati i fusnotës e lidh dokumentin me shkresën nr. 1905 prot., datë 19 qershor 1970. Për këtë arsye, këtu ruhet referenca arkivore e dhënë nga aparati i burimit.

[1029] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 9.

[1030] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 10, shkresa nr. 2922/4 prot., 23 qershor 1970, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Komiteti i Kulturës Fizike dhe Sporteve, drejtuar Rektoratit të Universitetit Shtetëror të Tiranës.

vetëm me sportistë, por edhe me kuadër teknik.[1031] Në këtë mënyrë, arsimi i lartë shërbente si rezervuar njerëzor për sportin përfaqësues, duke furnizuar njëkohësisht trupin sportiv, dijen trajnuese dhe autoritetin pedagogjik.

Ky mekanizëm vijon edhe në dokumentet e vitit 1972. Në ekipin e mundjes së Shqipërisë që do të shkonte në Rumani dhe në ekipin tjetër që do të merrte pjesë në Poloni në kampionatin europian të mundjes, propozohej përfshirja e dy studentëve dhe e një pedagogu të fiskulturës.[1032] Në një rast tjetër, një pedagog i Fakultetit të Mjekësisë propozohej si mjek i ekipit përfaqësues të basketbollit të Shqipërisë që do të shkonte në Holandë për ndeshje në kuadrin e Kupës së Europës.[1033] Po në të njëjtin vit, dy pedagogë të Fakultetit të Mjekësisë u propozuan si mjekë të ekipit përfaqësues të futbollit që do të shkonte në Finlandë.[1034] Këto raste e zgjerojnë kuptimin e rolit universitar në përfaqësimin sportiv. Studenti nuk ishte i vetmi kontribut i universitetit. Pedagogu dhe mjeku universitar ishin po ashtu pjesë e aparatit përfaqësues.

Rasti i qitjes në vitin 1972 e bën këtë lidhje edhe më të qartë. Në ekipin kombëtar të të rinjve për qitje, pjesëmarrës në kampionatin europian të qitjes në Suedi, ishte propozuar shkuarja e një studenti të Fakultetit të Inxhinierisë.[1035] Ky dokument tregon se universiteti furnizonte jo vetëm sporte ekipore ose disiplina me traditë universitare, por edhe sporte me ngarkesë të fortë fiziko-ushtarake. Qitja kishte një vend të veçantë në kulturën sportive të arsimit të lartë socialist, sepse lidhte saktësinë teknike, vetëkontrollin trupor dhe përgatitjen mbrojtëse. Për këtë arsye, pjesëmarrja e studentëve në ekipet përfaqësuese të qitjes duhet parë si zgjatim i formimit fizik e ushtarak, jo vetëm si rezultat i një talenti individual.[1036]

Dokumentet e gushtit dhe tetorit 1972 e thellojnë më tej këtë pamje. Ekipet e basketbollit për femra dhe meshkuj që do të shkonin në Kinë, si edhe ekipi përfaqësues i shahut që do të shkonte në Olimpiadën Botërore të Shahut në Jugosllavi, parashikonin pjesëmarrjen e Aleksandër Dherit, student në Fakultetin Ekonomik, të Gjergji Skënderit, Xhevair Ngjegjanit dhe Besnik Gjevorit, studentë në Fakultetin e Inxhinierisë, si edhe të Sanije Stojkut, pedagoge në UShT.[1037] Në një tjetër shkresë, Faruk Sejdini, student i Fakultetit të Shkencave të Natyrës, kërkohej të vihej në dispozicion të Federatës Shqiptare të Futbollit për ndeshjen e ekipit kombëtar me

---

[1031] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 10.

[1032] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, shkresa nr. 364/6 prot., 27 janar 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Degës së Kuadrit të Universitetit Shtetëror të Tiranës.

[1033] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 3, shkresa nr. 1246/3 prot., 5 prill 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës, Dega e Kuadrit.

[1034] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 7, shkresa nr. 339 prot., 5 qershor 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës.

[1035] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 9, shkresa nr. 2288/3 prot., 11 korrik 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës.

[1036] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, "Një vit përvojë e edukimit fizik e ushtarak të rinisë studenteske," referat i Seminarit të Universitetit Shtetëror të Tiranës, 12 nëntor 1970, fl. 35–50; Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 49–71.

[1037] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 10, shkresa nr. 2867 prot., 19 gusht 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës.

Rumaninë në Bukuresht, më 29 tetor 1972, në kuadrin e kampionatit botëror të futbollit.[1038] Këto raste tregojnë se studenti universitar hynte në përfaqësimin shqiptar në disa disiplina njëkohësisht, si basketboll, shah, futboll dhe qitje.

Kjo shumësi disiplinash tregon se sporti universitar nuk ishte fushë e mbyllur brenda universitetit. Ai ishte një rrjet i hapur drejt sistemit kombëtar të sportit. Fakulteti Ekonomik, Fakulteti i Inxhinierisë, Fakulteti i Shkencave të Natyrës dhe Fakulteti i Mjekësisë dalin në burime jo vetëm si njësi akademike, por edhe si vende prej nga rekrutoheshin sportistë, mjekë dhe kuadro për përfaqësime ndërkombëtare.[1039] Ky fakt ka rëndësi për historinë e arsimit të lartë, sepse tregon se universiteti nuk prodhonte vetëm specialistë për ekonominë, industrinë, mjekësinë ose arsimin. Ai prodhonte edhe përfaqësues sportivë të shtetit, të cilët përfaqësonin Shqipërinë në fusha ku trupi, disiplina dhe imazhi publik kishin rëndësi.

Në këtë proces, studenti ishte subjekt i dyfishtë. Nga njëra anë, ai përzgjidhej për aftësinë sportive. Dëshmia e Lluka Heqimit thotë se sportistët universitarë përzgjidheshin për ekipet kombëtare kur arrinin nivele të larta në disiplinat ku merrnin pjesë dhe se ai vetë ishte grumbulluar tri herë me ekipin kombëtar të atletikës gjatë kohës kur ishte student.[1040] Nga ana tjetër, i njëjti dëshmitar e bën të qartë se dalja jashtë shtetit nuk varej vetëm nga talenti ose rezultati sportiv. Sipas tij, bindjet politike, besnikëria ndaj regjimit dhe "biografia" familjare mund të ishin po aq të rëndësishme sa aftësitë sportive, sidomos kur bëhej fjalë për përfshirje në ekipe kombëtare dhe për pjesëmarrje në gara ndërkombëtare.[1041]

Kjo dëshmi nuk duhet parë si kundërshtim i dokumenteve arkivore, por si çelës për t'i lexuar ato. Kur dokumentet kërkojnë karakteristika, mendime të organizatave dhe miratime për studentë e pedagogë që do të shkonin jashtë shtetit, ato nuk kryejnë thjesht një procedurë administrative. Ato verifikojnë përshtatshmërinë e individit për të mbajtur barrën e përfaqësimit. Në këtë kuptim, studenti sportist përfaqësues ishte figurë e kontrolluar. Ai duhej të ishte i aftë në garë, por edhe i besueshëm si subjekt politik.[1042] Kjo veçori e afron Shqipërinë me sistemet e tjera socialiste, ku sportistët e elitës trajtoheshin si bartës të prestigjit shtetëror dhe ku përfaqësimi ndërkombëtar mbikëqyrej nga aparati politik.[1043]

Roli i studentëve në përfaqësimet sportive del edhe më qartë në qitje, veçanërisht përmes figurës së Elisabeta Karabollit. Në kampionatin e 15-të europian të qitjes, të zhvilluar në Romë në tetor 1977, ajo fitoi medaljen e bronztë me 584 pikë. Në kampionatin europian të vitit 1978, të zhvilluar në Finlandë, studentja e Fakultetit të

[1038] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 11, shkresa nr. 4024 prot., 19 tetor 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Arsimit të Lartë, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës, Dega Mësimore.

[1039] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9–11.

[1040] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 8–9.

[1041] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 10–11.

[1042] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9–11; Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl.fl. 10–11.

[1043] Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 28–82, 157–86.

Ekonomisë fitoi medaljen e argjendtë dhe titullin nënkampione e Europës.[1044] Sipas shtypit të kohës, ekipi shqiptar përbëhej nga shtatë vajza, punëtore, intelektuale dhe studente, çka e vendos Karabollin në një përfaqësim ku studentja ishte pjesë e një imazhi më të gjerë shoqëror të gruas socialiste.[1045]

Rezultati i vitit 1978 është veçanërisht i rëndësishëm. Shtypi raportonte se Karabolli arriti në garën 30 plus 30 një rezultat të nivelit botëror të kohës, duke grumbulluar 299 nga 300 pikë të mundshme në njërën pjesë të garës dhe 586 pikë në total, çka e shpalli nënkampione të Europës.[1046] Ky informacion nuk duhet lexuar vetëm si kronikë sportive. Ai tregon se një studente shqiptare ishte futur në një nivel të lartë ndërkombëtar të performancës, duke e bërë universitetin të pranishëm në përfaqësimin kombëtar edhe kur garuesja ishte pjesë e një klubi tjetër. Këtu del një tipar i rëndësishëm i sistemit shqiptar. Identiteti studentor nuk zhdukej kur sportistja përfaqësonte ekipin kombëtar. Përkundrazi, ai përdorej nga shtypi universitar për ta lidhur suksesin me rininë studenteske.

Në vitin 1979, Karabolli arriti suksesin më të madh të kësaj serie. Në kampionatin e 17-të europian të qitjes për femra në Frankfurt mbi Majn, në Gjermaninë Perëndimore, ajo zuri vendin e parë në garën individuale 30 plus 30 me pistoletë, me 587 pikë, fitoi medaljen e artë dhe u shpall kampione e Europës. Po në këtë garë, ekipi kombëtar shqiptar i përbërë nga Elisabeta Karabolli, Diana Mata dhe Margarita Cingu zuri vendin e dytë në klasifikimin ekipor.[1047] Artikulli i gazetës "Studenti" e paraqiste atë si studente të dalluar të Fakultetit Ekonomik dhe e vendoste suksesin në një gjuhë të ngarkuar politikisht, ku fitorja lidhej me kujdesin e Partisë dhe me lartësimin e Atdheut socialist.[1048]

Ky rast është qendror për nënkreun 4.2 sepse tregon se studenti mund të funksiononte si ndërmjetës midis tri hapësirave. Hapësira e parë ishte universiteti, ku statusi i saj si studente e Fakultetit Ekonomik kishte peshë simbolike. Hapësira e dytë ishte klubi sportiv dhe federata, që e përfshinin në sistemin e përgatitjes dhe të garës. Hapësira e tretë ishte skena ndërkombëtare, ku ajo përfaqësonte Shqipërinë si pjesë e ekipit kombëtar.[1049] Kjo ndërmjetësi është tipike për rolin e studentëve në organizimet sportive përfaqësuese. Studentët nuk e përfaqësonin gjithmonë universitetin në mënyrë formale, por identiteti universitar përdorej për të interpretuar, legjitimuar dhe përvetësuar suksesin e tyre.

Një figurë tjetër domethënëse është Alqi Mustafaj. Gazeta "Studenti" raportonte se qitësi i klubit sportiv "Studenti" fitoi medaljen e artë në kampionatin ballkanik të qitjes të vitit 1983, në ushtrimin 1 me 60 me pistoletë të lirë, me 566 pikë.[1050] Burimet

[1044] "Sport-kalitje, suksesi i merituar i qitëseve tona," *Studenti*, nr. 15 (393), viti XIII, 5 tetor 1979, 8; "Sukses i madh i qitjes sonë," *Studenti*, nr. 11 (370), viti XII, 8 shtator 1978, 8.

[1045] "Sukses i madh i qitjes sonë," *Studenti*, nr. 11 (370), 8 shtator 1978, 8.

[1046] "Sukses i qitësve tona," *Zëri i Rinisë*, viti XXXVII, nr. 71 (3120), 6 shtator 1978, 3.

[1047] "Sport-kalitje, suksesi i merituar i qitëseve tona," *Studenti*, nr. 15 (393), 5 tetor 1979, 8.

[1048] *Studenti*, nr. 15 (393), 5 tetor 1979, 8.

[1049] *Studenti*, nr. 15 (393), 5 tetor 1979, 8; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9–11.

[1050] Moisi Dalipi, "Trofe e një qitësi të talentuar," *Studenti*, viti XVI, nr. 17 (474), 11 nëntor 1983, 7.

e përmbledhura theksojnë se ai e fitoi garën pak pasi ishte diplomuar si inxhinier dhe se gjatë kohës kur ishte student ishte aktivizuar me ekipin e Universitetit në këtë sport.[1051] Këtu lidhja me universitetin është më e drejtpërdrejtë se në rastin e Karabollit, sepse burimi e vendos Mustafajn brenda klubit "Studenti". Ai përfaqëson kështu një model ku sportisti del nga struktura sportive universitare dhe arrin nivel ndërkombëtar në një kampionat ballkanik.

Rasti i Mustafajt tregon edhe rëndësinë e klubit "Studenti" si urë midis universitetit dhe përfaqësimit sportiv kombëtar. Klubi nuk ishte vetëm hapësirë për veprimtari të brendshme studentore. Ai ishte një qendër që prodhonte sportistë me aftësi për të hyrë në hierarkinë kombëtare dhe ndërkombëtare të sportit.[1052] Në këtë aspekt, klubi "Studenti" mund të krahasohet me shoqëritë sportive të vendeve socialiste, ku lidhja midis institucionit, sportit masiv dhe sportit të cilësisë krijonte rrugë të kontrolluara për seleksionimin e talenteve. Megjithatë, rasti shqiptar mbeti më i kufizuar në shkallë dhe më i varur nga universiteti kryesor i vendit sesa modelet më të zhvilluara të Bashkimit Sovjetik ose Republikës Demokratike Gjermane.[1053]

Peshëngritja e klubit "Studenti" ofron një shembull tjetër të kësaj lidhjeje. Burimet raportojnë se pesë anëtarë të ekipit të peshëngritjes së klubit "Studenti" merrnin pjesë në ekipin përfaqësues, ndërsa tre ishin kampionë kombëtarë. Gjatë viteve 1982–1983, peshëngritësit e këtij klubi vendosën ose i dhanë Shqipërisë 76 rekorde kombëtare, prej të cilave 17 për të rritur, ndërsa në veprimtari ndërkombëtare sportistët e klubit u renditën në treshen më të mirë të Ballkanit dhe në dhjetëshen më të mirë të botës, me përfaqësues si Aleksandër Loli dhe Përparim Feruni.[1054] Ky rast tregon se klubi universitar nuk ishte periferik në sportin përfaqësues. Ai mund të furnizonte ekipet kombëtare me sportistë të nivelit të lartë.

Megjithatë, edhe këtu duhet bërë kujdes metodologjik. Peshëngritja e klubit "Studenti" nuk është domosdoshmërisht aktivitet universitar ndërkombëtar në kuptimin e nënkreut 4.1. Ajo i përket sportit përfaqësues kombëtar, ku klubi "Studenti" dhe sportistët e lidhur me të kontribuonin në rezultate kombëtare e ndërkombëtare. Prandaj, në këtë nënkrye peshëngritja trajtohet vetëm si dëshmi e rolit të studentëve dhe të klubit universitar në përfaqësimin sportiv të Shqipërisë.[1055] Kjo ndarje është e domosdoshme për të mos e shndërruar 4.2 në histori të përgjithshme të peshëngritjes shqiptare.

Në fund të viteve 1980, qitja rikthehet si një nga fushat më të dukshme të përfaqësimit studentor. Në kampionatin ballkanik të Ohrit, në Jugosllavi, në shtator 1989, Enkelejda Shehu, qitëse e klubit sportiv "Studenti" dhe studente në Fakultetin Histori-Filologji, u shpall kampione në garën 30 plus 30 me pistoletë standard. Rezultati prej 590 pikësh u paraqit si rekord ballkanik dhe si rezultati më i mirë edhe për

[1051] Dalipi, "Trofe e një qitësi të talentuar," 7.

[1052] Hasan Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti' qendër e rëndësishme për ngritjen e cilësisë sportive të rinisë studentore," *Studenti*, viti XVII, nr. 1 (478), 20 janar 1984, 7.

[1053] Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120–64; Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 28–82.

[1054] Tomson Neviri, "Fillim i mbarë dhe rezultate premtuese të ekipit 'Studenti'," *Studenti*, viti XVI, nr. 6 (464), 25 mars 1983, 6, 8; "Vazhdimësi rekordesh, rezultate të larta," *Zëri i Rinisë*, viti XLII, nr. 48 (3619), 15 qershor 1983, 3.

[1055] Neviri, "Fillim i mbarë," 6, 8; *Zëri i Rinisë*, nr. 48 (3619), 15 qershor 1983, 3.

kampionatin e të rriturave në vend.[1056] Në të njëjtin kontekst burimor përmendet edhe Azeta Cungu, studente e Ekonomisë dhe pjesë e klubit "Studenti", si sportiste që vendosi rekord në kampionatin kombëtar të të rejave në Korçë.[1057]

Rasti i Enkelejda Shehut tregon vijimësinë e një modeli të krijuar më parë me Karabollin dhe Mustafajn, por me një ndryshim të rëndësishëm. Këtu sportistja është njëkohësisht studente dhe pjesë e klubit "Studenti". Pra, lidhja me universitetin nuk është vetëm identitet akademik i përmendur nga shtypi, por edhe përkatësi sportive institucionale. Kjo e bën rastin veçanërisht të vlefshëm për nënkreun 4.2, sepse roli i studentes në përfaqësimin ballkanik del nga brenda strukturës universitare dhe jo vetëm nga biografia e saj personale.[1058]

Në krahasim me Karabollin, e cila në vitin 1979 paraqitej si pjesë e ekipit kombëtar dhe e klubit "Partizani", Shehu del si produkt më i drejtpërdrejtë i "Studentit".[1059] Ky dallim tregon se roli i studentëve në përfaqësimin shqiptar nuk ishte i njëtrajtshëm. Disa studentë ishin pjesë e klubeve të tjera, por identiteti universitar i tyre theksohej nga shtypi dhe nga fakulteti. Disa të tjerë dilnin drejtpërdrejt nga klubi universitar. Disa hynin në ekipet kombëtare si sportistë, ndërsa disa pedagogë e mjekë hynin në delegacione si kuadro mbështetëse. Kjo shumësi formash e bën temën më komplekse se një listë emrash ose rezultatesh.

Nëse këto raste lexohen së bashku, del se studenti përfaqësues kishte katër funksione kryesore. Ai ishte pjesëmarrës sportiv, sepse konkurronte në garë. Ai ishte përfaqësues kombëtar, sepse mbante uniformën ose statusin e ekipit shqiptar. Ai ishte ndërmjetës i kulturës universitare, sepse suksesi i tij i kthehej universitetit si dëshmi e formimit të rinisë së arsimuar. Ai ishte subjekt i kontrolluar institucionalisht, sepse përzgjedhja, dalja jashtë vendit dhe përfaqësimi kalonin nëpër filtra administrativë e politikë.[1060] Kjo katërsi funksionesh përmbledh thelbin e nënkreut 4.2.

Krahasimi me vendet e Europës Lindore socialiste ndihmon për të shmangur dy gabime interpretimi. Gabimi i parë do të ishte ta shihnim rastin shqiptar si krejt të veçantë dhe të shkëputur nga praktikat socialiste të organizimit sportiv. Në fakt, lidhja midis edukimit fizik, sportit masiv, seleksionimit dhe përfaqësimit ndërkombëtar ishte tipar i njohur në botën socialiste.[1061] Gabimi i dytë do të ishte ta barazonim Shqipërinë me modele shumë më të mëdha, si ai sovjetik ose gjermano-lindor. Shqipëria kishte shkallë më të vogël, më pak institucione të specializuara dhe më pak burime materiale, ndërsa universiteti dhe klubi "Studenti" luanin një rol më të përqendruar.[1062]

[1056] Arison Puka, "Rezultate të larta të dy qitëseve të reja," *Studenti*, viti XXIII, nr. 14 (589), 14 shtator 1989, 1.

[1057] Puka, "Rezultate të larta," 1.

[1058] Puka, "Rezultate të larta," 1.

[1059] *Studenti*, nr. 15 (393), 5 tetor 1979, 8; Puka, "Rezultate të larta," 1.

[1060] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9–11; Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 10–11.

[1061] Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 1–32, 96–128; Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120–64.

[1062] Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 28–82; Mëhilli, *From Stalin to Mao*, 187–225.

Pikërisht kjo shkallë e vogël e bën rolin e studentëve më të dukshëm. Në një sistem me pak institucione të arsimit të lartë dhe me një universitet qendror, çdo student që hynte në ekipin përfaqësues merrte peshë më të madhe simbolike. Ai nuk ishte thjesht sportist mes shumë të tjerëve, por dëshmi se arsimi i lartë socialist prodhonte kuadro të afta edhe në fushën e trupit, disiplinës dhe garës. Në këtë kuptim, studenti përfaqësues ishte figurë e një projekti më të gjerë, ku universiteti duhej të formonte specialistin, qytetarin, mbrojtësin dhe përfaqësuesin publik.[1063]

Në fund të kësaj pjese të parë, mund të thuhet se burimet e viteve 1963–1989 tregojnë një vijimësi të qartë, por jo lineare. Heqimi dëshmon kalimin nga studenti sportist universitar te kampioni kombëtar dhe i grumbulluari në ekipin kombëtar. Dokumentet e viteve 1970 dhe 1972 tregojnë mekanizmin administrativ që vendoste studentët në dispozicion të federatave dhe ekipeve përfaqësuese. Rasti i Karabollit tregon studentin si figurë të suksesit kombëtar në Europë. Mustafaj, peshëngritësit e "Studentit" dhe Shehu tregojnë se klubi universitar mund të prodhonte sportistë për skenën ballkanike dhe ndërkombëtare. Kjo panoramë e bën studentin një aktor të rëndësishëm, por jo autonom, në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë.[1064]

Vijon në Pjesën II me trajtimin e mekanizmave të përzgjedhjes, verifikimit dhe kontrollit politik, me analizën e sporteve kryesore ku studentët hynë në përfaqësimet kombëtare, me rolin e Institutit të Kulturës Fizike "Vojo Kushi" dhe me vlerësimin kritik të burimeve.

Pas identifikimit të rasteve kryesore ku studentët u shfaqën si pjesë e përfaqësimeve sportive shqiptare, analiza duhet të kalojë nga niveli i shembujve te mekanizmi që i bëri këta studentë të pranishëm në skenën ndërkombëtare. Burimet arkivore tregojnë se pjesëmarrja e tyre nuk ishte rezultat i një autonomie sportive studentore në kuptimin liberal të fjalës, por pjesë e një zinxhiri institucional ku universiteti, klubi "Studenti", federatat, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit dhe organizatat politike vepronin si hallka të së njëjtës procedurë.[1065] Në këtë sistem, studenti mund të ishte sportist i talentuar, por për të kaluar në përfaqësim ndërkombëtar duhej të bëhej edhe subjekt administrativ i miratuar dhe politikisht i besueshëm.[1066]

Dokumentet e vitit 1972 e bëjnë veçanërisht të dukshëm këtë mekanizëm. Në shkresën për ekipet e basketbollit që do të shkonin në Kinë dhe për ekipin përfaqësues të shahut që do të shkonte në Olimpiadën Botërore të Shahut në Jugosllavi, Ministria e Arsimit dhe Kulturës kërkonte që për secilin student dhe pedagoge të dërgohej karakteristikë dhe mendimi i byrosë së organizatës përkatëse.[1067] Ky formulim është

[1063] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 35–50; Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 8–11.

[1064] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 2–3, 8–11; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 9–10; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9–11; *Studenti*, nr. 15 (393), 5 tetor 1979, 8; Dalipi, "Trofe e një qitësi të talentuar," 7; Puka, "Rezultate të larta," 1.

[1065] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9–11.

[1066] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 10–11.

[1067] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, shkresa nr. 2867 prot., 19 gusht 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës, fl. 10.

një nga provat më të qarta se përzgjedhja nuk ishte vetëm teknike. Ajo kishte dy nivele të pandara, nivelin sportiv dhe nivelin politik. Në nivelin e parë vlerësohej aftësia për të luajtur, garuar ose përfaqësuar vendin. Në nivelin e dytë vlerësohej përshtatshmëria e individit për të dalë jashtë shtetit dhe për t'u paraqitur si figurë e besueshme e rinisë së arsimuar socialiste.

Kjo procedurë e verifikimit nuk duhet interpretuar thjesht si formalitet burokratik. Ajo ishte pjesë e kulturës shtetërore të daljes jashtë vendit. Studentët që përfshiheshin në ekipet kombëtare hynin në një regjim përfaqësimi ku çdo sjellje e tyre jashtë kufijve mund të lexohej si sjellje e Shqipërisë.[1068] Në këtë kuptim, karakteristika politike dhe mendimi i organizatës nuk ishin shtesa të jashtme ndaj sportit, por pjesë e vetë funksionit përfaqësues. Kjo shpjegon pse në dokumente studenti identifikohet me fakultetin, me statusin mësimor dhe me organizatën ku bënte pjesë. Fakulteti nuk ishte vetëm vendi ku ai studionte, por edhe njësi që mbante përgjegjësi institucionale për figurën e tij.

Dëshmia e Profl. dr. Lluka Heqimit e ndihmon interpretimin e këtij dokumentacioni. Ai pohon se arritjet sportive dhe nevojat e ekipeve kishin rëndësi për përzgjedhjen, por dalja jashtë shtetit varej edhe nga bindjet politike, besnikëria ndaj regjimit dhe biografia familjare.[1069] Kjo dëshmi, e dhënë nga një ish-student sportist, kampion kombëtar dhe më vonë mjek i ekipit përfaqësues të futbollit, nuk zëvendëson arkivin, por e ndriçon atë nga brenda. Shkresat e kuadrit tregojnë procedurën. Intervista tregon logjikën shoqërore dhe politike që qëndronte pas procedurës.

Ky mekanizëm e vendoste studentin në një pozitë të dyfishtë. Nga njëra anë, ai duhej të përmbushte standardet sportive të disiplinës ku garonte. Nga ana tjetër, ai duhej të përmbushte standardet morale e politike të përfaqësimit. Një student shahist, basketbollist, futbollist, qitës ose atlet nuk përfaqësonte vetëm veten dhe as vetëm ekipin. Ai përfaqësonte një kombinim institucionesh, universitetin ku studionte, klubin ku stërvitej, federatën që e përfshinte në ekip dhe shtetin që e lejonte të dilte jashtë vendit.[1070] Kjo është arsyeja pse roli i studentëve në organizimet sportive përfaqësuese nuk mund të reduktohet në pjesëmarrje numerike. Ai ishte rol përfaqësues, disiplinues dhe simbolik.

Në këtë sistem, klubi "Studenti" kishte funksion ndërmjetësues. Ai e lidhte sportin universitar me hierarkinë kombëtare të sportit dhe krijonte kanalin përmes të cilit sportistët studentë mund të kalonin nga gara e brendshme universitare te kampionatet kombëtare dhe më pas te ekipet përfaqësuese.[1071] Nëse Katedra e Edukimit Fizik krijonte bazën mësimore dhe masive, klubi krijonte hapësirën e specializimit dhe të garës. Për këtë arsye, suksesi i Alqi Mustafajt në kampionatin ballkanik të qitjes në vitin 1983 duhet parë jo vetëm si arritje personale, por edhe si shprehje e aftësisë së klubit "Studenti" për të prodhuar sportistë të nivelit ndërkombëtar.[1072]

[1068] Mëhilli, *From Stalin to Mao*, 187–225.

[1069] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 10–11.

[1070] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9–11.

[1071] Hasan Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti' qendër e rëndësishme për ngritjen e cilësisë sportive të rinisë studentore," *Studenti*, viti XVII, nr. 1 (478), 20 janar 1984, 7.

[1072] Dalipi, "Trofe e një qitësi të talentuar," 7.

Roli i klubit shfaqet edhe më qartë në peshëngritje. Burimet e vitit 1983 raportojnë se pesë anëtarë të ekipit të peshëngritjes së klubit "Studenti" ishin pjesë e ekipit përfaqësues, ndërsa tre prej tyre ishin kampionë kombëtarë. Gjatë viteve 1982–1983, peshëngritësit e klubit i dhanë Shqipërisë 76 rekorde kombëtare, prej të cilave 17 për të rritur, dhe sportistët e këtij klubi u renditën në treshen më të mirë të Ballkanit dhe në dhjetëshen më të mirë të botës.[1073] Ky informacion ka vlerë të veçantë sepse tregon se "Studenti" nuk ishte vetëm emër simbolik i rinisë universitare. Ai kishte kapacitet real sportiv dhe mund të kontribuonte në përfaqësimin e Shqipërisë në disiplina ku kërkoheshin përgatitje, teknikë dhe standard i lartë fizik.

Megjithatë, ky kontribut duhet interpretuar me kujdes. Peshëngritësit e "Studentit" hynin në përfaqësimin shqiptar nëpërmjet sistemit kombëtar të sportit dhe jo domosdoshmërisht nëpërmjet një strukture ndëruniversitare ndërkombëtare.[1074] Kjo e dallon qartë nënkreun 4.2 nga nënkreu 4.1. Në 4.1 do të kishte rëndësi pyetja nëse aktiviteti ishte universitar në formë dhe organizim. Në 4.2 rëndësi ka se si studentët dhe sportistët e lidhur me universitetin u bënë pjesë e përfaqësimit sportiv shqiptar. Pra, peshëngritja nuk trajtohet këtu si histori e veçantë e kampionateve ballkanike ose botërore, por si dëshmi e rolit që mjedisi universitar luante në furnizimin e përfaqësimit kombëtar me sportistë cilësorë.

Një tjetër hallkë e rëndësishme ishte Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi". Në raport me Universitetin e Tiranës dhe klubin "Studenti", ky institut kishte rol të dyfishtë. Ai formonte kuadro të specializuar të kulturës fizike dhe njëkohësisht mund të shërbente si burim sportistësh e trajnerësh për klubin dhe për sistemin përfaqësues.[1075] Dokumentet e përmendura për forcimin e klubit "Studenti" dhe për përfaqësimin e elementit më të mirë sportiv të "Vojo Kushit" në aktivitetet sportive kombëtare tregojnë se bashkëpunimi midis këtyre strukturave nuk ishte rastësor. Ai lidhej me nevojën për të mbajtur së bashku masivizimin studentor dhe cilësinë sportive.[1076]

Në këtë pikë del një dallim i rëndësishëm midis rolit të Universitetit dhe rolit të Institutit të Kulturës Fizike. Universiteti i Tiranës ishte qendra kryesore e arsimit të lartë dhe përfaqësonte një hapësirë të gjerë akademike, me fakultete të ndryshme. "Vojo Kushi" kishte profil më të specializuar në kulturën fizike dhe në përgatitjen e kuadrit sportiv. Klubi "Studenti" ishte hapësira ku këto dy logjika mund të takoheshin.[1077] Përfaqësimi sportiv shqiptar përfitonte nga ky bashkim. Ai merrte nga universiteti studentë të fushave të ndryshme dhe nga instituti kuadro më të specializuar. Në këtë mënyrë, përfaqësimi kombëtar nuk ishte vetëm produkt i federatave, por edhe i strukturave të arsimit të lartë.

[1073] Neviri, "Fillim i mbarë dhe rezultate premtuese të ekipit 'Studenti'," 6, 8; "Vazhdimësi rekordesh, rezultate të larta," *Zëri i Rinisë*, viti XLII, nr. 48 (3619), 15 qershor 1983, 3.

[1074] Neviri, "Fillim i mbarë," 6, 8; "Vazhdimësi rekordesh," 3.

[1075] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, "Informacion mbi forcimin e punës në klubin sportiv 'Studenti' dhe përfaqësimin e ekipit 'Vojo Kushi' në aktivitetet sportive kombëtare," fl. 1–2.

[1076] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, fl. 1–2.

[1077] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1966, dosja nr. 27, fl. 1; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, fl. 1–2.

Ky bashkëpunim e bën më të kuptueshëm pse në dokumente shfaqen jo vetëm studentë, por edhe pedagogë, trajnerë dhe mjekë universitarë. Shkresa e vitit 1970 për Dhimitraq Stradobërdhën, Koço Mullën dhe Lutfi Gurin e vendos një pedagog të Fakultetit të Inxhinierisë në funksion trajneri për aktivitete ndërkombëtare.[1078] Dokumentet e vitit 1972 përmendin pedagogë të Fakultetit të Mjekësisë që duhej të shkonin si mjekë të ekipeve përfaqësuese në basketboll dhe futboll.[1079] Këto raste tregojnë se roli universitar në përfaqësimin sportiv shqiptar ishte më i gjerë se pjesëmarrja e sportistit student. Universiteti kontribuonte edhe me dije mjekësore, pedagogjike dhe teknike.

Kjo është veçanërisht e rëndësishme për historinë e mjekësisë sportive shqiptare. Heqimi e përshkruan rrugëtimin e tij si student i Fakultetit të Mjekësisë, atlet i "Universitetit", kampion kombëtar, pedagog, kirurg, mjek i klubit "Partizani" dhe më pas mjek i ekipit përfaqësues të futbollit pas specializimit në Vjenë për mjekësi sportive.[1080] Kjo biografi tregon një trajektore ku sporti universitar nuk prodhon vetëm garues, por edhe specialistë të sportit. Studenti sportist mund të kthehej më vonë në mjek ekipi, në kuadër teknik ose në drejtues të fushës së mjekësisë sportive. Përfaqësimi sportiv kombëtar mbështetej kështu edhe mbi përvojën universitare të ish-studentëve.

Në këtë rast, roli i studentit nuk mbaron me diplomimin. Sportisti student mund të bëhet kuadër i sportit shqiptar. Ky aspekt është i rëndësishëm sepse e zgjeron kronologjinë e ndikimit universitar. Universiteti nuk jep vetëm një kontribut të menjëhershëm në një kampionat të caktuar, por formon individë që më vonë hyjnë në aparatin e përfaqësimit sportiv në role të tjera.[1081] Nga pikëpamja historiografike, kjo tregon se sporti universitar duhet studiuar jo vetëm për aktivitetet që zhvilloi, por edhe për karrierat që prodhoi.

Disiplinat ku studentët shfaqen në burime nuk janë të rastësishme. Atletika, qitja, shahu, basketbolli, volejbolli, futbolli dhe peshëngritja përfaqësojnë disa lloje të ndryshme kapitali sportiv. Atletika lidhej me matjen e trupit, rekordin dhe normën fizike. Qitja lidhej me përgatitjen fiziko-ushtarake, vetëkontrollin dhe saktësinë. Shahu lidhej me figurën e studentit intelektual dhe me përfaqësimin e aftësisë mendore. Basketbolli dhe volejbolli lidhnin disiplinën kolektive me traditën e lojërave me dorë. Futbolli sillte popullaritetin dhe peshën publike të sportit më të ndjekur. Peshëngritja mishëronte forcën, teknikën dhe rekordin.[1082] Kjo shumësi tregon se studenti përfaqësues nuk kishte vetëm një profil. Ai mund të ishte sportist i forcës, i ekipit, i saktësisë, i mendjes ose i shpejtësisë.

[1078] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, shkresa nr. 2922/4 prot., 23 qershor 1970, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Komiteti i Kulturës Fizike dhe Sporteve, drejtuar Rektoratit të Universitetit Shtetëror të Tiranës, fl. 10.

[1079] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, shkresa nr. 1246/3 prot., 5 prill 1972, fl. 3; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, shkresa nr. 339 prot., 5 qershor 1972, fl. 7.

[1080] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 2–3.

[1081] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 2–4.

[1082] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 9–10; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9–11; Dalipi, "Trofe e një qitësi të talentuar," 7; Neviri, "Fillim i mbarë," 6, 8.

Qitja meriton vëmendje të veçantë, sepse në të bashkohen më qartë edukimi fizik, përgatitja ushtarake dhe përfaqësimi ndërkombëtar. Programet universitare të edukimit fizik e ushtarak përfshinin qitjen sportive, ndërsa dokumentet e vitit 1970 tregojnë se përgatitja fiziko-ushtarake ishte pjesë e rëndësishme e formimit të studentëve.[1083] Në këtë kontekst, rastet e Karabollit, Mustafajt dhe Shehut nuk janë vetëm histori medaljesh. Ato tregojnë se një sport i lidhur me disiplinën teknike dhe me kulturën mbrojtëse të kohës u bë një nga fushat ku studentët dhe sportistët e "Studentit" arritën nivel të lartë përfaqësues.[1084]

Elisabeta Karabolli përfaqëson modelin e studentes që arrin majën europiane brenda ekipit kombëtar. Shtypi universitar e paraqet atë si studente të dalluar të Fakultetit Ekonomik, si qitëse të ekipit kombëtar dhe si sportiste që mban fjalën e dhënë publikisht për të fituar vendin e parë në kampionatin europian.[1085] Kjo mënyrë paraqitjeje është e ngarkuar ideologjikisht, por historikisht e vlefshme. Ajo tregon se figura e studentes sportiste përdorej për të ndërtuar modelin e vajzës së arsimuar, të disiplinuar dhe të aftë për t'i dhënë prestigj vendit. Studentja nuk shihej vetëm si individ i suksesshëm. Ajo paraqitej si provë e një sistemi formimi.

Në këtë drejtim, rasti i Karabollit shpreh edhe rolin gjinor të studentëve në përfaqësim. Ekipi shqiptar i qitjes përmendej si i përbërë nga vajza punëtore, intelektuale dhe studente, çka e vendoste studenten në një ansambël shoqëror që synonte të paraqiste gruan socialiste si pjesëmarrëse aktive në sport dhe në përfaqësimin ndërkombëtar.[1086] Kjo nuk duhet lexuar në mënyrë romantizuese. Shtypi i kohës e paraqiste këtë figurë brenda gjuhës së mobilizimit socialist. Megjithatë, burimi dëshmon se studentet nuk ishin të pranishme vetëm në sportin masiv të brendshëm, por edhe në nivelet më të larta të përfaqësimit europian.

Enkelejda Shehu e vazhdon këtë linjë në fund të viteve 1980, por me një lidhje edhe më të drejtpërdrejtë me klubin "Studenti". Në kampionatin ballkanik të Ohrit, ajo u shpall kampione në garën 30 plus 30 me pistoletë standard, me rezultat që u paraqit si rekord ballkanik dhe si rezultati më i mirë edhe në kampionatin e të rriturave në vend.[1087] Burimi e identifikon si qitëse të klubit "Studenti" dhe studente në Fakultetin Histori-Filologji.[1088] Këtu studenti nuk është vetëm cilësim biografik, por pjesë e dyfishtë institucionale, në fakultet dhe në klub. Për këtë arsye, rasti i Shehut është një nga dëshmitë më të qarta të rolit të drejtpërdrejtë të sportit universitar në përfaqësimin ballkanik.

Alqi Mustafaj, nga ana tjetër, përfaqëson modelin e sportistit që e lidh diplomimin universitar me suksesin sportiv. Sipas gazetës "Studenti", ai fitoi medaljen e artë në kampionatin ballkanik të qitjes në Stamboll, në ushtrimin 1 me 60 me pistoletë të lirë,

[1083] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, "Një vit përvojë e edukimit fizik e ushtarak të rinisë studenteske," referat i Seminarit të Universitetit Shtetëror të Tiranës, 12 nëntor 1970, fl. 35–50.

[1084] "Sport-kalitje, suksesi i merituar i qitëseve tona," *Studenti*, viti XIII, nr. 15 (393), 5 tetor 1979, 8; Dalipi, "Trofe e një qitësi të talentuar," 7; Puka, "Rezultate të larta të dy qitëseve të reja," 1.

[1085] "Suksesi i merituar i qitëseve tona," *Studenti*, nr. 15 (393), 5 tetor 1979, 8.

[1086] "Sukses i madh i qitjes sonë," *Studenti*, viti XII, nr. 11 (370), 8 shtator 1978, 8.

[1087] Puka, "Rezultate të larta të dy qitëseve të reja," 1.

[1088] Puka, "Rezultate të larta," 1.

pas aktivizimit me ekipin e Universitetit gjatë kohës kur ishte student dhe pas diplomimit si inxhinier.[1089] Ky rast tregon se lidhja midis arsimit të lartë dhe sportit përfaqësues vazhdonte edhe në prag ose menjëherë pas përfundimit të studimeve. Universiteti nuk ishte vetëm vend rekrutimi, por edhe mjedis ku ndërtohej identiteti sportiv që individi e mbante më tej.

Në krahasim me qitjen, futbolli paraqet një raport tjetër midis studentit dhe përfaqësimit. Dokumenti i vitit 1972 për Faruk Sejdinin, student të Fakultetit të Shkencave të Natyrës, që duhej të vihej në dispozicion të Federatës Shqiptare të Futbollit për ndeshjen me Rumaninë në Bukuresht, tregon se studenti mund të hynte në ekipin kombëtar edhe në sportin me peshën më të madhe publike.[1090] Megjithatë, këtu identiteti universitar është më pak dominues se në qitje ose në peshëngritjen e "Studentit". Futbolli kishte sistem klubesh më të zhvilluar dhe studenti mund të ishte pjesë e tij si individ me status akademik, jo domosdoshmërisht si produkt i klubit universitar.

Kjo e bën rastin e futbollit metodologjikisht të rëndësishëm. Ai tregon se jo çdo student në ekipin kombëtar ishte përfaqësues i drejtpërdrejtë i sportit universitar. Në nënkreun 4.2, ai përfshihet sepse dokumenti e lidh me universitetin dhe sepse procedura e vënies në dispozicion kalonte përmes Degës Mësimore.[1091] Por analiza nuk duhet ta paraqesë si aktivitet universitar. Ai është aktivitet përfaqësues kombëtar ku universiteti shfaqet si institucion që duhet të lejojë, regjistrojë ose ndërmjetësojë largimin e studentit. Kjo dallon qartë objektin e 4.2 nga ai i 4.1.

Basketbolli dhe volejbolli qëndrojnë më afër kulturës sportive universitare. Në dokumentet e vitit 1970 dhe 1972, studentët shfaqen në turne kualifikues të kampionatit botëror të volejbollit dhe në ekipet e basketbollit që do të shkonin në Kinë.[1092] Këto sporte kishin prani të rëndësishme në universitet, sepse mund të zhvilloheshin në palestra, krijonin ekipe fakultetesh dhe kërkonin organizim kolektiv. Në këtë rast, përfaqësimi kombëtar përfitonte nga një kulturë sportive që kishte bazë të fortë në mjedisin studentor. Kjo nuk i bën automatikisht këto aktivitete universitare, por tregon se universiteti ishte një nga terrenet ku këto sporte merrnin trup.

Shahu, i përmendur në dokumentin e vitit 1970 dhe në atë të vitit 1972, hap një tjetër dimension të rolit studentor. Pjesëmarrja e studentëve në kampionatin botëror të shahut në Republikën Federale Gjermane dhe në Olimpiadën Botërore të Shahut në Jugosllavi tregon se përfaqësimi sportiv shqiptar nuk mbështetej vetëm te trupat e stërvitur fizikisht, por edhe te aftësitë mendore të kultivuara në mjedisin universitar.[1093] Shahu ishte veçanërisht i përshtatshëm për ta lidhur studentin me imazhin e

[1089] Dalipi, "Trofe e një qitësi të talentuar," 7.

[1090] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, shkresa nr. 4024 prot., 19 tetor 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Arsimit të Lartë, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës, Dega Mësimore, fl. 11.

[1091] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 11.

[1092] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 9; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 10.

[1093] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 9; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 10.

inteligjencës, disiplinës dhe racionalitetit. Në një sistem ku universiteti duhej të prodhonte kuadro të afta për ekonominë, teknikën dhe administrimin, shahisti student ishte figurë e përfaqësimit intelektual të sportit.

Në nivel krahasues, ky model i studentit përfaqësues lidhet me logjikën e sportit socialist në Europën Lindore, por nuk përputhet plotësisht me modelet më të mëdha të rajonit. Në Bashkimin Sovjetik, kultura fizike dhe sporti u ndërtuan si sisteme të gjera të formimit të trupit, disiplinës dhe qytetarisë socialiste.[1094] Në Republikën Demokratike Gjermane, sporti i elitës u lidh me një aparat shumë të specializuar të seleksionimit dhe me synimin e prodhimit të suksesit ndërkombëtar.[1095] Shqipëria e ndau me këto modele idenë se sporti ishte fushë e rëndësishme e përfaqësimit shtetëror, por e realizoi këtë në përmasa më të vogla, me burime më të kufizuara dhe me një rol më të përqendruar të universitetit dhe klubit "Studenti".[1096]

Kjo shkallë më e vogël e bën veçanërisht të rëndësishëm studentin. Në një sistem me pak institucione të arsimit të lartë, studenti sportist kishte peshë simbolike më të madhe sesa në vendet me rrjet të gjerë universitetesh, institute sportive dhe qendra specializimi. Kur një student i Fakultetit Ekonomik, i Inxhinierisë, i Shkencave të Natyrës, i Mjekësisë ose i Histori-Filologjisë hynte në ekipin përfaqësues, ai nuk ishte vetëm një sportist i talentuar. Ai ishte dëshmi se arsimi i lartë socialist prodhonte individë të aftë për studim, disiplinë fizike dhe përfaqësim ndërkombëtar.[1097]

Në këtë drejtim, raporti midis masivizimit dhe cilësisë mbetet çelësi interpretues. Masivizimi i sportit universitar krijonte bazën shoqërore, ndërsa cilësia sportive prodhonte sportistët që mund të përfshiheshin në përfaqësime. Dokumentet për edukimin fizik në universitet, për programet me elemente fiziko-ushtarake dhe për forcimin e klubit "Studenti" tregojnë se këto dy synime nuk ishin të ndara.[1098] Sistemi kërkonte të përfshinte sa më shumë studentë në kulturën fizike, por njëkohësisht kërkonte të dallonte elementin më të mirë dhe ta çonte drejt garës së lartë. Studentët e përfaqësimeve kombëtare janë produkt i këtij tensioni.

Ky tension shfaqej edhe në jetën e përditshme të studentit sportist. Heqimi kujton se Fakulteti i Mjekësisë ishte i vështirë dhe se studimet duhej të ndërthureshin me stërvitjen.[1099] Artikulli për Karabollin thekson se ajo stërvitej me ngarkesë intensive, por nuk linte pas dore mësimet.[1100] Këto dëshmi, njëra gojore dhe tjetra nga shtypi i kohës, tregojnë se figura e studentit përfaqësues ndërtohej mbi idenë e harmonizimit midis studimit dhe sportit. Ky harmonizim ishte pjesë e modelit të studentit socialist, i cili duhej të ishte i aftë në profesion, i fortë fizikisht, i disiplinuar dhe i dobishëm për shoqërinë.

[1094] Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120–64; Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 49–71.

[1095] Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 28–82, 157–86.

[1096] Mëhilli, *From Stalin to Mao*, 187–225.

[1097] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9–11.

[1098] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 35–50; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, fl. 1–2.

[1099] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 2–3.

[1100] "Suksesi i merituar i qitëseve tona," *Studenti*, nr. 15 (393), 5 tetor 1979, 8.

Megjithatë, ky model kishte kufizime dhe tensione reale. Stërvitja intensive kërkonte kohë, udhëtimet jashtë vendit ndërprisnin procesin mësimor, ndërsa kontrolli politik ngushtonte autonominë personale të sportistit.[1101] Dokumentet nuk flasin shumë për këto kosto. Ato priren të regjistrojnë emra, propozime, miratime dhe rezultate. Përvoja e vërtetë e studentit, lodhja, ankthi i përzgjedhjes, raporti me pedagogët dhe vështirësia e studimit paralel me sportin dalin vetëm pjesërisht në intervista ose në nëntekstin e artikujve.[1102] Prandaj, analiza historiografike duhet të jetë e matur dhe të mos e marrë gjuhën zyrtare të suksesit si përshkrim të plotë të realitetit.

Një problem tjetër burimor lidhet me dallimin midis propozimit dhe pjesëmarrjes faktike. Shkresat arkivore shpesh tregojnë se një student ose pedagog propozohej, kërkohej të vihej në dispozicion ose duhej t'i hartohej karakteristikë.[1103] Kjo nuk është gjithmonë e njëjtë me provën se ai mori pjesë realisht në garë ose se luajti në ndeshje. Për këtë arsye, dokumentet e kuadrit duhet të lexohen si prova të procedurës dhe të synimit institucional, ndërsa për të vërtetuar pjesëmarrjen faktike duhen krahasuar me raporte pas aktivitetit, shtyp sportiv, rezultate zyrtare ose dëshmi të tjera. Ky dallim është i domosdoshëm për një punim doktoral, sepse shmang transformimin e listave administrative në kronikë të pakontrolluar sportive.

Shtypi universitar ka një natyrë tjetër burimore. Ai jep më shumë detaje për sukseset, emocionin publik dhe mënyrën e paraqitjes së studentit sportist, por mbart ngarkesën propagandistike të kohës. Artikulli për Karabollin nuk mjaftohet me rezultatin. Ai e lidh fitoren me zotimin publik, me kujdesin e Partisë dhe me lavdinë e Atdheut socialist.[1104] Artikulli për Mustafajn e paraqet trofeun si dëshmi të talentit dhe punës së një qitësi të klubit "Studenti".[1105] Artikulli për Shehun e lidh rezultatin me klubin, fakultetin dhe rekordin ballkanik.[1106] Në secilin rast, shtypi nuk raporton vetëm sportin. Ai prodhon kuptim politik, edukativ dhe institucional.

Kjo nuk e bën shtypin të pavlefshëm. Përkundrazi, ai është burim thelbësor për të kuptuar se si universiteti dhe shoqëria e kohës e përvetësonin suksesin sportiv. Arkivi administrativ na tregon si zgjidhej dhe miratohej sportisti. Shtypi na tregon si duhej të kuptohej publikisht suksesi i tij. Intervista gojore na tregon si kujtohej më vonë ky sistem nga një pjesëmarrës. Vetëm bashkimi i këtyre tri llojeve burimesh lejon të rindërtohet roli i studentëve në përfaqësimet sportive shqiptare pa rënë në kronikë sportive ose në përmbledhje propagandistike.[1107]

Në përfundim të kësaj pjese, mund të thuhet se roli i studentëve në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë u ndërtua mbi një mekanizëm të trefishtë. Së pari, universiteti dhe klubi "Studenti" krijuan bazën e formimit, garës dhe seleksionimit. Së

[1101] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 10–11; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 10.

[1102] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 2–4; *Studenti*, nr. 15 (393), 5 tetor 1979, 8.

[1103] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9–11.

[1104] *Studenti*, nr. 15 (393), 5 tetor 1979, 8.

[1105] Dalipi, "Trofe e një qitësi të talentuar," 7.

[1106] Puka, "Rezultate të larta të dy qitëseve të reja," 1.

[1107] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9–11; Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 2–11; *Studenti*, nr. 15 (393), 5 tetor 1979, 8.

dyti, federatat dhe organet shtetërore i përfshinë studentët më të dalluar në ekipet përfaqësuese, duke i kaluar përmes kontrollit administrativ dhe politik. Së treti, shtypi universitar dhe sportiv i ktheu sukseset e tyre në pjesë të identitetit të rinisë së arsimuar socialiste.[1108] Kjo e bën studentin një figurë qendrore, por jo autonome, në sportin përfaqësues shqiptar. Ai ishte sportist, student, përfaqësues, kuadër në formim dhe subjekt i kontrolluar i shtetit.

Në fillim të viteve 1980, roli i studentëve në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë hyri në një fazë ku pesha e tyre nuk matet vetëm me numrin e sportistëve të përfshirë në ekipet kombëtare, por edhe me statusin që mori vetë klubi "Studenti" në hierarkinë sportive të vendit. Nëse dokumentet e viteve 1970–1972 e tregojnë studentin si individ që vihej në dispozicion të federatave ose ekipeve përfaqësuese, burimet e vitit 1984 tregojnë një nivel më të lartë institucionalizimi, ku klubi universitar vlerësohej si qendër e rëndësishme e ngritjes së cilësisë sportive të rinisë studentore dhe e kontributit në sportin kombëtar.[1109] Kjo zhvendosje nuk e ndryshon objektin e nënkreut, sepse fokusi mbetet te studenti si sportist përfaqësues, por e zgjeron analizën drejt mjedisit që e prodhonte këtë figurë.

Dekorimi i klubit "Studenti" në dhjetor 1983 dhe artikujt retrospektivë të vitit 1984 kanë rëndësi të veçantë në këtë drejtim. Sipas shtypit të kohës, klubi u dekorua me "Urdhrin Naim Frashëri" të klasit të parë për ndihmesën e dhënë në zhvillimin masiv e cilësor të fizkulturës dhe sporteve në radhët e rinisë studentore, si edhe për ngritjen e cilësisë sportive në shkallë kombëtare. Po ashtu, ekipet e gjimnastikës së vajzave dhe të peshëngritjes u dekoruan me "Urdhrin Naim Frashëri" të klasit të tretë, ndërsa sportistë dhe kuadro të klubit morën urdhra e medalje të ndryshme.[1110] Ky vlerësim nuk ishte thjesht ceremonial. Ai tregonte se kontributi i sportit universitar në përfaqësimin shqiptar ishte pranuar nga institucionet si pjesë e arritjeve të përgjithshme të sportit socialist.

Në këtë kontekst, dekorimi i përgjegjësit të Katedrës së Edukimit Fizik me "Urdhrin Naim Frashëri" të klasit të tretë është po aq domethënës sa dekorimi i ekipit ose i sportistëve.[1111] Ai tregon se, në ndërgjegjen institucionale të kohës, studenti përfaqësues nuk shihej si produkt i rastit ose i talentit individual të shkëputur. Ai konsiderohej rezultat i bashkëveprimit midis katedrës, klubit, pedagogëve, trajnerëve dhe strukturave të arsimit të lartë. Kjo e bën rolin e studentëve në organizimet sportive përfaqësuese një rol të formuar brenda një mekanizmi pedagogjik e sportiv, jo thjesht brenda një klubi garues.

[1108] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9–11; Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti'," 7; Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 10–11.

[1109] Për dokumentin bazë të nënkreut dhe për rastet kryesore të studentëve në përfaqësimet sportive shqiptare, shih "4.2. Roli i studentëve në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë," dokument i bashkëngjitur, ff. 1–2.

[1110] Hasan Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti' qendër e rëndësishme për ngritjen e cilësisë sportive të rinisë studentore," Studenti, viti XVII, nr. 1 (478), 20 janar 1984, 1, 7.

[1111] Artan Kristo, "Festa e klubit sportiv 'Studenti' që rinohet çdo ditë," Studenti, viti XVII, nr. 2 (479), 3 shkurt 1984, 1, 8.

Kujtesa retrospektive e vitit 1984 e lidhte historinë e klubit "Studenti" me krijimin e klubit "Universiteti" më 9 janar 1959 dhe me rritjen graduale të sportit të studentëve.[1112] Ky kujtim institucional duhet lexuar me kujdes, sepse ai synonte të prodhonte vazhdimësi dhe legjitimitet. Megjithatë, edhe si tekst përkujtimor, ai është i vlefshëm për analizën historiografike. Ai tregon se institucionet e kohës e shihnin sportin universitar si një vijë zhvillimi që nisej nga organizimi i parë studentor, kalonte në klubin universitar dhe përfundonte te "Studenti" si strukturë me peshë kombëtare. Roli i studentit përfaqësues del pikërisht nga kjo vijë, ku masiviteti i sportit në fakultete duhej të prodhonte sportistë të aftë për të konkurruar në emër të Shqipërisë.

Spartakiada e Pestë Kombëtare e vitit 1984 ndihmon për të kuptuar se si studentët hynin në skenën përfaqësuese jo vetëm si garues të elitës, por edhe si trup kolektiv i shfaqjes sportive kombëtare. Burimet e shtypit tregojnë se studentët e Universitetit të Tiranës ekzekutuan ciklin e ushtrimeve nën tingujt e këngës "Rrugët e Atdheut na thërrasin", ndërsa në përgatitjen e kuadrateve të fakulteteve përmenden pedagogë të edukimit fizik dhe drejtues të fakulteteve.[1113] Në këtë rast, studenti nuk është vetëm pjesëtar i një ekipi që kërkon medalje. Ai është pjesë e një trupi kolektiv të disiplinuar, të vendosur në stadiumin kombëtar dhe të përfshirë në ceremoninë e përfaqësimit socialist të rinisë.

Kjo pjesëmarrje ceremoniale nuk duhet ngatërruar me aktivitet ndërkombëtar universitar. Ajo ishte veprimtari kombëtare. Megjithatë, në analizën e rolit të studentëve në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë, ajo ka rëndësi sepse tregon se përfaqësimi sportiv nuk kufizohej te ekipet që shkonin jashtë vendit. Në kulturën sportive të socializmit, përfaqësimi kishte edhe formë të brendshme, publike dhe masive. Studentët paraqiteshin si trup i organizuar i arsimit të lartë, si rini e aftë fizikisht dhe si pjesë e projektit shtetëror të kalitjes.[1114] Ky dimension i përfaqësimit e ndihmon interpretimin e rasteve ndërkombëtare, sepse i njëjti model i disiplinës trupore, i organizimit kolektiv dhe i bindjes institucionale e shoqëronte studentin edhe kur ai dilte jashtë vendit si sportist i ekipit shqiptar.

Në Spartakiadën e vitit 1984, burimet përmendin edhe rolin e sportistëve të klubit "Studenti" në garat me karakter më të drejtpërdrejtë konkurrues. Në peshëngritje, përfaqësuesi i "Studentit", Aleksandër Loli, theu rekordin në shtytje nga 150 në 150.5 kilogramë.[1115] Ky rast është i rëndësishëm sepse e lidh klubin universitar me disiplinën e rekordit, forcës dhe performancës së matshme. Peshëngritja nuk ishte aktivitet universitar në kuptimin e ngushtë, por sportistët e "Studentit" hynin në skenën kombëtare si përfaqësues të klubit dhe, përmes rezultateve të tyre, si pjesë e bazës nga ku mund të përzgjidheshin sportistë për nivele më të larta.

[1112] Manol Bozaxhiu, "30-vjetori i klubit sportiv 'Studenti': Sporti në rritje i studentëve," Sporti Popullor, viti XXXIX, nr. 4 (2183), 24 janar 1984, 2.

[1113] Arben Muka dhe Sokol Terihati, "Udhët e Atdheut na thërrasin," Studenti, viti XVII, nr. 14 (491), 12 tetor 1984, 1, 3.

[1114] Selami Spahiu, "Manifestim i shkëlqyer i forcës, bukurisë fizike e shpirtërore të brezit tonë të ri," Zëri i Rinisë, viti XLIII, nr. 86 (3761), 24 tetor 1984, 3.

[1115] Arben Lame, "14 rekordet e para dhe shumë të rinj me perspektivë," Zëri i Rinisë, viti XLIII, nr. 26, 22 shkurt 1984, 3.

Përfshirja e sportistëve të "Studentit" në peshëngritje duhet lidhur me të dhënat e viteve 1982–1983, ku burimet flasin për pjesëmarrjen e pesë anëtarëve të ekipit të peshëngritjes së klubit në ekipin përfaqësues, për tre kampionë kombëtarë dhe për 76 rekorde kombëtare të arritura nga peshëngritësit e klubit në atë periudhë.[1116] Kështu, rekordi i vitit 1984 nuk qëndron i izoluar. Ai shfaqet si vazhdim i një linje ku klubi "Studenti" ishte bërë prodhues i sportistëve të forcës për sportin shqiptar. Për analizën e rolit të studentëve në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë, ky fakt është thelbësor sepse tregon se studenti ose sportisti i lidhur me mjedisin universitar nuk ishte thjesht pjesëmarrës plotësues në përfaqësim, por mund të ishte bartës rekordesh dhe standardesh kombëtare.

Në të njëjtën kohë, duhet shmangur leximi triumfalist i këtyre burimeve. Artikujt për dekorime, rekorde dhe spartakiada janë të ngarkuar me gjuhën e suksesit, të mobilizimit dhe të krenarisë institucionale. Ata tregojnë realitete sportive, por i paraqesin ato në një kornizë që kërkon të dëshmojë përparimin e socializmit, kujdesin e Partisë dhe formimin e rinisë.[1117] Prandaj, historiani duhet të dallojë midis faktit sportiv dhe përdorimit të tij diskursiv. Fakti se klubi prodhoi rekordmenë, kampionë dhe sportistë të ekipit përfaqësues është i rëndësishëm. Po aq e rëndësishme është të kuptohet se pse këto rezultate u paraqitën si dëshmi e suksesit të sportit universitar socialist.

Në këtë pikë, studentët shfaqen si ndërmjetës të dy niveleve të përfaqësimit. Niveli i parë ishte përfaqësimi i klubit, fakultetit ose universitetit në garat kombëtare. Niveli i dytë ishte përfaqësimi i Shqipërisë në gara ballkanike, europiane ose botërore. Kalimi nga niveli i parë te niveli i dytë nuk ishte automatik, por burimet tregojnë se klubi "Studenti" prodhonte sportistë të aftë për këtë kalim.[1118] Kjo e bën sportin universitar një hapësirë seleksionimi dhe jo vetëm një fushë të edukimit fizik masiv. Në këtë kuptim, sporti universitar shqiptar në vitet 1980 kishte funksion të dyfishtë. Ai formonte masën studentore dhe njëkohësisht nxirrte elementin përfaqësues.

Lojërat e 14-ta Kombëtare Studentore të vitit 1987 përbëjnë një tjetër moment ku roli i studentëve në përfaqësim mund të lexohet nga brenda sistemit kombëtar. Burimet tregojnë se këto lojëra përfshinë dhjetë ekipe të shkollave të larta, 634 sportistë të rinj e të reja dhe gara në atletikë, volejboll, basketboll, qitje, shah dhe pingpong. Universiteti i Tiranës zuri vendin e parë në klasifikimin e përgjithshëm, i ndjekur nga Instituti i Kulturës Fizike "Vojo Kushi" dhe Instituti i Lartë Pedagogjik i Shkodrës.[1119] Këto lojëra nuk ishin organizim ndërkombëtar dhe as përfaqësim shtetëror jashtë vendit. Megjithatë, ato dëshmojnë bazën e përzgjedhjes nga ku sportistët studentë mund të hynin në sistemin përfaqësues.

[1116] Tomson Neviri, "Fillim i mbarë dhe rezultate premtuese të ekipit 'Studenti'," Studenti, viti XVI, nr. 6 (464), 25 mars 1983, 6, 8; "Vazhdimësi rekordesh, rezultate të larta," Zëri i Rinisë, viti XLII, nr. 48 (3619), 15 qershor 1983, 3.

[1117] Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti'," 1, 7; Kristo, "Festa e klubit sportiv 'Studenti'," 1, 8.

[1118] Neviri, "Fillim i mbarë," 6, 8; "Vazhdimësi rekordesh," 3.

[1119] "Nesër fillojnë lojërat e 14-ta studentore," Studenti, nr. 16 (550), 8 tetor 1987, 8; Xhoxhi Baho, "Përfunduan lojërat e 14-ta kombëtare studentore," Studenti, nr. 15 (549), 17 tetor 1987, 7.

Në këtë rast, rëndësi të veçantë ka prania e qitjes, shahut dhe pingpongut krahas sporteve më të zakonshme ekipore. Qitja lidhej me përgatitjen fiziko-ushtarake dhe me disiplinën teknike, shahu me aftësinë mendore dhe pingpongu me kulturën sportive të sallës.[1120] Këto disiplina shfaqen edhe në rastet ndërkombëtare ku studentët përfaqësuan Shqipërinë, si në kampionatet e qitjes, në aktivitetet e shahut dhe në shkëmbimet sportive universitare. Prandaj, lojërat kombëtare studentore mund të lexohen si laborator i brendshëm i përfaqësimit. Ato nuk e zëvendësojnë përfaqësimin ndërkombëtar, por shpjegojnë si formohej kontingjenti i tij.

Në fund të viteve 1980, qitja mbetet disiplina ku lidhja midis studentit, klubit "Studenti" dhe përfaqësimit ballkanik është më e qartë. Në kampionatin ballkanik të Ohrit, në Jugosllavi, Enkelejda Shehu, qitëse e klubit sportiv "Studenti" dhe studente në Fakultetin Histori-Filologji, u shpall kampione në garën 30 plus 30 me pistoletë standard. Rezultati prej 590 pikësh u paraqit si rekord ballkanik dhe si rezultati më i mirë edhe për kampionatin e të rriturave në vend.[1121] Ky rast e përmbyll në mënyrë domethënëse linjën e nisur më herët me Karabollin dhe Mustafajn. Studentja nuk është vetëm pjesë e ekipit kombëtar. Ajo është pjesë e klubit universitar dhe e fakultetit, duke e bërë lidhjen institucionale më të drejtpërdrejtë.

Rasti i Shehut është veçanërisht i rëndësishëm sepse shfaq një figurë të trefishtë. Ajo ishte sportiste e qitjes, studente e arsimit të lartë dhe përfaqësuese në një kampionat ballkanik.[1122] Ky kombinim tregon se identiteti studentor nuk ishte vetëm etiketë biografike, por pjesë e mënyrës si shtypi dhe institucionet e kohës e kuptonin suksesin. Kur burimi e identifikon Shehun si studente të Histori-Filologjisë dhe si qitëse të "Studentit", ai e vendos medaljen e saj në raport me universitetin. Kjo nuk do të thotë se kampionati ishte universitar. Do të thotë se universiteti shfaqet si mjedis formues dhe si burim për përfaqësimin ballkanik të Shqipërisë.

Po në të njëjtin burim përmendet edhe Azeta Cungu, studente e Ekonomisë dhe pjesë e klubit "Studenti", e cila vendosi rekord në kampionatin kombëtar të të rejave në Korçë.[1123] Edhe pse ky rast nuk është ndërkombëtar, ai ndihmon për të kuptuar bazën e prodhimit të sportisteve përfaqësuese. Një rekord kombëtar i të rejave në një sport si qitja mund të funksiononte si prag për kalim drejt nivelit përfaqësues. Kështu, burimi i vitit 1989 nuk tregon vetëm një sukses të izoluar në Ohër, por edhe një vijimësi të brezit të ri të qitëseve studente.

Spartakiada e Gjashtë Kombëtare e vitit 1989 e vendos klubin "Studenti" në një hierarki më të gjerë konkurruese. Sipas tabelës së shpërndarjes së medaljeve, klubi mori medalje në atletikë, gjimnastikë dhe qitje, duke u renditur në pozita të ndryshme për meshkuj e femra.[1124] Kjo dëshmi është e vlefshme sepse e largon analizën nga ideja e

[1120] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, "Një vit përvojë e edukimit fizik e ushtarak të rinisë studenteske," referat i Seminarit të Universitetit Shtetëror të Tiranës, 12 nëntor 1970, fl. 35–50.

[1121] Arison Puka, "Rezultate të larta të dy qitëseve të reja," Studenti, viti XXIII, nr. 14 (589), 14 shtator 1989, 1.

[1122] Puka, "Rezultate të larta," 1.

[1123] Puka, "Rezultate të larta," 1.

[1124] Enver Tonuzi dhe Gëzim Shametaj, "Shpërndarja e medaljeve në spartakiadë sipas sporteve," Sporti Popullor, viti XLV, nr. 91 (2665), 6 nëntor 1989, 2.

një klubi gjithmonë dominues. "Studenti" ishte i rëndësishëm, prodhoi sportistë me rezultate përfaqësuese dhe pati disiplina të forta, por në sistemin kombëtar konkurronte me klube të tjera më të mëdha ose më të specializuara. Roli i tij ishte ndërmjetësues dhe seleksionues, jo gjithmonë hegjemonik.

Kjo është arsyeja pse viti 1989 duhet lexuar në dy drejtime. Nga njëra anë, suksesi i Enkelejda Shehut në Ohër tregon se sportistët e "Studentit" mund të arrinin rezultate ballkanike të larta.[1125] Nga ana tjetër, renditja e klubit në Spartakiadën e Gjashtë tregon se ky sukses nuk përkthehej automatikisht në dominim të përgjithshëm të klubit në të gjitha sportet.[1126] Kjo dyfishësi është e rëndësishme për një analizë të matur. Sporti universitar shqiptar nuk ishte as periferik, as i gjithëfuqishëm. Ai ishte një komponent i rëndësishëm i sportit përfaqësues, me disiplina të veçanta ku ndikimi i tij ishte më i dukshëm.

Pragu i vitit 1990 e bën këtë pamje edhe më të ndërlikuar. Spartakiada e Shkollave të Larta të Tiranës, e zhvilluar në tetor 1990, u cilësua nga shtypi si veprimtari lokale me vlera kombëtare. Në të u zhvilluan basketboll, volejboll, futboll, hendboll, shah dhe pingpong, ndërsa vendet e para u ndanë midis Universitetit, Institutit të Kulturës Fizike "Vojo Kushi", Shkollës së Lartë të Bashkuar të Oficerëve dhe Shkollës së Lartë të Ministrisë së Punëve të Brendshme.[1127] Burimi theksonte se veprimtaritë zhvilloheshin pasditeve, pa dëmtuar procesin mësimor.[1128] Kjo tregon se, edhe në prag të ndryshimeve politike, sporti universitar ruante ende format e tij të organizimit, kalendarit dhe përfaqësimit të brendshëm.

Megjithatë, viti 1990 nuk mund të lexohet si vazhdim i qetë i viteve të mëparshme. Ai është prag i një ndërprerjeje. Dëshmia e Profl. dr. Lluka Heqimit e lidh ndryshimin e sistemit me prishjen e shumë strukturave sportive dhe me ndërprerjen e realizimit të rregullt të orëve të edukimit fizik në universitet.[1129] Kjo dëshmi, e dhënë nga një ish-student sportist, pedagog dhe mjek i ekipit përfaqësues, është e rëndësishme sepse tregon se modeli i studentit përfaqësues varej nga një infrastrukturë institucionale që pas vitit 1990 u dobësua. Rënia e sistemit nuk preku vetëm organizimin politik. Ajo preku edhe mekanizmat që kishin lidhur universitetin, klubin, edukimin fizik dhe ekipet përfaqësuese.

Në këtë kuadër, roli i studentëve në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë duhet kuptuar si produkt historik i një sistemi të caktuar. Ai nuk lindi vetëm nga talenti individual dhe nuk u mbajt vetëm nga dëshira për sport. Ai kërkonte orë edukimi fizik, katedër, klub, trajnerë, baza materiale, gara fakultetesh, lojëra studentore, federata, kalendar sportiv dhe mekanizma shtetërorë për përzgjedhje e kontroll.[1130] Kur këto hallka funksiononin së bashku, studenti mund të kalonte nga fakulteti në klub, nga

[1125] Puka, "Rezultate të larta," 1.

[1126] Tonuzi dhe Shametaj, "Shpërndarja e medaljeve," 2.

[1127] Kastriot Ahmati dhe Hiqmet Meçe, "Veprimtari lokale me vlera kombëtare," Sporti Popullor, viti XLVI, nr. 84 (2764), 19 tetor 1990, 1.

[1128] Ahmati dhe Meçe, "Veprimtari lokale," 1.

[1129] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 3–4.

[1130] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 35–50; Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti'," 1, 7; Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 2–4.

klubi në kampionat kombëtar dhe nga aty në përfaqësimin ballkanik ose europian. Kur hallkat u dobësuan, ky kalim u bë më i vështirë.

Krahasimi me vendet e Europës Lindore socialiste e ndihmon vendosjen e rastit shqiptar në një kornizë më të gjerë, por nuk duhet ta zëvendësojë analizën arkivore. Në Bashkimin Sovjetik, kultura fizike u konceptua si pjesë e formimit të qytetarit socialist, ku edukimi trupor, disiplina dhe pjesëmarrja masive lidheshin me qëllime shtetërore.[1131] Në Republikën Demokratike Gjermane, sporti i elitës u zhvillua përmes një aparati të fuqishëm seleksionimi, shkence sportive dhe objektivash ndërkombëtare.[1132] Shqipëria ndante me këto modele idenë se sporti ishte instrument edukimi dhe përfaqësimi, por ndryshonte në shkallë, në burime dhe në nivel specializimi. Klubi "Studenti" ishte më i vogël se strukturat e mëdha të vendeve të tjera socialiste, por në kontekstin shqiptar ai kishte peshë të veçantë.

Ky krahasim tregon se studentët shqiptarë nuk ishin pjesë e një sistemi sportiv të pavarur universitar, siç mund të imagjinohet në disa modele perëndimore të sportit universitar. Ata ishin pjesë e një sistemi shtetëror ku universiteti shërbente si bazë formimi dhe seleksionimi.[1133] Pikërisht për këtë arsye, roli i tyre në organizimet përfaqësuese ishte njëkohësisht i rëndësishëm dhe i kufizuar. I rëndësishëm, sepse studentët e "Studentit" dhe të fakulteteve hynë në qitje, peshëngritje, shah, volejboll, basketboll, futboll e atletikë. I kufizuar, sepse përfaqësimi përfundimtar kontrollohej nga federatat, ministritë, organet e kuadrit dhe shteti.

Në këtë pikë, analiza e burimeve kërkon një dallim të domosdoshëm midis katër llojeve të dëshmisë. Dokumentet arkivore të ministrive dhe të kuadrit tregojnë procedurën e vënies në dispozicion, përzgjedhjes dhe kontrollit të studentëve.[1134] Shtypi universitar tregon mënyrën se si suksesi i sportistit student përvetësohej nga institucioni dhe i paraqitej studentisë si model.[1135] Shtypi sportiv kombëtar tregon vendin e klubit "Studenti" në hierarkinë e sportit shqiptar dhe rezultatet në spartakiada ose kampionate.[1136] Intervista gojore tregon përvojën e brendshme, vështirësinë e ndërthurjes së studimit me sportin, kontrollin politik dhe vazhdimësinë e karrierës nga student sportist në kuadër sportiv.[1137] Asnjëri prej këtyre burimeve nuk është i mjaftueshëm i vetëm.

[1131] James Riordan, Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 120–64; Susan Grant, Physical Culture and Sport in Soviet Society: Propaganda, Acculturation, and Transformation in the 1920s and 1930s (London: Routledge, 2013), 49–71.

[1132] Mike Dennis and Jonathan Grix, Sport under Communism: Behind the East German "Miracle" (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012), 28–82, 157–86.

[1133] Riordan, Sport in Soviet Society, 120–64; Dennis and Grix, Sport under Communism, 28–82.

[1134] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9–11.

[1135] "Sukses i merituar i qitëseve tona," Studenti, viti XIII, nr. 15 (393), 5 tetor 1979, 8; Moisi Dalipi, "Trofe e një qitësi të talentuar," Studenti, viti XVI, nr. 17 (474), 11 nëntor 1983, 7; Puka, "Rezultate të larta," 1.

[1136] Lame, "14 rekordet e para," 3; Tonuzi dhe Shametaj, "Shpërndarja e medaljeve," 2; Ahmati dhe Meçe, "Veprimtari lokale," 1.

[1137] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 2–11.

Dokumentet arkivore kanë forcë provuese për mekanizmin, por jo gjithmonë për përvojën e garës. Një shkresë që kërkon karakteristikë për një student tregon synimin dhe procedurën, por jo domosdoshmërisht pjesëmarrjen faktike ose rolin e tij në fushë.[1138] Shtypi, nga ana tjetër, shpesh e paraqet suksesin me gjuhë politike e mobilizuese, duke e lidhur medaljen me Partinë, Atdheun dhe rininë socialiste.[1139] Intervista sjell kujtesën individuale, por ajo është retrospektive dhe duhet krahasuar me dokumentet e kohës.[1140] Ky vlerësim kritik është thelbësor për të shmangur dy skaje, besimin e plotë te gjuha propagandistike dhe skepticizmin e tepruar që e mohon vlerën e burimeve.

Një vështirësi tjetër është vetë kategoria "student". Në disa raste, sportisti ishte student aktiv i një fakulteti, si në rastet e Elisabeta Karabollit dhe Enkelejda Shehut.[1141] Në raste të tjera, ai ishte sportist i klubit "Studenti" ose sapo ishte diplomuar, si Alqi Mustafaj.[1142] Në raste të tjera, studentë të universitetit viheshin në dispozicion të federatave për aktivitete përfaqësuese, pa qenë e qartë gjithmonë nga burimi nëse identiteti universitar ishte pjesë e paraqitjes publike të tyre.[1143] Kjo do të thotë se historiani duhet të dallojë midis studentit si status akademik, studentit si pjesë e klubit "Studenti" dhe ish-studentit si kuadër sportiv i dalë nga universiteti.

Kjo vështirësi nuk e dobëson temën, por e bën më të saktë. Roli i studentëve në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë nuk ishte i njëjtë në çdo rast. Disa studentë përfaqësuan vendin si pjesë e ekipeve kombëtare. Disa sportistë të klubit "Studenti" hynë në rangje ballkanike e botërore. Disa pedagogë dhe mjekë universitarë shoqëruan ekipet përfaqësuese. Disa ish-studentë, si Heqimi, kaluan nga sportistë të universitetit në kuadro të mjekësisë sportive dhe në shërbim të ekipit kombëtar të futbollit.[1144] Në të gjitha këto forma, universiteti shfaqet si mjedis formues, ndërsa studenti si figurë që kalon midis arsimit të lartë dhe përfaqësimit sportiv.

Në përfundim, analiza e rolit të studentëve në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë tregon se ata nuk ishin aktorë periferikë në këtë proces. Ata shfaqen në dokumente si shahistë, volejbollistë, basketbollistë, futbollistë, atletë, qitës, peshëngritës dhe si sportistë të klubit "Studenti". Ata shfaqen në shtyp si modele të rinisë së arsimuar, të disiplinuar dhe të aftë për të fituar medalje në Europë ose në Ballkan. Ata shfaqen në dëshmitë gojore si individë që duhej të pajtonin studimin, stërvitjen, përfaqësimin dhe kontrollin politik.[1145] Kjo shumësi rolesh e bën studentin një figurë kyçe për të kuptuar marrëdhënien midis sportit universitar dhe sportit përfaqësues shqiptar.

[1138] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, Dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9–11.

[1139] "Sukses i merituar i qitëseve tona," 8; Kristo, "Festa e klubit sportiv 'Studenti'," 1, 8.

[1140] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 2–11.

[1141] "Sukses i merituar i qitëseve tona," 8; Puka, "Rezultate të larta," 1.

[1142] Dalipi, "Trofe e një qitësi të talentuar," 7.

[1143] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, Dosja nr. 58, fl. 9; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, Dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9–11.

[1144] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 2–4.

[1145] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, Dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9–11; "Sukses i merituar i qitëseve tona," 8; Dalipi, "Trofe e një qitësi të talentuar," 7; Puka, "Rezultate të larta," 1.

Thelbi i këtij roli qëndron te ndërmjetësimi. Studenti ndërmjetësonte midis fakultetit dhe klubit, midis klubit dhe federatës, midis garës kombëtare dhe skenës ndërkombëtare, midis trupit të stërvitur dhe subjektit politik të kontrolluar.[1146] Në këtë kuptim, ai nuk ishte plotësisht autonom, por nuk ishte as thjesht vegël pasive e shtetit. Ai garonte, stërvitej, fitonte, humbte, ndërtonte karrierë dhe i jepte universitetit një prani të dukshme në sportin shqiptar. Pikërisht ky raport midis agjencisë sportive dhe kontrollit institucional është çelësi për ta kuptuar rolin e studentëve në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë.

Kufiri me pjesët e tjera të analizës mbetet i qartë. Aktivitetet ndërkombëtare universitare trajtojnë rastet kur universiteti ose klubi universitar shfaqet si subjekt i drejtpërdrejtë ndërkombëtar. Aktivitetet ndërkombëtare shtetërore lidhen me diplomacinë sportive dhe me pjesëmarrjen e Shqipërisë si shtet. Analiza e rolit të studentëve në organizimet sportive përfaqësuese qëndron ndërmjet këtyre dy niveleve dhe shqyrton studentin si figurë që hyn në përfaqësimin kombëtar, duke mbartur me vete edhe identitetin universitar.[1147] Ky dallim e lejon analizën të shmangë përsëritjen dhe të tregojë specifikën e vet. Sporti universitar nuk ishte vetëm aktivitet i brendshëm i shkollave të larta dhe as thjesht pjesë e politikës së jashtme sportive. Ai ishte një nga burimet njerëzore, institucionale dhe simbolike të përfaqësimit sportiv shqiptar në vitet e socializmit.

Nëse vitet 1970 tregojnë mekanizmin administrativ të përzgjedhjes dhe kontrollit, vitet 1980–1990 tregojnë pjekurinë dhe kufijtë e këtij modeli. Dekorimet e vitit 1984, rekordet e peshëngritjes, rezultatet e qitjes, Spartakiada e Gjashtë dhe veprimtaria e shkollave të larta në vitin 1990 dëshmojnë se studenti mbeti pjesë e rëndësishme e sistemit përfaqësues deri në fund të periudhës socialiste.[1148] Por dëshmia për prishjen e strukturave pas ndryshimit të sistemit tregon se ky rol ishte i varur nga një arkitekturë institucionale e cila nuk mbijetoi e paprekur.[1149] Për këtë arsye, historia e studentëve në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë është edhe histori e një modeli që arriti të prodhojë rezultate, por që mbeti ngushtë i lidhur me kushtet politike, administrative dhe pedagogjike të socializmit shqiptar.

4.3. Aktivitetet ndërkombëtare të organizuara nga institucionet shtetërore (1957-1990)

Aktivitetet ndërkombëtare shtetërore, në kuadrin e këtij kapitulli, duhen kuptuar si ato veprimtari sportive ku pjesëmarrja shqiptare jashtë vendit ose në marrëdhënie me subjekte të huaja nuk buronte para së gjithash nga iniciativa universitare, por nga

[1146] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, Dosja nr. 58, fl. 9–10; Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti'," 1, 7; Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 10–11.

[1147] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, Dosja nr. 58, fl. 9–10; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, Dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9–11.

[1148] Kristo, "Festa e klubit sportiv 'Studenti'," 1, 8; Lame, "14 rekordet e para," 3; Puka, "Rezultate të larta," 1; Tonuzi dhe Shametaj, "Shpërndarja e medaljeve," 2; Ahmati dhe Meçe, "Veprimtari lokale," 1.

[1149] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 3–4.

vendimmarrja, miratimi, kontrolli dhe përfaqësimi shtetëror. Kjo nuk e përjashton praninë e studentëve, pedagogëve, trajnerëve ose sportistëve të klubit "Studenti". Përkundrazi, një pjesë e rëndësishme e dokumentacionit tregon se universiteti dhe shkollat e larta furnizonin delegacionet përfaqësuese me sportistë, mjekë, kuadro teknikë ose figura me status akademik. Megjithatë, në këtë nënkrye fokusi nuk vendoset te veprimtaria universitare në vetvete, por te mënyra se si shteti shqiptar i përfshiu këta aktorë në politikën e vet sportive ndërkombëtare.[1150]

Ky kufizim tematik është i domosdoshëm për të ruajtur dallimin midis nënkreve të kapitullit. Në nënkreun 4.1, objekti kryesor ishte veprimtaria ndërkombëtare universitare, ku universiteti ose klubi universitar dilte si subjekt i drejtpërdrejtë. Në nënkreun 4.2, objekti ishte studenti si pjesëtar i përfaqësimeve sportive të Shqipërisë. Në nënkreun 4.3, objekti është aparati shtetëror që miratonte, kontrollonte dhe i jepte kuptim diplomatik e ideologjik këtyre daljeve. Prandaj, studentët dhe universiteti përmenden vetëm kur ndihmojnë për të kuptuar mekanizmin shtetëror të përfaqësimit.[1151]

Nga pikëpamja historiografike, sporti ndërkombëtar shtetëror në Shqipërinë socialiste nuk mund të kuptohet thjesht si histori garash. Ai ishte pjesë e një fushe më të gjerë të përfaqësimit politik, ku delegacioni sportiv mbante shenjat e shtetit, të sistemit arsimor, të rinisë së organizuar dhe të disiplinës ideologjike. Studimet mbi sportin dhe marrëdhëniet ndërkombëtare pas vitit 1945 kanë treguar se gara sportive shpesh funksionoi si hapësirë e diplomacisë kulturore, e konkurrencës simbolike dhe e afirmimit të sistemeve politike.[1152] Në rastin shqiptar, kjo logjikë u zbatua në një shkallë më të kufizuar materiale sesa në Bashkimin Sovjetik ose në Republikën Demokratike Gjermane, por me një ngarkesë të fortë kontrolli dhe përfaqësimi.[1153]

Në këtë kuptim, dokumentet arkivore nuk duhet të lexohen vetëm për të gjetur emrat e sportistëve ose datat e garave. Ato duhen lexuar si gjurmë të një procedure shtetërore. Shkresat që kalonin nga federatat te Komiteti Shtetëror i Kulturës Fizike e Sporteve, nga Ministria e Arsimit dhe Kulturës te Kryeministria, nga universiteti te komitetet e partisë të rajoneve dhe nga drejtoritë e kuadrit te organet e vizave tregojnë se dalja jashtë shtetit ishte një akt i shumëfishtë. Ajo kërkonte planifikim sportiv, përzgjedhje teknike, verifikim politik, miratim administrativ dhe kontroll të sjelljes përfaqësuese.[1154]

[1150] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 1-10; AQSH, Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, fl. 43-52; AQSH, Fondi nr. 514, viti 1965, dosja nr. 18, fl. 37-40, 90-95, 101, 120, 123, 133.

[1151] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 1, 7-10; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9-11.

[1152] Andreë L. Johns, "Competing in the Global Arena: Sport and Foreign Relations since 1945," në *Diplomatic Games: Sport, Statecraft, and International Relations since 1945*, ed. Heather L. Dichter dhe Andreë L. Johns (Lexington: University Press of Kentucky, 2014), 1-18.

[1153] James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 120-64; Mike Dennis dhe Jonathan Grix, *Sport under Communism: Behind the East German "Miracle"* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012), 28-82, 157-86.

[1154] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1965, dosja nr. 18, fl. 40, 90, 94-95; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 2-6, 10; AQSH, Fondi nr. 490, dosja nr. 509, fl. 43-52.

Një pararendës i hershëm i këtij modeli mund të shihet në vitin 1938, kur Shqipëria u ftua në Kampionatin Europian të Atletikës në Paris. Ftesa i ishte drejtuar Federatës së Shoqërive Sportive e Artistike "Vllaznija Shqiptare", ndërsa pjesëmarrja u miratua me vendim të Këshillit të Ministrave më 2 mars 1938.[1155] Ky rast i përket periudhës para socializmit dhe nuk duhet interpretuar si pjesë e sistemit socialist të kontrollit politik. Megjithatë, ai tregon se marrëdhënia midis sportit ndërkombëtar dhe vendimmarrjes shtetërore nuk filloi pas vitit 1945. Ajo kishte një histori më të hershme, edhe pse në periudhën socialiste mori formë më të centralizuar, më ideologjike dhe më të lidhur me kontrollin e kuadrit.

Pas Luftës së Dytë Botërore, shteti shqiptar e vendosi sportin ndërkombëtar në një kornizë të re politike. Festivalet botërore të rinisë dhe studentëve, garat ballkanike, kampionatet europiane, turnetë miqësore dhe aktivitetet e klubeve jashtë vendit nuk ishin thjesht raste sportive. Ato ishin hapësira ku Shqipëria kërkonte të shfaqte praninë e vet ndërkombëtare, të ndërtonte marrëdhënie me vende socialiste ose me vende të zgjedhura politikisht dhe të paraqiste rininë e vet si të edukuar, të disiplinuar dhe të lidhur me projektin socialist.[1156] Kjo logjikë përputhet me rolin që kultura fizike mori në botën socialiste, ku sporti shihej si mjet formimi i qytetarit, por edhe si instrument prestigji ndërkombëtar.[1157]

Rasti i Festivalit të Tetë Botëror të Rinisë dhe Studentëve në Helsinki në vitin 1962 tregon qartë se si studentët dhe sporti vendoseshin brenda një delegacioni shtetëror më të gjerë. Sipas shtypit të kohës, studentët ishin pjesë e delegacionit shqiptar prej 53 vetash që mori pjesë në festivalin e zhvilluar për paqen dhe miqësinë.[1158] Ceremonia e hapjes u zhvillua më 30 korrik në stadiumin olimpik të Helsinkit, me delegacione nga afro 140 vende, ndërsa në ditët pasuese u zhvilluan gara sportive për meshkuj e femra në atletikë, kërcim së gjati, hedhje shtize, stafeta dhe kërcim me shkop.[1159] Këtu sporti shfaqet si pjesë e një festivali politik e rinor, jo si veprimtari universitare e pavarur. Prania e studentëve ka rëndësi sepse ata ishin element i delegacionit shtetëror, jo sepse universiteti ishte organizatori kryesor.

Festivali i Helsinkit duhet lexuar si shembull i diplomacisë rinore socialiste. Delegacioni shqiptar nuk shkonte vetëm për të garuar, por për të marrë pjesë në një ritual ndërkombëtar të miqësisë, paqes dhe solidaritetit politik. Në këtë kuadër, sporti shërbente si një nga gjuhët e pranisë publike, krahas artit, fjalimeve, takimeve dhe shfaqjeve kulturore.[1160] Kjo është arsyeja pse 1962 nuk i përket drejtpërdrejt historisë

[1155] AQSH, Fondi nr. 195, viti 1938, dosja nr. 265, fl. 9-11.

[1156] "Intervistë me shokun Todi Lubonja, kryetar i delegacionit të rinisë sonë në festivalin e 8-të botëror të rinisë e studentave për paqen e miqësinë," *Zëri i Rinisë*, viti XXI, nr. 59 (1424), 25 korrik 1962, 1; ATSH, "U hap Festivali i 8-të botëror i Rinisë dhe i Studentëve," *Zëri i Rinisë*, viti XXI, nr. 61 (1426), 1 gusht 1962, 1.

[1157] Susan Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society: Propaganda, Acculturation, and Transformation in the 1920s and 1930s* (London: Routledge, 2013), 49-71; Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-64.

[1158] "Intervistë me shokun Todi Lubonja," 1.

[1159] ATSH, "U hap Festivali i 8-të botëror i Rinisë dhe i Studentëve," 1.

[1160] Johns, "Competing in the Global Arena," 1-18.

së aktiviteteve universitare, edhe pse titulli i festivalit përfshinte studentët. Ai i përket historisë së përdorimit shtetëror të rinisë studentore dhe të sportit në skenën ndërkombëtare.

Në mesin e viteve 1960, dokumentacioni arkivor bëhet më i pasur dhe më i qartë për mekanizmat shtetërorë. Fondi 514, viti 1965, dosja 18, ruan materiale të rëndësishme për përbërje delegacionesh, formularë karakteristikash, propozime ekipesh dhe korrespondencë midis Komitetit Shtetëror të Kulturës Fizike e Sporteve dhe organeve të Partisë.[1161] Këto dokumente tregojnë se sporti ndërkombëtar shtetëror nuk organizohej vetëm nga federatat sportive. Ai ndërmjetësohej nga zyra e propagandës dhe marrëdhënieve jashtë, nga Komiteti Qendror dhe nga Drejtoria e Agjitacionit e Propagandës.[1162] Kjo strukturë e bën të qartë se dalja jashtë vendit ishte edhe çështje politike.

Në vitin 1965, dokumentet për ekipet e volejbollit, basketbollit, atletikës dhe futbollit tregojnë një gjeografi të gjerë të përfaqësimit. Në skuadrën kombëtare të volejbollit përmenden studentë nga kursi i parë i Fakultetit të Inxhinierisë dhe pedagogë të edukimit fizik pranë Universitetit të Tiranës.[1163] Në ekipin kombëtar të basketbollit të rinisë, që do të shkonte në Festivalin e Rinisë në Algjeri, burimet përmendin studentë nga Fakulteti i Shkencave të Natyrës, Fakulteti Histori Filologji dhe Fakulteti i Inxhinierisë.[1164] Në turneun ballkanik të volejbollit për të rinjtë në Sofje, në ekipin përfaqësues kishte studentë nga Fakulteti i Shkencave të Natyrës.[1165] Këto raste tregojnë se arsimi i lartë shërbente si bazë kuadri për përfaqësimin shtetëror, por vetë aktiviteti mbetej nën drejtimin e strukturave shtetërore sportive.

Më domethënës është dokumentacioni për Lojërat Ballkanike të Atletikës në Athinë në shtator 1965. Propozimi për përbërjen e delegacionit shqiptar përfshinte përgjegjës, zëvendëspërgjegjës, përgjegjës teknik, gazetar, teknik ndërtimesh sportive, shofer, trajnerë dhe atletë.[1166] Ky rend administrativ tregon se delegacioni nuk ishte thjesht ekip sportiv. Ai ishte një trup përfaqësues i organizuar, me funksione teknike, mediatike, logjistike dhe politike. Përfshirja e gazetarit në listë është e rëndësishme, sepse tregon se paraqitja publike dhe raportimi i veprimtarisë ishin pjesë e vetë arkitekturës së delegacionit.[1167]

[1161] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1965, dosja nr. 18, fl. 37-40, 90-95, 101, 120, 123, 133.

[1162] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1965, dosja nr. 18, shkresa nr. 5, 22 qershor 1965, Komiteti Shtetëror i Kulturës Fizike dhe Sporteve, Zyra e Propagandës dhe Marrëdhënieve Jashtë, drejtuar Komitetit Qendror të PPSH, Drejtorisë së Agjitacionit dhe Propagandës, fl. 40.

[1163] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1965, dosja nr. 18, "Skuadra Kombëtare e Volejbollit," fl. 37.

[1164] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1965, dosja nr. 18, formularë karakteristikash për Farruk Adem Borova, Nysret Kadri Elezi, Frane Mark Koka, Besnik Ismail Pëllumbi, Gjergji Aleko Ikonomi dhe Luigj Kalabota, fl. 38-39.

[1165] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1965, dosja nr. 18, fl. 40.

[1166] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1965, dosja nr. 18, "Propozim për përbërjen e Delegacionit të vendit tonë për lojnat ballkanike të atletikës, që do të zhvillohen në Athinë, 9-12 shtator 1965," fl. 101.

[1167] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1965, dosja nr. 18, fl. 101.

Në listën për Lojërat Ballkanike të Atletikës në Athinë rezultonin edhe dy studentë të Universitetit Shtetëror të Tiranës, Çlirim Balluku dhe Ilia Mazniku.[1168] Burimet e klasifikojnë Ballukun në vrapimet e shpejtësisë dhe Maznikun në kërcime, ndërsa karakteristikat e tyre të shkurtra i paraqesin si studentë të universitetit.[1169] Prania e tyre ka rëndësi për këtë nënkrye jo sepse e bën aktivitetin universitar, por sepse tregon se shteti përdorte sportistë me identitet universitar brenda delegacioneve të veta zyrtare. Identiteti akademik ishte një element i biografisë së kontrolluar të sportistit, jo baza organizative e aktivitetit.

Këto karakteristika të shkurtra dhe formularët për personat që dilnin jashtë shtetit janë burim kyç për të kuptuar kontrollin politik mbi delegacionet. Dokumentet e vitit 1965 nuk mjaftohen me emrin dhe disiplinën sportive. Ato kërkojnë të dhëna personale, shoqërore, politike dhe biografike.[1170] Kjo praktikë e kthen sportistin në objekt verifikimi. Ai duhej të ishte i aftë për garë, por edhe i përshtatshëm për të dalë jashtë kufijve. Në një sistem ku kufiri ishte kategori politike, dalja jashtë vendit për një aktivitet sportiv nuk ishte e drejtë e zakonshme, por privilegj i kontrolluar.

Rëndësia e Komitetit Shtetëror të Kulturës Fizike e Sporteve shfaqet qartë në shkresën nr. 15 prot., datë 20 korrik 1965, drejtuar Komitetit Qendror të PPSH, Drejtorisë së Agjitacionit dhe Propagandës. Dokumenti lidhej me dërgimin e listës së delegacionit dhe të ekipit sportiv për Lojërat Ballkanike të Atletikës, duke cilësuar përbërjen me atletët më të mirë të vendit, meshkuj e femra.[1171] Kjo tregon se komiteti kishte funksion teknik dhe përzgjedhës, por nuk ishte instanca e fundit e vendimmarrjes. Ai i drejtohej organeve partiake për miratim dhe legjitimim, çka e vendoste sportin në varësi të politikës së përfaqësimit.

Rasti i ekipit të futbollit "17 Nëntori" në vitin 1965 e zgjeron kuptimin e veprimtarisë shtetërore. Në përbërjen e delegacionit për ndeshjen në Skoci, në kuadrin e Kupës së Europës midis skuadrave kampione, rezultonte edhe një student i Fakultetit Histori Gjeografi.[1172] I njëjti sportist del në dokumente edhe në lidhje me ekipin e "17 Nëntorit" të dërguar në Algjeri për ndeshjen e kthimit më 19 dhjetor 1965.[1173] Këto janë aktivitete klubesh, por dokumentet i vendosin brenda kontrollit shtetëror. Klubi mund

[1168] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1965, dosja nr. 18, "Lista e delegacionit për në kongresin ballkanik dhe ekipit përfaqësues për në lojnat e 24-ta ballkanike të Atletikës," fl. 93.

[1169] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1965, dosja nr. 18, "Karakteristikë të shkurtër të atletëve që do të marrin pjesë në ballkaniadë," fl. 94-95.

[1170] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1965, dosja nr. 18, fl. 38-40, 94-95.

[1171] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1965, dosja nr. 18, shkresa nr. 15 prot., 20 korrik 1965, Komiteti Shtetëror i Kulturës Fizike dhe Sporteve pranë Këshillit të Ministrave drejtuar Komitetit Qendror të PPSH, Drejtorisë së Agjitacionit dhe Propagandës, fl. 90.

[1172] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1965, dosja nr. 18, shkresa nr. 1799 prot., 17 shtator 1965, Komiteti Qendror, Drejtoria e Agjit-Propit, drejtuar Komitetit Shtetëror të Kulturës Fizike dhe Sporteve pranë Këshillit të Ministrave, fl. 120; AQSH, Fondi nr. 514, viti 1965, dosja nr. 18, "Karakteristikat e futbollistëve të '17 Nëntorit'," Niko Sotir Xhaçka, fl. 123.

[1173] AQSH, Fondi nr. 514, dosja nr. 18, shkresa nr. 2335 prot., 14 dhjetor 1965, Komiteti Qendror, Drejtoria e Agjit-Propit, drejtuar Komitetit Shtetëror të Kulturës Fizike dhe Sportit, "Dërgohet ekipi i futbollit '17 Nëntori' në Algjeri," fl. 133.

të ishte subjekt sportiv, por udhëtimi jashtë vendit, lista e pjesëmarrësve dhe karakteristikat e tyre kalonin përmes aparatit shtetëror dhe partiak.

Kjo ndërthurje midis klubit, federatës dhe shtetit është tipike për sportin socialist. Në vende si RDGJ, sporti i elitës u institucionalizua përmes një rrjeti shoqërish sportive, klubesh, federatash dhe strukturash politike që synonin të prodhonin prestigj ndërkombëtar.[1174] Shqipëria nuk kishte një sistem të krahasueshëm në shkallë, por dokumentet e vitit 1965 tregojnë të njëjtën logjikë themelore, sporti ndërkombëtar ishte i kontrolluar politikisht dhe i lidhur me imazhin e shtetit. Dallimi qëndronte te burimet, te numri i institucioneve dhe te shkalla e specializimit.[1175]

Viti 1970 përbën një moment të rëndësishëm sepse dokumentet tregojnë me qartësi kalimin nga iniciativa universitare te miratimi shtetëror. Rektorati i Universitetit Shtetëror të Tiranës, me shkresën nr. 9/25 prot., datë 1 dhjetor 1969, i kërkonte Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Komitetit të Kulturës Fizike e Sporteve, përfshirjen në kalendarin ndërkombëtar të vitit 1970 të pjesëmarrjes në aktivitetin sportiv që do të zhvillohej në Torino.[1176] Në propozim argumentohej se Shqipëria kishte mundësi të tregonte zhvillimin e arsimit të lartë, masivitetin revolucionar dhe cilësinë sportive në disa degë si lojërat me dorë, atletika dhe qitja.[1177]

Ky dokument i përket, në formë, nismës universitare, por rrjedha e tij lidhet me mekanizmat shtetërorë të miratimit dhe organizimit. Arsyeja është se pjesëmarrja nuk mund të realizohej nga universiteti pa hyrë në kalendarin ndërkombëtar të miratuar nga strukturat shtetërore. Vetë formulimi i kërkesës tregon se rektorati nuk pretendonte autonomi të plotë, por kërkonte përfshirje në një plan më të gjerë shtetëror.[1178] Kështu, Torino 1970 është shembull i qartë i kufirit midis aktivitetit ndërkombëtar universitar dhe diplomacisë sportive shtetërore. Nga këndvështrimi i aktivitetit, ai ishte universitar. Nga këndvështrimi i vendimmarrjes, ai ishte shtetëror.

Miratimi i pjesëmarrjes në Torino u shoqërua me një varg shkresash që dëshmojnë kontrollin politik. Dega e Kuadrit e Universitetit Shtetëror të Tiranës u drejtohej komiteteve të partisë të rajoneve të Tiranës për përbërjen e ekipit sportiv që do të shkonte në Torino, për propozime për jashtë shtetit dhe për dërgimin e karakteristikave të pjesëmarrësve.[1179] Këto shkresa, të datave 28 maj, 20 qershor, 14 korrik dhe 17 korrik 1970, tregojnë se çdo pjesëtar i delegacionit duhej të kalonte nëpër verifikim.[1180] Aktiviteti sportiv nuk ishte i ndarë nga procedura e kuadrit. Përkundrazi, procedura e kuadrit ishte kusht i pjesëmarrjes sportive.

[1174] Dennis dhe Grix, *Sport under Communism*, 28-82.

[1175] Elidor Mëhilli, *From Stalin to Mao: Albania and the Socialist World* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2017), 187-225.

[1176] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, shkresa nr. 9/25 prot., 1 dhjetor 1969, Rektorati i Universitetit Shtetëror të Tiranës drejtuar Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Komitetit të Kulturës Fizike e Sporteve, fl. 1.

[1177] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 1.

[1178] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 1.

[1179] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 2-6.

[1180] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, shkresa nr. 952 prot., 28 maj 1970, fl. 2; po aty, shkresa nr. 952/1 prot., 28 maj 1970, fl. 3; po aty, shkresa nr. 1041 prot., 20 qershor 1970, fl. 4; po aty, shkresa nr. 452/9 prot., 14 korrik 1970, fl. 5; po aty, shkresa nr. 952/4 prot., 17 korrik 1970, fl. 6.

Shkresa nr. 2922/4 prot., datë 23 qershor 1970, e Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Komiteti i Kulturës Fizike dhe Sporteve, drejtuar Rektoratit të UShT-së, tregon një tjetër hallkë të mekanizmit. Në bazë të kalendarit sportiv ndërkombëtar të vitit 1970, të aprovuar nga Këshilli i Ministrave, vendi do të përfaqësohej nga një grup atletësh studentë në lojërat ndërkombëtare të studentëve në Torino dhe në garat ndërkombëtare të atletikës në Bukuresht.[1181] Nga universiteti kishin fituar të drejtën e grumbullimit Dhimitraq Stradobërdha nga Fakulteti i Mjekësisë, Koço Mulla nga Fakulteti Ekonomik dhe trajneri Lutfi Guri, pedagog në Fakultetin e Inxhinierisë.[1182] Dokumenti kërkonte që atletët dhe trajneri të viheshin në dispozicion të Federatës Shqiptare të Atletikës nga 22 qershori deri më 15 shtator 1970.[1183]

Ky dokument është i rëndësishëm sepse shfaq qartë tre nivele autoriteti. Këshilli i Ministrave miratonte kalendarin ndërkombëtar, Komiteti i Kulturës Fizike dhe Sporteve ndërmjetësonte politikën sportive, ndërsa universiteti vinte në dispozicion njerëzit.[1184] Federata Shqiptare e Atletikës merrte sportistët dhe trajnerin për nevoja të përgatitjes e përfaqësimit. Kjo strukturë tregon se identiteti universitar ishte pjesë e zinxhirit, por jo qendra e vendimmarrjes përfundimtare. Qendra mbetej shteti.

Miratimi për Universiadën e Torinos del edhe në shkresën nr. 2167/49 prot., datë 8 gusht 1970, të Drejtorisë së Kuadrit të Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, drejtuar Kryeministrisë, Drejtorisë së Kuadrit. Dokumenti parashtronte dërgimin në Itali të një ekipi sportiv të Universitetit Shtetëror të Tiranës dhe të shkollave të larta të vendit për pjesëmarrje në Universiadën e shtatë të Torinos.[1185] Ekipi përbëhej nga një skuadër basketbolli dhe një grup atletësh, gjithsej 22 pjesëtarë, ndër ta 11 basketbollistë, 5 atletë, 2 rezervë dhe 6 trajnerë, zëvendëstrajnerë, arbitër e përgjegjës.[1186] Lista u miratua me shkresën nr. 1105 prot., datë 12 gusht 1970, të Këshillit të Ministrave.[1187]

Ky rast e tregon më mirë se çdo dokument tjetër karakterin shtetëror të një veprimtarie me emër universitar. Delegacioni quhej i UShT-së dhe i shkollave të larta, por miratimi i listës bëhej nga Këshilli i Ministrave.[1188] Në aspektin organizativ, kjo e zhvendos fokusin nga universiteti te shteti. Universiteti ishte burimi i ekipit dhe identitetit institucional, ndërsa shteti ishte garantuesi dhe kontrolluesi i daljes jashtë vendit. Pikërisht ky raport e bën Torinon një rast kufitar, ku aktiviteti ndërkombëtar universitar dhe diplomacia sportive shtetërore takohen, por nuk zëvendësojnë njëra-tjetrën.

[1181] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, shkresa nr. 2922/4 prot., 23 qershor 1970, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Komiteti i Kulturës Fizike dhe Sporteve, drejtuar Rektoratit të UShT-së, fl. 10.
[1182] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 10.
[1183] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 10.
[1184] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 10.
[1185] AQSH, Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, fl. 43-44, shkresa nr. 2167/49 prot., 8 gusht 1970, Drejtoria e Kuadrit e Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës drejtuar Kryeministrisë, Drejtorisë së Kuadrit.
[1186] AQSH, Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, fl. 43-44.
[1187] AQSH, Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, fl. 43-44, shkresa nr. 1105 prot., 12 gusht 1970, Këshilli i Ministrave.
[1188] AQSH, Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, fl. 43-44.

Po në vitin 1970, dokumentet për shahistët dhe volejbollistët studentë tregojnë se shteti i përdorte studentët edhe në aktivitete përfaqësuese kombëtare që nuk ishin universitare në formë. Dy shahistë, studentë të universitetit, u propozuan në grupin prej gjashtë personash që do të merrte pjesë në Kampionatin Botëror të Shahut në Republikën Federale Gjermane nga 5 deri më 17 shtator 1970.[1189] Tre volejbollistë studentë të Fakultetit Histori Filologji u përfshinë në skuadrën përfaqësuese të volejbollit të Shqipërisë për turneun kualifikues të kampionatit botëror në Bullgari, të zhvilluar nga 11 deri më 17 shtator 1970, me shkresë të Drejtorisë së Kuadrit të Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës drejtuar Kryeministrisë dhe me miratim të Kryeministrisë.[1190]

Këto raste janë thelbësore për analizën e diplomacisë sportive shtetërore, sepse tregojnë se shteti nuk i shihte studentët vetëm si pjesëmarrës në veprimtari sportive universitare. Ata ishin pjesë e përfaqësimit kombëtar në shah dhe volejboll, ndërsa statusi i tyre akademik regjistrohej në dokumente si element identifikues dhe verifikues.[1191] Përsëri, nuk kemi aktivitet universitar në kuptimin e ngushtë të kësaj analize, por përdorim shtetëror të kapitalit sportiv të universitetit. Universiteti furnizonte sportistë, ndërsa shteti i vendoste ata në skenën ndërkombëtare të përfaqësimit kombëtar. Rastet e volejbollistëve që më pas gjenden në listën e skuadrës "Dinamo" për ndeshje në Greqi dhe Jugosllavi, në kuadrin e Kupës së Europës në volejboll, e bëjnë edhe më të ndërlikuar raportin midis klubit, universitetit dhe shtetit.[1192] Një student mund të shfaqej si pjesë e universitetit, si lojtar i një klubi dhe si përfaqësues i sportit shqiptar në një garë europiane. Kjo shumëfishësi nuk është përjashtim, por tipar i sistemit. Sporti shqiptar i periudhës socialiste nuk funksiononte përmes ndarjes së prerë të identiteteve, por përmes mbivendosjes së tyre nën kontrollin shtetëror.

Në këtë pikë bëhet e qartë se aktivitetet ndërkombëtare shtetërore prodhonin një hierarki përfaqësimi. Në nivelin më të lartë qëndronte shteti, përmes Këshillit të Ministrave, Kryeministrisë, Komitetit Shtetëror të Kulturës Fizike e Sporteve dhe organeve partiake. Në nivelin e dytë qëndronin federatat, klubet dhe universitetet, që furnizonin sportistë, trajnerë, mjekë dhe lista. Në nivelin e tretë qëndronte individi sportist, i cili identifikohej me emër, fakultet, klub, disiplinë dhe biografi politike.[1193] Kjo hierarki përbën boshtin e analizës së diplomacisë sportive shtetërore.

[1189] AQSH, Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, fl. 47-48; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 9, shkresa nr. 1905 prot., 19 qershor 1970, Drejtoria e Kuadrit e Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës drejtuar Komitetit të Partisë së Universitetit Shtetëror të Tiranës, me lëndë "Mbi dërgimin e disa sportistëve jashtë shtetit."

[1190] AQSH, Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, fl. 49-52, shkresa nr. 2557 prot., 20 gusht 1970, Drejtoria e Kuadrit e Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës drejtuar Kryeministrisë, miratuar me shkresën nr. 1163/1 prot., 20 gusht 1970.

[1191] AQSH, Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, fl. 47-52; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 9.

[1192] AQSH, Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, fl. 82, shkresa nr. 1522, 28 tetor 1970; po aty, fl. 88-89, shkresa nr. 1627, 26 nëntor 1970, Këshilli i Ministrave drejtuar Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës.

[1193] AQSH, Fondi nr. 514, dosja nr. 18, fl. 37-40, 90-95, 101, 120, 123, 133; AQSH, Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, fl. 43-52, 82, 88-89.

Krahasimi me vendet socialiste të Europës Lindore tregon se kjo hierarki nuk ishte e pazakontë, por rasti shqiptar kishte shkallën e vet specifike. Në Bashkimin Sovjetik, kultura fizike u ndërtua si pjesë e formimit të qytetarit socialist dhe si fushë e integruar me shtetin, sindikatat, shkollat dhe ushtrinë.[1194] Në RDGJ, sporti u kthye në një sistem të specializuar të prodhimit të suksesit ndërkombëtar dhe të prestigjit politik.[1195] Shqipëria nuk pati të njëjtin nivel specializimi, por dokumentet e viteve 1965 dhe 1970 tregojnë se edhe këtu delegacioni sportiv ishte subjekt i miratimit politik, i karakteristikave personale dhe i planifikimit shtetëror.[1196]

Kjo do të thotë se sporti ndërkombëtar shqiptar duhet parë si formë e diplomacisë së kontrolluar. Ai nuk ishte diplomaci e pavarur nga politika e jashtme, por as nuk ishte vetëm propagandë e zbrazët. Ai prodhonte kontakte reale, gara reale dhe rezultate reale. Por këto kontakte dhe rezultate hynin në një kuadër ku çdo dalje jashtë vendit kishte vlerë politike.[1197] Kjo vlen sidomos për aktivitete në vende perëndimore si Republika Federale Gjermane, Italia ose Skocia, ku rreziku ideologjik dhe nevoja për kontroll perceptoheshin më fort, por vlen edhe për vendet socialiste ose për vende me marrëdhënie të veçanta politike si Bullgaria, Rumania, Kina, Algjeria dhe Jugosllavia.[1198]

Në vlerësimin e burimeve, duhet theksuar se dokumentet shtetërore japin më shumë informacion për procedurën sesa për përvojën sportive. Ato tregojnë kush propozonte, kush miratonte, kush kërkonte karakteristika, cilët individë përfshiheshin dhe cilat institucione komunikonin. Por ato rrallë tregojnë se si sportistët e përjetonin udhëtimin, çfarë marrëdhëniesh krijoheshin me palët e huaja ose si ndikonte kthimi në jetën sportive universitare.[1199] Për këtë arsye, një histori e aktiviteteve ndërkombëtare shtetërore duhet të mbetet e kujdesshme. Ajo mund të rindërtojë me saktësi mekanizmin, por nuk duhet të pretendojë më shumë se çfarë burimet lejojnë për përvojën individuale.

Megjithatë, mekanizmi është vetë objekt historik. Në rastin shqiptar, mënyra e miratimit dhe e kontrollit është po aq e rëndësishme sa gara. Nëse një ekip shkonte në Torino, Athinë, Sofje, Bullgari, Republikën Federale Gjermane ose Skoci, rëndësi kishte jo vetëm kundërshtari sportiv, por edhe fakti se lista ishte miratuar, se pjesëtarët ishin karakterizuar, se organet e partisë kishin dhënë mendim dhe se përfaqësimi ishte futur në kalendarin shtetëror.[1200] Kjo e kthen aktivitetin ndërkombëtar shtetëror në pasqyrë të marrëdhënies midis trupit, shtetit dhe ideologjisë.

[1194] Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-64; Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 49-71.
[1195] Dennis dhe Grix, *Sport under Communism*, 28-82, 157-86.
[1196] AQSH, Fondi nr. 514, dosja nr. 18, fl. 38-40, 90-95; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 2-6, 10.
[1197] Johns, "Competing in the Global Arena," 1-18; Mëhilli, *From Stalin to Mao*, 187-225.
[1198] AQSH, Fondi nr. 514, dosja nr. 18, fl. 40, 90-95, 120, 133; AQSH, Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, fl. 47-52, 82, 88-89.
[1199] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 1-10; AQSH, Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, fl. 43-52.
[1200] AQSH, Fondi nr. 514, dosja nr. 18, fl. 38-40, 90-95, 101; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 2-6; AQSH, Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, fl. 43-52.

Për këtë arsye, pjesa e parë e këtij nënkreu tregon se deri në vitin 1970 u konsolidua një model i qartë. Në fillim kemi precedentin e miratimit shtetëror para socializmit, si në rastin e vitit 1938. Më pas kemi festivalet rinore e studentore, ku sporti shfaqej si pjesë e diplomacisë së rinisë. Në vitin 1965 kemi dokumentacion të plotë për formularët, karakteristikat, komitetet, delegacionet dhe ndërhyrjen e organeve të propagandës. Në vitin 1970 kemi një shembull të qartë të ndërthurjes së universitetit me shtetin, ku një aktivitet universitar si Torino hyn në kalendar, miratohet nga Këshilli i Ministrave dhe shoqërohet nga kontrolli i kuadrit.[1201]

Kjo panoramë e viteve 1938-1970 krijon bazën për të kuptuar periudhën pasuese. Vitet 1972-1984 do ta zgjerojnë më tej modelin, duke treguar pjesëmarrjen e studentëve, pedagogëve dhe sportistëve të lidhur me universitetin në përfaqësime të mundjes, basketbollit, futbollit, qitjes, shahut, volejbollit, pingpongut dhe atletikës. Po ashtu, këto vite do të tregojnë forcimin e rolit të Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, të Drejtorisë së Kuadrit, të Komitetit Shtetëror të Kulturës Fizike e Sporteve dhe të organeve të vizave në kontrollin e çdo daljeje jashtë shtetit.[1202]

Vijon në Pjesën II me trajtimin e viteve 1972-1984, korrespondencën midis universitetit, ministrive dhe komiteteve partiake, veprimtaritë në Kinë, Finlandë, Rumani, Kosovë, Itali, Greqi dhe Francë, si edhe analizën më të thelluar të kontrollit politik mbi delegacionet sportive.

Vitet 1972-1984 e bëjnë më të qartë karakterin shtetëror të pjesëmarrjeve sportive ndërkombëtare, sepse dokumentet nuk e paraqesin më universitetin vetëm si institucion që kërkon të marrë pjesë në një aktivitet, por si një hallkë të aparatit që furnizonte delegacionet me sportistë, pedagogë, mjekë dhe kuadro teknikë. Pas modelit të Torinos më 1970, ku iniciativa universitare u përfshi në një kalendar të miratuar nga Këshilli i Ministrave, dokumentet e vitit 1972 tregojnë një rrjet më të gjerë kërkesash, karakteristikash dhe vëniesh në dispozicion.[1203] Në këtë fazë, aktiviteti ndërkombëtar shtetëror nuk shfaqet vetëm përmes ekipeve kombëtare klasike, por edhe përmes ekipeve të klubeve, turneve miqësore, pjesëmarrjeve në kupa europiane, kampionate europiane, kampionate ballkanike dhe shkëmbime sportive me vende socialiste ose me hapësira politikisht të ndjeshme.[1204]

Në vitin 1972, dokumentet e Fondit 1048, dosja 46, tregojnë se Ministria e Arsimit dhe Kulturës, përmes Drejtorisë së Kuadrit, komunikonte drejtpërdrejt me Universitetin Shtetëror të Tiranës për studentë e pedagogë që do të përfshiheshin në përfaqësime ndërkombëtare. Në një shkresë të janarit 1972, për ekipet e mundjes që do të shkonin në Rumani dhe Poloni, propozohej pjesëmarrja e dy studentëve dhe e një

[1201] AQSH, Fondi nr. 195, viti 1938, dosja nr. 265, fl. 9-11; "Intervistë me shokun Todi Lubonja," 1; AQSH, Fondi nr. 514, dosja nr. 18, fl. 37-40, 90-95, 101, 120, 123, 133; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 1-10.

[1202] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9-11; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1980, dosja nr. 260, fl. 7-20, 47-50; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20.

[1203] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9-11.

[1204] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9-11; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1980, dosja nr. 260, fl. 7-20, 47-50; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20.

pedagogu të fiskulturës.[1205] Në prill të po atij viti, një pedagog i Fakultetit të Mjekësisë propozohej si mjek i ekipit përfaqësues të basketbollit të Shqipërisë që do të shkonte në Hollandë për ndeshje në kuadrin e Kupës së Europës.[1206] Në qershor, dy pedagogë të Fakultetit të Mjekësisë kërkoheshin si mjekë të ekipit përfaqësues të futbollit që do të shkonte në Finlandë.[1207] Këto raste tregojnë se universiteti nuk shërbente vetëm si burim sportistësh, por edhe si burim ekspertize mjekësore dhe pedagogjike për delegacionet shtetërore.

Kjo prani e mjekëve universitarë në ekipet përfaqësuese është e rëndësishme për të kuptuar se sporti ndërkombëtar shtetëror nuk ishte vetëm çështje e garës, por edhe e organizimit profesional të trupit sportiv. Mjeku i ekipit ishte pjesë e delegacionit dhe siguronte një funksion që lidhej me përgatitjen, ruajtjen e shëndetit, disiplinën dhe mbikëqyrjen e sportistëve.[1208] Në këtë drejtim, dëshmia e Profl. dr. Lluka Heqimit ka vlerë shpjeguese. Ai përshkruan një trajektore ku studenti sportist i Fakultetit të Mjekësisë u bë më vonë pedagog, mjek sportiv, specialist i formuar në Vjenë dhe mjek i ekipit përfaqësues të futbollit pas kthimit në vitin 1982.[1209] Kjo tregon se arsimi i lartë prodhonte jo vetëm sportistë për ekipet kombëtare, por edhe kuadro që shërbenin në aparatin shtetëror të sportit ndërkombëtar.

Në korrik 1972, një shkresë tjetër e Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës kërkonte përfshirjen e një studenti të Fakultetit të Inxhinierisë në ekipin kombëtar të të rinjve për qitje, i cili do të merrte pjesë në kampionatin europian të qitjes në Suedi.[1210] Kjo veprimtari nuk ishte universitare në formë, por dokumenti e bën universitetin pjesë të procedurës së përzgjedhjes. Qitja, për shkak të lidhjes me disiplinën teknike dhe përgatitjen fiziko-ushtarake, ishte një fushë ku identiteti i studentit dhe përfaqësimi shtetëror ndërthureshin me një intensitet të veçantë.[1211] Shteti nuk kërkonte thjesht një sportist me rezultat, por një individ të verifikuar për dalje jashtë vendit dhe të identifikueshëm përmes institucionit akademik ku bënte pjesë.

Më 19 gusht 1972, Drejtoria e Kuadrit e Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës i drejtohej Universitetit për ekipet e basketbollit për femra e meshkuj që do të shkonin në Kinë, si edhe për ekipin përfaqësues të shahut që do të shkonte në Olimpiadën Botërore të Shahut në Jugosllavi. Dokumenti parashikonte përfshirjen e Aleksandër Dherit nga Fakulteti Ekonomik, Gjergji Skënderit, Xhevair Ngjegjanit dhe Besnik

[1205] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, shkresa nr. 364/6 prot., 27 janar 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Degës së Kuadrit të Universitetit Shtetëror të Tiranës, fl. 1.

[1206] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, shkresa nr. 1246/3 prot., 5 prill 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës, Dega e Kuadrit, fl. 3.

[1207] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, shkresa nr. 339 prot., 5 qershor 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës, fl. 7.

[1208] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 3, 7.

[1209] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 2-3.

[1210] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, shkresa nr. 2288/3 prot., 11 korrik 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës, fl. 9.

[1211] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, "Një vit përvojë e edukimit fizik e ushtarak të rinisë studenteske," referat i Seminarit të Universitetit Shtetëror të Tiranës, 12 nëntor 1970, fl. 35-50.

Gjevorit nga Fakulteti i Inxhinierisë, si edhe të pedagoges Sanije Stojku.[1212] Këtu dalin dy drejtime të politikës shtetërore sportive. Kina përfaqësonte një hapësirë të rëndësishme ideologjike për Shqipërinë e asaj kohe, ndërsa Jugosllavia mbetej një vend me marrëdhënie të ndërlikuara politike e historike.[1213] Në të dy rastet, sporti nuk ishte vetëm garë. Ai ishte mënyrë e matur kontakti, prezence dhe përfaqësimi.

Dokumenti i gushtit 1972 kërkonte karakteristika dhe mendimin e organizatave përkatëse për personat që do të dilnin jashtë vendit.[1214] Ky formulim shpjegon logjikën e kontrollit politik. Përfaqësuesi sportiv duhej të kalonte nëpër një filtër që përfshinte jo vetëm institucionin sportiv, por edhe universitetin, organizatën politike dhe degën e kuadrit. Në këtë pikë, krahasimi me vendet e Europës Lindore është i dobishëm. Në sistemet socialiste, sportistët që dilnin jashtë shtetit shiheshin si bartës të prestigjit shtetëror dhe të imazhit të regjimit.[1215] Rasti shqiptar e ndjek këtë logjikë, por me një nivel kontrolli më të drejtpërdrejtë dhe me varësi më të dukshme nga dokumentacioni i kuadrit.[1216]

Në tetor 1972, një tjetër shkresë kërkonte që Faruk Sejdini, student i Fakultetit të Shkencave të Natyrës, të vihej në dispozicion të Federatës Shqiptare të Futbollit për ndeshjen e ekipit kombëtar me Rumaninë në Bukuresht, më 29 tetor 1972, në kuadrin e kampionatit botëror të futbollit.[1217] Ky rast është i rëndësishëm për analizën e diplomacisë sportive shtetërore, sepse përfaqësimi është qartësisht shtetëror. Universiteti nuk organizonte ndeshjen dhe nuk ishte subjekt i drejtpërdrejtë ndërkombëtar. Megjithatë, statusi studentor i Sejdinit e bënte universitetin pjesë të procedurës administrative. Federata kërkonte sportistin, ministria dhe universiteti ndërmjetësonin, ndërsa përfaqësimi final i përkiste shtetit shqiptar.

Ky shembull tregon kufirin midis rolit të studentëve në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë dhe diplomacisë sportive shtetërore. Në rastin e parë, interesi kryesor bie te roli i studentit në ekipin përfaqësues. Në rastin e dytë, i njëjti rast lexohet nga pikëpamja e shtetit, i cili e nxjerr sportistin nga korniza universitare dhe e vendos në një delegacion kombëtar.[1218] Kjo zhvendosje e këndvështrimit është thelbësore për të mos përsëritur trajtimin e mëparshëm. Studentët shfaqen këtu jo si temë më vete, por si burim njerëzor që shteti e përfshinte në përfaqësimin ndërkombëtar.

Viti 1973 e pasuron edhe më tej këtë panoramë. Sipas shkresës nr. 228 prot., datë 14 mars 1973, të Komitetit Shtetëror të Kulturës Fizike e Sporteve drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës, propozohej pjesëmarrja e disa studentëve në ekipin e volejbollit të

[1212] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, shkresa nr. 2867 prot., 19 gusht 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës, fl. 10.
[1213] Mëhilli, *From Stalin to Mao*, 187-225.
[1214] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 10.
[1215] Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 28-82, 157-86.
[1216] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9-11.
[1217] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, shkresa nr. 4024 prot., 19 tetor 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Arsimit të Lartë, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës, Dega Mësimore, fl. 11.
[1218] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 11.

Shqipërisë që do të shkonte në Republikën Popullore të Kinës për një turne ndeshjesh miqësore. Studentët e propozuar ishin tre, një nga Fakulteti Histori Gjeografi dhe dy nga Fakulteti i Shkencave të Natyrës.[1219] Ky rast e vazhdon linjën e vitit 1972, ku Kina shfaqet si hapësirë e veçantë e diplomacisë sportive shqiptare. Turneu ishte miqësor në formë, por në kushtet politike të kohës kishte peshë përfaqësuese.

Po në vitin 1973, Universiteti Shtetëror i Tiranës i dërgonte Komitetit Shtetëror të Kulturës Fizike e Sporteve kopje të karakteristikave të dy studentëve, mbi bazën e kërkesës së klubit sportiv "17 Nëntori", për pjesëmarrje në ekipin e pingpongut të Shqipërisë që do të shkonte në Republikën Popullore të Kinës.[1220] Ky rast është veçanërisht domethënës sepse tregon një rrugë të ndërmjetme midis klubit qytetar, universitetit dhe shtetit. Kërkesa vinte përmes një klubi jo universitar, por karakteristikat jepeshin nga universiteti, ndërsa aktiviteti përfundimtar kishte karakter përfaqësues kombëtar. Kjo shumëfishësi institucionesh tregon se sportisti student mund të qarkullonte midis disa përkatësive pa e humbur nevojën për verifikim nga institucioni akademik.

Më 11 korrik 1973, Universiteti miratonte pjesëmarrjen e dy studentëve të tjerë në ekipin e futbollit. Burimi jep të dhëna mbi statusin e tyre mësimor, njëri në vitin e parë të Mjekësisë dhe tjetri në vitin e parë të Fakultetit të Inxhinierisë.[1221] Edhe këtu nuk kemi aktivitet universitar, por miratim institucional për pjesëmarrje në një përfaqësim sportiv që dilte jashtë kufijve të universitetit. Dokumenti e tregon studentin si subjekt që duhet të pajtohet me dy kërkesa, detyrimin akademik dhe nevojën për përfaqësim sportiv. Shteti, përmes strukturave sportive, i jepte përparësi përfaqësimit kur e gjykonte të nevojshme, por duhej të siguronte edhe dakordësinë e institucionit ku studenti studionte.

Në të njëjtin vit, sipas kalendarit sportiv ndërkombëtar, ekipi përfaqësues i Shqipërisë do të merrte pjesë në kampionatin europian të mundjes klasike në Finlandë dhe në gara ndërkombëtare në Republikën Socialiste të Rumanisë. Shkresa nr. 309 prot., datë 4 prill 1973, e Komitetit Shtetëror të Kulturës Fizike e Sporteve, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës, propozonte përfshirjen e dy studentëve në ekipin e mundjes, një nga Fakulteti Ekonomik dhe një nga Fakulteti i Shkencave të Natyrës, si edhe të një studenteje të Fakultetit të Inxhinierisë Mekanike në ekipin e qitjes.[1222]

[1219] Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17 "Edukimi fizik, gjimnastika e mëngjesit", shkresa nr. 228 prot., 14 mars 1973, Komiteti Shtetëror i Kulturës Fizike e Sporteve drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës.

[1220] Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17 "Edukimi fizik, gjimnastika e mëngjesit", shkresa nr. 904 prot., 21 qershor 1973, Universiteti Shtetëror i Tiranës drejtuar Komitetit Shtetëror të Kulturës Fizike e Sporteve.

[1221] Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17 "Edukimi fizik, gjimnastika e mëngjesit", shkresa nr. 1026 prot., 11 korrik 1973.

[1222] Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17 "Edukimi fizik, gjimnastika e mëngjesit", shkresa nr. 309 prot., 4 prill 1973, Komiteti Shtetëror i Kulturës Fizike e Sporteve drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës.

Pjesëmarrja u miratua nga Universiteti, duke iu referuar dakordësisë së Komitetit të Partisë së Universitetit në shkresën nr. 539 prot., datë 9 maj 1973.[1223]

Ky miratim është një provë e qartë e ndërthurjes midis përzgjedhjes sportive dhe kontrollit partiak. Komiteti Shtetëror i Kulturës Fizike e Sporteve propozonte sportistët sipas nevojave të kalendarit ndërkombëtar, por universiteti nuk mjaftohej me përgjigje administrative. Ai mbështetej në dakordësinë e Komitetit të Partisë së Universitetit.[1224] Kjo do të thotë se brenda institucionit akademik, vendimi për pjesëmarrje jashtë shtetit nuk trajtohej si çështje teknike, por si akt politik e përfaqësues. Shteti kërkonte sportistin, universiteti verifikonte dhe partia garantonte përshtatshmërinë.

Po në vitin 1973, dokumentet përmendin një shkëmbim sportiv me Republikën Socialiste të Rumanisë. Sipas shkresës nr. 603 prot., datë 18 qershor 1973, të Komitetit Shtetëror të Kulturës Fizike e Sporteve drejtuar Universitetit, në kuadër të marrëveshjes për shkëmbime sportive, organizohej shkuarja e një ekipi shahu të Shqipërisë në Rumani, në përbërje të të cilit propozohej edhe një student i Fakultetit të Shkencave të Natyrës dhe një pedagog i të njëjtit fakultet.[1225] Ky rast tregon se shkëmbimi shtetëror nuk kufizohej te sportet fizike. Shahu, me karakterin e tij intelektual, i lejonte shtetit të përfaqësonte edhe një imazh të dijes, llogjikës dhe përgatitjes mendore. Përfshirja e studentit dhe pedagogut të të njëjtit fakultet e bënte universitetin burim të drejtpërdrejtë për këtë lloj diplomacie sportive.

Në vitin 1974, dokumentacioni i ruajtur tregon vazhdimin e të njëjtit model. Sipas shkresës nr. 6/15 të Fakultetit të Ekonomisë, datë 26 shkurt 1974, drejtuar Rektoratit të Universitetit Shtetëror të Tiranës, u miratua pjesëmarrja e një studenti të vitit të dytë të degës së sferës së qarkullimit në takimin e ekipit të basketbollit "17 Nëntori" në Republikën Popullore të Kinës.[1226] Edhe këtu, klubi nuk ishte universitar, por studenti vinte nga universiteti. Pjesëmarrja e tij kërkonte miratim nga fakulteti dhe rektorati, gjë që e bën universitetin pjesë të procedurës së daljes jashtë shtetit, pa e shndërruar aktivitetin në aktivitet universitar.

Ky shembull i vitit 1974 është i rëndësishëm sepse tregon se përfaqësimi ndërkombëtar shtetëror mund të përdorte studentë edhe përmes klubeve të tjera, si "17 Nëntori".[1227] Në një sistem sportiv të centralizuar, përkatësitë institucionale nuk ishin të mbyllura. Një student i Fakultetit të Ekonomisë mund të ishte i lidhur me klubin "17 Nëntori", por për daljen në Kinë kërkohej miratim akademik. Kjo tregon se shteti nuk

[1223] Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17 "Edukimi fizik, gjimnastika e mëngjesit", shkresa nr. 539 prot., 9 maj 1973, Universiteti Shtetëror i Tiranës.

[1224] Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17 "Edukimi fizik, gjimnastika e mëngjesit", shkresat nr. 309 prot. dhe nr. 539 prot.

[1225]Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17 "Edukimi fizik, gjimnastika e mëngjesit", shkresa nr. 603 prot., 18 qershor 1973, Komiteti Shtetëror i Kulturës Fizike e Sporteve drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës.

[1226] Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.16 - 17, shkresa nr. 6/15, 26 shkurt 1974, Fakulteti i Ekonomisë drejtuar Rektoratit të Universitetit Shtetëror të Tiranës.

[1227] Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.16 - 17, Fondi arkivor shkresa nr. 6/15, 26 shkurt 1974.

i shihte universitetin dhe klubin si sfera të ndara, por si pjesë të një aparati të përbashkët që duhej të prodhonte përfaqësim të kontrolluar.

Nga viti 1974 deri në fund të dekadës, burimet e kësaj analize zhvendosen më shumë drejt rezultateve të sportistëve në përfaqësime ndërkombëtare dhe më pak drejt listave të miratimit. Rasti i Elisabeta Karabollit, studente e Fakultetit të Ekonomisë, e tregon këtë zhvendosje. Në kampionatin europian të qitjes në Romë në vitin 1977, ajo fitoi medaljen e bronztë me 584 pikë, ndërsa në kampionatin europian të vitit 1978 në Finlandë fitoi medaljen e argjendtë dhe titullin nënkampione e Europës.[1228] Në vitin 1979, në Frankfurt mbi Majn, ajo fitoi medaljen e artë me 587 pikë dhe u shpall kampione e Europës në qitjen individuale me pistoletë, ndërsa ekipi shqiptar zuri vendin e dytë në klasifikimin ekipor.[1229]

Në analizën e diplomacisë sportive shtetërore, rëndësi nuk ka vetëm fakti që Karabolli ishte studente, sepse ky aspekt lidhet më drejtpërdrejt me rolin e studentëve në organizimet sportive përfaqësuese të Shqipërisë. Rëndësi ka mënyra se si suksesi i saj u vendos në gjuhën e përfaqësimit shtetëror. Shtypi e paraqiste ngritjen e flamurit dhe tingujt e himnit të Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë në poligonin e Frankfurtit si moment kulmor të fitores.[1230] Kjo gjuhë e kthen medaljen individuale në akt të përfaqësimit shtetëror. Studentja shfaqet si sportiste e ekipit kombëtar, ndërsa universiteti hyn në tekst si pjesë e identitetit të saj, jo si organizator i aktivitetit. Kjo është pikërisht nyja ku identiteti universitar i sportistes i nënshtrohet kuadrit shtetëror të fitores.

Në këtë periudhë, sporti i qitjes shfaqet si një fushë ku shteti mund të kombinonte performancën ndërkombëtare, përgatitjen fiziko-ushtarake dhe propagandën e rinisë së arsimuar.[1231] Qitja kishte vlerë të veçantë në një shoqëri ku përgatitja ushtarake dhe edukimi fizik ishin të lidhura me projektin e mbrojtjes së vendit. Prandaj, suksesi në kampionate europiane nuk ishte vetëm sukses i sportit të qitjes. Ai mund të lexohej si provë e disiplinës, saktësisë, vetëkontrollit dhe përgatitjes së rinisë shqiptare.[1232] Kjo e bën qitjen një nga fushat më të rëndësishme për të kuptuar sportin si përfaqësim ideologjik shtetëror.

Viti 1980 hap një fazë të re të dokumentuar përmes Fondit 511, dosja 260. Sipas shkresës nr. 1803/1 prot., datë 23 maj 1980, të Ministrisë së Arsimit, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Ministrisë së Punëve të Brendshme, Degës së Vizave, kërkohej kandidaturë për jashtë shtetit për shkuarjen në Kosovë të ekipit të volejbollit të klubit sportiv "Studenti", i cili do të zhvillonte një turne ndeshjesh në muajin korrik 1980.[1233] Për këtë rast kërkohej kandidatura e zëvendëspërgjegjësit.[1234] Këtu shfaqet hapur ndërhyrja e

[1228] "Sukses i madh i qitjes sonë," *Studenti*, viti XII, nr. 11 (370), 8 shtator 1978, 8; "Sukses i qitësve tona," *Zëri i Rinisë*, viti XXXVII, nr. 71 (3120), 6 shtator 1978, 3.

[1229] "Sukses i merituar i qitëseve tona," *Studenti*, viti XIII, nr. 15 (393), 5 tetor 1979, 8.

[1230] *Studenti*, nr. 15 (393), 5 tetor 1979, 8.

[1231] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 35-50.

[1232] Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 49-71.

[1233] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1980, dosja nr. 260, shkresa nr. 1803/1 prot., 23 maj 1980, Ministria e Arsimit, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Ministrisë së Punëve të Brendshme, Dega e Vizave, fl. 4.

[1234] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1980, dosja nr. 260, fl. 4.

Ministrisë së Punëve të Brendshme dhe e Degës së Vizave, çka tregon se edhe kur aktiviteti kishte formë turneu sportiv, dalja jashtë territorit të shtetit kalonte nëpër aparat sigurie dhe kontrolli kufitar.

Kosova përbën rast të veçantë. Në plan sportiv, kemi një turne ndeshjesh të klubit "Studenti" dhe takime të basketbollit e volejbollit. Në plan politik, kemi lëvizje drejt një hapësire shqiptare jashtë kufijve shtetërorë të Shqipërisë, por brenda Jugosllavisë federative.[1235] Prandaj, përfshirja e Degës së Vizave nuk është detaj formal. Ajo tregon se aktiviteti sportiv ishte i ngarkuar me kujdes institucional dhe diplomatik. Shteti shqiptar e kontrollonte lëvizjen, përbërjen dhe përgjegjësinë e delegacionit, sepse çdo kontakt sportiv me Kosovën mund të kishte kuptim kulturor e politik përtej garës.

Në të njëjtën periudhë, organizoheshin edhe takime të ekipit të basketbollit të femrave në Kosovë, të parashikuara për 1 qershor 1980. Burimet tregojnë se në përbërje kishte studente të Universitetit të Tiranës nga Fakulteti Ekonomik, Fakulteti Histori Filologji dhe Fakulteti i Shkencave të Natyrës, të cilat ishin basketbolliste të ekipit "Studenti".[1236] Ky është një rast kufitar mes 4.1 dhe 4.3. Nga njëra anë, kemi ekipin "Studenti" dhe sportiste universitare. Nga ana tjetër, dokumentet e vendosin aktivitetin në procedurën e ministrisë, ku kërkohen karakteristika për jashtë shtetit. Për këtë arsye, trajtimi këtu fokusohet te kontrolli shtetëror mbi lëvizjen dhe jo te vetë marrëdhënia sportive universitare.

Po në vitin 1980, ekipi kombëtar i basketbollit për të rinj do të merrte pjesë në turneun miqësor në Kosovë nga 1 deri më 15 qershor. Në përbërje të tij kishte studentë të Universitetit të Tiranës nga dega Inxhinieri Miniera dhe Inxhinieria, të lidhur me klubet "17 Nëntori" dhe "Dinamo", si edhe shefin e katedrës së Universitetit të Tiranës në cilësinë e përgjegjësit të ekipeve.[1237] Ky rast e tregon qartë shumëfishësinë e identiteteve. Studentët nuk ishin domosdoshmërisht sportistë të "Studentit", por statusi i tyre akademik dhe përfshirja e shefit të katedrës së universitetit e bëjnë universitetin pjesë të delegacionit. Megjithatë, aktiviteti mbetet shtetëror sepse subjekti kryesor është ekipi kombëtar i të rinjve.

Në vitet 1981-1983, një pjesë e dokumentimit vjen përmes suksesit të Emanuela Kolës. Sipas shtypit universitar, studentja e Universitetit Ekonomik u shpall kampione e Europës në qitje në Bukuresht, në garën e precizionit të siluetës 30 plus 30 me pistoletë, të zhvilluar më 5 dhe 6 shtator 1983.[1238] Burimi thekson gjithashtu se në vitin 1981 ajo kishte arritur rezultate në kampionatin europian në Itali dhe në kampionatin ballkanik në Greqi.[1239] Këto të dhëna e vendosin sportisten brenda një itinerari

[1235] Mëhilli, *From Stalin to Mao*, 187-225.

[1236] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1980, dosja nr. 260, shkresat nr. 1419/2 prot. dhe nr. 1419/9 prot., 23 prill 1980, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Universitetit të Tiranës, Dega e Kuadrit, fl. 7-20.

[1237] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1980, dosja nr. 260, "Përbërja e ekipit të basketbollit femra për turneun miqësor në Kosovë, 1-15 qershor 1980," dhe dokumente të përbërjes së ekipit kombëtar të basketbollit për të rinj, fl. 47-50.

[1238] Moisi Dalipi dhe Orfea Dhuci, "Suksesi i saj mori përmasat e atdheut, qitësja studente Emanuela Kola kampione e Evropës," *Studenti*, viti XVI, nr. 13 (470), 16 shtator 1983, 1-2.

[1239] Ardian Faja, "Dy çaste të lumtura," *Zëri i Rinisë*, viti XLII, nr. 73 (3644), 14 shtator 1983, 1, 3.

ndërkombëtar të përfaqësimit shqiptar, ku Italia, Greqia dhe Rumania shfaqen si hapësira garash të rëndësishme për qitjen shqiptare.

Rasti i Kolës duhet lexuar në të njëjtën logjikë si ai i Karabollit, por me një theks të ndryshëm. Karabolli u paraqit nga shtypi në momentin e ngritjes së flamurit dhe himnit në një vend perëndimor.[1240] Kola del në një vijimësi garash europiane e ballkanike, duke treguar se qitja shqiptare kishte krijuar një profil të qëndrueshëm ndërkombëtar në fund të viteve 1970 dhe fillim të viteve 1980.[1241] Statusi i saj studentor e lidh suksesin me arsimin e lartë, por për analizën e diplomacisë sportive shtetërore më e rëndësishme është se ky sukses paraqitet si sukses i ekipit shqiptar dhe i përfaqësimit shtetëror. Në këtë mënyrë, studentja sportiste bëhet bartëse e imazhit të shtetit.

Viti 1984 sjell një dokumentim të ri të kontrollit të drejtpërdrejtë institucional mbi delegacionet. Sipas shkresave nr. 2952/6 prot., datë 29 maj 1984, dhe nr. 2951/11 prot., datë 9 korrik 1984, të Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Komitetit Ekzekutiv të Këshillit Popullor të Rrethit, seksionit të kuadrit, dhe Ministrisë së Punëve të Brendshme, kërkohej mendim dhe karakteristika për jashtë shtetit lidhur me një veprimtari ndërkombëtare në atletikë.[1242] Në ekipin kombëtar përfshiheshin një studente e Fakultetit Ekonomik, dega Merceologji, një student i IKF "Vojo Kushi", si edhe dy pedagogë nga Universiteti i Tiranës dhe IKF "Vojo Kushi", të gjithë të lidhur me klubin "Studenti". Aktiviteti do të zhvillohej në Itali, Greqi dhe Francë duke filluar nga data 14 gusht 1984.[1243]

Ky rast është një nga dëshmitë më të qarta për lidhjen midis universitetit, klubit, institutit të specializuar dhe shtetit. Nga njëra anë, kemi "Studentin" si strukturë sportive që lidh universitetin me sportin e performancës. Nga ana tjetër, kemi IKF "Vojo Kushi" si institucion i specializuar i kulturës fizike. Mbi këto qëndron Ministria e Arsimit dhe Kulturës, e cila komunikon me organet e kuadrit dhe me Ministrinë e Punëve të Brendshme për mendime dhe karakteristika.[1244] Kjo tregon se në vitin 1984, edhe një veprimtari atletike me pjesëtarë të mjedisit universitar ishte e vendosur nën mbikëqyrjen e plotë të aparatit shtetëror.

Përbërja e ekipit të vitit 1984 ka rëndësi sepse bashkon tre kategori përfaqësimi. Kategoria e parë është studentja e Fakultetit Ekonomik, që përfaqëson studentin e një fakulteti jo sportiv. Kategoria e dytë është studenti i IKF "Vojo Kushi", që përfaqëson specializimin profesional në kulturën fizike. Kategoria e tretë janë pedagogët, që përfaqësojnë autoritetin teknik dhe edukativ.[1245] Të gjithë vendosen në të njëjtën procedurë shtetërore të karakteristikave për jashtë shtetit. Kjo tregon se shteti nuk e ndante ashpër sportistin, pedagogun dhe studentin, por i trajtonte si pjesë të një delegacioni të vetëm politikisht të verifikueshëm.

[1240] *Studenti*, nr. 15 (393), 5 tetor 1979, 8.

[1241] Dalipi dhe Dhuci, "Suksesi i saj mori përmasat e atdheut," 1-2; Faja, "Dy çaste të lumtura," 1, 3.

[1242] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, shkresat nr. 2952/6 prot., 29 maj 1984, dhe nr. 2951/11 prot., 9 korrik 1984, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, fl. 1-20.

[1243] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20.

[1244] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20.

[1245] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20.

Gjeografia e veprimtarisë së vitit 1984 është gjithashtu domethënëse. Italia, Greqia dhe Franca përfaqësonin hapësira europiane ku dalja e sportistëve shqiptarë kishte domethënie përtej garës.[1246] Në kushtet e izolimit relativ të Shqipërisë, pjesëmarrja në vende të tilla kërkonte kontroll më të rreptë dhe përzgjedhje më të kujdesshme. Krahasuar me udhëtimet në vende socialiste ose me orientim miqësor, daljet në Europën Perëndimore mund të përfshinin kontakte më të ndjeshme kulturore e politike.[1247] Kjo shpjegon pse dokumenti i 1984 përfshin jo vetëm Ministrinë e Arsimit dhe Kulturës, por edhe strukturat e kuadrit dhe Ministrinë e Punëve të Brendshme.

Nga viti 1972 deri në vitin 1984, modeli që del nga burimet është i qëndrueshëm. Fillimisht, ministria ose Komiteti Shtetëror i Kulturës Fizike e Sporteve identifikonte nevojën për pjesëmarrje në aktivitet ndërkombëtar. Pastaj i drejtohej universitetit, fakultetit ose degës së kuadrit për karakteristika, miratim ose vënie në dispozicion. Në raste të veçanta përfshiheshin Komiteti i Partisë së Universitetit dhe organet e Ministrisë së Punëve të Brendshme.[1248] Kjo procedurë tregon se aktiviteti ndërkombëtar shtetëror ishte rezultat i një burokracie të kontrollit. Sportisti ose pedagogu nuk udhëtonte vetëm si individ i talentuar, por si subjekt i miratuar nga një rrjet institucionesh.

Ky model e dallon analizën e diplomacisë sportive shtetërore nga dy pjesët e mëparshme. Në të parën, theksi binte te veprimtaria ndërkombëtare universitare si fushë e drejtpërdrejtë e universitetit. Në të dytën, theksi binte te studenti si pjesëmarrës në përfaqësimet sportive. Në këtë pjesë, i njëjti material lexohet nga lart poshtë, nga shteti drejt universitetit dhe sportistit.[1249] Kjo qasje tregon se universiteti nuk ishte qendër autonome e politikës ndërkombëtare sportive. Ai ishte hallkë e një sistemi më të gjerë, ku ministritë, komitetet, federatat, klubet dhe organet partiake e përcaktonin se kush mund të dilte jashtë vendit dhe me çfarë funksioni.

Krahasimi me vendet socialiste të Europës Lindore ndihmon për të kuptuar logjikën e përgjithshme të këtij sistemi. Në Bashkimin Sovjetik, kultura fizike dhe sporti u vendosën në marrëdhënie të ngushtë me edukimin, ushtrinë, sindikatat dhe shtetin.[1250] Në RDGJ, sporti ndërkombëtar u bë instrument i rëndësishëm i legjitimitetit politik dhe i prestigjit shtetëror.[1251] Shqipëria nuk kishte sistem të krahasueshëm në shkallë, por dokumentet e viteve 1972-1984 tregojnë të njëjtën ide themelore.

[1246] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20.
[1247] Mëhilli, *From Stalin to Mao*, 187-225.
[1248] AQSH, Fondi nr. 1048, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9-11; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1973; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1980, dosja nr. 260, fl. 4, 7-20, 47-50; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20.
[1249] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9-11; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20.
[1250] Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-64; Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 49-71.
[1251] Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 28-82, 157-86.

Pjesëmarrja jashtë vendit nuk ishte çështje private e sportistit ose autonomi e klubit, por akt shtetëror i planifikuar dhe i kontrolluar.[1252]

Dallimi shqiptar qëndron te përqendrimi i lartë institucional dhe te roli i veçantë i arsimit të lartë. Në vendet më të mëdha socialiste, sportistët kalonin përmes rrjeteve të shumta klubesh, shkollash sportive dhe qendrash specializimi. Në Shqipëri, Universiteti i Tiranës, IKF "Vojo Kushi" dhe klubi "Studenti" kishin peshë të veçantë sepse sistemi i arsimit të lartë ishte më i vogël dhe më i përqendruar.[1253] Për këtë arsye, çdo student, pedagoge, mjek ose sportist i lidhur me universitetin që hynte në delegacion shtetëror merrte vlerë të lartë simbolike. Ai përfaqësonte jo vetëm sportin, por edhe suksesin e arsimit socialist shqiptar.

Një vlerësim kritik i burimeve është i domosdoshëm. Dokumentet e viteve 1972-1984 tregojnë shumë mirë procedurën, por jo gjithmonë rezultatin. Ato tregojnë propozime, kërkesa për karakteristika, miratime të universitetit dhe përfshirje të organeve të kuadrit, por jo gjithmonë dëshmojnë se pjesëmarrja u realizua plotësisht ose çfarë ndodhi gjatë aktivitetit.[1254] Shtypi, nga ana tjetër, jep më shumë informacion mbi sukseset, medaljet dhe ngarkesën simbolike, por e paraqet rezultatin në gjuhën e propagandës dhe të lavdisë shtetërore.[1255] Prandaj, analiza duhet të dallojë mes dokumentit që dëshmon procedurën dhe shkrimit që prodhon kuptimin publik të suksesit.

Megjithatë, bashkimi i këtyre burimeve lejon një rindërtim të besueshëm të modelit. Arkivi tregon se shteti kontrollonte listën, kandidaturën, karakteristikën dhe miratimin. Shtypi tregon se fitorja ndërkombëtare kthehej në imazh të flamurit, himnit, Atdheut socialist dhe rinisë së arsimuar. Intervista e Heqimit tregon se, pas dokumenteve, qëndronte një praktikë ku aftësia sportive nuk mjaftonte pa besueshmërinë politike dhe biografike.[1256] Në këtë mënyrë, aktivitetet ndërkombëtare shtetërore të viteve 1972-1984 shfaqen si fushë ku sporti, arsimi i lartë, mjekësia sportive, diplomacia dhe kontrolli politik vepronin së bashku.

Në përfundim të kësaj pjese, mund të thuhet se vitet 1972-1984 e konsoliduan modelin e sportit ndërkombëtar shtetëror shqiptar. Në vitin 1972, universiteti shfaqet si burim sportistësh, pedagogësh dhe mjekësh për ekipe që shkonin në Rumani, Poloni, Hollandë, Finlandë, Suedi, Kinë, Jugosllavi dhe Rumani.[1257] Në vitin 1973, propozimet për Kinën, Finlandën dhe Rumaninë tregojnë se Komiteti Shtetëror i Kulturës Fizike e

[1252] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9-11; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 260, fl. 4, 7-20, 47-50.

[1253] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, "Informacion mbi forcimin e punës në klubin sportiv 'Studenti' dhe përfaqësimin e ekipit 'Vojo Kushi' në aktivitetet sportive kombëtare," fl. 1-2.

[1254] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9-11; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20.

[1255] *Studenti*, nr. 15 (393), 5 tetor 1979, 8; Dalipi dhe Dhuci, "Suksesi i saj mori përmasat e atdheut," 1-2.

[1256] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. fl. 10-11; AQSH, Fondi nr. 1048, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9-11.

[1257] AQSH, Fondi nr. 1048, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9-11.

Sporteve dhe Universiteti vepronin së bashku nën garancinë e organeve partiake.[1258] Në vitin 1974, pjesëmarrja e një studenti në ekipin e "17 Nëntorit" në Kinë tregon se shteti ndërmjetësonte edhe klubet jo universitare përmes universitetit kur sportisti ishte student.[1259] Në vitin 1980, aktivitetet në Kosovë shfaqin ndërhyrjen e Ministrisë së Punëve të Brendshme dhe rëndësinë politike të hapësirës shqiptare jashtë kufijve.[1260] Në vitet 1983-1984, sukseset e qitjes dhe procedurat për atletikën në Itali, Greqi e Francë tregojnë se përfaqësimi shtetëror mbeti i lidhur me studentët, pedagogët dhe klubin "Studenti", por nën kontrollin e plotë të aparatit administrativ e politik.[1261]

Vitet 1984-1990 përfaqësojnë fazën e fundit të modelit socialist të aktiviteteve ndërkombëtare shtetërore në sportin shqiptar. Në këtë periudhë, burimet e shqyrtuara nuk japin gjithmonë të njëjtën dendësi dokumentare si dosjet e viteve 1970-1973, ku miratimet, karakteristikat dhe listat e delegacioneve mund të ndiqen hap pas hapi. Megjithatë, materiali i vitit 1984 për atletikën, shtypi sportiv i viteve 1984-1989, njoftimet për qitjen në nivel ballkanik dhe dëshmia gojore për krizën e pasvitit 1990 lejojnë të rindërtohet një fazë ku kontrolli shtetëror mbeti i fortë, ndërsa roli i universitetit dhe i klubit "Studenti" u shfaq më shumë si burim kuadri, si hapësirë seleksionimi dhe si kapital simbolik i përfaqësimit kombëtar.[1262]

Rasti i vitit 1984 për veprimtarinë ndërkombëtare të atletikës në Itali, Greqi dhe Francë është nyja më e rëndësishme administrative e kësaj periudhe. Sipas shkresave nr. 2952/6 prot., datë 29 maj 1984, dhe nr. 2951/11 prot., datë 9 korrik 1984, të Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit kërkonte mendim dhe karakteristika për jashtë shtetit nga Komiteti Ekzekutiv i Këshillit Popullor të Rrethit, seksioni i kuadrit, dhe nga Ministria e Punëve të Brendshme. Veprimtaria kishte karakter ndërkombëtar dhe në ekipin kombëtar përfshiheshin një studente e Fakultetit Ekonomik, dega Merceologji, një student i IKF "Vojo Kushi" dhe dy pedagogë, përkatësisht nga Universiteti i Tiranës dhe nga IKF "Vojo Kushi", të gjithë të lidhur me klubin "Studenti".[1263]

Kjo dosje tregon se në mesin e viteve 1980, edhe kur aktiviteti lidhej me një disiplinë të matshme si atletika, dalja jashtë shtetit vazhdonte të trajtohej si çështje kuadri, sigurie dhe përfaqësimi politik. Pjesëtarët e delegacionit nuk identifikoheshin vetëm si sportistë ose pedagogë, por si individë që duhej të merrnin miratim për lëvizje jashtë vendit.[1264] Në këtë pikë, procedura e vitit 1984 është vazhdim i praktikave të viteve 1965 dhe 1970, kur formularët e karakteristikave dhe miratimet e organeve

[1258] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1973, dosjet përkatëse të cituara në materialin e nënkreut, shkresat nr. 228 prot., nr. 904 prot., nr. 309 prot., nr. 539 prot. dhe nr. 603 prot.

[1259] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1974, shkresa nr. 6/15, 26 shkurt 1974.

[1260] AQSH, Fondi nr. 511, dosja nr. 260, fl. 4, 7-20, 47-50.

[1261] *Studenti*, nr. 13 (470), 16 shtator 1983, 1-2; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20.

[1262] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20; Arison Puka, "Rezultate të larta të dy qitëseve të reja," *Studenti*, viti XXIII, nr. 14 (589), 14 shtator 1989, 1; Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. 3-4.

[1263] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, shkresat nr. 2952/6 prot., 29 maj 1984, dhe nr. 2951/11 prot., 9 korrik 1984, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, fl. 1-20.

[1264] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20.

partiake ishin pjesë e domosdoshme e pjesëmarrjes ndërkombëtare.[1265] Ndryshimi qëndron te fakti se në vitin 1984 dokumentet e lidhin në mënyrë më të dukshme universitetin, institutin e specializuar të kulturës fizike dhe klubin "Studenti" me aparatin e Ministrisë së Punëve të Brendshme.

Përfshirja e Italisë, Greqisë dhe Francës si hapësira të aktivitetit e rrit domethënien politike të dosjes. Këto vende nuk ishin pjesë e bllokut socialist lindor, ndaj pjesëmarrja shqiptare në to kërkonte kujdes më të madh politik dhe administrativ.[1266] Një delegacion sportiv që udhëtonte drejt këtyre vendeve nuk ishte thjesht grup atletësh. Ai ishte një njësi e kontrolluar përfaqësimi, ku sjellja e studentit, pedagogut ose trajnerit mund të lexohej si shenjë e disiplinës së arsimit socialist shqiptar dhe e aftësisë së shtetit për të paraqitur veten në hapësira ndërkombëtare më të hapura.[1267] Në këtë kuptim, sporti funksiononte si diplomaci e kontrolluar, jo si marrëdhënie e lirë sportive.

Në të njëjtën kohë, dosja e vitit 1984 tregon se shteti shqiptar nuk e ndante sportin universitar nga sporti përfaqësues me një kufi të prerë. Studentja e Fakultetit Ekonomik, studenti i IKF "Vojo Kushi" dhe pedagogët e Universitetit e të IKF-së përfshiheshin në të njëjtën procedurë.[1268] Kjo do të thotë se universiteti, instituti i specializuar dhe klubi universitar shërbenin si tre burime të ndërthurura të përfaqësimit shtetëror. Nga universiteti merrej statusi akademik dhe disiplina e formimit të përgjithshëm. Nga IKF merrej specializimi profesional në kulturën fizike. Nga klubi "Studenti" merrej përvoja e garës dhe e seleksionimit sportiv.[1269] Shteti i bashkonte këto nivele për të krijuar delegacionin e vet.

Kjo ndërthurje shfaqet edhe në dekorimin dhe vlerësimin publik të klubit "Studenti" në fillim të vitit 1984. Shtypi i kohës njoftonte se klubi u dekorua me "Urdhrin Naim Frashëri" të klasit të parë për ndihmesën në zhvillimin masiv e cilësor të fizkulturës dhe sporteve në radhët e rinisë studentore dhe për ngritjen e cilësisë sportive në shkallë kombëtare.[1270] Ekipet e gjimnastikës së vajzave dhe të peshëngritjes u dekoruan me "Urdhrin Naim Frashëri" të klasit të tretë, ndërsa sportistë dhe kuadro të klubit morën medalje e urdhra të tjerë.[1271] Ky nuk ishte aktivitet ndërkombëtar në vetvete. Megjithatë, si akt shtetëror vlerësimi, ai tregonte se klubi universitar ishte pranuar si pjesë e politikës kombëtare të sportit.

Dekorimi i klubit "Studenti" nuk duhet lexuar vetëm si ceremoni nderimi. Ai ishte edhe mënyrë për ta futur sportin universitar në gjuhën zyrtare të suksesit shtetëror.[1272] Klubi vlerësohej sepse prodhonte masivitet, por edhe sepse jepte cilësi për sportin

[1265] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1965, dosja nr. 18, fl. 38-40, 90-95; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 2-6.
[1266] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20; Mëhilli, *From Stalin to Mao*, 187-225.
[1267] Johns, "Competing in the Global Arena," 1-18.
[1268] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20.
[1269] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, "Informacion mbi forcimin e punës në klubin sportiv 'Studenti' dhe përfaqësimin e ekipit 'Vojo Kushi' në aktivitetet sportive kombëtare," fl. 1-2.
[1270] Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti'," 1, 7.
[1271] Kristo, "Festa e klubit sportiv 'Studenti'," 1, 8.
[1272] Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti'," 1, 7; Kristo, "Festa e klubit sportiv 'Studenti'," 1, 8.

kombëtar. Kjo dyfishësi ishte thelbësore për sistemin socialist. Sporti duhej të përfshinte sa më shumë të rinj, por njëkohësisht të nxirrte sportistë që mund të përfaqësonin vendin në gara ballkanike, europiane ose botërore.[1273] Në këtë kuptim, dekorimi i klubit është burim i rëndësishëm për analizën e diplomacisë sportive shtetërore, sepse dëshmon njohjen shtetërore të bazës universitare si pjesë të përfaqësimit sportiv të Shqipërisë.

Spartakiada e Pestë Kombëtare e vitit 1984 e vendos këtë bazë në një skenë ceremoniale shtetërore. Sipas shtypit, studentët e Universitetit të Tiranës morën pjesë në ushtrime masive të përgatitura nga pedagogë të edukimit fizik, me pjesëmarrjen e fakulteteve kryesore dhe me temën "Udhët e Atdheut na thërrasin".[1274] Kjo veprimtari nuk ishte ndërkombëtare, por kishte rëndësi për të kuptuar logjikën e shtetit në përfaqësim. Trupi studentor paraqitej si trup kolektiv, i disiplinuar, i sinkronizuar dhe i lidhur me ceremoninë kombëtare.[1275] I njëjti model disipline dhe kontrolli shoqëronte delegacionet që dilnin jashtë vendit. Prandaj, spartakiada shërben si kontekst i brendshëm i aktiviteteve ndërkombëtare shtetërore.

Në të njëjtën spartakiadë, burimet përmendin edhe rekorde në peshëngritje, ku Aleksandër Loli i klubit "Studenti" theu rekordin në shtytje.[1276] Ky element ka rëndësi sepse tregon lidhjen midis aktivitetit kombëtar ceremonial dhe sportit të performancës. Peshëngritja ishte fushë ku klubi "Studenti" kishte dhënë kontribut të dukshëm në vitet 1982-1983, me sportistë që hynin në ekipin përfaqësues dhe me rekorde kombëtare të shumta.[1277] Shteti e përdorte këtë cilësi jo vetëm për gara kombëtare, por edhe për të ndërtuar imazhin e sportit shqiptar si sport i aftë për standarde më të larta.[1278]

Në aspekt krahasues, ky model i lidhjes midis masivitetit, ceremonisë dhe elitës sportive nuk ishte i veçantë vetëm për Shqipërinë. Në vendet socialiste, kultura fizike shërbente njëkohësisht për formimin e masës dhe për nxjerrjen e sportistëve elitarë.[1279] Megjithatë, Shqipëria ndryshonte nga modelet më të mëdha të Europës Lindore sepse rrjeti institucional ishte më i ngushtë. Në RDGJ, për shembull, sporti i elitës u zhvillua përmes një aparati të fuqishëm seleksionimi dhe shkence sportive.[1280] Në Shqipëri, klubi "Studenti", Universiteti i Tiranës dhe IKF "Vojo Kushi" kishin peshë të madhe pikërisht sepse sistemi ishte më i përqendruar dhe më pak i specializuar.[1281]

Në vitin 1987, Lojërat e 14-ta Kombëtare Studentore dëshmojnë vazhdimësinë e këtij sistemi të brendshëm të përzgjedhjes. Burimet flasin për dhjetë ekipe të shkollave të larta, për 634 sportistë të rinj e të reja dhe për gara në atletikë, volejboll, basketboll, qitje, shah dhe pingpong. Universiteti i Tiranës zuri vendin e parë në klasifikimin e

[1273] Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-64.
[1274] Muka dhe Terihati, "Udhët e Atdheut na thërrasin," 1, 3.
[1275] Spahiu, "Manifestim i shkëlqyer," 3.
[1276] Lame, "14 rekordet e para," 3.
[1277] Neviri, "Fillim i mbarë dhe rezultate premtuese të ekipit 'Studenti'," 6, 8; "Vazhdimësi rekordesh," 3.
[1278] Neviri, "Fillim i mbarë," 6, 8; "Vazhdimësi rekordesh," 3.
[1279] Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 49-71; Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-64.
[1280] Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 28-82, 157-86.
[1281] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, fl. 1-2; Mëhilli, *From Stalin to Mao*, 187-225.

përgjithshëm, i ndjekur nga IKF "Vojo Kushi" dhe Instituti i Lartë Pedagogjik i Shkodrës.[1282] Edhe këto lojëra nuk ishin aktivitet ndërkombëtar shtetëror. Por ato tregojnë laboratorin e brendshëm nga ku shteti mund të seleksiononte sportistë, të vlerësonte disiplinat dhe të ruante ritmin e organizimit sportiv të arsimit të lartë.

Rëndësia e lojërave studentore për 4.3 qëndron te funksioni i tyre si bazë e përfaqësimit. Një sistem shtetëror nuk mund të dërgonte delegacione jashtë vendit pa një mekanizëm të brendshëm që prodhonte konkurrencë, standarde dhe hierarki.[1283] Atletika, qitja, shahu dhe pingpongu ishin disiplina që shfaqeshin si në garat studentore, ashtu edhe në aktivitetet ndërkombëtare ku studentët ose sportistët e lidhur me universitetin përfaqësonin Shqipërinë.[1284] Kështu, niveli kombëtar studentor nuk zëvendëson temën e aktiviteteve ndërkombëtare shtetërore, por shpjegon një nga bazat prej nga këto aktivitete merrnin kuadro.

Në fund të viteve 1980, qitja mbeti fusha ku lidhja midis universitetit, klubit "Studenti" dhe përfaqësimit shtetëror ndërkombëtar është më e dukshme. Në shtator 1989, në kampionatin ballkanik të qitjes në Ohër të Jugosllavisë, Enkelejda Shehu, qitëse e klubit sportiv "Studenti" dhe studente e vitit të tretë në Fakultetin Histori Filologji, u shpall kampione në garën 30 plus 30 me pistoletë standard, me 590 pikë. Burimi e paraqet këtë rezultat si rekord ballkanik dhe si rezultatin më të mirë edhe për kampionatin e të rriturave në vend.[1285]

Rasti i Ohrit është i rëndësishëm për disa arsye. Së pari, ai tregon se në fund të dekadës sportistët e lidhur me universitetin vazhdonin të hynin në skenën ballkanike me rezultate të larta.[1286] Së dyti, gara zhvillohej në Jugosllavi, një hapësirë me ngarkesë të veçantë politike për Shqipërinë socialiste.[1287] Së treti, Shehu përfaqësonte njëkohësisht klubin "Studenti", fakultetin dhe ekipin shqiptar në një garë ndërkombëtare.[1288] Kjo e bën rastin shembull të qartë të raportit midis identitetit universitar dhe përfaqësimit shtetëror. Universiteti nuk ishte organizatori i kampionatit, por sportistja e tij ishte bartëse e imazhit të Shqipërisë në një arenë ballkanike.

Qitja, më shumë se shumë sporte të tjera, e bën të dukshme lidhjen midis sportit dhe ideologjisë shtetërore. Ajo kërkonte përqendrim, vetëkontroll, disiplinë teknike dhe lidhje me kulturën fiziko-ushtarake.[1289] Në kontekstin shqiptar, ku edukimi fizik dhe përgatitja ushtarake kishin qenë të lidhura në jetën universitare, suksesi i një qitëseje studente në Ohër mund të interpretohej si rezultat i një kulture më të gjerë shtetërore të trupit të disiplinuar.[1290] Kjo nuk e ul vlerën sportive të rezultatit. Përkundrazi, e vendos

[1282] "Nesër fillojnë lojërat e 14-ta studentore," 8; Baho, "Përfunduan lojërat e 14-ta kombëtare studentore," 7.

[1283] "Nesër fillojnë lojërat e 14-ta studentore," 8; Baho, "Përfunduan lojërat," 7.

[1284] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 9-10; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20; Puka, "Rezultate të larta," 1.

[1285] Puka, "Rezultate të larta të dy qitëseve të reja," 1.

[1286] Puka, "Rezultate të larta," 1.

[1287] Mëhilli, *From Stalin to Mao*, 187-225.

[1288] Puka, "Rezultate të larta," 1.

[1289] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, "Një vit përvojë e edukimit fizik e ushtarak të rinisë studenteske," referat i Seminarit të Universitetit Shtetëror të Tiranës, 12 nëntor 1970, fl. 35-50.

[1290] Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society*, 49-71.

atë në kontekstin institucional që e bëri të mundur dhe që e përdori si sukses përfaqësues.

Në të njëjtin vit, Spartakiada e Gjashtë Kombëtare ofron një pasqyrë më të gjerë të pozicionit të klubit "Studenti" në hierarkinë sportive shqiptare. Sipas të dhënave të shtypit sportiv, klubi mori medalje në atletikë, gjimnastikë dhe qitje, por nuk dominoi në të gjitha disiplinat dhe u rendit në pozita të ndryshme sipas kategorive.[1291] Kjo është e rëndësishme sepse pengon një interpretim të tepruar të rolit të "Studentit". Klubi ishte i rëndësishëm, prodhonte sportistë përfaqësues dhe kishte disiplina të forta, por nuk ishte qendra e vetme ose dominuese e sportit shqiptar.[1292] Ai ishte një hallkë e rëndësishme në një sistem më të gjerë ku vepronin klube të tjera, federata, struktura ushtarake, institucione arsimore dhe organe shtetërore.

Ky pozicion ndërmjetësues e bën klubin "Studenti" veçanërisht të rëndësishëm për analizën e diplomacisë sportive shtetërore. Ai nuk ishte strukturë e politikës së jashtme, por furnizonte politikën e jashtme sportive me sportistë të verifikuar, të formuar dhe të identifikueshëm me rininë e arsimuar.[1293] Në këtë kuptim, "Studenti" ishte pjesë e infrastrukturës së brendshme të diplomacisë sportive. Shteti nuk kishte nevojë vetëm për federata që të organizonin pjesëmarrje. Ai kishte nevojë edhe për institucione që të prodhonin sportistë të besueshëm, të stërvitur dhe të aftë për të mbajtur peshën e përfaqësimit.[1294]

Në prag të vitit 1990, Spartakiada e Shkollave të Larta të Tiranës u cilësua nga shtypi si veprimtari lokale me vlera kombëtare. Ajo përfshinte basketboll, volejboll, futboll, hendboll, shah dhe pingpong, ndërsa vendet e para u ndanë midis Universitetit, IKF "Vojo Kushi", Shkollës së Lartë të Bashkuar të Oficerëve dhe Shkollës së Lartë të Ministrisë së Punëve të Brendshme.[1295] Burimi theksonte se aktivitetet zhvilloheshin pasditeve dhe nuk dëmtonin procesin mësimor.[1296] Edhe pse ky aktivitet ishte i brendshëm, ai dëshmon se sistemi i organizimit sportiv studentor dhe shtetëror vazhdonte të funksiononte në forma të rregullta deri në prag të ndryshimit politik.

Prania e institucioneve ushtarake dhe të Ministrisë së Punëve të Brendshme në një veprimtari të shkollave të larta tregon se sporti universitar ishte i vendosur në një fushë më të gjerë të formimit shtetëror.[1297] Në këtë mjedis, universiteti civil, instituti i kulturës fizike, shkollat ushtarake dhe shkollat e sigurisë nuk ishin botë të ndara plotësisht. Ato konkurronin në sport dhe njëkohësisht merrnin pjesë në një projekt të përbashkët të disiplinimit të rinisë.[1298] Kjo ndihmon të kuptohet pse aktivitetet ndërkombëtare shtetërore kërkonin verifikim politik dhe karakteristika. Sportisti që dilte jashtë vendit vinte nga një kulturë ku trupi, rendi, institucioni dhe shteti ishin të lidhur ngushtë.

[1291] Tonuzi dhe Shametaj, "Shpërndarja e medaljeve," 2.

[1292] Tonuzi dhe Shametaj, "Shpërndarja e medaljeve," 2.

[1293] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, fl. 1-2; Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti'," 1, 7.

[1294] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20.

[1295] Ahmati dhe Meçe, "Veprimtari lokale me vlera kombëtare," 1.

[1296] Ahmati dhe Meçe, "Veprimtari lokale," 1.

[1297] Ahmati dhe Meçe, "Veprimtari lokale," 1.

[1298] Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-64; Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 157-86.

Megjithatë, viti 1990 shënon edhe kufirin e këtij sistemi. Dëshmia e Profl. dr. Lluka Heqimit e lidh ndryshimin e sistemit me prishjen e shumë strukturave sportive dhe me ndërprerjen e realizimit të rregullt të orëve të edukimit fizik në universitet.[1299] Kjo dëshmi është e rëndësishme sepse tregon se aktivitetet ndërkombëtare shtetërore nuk mund të kuptohen jashtë arkitekturës së brendshme që i prodhonte. Nëse dobësohej katedra, klubi, kalendari studentor, kontrolli administrativ dhe sistemi i përzgjedhjes, dobësohej edhe aftësia për të prodhuar delegacione të rregullta dhe të kontrolluara.[1300]

Nga ky këndvështrim, periudha 1984-1990 nuk është thjesht vazhdim mekanik i viteve të mëparshme. Ajo është fazë e pjekurisë dhe e kufirit. Pjekuria shihet në faktin se klubi "Studenti" dekorohej nga shteti, sportistët e lidhur me universitetin arrinin rezultate ndërkombëtare dhe dokumentet e kuadrit vazhdonin të rregullonin daljet jashtë vendit.[1301] Kufiri shihet në faktin se në fund të dekadës burimet flasin më shumë për aktivitetet e brendshme dhe për sukseset individuale sesa për një rrjet të gjerë delegacionesh universitare ose shtetërore të dokumentuara hollësisht.[1302] Kjo nuk do të thotë se aktivitetet ndërkombëtare mungonin, por se dokumentimi i tyre në materialet e shqyrtuara është më i fragmentuar.

Fragmentariteti i burimeve kërkon kujdes metodologjik. Dosja e vitit 1984 është burim administrativ dhe dëshmon procedurën e miratimit, karakteristikave dhe përfshirjes së Ministrisë së Punëve të Brendshme.[1303] Shtypi për dekorimet, spartakiadat dhe sukseset sportive jep mënyrën si shteti e paraqiste publikisht sportin, por ai e bën këtë përmes gjuhës së mobilizimit, krenarisë dhe suksesit socialist.[1304] Intervista e Heqimit sjell kujtesën e një pjesëmarrësi që e pa sistemin nga brenda, por si çdo dëshmi gojore ajo duhet krahasuar me dokumentet e kohës.[1305] Kështu, asnjë burim i vetëm nuk mjafton për ta përfunduar analizën. Vetëm leximi i ndërthurur i tyre lejon rindërtim të besueshëm.

Në historiografinë e sportit socialist, sporti shtetëror shpesh është analizuar si instrument prestigji, diplomacie dhe kontrolli politik.[1306] Rasti shqiptar e konfirmon këtë lexim, por e bën më të nuancuar. Shqipëria nuk ndërtoi një makineri sportive të krahasueshme me RDGJ-në, as një rrjet sportiv të gjerë si ai sovjetik.[1307] Ajo ndërtoi një sistem më të vogël, më të përqendruar dhe më të varur nga universiteti kryesor, nga IKF "Vojo Kushi", nga klubet shtetërore dhe nga organet e kuadrit.[1308] Për këtë arsye,

[1299] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. 3-4.
[1300] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. 3-4; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, fl. 1-2.
[1301] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20; Kristo, "Festa e klubit sportiv 'Studenti'," 1, 8; Puka, "Rezultate të larta," 1.
[1302] Puka, "Rezultate të larta," 1; Tonuzi dhe Shametaj, "Shpërndarja e medaljeve," 2; Ahmati dhe Meçe, "Veprimtari lokale," 1.
[1303] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20.
[1304] Muçostepa, "Klubi sportiv 'Studenti'," 1, 7; Kristo, "Festa e klubit sportiv 'Studenti'," 1, 8; Spahiu, "Manifestim i shkëlqyer," 3.
[1305] Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. 2-11.
[1306] Johns, "Competing in the Global Arena," 1-18; Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 28-82, 157-86.
[1307] Riordan, *Sport in Soviet Society*, 120-64; Dennis and Grix, *Sport under Communism*, 28-82.
[1308] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, fl. 1-2; Mëhilli, *From Stalin to Mao*, 187-225.

aktivitetet ndërkombëtare shtetërore shqiptare duhen lexuar si diplomaci e shkallës së kufizuar, por me kontroll të lartë politik.

Në këtë sistem, raporti midis përfaqësimit kombëtar dhe identitetit universitar mbeti i dyfishtë. Kur një sportiste si Enkelejda Shehu dilte në kampionatin ballkanik në Ohër, ajo përfaqësonte Shqipërinë, por burimi e identifikonte edhe si qitëse të klubit "Studenti" dhe studente të Fakultetit Histori Filologji.[1309] Kur në vitin 1984 kërkoheshin karakteristika për pjesëtarët e ekipit të atletikës që do të shkonte në Itali, Greqi dhe Francë, pjesëtarët ishin të lidhur me universitetin, IKF-në dhe klubin "Studenti", por procedura ishte e Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës dhe e Ministrisë së Punëve të Brendshme.[1310] Në të dy rastet, identiteti universitar nuk zhdukej, por vendosej nën kornizën shtetërore të përfaqësimit.

Kjo është pika më e rëndësishme për dallimin e analizës së diplomacisë sportive shtetërore nga dy pjesët e mëparshme. Në aktivitetet ndërkombëtare universitare, universiteti ose klubi universitar shfaqet si subjekt kryesor. Në rolin e studentëve, vëmendja përqendrohet te individi student që futet në përfaqësim. Në aktivitetet ndërkombëtare shtetërore, qendra e analizës është shteti që merr studentin, pedagogun, klubin ose universitetin dhe i vendos në një aparat të miratimit, kontrollit dhe përfaqësimit.[1311] Kjo qendër shtetërore është ajo që i jep kuptim dosjeve të kuadrit, kërkesave për karakteristika, ndërhyrjes së Ministrisë së Punëve të Brendshme dhe gjuhës së flamurit e himnit në shtyp.

Në përfundim, vitet 1984-1990 tregojnë se aktivitetet ndërkombëtare shtetërore shqiptare mbetën të lidhura ngushtë me aparatin administrativ, politik dhe edukativ të socializmit. Dosja e atletikës e vitit 1984 dëshmon vazhdimësinë e kontrollit të kuadrit dhe të organeve të brendshme për daljet jashtë shtetit. Dekorimi i klubit "Studenti" dhe spartakiadat tregojnë njohjen shtetërore të sportit universitar si bazë cilësie dhe disipline. Suksesi i Enkelejda Shehut në Ohër tregon se sportistët e lidhur me universitetin vazhdonin të përfaqësonin Shqipërinë në arenën ballkanike. Veprimtaritë e vitit 1990 dëshmojnë se sistemi i brendshëm i organizimit sportiv ende funksiononte, por dëshmia për prishjen e strukturave pas ndryshimit politik tregon brishtësinë e modelit.[1312]

Kështu, analiza e diplomacisë sportive shtetërore e mbyll kapitullin duke treguar se sporti universitar në nivel ndërkombëtar nuk mund të kuptohet vetëm përmes universiteteve ose vetëm përmes studentëve. Ai duhet parë edhe përmes shtetit që i përzgjodhi, i miratoi, i kontrolloi dhe i vendosi në skenën ndërkombëtare. Aktivitetet ndërkombëtare shtetërore ishin hapësira ku trupi sportiv, arsimi i lartë, klubi, federata, ministria, partia dhe diplomacia u bashkuan në një mekanizëm të vetëm

[1309] Puka, "Rezultate të larta," 1.

[1310] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20.

[1311] AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 1, 3, 7, 9-11; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20.

[1312] AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20; Puka, "Rezultate të larta," 1; Ahmati dhe Meçe, "Veprimtari lokale," 1; Intervistë me Prof. dr. Lluka Eqimi, fl. 3-4.

përfaqësimi.[1313] Brenda këtij mekanizmi, studenti dhe universiteti nuk ishin subjekte plotësisht autonome, por as elemente të parëndësishme. Ata ishin burime të domosdoshme të një shteti që e përdorte sportin për të treguar disiplinë, modernitet socialist, aftësi organizative dhe prani ndërkombëtare.

[1313] AQSH, Fondi nr. 514, viti 1965, dosja nr. 18, fl. 38-40, 90-95; AQSH, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 2-10; AQSH, Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, fl. 1-20.

PËRFUNDIME

Ky punim u ndërtua mbi një objekt kërkimor që në pamje të parë mund të duket i kufizuar, sporti universitar në Shqipëri nga themelimi i Universitetit Shtetëror të Tiranës deri në fundin e sistemit socialist. Mirëpo analiza e zhvilluar në katër kapitujt e mëparshëm tregon se ky objekt nuk është periferik në historinë e arsimit të lartë dhe as një fushë e veçuar nga historia politike e shoqërore e vendit. Sporti universitar del si një vend ku takohen politika arsimore, organizimi shtetëror i rinisë, kontrolli mbi trupin, praktikat e kohës së lirë, formimi moral, përgatitja ushtarake, konkurrenca ndërfakultetore, klubi sportiv "Studenti" dhe përfaqësimi ndërkombëtar. Prandaj, pyetja e këtij studimi nuk ka qenë vetëm se cilat sporte u zhvilluan në Universitetin e Tiranës dhe çfarë rezultatesh u arritën. Pyetja themelore ka qenë se si u bë sporti pjesë e projektit universitar socialist dhe çfarë na tregon kjo histori për marrëdhënien midis shtetit, arsimit të lartë dhe rinisë studentore.

Në këtë këndvështrim, studimi ka synuar të kalojë përtej një kronike aktivitetesh. Ai nuk e ka trajtuar sportin universitar thjesht si listë kampionatesh, ekipesh, medaljesh ose pjesëmarrjesh ndërkombëtare. Një qasje e tillë do ta ngushtonte objektin dhe do ta kthente sportin në një shtojcë të historisë së klubeve. Në vend të kësaj, punimi ka ndërtuar një lexim historiografik ku aktiviteti fizik, infrastruktura, katedra, programi mësimor, shtypi universitar dhe kujtesa e pjesëmarrësve lexohen si pjesë të së njëjtës praktikë institucionale. Kjo praktikë kishte natyrë të dyfishtë. Nga njëra anë, ajo prodhonte përvojë reale sportive, rivalitet, argëtim, kalitje, disiplinë dhe kujtesë studentore. Nga ana tjetër, ajo ishte e vendosur brenda një rendi politik që i jepte sportit funksion ideologjik, propagandistik dhe ushtarak.

Në këtë rikthim te objekti duhet sqaruar edhe çështja e periodizimit. Titulli i punimit vendos në qendër periudhën 1957-1990, sepse themelimi i Universitetit Shtetëror të Tiranës krijoi kushtin institucional për sportin universitar në kuptimin e plotë të fjalës. Megjithatë, analiza ka përdorur edhe raste pararendëse të viteve 1953-1957, sidomos për shoqërinë sportive "Studenti" dhe për format e hershme të organizimit të rinisë shkollore e studentore. Këto raste nuk e zhvendosin boshtin e studimit. Ato e shpjegojnë më mirë lindjen e modelit të mëvonshëm. Pa këtë sfond, klubi "Universiteti" dhe më pas "Studenti" do të dukeshin si krijime të papritura, ndërsa burimet tregojnë se ato u mbështetën mbi përvoja të mëparshme të centralizimit sportiv të rinisë së arsimuar.

Kjo çështje është e rëndësishme edhe për emërtimin e subjektit historik. Në burime shfaqen herë Universiteti Shtetëror i Tiranës, herë Universiteti i Tiranës, herë klubi "Universiteti", herë klubi "Studenti" dhe herë shkollat e larta. Punimi nuk i ka trajtuar këto si sinonime të plota, por si tregues të ndryshimeve institucionale. Kur flitet për universitetin, theksi bie te institucioni qendror i arsimit të lartë. Kur flitet për "Studentin", theksi bie te struktura sportive që e zgjeronte përfaqësimin përtej fakulteteve të universitetit dhe e lidhte atë me IKF "Vojo Kushi" e me sistemin kombëtar të sportit. Kur flitet për shkollat e larta, sporti studentor del si kategori më e

gjerë se vetë Universiteti i Tiranës. Ky dallim ndihmon për të ruajtur saktësinë e analizës dhe për të mos e thjeshtuar objektin.

Rikthimi te pyetjet kërkimore e bën më të qartë këtë ndërtim. Punimi kërkoi të kuptonte se si u institucionalizua edukimi fizik në universitet, si u krijua dhe u zgjerua kuadri pedagogjiko-sportiv, si u ndërtua infrastruktura materiale e sportit, si u organizua veprimtaria ndërfakultetore dhe kombëtare, si u formua roli i klubit "Studenti", si u ndërthur sporti me përgatitjen fiziko-ushtarake dhe si u përdor përfaqësimi ndërkombëtar për të projektuar jashtë vendit imazhin e rinisë së arsimuar socialiste. Përgjigjja që del nga materiali nuk është njëvijore. Sporti universitar nuk ishte vetëm rezultat i politikës shtetërore dhe nuk ishte vetëm krijim spontan i studentëve. Ai ishte produkt i një marrëdhënieje të vazhdueshme midis drejtimit nga lart dhe zbatimit në praktikë, midis udhëzimit ideologjik dhe nevojave të jetës studentore, midis ambicies për masivitet dhe kufizimeve konkrete të kuadrit, terreneve, orareve e bazës materiale.

Në këtë kuptim, objekti i punimit është rikthyer vazhdimisht te një problem qendror. Në Shqipërinë socialiste, trupi studentor ishte një kategori politike dhe pedagogjike. Universiteti nuk kishte për detyrë vetëm të formonte specialistë në auditore. Ai duhej të prodhonte kuadro të shëndetshëm, të disiplinuar, të aftë për punë, të përgatitur për mbrojtje dhe të gatshëm të përfaqësonin vendin. Edukimi fizik dhe sporti ishin një nga mënyrat përmes të cilave ky ideal përkthehej në orare, programe, norma, gara, parakalime, kolektiva, skuadra, kampe verore, ekskursione, qitje, marshime dhe dalje ndërkombëtare. Kjo është arsyeja pse historia e sportit universitar nuk mund të kuptohet pa historinë e universitetit, pa historinë e rinisë, pa historinë e shtetit socialist dhe pa historinë e ideologjisë.

Një nga përfundimet kryesore të punimit është se sporti universitar shqiptar u zhvillua si institucion ndërmjetësues. Ai qëndronte midis shkollës së lartë dhe sportit kombëtar, midis fakultetit dhe klubit, midis formimit akademik dhe formimit trupor, midis dëshirës së studentit për lojë e garë dhe kërkesës së shtetit për disiplinë. Ky pozicion ndërmjetësues shpjegon pse burimet e kohës e paraqesin sportin njëherësh si mësim, si aktivitet shoqëror, si detyrim, si festë, si stërvitje, si përfaqësim dhe si propagandë. Po ky pozicion shpjegon edhe pse kategoria "sport universitar" është më e ndërlikuar sesa duket. Në disa raste ajo nënkupton lëndën e edukimit fizik. Në raste të tjera nënkupton garën ndërmjet fakulteteve. Herë tjetër nënkupton klubin "Studenti", pjesëmarrjen në spartakiada, rolin e studentëve në ekipet kombëtare ose daljen jashtë vendit të një delegacioni të miratuar nga shteti. Studimi ka synuar pikërisht ta mbajë të hapur këtë ndërlikim, duke e përdorur si çelës interpretimi dhe jo si pengesë terminologjike.

Kjo qasje ka një rëndësi të veçantë për historiografinë shqiptare. Historia e sportit në Shqipëri është shkruar shpesh në formë kujtimesh, kronikash, jubileu ose regjistrash arritjesh. Këto forma kanë vlerë dokumentare, por nuk mjaftojnë për të kuptuar mekanizmat e brendshëm të sportit në universitet. Ky punim e vendos sportin universitar në fushën e historisë institucionale dhe sociale. Ai e sheh aktivitetin fizik si tregues të mënyrës se si shteti socialist organizonte trupin, kohën, disiplinën, rininë dhe përfaqësimin. Për këtë arsye, përfundimet e tij nuk i përkasin vetëm historisë së sportit. Ato prekin historinë e arsimit të lartë, historinë e kulturës fizike, historinë e rinisë,

historinë e ideologjisë dhe historinë e përfaqësimit ndërkombëtar të Shqipërisë socialiste.

Kreu i parë tregoi se themelimi dhe zhvillimi i Katedrës së Edukimit Fizik në Universitetin e Tiranës nuk ishte një akt formal administrativ, por pjesë e një procesi më të gjerë të shtetëzimit të kulturës fizike. Qysh në vitin 1957, pas krijimit të Universitetit Shtetëror të Tiranës, edukimi fizik u vendos në një strukturë të varur drejtpërdrejt nga rektorati dhe e lidhur me objektivat e Partisë, të Ministrisë së Arsimit dhe të institucioneve sportive. Raporti i Minella Kapos dhe planet e para të katedrës dëshmojnë një fillim të vështirë, me mungesë kuadrosh, mungesë terrenesh, nivel të pabarabartë përgatitjeje të studentëve dhe nevojë për organizim të ri. Megjithatë, pikërisht këto vështirësi e bëjnë të rëndësishëm momentin themelues. Ato tregojnë se sporti universitar nuk u ngrit mbi një traditë të konsoliduar të arsimit të lartë, por mbi një përpjekje të shpejtë për të krijuar një institucion që t'i përgjigjej kërkesave të shtetit socialist.

Në këtë kapitull u vu re se katedra nuk kishte vetëm funksion mësimor. Ajo drejtonte aktivitetet sportive, merrte pjesë në hartimin e programeve, organizonte kontrollin mjekësor, kategorizimin e studentëve, formimin e ekipeve, përgatitjen e spartakiadave, lidhjen me klubin dhe, në periudha të caktuara, punën metodiko-shkencore. Nëpërmjet saj, universiteti përkthente politikën shtetërore në praktikë të përditshme. Programi i vitit 1962, me kompleksin G.P.M., ndarjen e studentëve sipas gjendjes shëndetësore, detyrimet mësimore, orët teorike dhe orientimin drejt përgatitjes së përgjithshme fizike, tregon se edukimi fizik u konceptua si një sistem i plotë. Ai synonte të krijonte shprehi trupore, disiplinë higjienike, njohuri teorike dhe prirje për sport sistematik. Më pas, gjatë viteve 1960 dhe 1970, ky sistem u drejtua gjithnjë e më shumë nga edukimi fiziko-ushtarak dhe nga figura e studentit që duhej të ishte njëkohësisht intelektual, punonjës, sportist dhe ushtar.

Një gjetje tjetër e rëndësishme e kreut të parë lidhet me kuadrin pedagogjiko-sportiv. Nga një numër i kufizuar pedagogësh në vitet e para, katedra kaloi drejt zgjerimit gradual të stafit, shpërndarjes në fakultete, kurseve të kualifikimit dhe formave të punës shkencore. Megjithatë, ky proces nuk ishte i pandërprerë dhe as i mjaftueshëm. Burimet flasin për ngarkesa të larta, mungesë kualifikimesh të plota, varësi nga kuadro të ardhur nga Teknikumi i Fizkulturës dhe më vonë nga Instituti "Vojo Kushi", si dhe për nevojë të vazhdueshme për trajnerë e specialistë. Kjo tregon se profesionalizimi i edukimit fizik në universitet u zhvillua në një fushë tensioni midis kërkesës politike për masivitet dhe kapacitetit real të institucionit për ta mbështetur atë me burime njerëzore.

Kreu i parë e bëri të dukshme edhe lëvizjen terminologjike dhe konceptuale nga fizkultura si ushtrim trupor i përgjithshëm, drejt edukimit fizik si lëndë universitare dhe pastaj drejt edukimit fiziko-ushtarak si pjesë e revolucionarizimit të shkollës. Kjo lëvizje nuk është thjesht ndryshim fjalësh. Ajo shpreh ndryshimin e funksionit të trupit studentor në projektin socialist. Në fillim, trupi duhej të ishte i shëndetshëm dhe i gatshëm për punë. Më pas, trupi duhej të ishte i disiplinuar, i stërvitur, i matur, i testuar dhe i gatshëm për mbrojtje. Në vitet 1970, gërshetimi me qitjen, marshimin, hedhjen e granatës, ecjen në terren dhe përgatitjen luftarake e vendosi sportin universitar në afërsi

të drejtpërdrejtë me strategjinë e mbrojtjes popullore. Kjo nuk e zhduku dimensionin sportiv, por e ngarkoi atë me kuptime të reja politike dhe ushtarake.

Kreu i dytë e zhvendosi analizën nga institucioni dhe programi te hapësira materiale. Historia e qendrave sportive, fushave, terreneve dhe palestrave tregoi se sporti universitar varej nga infrastruktura po aq sa nga programet dhe direktivat. Në vitet e para, universiteti kishte ambicie të mëdha, por baza materiale ishte e varfër. Inaugurimi i parkut sportiv në vitin 1958 dhe më vonë ndërtimi i qendrës sportive pranë Qytetit "Studenti" dëshmojnë përpjekjen për të krijuar një hapësirë të dukshme sportive universitare. Megjithatë, ky zhvillim nuk e zgjidhi plotësisht problemin. Burimet e viteve 1970 dhe 1980 flasin vazhdimisht për mungesë sallash të mbuluara, terrene të pamjaftueshme, distancë të madhe midis fakulteteve dhe qendrave sportive, nevojë për poligone, pishina, palestra të reja dhe mirëmbajtje të vazhdueshme.

Kjo histori infrastrukturore tregon se sporti universitar ishte një projekt modernizues i paplotë. Shteti kërkonte trup të stërvitur, por shpesh nuk siguronte mjedisin e mjaftueshëm për stërvitje të rregullt. Universiteti kërkonte masivitet, por terrenet nuk e përballonin gjithmonë numrin e studentëve. Klubi "Studenti" kërkonte cilësi sportive, por kjo cilësi shpesh konkurronte për të njëjtën hapësirë me mësimin e zakonshëm të edukimit fizik. Në këtë mënyrë, infrastruktura bëhet burim i rëndësishëm për të kuptuar kufijtë e sistemit. Ajo nuk është vetëm prapaskenë e aktivitetit sportiv. Ajo është tregues i marrëdhënies midis ambicies ideologjike dhe mundësisë materiale.

Kreu i dytë analizoi edhe lidhjet institucionale dhe organizimin e veprimtarisë sportive universitare. Aty u pa se sporti studentor nuk zhvillohej vetëm nga katedra, por nga një rrjet ku hynin rektorati, dekanatet, organizata e rinisë, BFSSH, Komiteti i Kulturës Fizike e Sporteve, IKF "Vojo Kushi", klubi "Studenti" dhe strukturat ushtarake. Ky rrjet e bënte sportin të qëndrueshëm, por edhe të kontrolluar. Organizimi vertikal i katedrës, klubit, kolektivave sportive dhe fakulteteve krijonte një sistem ku çdo aktivitet duhej të planifikohej, evidentohej dhe raportohej. Kalendari sportiv, dita e fizkulturës, spartakiadat, kampionatet, ekskursionet, krosi, marshimet dhe aktivitetet e kohës së lirë e bënin universitetin një hapësirë ku koha studentore organizohej sipas një ritmi të caktuar institucional.

Në të njëjtin kapitull u pa se repertori i sporteve universitare ishte i gjerë. Atletika, basketbolli, volejbolli, futbolli, gjimnastika, shahu, pingpongu, qitja, turizmi, alpinizmi, marshimi, krosi, noti dhe sporte të tjera nuk kishin të njëjtën peshë, por së bashku krijonin një kulturë sportive të larmishme. Sportet e lojës ndërtonin rivalitet dhe identitet fakulteti. Atletika dhe krosi lidhnin trupin me matjen dhe normën. Alpinizmi dhe turizmi prodhonin përvojë kolektive, kalitje dhe njohje të natyrës. Qitja lidhte sportin me përgatitjen ushtarake. Shahu dhe pingpongu zgjeronin kuptimin e sportit përtej forcës fizike. Përmes kësaj larmie, sporti universitar u bë një praktikë e përditshme dhe njëkohësisht një rit publik.

Kreu i tretë e vendosi sportin universitar në dimensionin lokal dhe kombëtar. Sporti ndërfakultetor u trajtua si forma bazë përmes së cilës universiteti e ndërtoi identitetin e vet sportiv. Burimet treguan se në fazat e hershme aktiviteti zhvillohej më shumë midis fakulteteve sesa brenda tyre. Kjo është gjetje me rëndësi historiografike, sepse tregon se fakulteti nuk ishte vetëm njësi mësimore. Ai ishte edhe njësi sportive,

shoqërore dhe simbolike. Gara ndërfakultetore prodhonte rivalitet, renditje, hierarki, reputacion dhe kujtesë. Fitoret e Ekonomikut, Mjekësisë, Shkencave të Natyrës, Histori-Filologjisë, Inxhinierisë dhe fakulteteve të tjera nuk ishin vetëm rezultate. Ato ishin mënyra me të cilat fakultetet bëheshin të dukshme në jetën publike të universitetit.

Nga sporti ndërfakultetor, analiza kaloi te veprimtaritë në nivel kombëtar. Lojërat studentore, kupat, spartakiadat, veprimtaritë jubilare dhe përballjet me institute të tjera treguan se Universiteti i Tiranës nuk ishte një hapësirë e mbyllur. Ai konkurronte me IKF "Vojo Kushi", me shkolla të tjera të larta, me institucione ushtarake dhe me klube të vendit. Këtu del në pah një nga tezët kryesore të punimit. Sporti universitar shqiptar funksiononte si sektor i rinisë së arsimuar brenda një sistemi më të gjerë shtetëror të sportit. Ai nuk ishte autonom në kuptimin perëndimor të sportit universitar, por nuk ishte as i parëndësishëm. Ai kishte rol të veçantë, sepse përfaqësonte trupin e studentit, pra trupin e kuadrit të ardhshëm socialist.

Në nënkreun mbi arritjet, sfidat dhe politizimin, punimi tregoi se sporti universitar nuk mund të ndahet në dy histori të veçuara, njëra histori suksesesh dhe tjetra histori kontrolli. Arritjet ishin reale. Universiteti krijoi tradita sportive, prodhoi kampionë, zhvilloi kampionate, mori pjesë në spartakiada, ngriti ekipe dhe forcoi rolin e klubit "Studenti". Por pikërisht këto arritje zhvilloheshin në një mjedis ku politika ishte e pranishme në kalendar, në gjuhë, në përvjetorë, në motivimin e pjesëmarrjes, në ceremonitë publike dhe në vlerësimin e sportistëve. Politizimi nuk ishte një shtresë e jashtme mbi sportin. Ai ishte pjesë e mënyrës se si sporti planifikohej, interpretohej dhe paraqitej. Në të njëjtën kohë, kjo nuk do të thotë se studentët nuk përjetonin garë, emocion, gëzim ose rivalitet të vërtetë. Përkundrazi, një nga gjetjet më të rëndësishme është se përvoja sportive reale dhe gjuha propagandistike bashkëjetonin.

Kreu i katërt e zgjeroi analizën në nivel ndërkombëtar. Në këtë pjesë u bë e qartë se sporti universitar jashtë vendit nuk mund të përkufizohet vetëm me pjesëmarrjen e ekipeve universitare në gara studentore. Në rastin shqiptar, kufijtë midis aktivitetit universitar, aktivitetit shtetëror, përfaqësimit kombëtar dhe rolit të studentëve ishin shpesh të ndërthurur. Pjesëmarrja në festivale rinore dhe studentore, rasti i Sofjes, Torino 1970, Kampionati Europian i Futbollit për Universitete në Shkup, kontaktet me Universitetin e Prishtinës, si dhe rastet e studentëve në ekipe kombëtare tregojnë se ndërkombëtarizimi ishte i kontrolluar, i përzgjedhur dhe i ngarkuar me domethënie politike. Një ekip studentor që dilte jashtë vendit nuk ishte vetëm ekip sportiv. Ai ishte delegacion i universitetit, i shtetit dhe i sistemit.

Gjetja themelore e kreut të katërt lidhet me mekanizmin e përzgjedhjes dhe kontrollit. Dokumentet tregojnë se daljet ndërkombëtare kalonin nëpërmjet rektoratit, ministrisë, Komitetit të Kulturës Fizike e Sporteve, Këshillit të Ministrave, Degës së Kuadrit dhe komiteteve të partisë. Kërkimi i karakteristikave për sportistët, kujdesi për biografinë dhe verifikimi i besueshmërisë politike tregojnë se sportisti student ishte subjekt i dyfishtë. Ai duhej të kishte vlerë sportive, por edhe garanci politike. Kjo e bën përfaqësimin ndërkombëtar një fushë ku sporti universitar shfaqet në formën më të përqendruar të marrëdhënies midis meritës, kontrollit dhe ideologjisë.

Një tjetër gjetje sintetike del nga krahasimi i katër kapitujve. Në secilin prej tyre sporti universitar shfaqet si marrëdhënie midis qendrës dhe bazës. Qendra prodhonte

program, udhëzim, kalendar, kontroll dhe gjuhë ideologjike. Baza e realizonte këtë në fakultete, në ekipe, në terrene, në konvikte, në ditën e fizkulturës dhe në garat konkrete. Kur këto dy nivele përputheshin, krijoheshin aktivitete të mëdha, përfaqësime të suksesshme dhe momente publike me peshë simbolike. Kur ato nuk përputheshin, shfaqeshin mungesa, formalizëm, rënie pjesëmarrjeje ose ankesa për infrastrukturë. Kjo marrëdhënie e bën sportin universitar një tregues të mirë të funksionimit të shtetit socialist në shkallë mikroinstitucionale.

Nga kjo del edhe një përfundim për natyrën e vetë disiplinës së edukimit fizik. Ajo nuk mund të quhet vetëm lëndë praktike. Në universitetin socialist, lënda kishte përmbajtje trupore, teorike, shëndetësore, organizative dhe ideologjike. Studenti që hynte në orën e edukimit fizik nuk futej vetëm në një orë ushtrimesh. Ai hynte në një regjim ku kontrollohej gjendja shëndetësore, përcaktohej niveli i përgatitjes, mësohej higjiena e trupit, zhvilloheshin norma sportive, krijohej raport me grupin dhe, në periudha të caktuara, ushqehej ideja e gatishmërisë luftarake. Kjo shumësi funksionesh e dallon edukimin fizik universitar nga format spontane të sportit dhe e vendos atë në zemër të pedagogjisë socialiste.

Në të njëjtën kohë, kreu i katërt tregoi se studentët nuk ishin aktorë anësorë të sportit përfaqësues shqiptar. Ata shfaqen si atletë, shahistë, basketbollistë, volejbollistë, futbollistë, qitës, peshëngritës, mjekë dhe pedagogë të lidhur me sportin. Rastet e Elisabeta Karabollit, Enkelejda Shehut, Alqi Mustafajt, Dhimitraq Stradobërdhës, Koço Mullës, Lutfi Gurit, Faruk Sejdinit dhe figurave të tjera të përmendura në dokumente tregojnë se universiteti ishte rezervuar kuadrosh për sportin kombëtar. Kjo nuk e shndërron çdo sukses individual në aktivitet universitar, por tregon se universiteti kishte rol në prodhimin, mbështetjen dhe legjitimimin e sportistit përfaqësues.

Në përfundim të analizës, sporti universitar në Shqipërinë socialiste duhet kuptuar si një fushë ku u materializua një pjesë e rëndësishme e projektit të formimit socialist të njeriut. Regjimi nuk e shihte trupin studentor si çështje private të individit. Trupi duhej të edukohej, të matej, të stërvitej, të disiplinohej, të mobilizohej dhe, kur ishte e nevojshme, të paraqitej para publikut si dëshmi e rendit të ri. Në këtë kuptim, edukimi fizik nuk ishte lëndë e zakonshme periferike. Ai ishte pjesë e një pedagogjie të trupit që i lidhte shëndetin, punën, moralin, ushtrinë dhe ideologjinë.

Ky përfundim nuk duhet keqkuptuar si mohim i dimensionit sportiv. Sporti universitar kishte lojë, garë, teknikë, trajnerë, rezultate, rivalitete dhe kujtesë. Studentët merrnin pjesë në ndeshje, vraponin në kros, ngjiteshin në Dajt, luanin volejboll, basketboll e futboll, garonin në shah e pingpong, stërviteshin në qitje dhe merrnin pjesë në manifestime. Këto aktivitete kishin për ta edhe kuptim jetësor, shoqëror dhe emocional. Mirëpo, brenda sistemit socialist, edhe kjo përvojë reale vendosej në një kornizë ku gjuha zyrtare e përkthente sportin në kalitje, mobilizim, gatishmëri, disiplinë dhe edukim komunist. Vlera historike e sportit universitar qëndron pikërisht në këtë ndërthurje.

Në historiografinë e sportit socialist shpesh theksohen dy modele të mëdha interpretimi. Njëri e sheh sportin si instrument kontrolli politik. Tjetri e sheh sportin si hapësirë përvoje shoqërore, emocioni dhe mobiliteti. Rasti shqiptar tregon se këto dy lexime nuk e përjashtojnë njëri-tjetrin. Në Universitetin e Tiranës, sporti ishte

instrument kontrolli, sepse organizohej nga katedra, rektorati, organizata e rinisë, partia dhe shteti. Por ai ishte edhe hapësirë përvoje, sepse krijonte marrëdhënie mes studentëve, rivalitet mes fakulteteve, kujtime brezash dhe figura sportistësh. Prandaj, ky punim arrin në përfundimin se sporti universitar duhet lexuar si praktikë e kontrolluar, por jo si praktikë e zbrazët. Kontrolli nuk e zhduku përvojën. Përvoja nuk e anuloi kontrollin.

Një element tjetër i kuptimit historik lidhet me raportin midis masivitetit dhe cilësisë. Kjo formulë shfaqet vazhdimisht në burime dhe përbën çelësin e sistemit. Masiviteti i jepte sportit legjitimitet ideologjik. Ai dëshmonte se rinia studentore ishte e përfshirë, e organizuar dhe e kalitur. Cilësia i jepte sportit prestigj. Ajo prodhonte kampionë, ekipe të forta, përfaqësim kombëtar dhe mundësi për dalje jashtë vendit. Klubi "Studenti" ishte hallka ku këto dy drejtime takoheshin. Nga fakultetet dhe aktivitetet masive vinte baza e gjerë. Nga seleksionimi, stërvitja dhe lidhja me institucionet sportive dilte sporti cilësor. Kjo marrëdhënie nuk ishte gjithmonë e harmonizuar. Shpesh cilësia kërkonte më shumë terrene, më shumë orare, më shumë trajnerë dhe më shumë vëmendje sesa mund të ofronte masiviteti. Por në nivel diskursiv, sistemi i paraqiste të dyja si pjesë të së njëjtës piramidë.

Sporti universitar shërbeu gjithashtu si mënyrë për të organizuar kohën studentore. Në një shoqëri ku koha e lirë nuk duhej të mbetej jashtë kontrollit edukativ, aktivitetet sportive u përdorën për të strukturuar pasditet, fundjavat, pushimet, kampet, ekskursionet dhe festat. Dita e fizkulturës, gjimnastika e mëngjesit, kampionatet ndërfakultetore, kroset, marshimet dhe spartakiadat krijonin një ritëm kolektiv. Ky ritëm e bënte universitetin një hapësirë ku studenti duhej të jetonte jo vetëm si pjesëmarrës në mësim, por edhe si pjesë e kolektivit fizik e politik. Kjo është arsyeja pse aktivitetet sportive shpesh lidhen me përvjetorë, festa, kongrese, jubile dhe data politike. Kalendari sportiv ishte njëkohësisht kalendar ideologjik.

Në këtë pikë, sporti universitar ndihmon për të kuptuar vetë natyrën e universitetit socialist. Universiteti nuk ishte institucion autonom në kuptimin liberal të fjalës. Ai ishte qendër e formimit të kuadrit, e prodhimit të dijes së kontrolluar, e edukimit politik dhe e mobilizimit të rinisë. Edukimi fizik dhe sporti e bëjnë këtë më të dukshme, sepse ata e nxjerrin universitetin nga auditori dhe e vendosin në terren, në stadium, në palestër, në marshim, në parakalim dhe në delegacion jashtë vendit. Në këto hapësira, studenti nuk paraqitet vetëm si individ që mëson, por si trup kolektiv që duhet të përfaqësojë institucionin dhe shtetin.

Në plan shoqëror, sporti universitar krijoi një gjuhë të veçantë të meritës. Në auditore, merita lidhej me notën, provimin dhe përgatitjen shkencore. Në fushë, merita lidhej me kohën, rezultatin, renditjen, kupën, rekordin dhe përfaqësimin. Regjimi i bashkoi këto dy forma meritash nën figurën e studentit të gjithanshëm. Kjo figurë nuk ishte thjesht retorike. Ajo ndikonte në oraret e sportistëve, në lehtësirat e bursave, në mënyrën si shtypi i paraqiste kampionët studentë dhe në kërkesat që sportistët të mos ndaheshin nga detyrimet akademike. Por kjo figurë krijonte edhe tension, sepse një student nuk mund të ishte pa kosto njëkohësisht nxënës i shkëlqyer, sportist i nivelit të lartë, pjesëmarrës në punë prodhuese dhe subjekt i gatshëm për veprimtari politike.

Në historiografinë shqiptare, ky dimension ka rëndësi sepse ndihmon të rishikohet vetë koncepti i jetës studentore. Jeta studentore nuk përbëhej vetëm nga studimi, organizata e rinisë, aksionet, praktikat dhe aktivitetet kulturore. Ajo përbëhej edhe nga sporti, nga lëvizja e përditshme e trupit në hapësirat universitare, nga përdorimi i terreneve, nga shkuarja në stërvitje, nga përgatitja për spartakiadë dhe nga pjesëmarrja në veprimtari që ndërtonin shoqëri e rivalitet. Kjo e bën sportin një burim të rëndësishëm për historinë sociale të universitetit, sepse përmes tij mund të shihet ajo pjesë e përditshmërisë që dokumentet klasike të arsimit e lënë shpesh në hije.

Në të njëjtën kohë, rasti shqiptar tregon kufijtë e një sistemi të centralizuar. Dokumentet shpesh flasin për plane ambicioze, por edhe për mungesë terrenesh, mungesë veglash, mungesë specialistësh, nivel të pabarabartë midis fakulteteve, rënie të pjesëmarrjes në aktivitete të caktuara dhe vështirësi në ruajtjen e ritmit të organizimit. Këto kufij nuk e mohojnë rëndësinë e sportit universitar. Përkundrazi, e bëjnë atë më real. Sporti universitar nuk ishte makinë e përsosur e mobilizimit socialist. Ai ishte fushë ku direktivat përplaseshin me terrenin, ku qendra sportive duhej të përballonte nevojat e shumta, ku pedagogët e edukimit fizik punonin me ngarkesa të larta dhe ku studentët mund të shfaqnin entuziazëm, por edhe lodhje, shmangie ose indiferencë.

Në këtë kuptim, kuptimi historik i sportit universitar shqiptar qëndron në faktin se ai e bën të dukshëm socializmin në përmasën e tij të përditshme. Jo vetëm në vendimet e Komitetit Qendror, në kongrese ose në fjalimet zyrtare, por në trupin që vrapon, në studentin që marshon, në ekipin që përfaqëson fakultetin, në vajzën që hyn në garë, në pedagogun që mat, në mjekun që kontrollon, në dekanatin që organizon, në klubin që kërkon terrene dhe në delegacionin që verifikohet para daljes jashtë shtetit. Sporti universitar është histori e institucioneve, por edhe histori e praktikave. Kjo e bën atë një burim të veçantë për të kuptuar shoqërinë shqiptare të periudhës 1957-1990.

Marrëdhënia midis arsimit të lartë, rinisë, sportit, shtetit dhe ideologjisë është boshti që përshkon të gjithë punimin. Kjo marrëdhënie nuk u ndërtua në mënyrë të njëjtë gjatë gjithë periudhës. Në fundin e viteve 1950, prioritet ishte ngritja e strukturave bazë, futja e edukimit fizik në program, krijimi i katedrës, organizimi i parë i aktiviteteve dhe formimi i klubit. Në vitet 1960, sporti universitar u zgjerua, u lidh më fort me programet G.P.M., me klubin "Universiteti" dhe më pas me "Studentin", me IKF "Vojo Kushi" dhe me veprimtaritë kombëtare. Në fundin e viteve 1960 dhe në vitet 1970, edukimi fizik u militarizua më shumë dhe u përfshi në logjikën e revolucionarizimit të shkollës. Në vitet 1980, sistemi arriti një fazë pjekurie, me rrjet më të gjerë aktivitetesh, me vlerësime publike, me rezultate të klubit "Studenti", por edhe me shenja të lodhjes strukturore në prag të ndryshimeve politike.

Në këtë trajektore, rinia studentore kishte një status të veçantë. Ajo nuk ishte thjesht masë rinore. Ajo ishte pjesa e rinisë që po formohej si kuadër i ardhshëm. Kjo e bënte studentin objekt investimi dhe kontrolli më të madh. Nëpërmjet sportit, shteti kërkonte të ndërtonte një student të shëndetshëm, kolektivist, të disiplinuar dhe të gatshëm për mbrojtje. Figura e studentit sportist lidhej me normën e qytetarit socialist, ndërsa figura e studentit që përfaqësonte vendin jashtë kufijve lidhej me normën e përfaqësuesit politik. Edhe kur dokumentet flasin për rezultat sportiv, ato rrallë e lënë

atë në nivel teknik. Fitorja, pjesëmarrja, parakalimi ose rekordi shpjegohen si dëshmi e edukimit, e disiplinës, e përkushtimit dhe e gatishmërisë.

Arsimi i lartë i dha sportit universitar një formë të veçantë. Në shkolla të tjera, edukimi fizik ishte pjesë e formimit të nxënësit. Në universitet, ai lidhej me formimin e specialistit. Kjo e ndryshonte peshën simbolike të sportit. Kur një student i Mjekësisë, Ekonomisë, Shkencave të Natyrës ose Inxhinierisë merrte pjesë në garë, ai nuk përfaqësonte vetëm fakultetin e tij. Ai përfaqësonte një model ku kuadri i ardhshëm duhej të ishte i aftë edhe fizikisht. Kjo është arsyeja pse burimet këmbëngulin te integrimi i edukimit fizik me studimin, punën prodhuese, përgatitjen ushtarake dhe jetën kolektive. Sporti nuk ishte jashtë universitetit. Ai ishte pjesë e përkufizimit socialist të universitetit.

Shteti, nga ana tjetër, nuk ishte vetëm financues ose miratues. Ai ishte arkitekti i përgjithshëm i sistemit. Vendimet e Këshillit të Ministrave, udhëzimet e Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, ndërhyrjet e Komitetit të Kulturës Fizike e Sporteve, roli i BFSSH-së, organizata e rinisë dhe komitetet e partisë e vendosën sportin universitar në një rrjet të dendur drejtimi. Kjo nuk do të thotë se çdo ndeshje ose çdo aktivitet përditshëm komandohej drejtpërdrejt nga qendra politike. Do të thotë se horizonti i mundshëm i sportit ishte i përcaktuar nga shteti. Edhe aktiviteti më lokal, një kros fakulteti ose një ndeshje volejbolli, zhvillohej brenda një gjuhe ku sporti lidhej me edukimin, masivitetin dhe mobilizimin.

Ideologjia veproi në disa nivele. Në nivelin programor, ajo përcaktoi që edukimi fizik të ishte mjet për ndërtimin e njeriut të ri, përgatitjen për punë dhe mbrojtje, kalitjen morale dhe disiplinën kolektive. Në nivelin organizativ, ideologjia u shfaq në lidhjen e sportit me datat politike, kongreset, spartakiadat dhe manifestimet. Në nivelin gjuhësor, ajo prodhoi formula të përsëritura si masivitet, cilësi, kalitje, gatishmëri, heroizëm, përfaqësim dinjitoz dhe frymë kolektive. Në nivelin ndërkombëtar, ideologjia përcaktoi kush mund të dilte jashtë, si duhej të sillej dhe çfarë kuptimi do të merrte pjesëmarrja. Kështu, ideologjia nuk ishte vetëm propagandë e jashtme. Ajo ishte mënyrë organizimi dhe interpretimi.

Megjithatë, marrëdhënia midis studentëve dhe sportit nuk mund të reduktohet në nënshtrim. Burimet tregojnë edhe pabarazi pjesëmarrjeje, kritikë ndaj fakulteteve që nuk e zhvillonin ditën e fizkulturës, vështirësi në gjimnastikën e mëngjesit, rënie të kroseve, mungesë aktivitetesh të brendshme, neglizhencë në disa disiplina dhe nevojë të vazhdueshme për mobilizim. Këto shenja tregojnë se sporti kërkonte vazhdimisht punë organizuese për të funksionuar. Studentët nuk ishin gjithmonë të njëtrajtshëm në pjesëmarrje. Disa ishin sportistë të dalluar, disa merrnin pjesë për detyrim, disa e përjetonin sportin si kohë të lirë, ndërsa disa e shmangnin. Kjo shumësi përvojash e bën historinë më të pasur dhe më të saktë.

Roli i vajzave studente është një tjetër tregues i rëndësishëm i kësaj marrëdhënieje. Regjimi socialist e paraqiste përfshirjen e grave në sport si pjesë të emancipimit. Burimet dokumentojnë pjesëmarrje të vajzave në volejboll, basketboll, atletikë, qitje, manifestime dhe aktivitete të tjera. Rastet e sportisteve që arrijnë rezultate kombëtare dhe ndërkombëtare tregojnë se sporti universitar krijoi hapësira për dukshmëri të femrës studente. Por burimet tregojnë edhe kufizime, pjesëmarrje të

pabarabartë dhe disiplina ku vajzat shfaqen më pak. Prandaj, sporti universitar ishte njëkohësisht hapësirë emancipimi dhe hapësirë ku vazhdonin hierarkitë gjinore të shoqërisë.

Në raportin midis universitetit dhe klubit "Studenti", studimi gjen një nga nyjet më të rëndësishme institucionale. Klubi nuk ishte thjesht ekip sportiv. Ai ishte strukturë që lidhte fakultetet me sportin cilësor, universitetin me sistemin kombëtar, studentët me përfaqësimin jashtë universitetit dhe pedagogët me trajningun e specializuar. Riemërtimi nga "Universiteti" në "Studenti" nuk ishte vetëm ndryshim emri. Ai shënoi zgjerimin e bazës së përfaqësimit dhe përfshirjen e IKF "Vojo Kushi" në një horizont të përbashkët sportiv. Klubi "Studenti" u bë instrument i masivitetit, por edhe kanal për prodhimin e cilësisë. Përmes tij, sporti universitar hyri në kampionate kombëtare, në spartakiada, në kujtesën publike dhe në përfaqësimet ndërkombëtare.

Marrëdhënia me shtetin bëhet më e dukshme në sportin ndërkombëtar. Një student që dilte jashtë vendit nuk ishte vetëm përfaqësues i universitetit. Ai ishte përfaqësues i Shqipërisë socialiste. Kjo shpjegon pse procedurat e daljes përfshinin karakteristika, miratime, verifikime dhe ndërhyrje të organeve të kuadrit. Në këtë fushë, merita sportive duhej të bashkëjetonte me besueshmërinë politike. Kjo është një nga gjetjet më të forta të punimit, sepse tregon se kontrolli politik nuk ishte abstrakt. Ai kishte forma konkrete administrative, dokumente, shkresa, emra, lista dhe vendime. Në këtë pikë, sporti universitar shndërrohet në burim të rëndësishëm për historinë e mekanizmave të kontrollit shtetëror në Shqipërinë socialiste.

Një nga kontributet metodologjike të punimit është përdorimi i kombinuar i burimeve arkivore, shtypit universitar e sportiv dhe dëshmive gojore. Asnjëra prej këtyre kategori burimesh nuk është e mjaftueshme më vete. Dokumentet arkivore tregojnë vendimet, planet, urdhrat, relacionet, organikat, raportimet, kërkesat dhe miratimet. Ato janë të domosdoshme për të rindërtuar mekanizmin institucional. Pa to nuk do të kuptohej si u krijua katedra, si u hartuan programet, si u organizua kuadri, si u projektuan terrenet, si u miratuan pjesëmarrjet ndërkombëtare dhe si funksiononte kontrolli i kuadrit. Por arkivi administrativ ka kufijtë e vet. Ai tregon çfarë kërkohej dhe çfarë raportohej, por jo gjithmonë çfarë ndodhte në terren dhe si përjetohej nga studentët.

Shtypi universitar dhe sportiv plotëson këtë boshllëk në një mënyrë të veçantë. Gazeta "Studenti", "Universiteti", "Zëri i Rinisë", "Sporti Popullor" dhe burime të tjera periodike tregojnë se si aktivitetet paraqiteshin për publikun, si përshkruheshin fitoret, si kritikoheshin dobësitë, si ndërtohej gjuha e mobilizimit dhe si krijohej kujtesa e sportit universitar. Shtypi i kohës nuk mund të lexohet si burim neutral. Ai ishte pjesë e sistemit ideologjik dhe shpesh e vendoste aktivitetin sportiv në një gjuhë zotimi, krenarie, gare socialiste dhe përkushtimi politik. Por pikërisht kjo e bën të çmuar. Shtypi na tregon jo vetëm faktin e aktivitetit, por edhe mënyrën se si aktiviteti duhej të kuptohej.

Në disa raste, shtypi zbulon edhe probleme që arkivi administrativ i paraqet në mënyrë më të thatë. Artikujt për mungesën e atletikës në klubin "Studenti", për ditën e fizkulturës të harruar në fakultete, për kohën e lirë të studentëve, për mungesën e terreneve, për pabarazitë midis fakulteteve dhe për gjimnastikën e mëngjesit tregojnë

se sistemi kishte pika të dobëta. Këto shkrime nuk dalin jashtë gjuhës së kohës, por brenda asaj gjuhe ata lejojnë të shihet tensioni midis idealit dhe zbatimit. Për këtë arsye, shtypi është përdorur jo vetëm për të mbledhur të dhëna, por edhe për të analizuar diskursin publik të sportit universitar.

Dëshmitë gojore, veçanërisht ato të pjesëmarrësve që kanë qenë studentë, sportistë, pedagogë ose mjekë sportivë, i japin analizës një dimension tjetër. Ato nuk zëvendësojnë dokumentet, por ndihmojnë në interpretimin e tyre. Kur një dëshmitar flet për vështirësinë e ndërthurjes së studimeve me sportin, për kontrollin politik të daljes jashtë vendit, për rolin e klubit ose për shkatërrimin e strukturave pas vitit 1990, ai e bën më të prekshme atë që arkivi e paraqet si procedurë. Kujtesa gojore është selektive dhe duhet përdorur me kujdes. Megjithatë, ajo është e pazëvendësueshme për të kuptuar përvojën e brendshme të sportit universitar.

Metodologjikisht, punimi ka ndjekur një lexim të kryqëzuar. Kur arkivi paraqet një program, shtypi tregon si ky program duhej të shfaqej para publikut. Kur shtypi lavdëron një rezultat, arkivi ndihmon të kuptohet mekanizmi institucional që e bëri të mundur. Kur dëshmia gojore flet për përzgjedhje politike, shkresat e kuadrit e vendosin këtë dëshmi në kornizë dokumentare. Kjo mënyrë leximi shmang dy rreziqe. Rreziku i parë është pranimi i pakritik i diskursit zyrtar. Rreziku i dytë është reduktimi i çdo aktiviteti në propagandë. Vetëm duke i bashkuar burimet mund të kuptohet se sporti universitar ishte njëkohësisht strukturë, diskurs dhe përvojë.

Një meritë e materialit arkivor qëndron në faktin se ai e bën të dukshëm administrimin e përditshëm. Historia e sportit shpesh ruan më shumë fitoret sesa shkresat, më shumë emrat e kampionëve sesa problemet e orarit, bazës materiale, kuadrit dhe disiplinës. Në këtë punim, dokumente që në pamje të parë duken teknike, si plan pune, relacion, urdhër, listë, kërkesë organike ose raport infrastrukture, janë lexuar si burime të historisë sociale. Ato tregojnë si ndërtohet një sistem sportiv në praktikë. Kjo qasje është e rëndësishme sepse e zhvendos vëmendjen nga heroizimi i sportistëve drejt mekanizmave që prodhojnë pjesëmarrjen sportive.

Në të njëjtën kohë, burimet e përdorura kanë kërkuar kujdes të vazhdueshëm terminologjik. Në dokumente shfaqen njëkohësisht termat fizkulturë, kulturë fizike, edukim fizik, edukim fiziko-ushtarak, përgatitje luftarake dhe përgatitje e përgjithshme fizike. Këto terma nuk janë gjithmonë të ndarë me kufij të prerë. Punimi ka synuar t'i lexojë në zhvillim historik, duke treguar se si ndryshimi i fjalorit pasqyronte ndryshime në funksionin që i jepej sportit. Kjo është veçanërisht e rëndësishme për të mos projektuar mbi burimet kategori të sotme të sportit universitar, të cilat nuk përputhen plotësisht me realitetin socialist.

Po aq e rëndësishme ka qenë kujdesi në dallimin midis aktiviteteve universitare, aktiviteteve shtetërore dhe rolit të studentëve në përfaqësimin kombëtar. Jo çdo sportist student në ekip kombëtar përbën automatikisht rast të sportit universitar. Por kur dokumentet e lidhin studentin me fakultetin, klubin "Studenti", universitetin ose procesin e vënies në dispozicion nga strukturat e arsimit të lartë, atëherë ai bëhet pjesë e historisë së sportit universitar në kuptimin e ndërmjetësimit institucional. Ky dallim metodologjik e ka ndihmuar punimin të shmangë zgjerimin artificial të objektit dhe të ruajë saktësinë analitike.

Kontributi i parë i këtij punimi është vendosja e sportit universitar në qendër të një historie të munguar. Deri më tani, sporti në Shqipëri është trajtuar më shpesh në kuadër të historive të federatave, klubeve, kampionëve ose disiplinave të veçanta. Arsimi i lartë dhe sporti studentor nuk kanë pasur një trajtim të plotë historiografik. Ky studim tregon se historia e Universitetit të Tiranës nuk mund të kuptohet vetëm përmes fakulteteve, programeve mësimore, kuadrit akademik dhe politikës së arsimit. Ajo duhet lexuar edhe përmes trupit studentor, katedrës së edukimit fizik, klubit "Studenti", fushave, palestrave, parakalimeve, spartakiadave dhe delegacioneve sportive.

Kontributi i dytë lidhet me ndërtimin e një kronologjie institucionale të sportit universitar nga viti 1957 deri në vitin 1990. Punimi ka treguar se periudha nuk është homogjene. Ajo nis me themelimin normativ dhe organizativ, kalon në zgjerim dhe masivizim në vitet 1960, hyn në fazën e edukimit fiziko-ushtarak e revolucionarizimit në vitet 1970 dhe arrin në një pjekuri të ngarkuar me kufizime në vitet 1980. Kjo kronologji i jep studimit një strukturë historike dhe shmang trajtimin e socializmit si bllok të pandryshueshëm. Brenda sistemit ka lëvizje, reforma, riorganizime, zgjerime, dobësi dhe prag ndryshimi.

Kontributi i tretë është analiza e klubit "Studenti" si institucion ndërmjetës. Në historiografinë e sportit, klubet shpesh trajtohen si subjekte konkurruese. Ky punim tregon se "Studenti" ishte më shumë se kaq. Ai ishte hapësirë ku bashkoheshin universiteti, IKF "Vojo Kushi", fakultetet, sporti masiv, sporti cilësor dhe përfaqësimi kombëtar. Ai krijoi një identitet sportiv të rinisë së arsimuar dhe shërbeu si urë midis përvojës studentore dhe sistemit të sportit shqiptar. Kjo e bën klubin një objekt me vlerë të veçantë për historinë e institucioneve të socializmit shqiptar.

Kontributi i katërt lidhet me analizën e infrastrukturës. Punimi ka treguar se qendrat sportive, terrenet, palestrat, poligonet e munguara, fushat pranë konvikteve dhe qendra sportive e Qytetit "Studenti" nuk janë detaje ndërtimore. Ato janë pjesë e historisë së modernizimit universitar. Infrastruktura tregon se si shteti e mendonte trupin studentor, por edhe sa e vështirë ishte ta mbështeste këtë projekt në praktikë. Në këtë aspekt, studimi i terreneve sportive shndërrohet në histori të marrëdhënies midis politikës dhe materialitetit.

Kontributi i pestë është trajtimi i edukimit fizik si fushë ku bashkohen pedagogjia, higjiena, ideologjia dhe ushtria. Punimi ka treguar se lënda e edukimit fizik nuk mund të kuptohet vetëm si aktivitet shëndetësor. Ajo përfshinte kontroll mjekësor, testime, normim, teori të kulturës fizike, disiplinë, sport fakultativ dhe më vonë elemente fiziko-ushtarake. Kjo e zgjeron kuptimin e kurrikulës universitare socialiste. Kurrikula nuk ishte vetëm plan dijesh intelektuale. Ajo ishte edhe plan i formimit trupor dhe politik.

Kontributi i gjashtë lidhet me historinë e përfaqësimit ndërkombëtar. Punimi ka dalluar me kujdes midis aktivitetit ndërkombëtar universitar, rolit të studentëve në ekipet përfaqësuese dhe aktivitetit shtetëror. Kjo ndarje metodologjike lejon të kuptohet më saktë se si sporti universitar hynte në diplomacinë sportive të Shqipërisë socialiste. Përfaqësimi nuk matej vetëm me medalje. Ai matej me pjesëmarrje të kontrolluar, me disiplinë të delegacionit, me imazh të universitetit dhe me aftësinë për të dëshmuar jashtë vendit suksesin e arsimit të lartë socialist. Rasti i Torinos, kontaktet me Prishtinën

dhe përfshirja e studentëve në gara ballkanike e europiane e bëjnë këtë aspekt një nga prurjet më të rëndësishme të punimit.

Kontributi i shtatë është metodologjik. Punimi ka përdorur arkivin jo vetëm për të verifikuar fakte, por për të analizuar mekanizma. Dokumentet e kuadrit, planifikimit, infrastrukturës dhe programit janë trajtuar si burime për historinë e kontrollit, mobilizimit dhe jetës institucionale. Shtypi është përdorur jo vetëm si burim njoftimesh, por si tekst ideologjik dhe si hapësirë e kulturës së performancës. Dëshmitë gojore janë përdorur për të lidhur mekanizmin me përvojën. Kjo qasje e kombinuar ofron një model pune edhe për studime të tjera mbi historinë e arsimit, rinisë dhe kulturës fizike në Shqipëri.

Kontributi i tetë lidhet me shmangien e dy leximeve të thjeshtuara. Punimi nuk e paraqet sportin universitar si histori triumfi të pandërprerë dhe as si mekanizëm të pastër propagandistik. Ai tregon se arritjet, kufijtë, politizimi dhe përvoja studentore bashkëjetuan. Kjo mënyrë leximi është e rëndësishme për historiografinë e socializmit shqiptar, sepse e vendos vëmendjen te përditshmëria institucionale dhe te zonat ku shteti arrinte të organizonte, por jo gjithmonë të kontrollonte në mënyrë të plotë kuptimin e përvojës.

Çdo studim historik përcaktohet jo vetëm nga burimet që ka përdorur, por edhe nga kufijtë e tyre. Kufizimi i parë i këtij punimi lidhet me karakterin e pabarabartë të dokumentacionit arkivor. Për disa vite dhe disa tema burimet janë të dendura, veçanërisht për organizimin e katedrës, programet e edukimit fizik, problemet e infrastrukturës dhe daljet ndërkombëtare të viteve 1970. Për periudha të tjera, burimet janë më të rralla, më të fragmentuara ose më shumë njoftuese sesa analitike. Kjo do të thotë se disa procese mund të rindërtohen me saktësi më të madhe, ndërsa të tjerat kërkojnë interpretim më të kujdesshëm.

Kufizimi i dytë lidhet me dallimin midis propozimit dhe realizimit. Shumë dokumente administrative tregojnë se një aktivitet u planifikua, se një ekip u propozua, se një student u kërkua të vihej në dispozicion ose se një strukturë duhej të ngrihej. Kjo nuk provon gjithmonë se aktiviteti u realizua plotësisht në formën e planifikuar. Për këtë arsye, punimi ka kërkuar, sa herë ka qenë e mundur, të krahasojë arkivin me shtypin dhe me dëshmi të tjera. Megjithatë, nuk mund të përjashtohet që disa nisma të kenë mbetur në nivel programi ose të jenë zbatuar pjesërisht.

Kufizimi i tretë ka të bëjë me natyrën e shtypit socialist. Gazetat e kohës kanë vlerë të madhe, por ato ishin pjesë e sistemit të edukimit ideologjik. Ato theksonin suksesin, përdornin gjuhë mobilizuese dhe shpesh e paraqisnin realitetin sipas pritshmërive politike. Punimi i ka lexuar kritikisht këto burime, por nuk mund të pretendohet se përmes tyre rikuperohet plotësisht përvoja e përditshme e studentëve. Shtypi tregon se si duhej të dukej sporti universitar dhe, në disa raste, se ku sistemi shihte probleme. Ai nuk tregon gjithmonë çfarë mendonin studentët, sa të lirë ndiheshin ata ose si e përjetonin detyrimin.

Kufizimi i katërt lidhet me dëshmitë gojore. Ato janë të vlefshme për të kuptuar përvojën, por çdo kujtesë është e ndërtuar në kohë, e ndikuar nga biografia, nga ndryshimet pas vitit 1990 dhe nga mënyra se si pjesëmarrësit e shohin të kaluarën. Për këtë arsye, dëshmitë janë përdorur si burim interpretues dhe jo si zëvendësim i

dokumentacionit. Një projekt më i gjerë i historisë gojore do të mund të pasuronte ndjeshëm këtë fushë, duke përfshirë më shumë studentë të zakonshëm, vajza sportiste, pedagogë, trajnerë, drejtues klubi dhe ish funksionarë të organizatave rinore.

Kufizimi i pestë është gjeografik dhe institucional. Punimi ka në qendër Universitetin e Tiranës dhe klubin "Studenti", sepse aty u përqendrua arsimi i lartë shqiptar dhe materiali burimor më i pasur. Megjithatë, sporti universitar shqiptar nuk kufizohej vetëm në këtë hapësirë. Institutet pedagogjike në rrethe, Universiteti Bujqësor, IKF "Vojo Kushi", institucionet ushtarake dhe shkollat e larta të tjera kishin rolet e tyre. Ato shfaqen në punim në marrëdhënie me Universitetin e Tiranës, por nuk janë trajtuar gjithmonë në mënyrë të barabartë. Kjo mbetet fushë për kërkim të mëtejshëm.

Kufizimi i gjashtë lidhet me të dhënat sasiore. Burimet japin herë pas here numra studentësh, pjesëmarrësish, ekipesh, pedagogësh, orësh mësimore, rezultatet e garave dhe medalje, por këto të dhëna nuk janë gjithmonë të plota ose të krahasueshme në të gjithë periudhën. Për këtë arsye, punimi nuk ka ndërtuar një bazë të plotë statistikore të sportit universitar. Ai ka përdorur të dhënat numerike për të mbështetur interpretimin, jo për të prodhuar një analizë të plotë kuantitative. Një bazë e tillë do të ishte e dobishme për kërkime të ardhshme.

Kufizimi i shtatë lidhet me historinë gjinore. Punimi ka trajtuar pjesëmarrjen e vajzave dhe disa figura të rëndësishme të sportisteve studente, sidomos në sporte si qitja, volejbolli, basketbolli dhe manifestimet masive. Megjithatë, burimet nuk lejojnë gjithmonë një rindërtim të plotë të përvojës gjinore. Do të ishte e rëndësishme të dihej më shumë për pengesat sociale, për raportin midis fakulteteve, për perceptimet familjare, për rrobat sportive, për trajtimin mediatik të sportisteve dhe për mënyrën si sporti universitar ndikoi te përfytyrimi i gruas së arsimuar socialiste.

Një tjetër kufizim ka të bëjë me burimet pamore dhe filmike. Materialet fotografike, kinoditarët dhe pamjet e manifestimeve sportive mund të japin informacion të çmuar për trupin në lëvizje, për koreografinë, uniformën, hapësirën, hierarkinë dhe ritualin publik. Ky punim i ka përdorur ato kur kanë qenë të disponueshme, por një analizë e plotë vizuale do të kërkonte një korpus më të gjerë dhe një metodologji të posaçme. Një studim i ardhshëm mbi imazhin e sportit universitar do të mund të plotësonte analizën e dokumenteve të shkruara dhe të tregonte më qartë si trupi studentor shfaqej para publikut socialist.

Drejtimi i parë për kërkime të ardhshme është zgjerimi i historisë gojore të sportit universitar. Intervista të strukturuara me ish studentë, sportistë, pedagogë, drejtues të klubit "Studenti", mjekë sportivë dhe pjesëmarrës në spartakiada do të ndihmonin për të kuptuar përvojën e përditshme që nuk del plotësisht nga dokumentet. Veçanërisht e rëndësishme do të ishte mbledhja e dëshmive nga studentë që nuk ishin sportistë elitarë, por që morën pjesë në edukimin fizik të detyrueshëm, në ditën e fizkulturës, në krose, në ekskursione ose në manifestime.

Drejtimi i dytë është historia gjinore e sportit universitar. Një studim i posaçëm mbi vajzat studente dhe sportin do të mund të analizonte raportin midis emancipimit socialist, kontrollit trupor, përfaqësimit publik dhe kufizimeve praktike. Rastet e sportisteve të njohura do të duhej të lexoheshin së bashku me pjesëmarrjen masive të

vajzave në fakultete, me sportet ku ato ishin më të pranishme dhe me sportet ku mungesa e tyre është domethënëse.

Drejtimi i tretë është krahasimi rajonal. Marrëdhëniet me Universitetin e Prishtinës hapin një fushë shumë të rëndësishme kërkimi për sportin, kulturën shqiptare dhe diplomacinë e kontrolluar ndërshqiptare në periudhën socialiste. Po ashtu, krahasimi me Jugosllavinë, Bullgarinë, Rumaninë, Greqinë, Italinë dhe vendet e tjera ku sportistët studentë shqiptarë u shfaqën në veprimtari ndërkombëtare do të mund të vendoste rastin shqiptar në një hartë më të gjerë të sportit studentor ballkanik.

Drejtimi i katërt është studimi i IKF "Vojo Kushi" në marrëdhënie me Universitetin e Tiranës. Instituti ishte vendi ku përgatitej kuadri profesional i kulturës fizike dhe, njëkohësisht, partner e rival i sportit universitar. Historia e tij do të ndihmonte për të kuptuar më mirë formimin e pedagogëve, trajnerëve dhe specialistëve që mbajtën në këmbë sistemin e edukimit fizik në shkollat dhe universitetet shqiptare.

Drejtimi i pestë është historia urbane e sportit universitar. Qyteti "Studenti", qendra sportive, parku sportiv, palestrat e fakulteteve, stadiumet dhe terrenet e improvizuara mund të studiohen si pjesë e zhvillimit urban të Tiranës socialiste. Një qasje e tillë do të tregonte si sporti ndikoi në organizimin e hapësirës studentore dhe si hapësira përcaktoi mundësitë e pjesëmarrjes sportive.

Drejtimi i gjashtë është historia e mjekësisë sportive dhe e kontrollit shëndetësor. Vizitat mjekësore, matjet antropometrike, klasifikimi i studentëve sipas gjendjes shëndetësore, lidhja e sportit me higjienën dhe roli i mjekëve të lidhur me klubet e fakultetet përbëjnë një fushë me vlerë të veçantë. Ajo do ta lidhte historinë e sportit me historinë e trupit, të shëndetit publik dhe të disiplinës mjekësore në socializëm.

Drejtimi i shtatë është ndërtimi i një baze të dhënash për aktivitetet universitare. Kjo bazë mund të përfshijë kampionatet ndërfakultetore, lojërat studentore, spartakiadat, listat e sportistëve, rezultatet, trajnerët, fakultetet, disiplinat dhe vendet e zhvillimit. Një punë e tillë do të ndihmonte jo vetëm historinë e sportit, por edhe historinë institucionale të Universitetit të Tiranës.

Drejtimi i tetë është studimi i periudhës pas vitit 1990. Prishja e strukturave të vjetra, rënia e financimit publik, ndryshimi i statusit të edukimit fizik, transformimi i klubit dhe privatizimi i praktikave sportive përbëjnë një kapitull të ri që nuk mund të kuptohet pa trashëgiminë e periudhës socialiste. Një studim mbi tranzicionin do të tregonte se cilat elemente u ndërprenë, cilat mbijetuan dhe cilat u përshtatën në kushtet e reja.

Kërkimi i ardhshëm mund të ndalet edhe te sportet e veçanta. Qitja, për shkak të lidhjes me përgatitjen fiziko-ushtarake dhe me sukseset e sportisteve studente, meriton një studim të posaçëm. Alpinizmi dhe turizmi mund të studiohen si histori e marrëdhënies midis rinisë, natyrës dhe patriotizmit socialist. Shahu mund të përdoret për të zgjeruar konceptin e sportit universitar drejt disiplinave mendore. Atletika mund të lexohet si histori e normës, matjes dhe rekordit. Secili prej këtyre sporteve hap një dritare të ndryshme mbi universitetin dhe shoqërinë.

Përfundimi kryesor i këtij punimi është se historia e sportit universitar në Shqipëri nuk është histori anësore. Ajo është një dritare e rëndësishme për të kuptuar mënyrën se si socializmi shqiptar ndërtoi marrëdhënien midis trupit, dijes, rinisë dhe shtetit. Nga

themelimi i Katedrës së Edukimit Fizik deri te klubi "Studenti", nga programet G.P.M. deri te edukimi fiziko-ushtarak, nga parku sportiv deri te Qyteti "Studenti", nga gara ndërfakultetore deri te dalja në Torino, Prishtinë, Ohër ose në veprimtari të tjera ndërkombëtare, sporti universitar shfaqet si një praktikë ku universiteti socialist e bëri të dukshëm projektin e vet mbi studentin.

Ky student duhej të ishte i arsimuar, i shëndetshëm, i disiplinuar, i aftë për punë, i gatshëm për mbrojtje dhe i denjë për përfaqësim. Sporti ishte një nga mjetet për ta ndërtuar këtë figurë. Por realiteti historik ishte më i ndërlikuar se modeli normativ. Në fushë dhe në palestër, në kros dhe në marshim, në ndeshje dhe në parakalim, studenti nuk ishte vetëm objekt i politikës. Ai ishte edhe pjesëmarrës në një përvojë konkrete. Ai garonte, fitonte, humbte, krijonte shoqëri, mbante mend ngjarje, ndërtonte identitet fakulteti dhe, në disa raste, arrinte në nivele të larta përfaqësimi. Kjo e bën sportin universitar një fushë ku politika dhe jeta e përditshme nuk ndahen dot me prerje të thjeshtë.

Studimi tregon se shteti socialist e përdori sportin universitar për të organizuar rininë e arsimuar, për të kontrolluar kohën dhe trupin, për të prodhuar imazh publik dhe për të përgatitur delegacione të besueshme në arenën ndërkombëtare. Por ai tregon gjithashtu se ky përdorim kishte kufij. Mungesa e infrastrukturës, ngarkesa e kuadrit, pabarazitë midis fakulteteve, pjesëmarrja e luhatshme, tensioni midis masivitetit dhe cilësisë, si dhe karakteri i fragmentuar i burimeve e bëjnë historinë e sportit universitar histori të një projekti të fortë, por jo të përsosur. Kjo histori është më bindëse kur lexohet jo si propagandë e plotë dhe as si sport i lirë, por si ndërthurje e këtyre dy përmasave.

Në plan historiografik, punimi sjell një zhvendosje të vëmendjes nga institucioni universitar si hapësirë vetëm akademike drejt universitetit si hapësirë trupore, sportive, politike dhe shoqërore. Ai tregon se arsimi i lartë socialist nuk formonte vetëm mendje profesionale, por edhe trupa të normuar. Kjo nuk ishte e rastësishme. Në ideologjinë e kohës, kuadri i ri duhej të ishte i gjithanshëm. Sporti universitar ishte një nga mjetet për ta prodhuar këtë gjithanshmëri. Prandaj, historia e tij duhet të zërë vend në historinë e arsimit të lartë shqiptar.

Në fund, sporti universitar në Shqipërinë socialiste mund të përkufizohet si një institucion i ndërmjetëm, i ndërtuar midis pedagogjisë dhe politikës, midis shëndetit dhe disiplinës, midis fakultetit dhe shtetit, midis masivitetit dhe elitës, midis përvojës studentore dhe përfaqësimit ndërkombëtar. Kjo ndërmjetësi është thelbi i tij historik. Pa të, nuk kuptohet pse një lëndë si edukimi fizik mori peshë kaq të madhe në dokumentet universitare, pse një klub si "Studenti" u bë hallkë e rëndësishme e sportit kombëtar, pse një kros fakulteti mund të lidhej me gjuhën e mobilizimit dhe pse një dalje ndërkombëtare kërkonte jo vetëm përgatitje sportive, por edhe kontroll politik.

Kapitujt e mëparshëm kanë treguar se sporti universitar nuk ishte thjesht pasqyrim i politikës së regjimit. Ai ishte një mekanizëm konkret përmes të cilit politika hynte në jetën universitare, por edhe një hapësirë ku studentët prodhonin përvojë të tyre. Për këtë arsye, përfundimi i këtij studimi nuk është se sporti universitar ishte vetëm instrument ideologjik. As se ishte vetëm fushë argëtimi dhe gare. Ai ishte një praktikë historike ku këto kuptime u mbivendosën. Pikërisht kjo mbivendosje e bën objektin të rëndësishëm.

Nëse historia e Universitetit të Tiranës tregon formimin e elitës së arsimuar të Shqipërisë socialiste, historia e sportit universitar tregon se kjo elitë nuk u mendua vetëm si elitë e dijes. Ajo u mendua edhe si elitë e trupit të disiplinuar, e përgatitjes fizike, e gatishmërisë ushtarake dhe e përfaqësimit publik. Në këtë kuptim, studimi i sportit universitar i shton historisë së arsimit të lartë një dimension pa të cilin ajo mbetet e paplotë. Ai tregon se universiteti socialist nuk ishte vetëm auditor, laborator dhe bibliotekë. Ishte edhe fushë, palestër, pistë, poligon, parakalim, kamp stërvitor dhe delegacion sportiv.

Kjo është arsyeja pse sporti universitar duhet të lexohet si pjesë e historisë së shtetit socialist shqiptar, por edhe si pjesë e historisë së studentëve. Ai i përkiste shtetit, sepse shteti e organizoi, e financoi, e kontrolloi dhe e përdori për përfaqësim. Ai i përkiste universitetit, sepse universiteti e institucionalizoi përmes katedrës, fakulteteve, klubit dhe programeve. Ai i përkiste studentëve, sepse ata e jetuan në trupin e tyre, në garat e tyre, në fitoret dhe lodhjen e tyre, në kujtesën e tyre. Vetëm duke i mbajtur së bashku këto tri nivele mund të kuptohet plotësisht historia e tij.

Në mbyllje, ky punim dëshmon se sporti universitar shqiptar i viteve 1957-1990 ishte një laborator i vogël i socializmit shqiptar. Në të u provuan forma të organizimit të masës, të seleksionimit të cilësisë, të kontrollit të kuadrit, të disiplinimit trupor, të përfaqësimit kombëtar dhe të edukimit ideologjik. Në të njëjtën kohë, në këtë laborator u krijuan edhe kujtime, rivalitete, arritje dhe përvoja që nuk mund të reduktohen në gjuhën zyrtare të kohës. Historia e sportit universitar është, për këtë arsye, histori e një tensioni të vazhdueshëm midis projektit të shtetit dhe jetës së studentëve. Ky tension është përfundimi më i rëndësishëm i studimit dhe njëkohësisht arsyeja pse kjo fushë meriton të jetë pjesë e historiografisë së arsimit, rinisë dhe sportit në Shqipëri.

BIBLIOGRAFIA

I. BURIME PARËSORE

A. Burime arkivore

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), "Informacion mbi forcimin e punës në klubin sportiv 'Studenti' dhe përfaqësimin e ekipit 'Vojo Kushi' në aktivitetet sportive kombëtare," Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, f. 1–2.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), "Një vit përvojë në edukimin fizik e ushtarak të rinisë studentore," referat i mbajtur në seminarin e USHT-së, 12 nëntor 1970, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 35–54.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), "Proces verbal, 'Pika e parë e rendit të ditës, puna fizike,'" 24.VIII.1959, Fondi nr. 1048, viti 1959, dosja nr. 9, fl. 1-4.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), "Relacion, 'Mbi zhvillimin e mëtejshëm të kulturës fizike dhe sportit,'" Fondi nr. 511, viti 1959, dosja nr. 110, fl. 8–10.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1958, dosja nr. 116, f. 2, shkresa nr. 44 prot., 21.I.1958.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1968, dosja nr. 13, f. 38–39.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, f. 14–16.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 14/APSTR, viti 1974, dosja nr. 1034, f. 1–2.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 152, viti 1921, dosja nr. 86, fl. 152, Kanunore e Shoqërisë Fiskulturore e Artistike, Pogradec, 17.05.1916.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 164, "Partia Fashiste Shqiptare," viti 1940, dosja nr. 360, fl. 8, "Relacion i Federatës Fashiste të Shkodrës dërguar Partisë Fashiste Shqiptare mbi aktivitetin vjetor, si dhe relacioni i Partisë Fashiste Shqiptare dërguar Luogotenencës mbi aktivitetin e vitit të kaluar dhe masat që duhen marrë për të ardhmen".

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 195, viti 1930, dosja nr. 1, fl. 2, "Ligj, vendime mbi organizimin administrativ të arsimit fillor".

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 56, fl. 1–8, "Mbi punën e katedrave".

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 6–7, "Kalendari sportiv i Universitetit Shtetëror të Tiranës".

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, fl. 1–5, Minella Kapo, Relacion "Mbi edukimin fizik të studentave n'Universitetin Shtetëror të Tiranës," 25.11.1957.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1958, dosja nr. 89, f. 2–5, "Gjendja organizative e studentëve të Universitetit", mars 1958.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1959, dosja nr. 27, fl. 1–3, Universiteti Shtetëror i Tiranës, Rektorati, "Vendim nr. 7," 23.11.1959.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1959, dosja nr. 27, fl. 4–5, Universiteti Shtetëror i Tiranës, Rektorati, "Urdhër," Tiranë, 27.6.1959.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, nr. 9/25 prot., 1 dhjetor 1969, Rektorati i Universitetit Shtetëror të Tiranës drejtuar Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Komitetit të Kulturës Fizike e Sporteve, fl. 1.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 490, viti 1956, dosja nr. 215, fl. 10–14, Vendim nr. 162 "Mbi disa masa për forcimin e mëtejshëm të fiskulturës dhe sportit".

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 107, fl. 2–3, Relacion "Mbi edukimin fizik dhe sportin në Universitet," mars 1962.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1969, dosja nr. 70, fl. 6–9, shkresa nr. 527 prot., 22.X.1969.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1974, dosja nr. 106, f. 4–5, shkresa nr. 381 prot.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1986, dosja nr. 70, f. 1–10.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 58, fl. 9, shkresa nr. 1905 prot., 19 qershor 1970, Drejtoria e Kuadrit e Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës drejtuar Komitetit të Partisë së Universitetit Shtetëror të Tiranës, "Mbi dërgimin e disa sportistëve jashtë shtetit".

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 1048, viti 1972, dosja nr. 46, fl. 11, shkresa nr. 4024 prot., 19 tetor 1972, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Arsimit të Lartë, drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës, Dega Mësimore.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 14/APSTR, viti 1949, dosja nr. 450, "Raport i përgjithshëm mbi pjesëmarrjen e Delegacionit të Rinisë Shqiptare në Festivalin Ndërkombëtar të Rinisë dhe të Studentavet në Budapest," 11 tetor 1949, fl. 1-8.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 14/APSTR, viti 1955, dosja nr. 269, shkresa nr. 8/14 prot., 6 maj 1955, fl. 26-27.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 195, viti 1938, dosja nr. 265, fl. 9-11.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 490, viti 1958, dosja nr. 388, fl. 4.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 490, viti 1970, dosja nr. 509, fl. 43-44, shkresa nr. 2167/49 prot., 8 gusht 1970, Drejtoria e Kuadrit e Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës drejtuar Kryeministrisë, Drejtorisë së Kuadrit.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1959, dosja nr. 110, "Raport mbi riorganizimin e Kulturës Fizike e Sportit dhe mbi Spartakiadën e Parë Kombëtare," ministri Manush Myftiu, fl. 36.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1962, dosja nr. 103, 23.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1979, dosja nr. 160, shkresa nr. 1825 prot., datë 25 qershor 1979, "Përmbajtja e manifestimit fizkulturor," fl. 26–28, 39; shkresa nr. 2689, datë 12 shtator 1979, "Mbi marrjen e masave për kurorëzimin me sukses të manifestimit kulturor të 35-vjetorit të Çlirimit të Atdheut," fl. 46.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1980, dosja nr. 260, shkresa nr. 1803/1 prot., 23 maj 1980, Ministria e Arsimit, Drejtoria e Kuadrit, drejtuar Ministrisë së Punëve të Brendshme, Dega e Vizave, fl. 4.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1981, dosja nr. 367, "Informacion mbi forcimin e punës në klubin sportiv 'Studenti' dhe përfaqësimin e ekipit 'Vojo Kushi' në aktivitetet sportive kombëtare," fl. 1-2.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 511, viti 1984, dosja nr. 206, shkresat nr. 2952/6 prot., 29 maj 1984, dhe nr. 2951/11 prot., 9 korrik 1984, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Kuadrit, fl. 1-20.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 514, dosja nr. 18, shkresa nr. 2335 prot., 14 dhjetor 1965, Komiteti Qendror, Drejtoria e Agjit-Propit, drejtuar Komitetit Shtetëror të Kulturës Fizike dhe Sportit, "Dërgohet ekipi i futbollit '17 Nëntori' në Algjeri," fl. 133.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 514, viti 1973, dosja nr. 19, f. 25-28, "Dërgimi i normave të Spartakiadës së 3-të Kombëtare," shkresa nr. 623 prot., datë 5.07.1973.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 514, viti 1974, dosja nr. 9, fl. 2.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Fondi nr. 724, viti 1958, dosja nr. 155, 2–9.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Këshilli i Ministrave, "Vendim nr. 182, më 11.4.1956, mbi disa masa për forcimin e mëtejshëm të fiskulturës dhe të sportit,", fl. 10-15.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Ministria e Arsimit dhe Kryesia e Komitetit Fizkulturor, "Vendim," 3 prill 1953, Fondi nr. 511, viti 1953, dosja nr. 25, f. 82.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Ministria e Arsimit, "Relacion mbi Institutin e Kulturës Fizike 'Vojo Kushi'," 1965, nënshkruar nga ministri Thoma Deljana, Fondi 14/APSTR, viti 1965, dosja nr. 180, f. 11-12.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Partia e Punës e Shqipërisë, Sekretariati i Komitetit Qendror, "Vendim nr. 25/1 mbi disa masa në sektorin e kulturës fizike dhe sporteve," 18 janar 1958, Fondi nr. 490, viti 1957, dosja nr. 1114, f. 78.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Dega e Kuadrit, shkresë nr. 325, datë 19 tetor 1968, drejtuar Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Dega e Kuadrit, Tiranë, Fondi nr. 1048, viti 1968, dosja nr. 36, f. 6.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Dega Mësimore, shkresë nr. 14/17 prot., drejtuar Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Arsimit të Lartë dhe Profesional, Tiranë, 21.6.1966, Fondi nr. 1048, viti 1966, dosja nr. 27, fl. 1r-v.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Katedra e Edukatës Fizike, “Plani i punës i Katedrës së Edukatës Fizike pranë Universitetit për vitin akademik 1957-1958,” miratuar nga zv.rektori Hasan Duma, Fondi nr. 1048, viti 1957, dosja nr. 65, f. 4–5.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Klubi Sportiv Studenti, “Plan financë,” Tiranë, 3 mars 1968, Fondi nr. 1048, viti 1968, dosja nr. 36, f. 4–5.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Rektorati, “Detyra të dala nga mbledhja e Rektoratit për problemet e edukimit fiziko-ushtarak,” hartuar nga zv.rektori Vangjel Priftanji, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, f. 10–13.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Rektorati, “Mbi disa probleme të edukimit fiziko-ushtarak të U.SH.T.,” Fondi 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 24–34.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Rektorati, Pandi Allabashi, “Raport mbi disa probleme të edukimit fizik e ushtarak të studentëve,” 6 mars 1970, Fondi nr. 1048, viti 1970, dosja nr. 13, fl. 2–6.

Arkivi Qendror i Shtetit (AQSH), Universiteti Shtetëror i Tiranës, Rektorati, shkresa nr. 285/1, datë 25 mars 1974, drejtuar fakulteteve.

B. Akte ligjore, botime zyrtare dhe dokumente normative

Fletorja Zyrtare, nr. 54 (1934). “Dekret-ligja organike e Arsimit.”.

Kanunizmë e shoqërisë “Përparimi” në Korçë (Për përhapjen e ndjenjave kombëtare e përparimtare të kombit shqiptar), Korçë: Shtypshkronja “Korça”, 1917, 1.

C. Burime filmike, fotografike dhe audiovizuale

AQSHF, Kinoditari nr. 8, 1972, kodi i referencës I/1-672, suzheti 6.

AQSHF, Kodi i referencës I/2-508, “Albumi i lojrave të 10-ta kombëtare studenteske.” Regjisor Vitori Celi, dokumentar, 1974, numri i akteve 2, kohëzgjatja 18 minuta.

AQSHF, Kodi i referencës I/2-86, “Festa e forcës, shëndetit dhe bukurisë.” Dokumentar, regjisor Hysen Hakani, 1959, numri i akteve 3, kohëzgjatja 23:11, producenti Kinostudio “Shqipëria e Re”.

Istituto Luce, “Un reparto di avanguardisti appartenenti alla Gioventù Albanese del Littorio,” fotografi nga shërbimi Inaugurazione campo sportivo GLA femminile di Tirana, Tirana, 14 prill 1940, fotografi bardhë e zi, objekt: negativ, kod fotografie AL00001974, Archivio Storico Luce.

D. Dokumente institucionale dhe programe mësimore

Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17 "Edukimi fizik, gjimnastika e mëngjesit", "Mbi veprimtarinë e Katedrës së Edukimit Fizik dhe Klubit Sportiv 'Studenti'." 1974, fl. 1–13.

Universiteti Shtetëror i Tiranës, Katedra e Edukimit Fizik, Fondi arkivor, Programi i edukimit fizik i studentave të Universitetit Shtetëror të Tiranës (Profili i pregatitjes së përgjithshme fizike) (Tiranë, 1962), f. 1-25.

Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17 "Edukimi fizik, gjimnastika e mëngjesit", Urdhër nr. 3, prot. nr. 579, Ministria e Arsimit dhe Kulturës, Drejtoria e Edukimit Fizik dhe Ushtarak, "Mbi disa masa për forcimin e mëtejshëm cilësor të edukimit fizik në shkollë", Tiranë, 17.2.1973.

Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr. 16 - 17, shkresa nr. 6/15, 26 shkurt 1974, Fakulteti i Ekonomisë drejtuar Rektoratit të Universitetit Shtetëror të Tiranës.

Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17 "Edukimi fizik, gjimnastika e mëngjesit", shkresa nr. 1026 prot., 11 korrik 1973.

Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17 "Edukimi fizik, gjimnastika e mëngjesit", shkresa nr. 228 prot., 14 mars 1973, Komiteti Shtetëror i Kulturës Fizike e Sporteve drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës.

Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17 "Edukimi fizik, gjimnastika e mëngjesit", shkresa nr. 309 prot., 4 prill 1973, Komiteti Shtetëror i Kulturës Fizike e Sporteve drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës.

Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17 "Edukimi fizik, gjimnastika e mëngjesit", shkresa nr. 539 prot., 9 maj 1973, Universiteti Shtetëror i Tiranës.

Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17 "Edukimi fizik, gjimnastika e mëngjesit", shkresa nr. 603 prot., 18 qershor 1973, Komiteti Shtetëror i Kulturës Fizike e Sporteve drejtuar Universitetit Shtetëror të Tiranës.

Universiteti Shtetëror i Tiranës, Fondi Rektorati, viti 1974, dosja nr.17 "Edukimi fizik, gjimnastika e mëngjesit", shkresa nr. 904 prot., 21 qershor 1973, Universiteti Shtetëror i Tiranës drejtuar Komitetit Shtetëror të Kulturës Fizike e Sporteve.

E. Intervista dhe burime gojore

Heqimi, Lluka. Intervistë nga Marlind Pelushi. Tiranë, 12 mars 2026. Shtojca e tezës së doktoratës "Historia e Sportit Universitar (1967–1990)," Universiteti i Tiranës, 2026.

F. Shtyp periodik

"17 mijë të rinj e të reja të kryeqytetit në krosin sportiv dimëror." *Zëri i Rinisë*, nr. 9, 1 shkurt 1984, f. 4.

"20 Tetor, çelen lojërat e 9-ta studenteske." *Zëri i Rinisë*, viti XXXI, nr. 83 (2500), 14 tetor 1972, f. 5.

A.K. "Studenti - Kampion i parë." *Sporti Popullor*, viti 45, nr. 105 (2679), 25 dhjetor 1989, f. 1-2.

Ahmati, Kastriot, dhe Hiqmet Meçe. "Veprimtari lokale me vlera kombëtare." *Sporti Popullor*, viti XLVI, nr. 84 (2764), 19 tetor 1990, f. 1.

Ahmati, Kastriot, dhe Kujtim Trasja. "Bota e pasur e studentëve sportistë, përfunduan lojërat e 14-ta Studentore, Universiteti i Tiranës 'Enver Hoxha' në vend të parë." *Sporti Popullor*, viti XLIII, nr. 82 (2448), 16 tetor 1987, f. 1-2.

Ahmati, Kastriot, dhe Kujtim Trasja. "Në festën sportive të rinisë studentore." *Sporti Popullor*, viti XLIII, nr. 81 (2447), 12 tetor 1987, f. 1.

"Aktivitet i gjerë sportiv." *Studenti*, nr. 14 (373), 20 tetor 1978, f. 8.

Andoni, Altin. "Bashkëbisedimi ynë më sportistin Student." *Studenti*, viti 22, nr. 18 (569), 29 shtator 1988, f. 8.

ATSH. "Filloi kupa e rinisë studenteske në futboll." *Zëri i Rinisë*, viti 35, nr. 95 (2932), 27 nëntor 1976, f. 2.

ATSH. "Filluan Lojërat e 14-ta Kombëtare Studentore." *Zëri i Rinisë*, viti XLVI, nr. 81 (4070), 10 tetor 1987, f. 1, 4.

ATSH. "Studenti, fitues." *Zëri i Rinisë*, viti XLII, nr. 40 (3611), 18 maj 1983, f. 3.

ATSH. "U hap Festivali i 8-të botëror i Rinisë dhe i Studentëve." *Zëri i Rinisë*, viti XXI, nr. 61 (1426), 1 gusht 1962, f. 1.

Baho, Xhoxhi. "Përfunduan lojërat e 14-ta kombëtare studentore." *Studenti*, nr. 15 (549), 17 tetor 1987, f. 7.

Belkovi, Spiro. "Mbledhje me sportistët përfaqësues të K.S. 'Studenti'." *Studenti*, viti VIII, nr. 3 (266), 24 janar 1974, f. 6.

Belkovi, Spiro. "Nga historiku i universiadave sportive." *Studenti*, viti VIII, nr. 9 (272), 7 mars 1974, f. 8.

Blerimi, Ermal. "Aktivitete sportive të rinisë studenteske." *Studenti*, nr. 16 (375), 17 nëntor 1978, f. 8.

Bozaxhiu, Manol. "30-vjetori i klubit sportiv 'Studenti': Sporti në rritje i studentëve." *Sporti Popullor*, nr. 4 (2183), viti XXXIX, 24 janar 1984, f. 2.

Bushati, Enver. "Përfundoi me sukses Spartakiada e II e Universitetit." *Universiteti*, nr. 4 (18), 27 qershor 1959, f. 3.

Bushati, Enver. "Spartakiada e tretë e Universitetit." *Universiteti*, nr. 2 (20), 12 nëntor 1959, f. 2.

Cara, Bedri. "Në kuadrin e Spartakiadës Kombëtare të vitit jubilar të 35-vjetorit të Çlirimit të Atdheut: Jehoja e Spartakiadës Jubilare - Në fakultetin e Shkencave të Natyrës." *Studenti*, viti 13, nr. 4 (382), 2 mars 1979, f. 8.

Çeçi, Nuredin, dhe Agim Tafili. “Sport - Kalitje: Larmi aktivitetesh fizkulturore e sportive të rinisë studenteske.” *Studenti*, viti 12, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, f. 8.

“Dajti dhe miqtë e tij.” *Zëri i Rinisë*, nr. 13 (1585), 12 shkurt 1964, f. 1.

Dalipi, Moisi. “Trofe e një qitësi të talentuar: qitësi i klubit sportiv Studenti Alqi Mustafaj fitoi medaljen e artë në ushtrimin 1x60 pistoletë e lirë në kampionatin ballkanik të qitjes.” *Studenti*, viti 16, nr. 17 (474), 11 nëntor 1983, f. 7.

Dalipi, Moisi, dhe Orfea Dhuci. “Suksesi i saj mori përmasat e atdheut, qitësja studentë Emanuela Kola - kampione e Europës.” *Studenti*, viti 16, nr. 13 (470), 16 shtator 1983, f. 1-2.

Delia, Hekuran. “Zotime dhe aktivitete të rinisë së kryeqytetit.” *Zëri i Rinisë*, nr. 92 (2999), 17 nëntor 1976, f. 4.

Dervishi, Arjan. “Me njerëzit e guximshëm.” *Studenti*, nr. 2 (143), 28 janar 1971, f. 4.

Dhales, Kiço. “Spartakiada kombëtare e të rejave, aksion i madh politik.” *Zëri i Rinisë*, nr. 35, 1 maj 1968, f. 5.

Dhuci, Orfea, dhe Moisi Dalipi. “Forca e zemrave rinore, përfunduan me sukses lojërat e 13-ta kombëtare studentore.” *Studenti*, viti XVI, nr. 16 (455), 10 nëntor 1982, f. 8.

Dhuci, Orfea, dhe Moisi Dalipi. “Sport-kalitje: Aktivitete të larmishme sportive.” *Studenti*, viti 15, nr. 6 (425), 27 mars 1981, f. 8.

Dhuci, Orfea, dhe Moisi Dalipi. “Sport-kalitje: Pas 100 minutave loje.” *Studenti*, viti 16, nr. 5 (444), 12 mars 1982, f. 8.

Dhuci, Orfea, dhe Moisi Dalipi. “Sport-kalitje: Përsëri aktivitet.” *Studenti*, viti 16, nr. 7 (446), 9 prill 1982, f. 8.

Dhuci, Orfea, dhe Moisi Dalipi. “Sport: Luftë e fortë sportive.” *Studenti*, viti 16, nr. 3 (442), 12 shkurt 1982, f. 8.

“E ardhme më e bukur për qytetin ‘Studenti’: intervistë me Gjergji Xhacka, nënkryetar i drejtorisë së qytetit ‘Studenti’.” *Studenti*, nr. 30 (510), viti 18-të, 13 shtator 1985, f. 1-2.

“Ekskursion i madh masiv i rinisë së kryeqytetit në malin e Dajtit.” *Zëri i Rinisë*, viti XXXII, nr. 49 (2574), 20 qershor 1973, f. 3.

“Ekskursione kalitëse të studentëve në Dajt.” *Studenti*, nr. 1 (379), 19 janar 1979, f. 8.

Faja, Ardian. “Dy çaste të lumtura.” *Zëri i Rinisë*, viti XLII, nr. 73 (3644), 14 shtator 1983, f. 1, 3.

“Festë e sportistëve t’Universitetit, Zhvillohet ceremonia e mbylljes së spartakiadës.” *Zëri i Rinisë*, nr. 39 (1083), 17 maj 1958, f. 1, 6.

“Filloi kampionati i veprimtarive në natyrë.” *Zëri i Rinisë*, nr. 17 (4113), 2 mars 1988, f. 1, 4.

“Filloi spartakiada e të rejave të Tiranës.” *Zëri i Rinisë*, viti XXIX, nr. 90 (2300), 11 nëntor 1970, f. 1.

“Filluan finalet e Spartakiadës së Dytë Kombëtare.” *Zëri i Rinisë*, viti XXVIII, nr. 69 (2174), 27 gusht 1969, f. 1.

"Filluan ndeshjet kupës së futbollit." *Studenti*, nr. 3 (362), 24 shkurt 1978, f. 8.

"Filluan ndeshjet për kupën e 30-vjetorit të Armës së Sigurimit." *Zëri i Rinisë*, viti XXXII, nr. 10 (2535), 3 shkurt 1973, f. 6.

"Gazeta Studenti." *Studenti*, nr. 20 (359), viti 11, 24 dhjetor 1977, f. 7.

Goxhi, Kristaq. "Alpinistë jemi ne." *Studenti*, nr. 17 (376), 1 dhjetor 1978, f. 8.

Gribo, Albana. "Maratona e parë e Tiranës." *Zëri i Rinisë*, nr. 43 (4243), 31 maj 1989, f. 1.

Grillo, Kozma. "Sportet e burrërisë do të ecin kështu më përpara." *Zëri i Rinisë*, nr. 101 (1570), 21 dhjetor 1963, f. 5.

Huqi, Shefqet. "Për një gjallërim të mëtejshëm të aktiviteteve sportive." *Studenti*, nr. 3 (362), viti 12-të, 24 shkurt 1978, f. 8.

Ilo, Petri. "Mbi ndërtimet në qytetin 'Studenti' deri në vitin 2000." *Studenti*, nr. 1 (555), viti 22-të, 7 janar 1988, f. 7.

"Intervistë e redaktorit tonë me zëvendësrektorin Bajram Gjata." *Studenti*, nr. 9 (272), 7 mars 1974, f. 1.

"Intervistë me shokun Todi Lubonja, kryetar i delegacionit të rinisë sonë në festivalin e 8-të botëror të rinisë e studentave për paqen e miqësinë." *Zëri i Rinisë*, viti XXI, nr. 59 (1424), 25 korrik 1962, f. 1.

Jançe, Thanas. "Ju lumtë shokë." *Universiteti*, viti III, nr. 1 (19), 22 tetor 1959, f. 1.

Jançe, Thanas. "Studentët në Dajt: eksursioni alpinistik i studentëve." *Zëri i Rinisë*, nr. 14 (1058), 19 shkurt 1958, f. 3.

Jançe, Thanas. "Zhvilloi punimet konferenca e dytë sportive." *Universiteti*, nr. 2 (17), viti III, 6 maj 1959, f. 3.

Jano, Gjergji, dhe Agim Tafili. "Sport-kalitje: Kronikë sportive." *Studenti*, viti 14, nr. 6 (404), 18 prill 1980, f. 8.

Kadiu, Nexhmi. "Sport, kalitje, më 26 tetor fillojnë lojërat e 12-ta studenteske." *Studenti*, viti XV, nr. 16 (435), 23 tetor 1981, f. 8.

Kalaja, Erion. "Përfunduan Lojërat e 13-ta kombëtare studentore, Universiteti i Tiranës në vend të parë." *Zëri i Rinisë*, viti XLI, nr. 92 (3557), 10 nëntor 1982, f. 4.

"Kalendari i ndeshjeve të kupës së futbollit për nder të fushatës për dhënie llogari e zgjedhjet e reja në Parti." *Studenti*, nr. 2 (361), 10 shkurt 1978, f. 8.

Kapisyzi, Drita. "Shahistët." *Studenti*, nr. 13 (276), 4 prill 1974, f. 8.

Kapo, Minella. "Alpinizmi rrit virtytet." *Zëri i Rinisë*, 18 mars 1959, f. 3.

Kapo, Minella. "Të shtojmë përpjekjet që të dalim faqebardhë." *Universiteti*, viti III, nr. 2 (17), 6 maj 1959, f. 3.

"Këto ditë në Universitet." *Studenti*, nr. 18 (593), 9 nëntor 1989, f. 1-2.

Kolegjiumi i Redaksisë. "Foto." *Studenti*, viti XIV, nr. 15 (413), 26 shtator 1980, f. 8.

Kolegjiumi i Redaksisë. "Foto e takimit të qitësve në poligonin e universitetit." *Studenti*, viti XIV, nr. 17 (415), 24 tetor 1980, f. 8.

Konomi, Vasil. “Atletike do të thotë shëndet, bukuri fizike, harmoni.” *Zëri i Rinisë*, nr. 4 (1473), 16 janar 1963, f. 1.

“Konsiderata për Shkollën Normale.” *Dielli (Boston)*, nr. 24, 14 janar 1910, f. 1.

Korresp. i “Studentit”. “Krosi i më të mirëve.” *Studenti*, viti 23, nr. 6 (581), 23 mars 1989, f. 6.

Korresp. i “Studentit”. “Marshim në fshatin Farkë.” *Studenti*, viti 23, nr. 10 (585), 18 maj 1989, f. 6.

Korresp. i Studentit. “Nga jeta në Universitet, vazhdojnë lojërat studentore.” *Studenti*, viti XVIII, nr. 5 (502), 8 mars 1985, f. 3.

Korresp. i “Studentit”. “Përfunduan lojërat e 12-ta studenteske.” *Studenti*, viti XV, nr. 17 (436), 6 nëntor 1981, f. 8.

Korresp. i “Studentit”. “Sport, basketbollistët e rinj të ‘Studentit’ do të luajnë në KK të kategorisë I të vitit të ardhshëm.” *Studenti*, viti XIII, nr. 11 (389), 8 qershor 1979, f. 8.

Korresp. i “Studentit”. “U çel Spartakiada e Fakultetit të Inxhinierisë Mekanike e Elektrike.” *Studenti*, viti 16, nr. 18 (475), 25 nëntor 1983, f. 6-7.

Korresp. i “Studentit”. “Veprimtari sportive.” *Studenti*, viti 18, nr. 24 (517), 20 dhjetor 1985, f. 6.

Korresp. i “Zërit të Rinisë”. “213 gjimnastë në kampionat.” *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 29 (1601), 8 prill 1964, f. 2.

Korresp. i “Zërit të Rinisë”. “Ç’tregoi kampionati kombëtar i notit.” *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 69 (1538), 31 gusht 1963, f. 2.

Korresp. i “Zërit të Rinisë”. “Kampionati i veprimtarive në natyrë.” *Zëri i Rinisë*, nr. 33, 25 prill 1987, f. 4.

Korresp. i “Zërit të Rinisë”. “Kupa e ‘40-vjetorit të Partisë’.” *Zëri i Rinisë*, viti XL, nr. 62 (3423), 5 gusht 1981, f. 4.

Korresp. i “Zërit të Rinisë”. “Kupa e Republikës për peshëngritje, 30 rekorde për të rritur e për të rinj.” *Zëri i Rinisë*.

Korresp. i “Zërit të Rinisë”. “Kupat ‘11 Janari’ në çiklizëm dhe në shah.” *Zëri i Rinisë*, viti XLI, nr. 3 (3468), 13 janar 1982, f. 3.

Korresp. i “Zërit të Rinisë”. “Pasqyra sportive e javës, ndeshjet e volejbollistëve.” *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 77 (1546), 28 shtator 1963, f. 5.

Korresp. i “Zërit të Rinisë”. “Përfunduan garat kombëtare të gjimnastikës sportive.” *Zëri i Rinisë*, viti XVI, nr. 38 (1082), 14 maj 1958, f. 4.

Korresp. i “Zërit të Rinisë”. “Përfunduan lojërat e dyta studenteske.” *Zëri i Rinisë*, viti XXIII, nr. 91 (1663), 11 nëntor 1964, f. 3.

Korresp. i “Zërit të Rinisë”. “Rrethi i 37-të çiklistik.” *Zëri i Rinisë*, viti XL, nr. 40, 20 maj 1981, f. 4.

Korresp. i “Zërit të Rinisë”. “Studenti, kampion në shah.” *Zëri i Rinisë*, viti XLII, nr. 34 (3605), 27 prill 1983, f. 4.

Korresp. i “Zërit të Rinisë”. “U çelën lojërat studenteske jubilare.” *Zëri i Rinisë*, viti XXXIII, nr. 24 (2653), 27 mars 1974, f. 3.

Korresp. i “Zërit të Rinisë”. “U hapën lojërat e dyta studenteske.” *Zëri i Rinisë*, viti XXIII, nr. 89 (1661), 4 nëntor 1964, f. 1.

Korresp. i “Zërit të Rinisë”. “Vazhdon kampionati kombëtar i skive.” *Zëri i Rinisë*, viti XL, nr. 8, 28 janar 1981, f. 4.

Kraja, Osman. “Burim i madh frymëzimi.” *Studenti*, nr. 3 (480), 17 shkurt 1984, f. 1.

Kristo, Artan. “Fakulteti Ekonomik kampion në futboll.” *Studenti*, viti 16, nr. 19 (475), 9 dhjetor 1983, f. 7.

Kristo, Artan. “Festa e klubit sportiv ‘Studenti’ që rinohet çdo ditë.” *Studenti*, viti XVII, nr. 2 (479), 3 shkurt 1984, f. 1, 8.

Kristo, Artan. “Probleme të mësimit, vlerësim më i drejtë për edukimin fizik.” *Studenti*, nr. 12 (489), viti 17-të, 14 shtator 1984, f. 3.

Kristo, Artan. “Sport-kalitje-shëndet: Në kampionatet midis fakulteteve.” *Studenti*, viti 16, nr. 16 (473), 26 tetor 1983, f. 8.

“Kronikë sportive, Stafetë në kryeqytet.” *Universiteti*, nr. 6 (27), 28 nëntor 1960, f. 2.

“Kupa e Rinisë në Futboll.” *Studenti*, nr. 18 (316), 22 nëntor 1975, f. 7.

Lame, Arben. “14 rekordet e para dhe shumë të rinj me perspektivë.” *Zëri i Rinisë*, viti XLIII, nr. 26, 22 shkurt 1984, f. 3.

Lame, Arben. “Bukuria e një jave me veprimtari sportive.” *Zëri i Rinisë*, viti XLII, nr. 35 (3606), 4 maj 1983, f. 4.

Lazri, Ndue. “Shpërthim i forcës dhe shkathtësisë së rinisë studenteske.” *Zëri i Rinisë*, viti XXXIII, nr. 26 (2655), 3 prill 1974, f. 1, 5.

Leksani, Mazar. “Edhe në kupë Lokomotiva.” *Sporti Popullor*, viti 45, nr. 91 (2665), 6 nëntor 1989, f. 2.

“Manifestim i fuqishëm i unitetit të çeliktë të popullit rreth Partisë.” *Zëri i Rinisë*, nr. 35 (3084), 3 maj 1978, f. 5.

Manza, Rodon. “Rezultate që na gëzojnë.” *Studenti*, viti XII, nr. 2 (361), 10 shkurt 1978, f. 1, 8.

Manzai, Radon. “Duke ndjekur ndeshjet e kupës së futbollit.” *Studenti*, nr. 7 (366), 21 prill 1978, f. 8.

Marku, Gac. “Kupa ‘11 Janari’ në kryeqytet.” *Zëri i Rinisë*, viti XLII, nr. 4 (3575), 12 janar 1983, f. 3-4.

Maza, Radon. “Rezultate pozitive të ekipeve ‘Studenti’.” *Studenti*, viti XII, nr. 9 (368), 19 maj 1978, f. 8.

“Mbi 25 mijë nxënës dhe studentë përgatiten për manifestimin e madh fiskultural të Spartakiadës së dytë kombëtare.” *Zëri i Rinisë*, nr. 83 (1552), viti XVIII, 19 tetor 1963, f. 1, ATSH.

“Mbi aktivitetin vjetor dhe detyrat për revolucionarizimin e mëtejshëm të fiskulturës e sportit: Nga konferenca e 5-të e klubit sportiv ‘Studenti’.” *Studenti*, viti IV, nr. 5 (108), 12 shkurt 1970, f. 1, 3.

"Mbresa nga lojërat e 14-ta studentore." *Studenti*, nr. 17 (551), 29 tetor 1987, f. 8.

"Me 10 sportistët më të mirë të klubit sportiv 'Studenti'." *Studenti*, viti XXI, nr. 4 (538), 26 shkurt 1987, f. 8.

Milaj, Milto, dhe Telemak Leka. "Përfunduan lojërat e pesta kombëtare studentore." *Zëri i Rinisë*, viti XXVII, nr. 27 (2029), 3 prill 1968, f. 6.

Muçostepa, Hasan. "Klubi sportiv 'Studenti' qendër e rëndësishme për ngritjen e cilësisë sportive të rinisë studentore." *Studenti*, nr. 1 (478), viti XVII, 20 janar 1984, f. 1, 7.

Muka, Arben. "Kampionati i futbollit midis fakulteteve: fitore e bukur dhe e merituar." *Studenti*, viti 18, nr. 6 (503), 22 mars 1985, f. 8.

Muka, Arben, dhe Sokol Terihati. "Udhët e Atdheut na thërrasin." *Studenti*, viti XVII, nr. 14 (491), 12 tetor 1984, f. 1, 3.

Nano, Rushan, dhe Orfea Dhuci. "Sport-kalitje: Me dëshirën për fitore." *Studenti*, viti 16, nr. 6 (445), 26 mars 1982, f. 8.

"Në kuadrin e 30 vjetorit të BRPSH: Nga qendra sportive 'Studenti'." *Studenti*, viti 5, nr. 37 (175), 18 nëntor 1971, f. 2.

Nenaj, Sejfulla. "Me syrin e fotografit." *Studenti*, viti 16, nr. 3 (461), 11 shkurt 1983, f. 8.

"Nesër fillojnë lojërat e 14-ta studentore." *Studenti*, viti XXI, nr. 15 (549), 8 tetor 1987, f. 8.

Neviri, Tomson. "4500 djem e vajza në kros masiv." *Studenti*, viti 23, nr. 9 (584), 4 maj 1989, f. 1.

Neviri, Tomson. "Fillim i mbarë dhe rezultate premtuese të ekipit 'Studenti'." *Studenti*, viti XVI, nr. 6 (464), 25 mars 1983, f. 6, 8.

Neviri, Tomson. "Histori-Filologjia dhe ndërtimi - dy protagonistët e kampionatit të Atletikës." *Studenti*, viti 23, nr. 8 (583), 20 prill 1989, f. 7.

Neviri, Tomson. "Kupa e Rinisë në futboll arriti në finale." *Studenti*, nr. 20 (318), 20 dhjetor 1975, f. 8.

Neviri, Tomson. "Ndeshje të bukura dhe me rivalitet." *Studenti*, viti 23, nr. 17 (592), 26 tetor 1989, f. 1-2.

Neviri, Tomson. "Sport: Faza e dytë e kampionatit lokal të futbollit." *Studenti*, viti 8, nr. 7 (270), 21 shkurt 1974, f. 8.

"Nismë e mbarë, rekorde të reja e ndeshje të bukura." *Zëri i Rinisë*, viti XXXVIII, nr. 86 (3239), 27 tetor 1979, f. 3.

"Njofton katedra e edukimit fizik." *Studenti*, nr. 14 (589), viti 23-të, 14 shtator 1989, f. 7.

"Not, Kupa e '40-vjetorit të Partisë'." *Zëri i Rinisë*, viti XL, nr. 62 (3423), 5 gusht 1981, f. 4.

Nura, Arjana, dhe Hysen Ruspi. "Në Dajt." *Studenti*, nr. 5 (424), 13 mars 1981, f. 8.

Orgocka, Serafin. "Më shumë aktivitete masive sportive për gjallërimin e jetës së rinisë në kohën e lirë." *Studenti*, nr. 20 (418), 5 dhjetor 1980, f. 8.

Osmani, Asllan. “Rini e fortë, e bukur, e Atdheut tim.” *Zëri i Rinisë*, viti XXXVIII, nr. 87 (3240), 31 tetor 1979, f. 1, 4.

“Përfundoi kampionati kombëtar i pingpongut për të reja dhe të rinj.” *Zëri i Rinisë*, viti 39, nr. 82, 15 tetor 1980, f. 4.

“Përfundoi spartakiada e të rejave universitare.” *Zëri i Rinisë*, viti XXXII, nr. 26 (2551), 31 mars 1973, f. 4.

“Përfunduan lojërat e katërta kombëtare studenteske.” *Zëri i Rinisë*, viti XXVI, nr. 29, 12 prill 1967, f. 6.

Pirdeni, Agim. “Lojërat e treta studentore.” *Zëri i Rinisë*, viti XXIV, nr. 33 (1710), 28 prill 1965, f. 3.

Puka, Arison. “Filloi kampionati i futbollit midis fakulteteve.” *Studenti*, viti 22, nr. 21 (572), 10 nëntor 1988, f. 8.

Puka, Arison. “Rezultate të larta të dy qitëseve të reja.” *Studenti*, viti XXIII, nr. 14 (589), 14 shtator 1989, f. 1.

Pulluqi, Llazar, dhe Agim Tafili. “Në kuadrin e Spartakiadës së Jubileut të Çlirimit.” *Studenti*, viti 13, nr. 5 (383), 16 mars 1979, f. 8.

“Rezultatet flasin se duhet më shumë punë.” *Studenti*, viti 12, nr. 6 (365), 7 prill 1978, f. 8.

“Rezultatet përfundimtare të lojërave.” *Studenti*, nr. 13 (276), 4 prill 1974, f. 8.

Risto, Petraq. “Rekorde të reja - dhuratë për 35 vjetorin e Çlirimit.” *Zëri i Rinisë*, nr. 73, 12 shtator 1979, f. 4.

Rjolli, Laura. “Në klubin sportiv Studenti, në pararojët e sportit të gjimnastikës.” *Studenti*, viti 18, nr. 10 (507), 17 maj 1985, f. 7.

Runa, Arben, dhe Ardian Progri. “Si e kalon kohën e lirë?” *Studenti*, nr. 15 (549), viti 21-të, 8 tetor 1987, f. 6-7.

“Shtohet aktiviteti kombëtar i klubit sportiv ‘Studenti’.” *Studenti*, nr. 6 (366), 5 maj 1978, f. 8.

“Si të pajtohemi me këtë gjendje.” *Zëri i Rinisë*, nr. 40 (1509), 22 maj 1963, f. 1, 3.

Spahiu, Selami. “Manifestim i shkëlqyer i forcës, bukurisë fizike e shpirtërore të brezit tonë të ri.” *Zëri i Rinisë*, viti XLIII, nr. 86 (3761), 24 tetor 1984, f. 3.

“Spartakiada e 10-të e klubit sportiv të Universitetit.” *Zëri i Rinisë*, nr. 93 (1883), 19 nëntor 1966, f. 2.

“Spartakiada e të rejave të rrethit Tiranës u mbyll me sukses.” *Zëri i Rinisë*, viti XXXIV, nr. 87 (2819), 29 nëntor 1975, f. 4.

“Spartakiada e të rejave të Tiranës.” *Zëri i Rinisë*, viti XXIX, nr. 91 (2301), 14 nëntor 1970, f. 2.

Spiro, Jorgaq. “Tre rekorde të reja. Por mundësitë janë për më shumë.” *Zëri i Rinisë*, viti XLVI, nr. 62 (4051), 5 gusht 1987, f. 4.

“Sport: Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të futbollit të UT; Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të volejbollit të UT (vajza); Kalendari i ndeshjeve të kampionatit të basketbollit të UT (djem).” *Studenti*, viti 12, nr. 13 (372), 6 tetor 1978, f. 8.

"Sport, kalitje." *Studenti*, nr. 16 (435), 23 tetor 1981, f. 8.

"Sport-kalitje, Dita e fizkulturës e fakultetit." *Studenti*, nr. 12 (371), viti 12-të, 22 shtator 1978, f. 8.

"Sport-kalitje: Larmi dhe masiv." *Studenti*, viti 13, nr. 20 (398), 28 dhjetor 1979, f. 8.

"Sport-kalitje, suksesi i merituar i qitëseve tona." *Studenti*, nr. 15 (393), viti XIII, 5 tetor 1979, f. 8.

"Studentët u dhanë fund lojërave të tyre." *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 90 (1539), 13 nëntor 1963, f. 3.

"Sukses i madh i qitjes sonë." *Studenti*, nr. 11 (370), viti XII, 8 shtator 1978, f. 8.

"Sukses i qitësve tona." *Zëri i Rinisë*, viti XXXVII, nr. 71 (3120), 6 shtator 1978, f. 3.

"Suksesi i merituar i qitëseve tona." *Studenti*, viti XIII, nr. 16 (398), 5 tetor 1979, f. 8.

"Suksesi në tennis i studentit Nallbani." *Vatra (Tiranë)*, 5 gusht 1934, f. 3.

Suqepa, Zraneta. "Natasha." *Studenti*, nr. 13 (276), 4 prill 1974, f. 8.

Tabaku, Agim. "Spartakiada III Kombëtare, aksion i madh politik." *Studenti*, viti VIII, nr. 29 (291), 19 shtator 1974, f. 1.

Tafili, Agim. "Manifestimi i madh fizkulturor - aksion i rëndësishëm i organizatave të Rinisë." *Studenti*, 21 shtator 1979, f. 8.

Tafili, Agim. "Sport-kalitje." *Studenti*, viti 14, nr. 5 (404), 21 mars 1980, f. 8.

Tafili, Agim. "Sport-kalitje: Aktivitete të larmishme." *Studenti*, viti 14, nr. 4 (402), 22 shkurt 1980, f. 8.

Tafili, Agim. "Sport-kalitje: Arritje të mira të studentëve tanë në sportin e qitjes." *Studenti*, viti 13, nr. 1 (379), 19 janar 1979, f. 8.

Tafili, Agim. "Sport-kalitje: U çel Spartakiada Kombëtare e 35-vjetorit të Çlirimit në Universitet." *Studenti*, viti 13, nr. 2 (380), 2 shkurt 1979, f. 1, 8.

Terihati, Sokol. "Aktivitete të larmishme." *Studenti*, nr. 15 (512), 11 tetor 1985, f. 7.

Terihati, Sokol. "U hap sipari i lojërave studentore." *Studenti*, viti 17, nr. 20 (497), 21 dhjetor 1984, f. 6.

Tonuzi, Enver, dhe Gëzim Shametaj. "Shpërndarja e medaljeve në spartakiadë sipas sporteve." *Sporti Popullor*, viti XLV, nr. 91 (2665), 6 nëntor 1989, f. 2.

Toska, Fitore. "Nga kampionati i futbollit në Universitet: Kupa në Histori-Filologji." *Studenti*, viti 16, nr. 5 (463), 11 mars 1983, f. 8.

Trasja, Kujtim. "Në klubin Studenti." *Studenti*, viti 22, nr. 9 (560), 12 maj 1988, f. 8.

Trasja, Kujtim. "Në vazhdën e traditës së krijuar: U zhvillua Kampionati i Atletikës i U.T. 'Enver Hoxha'." *Studenti*, viti 21, nr. 8 (542), 23 prill 1987, f. 8.

Trasja, Kujtim. "Nga veprimtaritë sportive në Universitet: Përfundoi kampionati i Atletikës." *Studenti*, viti 22, nr. 9 (560), 12 maj 1988, f. 3.

Trasja, Kujtim. "Nga veprimtaritë sportive në Universitet: Vajzat dhe djemtë e Ekonomikut në vend të parë." *Studenti*, viti 22, nr. 7 (558), 14 prill 1988, f. 6.

Trasja, Kujtim. "Takime të bukura." *Studenti*, viti 23, nr. 7 (582), 6 prill 1989, f. 7.

Trasja, Kujtim. “U zhvillua kampionati i shahut dhe i pingpongut (femra).” *Studenti*, viti 23, nr. 21 (596), 21 dhjetor 1989, f. 8.

“U çelën lojërat studentore jubilare.” *Zëri i Rinisë*, viti XXXIII, nr. 24 (2653), 27 mars 1974, f. 3.

“U krijua për herë të parë ekipi i të rejave atlete.” *Studenti*, nr. 9 (112), 12 mars 1970, f. 3.

Uruçi, Rifat. “Gara të bukura të sportistëve studentë, Lojërat e 14-ta Kombëtare Studentore.” *Zëri i Rinisë*, viti XLVI, nr. 82 (4071), 14 tetor 1987, f. 4.

Uruçi, Rifat. “Në festën e bukurisë, shëndetit dhe të kalitjes së studentëve.” *Zëri i Rinisë*, viti XXVIII, nr. 29, 9 prill 1969, f. 6.

Uruçi, Rifat. “Nga takimi kombëtar i atletikës në Shkodër, përfunduan garat.” *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 30 (1499), 17 prill 1963, f. 2.

Uruçi, Rifat. “Për një cilësi më të lartë të lëvizjes sportive në radhët e studentëve, përfunduan Lojërat e 14-ta Kombëtare Studentore.” *Zëri i Rinisë*, viti XLVI, nr. 83 (4072), 17 tetor 1987, f. 4.

Uruçi, Rifat. “Përfunduan lojërat e 7-ta kombëtare studenteske.” *Zëri i Rinisë*, viti XXIX, nr. 31 (2241), 18 prill 1970, f. 6.

“Vazhdimësi rekordesh, rezultate të larta.” *Zëri i Rinisë*, viti XLII, nr. 48 (3619), 15 qershor 1983, f. 3.

“Vazhdojnë lojërat e para studenteske.” *Zëri i Rinisë*, viti XXII, nr. 89 (1538), 9 nëntor 1963, f. 1.

Veliu, Petrika. “12 km me not nga Karaburuni në Vlorë.” *Zëri i Rinisë*, viti XLVI, nr. 80 (4069), 7 tetor 1987, f. 4.

Verzivolli, Telat. “Sport, një aksion tjetër i rinisë studentore.” *Studenti*, nr. 87 (271), 28 shkurt 1974, f. 1.

“Vëzhgim: Përse ky qëndrim ndaj fizkulturës së mëngjesit?” *Studenti*, nr. 18 (377), 15 dhjetor 1978, f. 3.

“Vëzhgim, pse nuk ka ekipe atletike ‘Studenti’.” *Sporti Popullor*, 27 janar 1981, f. 2.

“Vëzhgim, pse nuk ka ekipe atletike ‘Studenti’.” *Studenti*, nr. 2 (421), 30 janar 1981, f. 8

“Volejbollistet tona, përsëri kampione.” *Studenti*, viti V, nr. 15 (156), 29 prill 1971, f. 4.

Zajmi, Uvil. “Spartakiadat, kur 500 mijë shqiptarë garonin për një medalje para Enver Hoxhës… Flet organizatori që i fshihej emri nga biografia.” *Panorama*, 5 nëntor 2021 (online).

Zhorda, Astrit. “Java sportive.” *Studenti*, viti 5, nr. 38 (176), 25 nëntor 1971, f. 4.

“Zhvillohen me sukses finalet e Spartakiadës së Dytë Kombëtare.” *Zëri i Rinisë*, viti XXVI, nr. 70 (2175), 30 gusht 1969, f. 1, 5.

“Zhvilloi punimet konferenca e BFSSH të shkollave të larta. Mbi zbatimin e detyrave për zhvillimin masiv e cilësor të kulturës fizike e sporteve me rininë studenteske.” *Studenti*, nr. 7 (385), 13 prill 1979, f. 1, 8.

II. LITERATURË SEKONDARE

A. Monografi dhe libra

Abrahams, Fred C. *Modern Albania: From Dictatorship to Democracy in Europe*. New York: New York University Press, 2015.

Arnaud, Pierre, dhe James Riordan, red. *Sport and International Politics: Impact of Fascism and Communism on Sport*. London: E & FN Spon, 1999.

Biberaj, Elez. *Albania: A Socialist Maverick*. Boulder: Westview Press, 1990.

Boykoff, Jules. *Power Games: A Political History of the Olympics*. London: Verso, 2016.

Brownell, Susan. *Training the Body for China: Sports in the Moral Order of the People's Republic*. Chicago: University of Chicago Press, 1995.

Czekalski, Tadeusz. *The Shining Beacon of Socialism in Europe: The Albanian State and Society in the Period of Communist Dictatorship, 1944–1992*. Përkthyer nga Ian Corkill. Kraków: Jagiellonian University Press, 2013.

De Grazia, Victoria. *The Culture of Consent: Mass Organization of Leisure in Fascist Italy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

Dennis, Mike, dhe Jonathan Grix. *Sport under Communism: Behind the East German "Miracle"*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012.

Dichter, Heather L., dhe Andrew L. Johns, red. *Diplomatic Games: Sport, Statecraft, and International Relations since 1945*. Lexington: University Press of Kentucky, 2014.

Duka, Valentina. *Çështje të historisë bashkëkohore të shqiptarëve*. Tiranë: SHBLU, 2003.

Duka, Valentina. *Histori e Shqipërisë, 1912–2000*. Botimi i 2-të i zgjeruar. Tiranë: Kristalina-KH, 2007.

Duka, Valentina. *Shqiptarët në rrjedhat e shekullit XX: Gjurmime historike*. Tiranë: Panteon dhe Afërdita, 2001.

Edelman, Robert, dhe Wayne Wilson, red. *The Oxford Handbook of Sports History*. New York: Oxford University Press, 2017.

Edelman, Robert. *Serious Fun: A History of Spectator Sports in the USSR*. New York: Oxford University Press, 1993.

Fischer, Bernd J. *Albania at War, 1939–1945*. West Lafayette, IN: Purdue University Press, 1999.

Fischer, Bernd J., dhe Oliver Jens Schmitt. *A Concise History of Albania*. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.

Gori, Gigliola. *Italian Fascism and the Female Body: Sport, Submissive Women and Strong Mothers*. London: Routledge, 2004.

Grant, Susan. *Physical Culture and Sport in Soviet Society: Propaganda, Acculturation, and Transformation in the 1920s and 1930s*. London: Routledge, 2013.

Guttmann, Allen. *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports*. New York: Columbia University Press, 1978.

Guttmann, Allen. *Women's Sports: A History*. New York: Columbia University Press, 1991.

Hill, Christopher R. *Olympic Politics*. Manchester: Manchester University Press, 1992.

Historia e arsimit dhe e mendimit pedagogjik shqiptar. Vëll. 1. Tiranë: Ministria e Arsimit dhe Shkencës, 2003.

Hoberman, John M. *Sport and Political Ideology*. Austin: University of Texas Press, 1984.

Holt, Richard. *Sport and the British: A Modern History*. Oxford: Clarendon Press, 1989.

Jarani, Juel, Florian Muca, Ilir Dojka, Dean Qefalia, dhe Andi Spahi. "A Historical Perspective of the Organization and Functioning of the Physical Education System in Albania." Në *History of Physical Education in Europe I*, redaktuar nga Petar D. Pavlović et al., 24–38. Leposavić: Faculty of Sport and Physical Education, University of Priština, 2015.

Katzer, Nikolaus, Sandra Budy, Alexandra Köhring, dhe Manfred Zeller, red. *Euphoria and Exhaustion: Modern Sport in Soviet Culture and Society*. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 2010.

Keys, Barbara J. *Globalizing Sport: National Rivalry and International Community in the 1930s*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2006.

Krüger, Arnd, dhe James Riordan, red. *European Cultures in Sport: Examining the Nations and Regions*. Bristol: Intellect Books, 1999.

Krüger, Arnd, dhe William Murray, red. *The Nazi Olympics: Sport, Politics, and Appeasement in the 1930s*. Urbana: University of Illinois Press, 2003.

Mangan, J. A. *Athleticism in the Victorian and Edwardian Public School: The Emergence and Consolidation of an Educational Ideology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

Martin, Simon. *Football and Fascism: The National Game under Mussolini*. Oxford: Berg, 2004.

Mëhilli, Elidor. *From Stalin to Mao: Albania and the Socialist World*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2017.

Misja, Vladimir, Arqile Teta, dhe Adriatik Kallulli. *Higher Education in Albania*. Monographs on Higher Education, vol. 10. Bucharest: UNESCO–CEPES, 1986.

Nathanaili, Valbona. *Rruga e mundimshme e shkollës shqipe: Çështje, politika & veprimtari në fushën e arsimit, 1912–1944*. Tiranë: UET Press, 2016.

Nolte, Claire E. *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*. New York: Palgrave Macmillan, 2002.

O'Donnell, James S. *A Coming of Age: Albania under Enver Hoxha*. Boulder: East European Monographs, 1999.

Pano, Nicholas C. *The People's Republic of Albania*. Baltimore: Johns Hopkins Press, 1968.

Pearson, Owen. *Albania in the Twentieth Century: A History*. 3 vëll. London: I.B. Tauris, 2004–2007.

Phillips, Murray G., Douglas Booth, dhe Carly Adams, red. *The Routledge Handbook of Sport History*. London: Routledge, 2021.

Pipa, Arshi. *Albanian Stalinism: Ideo-Political Aspects*. Boulder: East European Monographs, 1990.

Prifti, Peter R. *Socialist Albania since 1944: Domestic and Foreign Developments*. Cambridge, MA: MIT Press, 1978.

Riordan, James, dhe Arnd Krüger, red. *The International Politics of Sport in the Twentieth Century*. London: E & FN Spon, 1999.

Riordan, James. *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.

Roubal, Petr. *Spartakiads: The Politics of Physical Culture in Communist Czechoslovakia*. Prague: Karolinum Press, 2018.

Velija, Philippa. "Sport and Physical Activity in Post-Communist Albania." Në *Sport, Statehood and Transition in Europe*, redaktuar nga Ekain Rojo-Labaien, Álvaro Rodríguez-Díaz, dhe Joel Rookwood, 118–134. London: Routledge, 2020.

Vickers, Miranda. *The Albanians: A Modern History*. London: I.B. Tauris, 1999.

Woodcock, Shannon. *Life Is War: Surviving Dictatorship in Communist Albania*. Bristol: HammerOn Press, 2016.

B. Artikuj shkencorë në revista dhe punime konferencash

"Sino-Albanian Summits and the Sino-Soviet Split." Redaktuar nga Ana Lalaj, Christian F. Ostermann, dhe Ryan Gage. Në *Cold War International History Project Bulletin*, nr. 16, Fall 2007/Winter 2008. Washington, DC: Woodrow Wilson International Center for Scholars.

Akyildiz, Sevket. "Soviet Physical Culture in Uzbekistan: Implementation and Social Impact." Në *Sport and Coaching: Pasts and Futures*, redaktuar nga Dave Day, 105–122. Manchester: Manchester Metropolitan University, 2012.

Bábela, Michal, dhe Josef Oborný. "The Spartakiade as a Phenomenon in the Socio-Cultural and Sports Dimension in the Territory of Czechoslovakia." *Science of Gymnastics Journal* 13, nr. 2 (2021): 157–179.

Black, David R. "Sports Mega-Events and Changing World Order." *International Journal* 77, nr. 4 (2022): 568–586.

Dichter, Heather L. "The Diplomatic Turn: The New Relationship between Sport and Politics." *The International Journal of the History of Sport* 38, nr. 2–3 (2021): 247–263.

Duro, Çlirim. “The History of Higher Education in Albania: University of Tirana (1957–1960).” *Mediterranean Journal of Social Sciences* 6, nr. 5 S2 (2015): 663–672.

Kashari, Qazim. “Përpjekjet për krijimin e sistemit arsimor kombëtar (1912–1914).” *Historia e arsimit*, nr. 3 (Tiranë, 2003): 139–131.

Kashari, Qazim. “Zhvillimi i arsimit kombëtar në fillimet e Pavarësisë.” *Revista pedagogjike*, nr. 3 (Tiranë, 1996): 117.

Keys, Barbara J. “Soviet Sport and Transnational Mass Culture in the 1930s.” *Journal of Contemporary History* 38, nr. 3 (2003): 413–434.

Lewis, Guy. “The Beginning of Organized Collegiate Sport.” *American Quarterly* 22, nr. 2 (1970): 222–229.

Marku, Ylber. “Communist Relations in Crisis: The End of Soviet-Albanian Relations, and the Sino-Soviet Split, 1960–1961.” *The International History Review* 42, nr. 4 (2020): 813–832.

Naku, Benjamin. “Historical Overview on Sports and Physical Education Teaching in Albanian Schools (End of XIXth Century–1930).” *Anglisticum Journal (IJLLIS)* 4, nr. 10 (October 2015): 57–58.

Pepo, Petraq, dhe Enver Bushati. “Aspekte të kulturës fizike në rrethin e Korçës gjatë viteve 1887–1924.” *Revista pedagogjike* 4 (1973): 136–137.

Petracovschi, Simona, dhe Leon Gombos. “The Trade Union Sport Organisation in Communist Romania between 1973 and 1989: Workplace Gymnastics, Mass and Elite Sport.” *The International Journal of the History of Sport* 39, nr. 2 (2022): 148–173.

Petracovschi, Simona. “Daciada and Mass Sport during Communism in Romania as Reflected in the Sport Magazine: A Propaganda Tool.” *The International Journal of the History of Sport* 37, nr. 15 (2020): 1569–1587.

Riordan, James. “Soviet Sport and Soviet Foreign Policy.” *Soviet Studies* 26, nr. 3 (1974): 322–343.

Riordan, James. “The Impact of Communism on Sport.” *Historical Social Research* 32, nr. 1 (2007): 110–115.

Riordan, James. “The Role of Sport in Soviet Foreign Policy.” *International Journal* 43, nr. 4 (1988): 569–595.

Semenenko, I. S. “Soviet Physical Culture Parades and the Image of the ‘Ideal Athlete’ in the 1930s.” *RUDN Journal of Russian History* 15, nr. 4 (2016): 8-18.

Sysoeva, Elena Yurievna, Tatiana Evgenyevna Simina, Svetlana Yurievna Tatarova, dhe Elena Grigorievna Stadnik. “Implementation of the Declared Goals of the VFSK GTO in the Segment of Student Youth.” *International Journal of Physical Education, Sports and Health* 8, nr. 1 (2021): 143–146.

Ulyanova, Svetlana, Anastasiya Fisheva, dhe Maria Sosnina. “GTO Concept: Design and Implementation in USSR in Late 1920s–Early 1930s.” Në *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*, 1905–1913. 2018.

SUMMARY OF THE DOCTORAL DISSERTATION

“The History of University Sport, 1957–1990”

This doctoral dissertation examines the history of university sport in Albania from the founding of the State University of Tirana in 1957 to the end of the socialist system in 1990. At first sight, the subject may appear narrow, since it deals with physical education, student sport, university clubs, sporting infrastructure, and student competitions. However, the study demonstrates that university sport was not a marginal or merely recreational field. It was a significant space where the socialist state, higher education, youth policy, physical culture, ideological formation, military preparation, public representation, and everyday student life intersected. The dissertation therefore treats university sport not simply as a chronology of games, championships, and results, but as a historical field through which one can understand how socialist Albania imagined and shaped the student body: educated, healthy, disciplined, collective-minded, physically trained, ready for work and defense, and capable of representing the university and the country.

The main focus of the dissertation is the State University of Tirana, the Chair of Physical Education, the university sports club later known as “Studenti,” and the institutional links that connected these structures with state organs, youth organizations, the national system of sport, and the broader framework of socialist education. The chronological limits of the study are meaningful. The year 1957 marks the establishment of the State University of Tirana, which created the institutional conditions for organizing physical education at the university level. The year 1990 marks the end of the socialist period and the beginning of a new historical phase in which the relationship between the state, sport, higher education, and student life changed profoundly. Within this period, the dissertation investigates how physical education was institutionalized, how sport became mass-based inside faculties, how representative structures were created, how sporting infrastructure developed, and how student sport became linked with ideological, pedagogical, and military requirements.

The study is situated at the intersection of several fields of historical inquiry. It contributes to the history of Albanian higher education, the history of physical education and sport, the social history of student youth, the institutional history of the University of Tirana, and the political history of socialist Albania. This interdisciplinary position is one of the dissertation’s strongest features. Instead of treating sport as a separate sphere, the dissertation reads it as a place where knowledge, body, discipline, competition, state control, student identity, and public representation met. In doing so, it broadens the history of the university. The socialist university was not only a space of lecture halls, laboratories, libraries, examinations, and professional training. It was also a space of the gymnasium, the sports field, the parade, the training camp, the

shooting range, the inter-faculty competition, the mountaineering excursion, and the international delegation.

A major historiographical contribution of the dissertation is that it fills a gap between the history of education and the history of sport. Albanian sport has often been studied through clubs, federations, championships, famous athletes, or national teams. Albanian higher education has usually been studied through faculties, curricula, academic staff, disciplines, and institutional development. University sport, however, has rarely been placed at the center of historical analysis. This dissertation argues that such a placement is necessary, because sport was one of the mechanisms through which the socialist university tried to form the whole student. The student was not imagined only as a future professional or intellectual. He or she was also imagined as a disciplined body, a member of a collective, a participant in public rituals, a potential defender of the homeland, and in certain cases a representative of Albania abroad.

Methodologically, the dissertation relies on critical historical analysis, archival research, institutional reading, and interpretation of the language of contemporary sources. It uses archival documents from the Central State Archive, materials of the Rectorate of the University of Tirana, ministerial documentation, reports and programs of the Chair of Physical Education, administrative correspondence, decisions, work plans, and documents related to the sports club "Studenti." The dissertation also makes extensive use of periodical press, including newspapers and magazines such as "Studenti," "Universiteti," "Sporti Popullor," and "Zëri i Rinisë." These sources are treated not only as repositories of information, but also as ideological texts. They show how university sport was publicly represented, how the image of the student-athlete was constructed, and how official language linked sport with mass participation, discipline, health, quality, and socialist representation. Oral testimonies and institutional memory are also used to illuminate aspects of student experience that official documents do not always express clearly.

The introduction places university sport within a longer historical background before 1957. It shows that physical education in Albania did not begin with the socialist university. Its roots can be traced to the educational and cultural projects of the National Renaissance, where gymnastics and physical games were associated with modern schooling, hygiene, bodily discipline, and the formation of citizens. After independence, physical education became part of state-building and the standardization of school curricula. During the interwar period, especially under the monarchy, physical education acquired both pedagogical and paramilitary functions. Under Italian fascist occupation, sport and youth physical training were integrated into a totalitarian model of public discipline, uniformed youth mobilization, and political spectacle. After 1944, with the establishment of the socialist regime, physical education entered the paradigm of mass "physical culture," influenced by Soviet and Eastern European models. The creation of national sport institutions after the war, including the sports federation and specialized training structures, prepared the ground for the later institutionalization of physical education at the university level.

The first chapter examines the founding and development of the Chair of Physical Education at the University of Tirana. Created after the establishment of the State

University of Tirana in 1957, the Chair was not simply an academic unit. It was directly connected to the Rectorate and functioned as a mechanism through which state policy toward the student body could be implemented. The early documentation shows that the new structure faced serious difficulties: students arrived from secondary schools with uneven physical preparation, sports equipment was limited, facilities were insufficient, schedules were unstable, and qualified instructors were few. Yet the state and university leadership viewed physical education as essential to the formation of the socialist student. The Chair was expected to organize compulsory physical education, coordinate sporting activity across faculties, supervise health and physical testing, encourage mass participation, and contribute to the ideological and physical preparation of students.

The 1957–1958 work plan of the Chair is especially important because it reveals the early model of organization. It included teaching, methodological work, scientific research, medical and pedagogical control, sporting calendars, propaganda, record-keeping, and the creation of sport councils and student collectives. This shows that university sport was not conceived as a spontaneous leisure activity. It was planned through institutional categories, deadlines, responsibilities, and reporting mechanisms. Early plans included parades, university relays, competitions for the University Cup, women's sporting activities, spring cross-country events, excursions, and public manifestations of physical culture. These activities were meant to combine training, competition, collective discipline, and public visibility.

A central moment in the institutionalization of university sport was the organization of Spartakiads. The first national Spartakiad, planned at the end of the 1950s, required faculties to create sports collectives composed of academic, youth, party, physical education, and military representatives. This structure demonstrates the degree to which sport was embedded in a political-administrative framework. Students were to be trained regularly, classified according to sporting categories, and mobilized for public demonstrations. The Spartakiad was not only a competition; it was a spectacle of socialist order, discipline, youth energy, and collective coordination. Public ceremonies, synchronized exercises, and mass participation transformed student bodies into visible symbols of the socialist educational project.

The 1962 physical education program marks another important stage. It distinguished between general physical preparation and sport specialization. General physical preparation aimed to improve health, develop the body harmoniously, teach physical and hygienic habits, encourage systematic exercise, and provide knowledge about the theory and methodology of physical culture. The program was linked to the G.P.M. complex, meaning "Ready for Work and Defense," which adapted the Soviet-inspired idea that physical education should serve both productive and defensive purposes. Students were expected to participate in compulsory and optional hours, while more advanced students could enter specialized sports training. The program included gymnastics, athletics, swimming, games, skiing, skating, tourism, and theoretical instruction. Thus, physical education was defined as a combination of health, pedagogy, sport, ideology, and preparation for defense.

The reforms of the mid-1960s and early 1970s intensified the military dimension of university physical education. After the political slogan that "the whole people are an army," the university was encouraged to revise physical education in a more explicitly military direction. Shooting, marching, movement in difficult terrain, civil defense, obstacle exercises, grenade throwing, and combat elements became more important. The student was increasingly imagined as a worker, intellectual, athlete, and soldier at the same time. A 1970 report on physical-military education proposed a curriculum in which a large portion of teaching was connected to gymnastics, athletics, and military elements. It also highlighted the lack of adequate infrastructure and the insufficient preparation of the pedagogical staff for these new demands. The report therefore reveals both the ambition and the limits of the system.

The first chapter also discusses the pedagogical-sport cadre. Initially, the Chair had a small number of instructors and depended partly on temporary or non-permanent staff. Over time, the development of the Institute of Physical Culture "Vojo Kushi" became crucial for preparing qualified specialists, coaches, judges, and sport cadres. The relationship between the University of Tirana and "Vojo Kushi" was therefore organic. As university sport became more complex, it needed trained professionals, elite athletes, and technical expertise. The sports club "Studenti" also depended on this wider system of physical culture education. Through these developments, the dissertation shows how the professionalization of physical education was linked to the centralization of sport under the socialist state.

The second chapter examines sporting infrastructure at the University of Tirana. It analyzes sports centers, fields, gymnasiums, training grounds, and other facilities, but it does not treat infrastructure as a merely technical issue. Instead, infrastructure becomes a historical indicator of the tension between ideological ambition and material capacity. The socialist state promoted mass sport and expected broad student participation, but the university often lacked sufficient facilities, covered halls, swimming pools, shooting ranges, and equipment. Reports repeatedly noted the gap between planned activity and real conditions. Students trained in university fields, improvised spaces, the "Qemal Stafa" stadium, Farka, Dajti, the Student City, cultural halls, and borrowed military or public facilities. These spaces formed the geography of student physical culture.

The dissertation argues that infrastructure shaped both the possibilities and the limitations of university sport. The lack of indoor spaces made winter teaching difficult. The absence of adequate pools limited swimming, even when swimming was treated as an important physical skill. The need for shooting ranges and military training grounds reflected the militarization of physical education, but also exposed dependency on army structures. The university's material limitations did not eliminate sport; rather, they forced it to operate through improvisation, cooperation with other institutions, and the use of public or semi-public spaces. This shows that sport was sustained not only by buildings and equipment, but also by institutional networks.

The second chapter also explores institutional links and the organization of university sporting activity. The university's sports system functioned through several connected levels: the Chair of Physical Education, the sports club, faculty collectives,

youth organizations, state sport bodies, the Institute "Vojo Kushi," and national federations. The 1962 program shows a vertical model of organization. At the top stood the Chair as the teaching and methodological authority. In the middle stood the sports club as a representative and coordinating structure. At the base were student physical culture collectives, which were expected to guarantee mass participation. This structure connected curricular physical education with extracurricular sporting activity, competitions, camps, tourism, training of social cadres, and public representation.

The range of sports practiced in university conditions was broad. It included gymnastics, athletics, basketball, volleyball, football, swimming, shooting, chess, table tennis, tennis, tourism, mountaineering, and other activities. Some sports were linked mainly to mass participation and general physical development; others were connected to elite performance and national representation. Tourism and mountaineering occupy an important place in the dissertation because they connected physical culture with nature, patriotism, collective endurance, and youth mobilization. Excursions to Dajti, Tomorr, and other areas were not simply recreational outings. They were organized by the Chair, youth structures, and university institutions, and they helped make the university one of the important centers of Albanian mountaineering and student tourism.

The military element is another central theme of the second chapter. Physical education and military preparation were not separate fields in the socialist university. They were treated as links within the same process of forming a prepared, disciplined, and resilient student. The G.P.M. norms, shooting, marching, obstacle exercises, terrain movement, first aid, and other military-related activities show how the body of the student was placed within the doctrine of popular defense. The dissertation does not reduce this process to ideology alone. It also shows how military training affected schedules, infrastructure, staff preparation, and the meaning of student sport. Physical education became a field where health, discipline, national defense, and political loyalty converged.

The third chapter examines the local and national dimensions of university sport. Locally, sport developed inside faculties, in inter-faculty competitions, student games, cross-country races, faculty rivalries, sporting weeks, and public celebrations. These activities created faculty identity and gave students a structured form of collective experience. A football match between faculties, a cross-country event, or a volleyball championship was not only a sporting event. It was also a way of organizing time, producing institutional loyalty, creating collective memory, and displaying the vitality of student youth. The dissertation emphasizes that the local level was not peripheral. It was the base from which the national dimension of university sport emerged. Without faculty competitions, there would be no broad base for the club; without the club, the university would have had no strong national profile.

At the national level, university sport was linked to student games, Spartakiads, national championships, republican cups, records, and broader public ceremonies. The University of Tirana and the club "Studenti" occupied a dual position. They were part of the general sports movement of the country, but they also represented a specific social group: educated youth. This gave university sport a special symbolic value. The student-athlete embodied the future cadre: educated, disciplined, healthy, collective-

minded, and ready for public representation. The dissertation argues that national university sport should not be understood only through victories and defeats. It was a system that produced mass participation, quality, selection, faculty identity, gender representation, public ceremony, and political meaning.

The club "Studenti" is one of the most important institutional nodes in the dissertation. Its transformation from "Universiteti" to "Studenti" was not merely a change of name. It signaled a broader concept of representation. The club came to include not only athletes from the University of Tirana, but also student-athletes from other higher education institutions in Tirana, especially the Institute of Physical Culture "Vojo Kushi." It became a bridge between faculties and quality sport, between the university and the national sports system, between student collectives and representative competition, and between pedagogues and specialized training. Through "Studenti," university sport entered national championships, Spartakiads, public memory, and international representation. The club was therefore both an instrument of mass participation and a channel for producing sporting quality.

The dissertation pays attention to achievements, challenges, and politicization. University sport produced important athletes, records, competitions, and contributions to national sport. However, achievements often revealed challenges. A record in shooting, for example, showed the success of training and discipline, but also pointed to the centrality of military preparation. A mass cross-country event showed organizational capacity, but also the pressure to mobilize students. A successful athlete represented quality, but also raised the tension between academic studies and sport. The dissertation therefore refuses to separate achievements from constraints. It presents university sport as a field where success, discipline, shortages, ambition, propaganda, and student experience were intertwined.

Gender is treated as an important dimension. The socialist regime represented women's participation in sport as part of emancipation. The sources document the involvement of female students in volleyball, basketball, athletics, shooting, public manifestations, and other activities. Some sportswomen achieved national and international visibility. University sport therefore created spaces where the female student body could appear publicly as active, strong, and disciplined. At the same time, the dissertation notes that participation was unequal and that women were less visible in some disciplines. Thus, university sport was both a space of emancipation and a space where existing gender hierarchies continued to operate.

The chapter also analyzes the relationship between Albanian university sport and broader models of sport. It argues that the Albanian case was not a simple copy of Western collegiate sport or a mechanical reproduction of the Soviet model. From modern Western sport it adopted the language of records, standardized competition, ranking, and results. From socialist physical culture it adopted mass participation, Spartakiads, physical-military preparation, and dependence on state organizations. But these elements were adapted to the conditions of a small country with a centralized education system and a political culture of mobilization. For this reason, the dissertation defines Albanian university sport as a specific form of the socialist university in motion.

The fourth chapter examines university sport at the international level. It studies direct university participation in international events, the role of students in Albania's representative sports structures, and the state-organized international activities in which university actors were involved. The dissertation shows that international sport was a field of controlled representation. A student traveling abroad was not only a competitor or university representative. He or she was also a representative of socialist Albania. This explains why international participation required approvals, political checks, personnel files, institutional correspondence, and state supervision. Sporting merit had to coexist with political reliability.

The dissertation discusses several stages and examples of international participation. Earlier links with socialist youth and student festivals, such as Budapest and Warsaw, are treated as part of the broader socialist framework. Later cases, such as Sofia 1961 and especially the events of 1970 in Torino, Skopje, and Bucharest, show the consolidation of a more controlled institutional mechanism. Torino 1970 is interpreted as a key case because it combined university ambition, sport quality, international visibility, and state control. Participation was justified as a way to raise the level of student sport in Albania, but it also required approval from the Council of Ministers and political verification of participants. International university sport was therefore simultaneously a competition, an educational duty, a representative act, and a political procedure.

The dissertation highlights the double selection involved in international university sport. Athletes were chosen for sporting quality, but also for their ability to bear the burden of political and institutional representation. This distinguished international participation from ordinary inter-faculty or national student competitions. In domestic activities, mass participation and faculty rivalry were central. Abroad, each athlete became a controlled representative of the university and the state. The case of Torino shows how the internal sporting system was transformed into a politically supervised international delegation. The case of Skopje 1970, related to university football, shows a different model, in which a university team in a specific discipline had to be built flexibly from students who might also belong to other clubs.

The role of students in national representative sport is also treated as an intermediate field between university sport and national sport. Students did not always appear internationally as members of a university delegation. Often they appeared as members of national teams, federations, "Studenti," or other clubs, while still retaining an academic identity through their faculty, year of study, or connection to the University of Tirana. This means that the category "student" was not merely biographical. It was institutional. The student-athlete represented educated socialist youth and was expected to demonstrate discipline, physical preparation, and political trustworthiness. The university therefore functioned as a reservoir of athletes, cadres, doctors, and specialists for Albania's broader representative sports system.

In the 1980s, the international dimension became less clearly documented as direct university delegation and more mediated through the club "Studenti" and student-athletes participating in wider national structures. Contacts with the University of Prishtina remained among the clearest forms of inter-university exchange. Other disciplines, including shooting and weightlifting, showed how student-athletes carried

university identity into Balkan and European contexts, often within national representative frameworks. Student games and Spartakiads of the 1980s were not themselves international, but they created the organizational, bodily, and symbolic base for representation. The dissertation therefore concludes that, in the final decade of socialism, Albanian university sport cannot be understood either as autonomous university sport or simply as state sport. It was an intermediate field where student, university, club, state, and international representation met in controlled and historically significant forms.

The conclusions of the dissertation bring together these different levels of analysis. The main finding is that the history of university sport in Albania is not a side history. It is an important window into the way Albanian socialism constructed the relationship between body, knowledge, youth, and state. From the foundation of the Chair of Physical Education to the club "Studenti," from G.P.M. programs to physical-military education, from the sports park to the Student City, from inter-faculty competition to participation in Torino, Prishtina, Ohrid, and other international activities, university sport made visible the socialist university's project for the student.

At the same time, the dissertation avoids treating students only as passive objects of state policy. In the field, the gymnasium, the cross-country race, the march, the match, and the parade, students also lived concrete experiences. They competed, won, lost, formed friendships, remembered events, built faculty identities, and in some cases reached high levels of representation. This is one of the dissertation's most important interpretive points: university sport was neither pure propaganda nor free sport. It was a mixed field in which political intention and everyday life cannot be separated by a simple line.

The dissertation also shows the limits of the socialist project. The state used university sport to organize educated youth, control time and body, produce public image, and prepare reliable delegations for international representation. But shortages of infrastructure, overburdened staff, inequalities between faculties, fluctuating participation, tension between mass sport and elite quality, and fragmented sources reveal that the project was strong but not perfect. The history becomes most convincing when read as an interaction between official ambition and practical constraint.

Finally, the dissertation contributes to Albanian historiography by shifting attention from the university as a purely academic institution to the university as a bodily, sporting, political, and social space. Socialist higher education did not form only professional minds; it also attempted to form normalized bodies. University sport was one of the instruments of this formation. It stood between pedagogy and politics, health and discipline, faculty and state, mass participation and elite sport, student experience and international representation. This intermediate character is the historical essence of university sport in socialist Albania. Without it, one cannot understand why physical education acquired such weight in university documents, why the club "Studenti" became an important link in national sport, why a faculty cross-country event could be tied to the language of mobilization, and why an international sporting trip required not only athletic preparation but also political control.